

GRAIUL DIN VALEA SEBEȘULUI

Studiu lingvistic | Texte dialectale | Glosar

Ediție de
Gabriela Violeta Adam

Presa Universitară Clujeană

GRAIUL DIN VALEA SEBEȘULUI

Studiu lingvistic | Texte dialectale | Glosar

•

Ediție de
Gabriela Violeta Adam

GRAIUL DIN VALEA SEBEȘULUI

Studiu lingvistic | Texte dialectale | Glosar

Ediție de
Gabriela Violeta Adam

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ
2025

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. habil. Adrian Chircu

CS I dr. habil. Florin-Teodor Olariu

ISBN 978-606-37-2796-2

© 2025 Editorul volumului. Toate drepturile rezervate. Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mijloace, fără acordul editorului, este interzisă și se pedepsește conform legii.

**Universitatea Babeș-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. B.P. Hasdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel.: (+40)-744.687.884
E-mail: editura@ubbcluj.ro
<http://www.editura.ubbcluj.ro/>
<https://biblioteca.ubbcluj.ro/>**

Cuprins

Cuvânt-înainte	9
Introducere.....	11
Lista localităților și a informatorilor	17
HARTA LOCALITĂȚILOR ANCHETATE	43
STUDIU LINGVISTIC	45
Fonetica	47
Morfosintaxa	63
Topica	86
Formarea cuvintelor.....	88
Lexicul	93
Concluzii.....	104
Transcrierea fonetică	107
TEXTE	113
Sebeș	115
toátle comúľlě mľerě la surdúcu 115; ne-am apucá_dľě cosítu 115; cápra s-o-mbătátu și to_sátu s-o aduná_la iă 116; am jucať_la cărt ĩ răzbóiu 117; [Cum se face nunta] 117; [Gem de prune] 118	
Petrești.....	119
culésu gíľilor 119; [La cules] 119; [Progadia sașilor] 120; [Despre comună] 120; la botéz 121; la crăcún 121; [Deochiul] 121; cum am învăťat de muášă 122; nľ-o spart cápu 122; o fost odátă un pácálă 123; cľn am fost ^ľ cu vácľle 123; o plője máre 123; [Cum chiuiesc la nuntă] 124; m-am dus ^ľ cu-o prętenă să culěj'em burujénľ 124	
Sebeșel.....	125
cum să botľjáză copilášu 125; la múnťlě 125; brľza 125 ; cum áre úrsu róstu luľ 126; ursuáľca cu doľ pui 126; [Despre subiect] 129; cľn am_vázút lúpu-ntľľ 129; cľn am fost ľo cătánă 130; cľn m-o prľs pe front 131; pe cľn mă ľocupám cu ľóľľlě 132; cum să fáce brľza 134	

Săsciori 136

mujeria aia iera surda 136; școlariu-ndreptat 136; cum m-o asintat 137; [Cum a fost viața mea] 138; instrumente de muzică 138; [Informații despre subiect] 139; m-o fost dat afara mișel'ește 139; cum o murit barbatu meu 140; [Informații despre subiect] 143; i_armata 143; [nq/ acuma o poveste ceva...] 145; [vo cîntare?] 145; rau ma duare limba-ŋ_gît 145; [Nq, mai spune-ne ceva!] 146; nunta 146; ce-o zis pupa/ ca sa stam si la bine/ si la rau 149; cum am cumparat cutare loc 150; ci_am_avut focurile la hotar 151; vez astaz cum ii de rau 151; asara ci_sa-sara 152; cin ieram pe vremea me 153; vinu-i bun/ rakitu-m_plase 154; viața omului 155; am_fo cu tata la capre 155; m-am dus la asintare 156; n-am lua_sapinu si sacurea 157; sa pune plad'e 157; d'ia 158

Laz 159

iară cu șezătoare 159; m-a batut mama 159; noi am_fo la joc 159; ne-anginditu sa face_rustu 160; cainmanu tantala 161; o venit u_hot 162; colțesa-ŋ_grinda 162; o fus_cinievă la capla 163; m-o dus la asintare 164; pe front 164; mercam vara a munte 166; la plutire i_uasa 166; la plutirea lu domnu moga 168; plad'ia între poduri 170; am pl'ecat în vinerea rusali dimineata d'i la lac 171

Răchita 180

comuna je o comuna vekle 180; nunta 180; în muntele comarnic 181; ursoaica cu doi pui 181; [Oile] 182; [Cum se face branza] 183; untu 184; cum o muscat o vulpe turbata uolele unui om 185; cîntecele la pasari 186; [Cum numaram când eram copil la de-a prinsa] 186; cum ne jucam la școală 187; amnari si i_iasca 187; n-o placut pomaritu si albinaritu 187; [Cum se face iasca] 188; maria nosta o narozit 188; cum intarca capriura iedu 190; cum or pris sase pui de lup 191; tigănu si albina 192; stiut despre cuc 193; mujerea cu dragut 193; cum n-o umblat cind mn-o omorit lupu uale 195; ce obicejur is la mort la noi 196; [Cum mergem în peșit] 197; [Cum faceti nunta?] 197; cum e cistea la noi 199; [Ce fac cu steagu?] 200; [Vrei sa ne canti o cantare?] 201; munte/ munte/ brad frumos 201; dragusin haiducu 202; mai-nainte o turbat o hulpe 205; o fost un urs la noi i_sat 205

Purcăreț 207

comuna noastra 207; la lasatu secului 207; branza 207; cum facem unthu 208

Loman..... 209

[Obiceiuri la nuntă] 209; pîn ȧrám la máica fátă 210; primăvára ȧsă
 ȧámini cu ȧítele la munte 211; jója plecám la ȧoráš 211; fóst-am și ȧo
 fićór odátă 212; de-aș trăi pînă la váră 212; tu báde te-ai lăȧudátȧ 213;
 așȧ ȧără viáȧa 213; armáta 214; ȧi zúȧa să cunúniȧ 214; cu ȧúrsu
 odátă la munte 215; mă duc la pescuȧitȧ 215; [Versuri] 216; am
 ȧobánit tri zíl'ȧ 216; cătúnu nost 217; [Stína] 217; de tînăr m-am
 ȧsurát 218; [Informaȧii despre subiect] 219; ȧ-tîmplără din tímpu
 armáti 219; ȧm dorȧm să văd úrsu 220; cum mȧ-o furát uȧ_cal 221;
 [Informaȧii despre subiect] 223; aveám lípsă de munte 223; núnta 224;
 mȧi s-a făcút urít să stăȧ a múnȧ 228

Căpálna..... 230

să vă spun cu táȧori cum o vrut să mă-mpúngă 230; cum adúc otáva
 acásă 231; núnta 231; de únde ȧeștȧ 232; ála-ȧ rȧȧureȧán 232; ȧncȧpútu
 sășȧorȧnilorȧ 233; ȧntâmplără 233; scriȧe o cárte 234; lína 234;
 manȧólȧ 235; o-ȧtîmpläre 237; ni-o scăpát de la mórte 238

Șugag..... 242

ȧn răzbóȧu mondiál 242; mȧ-o rupt púlpă la mȧnă 242; a venít úrsu 242;
 [Fata moșului și fata babei] 243; bálmoșu 245; isprávnicu
 pocălitȧ 245; cum puȧ ȧúștelȧ 246; cum să făȧe bálmoșu 247; o
 plȧáȧe grozáv de märe 247; cum căȧután_dúp-on_calȧ pim_múnȧ 248;
 vreȧu să-m fac kȧptárȧ 248; la stína 248; am trăi_și bínȧ/și răȧ 249;
 noi lucrám lína așá 249; ȧómu níȧȧ o pu_clócă 250; am ga_átát d'ȧia dȧ
 sšápát 250; [Obiceiurile de la stână] 250; [Obiceiuri la mort] 251; fȧnu
 să-l púneȧ pe-un par 252; am_fost fátă ȧn răzbóȧ 253; ȧo venít ȧo pluáȧȧ
 märe 253; ȧo venít ápa ȧȧa märe 254; cricálă 255; cum fac pínȧ 256;
 mă ȧăt să mă duc la bisȧrică 256; [Ce avem prin gospodărie] 256; cȧ_să
 náștȧ uȧ_copíl 257; comúna nȧstă 257; ȧine ȧi-o fost ȧnvăȧătorȧ 258;
 ȧobiȧȧiurile pe la noi 258; [Portul] 259; șugáȧu nost 259; am
 plecá_pe front 260; ȧo trăzni pe un băȧát 260; cȧ_să cȧntă la
 mȧorȧ 260; ȧo venít úrsu 261; un urs ș-ȧo luȧát ȧo ȧáȧȧ 262; ȧo fo la
 víná_de urs de tȧámná 262; [Documentarea unor noȧiuni pe baza
 chestionarului (I)] 263; [Documentare unor noȧiuni pe baza
 chestionarului (II)] 267

Cálnic..... 271

lína 271; am ũ_năcáz 271; de-a ȧízma 272; de-a rȧșk/t'itȧóru 272;
 núnta 272; o-ȧtîmpläre 273; [La cules] 273; la fȧn 274; la
 sășȧere 275; cȧn m-am dus ȧo-n amérícă 275; [Informaȧii despre
 subiect] 276; [Din viaȧa subiectului] 277; ȧo am_fost pínă-n mărȧineȧ

lúmi 279; să-m spuî di êe m-ai adús aiîa 281; Țo vinît áîa ș-o călútát d'ínu 282; cum Țo fo la măržina lúmi 284; nărócu 285; cum Țo fo cu mîlêr cu prúnêe 285; mń-o lot Țo sûtă șazáš dê parî 287; cîn oi muri io 288; [Informații despre subiect] 289; [Brńza] 290; ásta-î lucrárea la Țoi 290; iêrám o soêetátê de vînătuárê 291; am prîs mistrîêtu îñ_guánă 293; vîně Țo háită dê mistrêț 293; dómnu măržineán 294; am_făcút Țo petrecániê frumósă 296; soêetátêa nóstă 299; [Da lupii coboară-n sat?] 300

Cacovița..... 301

êuîtúrá 301; pătánîa me 301; [Cum era portul odinioară] 301; o vint o plôîê mărîê 302; [Informații despre subiect] 302; dêspre vi 303; să folosăsêcȚ cuvînte cum vorbím noi 304; cînepa 305; aiîa-s mîltê obiêéiurî 306; [Nunta] 306; dóîná/ dóiná cîntêc dúlt'ê 307; búnă zíua moș ba/ătrîn 309; cîntárea poveștită 310; d'eșt'idê-tê lótru 311; dóîněle nóstê 312; ple potîécu dîe la stîná 312; mă dusăî la plug îñ_cqástă 313; fôîê vêrdîê/ pom năȚút 314; de n-ar h'i oi și sfincêl'ê 315; la fereástra mîndrej meêe 316; pe válea cu túfele 317; notăriu/ pȚópa și flăcăȚu 318

INDICE TEMATIC..... 321

GLOSAR 327

BIBLIOGRAFIE 339

ABREVIERI 349

Cuvânt-înainte

Volumul de față a fost realizat pornind de la o serie de texte dialectale culese din 12 localități cu populație majoritar românească din sud-vestul Transilvaniei, situate pe cursul râului Sebeș.

Rezultatul acestei anchete face parte dintr-un demers mai amplu de cercetare a graiurilor din diferite regiuni ale României, acestui proiect alăturându-i-se cercetările din Valea Crișului Negru, Valea Jiului, Valea Hațegului, Valea Bistriței, Valea Moldovei, Maramureș, Valea Sucevei și ancheta de la ceangăi, cunoscute lexicografilor sub denumirea *Anexe la Bibliografia Dicționarului. Anchetele dialectale*.

Proiectul inițial, gândit ca o lucrare monografică, a avut ca scop, pe de-o parte, culegerea de material dialectal pentru variantele regionale ale limbii în contextul noilor amenajări tehnico-industriale, iar, pe de altă parte, cercetarea trebuia să surprindă elementele reprezentative pentru cultura materială și imaterială (tipul de locuire, port, ocupații tradiționale, credințe, obiceiuri și superstiții). Deși s-au publicat câteva articole în urma acestor anchete directe, o bună parte din materialul cules a rămas inedit.

Din punct de vedere geografic, localitățile anchetate sunt așezări situate în unitatea montană sudică (Munții Șureanu) și în unitatea dealurilor piemontane (Dealurile Sebeșului), pe cursul râului Sebeș. Peisajele cu totul aparte străbătute de apă viforoasă pe care cei de la câmpie o numesc Sebeș, iar cei din regiunea montană, Frumoasa, sunt evocate de Mihail Sadoveanu, bun cunoscător al acelor meleaguri:

„Acolo-i împărăția sălbăticiunilor, cât țin munții și sihlele. Într-o parte se suie către Dumnezeu Vârful lui Pătru; mi se pare aproape, dar până la el umblă păstorii două zile, și în râpile lui goale stăruiau încă – la vreme de vară – zăpezile dintr-o iarnă trecută. Mai departe, se scria pe cer linia Șureanului. Se lămureau și alte piscuri cu pete de omăt. Munți, râpi, codru, goluri: spre ele trec pe drumul de lângă apa Frumoasei oierii din Poiana Sibiului, ca să-și așeze stânilile. Se duc cu caii, asinii și tărhatul, mânând ciurdele țigăi, cântând lin în singurătate din tălângile de aramă. Mișcarea aceasta de la vale în piscuri o fac de mii de ani generațiile păstorilor [...] de la străbuni mai vechi” (Sadoveanu 1938, p. 17–18).

Din punct de vedere economic, caracteristicile geografice ale terenului nu permitau culturi intensive, agricultura practicându-se într-o mică măsură, în zona de

deal. Majoritatea populației din zona montană se ocupa cu creșterea vitelor, oierit, exploatarea forestieră și transportul lemnului, în timp ce în regiunea de deal se practica viticultura și pomicultura. Un număr însemnat de locuitori din partea de jos a Văii Sebeșului lucrau în fabricile din Petrești și Sebeș.

Volumul este precedat de o analiză lingvistică care urmărește evidențierea principalelor trăsături la nivel fonetic, morfosintactic, lexical și de un glosar de cuvinte neatestate sau cuvinte, sensuri, variante atestate în lucrările lexicografice, fie pentru că au mai puțin de trei atestări pentru regiunea din care provin, fie că aparțin altui idiom.

Lucrarea se adresează lingviștilor și dialectologilor interesați de graiul din Valea Sebeșului care se încadrează în idiomurile de tip ardelenesc vorbite între cursul mijlociu al Mureșului până înspre Țara Hațegului și nordul Olteniei. Conținutul textelor dialectale poate prezenta interes pentru studierea unor aspecte care privesc istoria orală, sociolingvistica, psiholingvistica și disciplinele etnologice.

Prelucrarea întregului material lingvistic adunat prin anchete directe de un colectiv de cercetători ai Institutului de Lingvistică și Istorie Literară al Academiei Române în intervalul 1948–1960 a fost posibilă datorită digitalizării în anul 2019 a arhivei fonogramice, în cadrul proiectului „Enciclopedia imaginariilor din România. Patrimoniu istoric și identități cultural-lingvistice” (ROMIMAG). Materialul transcris de pe documentul audio cuprinde aproximativ 7 ore de text, ceea ce reprezintă 90% din totalul înregistrărilor.

Rezultatele acestei anchete dialectale ilustrează stadiul de evoluție al unui grai de tip ardelenesc, în condițiile în care activitatea pastorală și periplul prin satele din zona de câmpie erau în restrângere, iar presiunea limbii comune asupra idiomului se exercita în condiții normale.

Dorim să exprimăm recunoștința noastră tuturor celor care au realizat anchetele directe în Valea Sebeșului, precum și informatorilor locali, păstrători ai unui patrimoniu lingvistic de mare valoare, redescoperit și prelucrat după mai bine de șapte decenii.

Mulțumim domnului CS I dr. Dumitru Loșonți pentru generozitatea și disponibilitatea de a citi integral manuscrisul și de a ne oferi observații și sugestii esențiale pentru perfecționarea ediției.

Ne exprimăm, totodată, aprecierea față de Prof. habil. dr. Adrian Chircu (Universitatea „Babeș-Bolyai”, Facultatea de Litere) și CS I habil. dr. Florin-Teodor Olariu (Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide”, Academia Română, Iași), referenți științifici ai volumului, pentru atenția și rigoarea cu care au evaluat lucrarea.

Introducere

Cunoașterea și studierea variantelor regionale ale limbii române s-a manifestat constant și după marele proiect de patrimonializare a limbii române vorbite, *Atlasul lingvistic român*, coordonat de Sextil Pușcariu și realizat de către doi dintre cei mai buni colaboratori ai săi, Sever Pop și Emil Petrovici.

Dacă ancheta *Atlasului lingvistic român* a fost determinată de noul context sociocultural și politic care își va pune puternic amprenta și asupra graiurilor dacoromâne – „Prin întregirea României după marele război, limba noastră trecea printr-una dintre cele mai mari prefaceri din cursul întregii sale dezvoltări. Limba din Țara veche – și mai ales limba capitalei – pătrundea triumfătoare în provinciile noi; ici și colo se petrecea și fenomenul invers: intrau în limba literară cuvinte și expresii din Ardeal. Procesul acesta deosebit de interesant din punct de vedere lingvistic trebuia surprins în toiul desfășurării” (Prefața ALR I, p. 7) –, anchetele lingvistice realizate în diferite microzone ale României (Valea Bistriței, Valea Crișului Negru, Valea Jiului, Valea Sebeșului etc.) au fost motivate de asemenea de presiunea crescândă a limbii literare asupra graiurilor, în contextul construirii unor complexe tehnico-industriale de mare anvergură care au implicat relocarea populației¹, abandonul ocupațiilor tradiționale și o accelerarea a procesului de urbanizare. În acest context, în perioada 1949–1960, în Valea Sebeșului s-a inițiat o cercetare complexă, de tip monografic, menită să documenteze atât particularitățile graiului local, cât și aspectele de cultură materială și imaterială specifice comunităților din această regiune.

1. Rețeaua de localități

Anchetele lingvistice s-au derulat în douăsprezece localități situate pe cursul Văii Sebeșului: Călnic, Căpâlna, Dumbrava (Cacovița)², Laz, Loman, Petrești, Purcăreț, Răchita, Săsciori, Sebeș, Sebeșel, Șugag. La momentul anchetei, majoritatea populației avea ca ocupații de bază creșterea vitelor, oieritul, agricultura, viticultura, exploatarea lemnului și plutăritul. Locuitorii din partea de jos a Văii Sebeșului lucrau, de asemenea, în fabrica de hârtie din Petrești și în fabricile din Sebeș.

¹ Vezi, de exemplu, situația localităților aflate în perimetrul lacului de acumulare din zona Porțile de Fier.

² La momentul anchetei, organizarea administrativ-teritorială era diferită față de momentul actual, localitățile anchetate făcând parte din raionul Sebeș, regiunea Hunedoara.

La aproape unsprezece ani de la finalizarea anchetelor, au fost inițiate proiectele de amenajare hidroenergetică pe cursul râului Sebeș, finalizate prin construcția a patru centrale hidroelectrice: Oașa – Gâlceag (1980), Petrești (1983), Șugag – Tău (1984), Săsciori (1987).

Scopul acestor anchete dialectale în regiunea Văii Sebeșului a fost de a culege material ilustrativ pentru variantele regionale ale limbii române, într-un areal în care construirea unor complexe tehnico-industriale a favorizat, pe de-o parte, contactele lingvistice dintre vorbitori³, exercitând o presiune tot mai mare asupra graiului, iar, pe de altă parte, a contribuit la restrângerea și la pierderea unor ocupații tradiționale, în avantajul unei profesii mai bine remunerate.

Pentru a consemna particularitățile graiului, dar și caracteristicile etnografice ale arealului, cercetarea monografică a fost întreprinsă de un colectiv interdisciplinar, alcătuit din dialectologi ai Institutului de Lingvistică din Cluj-Napoca, etnografi ai Arhivei de Folclor și cercetători ai Institutului de Arte Grafice.

2. Perioada anchetelor

În perioada 1948–1960, echipa de cercetători – Pia Gradea, Maria Oprea, Petru Neiescu, Malvina Pătruț, Ștefania Pop, Grigore Rusu, Lidia Sfârlea (Șerdean), Marius Sala, Aurelia Stan, Ionel Stan, Maria Zdrenghia, Mircea Zdrenghia – a cules un bogat material dialectal prin aplicarea unui chestionar, întocmit pe baza chestionarelor anchetelor lingvistice realizate pentru *Atlasul lingvistic român*. Acest material a fost și este în continuare valorificat de *Dicționarul limbii române*, anchetele din Valea Sebeșului fiind cunoscute lexicografilor sub indicația A II⁴.

Chestionarul anchetelor cuprinde un număr de 1933 de probleme programate. Din punctul de vedere al structurii, acest instrument de lucru include două secțiuni:

A. Chestionarul introductiv;

B. Chestionarul propriu-zis, grupat pe domenii semantice: I. Curtea; II. Firul; III. Casa; IV. Plugărie; V. Oieritul; VI. Pădurărit; VII. Morfologie; VIII. Sintaxă; IX. Fonetica; X. Termeni noi legați de construirea socialismului. Chestionarul propriu-zis era completat de un *Chestionar al mineritului*, cuprinzând 204 întrebări formulate explicit, dintre care de pildă: [54]. Cum se numește partea de jos a rostogolului? (gură de rol, gură de încărcare).

Anchetatorii au acordat o mare atenție chestionarului introductiv, consemnând, pentru fiecare localitate, informații privind onomastica (antroponime și toponime), ocupațiile tradiționale, vechimea și istoria satului, portul și obiceiurile⁵, după modelul *Atlasului lingvistic român*.

³ Pentru construcția acestor complexe industriale s-au adus în regiune muncitori care au locuit în așa-zisele colonii. Una dintre acestea, numită Colonia Definitivă, este și astăzi o parte a localității Șugag.

⁴ Vezi, în acest sens, *Anexe la bibliografia dicționarului. Anexa I. Anchetele dialectale* (DLR, tomul I, partea a 3-a, Litera D, D–Denmulțit, XCVI–XCVIII).

⁵ Vezi *Lista localităților și a informatorilor*.

Ancheta dialectală a fost completată de o anchetă onomastică, având ca scop inventarierea antroponimiei, a toponimiei și a apelativelor.

Înregistrarea textelor pe bandă de magnetofon, realizată cu precădere în ultimii ani ai anchetelor, a oferit timpul necesar familiarizării dialectologilor cu specificul economic, etnografic și lingvistic al arealului, permițând intervenția acestora în relatările informatorilor ori de câte ori se observa tendința exprimării în limba standard sau pentru a obține texte comparabile pe același subiect de la informatori diferiți.

La înregistrarea textelor pe banda de magnetofon au participat Grigore Rusu, Petru Neiescu și Aurelia Stan.

3. Subiecții anchetei

În selecția informatorilor, anchetatorii au respectat, în general, principiile care au stat la baza alegerii subiecților pentru *Atlasul lingvistic român II*.

În fiecare localitate au fost înregistrați între 2 și 8 informatori, bărbați și femei, cu vârste cuprinse între 10 și 85 de ani, originari din localitate, fără defecte de vorbire și având ca ocupații principale creșterea vitelor, oieritul, agricultura, plutăritul și exploatarea lemnului. Pentru a surprinde autenticitatea graiului, s-au selectat informatori analfabeți sau cu o durată de școlarizare de cel mult șapte clase primare. Doar șapte dintre informatorii care au răspuns la chestionarul de 1933 de întrebări au furnizat și texte dialectale. În câteva situații au fost înregistrate texte de la informatori care aparțin aceleiași familii: Ilie Paștiu (28 de ani), Gheorghe Paștiu (58 de ani) – Răchita, Vasile Breaz(u) (57 de ani), Cornelia Breaz(u) (17 ani) – Laz.

Informațiile despre statutul informatorilor sunt incomplete (vezi *Informații despre subiecții anchetei*), fiind notate de obicei doar numele, vârsta, gradul de instruire și ocupația. Lipsesc frecvent detalii privind statutul social și economic, dansura, auzul sau reacțiile interlocutorilor (spontaneitate, reticență, disponibilitate). Această situație caracterizează mai ales textele înregistrate pe bandă de magnetofon, când anchetatorii nu au mai acordat aceeași atenție fișei informatorului ca în cazul anchetelor pe bază de chestionar.

4. Studiul lingvistic

Descrierea particularităților graiului din Valea Sebeșului are în vedere compartimentele fundamentale ale limbii: fonetica, morfosintaxa, topica, formarea cuvintelor și lexicul.

Analiza s-a bazat pe textele dialectale transcrise, pe secvențele sonore neincluse în volum din motive tehnice, precum și pe informațiile lingvistice consemnate în descrierile localităților (vezi *Lista localităților și a informatorilor*). Ocazional, au fost formulate și observații asupra unor fenomene semnalate în ancheta pe baza chestionarului.

Particularitățile graiului sunt prezentate atât prin trăsăturile specifice idiomului local, cât și prin comparații cu fenomene similare din alte arii dialectale. Datele

au fost raportate frecvent la ambele serii ale atlasului lingvistic român, la texte dialectale, dicționare, glosare și lucrări dedicate graiurilor din Transilvania, Banat și Oltenia.

5. Corpusul de texte

Corpusul include 241 de texte, dintre care 111 provin din manuscrisele caietelor de anchetă, iar 130 de texte au fost transcrise fonetic după principiile transcrierii impresioniste adoptate de *Atlasul lingvistic român* și de proiectul *Noului Atlas lingvistic român*. Materialul înregistrat pe bandă de magnetofon a fost transcris aproape integral, cu excepția câtorva pasaje neinteligibile din cauza zgomotului de fond, a înregistrării precare și a intervenției simultane a mai multor subiecți. Înregistrările implicau adesea mai multe persoane, ceea ce uneori fragmenta relatarea, dar, în alte cazuri, clarifica demersul și scopul cercetării:

io n-am știut țe vreî dumneâta/ că vorbd'ēm maj... nım_acūma am_vă țe vreî// să vorbd'ēștî așă ca cîn n-ar h'i āsta/ ca cîn aș sta io// nım_acūma am înțāl'ēs ê-o vrut dumnelór/ să folosăsc cuvînte cum vorbīm noi/ ca alic/ vorbd'ēștîē/ d'in/ d'inars/ trévere// așă și tu// nım_acūma am vāst cē-o vrut dumneālór/ nu m-o lāmurît indeajūns// (Gheorghe Botoroagă, 52 de ani, Căcova).

Pentru fiecare text s-au consemnat elementele de identificare: data culegerii, numele informatorului, sursa documentului și numele persoanei care a realizat transcrierea fonetică.

Din punctul de vedere al conținutului, textele transcrise din acest volum se grupează în două categorii: texte tematice și texte libere.

a). Textele tematice, obținute ca răspuns la o întrebare a anchetatorului, surprind o serie de activități rurale curente (cultura viei, cânepa, lâna, mâncăruri, preparate din lapte, plutăritul, pescuitul, stâna și oieritul, vânătoarea etc.) sau unele momente importante din ciclul vieții (nașterea, botezul, nunta, înmormântarea). Pentru a avea o imagine cât mai bogată asupra istoriei comunității, păstrată în mentalul colectiv, s-au notat și texte care vorbesc despre formarea satului/comunei.

b). Textele libere redau experiența și episoade din viața subiecților, amintind despre familie, copilărie, întâmplări auzite sau trăite de informatori, evenimente din viața satului, despre Primul și al Doilea Război Mondial etc.

Anchetatorii au insistat să obțină texte cu un impact puternic asupra subiectului, întrucât acesta, captivat fiind de propria povestire, se exprimă firesc, iar devierile de la norma graiului pot fi mai reduse. Din această categorie fac parte istorisirile despre urs, lupi și mistreți sau despre momentele grele din viața subiectului. Pe de altă parte, textele libere prezintă un real interes și pentru cercetarea sociolingvistică și psiholingvistică, prin modul în care subiectul se raportează la povestire, având o atitudine detașată, ironică sau cenzurându-și relatarea pe o temă care, la momentul acela, ar fi putut fi considerată ca un act de nesupunere sau răzvrătire.

Au fost transcrise și discuțiile libere dintre anchetatori și subiecți sau dintre subiecții prezenți la înregistrarea materialului, unele dintre informații fiind interesante atât pentru observațiile metalingvistice și sociolingvistice, cât și pentru particularitățile graiului. Textele libere oferă specialiștilor, prin expresivitatea, spontaneitatea și implicarea emoțională a subiectului, forme lexicale și morfosintactice variate, păstrate în uz, dar pe care subiectul nu le conștientizează în relatarea întâmplărilor.

Deși nu s-a urmărit constant culegerea unor texte specifice literaturii populare, s-au înregistrat texte folclorice ca parte a unui alt text (vezi, de exemplu, orațiile de nuntă) sau ca texte propriu-zise (cântece, doine, balade).

Textele transcrise sunt redată în ordinea înregistrării, ceea ce permite urmărirea firului logic al povestirii. De exemplu, în localitatea Răchita, Ilie Paștiu, povestind despre ritualul nunții, relatează despre pețit, despre cum se organizează o nuntă, apoi despre cinstea mirilor și steagul de nuntă.

Intervențiile anchetatorilor sunt redată, în general, în transcriere standardizată, în paranteze drepte. Aceste informații au fost reținute pentru a releva, pe de-o parte, modul în care s-a desfășurat această anchetă, iar, pe de altă parte, de a arăta cum influențează intervenția anchetatorului răspunsul subiectului. Analizând demersul anchetatorilor, constatăm că unele dintre cele mai numeroase segmentări ale narațiunii subiecților se datorează tendinței acestora de a folosi, în relația cu un *outsider*, forme și fonetisme care aparțin limbii standard:

păi am fost betăg/ m-o durút búrta//
 [Burtă să spune aici? Spune cum să spune aici!]
m-uo durút fǝǎlele/ așá// [...]
în tímpu cît ă stat bolnáv/ cîn plecá feméjile... (Nicolae Stancu, 64 de ani, Loman);
 [Și cu tescovina ce faceți?]
tescovína// apǎj de tescovínă/ întîj tescovína o jǎj/ o-mpaketézj în cǎvǎ vǎsǎ/ o bať//
 [Tescovínă-î spună sau tescod'ínă?]
triǎverǎj (Gheorghe Botoroagă, 52 de ani, Cacovița).

Au fost notate întreruperile, ezitățile, repetițiile și unele reacții ale informatorilor apelând la convențiile grafice (vezi *Transcrierea fonetică*). S-a menționat, în note de subsol, prezența altor persoane la înregistrare sau o serie de factori extralingvistici care influențează informatorul (de exemplu, intrarea unei alte persoane în camera în care se înregistrează). De asemenea, pentru o parte dintre cuvintele neadaptate limbii române s-a indicat corespondentul din limba de origine sau s-au oferit referințe privind evenimente istorice care pot contribui la înțelegerea conținutului povestirii. În cazul numelor topice și al unor antroponime susceptibile de confuzie, s-a precizat forma literarizată ori categoria onomastică din care acestea fac parte.

6. Glosarul

Ca parte independentă în structura volumului, *Glosarul* reunește termeni din corpusul de texte și din materialul destinat descrierii localităților anchetate, cu scopul explicării lexemelor atestate în anchetele din Valea Sebeșului. Selecția cuvintelor s-a realizat cu sprijinul principalelor lucrări lexicografice: *Dicționarul limbii române (DA/DLR)*, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch (TDRG)*, *Dicționarul etimologic al limbii române (DELR)*, *DEX*. Pentru glosarea unor termeni regionali, s-au folosit și informații care provin din monografiile regionale⁶.

Glosarul include:

- a) termeni neatestați în principalele dicționare ale limbii române;
- b) termeni atestați în lucrări lexicografice, fie pentru că au mai puțin de trei atestări pentru regiunea din care provin, fie pentru că aparțin altui idiom sau au o circulație restrânsă.

Glosarul consemnează și câteva forme morfologice datorită faptului că lexemele prezintă fenomene particulare, cu o circulație restrânsă și un număr redus de atestări.

Pentru fiecare intrare în glosar s-au menționat:

- a) *Cuvântul-titlu*, literarizat, dat în forma din dicționar, este însoțit de notarea accentului, indicarea numărului de silabe atunci când accentul nu este suficient pentru a diferenția diftongul de hiat. Pentru lexemele din categoria gramaticală a verbului, s-a menționat forma de infinitiv, urmată de forma flexionată care apare în text.
- b) forma-titlu este urmată de *indicațiile morfologice*;
- c) indicațiile morfologice sunt urmate de *numele localității*;
- d) glosarea termenilor s-a realizat în acord cu categoria gramaticală a cuvântului-titlu;
- e) pentru glosarea termenilor s-a recurs, în general, la sinonime din limba standard;
- f) citatul ilustrativ este redat în variantă literarizată, păstrându-se în transcriere fonetică doar cuvântul din forma-titlu și/sau variantele acestuia.

⁶ Vezi monografia semnată de Radu Totoianu, *Păstoritul în Mărginimea Sebeșului* (2021).

Lista localităților și a informatorilor*

Sebeș este municipiul județului Alba, format din localitățile Lancrăm, Petrești și satul Răhău. Până la reorganizarea administrativă din perioada interbelică, orașul s-a numit Sebeșul Săsesc și a făcut parte din comitatul Sibiu. În perioada anchetelor, Sebeșul, alături de celelalte localități anchetate, făceau parte din regiunea Hunedoara.

Prima atestare documentară este consemnată la 1224 *Terra Sebus*, 1243 Theodorico plebano de *Malembach* (Ub I. 34, 71); 1245 sacerdos de *Malembach* (Dicț. ist.), 1251 *Sebus*, *Sebz*, *Mulnbach*, *Mulunac* (Wagner 362); 1300 plebanus de *Sebus*, 1309 *Sebz*, decanus de *Zebus*, *Mulnbach*, *Mulubach*, *Milenbach*, 1317–1320 *Sceps* sive *Mulunak*, 1328 *Schebs*, 1328–1330 publicus notarius qui est in *Sebus*, 1334 *Mylenbach*, *Mylnubach*, 1345 civitas *Sebus*, *Milundbak*, *Milunbak*, 1349 villicus de *Mulbach*, 1352 scholasticus de *Sebuus*, hospites *Sebuus*, 1369 *Milumbaz*, 1376 *Mülnbach*, 1382 *Sebus* maior, 1402 oppidum *Sebes*, 1403 decanatus de *Schebes*, 1419 Petrus Buzar proconsul de *Mulumbacch*, 1423 *Mullenbach*, 1426 *Malembach*, 1435 *Zazsebes*, 1448 *Molenbach*, 1457 *Zaazsebes*, 1462 *Zaaz Sebes*, 1468 *Mwlenbach*, 1478 *Sasschebesz*, 1492 *Milembach*, *Mülenbach*, 1494 *Mullembach*, *Mwllembach*, 1508 *Möllembach*, 1517 *Sazebes*, 1520 *Szaszabes*, 1551 *Zassebes*, 1552 *Zazebes*, 1563 *Sabesus*, 1600 *Szász Sebes*, 1603 *Sassebes*, *Szassebes*, 1608 *Willembach*, 1611 *ZazSebes*, 1663 *Szász Sébes*, 1808 *Mühlenbach*, *Mullenbach*, 1850 *Sebis*, 1854 *Szász-Sebes*, *Mühlbach*, *Sebeș* (Dicț. ist.); 1857 *Szász-Sebes*, *Mühlbach*, *Sebeșiu* (Bielz 403); 1909 *Sebeș* (Sebeșul-săsesc), *Szászsebes*, *Mühlbach*, *Sabaesium* (Dicționar 1909); 1910 *Szászsebes* + Dumbrava + Manulila + Purkerez (Gyalay 779); 1921 *Șebișul săsesc*, *Szászsebes*, oraș (Dicționar 1921); 1925 *Sebeș* comună urbană (Leg. 95/1925); 1950 *Sebeș* oraș (Leg. 5/1950); 1956 *Sebeș* oraș raional (IAL).

Valea care trece prin orașul Sebeș se numește Valea Șebeșului, dar localnicii îi ziceau Râu. Afluentul ei este Râu Morii.

Sebeșul se învecina cu Pianu, Lancrăm, Cut, Daia și Petrești.

Onomastica. Nume de locuri din hotarul localității: *délñižăle sírbilor*, *glod*, *întră hotără*, *părăžu glódulu*, *pripóc*, *răstqáca*, *rípa róșije*, *slátina*, *vințișuára*;

* Datele prezentate sunt raportate la situația din perioada anchetelor de teren (1948–1960).

nume de familie: *besóju, bojiță, dîcu, drașoveán, móga, munteán, opincár, tecău, todorán, topîrcánu, úrsu*; prenume: a) *ilîje, ion, gligor, nicoláje, pável, pétru, sîmîon, tódor, văsîlîje*; b) *ána, elisabéta, marína, ravéca, savéta*.

Locuitorii Șebeșului erau numiți *orășení*.

Din punctul de vedere al compoziției etnice, la momentul anchetei, populația din Sebeș era alcătuită din români, sași, maghiari și romi.

Ocupația de bază a românilor era agricultura (*múnca cîmpului*), în timp ce sașii se dedicau în principal comerțului și meseriilor. O parte dintre locuitori lucrau și în întreprinderile industriale din zonă.

Suprafața arabilă se afla în afara orașului, unde se cultivau preponderent grâu, tutun și sfeclă de zahăr. Un număr redus de locuitori se ocupa cu viticultura și pomi-cultura. În hotarul localității nu se efectuaseră defrișări, iar terenurile sterpe erau puține și limitate ca întindere.

Creșterea vitelor era mai puțin răspândită decât în zona montană. Se creșteau în special vite din rasele Simmental și Pinzgau. Vara, animalele erau duse la pășunat în Râpa Roșie, Slatina și Coasta Cutului. În Slatina pășteau vacile care se întorceau seara acasă, iar în Râpa Roșie boii, care rămâneau acolo peste noapte. Numărul ovinelor și cabalinelor era redus.

Arhitectura și gospodăria. Situația materială a localnicilor era, în general, bună. Majoritatea dețineau case cu trei camere, construite din cărămidă. Influența sașilor asupra modului de viață al băștinașilor era relativ redusă.

Portul tradițional se afla într-un proces de dispariție. În trecut, femeile purtau broboadă albă peste cozi împletite, iar bărbații aveau părul lung. La momentul anchetei, locuitorii renunțaseră la portul tradițional. Îmbrăcămintea nu purta influențe săsești vizibile.

Obiceiurile și superstițiile se mai păstrau. Era răspândită credința în „stinsul cărbunilor”, atât în rândul bătrânilor, cât și al tinerilor. La nuntă, când alaiul revenea acasă, se arunca cu grâu, iar vornicul rostea urări. În trecut, capul miresei era împodobit cu flori, înlocuite ulterior cu voaluri.

În ceea ce privește căsătoriile, fetele proveneau adesea din satele vecine, iar cel mai mic băiat rămânea în casa părintească.

Industria locală era reprezentată prin olărit, zidărie, tors și țesut. În total, între 1500 și 2000 de locuitori lucrau în industrie.

Învățământul. Gradul de școlarizare era ridicat. Analfabetismul era redus, dar prezent, în special, în rândul romilor. Bătrânii citeau Vechiul și Noul Testament sau cărți de rugăciuni, iar tinerii, ziarul „Scânteia”. Mulți declarau că nu au timp și nici interes deosebit pentru beletristică.

În Sebeș, la momentul anchetei, funcționau o școală medie cu predare în limba română, o școală de șapte ani cu predare în limba germană, o școală elementară de

patru ani cu predare în limba maghiară. Localnicii se străduiau să își trimită copiii la școlile din Alba Iulia, Cluj sau București. Foarte puțini tineri rămâneau acasă la plug.

Viața economică. Târgul se ținea joia, dar piața era deschisă zilnic. De aici se aprovizionau și locuitorii din satele învecinate. În Sebeș aveau loc patru târguri mari pe an: *tîrgu ăl de iarnă, tîrgu păștilor, tîrgu cûculuț, tîrgu sîntă-măriț*.

În privința monumentelor istorice, informatorii menționau că Sebeșul era una dintre cele șapte cetăți fortificate ale regiunii. Se spunea că zidul care înconjura orașul aparținuse bisericii, iar cele trei turnuri serveau ca adăposturi în caz de război. Tot în Sebeș se afla și Casa Zapolya. Jurisdicția bisericească era subordonată centrului din Sibiu. În localitate funcționa și un Tribunal. Loc de vilegiatură era la Șugag, la *hércurea*.

Limitele de proprietate erau reprezentate de haturile pământurilor.

Durata anchetei: august 1953

Informații despre subiecții anchetei:

Nicolae Oprița avea 60 de ani.

Gheorghe Limbian, de 58 de ani, 5 clase, se ocupa cu agricultura. Soția sa, *Rafila Limbian*, era din Sebeș; părinții subiectului erau localnici, tatăl lui se ocupa cu zidăria și agricultura. A făcut armata la Odorhei și Cristian (1916).

[*] Informatoare ocazională.

Petrești este, astăzi, o localitate componentă a municipiului Sebeș.

1309 plebanus de *Villa Petri*, 1345 *Peturfolua*, 1488 *Petersdorff*, 1506 villa *Pettersdorf*, 1517 *Petherfalwa*, 1509 *Petterfalua*, 1532 *Pyttersdorf*, 1611 *Peteterfalvarfalva*, 1733 *Péterfalva*, 1839 *Pétrefaleou*, 1850 *Petisdorf*, 1854 *Péterfalva*, *Petersdorf*, *Petrioſalău* (Dicț. ist.); 1857 *Péterfalva*, *Petersdorf*, *Petrifalău* (Bielz 404); 1909 *Petrifalău*, *Péterfalva*, *Petersdorf* (Dicționar 1909); 1921 *Petrifalău*, *Péterfalva* (Dicționar 1921); 1925 *Petrești* (Leg. 95/1925); 1956 *Petrești* (IAL).

Se învecina cu Șebeș, Rahău, Sebeșel, Săsciori, Răchita, Pianu de Sus și Pianu de Jos.

Onomastica. Nume de locuri din hotarul satului: *călea scufundă, drîmu țări, giile puști, giile vulcăneș, fîntîna còrbului, goruñiș, halînga, hûla, la aluñej, lîncea din jîos, lîncea din sus, stăuină, poiană podėjului, pîojere, răzorele, rîju* (Râu Sebeșului), *șermag, vâlea săcă, vulcîneasa*; nume de familie: *bînder, bîldea, bîscă, bóta, căpîlnăr, cotîrlea, deloreăn, fûlea, gîju, irimie, jeler, ôster, pétra, răcșan, rádu, thut, țîmpea, vlad, webér*; prenume: a) *andréj, dumîtru, filimón, ișán, d'órd'e, gligor, miháj, pétru, rusalîn, simjón, tódor, traian*; b) *ána, ecaterina, eufrosina, marija, rozina, rusalina, susána*; c) porecle și supranume: *Hamputit, Negoțoaie, Păpărădea, Strâmbu*.

Ei își ziceau *petrifăléní* sau *petreşténí*. Numele de grup al locuitorilor din satele apropiate erau: *răgoveán* (sg.), *răkiťán* (sg.), *kľenári*, *şığışeleđán* (sg.).

Despre istoria localității, informatorii au consemnat că vatra veche a satului s-a aflat înspre pădure, în zona actualului cimitir. Din punct de vedere etnic, la momentul anchetei, în localitate locuiau români și sași.

Ocupația. O bună parte dintre localnici lucrau la fabrica de hârtie sau la plutăritul lemnului. Din cauza faptului că fânețele se aflau la o distanță considerabilă de sat, creșterea animalelor devenise o activitate tot mai restrânsă.

Informatorii relatează că „în urmă cu o sută de ani, toți locuitorii Petreștiului erau agricultori. Sașii dețineau 90% din terenurile agricole. Românii s-au pripășit aici ca servitori veniți din satele din jur, mai ales din Răhău. În prezent, 50% dintre locuitori practică agricultura, iar ceilalți 50% lucrează în fabrica de hârtie sau în celelalte fabrici din Sebeș”. Se observa tot mai pregnant tendința, mai ales în rândul tinerilor, de a părăsi agricultura și de a intra în industrie.

Într-o măsură mai mică, locuitorii se mai ocupau cu viticultura și pomăritul. Porumbul, grăul și plantele de nutreț se cultivau mai ales în satele de munte. Nu existau terenuri sterpe, iar creșterea vitelor se făcea în principal pentru consumul propriu. Se creșteau vaci din rasele Simmental și Pinzgau, folosite și la muncile agricole. Comuna deținea pădure la Țeț și la Cărări, unde se urca la pășunat până în anii 1934–1939. În comună se mai aflau, la acel moment, aproximativ 30 de cai, 70–80 de capre și, de obicei, unul sau doi porci la fiecare gospodărie.

Industria locală era bine reprezentată la Petrești: funcționau o fabrică de hârtie, un joagăr electric și o fabrică de ceramică emailată. Romii confecționau cărămizi. Aproximativ 80% dintre localnici erau angajați în industrie, iar 20% proveneau din satele vecine, Sebeșel, Săsciori și, mai rar, Sebeș.

Arhitectura și gospodăria. Casele noi se construiau exclusiv din cărămidă și erau acoperite cu țiglă. Cele vechi erau din piatră și aveau ferestre mici. Străzile, drepte și largi, păstrau tipologia satelor săsești, iar albia pâraielor era pietruită.

Arhitectura caselor era în continuă schimbare: 60% dintre locuințe erau compuse dintr-o cameră și o bucătărie, iar restul aveau mai multe încăperi. Deși spațiul era generos, oamenii obișnuiau să gătească și să locuiască într-o singură cameră. Influența sașilor asupra localnicilor – atât în ceea ce privește prepararea mâncărilor, cât și aspectul locuințelor – s-a făcut simțită doar în perioada 1936–1942.

Istorie locală. Informatorii aveau cunoștințe ample despre trecutul localității, afirmând că aici a existat o civilizație veche, fapt dovedit prin descoperirile făcute de localnici atunci când extrăgeau lut galben pentru construcții: fragmente de ceramică smălțuită, unelte de piatră lustruită (ciocane, securi) și nelustruită (cuțitașe de cremene).

Ei știau că, în perioada dacică, așezarea se numea *Petridava*, în epoca romană *Villa Petri*, iar în timpul stăpânirii austro-ungare, *Péterfalva*. Germanii o numeau

Petersdorf. După Unire, localitatea a primit denumirea de *Petrești*, însă românii îi ziceau *Petrifalău*.

Despre relația cu sașii, informatorii afirmau că, după colonizarea acestora în Ardeal (în jurul anului 1300), românii au fost deposezați de pământuri și nevoiți să plece, revenind ulterior ca angajați ai sașilor și așezându-se în partea numită *Colibi*. Centrul religios al zonei era atunci la Răchita. Prezența sașilor este amintită și prin cetățuia care făcea parte din lanțul de fortificații Petrești – Săsciori – Căpâlna, refăcut de sași în scop defensiv.

Portul. Costumul tradițional era românesc. Bărbații purtau ițari, cioareci, șerpar, cămașă, vestoane din pănură și pălării mici. Iarna îmbrăcau cojoace. Portul femeilor era compus din ie, poale, șorț și cătrînță. După căsătorie, femeile purtau „plete” (cozi false pe cap), iar bătrânele, broboade. La momentul anchetei, nicio femeie nu mai purta broboadă, iar portul vechi nu se mai păstra.

Bărbații purtau pantaloni sau cioareci, iar vara, izmene, cămașă, șerpar, pălării mici și vestoane din pănură cernită (vopsită). Tinerii preferau pălăriile de oraș și vestoanele din stofă colorată. Influențe asupra portului se observau mai ales la femeile tinere, ale căror haine prezentau motive specifice portului tradițional din Săliște.

Obiceiuri. O parte dintre tradiții erau încă vii. Doar bătrânii mai credeau în superstiții și cunoșteau descântece de deochi sau de bubă. La Crăciun, vecinii de pe aceeași stradă se adunau la o casă și petreceau împreună de la Crăciun până la Sfântul Ion. Se păstrau obiceiurile colindatului, mersul cu steaua, craii și irozii.

La priveghi, se practica bocitul, dar doar de către membrii familiei; pe drumul spre cimitir, mortul nu mai era bocit. La nunți, deverii care *cuțesc* erau tot mai puțini.

Căsătoriile se făceau, de regulă, cu persoane din alte sate, foarte rar între localnici. Se păstra obiceiul ca fiul cel mai mic să rămână în casa părintească.

Bătrânii obișnuiau să citească ziare și cărți bisericești.

Învățământul. În localitate funcționa o școală de șapte ani cu predare în limbile română și germană. Școala profesională de hârtie avea o durată de doi ani, după absolvirea celor șapte clase primare. Învățământul preșcolar se desfășura și el în ambele limbi; existau atât un cămin de zi, cât și o creșă la fabrică. În localitate erau foarte puțini analfabeți, iar părinții se străduiau să își trimită copiii la școală. De ani buni nu mai rămânea niciun băiat acasă pentru agricultură. Tinerii urmau școli în Sebeș, Alba Iulia, Sibiu, Cluj, București și, mai rar, la Iași.

Viața economică. La Petrești se organiza târg săptămânal cu produse alimentare. Localnicii se aprovizionau și din Sebeș, Vinț și Teiuș.

Informatorii menționau că, în ultimii ani, veniseră în localitate câteva familii din Răhău, Răchita și Sebeșel, ca lucrători în fabrică sau agricultori. Aceștia dețineau pământuri în zona Călnic sau între Miercurea și Vinț.

Alte comunități. Subiecții anchetei afirmau că romii din Petrești erau băștinași. Ei îi numeau „țigani domnești”, deoarece nu mai vorbeau limba romani, locuiau

în case asemănătoare celor românești, nu în bordeie, își trimiteau copiii la școală și lucrau în industrie. O mică parte se ocupa cu producerea cărămizilor. Se căsătoreau de regulă între ei sau cu romi din satele învecinate, dar existau și cazuri de căsătorii mixte cu cetățeni români.

Durata anchetei: octombrie 1949

Informații despre subiecții anchetei:

Octavia Stoica, de 52 de ani, 4 clase, era casnică. Părinții ei, agricultori, erau din Petrești, iar soțul, muncitor la fabrică, era din Cugir.

Rafla Goia avea 66 de ani.

Gheorghe Căldăraru, de 10 ani, era elev.

Ana Dragomir avea 15 ani.

[*] Informatorul ocazional, de 13 ani, era elev.

Sebeșel, anterior Șebișel (Șibișel), este un sat în comuna Săsciori.

1309 *Sebes minor*, Subcastrum Petri (Wagner 170); 1382 *Sebes minor*, 1384 *Kyssebes*, 1403 villa *Kyssebes*, *Kyssebes*, *Kissebes*, 1435 poss. *Kyssebes* (Dicț. ist.); 1444 poss. *Kyssebes*, 1447 *Kwszebes*, *Kyssebes* pertinetiis, 1448 *Kissebes*, 1453 poss. *Saxonicales Kyssebes* (Ub V. 144, 190, 211, 263, 385); 1733 *Sebeshely* (Dicț. ist.); 1808 pag. *Sebeshely*, *Alsósebes*, *Sebesel* (Lipszky); 1839 *Sebeshely*, *Sibisely* (Lenk IV, 33); 1850 *Sibisel Schebeschel*, 1854 *Sebeshely*, *Sebeschel*, *Șibișel* (Dicț. ist.); 1857 *Sebeshely*, *Sebeschel*, *Șibișelu* (Bielz 404); 1909 *Sebeșel*, *Sebeshely* (Dicționar 1909); 1921 *Șebișel*, *Sebeshely* (Dicționar 1921); 1925, 1956 *Sebeșel* (Leg. 95/1925; IAL).

Onomastica. Nume de familie: *cătărămbă*, *dúvleá*, *grozáv*, *mărzineán*, *móga*, *pástiü*, *pírvu*, *stănúș*, *zamóra*; prenume: a) *filimón*, *ilűě*, *ion*, *nicolájě*, *péturu*, *savas-tián*, *vasilűě*; b) *ána*, *lucrēja*, *marína*, *rafla*, *todosiűě*; c) porecle și supranume: *avraműjě*, *mărie a lui ion*, *mărie a lui vasile*, *torópi* (umblă greoi).

Ei își ziceau *sigişení*. Îi numeau pe locuitorii din satele vecine *căpîlnári*, *căcovení*, *lăzorení*, *lumînári*, *săscoréán* (sg.), *șugăjéni*, *tonári*.

Ocupația principală a locuitorilor era creșterea vitelor și a ovinelor. Ei dețineau proprietăți situate la aproximativ 30 km de sat, în zonele Sulița, Pleșcioara, Stroia și Țeț. Pe lângă creșterea animalelor, localnicii se ocupau și cu agricultura. De obicei, chiar și muncitorii din fabrici aveau câte o mică gospodărie proprie.

Localnicii care practicau agricultura aveau, în general, suprafețe mici de teren. Doar aproximativ 5% dintre ei dispuneau de pământ suficient pentru a-și asigura existența pe tot parcursul anului. Se cultivau, în special, cartofi, porumb și grâu.

O parte dintre locuitori lucrau la plutărit, în fabrica din Petrești sau la joagăr, iar alții plecau în alte zone, ca muncitori sezonieri.

Se creșteau vite din rasa Simmental, însă tendința generală era de a reveni la rasa Pinzgau, mai potrivită atât pentru tracțiune, cât și pentru producția de lapte. Cei care aveau boi țineau de obicei și o vacă pentru lapte. Animalele nu erau duse la munte, ci doar la pășunile din sat.

Păstoritul se mai practica încă la momentul anchetei. În sat se aflau sub o mie de oi; vara erau duse la munte. Existau doar stâne de vară, deoarece iarna oile erau ținute acasă. Foarte puțini localnici mai coborau cu turmele la câmpie.

Industria locală era slab reprezentată. În sat mai existau un darac, o moară, un atelier de fierărie și o cizmărie.

Portul. Foarte puține familii mai păstrau portul vechi. Se mai îmbrăcau în costume tradiționale doar în zilele de sărbătoare.

Obiceiurile vechi se mai păstrau doar parțial. Se menținea tradiția conform căreia băiatul cel mai mic rămânea în casa părintească.

Învățământul. În localitate exista o școală de patru ani. Copiii își continuau studiile la școli mai înalte din Sibiu, Sebeș, Orăștie, Alba Iulia și, mai rar, din Cluj. Pentru școlile profesionale, mulți plecau la Simeria și Timișoara.

Alte comunități. În localitate erau 22 de familii de romi care locuiau pe Valea Beilului. O parte dintre ei se ocupau cu negoțul ambulant. Achiziționau din magazine diferite produse și apoi le vindeau mărginenilor pe zdrențe sau lână. Alții confecționau coșuri, obezi de care, căruțe, linguri sau lucrau ca zilieri în sat.

Durata anchetei: august 1953, iulie 1959

Informații despre subiecții anchetei:

Maria Pleșa avea 64 de ani.

Alexandru Avram, de 68 de ani, era cunoscut în localitate ca fiind *Alexandru Avram a lu Constandin*.

Săsciori este o comună în jud. Alba, situată pe cursul mijlociu al Râului Sebeș. Este formată din satele Căpâlna, Dumbrava, Laz, Loman, Pleși, Răchita, Sebeșel și Tonea. Se învecinează cu Sebeș, Călnic, Jina, Șugag și Pianu.

Prima atestare documentară este consemnată la: 1309 *Suburbium, plebanus de Suburbio*, 1317–1320 *ecclesia de Sub Castro Petri*, 1324 *villa de sub Castro Petri*, 1332 *Subcastro*, 1336 *de Subcastro Petri*, 1733 *Szástsür*, 1750 *Szeszcsor*, 1760–1762 *Szászcsor*, 1805 *Szestsory*, 1825 *Szesztsor*, 1850 *Szestsor*, 1854 *Szászcsor*, *Sasstschor*, *Seșcior* (Dicț. ist.); 1909 *Săsciori*, *Szászcsór* (Dicționar 1909); 1921 *Săscior*, *Szászcsór* (Dicționar 1921); 1932, 1956 *Săsciori* (I.S.; IAL).

Onomastica. Satul era traversat de *vâlja căcovei*. Afluenții văii erau *părîu zdêri*, *rîpa zăpózî* și *părîu corogărilor*. Muntele cel mai apropiat era *țetu*. Părțile satului erau: *pêste rîu* (locuitorii se numesc *peșterênî*), *părîu rôșu*, *ulița mare*, *su grădinî*, *zăvôjî* (locuitorii se numesc *zăvojiênî*).

Nume de locuri din hotarul satului: *cărpiniș, cânz, cuăsta străji, deălu cetați, deălu lomănului, dósu várului, dórca, dóștina, fâta gutișului, d'erd'elă/ěu, govîrlîca, gutișu, lúnca din jos, lúpea, móldele, părăuu govîrlîci, pîrluáj'ele, plăjětu, plěša, rudăriu mare, rudăriu mic, strîmtúril'ě, vírvu gîșóji, vírvu mígl'i*; nume de familie: Aloman, Bogdan, Cernat, Cristea, Drăghici, Fulea, Istrate, Marini, Miha, Precu-pescu, Răhovean, Scorța (sunt veniți din com. Scorțeni, Rep. Moldova), Suciu, Stănilă, Todoran; prenume: a) *costandín, dumițru, gligor, iuăn, mihaíl, niculăjě, vasîlîjě, zaharijě*; b) *marîje, marína, palağlje, rahila, ravěca, saloňlje, savěta, tódor*; c) porecle și supranume: Bogdăneasa, Bogdănoaia, Drăghicioaie.

Ei își ziceau *săscioresni* și erau porecliți *gușěfi*: *gușěfi* din Săsciori. Îi numeau pe cei din satele vecine *căcověni, căpîlnări, delorěni, lăzorěni, petrifalěni, răkitěni, sebeșěni, șugăgěni*.

Sub aspect etnic, localitatea era populată exclusiv de români.

Ocupații. Una dintre îndeletnicirile vechilor locuitori ai Săsciorilor a fost viticultura. În perioada austro-ungară, vinurile de aici erau foarte apreciate, fiind trimise până în Austria și Ungaria. După 1918, românii au cumpărat pământ de la sași și au început să practice agricultura, care a devenit ocupația de bază. Întrucât veniturile din agricultură nu erau suficiente, mulți săscioresni lucrau și în alte domenii: la plutărit, la fabrica de hârtie sau la cea de cherestea.

Pomicultura era mai puțin dezvoltată. În trecut, când localitatea avea livezi întinse de nuci, la 26 octombrie se organiza un târg renumit de nuci și brânză, la care veneau negustori din toate părțile, chiar și din Ungaria.

Viticultura se practica pe suprafețe restrânse. În jurul anului 1900, întreaga zonă numită *Fața Lenderului* era acoperită cu vii. În timp, terenul s-a degradat, iar la momentul anchetei mai existau doar câteva vii în hotarul satului. Pentru hrana animalelor se cultivau grâu, porumb și plante furajere – borceag (măzăriche), trifoi, ovăz, cartofi și orz.

Cea mai mare parte din hotarul satului Săsciori, numit *cúnzi*, provenea din despăduriri, aici aflându-se și cele mai fertile terenuri. Prin defrișare au luat naștere și alte zone de hotar, precum *plăjětu* și *căasta*. Aceste defrișări au avut loc pe măsură ce populația localității a crescut.

Aproximativ 80% dintre locuitori se ocupau cu plutăritul și exploatarea lemnului, transportând buștenii de la lac până la Petrești și Sebeș.

O altă ocupație importantă era creșterea vitelor, în special din rasele Pinzgau și Simmental. Animalele se țineau pe pășunile satului. Numărul cailor era redus (circa 20), deoarece lucrul pământului se făcea cu boii (în jur de o sută de perechi la momentul anchetei).

Numărul oilor era de aproximativ 400. Vara erau duse la pășunat la *Coasta lu Bradu*, iar iarna rămăneau în gospodărie. În trecut, îngrijirea oilor era făcută de poienari, iar proprietarii primeau pentru fiecare oaie 2 kg de brânză și ½ kg de unt.

Industria locală se baza pe olărit, dogărit și morărit, însă la momentul anchetei aceste meșteșuguri se aflau în declin. La târgul din Săsciori se mai vindeau vase de lut, dar olăritul era pe cale de dispariție.

Date istorice. Conform informatorilor, prima așezare a satului a fost în zona *Guruieț* (strada Bisericii), unde, în partea de hotar numită *ćúnz*, s-au descoperit oale cu cenușă. De asemenea, se amintea că în sat au existat trei curți grofești, iar țăranii erau împărțiți în două categorii: iobagi și dijmași. Dijmașii aveau propriile lor terenuri și dădeau grofilor zeciuială, în timp ce iobagii lucrau trei zile pe săptămână pentru stăpâni. Organizarea era făcută astfel încât, la fiecare trei-patru săptămâni, venea rândul altor familii să presteze serviciul. Din această cauză, mai multe familii locuiau adesea în aceeași curte. Ultima curte grofească a dăinuit până în anul 1848. Locuitorii păstrează vie amintirea acelor vremuri continuând să-l numească pe cel care locuiește acolo *Ilie de la Curte*.

Portul. Bărbații purtau opinci, cioareci și laibăr alb, sub care se îmbrăcau cu un pieptar. Laibărele se purtau doar pe umeri, mânecile având mai mult un rol decorativ. Iarna purtau căciuli, iar vara, cămăși din pânză de cânepă, izmene și pălării.

Femeile purtau opinci, poale albe din pânză de cânepă, șurț, crătință, ie și pieptar. Pe cap puneau un *kişkinău* și *probuqđă*. La momentul anchetei, portul vechi mai era purtat de o singură persoană în sat.

Obiceiurile și datinile tradiționale se păstrau doar parțial. În tradiția locală, părinții aveau un rol important în alegerea soțului sau a soției pentru copiii lor.

Învățământ. În localitate funcționa o școală de șapte ani. Odinioară a existat și o școală confesională, însă participarea copiilor era redusă din motive materiale. În perioada anchetelor, elevii din Săsciori urmau studiile în Sebeș, Alba Iulia, Sibiu sau în alte localități apropiate.

Viața economică. În Săsciori era un târg săptămânal de porci, oi și alte produse, atestat încă din perioada austro-ungară. Vama percepută în târg era încasată de biserică, iar din acești bani erau plătiți preoții și învățătorii comunității. În localitate se organizau și două târguri de țară pe an, dintre care cel mai important era Târgul de la Duminica Tomii. Acolo veneau să achiziționeze oi locuitorii din Cacova, Laz, Loman și Sebeșel.

La momentul anchetei nu mai exista un loc de vilegiatură propriu-zis în zonă, deși unii localnici obișnuiau să meargă la Oașa și Oașa Mică, unde se aflau vile frumoase.

În hotarul localității se păstrau urmele unei cetăți medievale, despre care se spunea că ar fi fost o mănăstire distrusă odată cu trecerea la catolicism. Despre călugări afirmau că aceștia s-ar fi refugiat atunci în Vechiul Regat.

Durata anchetei: iulie 1951, iulie 1955

Informații despre subiecții anchetei:

Măriini Toma, 73 de ani, agricultor, 6 clase, s-a născut în Săsciori, nu a fost căsătorit.

Părinții sunt tot din localitate. A făcut armata în timpul războiului și a ajuns prin Țara Ungurească, Galiția, Rusia, Italia. A lucrat 30 de ani la Sebeșel, la fabrica de hârtie. Avea dantura bună.

Ion Țântă, 59 de ani, avea 5 clase.

Ion Drăghici, de 68 de ani, avea 4 clase.

Vasile Todoran avea 62 de ani.

[*] Informatoare ocazională, 77 de ani.

Laz este un sat în comuna Săsciori (jud. Alba), situat la 12 km de orașul Sebeș.

Prima atestare documentare a localității este din anul 1357 poss. *Laz*, 1733 *Láz*, 1750 *Laz*, 1850 *Láz*, *Laas*, 1854 *Lát*, *Laas*, *Laz*. (Dicț. ist.); 1857 *Láz*, *Laas*, *Lazu* (Bielz 404); 1909 *Laz*, *Láz*, *Laas* (Dicționar 1909); 1921 *Laz*, *Sebesláz* (Dicționar 1921); 1932 *Laz* (I. S.).

Localitatea Laz era traversată de *rîuu șébeșuluț*, numit și *frumuăsél'ě*.

Satele învecinate erau *djálu*, *cácova*, *săscóri*, *lomán*, *căpîlna*. Ei își ziceau *lăzoréní*. Îi numeau pe cei din satele învecinate *căpîlnári*, *delorjéní*, *lománári*, *jinári*, *poenári*, *sășcoréní*, *ș'ugăj'ěni*. Săscioriienii erau porecliți *gușjěť*. *Mărginéní* erau cei din satele învecinate: Loman, Șugag și Jina.

Onomastica. Nume topice din hotarul localității: *bístra*, *cărbunășu*, *četáteța*, *číbanu*, *djūdju*, *dóbra*, *dósuril'ě*, *d'gerd'geláyu*, *fáța cáji*, *fintína ráčě*, *gilcágu*, *gótú*, *gurěťe*, *mărtinijě*, *muncělu*, *ogîrzál'ě*, *kátra álbă*, *păríuu lu cotác*, *păríuu șérpilor*, *păríuu pópi*, *păríuu trínkulu*, *plěša*, *pórca*, *priguána*, *scáyuunu lu pătru*, *tărtăráuu*, *váleța ascúsí*, *váleța bótí*, *váleța grosăștilorŭ*, *váleța muncélulu*, *válja strímtúri*, *váleța váruhu*, *vălcélele*, *vîrtópu*; nume de familie: *brěazu*, *cătánă*, *colhŭón*, *morár*, *oníța*, *rása*, *řírlěa*; prenume: a) *gligor*, *lúca*, *nicúla*, *octavián*, *pétru*, *vasilijě*; b) *ána*, *maríja*, *paraskíva*, *rusalína*; c) porecle și supranume: *dăniloqájě*, *mojșoqájě*.

Localitatea avea aproximativ 700 de locuitori, numărul acestora fiind în scădere, deoarece cei care plecau din sat se întorceau rar. La momentul anchetei, în comună nu existau și alte minorități etnice.

Principalele **ocupații** ale localnicilor erau plătăritul lemnului și agricultura (*iconomíja*). Viticultura fusese părăsită, întrucât nu mai asigura resursele necesare traiului. Agricultură era slab dezvoltată, doar câteva familii mai cultivau cartofi și porumb. Hotarul localității avea o suprafață de aproximativ 70 de hectare. Singura zonă cultivată era Muncelul, în timp ce pe Zăvoaie se aflau plantații de pomi și grădini. În localitate nu s-au făcut defrișări sau despăduriri; existau doar câteva hectare de terenuri sterpe.

Din cauza lipsei terenurilor agricole, creșterea animalelor era, de asemenea, limitată. În sat existau, la momentul anchetei, între 40 și 50 de vaci din rasele Pinzgau și Simmental, crescute în special pentru lapte. Câteva familii dețineau boi, folosiți la muncile câmpului. Vitele nu erau duse la munte, ci pășunau pe dealuri și pe valea de lângă râu, în Guruiete, Strâmtură, Poarcă și pe Dosu Splinii.

În comună erau aproximativ 500 de oi, 70–80 de capre, trei cai și doi măgari. Păstoritul nu se mai practica la scară mare. În timpul anchetelor, localnicii aveau obiceiul de a angaja ciobani străini, cărora le încredințau oile pentru perioada verii, pentru a fi duse în munții Lomanului, deoarece comuna nu deținea pășuni montane proprii.

Aproximativ 70% dintre locuitori se ocupau cu plutăritul, transportând lemnul din Oașa, Tău și Bistra până la fabrica de cherestea.

Industria locală era slab reprezentată, fiind susținută de activitatea câtorva familii. În Laz funcționa o *küü* (de pânuiri), un zidar, un pantofar, un croitor, mai multe croitorese, țesătoare și torcătoare (cu furca). Cinci persoane tinere lucrau la fabrica din Petrești.

Starea materială a localnicilor era bună. Se îmbrăcau și se hrăneau bine, iar casele lor, de obicei cu două sau trei camere, erau îngrijite și frumos mobilate.

Date istorice. Conform informatorilor, strămoșii locuitorilor din Laz au fost iobagi. Unul dintre informatori relatează că „la început satul s-a format pe Muncel; mai târziu și-au construit case în locul unde se află astăzi comuna. Când au fost 60 de locuitori, au ridicat biserica. Numele satului se trage de la un om pe care-l chema Lazăr, despre care bătrânii spun că era cel mai de frunte din sat”. De asemenea, știau că Ghergheleul ar fi fost un castru roman. Monumente istorice nu erau în localitate.

Portul tradițional se mai purta doar la marile sărbători ale anului. Costumul femeilor era format dintr-o *crătînjă* țesută cu motive românești și un șurț tradițional. În perioada anchetelor, femeile purtau rochii moderne.

Datinile vechi se mai păstrau: se organizau nunți cu strigături, iar de Crăciun se colinda, se mergea cu craii și cu steaua. Superstițiile nu mai erau însă înrădăcinate ca altădată. Fetele se măritau de obicei cu feciori veniți din alte sate, iar la căsătorie ginerele nu își schimba numele după socru. Cel mai mic copil al familiei, fie băiat, fie fată, rămânea în casa părintească.

Localnicii erau apreciați ca fiind îndemânatici, practici și pricepuți la dulgherie. Iarna, citeau ziare, romane și nuvele. Tinerii citeau mai mult decât bătrânii.

Învățământ. În localitate funcționa o școală elementară de patru ani, frecventată de aproximativ 45 de copii. Nu existau analfabeți, întrucât părinții se străduiau să-și trimită copiii la școală, „ca să-i facă domni”. Copiii din Laz își continuau studiile la Sebeș, Alba Iulia, Orăștie, Blaj, Sibiu și Cluj.

În Laz nu se organizau târguri. Locuitorii mergeau la Săsciori și Sebeș pentru aprovizionare. Ca locuri de recreere și vilegiatură erau frecventate Bistra, Oașa, Târ-tărău și Prigoana. Jurisdicția bisericească se afla la Sebeș, iar mitropolia, la Sibiu.

Alte comunități. Informatorii menționau că, în trecut, în Laz au existat câteva familii de ruteni. Bărbații au venit inițial pentru a lucra la exploatarea forestieră, în căutarea unui trai mai bun, și au rămas în sat, căsătorindu-se cu fete din localitate.

Durata anchetei: august 1955, iulie 1959

Informații despre subiecții anchetei:

Victoria Morar, de 16 ani, 6 clase primare, era casnică. Părinții erau din Laz: tatăl ei lucra la IFET, iar mama sa era casnică.

Cornelia Breazu, de 17 ani, 5 clase primare, era casnică. Părinții, țărani săraci, erau din Laz.

Breazu Vasile, de 57 de ani, 6 clase primare, era muncitor. A făcut armata la Cluj. Părinții au fost din Laz.

Leonora Țârlea, de 55 de ani, 6 clase, era casnică. Părinții erau din Laz: tatăl său a fost maistru de lucrări la râu, iar mama, casnică. Soțul acesteia, muncitor, era tot din localitate. Se ocupa cu construcția de cășițe pe malurile râului.

Sile Iacob, de 65 de ani, avea 6 clase.

Dumitru Morar, de 59 de ani, 6 clase, se ocupa cu vieritul. Era și cântăreț la biserică. A făcut armata la Sibiu. Părinții, localnici, s-au ocupat tot cu vieritul.

Ion Ionisie Morar, de 49 de ani, avea 6 clase.

Răchita, odinioară Răchita-Purcăreți, este un sat în comuna Săsciori, jud. Alba.

1464 v. *Rekytha*, *Rekyscha*, *Rekitte*, *Brondorf*, *Rekute* (Ub VI. 205, 212, cf. Szabó 2004; Wagner 362); 1488–1508 *Brondorff* în sede Mullenbach Valachi hospites habet kenesz (Berger 52); 1574 *Rekitte* (Veress); 1808 pag. *Rekitte*, *Rekicze*, *Rekitzdorf*, *Rekite* (Lipszky); 1839 *Rekita*, *Rekitze*, *Retyite* (Lenk III. 384–385); 1857 *Rekita*, *Rekita*, *Răkita* (Bielz 404); 1909 *Răchita*, *Rekitta*, cu cătunul Purcăreți (Dicționar 1909); 1909 *Rechita-Purcăreți* (Mazere 1909); 1921 *Răchita*, *Rekitta* (Dicționar 1921); 1932 *Răchita* (I.S.); 1950 *Răchita* (Leg. 5/1950).

La momentul anchetei, Răchita avea aprox. 500 de locuitori: 300 de români și 200 de băieși.

Onomastica. Nume de locuri din hotarul localității: *dósu ráci*, *gáúra bătrínuluj*, *gáúra jidovuluj*, *goroníšu*, *mácla*, *părăltu lázuluj*, *progádja*, *scorúšu*, *surdúcu*, *vírvu apărăti*, *válea černi*, *válea rákífi*, *vírvu zăpózí*, *zăpóde*; nume de familie: *cuteán*, *stănilă*, *gíša*, *jinár*; prenume: a) *duhítru*, *d'órd'e*, *il'ón*, *iljě*, *niculájě*; b) *ána*, *marína*, *rafila*, *rozína*; d) porecle și supranume: Bicu din Capu Satului, Găbăruț, Gheorghe a Găbăroaii, Ionu Pătrușcanii, Niculaie a Rusalinii, Pătru ăl Mare, Surdilă, Toma Bițescuului, Zaharia Lulii.

Numele de grup al locuitorilor era *răkitení*, iar numele colectiv al locuitorilor din regiune, *mărgineni*. Spuneau că „țara începe de la Petrești, Sebeșel, Lancrăm, Pianu de Sus, Pianu de Jos”. Îi numeau pe cei din satele vecine *lumînări*, *șigișan* (sg.), *purcărețan* (sg.), *sășcorean* (sg.). Îi porecleau pe sășcioreni *gîrheț*, pentru că aproape toți erau odinioară gușați și cu picioarele strâmbe. Sibienilor de peste Mureș le spuneau *moți* sau *mocani*: *ăia vin cu căbure/ cu vase făcute de mîinile lor de pe la vîdra/ din comînelă-ălea de pște mureș*.

Occupația de bază a locuitorilor era creșterea vitelor și agricultura. Se creșteau vite din rasele Schweiz, Simmental și Pinzgau, folosite atât pentru lapte, cât și pentru tracțiune. Primăvara, animalele erau scoase la pășune, iar o parte dintre ele mergeau „a munte”. Pășunile se aflau în *șinca*, *stănulêțiell'ê*, *păltina*, *drăgușanu*, *titilăna*, *gropșora*, *cămîrnăcêl*. În gospodăriile localnicilor se mai creșteau cai, boi și capre. În comună erau aproximativ 1320 de oi, care vara erau duse „a munte”, la *custură*, *stănulêțiê* și *șinca*. În Șincă se duceau oile cu lapte, deoarece acolo exista o stână. Iarna, turmele erau coborâte la pășune în alte sate: Vinț, Sebeș, Deva, Jimbolia, Făget și Lugoj.

Terenurile cultivate se aflau în jurul satului, iar principalele culturi erau cartofii, porumbul și grâul.

Industria locală era modestă, limitându-se la confecționarea de măhuri, coșuri, linguri de lemn și juguri pentru vite, precum și la valorificarea produselor din gospodărie. Se vindeau produse lactate, lână, vite și *pôme* (fructe uscate), iar în schimb se cumpărau cereale. Băieșii confecționau coșuri și măhuri și umblau prin sat cu lână și vase de vânzare.

Arhitectura și gospodăria. Casele erau construite mai ales din lemn, deoarece terenul era alunecos. Satul era traversat de o stradă principală, din care se desprindeau ulițe laterale. Gospodăriile aveau de obicei două case: una nouă, cu două camere, și o casă bătrânească, formată dintr-o cameră și o tindă. Ambele aveau pridvor. În tinda casei bătrânești se afla cuptorul de pâine.

În ceea ce privește istoria localității, informatorii considerau că satul are o vechime de aproximativ 1400–1500 de ani. Se spunea că, în vechime, în zonă existau doar localitățile Vințu, Săsciori și Răchita, iar locuitorii s-au refugiat aici, în Laz, din cauza persecuțiilor altor neamuri. Fugind din câmpie, s-au adăpostit prin păduri, și-au ridicat colibe, au crescut vite și s-au stabilit în aceste locuri. Despre biserica satului se știa că fusese construită cu circa 130 de ani înainte de perioada anchetelor desfășurate în Valea Sebeșului.

Localnicii erau descriși ca fiind înalți, bruneți, cu ochi limpezi, primitivi și harnici, tipici oamenilor de munte. Femeile erau mici de statură și energice.

Portul. Bărbații purtau cioareci, cămașă, șerpar, căciulă, opinci și șubă albă din pănură; iarna, purtau cojoace. Vara se îmbrăcau cu izmene, cămașă, pălărie de

paie sau pălărie mică. Vestoanele și laibărele din postav negru au început să fie purtate abia după Primul Război Mondial.

Obiceiuri și tradiții. La momentul anchetelor, obiceiurile locului încă se mai păstrau. De Crăciun, flăcăii se adunau și învățau un cântec bătrânesc, numit „Colindă la Crăciun”, în care se spunea *să mēre cu florile-ț dālbe/ě*. De Sfântul Ion, feciorii umblau prin sat cu cetera, de la Ion la Ion. De Paști, se organiza o petrecere în sat, numită Uspășul Paștilor, la care fiecare persoană aducea patru-cinci litri de vin și mâncare. De Sânzâiene și Sfântul Gheorghe, se puneau în poartă ramuri verzi de fag. Tinerii se căsătoreau, de obicei, cu persoane din satele vecine. Ginerele își păstra numele după căsătorie, iar în casa părintească rămânea băiatul cel mai mic din familie.

Învățământ. În sat exista o școală elementară de patru clase, frecventată de aproximativ 50 de copii. Informatorii au declarat că în comună nu existau analfabeți, chiar dacă unii știau doar să-și scrie numele. Pentru a-și continua studiile, copiii lor mergeau la școlile din Sebeș, Alba Iulia, Blaj și Cluj.

Viața economică. Cel mai apropiat târg era la Săsciori, dar localnicii mergeau și la Sebeș, Vinț, Alba Iulia, Călnic și Petrești, unde avea loc târgul săptămânal de lapte, ouă și smântână.

Alte comunități. În comună trăiau și *băjěși*, care se căsătoreau între ei sau cu locuitori din alte sate.

Durata anchetei: august 1953, noiembrie 1953

Informații despre subiecții anchetei:

Gheorghe Paștiu, cunoscut ca *d'ord'-a lu adămúřu*, de 54 de ani, se ocupa cu creșterea vitelor și cu plugăritul. Avea șase clase. Școala primară a făcut-o în sat. A fost în armată între anii 1921 și 1924. A fost concentrat trei luni în Moldova și două luni la Satu Mare și Alba Iulia. Era un cititor pasionat, citea regulat „Scânteia” și romane.

Ilie Paștiu avea 28 de ani.

Purcăreț este un sat în com. Pianu (jud. Alba), situat la 17 km de orașul Sebeș. În perioada anchetelor lingvistice, localitatea era un cătun al satului Răchita. Satele învecinate erau: *lomán*, *cuj'irú*, *čúára*, *piánul dē sus*, *strugărí*.

Prima atestare documentară a toponimului este din 1769 *Dealul Parkurzzilor* (Wagner 362); datorită ocupației de bază a locuitorilor, creșterea animalelor, în 1877, Purcăreți devine cătun al comunei Răchita: 1877 *Purkerec* Rekita, 1882 *Purkareti* telep, Rekita (Szabó 2004); 1909 *Răchita*, *Rekitta*, cu cătunul *Purcăreți* (Dicționar 1909); 1909 Răchita, Rekitta, cu cătunul *Purcăreți* (Dicționar 1909); 1909 *Purkerec* (Dicț. ist.); 1913. ápr. 5-én *Purkerez* vagy *Purkareti* telep kt. kivált Rekittából és

Sebespurkareti néven önálló ksg. szept. 5-én *Sebes-Purkerezre* változott (Gyalay 734); 1932 *Purcăreți* (I.S.); 1950 *Purcăreți* (Leg. 5/1950).

Onomastica. Înainte, *pě tımpu magár*, s-a numit *sěbeș-purcărēț*. Prin sat curgeau văile: *váleă cácinilor*, *váleă ejěbanıluı*, *váleă lěji*, *váleă piıeněl*. Cel mai înalt deal din localitate era *dıálul rěca*. Părțile satului erau: *frııcu*, *gěbăni*, *hălmu*, *pláju*, *ș'ěrbădóı*. Nume de locuri din hotarul satului: *arşıta*, *coásta luı ștıefán*, *coásta orášuluı*, *deálu coári*, *dósu tárnıfı*, *fáta sásuluı*, *fěfıle prislópuluı*, *la porcăriı*, *múķea sócilor*, *pádına córbuluı*, *părău bisériči*, *părău cındı*, *părău fıntınúfı*, *părău luı cobán*, *părău luı cosór*, *părău luı ištenje*, *părău tárnıfı*, *părău țarculuı*, *părău țiganuluı*, *kıscu plěși*, *pláju*, *plěša de mıljoc*, *prislópu*, *rěcěa*, *sěcu*, *stırğını*, *tárnıta*, *tău grózı*, *váleă bórduluı*, *váleă rěci*, *váleă pieněl*, *vırtokél*; prenume: a) *dumıtru*, *filip*, *gěorģe*, *ıonică*, *silvıu*; b) *ánă*, *anıcă*, *eugénja*, *elisavéta*, *mărioára*; c) porecle și supranume: *adămóje*, *cătrăńıtu* 'om rău', *dănóje*, *faraón* 'erau răi de gură', *ıecobóje*, *ıqána cătáni* 'se ducea cu cătanele', *nesóje* 'tătăl ei umbla desculț prin zăpadă'; îl chema Nesa', *păștıqıě*, *răzbelóje* 'tătăl ei a fost un om încăpățânat', *toporél* 'om scund, pășea mărunț', *tricóje*, *véta luı dăján* 'tătăl fetei fura cai, oi și a fost poreclit de săteni după un hoț pe nume dăján'.

Numărul aproximativ al locuitorilor era de *o sútă zěcě*, iar numărul caselor, *o sútă șásprezěcě*, însă mai erau și case părăsite. În localitate se aflau *cěvá cruč dě pıátră* datând *dě pě la o mıjě dóuă sútě*.

Ocupația principală a locuitorilor era oieritul. Cu turmele de oi plecau la pășunat până în Timiș și Arad, dar și în zona Clujului și prin satele din împrejurimi. Se mai ocupau și cu agricultura, creșterea vitelor și prelucrarea lemnului (*měšěrıja lěmnuluı*).

Viața economică. Pentru târguri, oamenii mergeau la Sebeș, Orăștie, Sibiu, Cugir și Alba Iulia, unde își vindeau produsele sau cumpărau cele necesare gospodăriei.

Industria locală era slab reprezentată. În sat exista *un cojocárıtt ș-un covác*.

Învățământ. Comunitatea dispunea de o școală și o biserică. După terminarea școlii elementare, copiii își continuau studiile la școlile din Cluj, Deva, Orăștie, Pianu de Sus și Sebeș.

Jurisdicția bisericească se afla la Sebeș. În localitate nu exista un loc de vilegiatură.

În Purcăreț trăiau exclusiv români.

Durata anchetei: noiembrie 1953

Informații despre subiecții anchetei:

Ion Mihu, de 59 de ani, era crescător de vite. A urmat 4 clase primare.

Ioana Mihu avea 52 de ani.

Silvia Cărpinișan, de 28 de ani, era băciță.

Loman este un sat în comuna Săsciori (jud. Alba), situat la 15 km de orașul Sebeș.

Prima atestare documentară a localității este la 1467 *Lamfalwa* (Ub VI. 277, cf. Szabó 2004); 1615 *Lomania* (Wagner 362); 1733 *Lomán*, 1750 *Loman*, 1850 *Lomány*, 1854 *Lomány*, *Lammdorf*, *Loman* (Dict. ist.); 1857 *Lomány*, *Lammdorf* (*Loman*), *Lomanu* (Bielz 404); 1909 *Loman*, *Lomány*, *Lammdorf* (Dicționar 1909); 1921 *Loman*, *Lomány* (Dicționar 1921); 1932, 1956 *Loman* (I.S.).

Onomastica. Localitatea era traversată de următoarele văi: *vălea bábi*, *vălea grădinilor*, *vălea tóni*. Afluenții acestora erau: *pľáríyyu gíjilor* curge spre *vălea bábi*, *pľáríyyu cêrculuí* se varsă în *vălea tóni*, *pľáríyyu sácătúrilor* curge spre *vălea sígíš'éluluí*; *pľáríyyu cíneki*; *pľáríyyu fntínúfti*, *vălea grădinilor* se continuă cu *vălea bábi* și, la *săscóri*, se numește *vălea cêtăți*. Munții cei mai apropiați erau: *măgura*, *măgura mare*, *măgura kĵenárilor*, *tomnătec*; nume topice din hotarul satului: *cápu címpuluí*, *deálu mísli*, *deálu purcărêfiloru*, *deálu pópi*, *grópa cu baní*, *isláz*, *la bătătúrí*, *lázurí*, *níjločĵia*, *pádina grózĵi*, *poĵána bábi*, *purčél*, *vírvu tóni*, *táyyu porímĵiloru*, *túľea*; părțile satului: *duş'ila*, *stráda primărĵi* (înainte *úľiľa copăčél*), *cătă măčĵşĵi*, *cătă lázurí*. Cele mai frecvente nume de familie erau: *búcur*, *grozáv*, *lúpu*, *petrasínea*, *stănilă*, *stănúş*, *vúlcu*; prenume: a) *constantín*, *dumítru*, *glígor*, *d'órd'e*, *ilĵe*, *ĵon*, *isi-dór*, *niculáĵe*, *pável*, *pátru*, *simĵón*, *valér*; b) *ána*, *ioána*, *marĵia*, *márta*, *raĵila*, *solomĵia*; porecle și supranume: *andreoăĵe*, *jinăroăĵe*, *ńiculăăĵe*, *vasílcána*, *véta vasílcáni*, *pátru vasílcáni*.

Numele colectiv al locuitorilor din cătunele care aparțineau Lomanului erau: *tonĵán*; *tonénĵi*, *pleşán*; *pleşénĵi*. Pe *săscorĵenĵi* îi porecleau *ĵírnĵet*. Locuitorii își ziceau *lumínárĵi* sau *lomínárĵi*.

Comuna avea aproximativ 418 gospodării („fumuri”) și în jur de 1.500 de locuitori.

Principalele **ocupații** ale locuitorilor erau agricultura și creșterea vitelor. Potrivit informatorilor, odinioară oamenii nu practicau agricultura, au început să semene cereale doar de aproximativ patruzeci de ani. Se spune că un preot din sat a fost cel care a semănat pentru prima dată grâne, iar treptat s-au făcut deșteleniri și localnicii au început să cultive tot mai mult pământul.

Înainte de anul 1944, comuna avea aproape 14.000 de oi; la momentul anchetei, efectivele se redusese la aproximativ 4.000. Romii se ocupau cu prelucrarea lemnului: făceau cărbuni, măhuri, linguri, corfe, leuci și juguri.

Pe timpul verii, locuitorii mergeau în Valea Jiului, unde aveau rude – în special fete căsătorite acolo. Pe munte, în timpul pășunatului, tinerii din Valea Sebeșului se întâlneau cu cei din Valea Jiului, iar în anii următori se făceau adesea căsătorii între

ei. Tot din Valea Jiului aduceau sare, fiind mai aproape pe cărările de munte decât până în comună.

Vara stăteau la stâne, fără locuințe permanente. În apropierea stânelor aveau cotețe pentru porci, hrăniți cu zer, și staulul (strunga) unde se mulgeau oile. Ciobanii păzeau turmele și pregăteau sarea pentru animale. La fiecare stână lucrau două-trei băcițe, care mulgeau oile și făceau cașul.

În trecut, localnicii se ocupau în mai mare măsură și cu exploatarea lemnului. Făceau pari și șindrilă, pe care le vindeau în satele din jur. În perioada anchetei, această activitate se redusese considerabil, fiind preluată de muncitori veniți din Maramureș și Vâlcea.

Portul vechi era aproape dispărut, pe de o parte, din cauza costurilor ridicate, iar, pe de altă parte, pentru că nu se mai găseau materiile prime, cum ar fi pielea pentru opinci.

Bărbații purtau iarna *ċorák de lână*, peste ei, *colțuni* care se băgau în opinci legate cu nojițe. Vara îmbrăcau *izmêne* de bumbac croite pe picior, iar iarna, cioareci albi de lână. Cămașa era țesută din bumbac amestecat cu cânepă. În zilele de sărbătoare îmbrăcau cămăși confecționate doar din bumbac. Se încingeau cu un șerpar din piele, ornamentat cu cusături și despărțit în buzunare pentru bani, acte și cuțit. Peste cămașă purtau pieptar alb din piele de miel, împodobit cu diferite înflorituri. Vara îmbrăcau laibăr de lână, prins la gât cu un șiret, iar pe cap purtau pălărie. Iarna, pălăria era înlocuită de o căciulă, de obicei turtită, nețuguată.

Femeile purtau *ĥokinc* ca și bărbații, poale albe, *crătintă* în spate, șurț în față și erau încinse cu *brăcînă* de lână. Cămașile aveau mâneci largi, ornamentate cu o serie de cusături. Gulerul îngust al cămășii, numit *beătă*, era de asemenea ornamentat. Își acopereau capul cu un *kișkinău de cap*, iar la sărbători, cu broboadă. Peste cămașă purtau cojoc sau, vara, laibăr alb cu mâneca întoarsă. Iarna își puneau pe cap un *kișkinău* de lână.

Obiceiuri. În privința căsătoriilor, tinerii se însurau mai ales în satul lor; doar fetele fără „nădejde-n sat” se măritau în alte locuri. Nu se ținea seama de avere: fetele bogate se puteau căsători cu băieți săraci și invers. Ginerii își păstrau numele după nuntă.

Industria locală era reprezentată de *un șústăr* și *un covăc*.

Învățământ. Comuna dispunea de biserică, școală și cooperativă. Analfabeți erau foarte puțini; cei mai mulți învățau singuri să citească, fiind dornici de carte. Calendarele nu lipseau din nicio casă. Țăranii nu își trimiteau însă copiii constant la școală; cei care o frecventau ajungeau preoți sau învățători. Preotul satului spunea că fusese primul elev din localitate care a obținut bacalaureatul.

Viața economică. Locuitorii mergeau la târgurile din Săsciori și Sebeș. Sfatul popular era la Săsciori, iar jurisdicția bisericească și tribunalul se aflau la Sebeș.

Alte comunități. În comună trăiau, alături de români, și *băjéși* (*ȝigáni*). Aceștia din urmă vorbeau românește și se căsătoreau mai ales cu familii din Răchita și Sebeșel. Nimeni nu mai știa când și de unde au venit, fiind de multă vreme stabiliți acolo. Erau oameni harnici, dar nechibzuiți.

Durata anchetei: noiembrie 1953, iulie 1959

Informații despre subiecții anchetei:

Anuța Ivan, de 16 ani, 4 clase elementare, era din cătunul Tonea. Tatăl ei era originar din Săsciori, iar mama, din Tonea.

Pătru Nicula avea 84 de ani.

Radu Petru, de 45 de ani, 4 clase primare, crescător de vite, s-a născut în cătunul Tonea. Armată nu a făcut, a fost dispensat. A fost la concentrări patru luni, în timpul războiului, prin Bucovina și Făgăraș. La Alba Iulia a stat concentrat două luni. Mama sa era originară din Purcăreț, iar tatăl era localnic. Au fost crescători de vite.

Ștefan Stănilă, de 49 de ani, 5 clase elementare, locuia în cătunul Tonea. Era crescător de vite. A făcut armata la „Regimentul 31 Artilerie” din Târgu Mureș între anii 1930 și 1933. A luat contact cu orașul la București, Pitești, Oradea, Timișoara. Citea „Albina”. Avea doi copii. Părinții și soția acestuia erau localnici.

Petru Jinariu, de 52 de ani, avea 4 clase.

Ion Miliu, de 79 de ani, avea 4 clase.

Radu Traian, de 38 de ani, avea 7 clase.

Stancu Nicolae a lui Alexandru avea 64 de ani.

Căpâlna este un sat în comuna Săsciori.

1386 *Capella* (Maria) (Scheiner, 73), 1386 *Capella* (Zimmermann I 605); 1446 poss. *Negfalw*, 1447 *Kapelna*, 1448 *Varallyamezw*, 1451 *Waralya* (Ub V. 182, 190, 263, 319, cf. Szabó 2004); 1760–1762 *Kapolna* (Dicț. ist.); 1808 pag. *Kápolna* (Lipszky); 1839 *Kápolna*, *Alsó-Kápolna*, *Capella*, *Kepulna* (Lenk II. 201); 1850 *Kapulna*, 1854 *Kápolna*, *Căpâlna* (Dicț. ist.); 1857 *Kápolna*, *Kapolna*, *Căpâlna* (Bielz 404); 1909 *Căpâlna*, *Kápolna* (Dicționar 1909); 1910 *Sebeskápolna* (Népsz. 1910); 1913 *Sebeskápolna*. (Dicț. ist.); 1921 *Căpâlna*, *Sebeskápolna* (Dicționar 1921); 1925 *Căpâlna* (Leg. 95/1925); 1950 *Căpâlna* (Leg. 5/1950).

Valea care străbătea localitatea se numea *rîu sebeș*, cu afluentul *rîu cùjeru-luj*. Cel mai apropiat munte era *čibánu*. Numele colectiv al locuitorilor era *căpîlnári*; *căpîlnárŭ*. Ei îi numeau pe locuitorii satelor din vecinătate *șugăj'an saŭ rîuureán* (sg.), *delorėni*, *lăzorėni*, *sășcorėni*, *cacovėni*, *jinári*. Săscioresnilor li se mai zicea *gîrniĵet* și *matróz*, iar lăzorenilor, *păpărădă*.

Numele colectiv al locuitorilor din această regiune era *mărjiniĕnĭ sau momĭrlăni*: [se] *zĭcĕ că să te ferească dumnezău de rĭkĭle căcovĭi, de gūșilĭș sāsćórilor, de fála lázuluĭ și rĭĭa căpĭlnŭi*.

Satele învecinate erau Deal, Lazu, Săsciori, Șugag, Călnic. Hotarul Căpălnei se întindea până în Valea Nedeiului, unde se învecinează cu Șugagul; iar Valea Botii reprezenta granița cu satul Laz.

Căpălna era formată din două părți: Căpălna – satul și Livadia cu cătunele *bordĕje, var^u, coștĭla, făzĕțĕl, la nĕdĕj, la bătăj; ęa ĭi risipĭtă comĭna/ da nu-ĭ ĭm-părĭtă// cum merj' ĭsus ĭstĭnga ĭi zĭcĕ livádĕ* [și locuitorii se numesc] *livežĕnĭ*.

Onomastica. Nume de locuri din hotarul satului: *cornĕtu, frĭnteęa rĕ, găr-gălău, ĭuga, obrĕjĕ, pódu cĕtățĕli, stăoĭĭnile, valęa bótĭ, váłęa brădățăluluĭ, vĭrtuápĕ*; nume de familie: Aloman, Berindei, Bodea, Căpălnar, Cătărambă, Coman, Cornea, Crăciun, Dobre, Faur, Furdui, Hațegan, Lazăr, Ghișe, Goangă, Greuruș, Grigore, Gros, Jiga, Mareș, Melinț, Moga, Morariu, Oprean, Poienar, Popaciuc, Poșa, Racabeu, Rasa, Roman, Sbucnea, Stancu, Suciu, Trif, Țârlea, Vlad, Vlegu, Zamora; prenume: a) Achim, Alexandru, Ananie, Antonie, Constantin, Daniil, Dumitru, Emil, Filip, Florea, Gheorghe, Gligor, Iacob, Ieronim, Ilie, Ioan, Marius, Nechifor, Octavian, Petru, Precup, Savu, Simion, Ștefan, Tiberiu, Titus, Toma, Traian, Valeriu, Vasile, Voicu; b) Ana, Anasia, Aurelia, Doina, Elisabeta, Eufrosina, Eugenia, Eva, Felicia, Finie, Floarea, Ileana, Ioana, Iova, Lidia, Livia, Maria, Mariana, Minerva, Olimpia, Paraschiva, Rafila, Raveca, Rodica, Rusalina, Silvia, Stela, Valerica, Victoria, Viorica; c) porecle și supranume: *andeoăĭĕ, tomuőĭĕ, văcĕșĭĭ*.

Satul Căpălna număra aproximativ 370 de case și circa 1.000 de locuitori. Din punct de vedere etnic, comuna era alcătuită din români și romi.

Principalele **ocupații** ale locuitorilor erau agricultura, păstoritul, creșterea vitelor și plutăritul. Deși terenul agricol era puțin, acesta era bine lucrat, ceea ce asigura producții bune. Se cultivau în special porumb și cartofi. Terenurile agricole, însumând aproximativ 63 ha, se aflau în afara comunei, înspre Șugag.

În localitate s-au efectuat și despăduriri. Pădurea se tăia în comun, lemnele se așezau în grămezi numerotate, iar repartizarea se făcea prin tragere la sorți. Fiecărei gospodării i se atribuia o grămadă de lemne, numită *búglă*. Terenurile despădurite erau ulterior reîmpădurite.

Localnicii creșteau mai ales capre, întrucât pășunile nu permiteau întreținerea unui număr mare de vite. Cei care aveau vaci preferau rasa Roșie de munte, cu copitele și botul negre, animale de talie mică, folosite exclusiv pentru lapte. Primăvara, vitele erau duse la pășunat pe muntele Puru, aflat în proprietatea comunei. Unele familii dețineau câte două-trei capre, cai și măgari, folosiți la transportul merelor.

În trecut, satul avea peste 1.000 de oi; în perioada anchetei numărul acestora scăzuse la 800–900 de capete. Turmele erau duse tot pe muntele Puru. Iarna, oile

erau ținute în gospodărie, hrănite cu frunzare și fân. Treptat, localnicii au început să renunțe la oierit în favoarea muncii forestiere, datorită salariilor mai avantajoase. În timpul verii, transportau lemnul pe râu, iar iarna erau trimiși sus, în munți, pentru tăierea lemnurilor la Bistra, Tău și Oașa.

Arhitectura și gospodăria. Satul era traversat de două străzi principale. Casele, construite din piatră și cărămidă, aveau două camere, în care locuiau de obicei șapte-opt persoane. Localitatea se întindea pe o rază de aproximativ 4 km, însă existau și gospodării izolate, răspândite pe dealuri.

Industria locală era reprezentată de câteva activități meșteșugărești: zidărie, pantofărie, tors, țesut și tricotat. Romii confecționau linguri și coșuri. Industria de stat era prezentă prin „Întreprinderea Forestieră de Exploatare și Transport” (IFET)

Portul localnicilor era pestriț, influențat de cel săliștenesc. În perioada anchetei, portul vechi se mai îmbrăca doar la sărbătorile mari, iar bătrânele îl purtau duminica. În zilele de lucru, doar două-trei femei mai păstrau vechile haine tradiționale. Cei care locuiau pe dealuri se dovedeau mai conservatori în privința portului.

Obiceiuri. Tinerii nu mai respectau vechile obiceiuri, acestea fiind păstrate doar de bătrâni și de familiile din zonele mai izolate. Era încă vie tradiția conform căreia, dacă o familie avea mai mulți copii, băiatul cel mai mic rămânea în casa părintească. La căsătorie, ginerele nu își schimba numele.

Accesul la informație era mai puțin bun în rândul locuitorilor de pe dealuri, deși ei se arătau foarte interesați de știri. Potrivit informatorilor, oficiul de difuzare a presei nu funcționa eficient, motiv pentru care sătenii se adunau pe stradă, citeau ziarele și comentau împreună. Bătrânii erau mai preocupați de evenimentele naționale decât tinerii.

Învățământ. În sat funcționa o școală elementară (ciclul I), frecventată de 72 de elevi. Doar șase persoane sub 55 de ani se declarau analfabete, însă numărul celor fără instruire era mai mare printre vârstnici. Copiii lor își continuau studiile la Sebeș, Alba Iulia, Sibiu, Cluj sau București.

Viața economică. În comună nu se organizau târguri. Localnicii mergeau la Săsciori și Sebeș pentru vânzarea și cumpărarea produselor. Cei de pe dealuri coborau ocazional în sat pentru a vinde produse lactate și ouă.

Locurile de vilegiatură preferate erau La Tău, Oașa și Ciban.

Alte comunități. Românii și romii conviețuiau în bună înțelegere, participând împreună la jocuri și petreceri. Romii erau apreciați pentru hărnicia și meșteșugul lor, fiind considerați „țigani superiori”, deoarece lucrau unelte de lemn – linguri, doage, spițe – și nu aveau obiceiul de a cerși.

Data anchetei: august 1953, iulie 1959

Informații despre subiecții anchetei:

Ioan Cioroga, de 35 de ani, 7 clase elementare, a făcut armata la Petroșani. Părinții erau localnici, tatăl său a fost muncitor la pădure.

Toma Mariș, de 44 de ani, era cizmar. Părinții acestuia au fost localnici, s-au ocupat cu plugăritul și cu tăiatul de pădure. Soția informatorului era din Căpâlna.

Ana Rasa, de 72 de ani, 7 clase, a avut 13 copii. Soțul acesteia, decedat, a fost muncitor la pădure. Părinții ei au fost din comună, tatăl a fost morar, iar mama, casnică.

Ion Gros, de 67 de ani, avea 7 clase primare.

Daniel Moga, de 76 de ani, avea 7 clase primare.

Șugag este reședința comunei Șugag, formată din satele Arți, Bârsana, Dobra, Jidoștina, Mărtinie, Tău Bistra.

1750 *Schugag*; 1800 *Sugag* (Szabó 2004); 1808 pag. *Sugág* (Lipszky); 1839 *Sugág* (Lenk IV. 97); 1850 *Schugag, Sugag, Sugág* (UES); 1857 *Sugág, Schugag, Șugagu* (Bielz 404); 1909 *Șugag, Sugág* (Dicționar 1909); 1921 *Șugag, Sugág* (Dicționar 1921); 1925, 1956 *Șugag* (Leg. 95/1925; IAL).

Localitatea Șugag era străbătută de *părîu dóbra* și de *părîu șugág*, care se varsa în *vălea frumușej*. Șugagul se întindea pe o distanță de 20 de km, casele fiind înșirate de-a lungul râului. Se învecina cu Jina, Căpâlna, Loman și Poiana. De Șugag aparțineau și cătunele *mărtinița, bîrzána, árți, întră șugágjé, purcáriu, jiduștina, tău, lunca* (satul propriu-zis).

Numele colectiv al locuitorilor era *șugáj'éní*; *șugáj'an*; poienarii îi ziceau Șugagului *rîu*, iar oamenilor din comună, *rîuuriéní*. Oamenii de la șes le spuneau celor din Șugag *momîrláni*. Mai rar, numele colectiv al locuitorilor din regiune era un derivat de la numele cătunelor ce aparțineau din punct de vedere administrativ de Șugag: *arțánú* (sg.), *bîrzánáriú* (sg.), *dobrégán* (sg.).

Onomastica. Nume de locuri din hotarul localității: *grui, luncilă prigónej, nedéju, pádina ră, părâu bîrzáni, pláju grópelor, pláju dúdülüj, p'ódu corogárilor, p'ódu mărtiniți, prisáca, rípa móri, ríuu, sáláně, stînișuára, tãrtãráuu, řířú, válea aj nícă, válea mărtiniți*; nume de familie: *alomán, bîrsán, bogdán, căta, cuj'erégán, cutégán, drăgán, grósu, jinár, lomînáru, pojenáriu, țacóe, zamóra*; prenume: a) *jiún, niculáje, pétru, tódor, vãsilije*; b) *ánă, iľónă, mărije, mărínă, solomiě*; c) porecle și supranume: *mărína lu h'ilip'óji, salonița lu niculá a strîmbulu, iățculeasca*.

Occupația de bază a locuitorilor era creșterea vitelor, lucrul la stat mai ales la pădure („munca-mpăratească”) și agricultura. Se cultivau în principal cartofi și secară, în zonele Bârzana și Arți, iar pe Luncă, porumb. Păstoritul, odinioară ocupația principală, s-a redus considerabil. În timpul verii, localnicii duceau oile la munte, la stânele din Stânișoara și Coman, iar iarna coborau cu ele la șes.

Terenurile erau slab productive, dar, în ciuda atacurilor frecvente ale lupilor asupra vitelor și oilor, șugăvenii reușeau să se gospodărească bine.

Despre **istoria** satului, informatorii știau că a fost întemeiat de haiduci, cu aproximativ 500 de ani în urmă.

Portul național era cel săliștenesc. Femeile bătrâne îl mai purtau tot mai rar, în vreme ce tinerele îmbrăcau rochii moderne, afirmând că portul tradițional se mai vede doar la sărbători.

Obiceiurile vechi se păstrau încă vii. La nunți și înmormântări, toți vecinii contribuiau cu ouă, făină și alte produse. Un obicei aparte era „închiderea căii mirilor” cu un tricolor; nașul trebuia să ofere o „cinste” pentru ca alaiul să poată continua drumul. La căsătorie, ginerele nu își schimba numele după socru, chiar dacă se muta în casa acestuia.

Duminica, după ieșirea de la biserică, sătenii se adunau în fața Sfatului, unde se țineau „poruncile”, adică se comunicau evenimentele, ordinele primite de la raion și diverse acțiuni ale autorităților. În localitate funcționa și o echipă de fluierași care aparținea Căminului Cultural.

Locuitorii erau oameni inteligenți și vioi; la femei se remarcă un pronunțat spirit de observație. Mulți erau abonați la ziare, însă cei mai consecvenți cititori erau bătrânii.

Învățământ. Toți își trimiteau copiii la școală; în fiecare cătun exista o școală primară (ciclu I), iar în Șugag funcționa și ciclul II. În trecut, drumul greu până la școală reprezenta o dificultate majoră.

Industria locală era slab reprezentată, fiind limitată la câțiva meșteri fierari, tâmplari, rotari și cizmari.

Viața economică. În Șugag se organiza târg duminica. De asemenea, sătenii mergeau des la târgul săptămânal din Sebeș, ținut joia, pentru a-și procura cele necesare traiului zilnic.

Alte comunități. Din punct de vedere etnic, locuitorii se declarau români; minoritățile erau puține, doar la Tău existând două-trei familii de italieni.

Durata anchetei: august 1955, iulie 1959

Informații despre subiecții anchetei:

Ana Bogdan, de 60 de ani, avea 2 clase elementare.

Mărina Grosu, de 67 de ani, era cunoscută în localitate ca fiind *Grosu Mărina lu Filipoi*.

Todor Moga, de 65 de ani, a fost măsar (dulgher) și comerciant. La momentul anchetei, lucra la cășite pe marginea râului sau la lucrări de pădure. Părinții au fost localnici, s-au ocupat cu creșterea vitelor. El nu avea animale. A făcut armata în perioada regimului austro-ungar.

Salomie Bogdan, de 23 de ani, era necăsătorită. Nu a fost la școală decât o iarnă. A fost bace la Purcăreț și Loman. Locuia alături de părinți, în cătunul Purcar. Toți erau crescători de vite.

Marina Gros, de 59 de ani, era cunoscută în localitate ca fiind *Gros Mărina lui Ion*.

Ioana Bogdan, de 51 de ani, avea 4 clase.

Mărina Toma avea 66 de ani.

Ionu lu Filip avea 68 de ani.

[*] Informator ocazional.

Câlnic este o comună veche, atestată documentar încă din sec. al XIII-lea.

1262 villa *Kelnuk*, 1271 *Calnuk*, 1272 villa *Kalnuk*, 1307 *Kelnek*, 1309 *Kelneke*, *Keldenich*, *Keldenik*, 1332 *Kelnunk*, 1372 plebs de *Kelnyk*, 1417 villa *Kelnig*, 1495 *Kelling*, 1488, 1507 *Kelneck*, 1532 *Kellynk*, 1553 *Kelling*, 1650 *Kelnik*, 1733 *Kelnek*, 1750 *Kilnik*, 1850 *Killing*, 1854 *Kellnek*, *Kelling*, *Cîlnic*. (Dicț. ist.); 1857 *Kellnek*, *Kelling*, *Câlnicu* (Bielz 404); 1909 *Câlnic*, *Kelnek*, *Kelling* (Dicționar 1909); 1921 *Câlnic*, *Kelnek* (Dicționar 1921); 1932 *Câlnic* (I.S.).

„Localitatea avea la momentul anchetei 2000 de locuitori, dintre care 55% erau sași și 45% români” (Zdrenghea 1951/2014, p. 261). Oamenii își ziceau *cîlnicênî*. Celor din zona Sibiului le ziceau *lăturenî*, iar celor de pe Valea Sebeșului, *mărgineni*. Pe vecinii lor din Dealu îi porecleau gugani, pe cei din Căpâlna *gusă/ăți*, iar pe cei din Răhău, *hîrăi*.

Satele din apropierea Câlnicului erau: *djálu*, *răhău*, *cut^{tu}*, *cunța*, *rêcu*.

Ei aveau conștiința propriului grai, deosebindu-se de cei din Răhău care vorbeau altfel: *sânte carne*; *eștiem de la răhău*; *cočil*.

Onomastica. Râul care traversează comuna se numea Valea Câlnicului. Afluenții Văii Câlnicului erau: Părau Albelor, Părau ăl cu Apă, Părau ăl Cruciş, Părau ăl Sec, Părau Bisericii, Părau Dosului, Părau Glodului, Părau Hăiciujii, Părau Hâjmănesii, Părau lu Oacă⁷, Părau Miercurii, Părau Rodii, Părau Sfinții, Părau Vălenii, Părau Viscărilor.

Părțile satului erau: Calea Dealului, Calea Răhăului, Calea Reciului, Calea Morii, Ceia Uliță, Godovană, Hudița lu Alexă, Hudița lu Gomboș, Hudița lu Patie, Hudița lu Pătru, Tău, Ulița Bisericii, Calea Cobloi, La moară. Nume de locuri din hotarul localității: Bărcu Roșu, Bărcu Stercii, Calea Boilor, Capu Dealului, Coasta Glodului, Coasta Teiului, Dâlma ai Veche, Dealu Albelor, Fântâna Hoților, Frăgare, Gropiloaie, Hăiciucă, Hâjmăneasa, Hebedeu, Între Vii, La Măru Muierii, La Pleșe, Molda, Muchia Andrieșului, Muchia ia Mică, Muchia ia Pietrosă, Muchia lui Dan, Părau Glodului, Perii, Pisc, Pleșa ia Mare, Putinei, Secaș, Șesu, Urzicar, Tăul Dracului, Valea Cănepii, Valea Țiganei; nume de familie: Aloman, Bădilă, Botoroagă, Bunea, Dăncilă, Ghișoi, Ienciu, Muntean, Petru; prenume: a) Costandin, Dumitru, Gheorghe, Ion, Niculaie, Simion, Vasilie; b) Ană, Cornelia, Ileana, Jenica, Mărie, Paraschiva Rafila; c) porecle și supranume: Aron din Urzicar, Bandalici, Brânzaru,

⁷ Cf. n.fam. *Aker*.

Bustuc, Ciuli, Gărăoace, Mălăiasa, A Pâciului, Pârță, Purica, Slăninaru, Vâsa Surdu-lui, Vâsa Oii.

Ocupația principală a locuitorilor era agricultura și viticultura. „Oieritul nu se practică aproape deloc. [...] Chiaburimea era formată în primul rând din sași. Ei aveau pământul cel mai bun și mai în apropierea comunei. Chiaburii români erau puțini. Unii dintre chiaburii sași aveau 25 până la 30 de hectare. Cca 10% din populația săsească a satului era săracă, neavând niciun hectar de pământ” (Zdrenghea 1951/2014, p. 261).

Dintre **obiceiurile** din comună, informatorii amintesc:

*cîn tîlîrî nă primu bot în cădă/ strîgă pe stăpîn:
vîva/ s-auzît cu hîc cu mărie c-ôju spîune jo nu-î mincîună// iîónu bódi din tău o
găsît în gîje óptzác de tólurî și să fáce bojerîu mărie// vîvaț//
asáră nevásta lu cutáre s-o ținút cu cutáre//
o mîncát hoh'íză și-o trăbuît să fûgă-n vále să spēle izménele//
să pun clópote pe boj și pocniésc din gîcî//
la crăcîn colindrăm//
cûiésc la nuntă// duc^u láda cu hájne/ fûră stráju nîrésî pînă-l plătéște//*

[A II, caiet 1, p. 6–7, transcriere: Maria Zdrenghea]

Învățăământ. În localitate era sfat, școală germană și română, două biserici: o biserică ortodoxă și una luterană. După finalizarea ciclului primar, copiii lor frecven-tau școlile din Alba Iulia, Sibiu, Cluj, Timișoara, Iași și București.

Localnicii mergeau deseori la Sebeș și Săsciori.

Tribunalul cel mai apropiat se afla la Sebeș.

Durata anchetei: octombrie 1949, iulie 1955

Informații despre subiecții anchetei:

Maria Oancea, de 51 de ani, era casnică.

Maria Dăncilă, de 25 de ani, era casnică.

Gheorghe Oancea a fost plecat în America de trei ori.

Vasile Ghișoi, de 85 de ani, a fost plecat în America.

Ilie Răurean, de 50 de ani, avea 5 clase primare. Era agricultor și deținea 1 ha și 5 ari de teren arabil. Mama și soția acestuia erau originare din Răhău, iar tatăl lui era localnic. La momentul anchetei, aveau 8 copii. Dantura subiectului era bună.

[*], [**], [***] Informatori ocazionali.

Cacovița, astăzi Dumbrava, este un sat în comuna Săsciori (jud. Alba). De-a lungul timpului satul s-a numit *Cacova* (magh. *Kákova*, germ. *Krebsdorf*), *Cacovița*, *Marga*.

Prima atestare documentare datează din 1439 poss. *Kakawa, Kakowa*; 1760–1762 *Kákova* (Szabó 2004); 1808 pag. *Kákova* (Lipszky); 1839 *Kákova, Krebsdorf* (Lenk II. 190); 1854 *Kákova, Krebsdorf (Kakova), Cacova* (Bielz 404); 1909 *Cacova, Kákova, Krebsbach* (Dicționar 1909); 1921 *Cacovița, Sebeskákova* (Dicționar 1921); 1925 *Cacovița* (Leg. 95/1925); 1956 *Cacovița* (IAL); 1960 *Marga* (Leg. 3/1960); 1972 *Dumbrava*.

Satul se învecina cu localitățile Călnic, Deal, Răhău și Săsciori. Era așezat pe Valea Cacovei și era străbătut de o singură stradă. La momentul anchetei, populația număra aproximativ 350 de locuitori. Localnicii erau porecliți de cei din satele vecine *mîrlăni* sau *colibări*, deoarece odinioară au fost foarte săraci. Din punct de vedere etnic, în comună trăiau români, romi și sași.

Onomastică. Nume de locuri din hotarul localității: *grončôja, lăcút, mukja cătáni, părăuu grădinilor, poiana dani, strojása, șipotél, șipotu pôpi, únd'u lu șteand, vírvu cuști, vírvu djalului, vírvu fêf, vírvu múki, zăpódje*; nume de familie: *ángel, bíscă, cántor, cîmpea, cotrúș, delureán, iáncu, iliút, míhu, uánca, pătrút, rîureán, rizóle, stănilă, țîmpea, zamóra*; prenume: a) *avrámút, ilîj, iuón, macavéj, niculáje, pávell, parténije, pétru, savasián, vasîlje, visarión*; b) *ánă, eleonóra, fluôre, iuónă, irina, ieujeníj, leontină, mărije, mărina, paraskívă, sílvja, rina, rusalină*; c) porecle și supranume: *filiôjica, predána, țîmpea lu préda*.

Istoria satului. Unul dintre informatori povestea că, la început, „satul o avut val ‘necaz’ cu jinarii, ș-apo s-o retras mai la vale. Acolo sus, căs nu mai sunt, numa urme, ruine”. Alții afirmau că primii locuitori ar fi venit din Jina.

Ocupația de bază era agricultura, completată, într-o mai mică măsură, de pomicultură și viticultură. Se cultivau porumb și cartofi. Pentru extinderea terenurilor agricole, în 1950 s-a defrișat Dealu Popii, iar în 1953 s-a defrișat zona *sub deálu kînilor*.

Se creșteau vite din rasele Simmental și Pinzgau, care pășunau pe islazurile satului. În localitate se mai aflau între 250 și 300 de oi. Vara, acestea erau duse la munte împreună cu oile lomănarilor, iar iarna erau ținute acasă.

Portul. În trecut, costumele bărbătești erau alcătuite din cioareci și opinci. La momentul anchetei, bărbații purtau bocanci, cămașă de pânză, pieptar de piele, mânecar alb de lână (veston) și suman din lână neagră. Femeile îmbrăcau ie cu poale, cătrînță, șurț, pieptar de piele și mânecar.

Obiceiuri. Tradițiile vechi nu se mai păstrau, dar informatorii aminteau câteva obiceiuri de odinioară, precum „furatul miresei” sau obligația feciorului mai mic de a rămâne în casa părintească.

Industrie locală nu există.

Învățământ. În sat exista o școală cu ciclul primar (patru ani). Copiii localnicilor frecventau, într-o măsură mai redusă, școlile din Sebeș, Alba Iulia și Sibiu; unii nu reușeau să își finalizeze studiile.

Durata anchetei: august 1953, august 1953, iulie 1955

Informații despre subiecții anchetei:

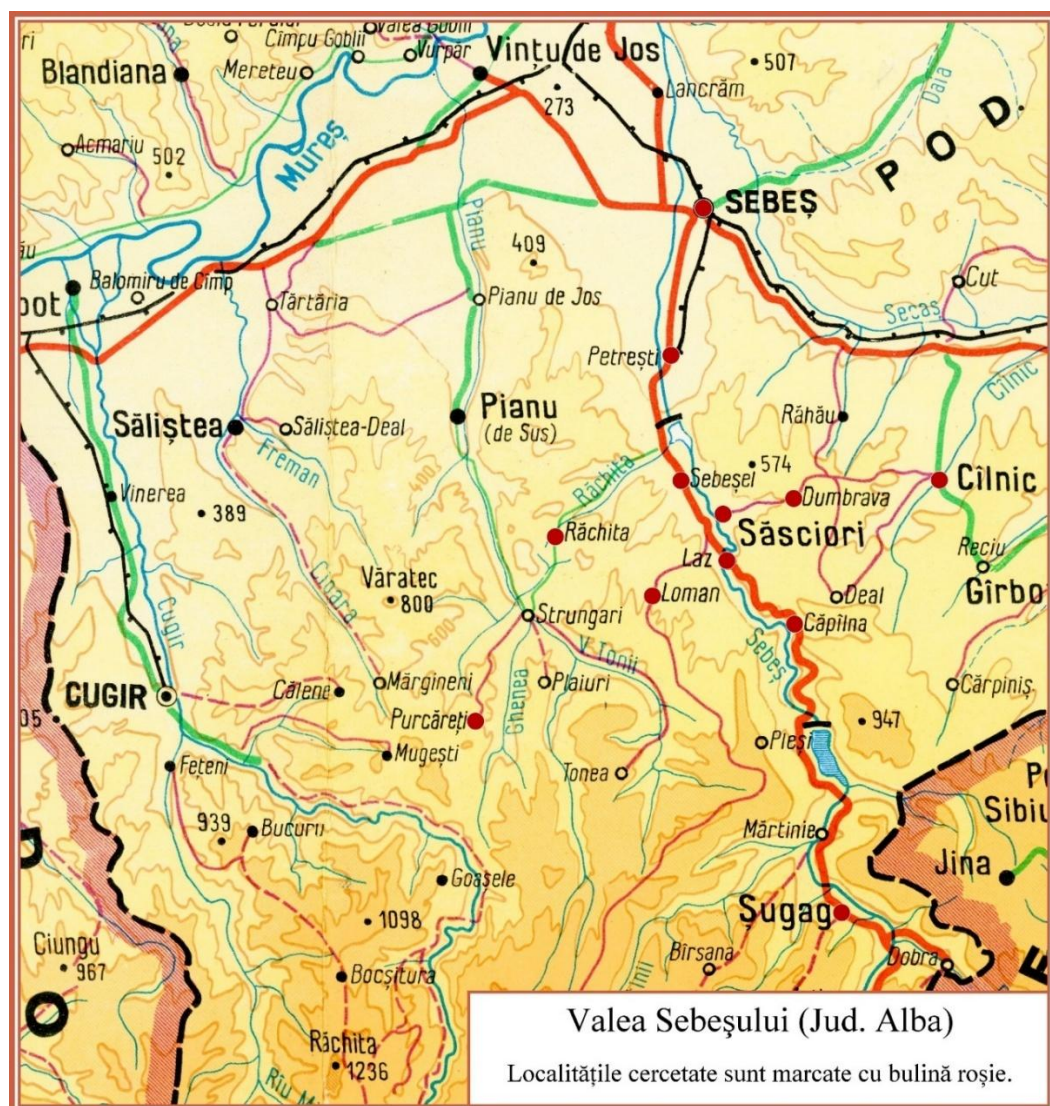
Zaharie Macavei, de 77 de ani, 6 clase, a făcut armata din 1899 până în 1902, la Sibiu. A fost în Primul Război Mondial, în Italia și Polonia. A căzut prizonier în Rusia. Soția acestuia, Ioana (n. Coman), era din localitatea Dealu, se ocupa cu agricultura.

Gheorghe Botoroagă, de 52 de ani, avea 6 clase.

Maria Ghișoi, de 35 de ani, era casnică.

[*] Informator ocazional.

HARTA LOCALITĂȚILOR ANCHETATE

STUDIU LINGVISTIC

Fonetica

I. Vocalismul

1. Accentul

1.1. Accentul etimologic este conservat în forme precum *blástăm*⁸; ca în limba veche se păstrează accentul pe radicalul verbelor *încónjur*, *măsur*, *străcură*. Acest fenomen nu este izolat, el regăsindu-se și în alte graiuri din Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș, nordul Moldovei⁹ și în graiurile dintre Morava, Dunăre și Timoc¹⁰.

1.2. Accentuarea oxitonă arhaică a adverbelor (*acoló*, *coló*, *dincoló*) este întâlnită în câteva localități (Cacovița, Laz, Loman, Răchita, Șugag) fiind în variație liberă alături de accentuarea proparoxitonă.

1.3. Pentru verbele de conjugarea a III-a, accentul cade pe radical: *Țo Țăsăm și după Ța o dúcēm la t'Țuă* (Șugag), *noi așa le spúnēm* (Răchita).

Pe prima silabă se accentuează: *Țpoi*, *bólnav*, *Țéva*, *Țo Țócără* (Săsciori).

1.4. Unele neologisme sau nume topice au accent diferit față de limba literară: *companie* ‘compănie’ (Laz), *Constantinopól* (Răchita), *fabrícă* (Câlnic), *justífice* (Laz), *muzícă* (Săsciori).

1.5. Frecvența accentului secundar, marcând de regulă ultima silabă a unei unități tonale, este caracteristic numeralelor (*Țínzășăptě*, *dôuăzăș*, *pătrușăpt'ě*), substantivelor (*dálba primăvără*, *pétrográd*), a pronumelor sau adjectivelor demonstrative (*háiláltă zî*, *Țialált*) și unor adverbe (*míntîn*, *míntěn*, *primăvără*).

2. Vocalismul

2.1. Vocala [a]

2.1.1. [a] etimologic s-a păstrat în cuvintele de origine latină (*a blestema*¹¹) și în cuvinte de origine maghiară (*sáma* (< magh. *szám*): *am luat sáma/ să lűăm sáma* (Câlnic), *de búnă-sámă* (Răchita)).

⁸ Vezi, în acest sens, ALR II s.n.VII, h. 1881, 1882.

⁹ Vezi ALR II s.n. VII, h. 1895, 1897.

¹⁰ Adam 2023b, p. 24.

¹¹ Menținerea lui *a* etimologic în flexiunea verbului *a blestema* la indicativ prezent se datorează, în principal, păstrării accentului pe radical.

2.1.2. menținerea lui [á] accentuat precedat de iot sau de un element palatal¹²: *tăjăți-l, trăjám* (Sebeșel), *um_băjiát, am tăjiát* (Săsciori), *ș-am încuiját úșa, băjiátu ăl măi măriě* (Laz), *băjiátu, îl tăjám* (Răchita), *nu vediám, pescuiám* (Loman), *nu știáz, ba/ăjiát* (Șugag), *nu aviám* (Câlnic), *fuiór de-ăla periát* (Cacovița).

2.1.3. [a] neaccentuat, în poziție protonică, devine [ă]¹³: *păpúci* (Sebeș), *to_merêm cu păpúcu* (Câlnic).

2.1.4. Tendința de închidere a lui [a] aton la [ă] se evidențiază, într-un număr limitat de ocurențe, la semiadverbul *mai*¹⁴: *nú primí* (Câlnic), *nu măi aî dinț* (Săsciori), *o-ndesát mîna măi täre pe gîtu ieî* (Răchita), *ie tîná de nu măi poî iěși* (Șugag).

2.1.5. proteza lui [a] este consemnată într-o singură localitate anchetată, deși acest fenomen este destul de extins în graiurile de tip transilvănean¹⁵: *străăcuru arîntășu* (Șugag).

2.2. Vocala [ă]

2.2.1. [ă] etimologic, provenit din [a], se păstrează în cuvinte de origine slavă: *nărócu o fost al nost* (Loman), *năróc am avút mărě* (Câlnic), *afără iěrá tîná/năróî* (Șugag), *puî cěvă nășíp așá frumós pe iěle* (Cacovița), *tî-or mai năcăjît* (Cacovița) (< v. sl. *naroku, naroï, nasûpû, nakazati*) și în cuvinte de origine latină: *să dă cam dě părăt'ě uo sûtă dě lei* (Câlnic) (< lat. *paric(u)la*) (DLR).

2.2.2. [ă] neaccentuat, precedat de *p* devine [o]¹⁶: *postájě* (Laz), *záma de grúmpene sau postájě* (Răchita).

2.2.3. diftongarea lui [ă] la [îă] apare ca urmare a tendinței de durificare a consoanelor sau a intensității accentului în vorbire: *ne-nîăl'ězēm, pîărău* (Săsciori), *mēsîăle, uo spîăl, străăcuru, slăcăt'ěu, zîăr* (Șugag), *să vesîălesc, îm iěrá mîě vîăr, sîărpăril'ě, l'ě pîăzqst'ě* (Câlnic).

2.2.4. [ă] final precedat de consoanele *ș, j* pronunțat palatal, devine [e]: *o murít o mătúșě bătrîná* (Sebeș), *áleă se ducú la úș'ě* (Loman), *se dădú cu iel la úșe și vărsă tebeléu, să-mbracă ca țigáni așě, unde-s lócuri cam mai puști așě* (Răchita), *dúpă cum au corájě fîcóri* (Răchita), *am cojlît-o dě cuájě* (Săsciori), *să mai_îngroășě* (Șugag), *avém grijě de iel* (Câlnic).

¹² Vezi Rusu 1983, p. 134.

¹³ Fenomenul nu afectează toate cuvintele, de exemplu, *pahár*, unde *a* protonic se păstrează.

¹⁴ De obicei, vocala *a* este păstrată.

¹⁵ Vezi ALRM I/I, h. 116 și ALRR–Trans. II, MN planșa 17.

¹⁶ Pentru aria de răspândire a fenomenului, a se vedea ALR I, h. 853; Popescu 1980, p. 28; Frățilă 2005, p. 38.

2.3. Vocala [î]

2.3.1. În graiul de pe Valea Sebeșului, în toate punctele anchetate se înregistrează formele etimologice *cîne*, *mîne*, *pîne*¹⁷, forme fără anticiparea elementului palatal: *âpă l-o auzîť cîni di la uoi* (Loman), *vině pe tîně ca uŋ_cîně turbát* (Câlnic), *îeșťě ō cîně să-l mûșťě* (Sebeșel), *nícun cîně n-o vinít cu noi, mîŋcă cîňi la iěle* (Răchita), *mîne nu mai avém ĉe fáĉe, duăr mîne iar poť fáĉe tebelěu de acríș* (Răchita), *lăsă de azi pînă mîně// mîně îl smîntîně* (Șugag), *noi luam ĉě vině pėntru pîňě* (Câlnic), *să iěi uo bucátă dě pîňě, iŋ_cuptuóru ăl de/e pîňě, pîňě dě săcără* (Șugag).

2.3.2. În cuvîntul *tînăr*, [î] evoluează la [i], prin analogie cu forma de plural, fenomen care cuprinde sud-vestul și centrul Transilvaniei (Tratat, p. 360): *dúpă cît îi de bă-trîná saų de tînářă* (Loman), *dör îi tînář* (Câlnic), *cîn iěráam mai tînářă* (Căpâlna).

2.4. Vocala [e]

2.4.1. [e] etimologic se păstrează în cuvîntul *detorie*: *uo fost detorîě acól_la pojánă, plăťit dėtorîă* (Săsciori).

2.4.2. [e] se păstrează netrecut la [ă] după labială în formele și derivatele verbelor *a bea*, *a se îmbăta*: *le dă mîŋcäre/ beuťură* (Răchita), *măsă cu mîŋcäre și beuťură* (Sebeș); *l-or îmbetát acoló* (Răchita), *dě la vin/ dě la beuťě, am beuť și am plăcát dúpă nun* (Loman).

2.4.3. [e] accentuat și neaccentuat precedat de *j*, *s*, *ș*, *z*, *ț*, *r* trece la [ă]: *și-l strujăscu* (Șugag), *om cumsăcádě* (Câlnic), *o lot săcúřea* (Răchita), *io săcără nu pre am* (Șugag), *nu-l găsăsc cálu* (Loman), *m-o jăfuťit așa cum uo vrut, adúc furcúťăl'ě, tomním băcîťălě, náșu îi fáĉe un rînd d'e hăjnuťă la fînu lui* (Șugag), *pun bănuťăl/ diferîte florî* (Răchita), *t'ámă mujěrilě la tăjťăj* (Câlnic), *uo tocánă dě viťăl* (Câlnic), *pîňă prîžăšťi să védě la colibă* (Șugag).

2.4.4. [e] evoluează la [ă] după grupurile consonantice *tr*, *str*: *o trăbuť, străcúřă lăp-tele-n troĉ, s-o dus dîntră nŋoi* (Șugag).

2.4.5. [e] neaccentuat se realizează ca [i]: *fac uŋmîni banî, nevastă la fiĉóru nost* (Șugag), *iasă uămîni cu ġîtele la munte* (Loman).

2.4.6. [é] urmat în silaba următoare de un alt *e* se realizează ca [é]: *o fi d'ě avěřě, iŋ_cäre lověște, mai spun cîťi-o pověște* (Răchita), *ĉě věrdě-ĭ la voi î_sat, zěĉě šerî la kilográm* (Cacovița), *luťă doĭ děveri ĉubăru* (Sebeș), *trěĉe uo săptămîná, né petrěšěm, n-am mai putút měře* (Câlnic), *o fost odátă o feměĭě ș-aveă doĭ copîj* (Laz), *púŋe-așă niște lėmne* (Șugag).

¹⁷ Aceste forme sunt consemnate și de ALR II s.n. III, h. 662, 663; ALR II s.n. IV, h. 1066, 1067; Frățilă 2005, p. 39; ALRR–Trans. III, MN planșa 57/954; ALRR–Trans. V, MN planșa 142/1536.

2.4.7. [e] evoluează la [i] în cuvinte atone: *fićóri dī la sáte* (Cacovița), *ięș dī la ínima meă* (Răchita), *tómna pī la tăjére* (Câlnic), *pī la nézī nópfi* (Sebeș), *trec cu ięle pī la numărătúăre* (Loman).

2.4.8. [e] urmat de articolul hotărât *-le*, aflat în condiții de disimilare, se închide la [i], respectiv [e]¹⁸: *ș-ápō tras cu púștile*, *s-o suít pe tréptile* (Răchita), *fétile după ięi mărg pereķ* (Loman), *băcile álea lucră láptile*, *mă-mbrác acúma cu haínile noi*, *păștéă cáprilē la nŭoi în comúnă* (Șugag), *noi am rămás cu múnțele*, *mńirile iěrá gătát frumós// nírile iěrá gătát frumós* (Loman), *fićóri pleacă cu nírile la nánás* (Răchita), *să duc cu láptele la stínă* (Șugag).

2.4.9. [e] la inițială de cuvânt și de silabă este preiotat: *cínd ięștī acólo* (Laz), *dă-m drúmu că iel ũ la noi* (Răchita), *ce știu ce orínd au și iele* (Răchita), *l-o crescú mămă-sa pe iělŭ*, *să nú mai sīiē acólo* (Șugag).

2.4.10. [e] devine [ě] când e precedat de consoane cu timbru palatal: *púně pe vo dōuă zíl'ě la dospít* (Câlnic), *fúj'ě pĩ ametěște iědu* (Răchita).

2.5. Vocala [i]

2.5.1. [i] a fost păstrat în forma *tínăr*, *-ă*, fonetism explicabil prin refacerea formei de singular din pluralul *tíneri* (Pușcariu LR II, p. 263; Gheție 1976, p. 113): *cín iěráam mai tńără cosĭăŭ* (Căpâlna), *ŭ tńăr* (Câlnic), *dúpa cīt ũ de bătrínă sau de tńără* (Loman).

2.5.2. [i] se păstrează după consoane labiale: *o zbĭerát* (Răchita, Sebeșel), *zbĭěrín* (Loman), *de-a piětriciăua-nt-un potléc* (Sebeșel), *piátră*, *piětrós* (Laz), *pe piěpt* (Șugag), *piěleă curátă* (Câlnic), *piátră de buț*, *cu piětrē în cuiă zvîrleă* (Cacovița), *noi zbĭěrám* (Șugag).

2.5.3. [i] inițial sau la inițială de silabă este preiotat: *ĭilĭě*, *du-te/ ĭiőáne* (Răchita), *hai/ mă ĭiőáne/ ma/ăi dú-ŭo și tu* (Sebeș), *să să ũtĭě bínĭě la rótele cáruluĭ și la ĭĭnimă*¹⁹ (Petrești), *di c-ăĭ pus clócă pe găĭina ásta așă mărě* (Șugag).

2.5.4. [i] accentuat sau neaccentuat evoluează la [ĩ] după consoanele *s*, *ș*, *z*, *ț*: *a pátra zĩ*, *ń-am dus dovĭězĩl'ě* (Șugag), *dōuă zĩlĭě* (Săsciori), *dú-tĭě tu/ sĭmiőánĭě*, *ș-o păřtĩ* (Sebeș), *mńirile-a sosĩt* (Săsciori), *ĩpă apă rěce* (Sebeșel), *viděřt-vă dē treábă*, *ŭ d'e loc din părřile áșteă a clĭjuli* (Câlnic), *mařtĩni sau cărúță*, *dē-ad'ĩ-am apucát a iěřĩ*, *s-ŭo řĭnút de buřtėni* (Laz).

2.5.5. [i] devine [ĩ] dacă este precedat de grupul consonantice *str*: *ŭo strĭgát* (Răchita), *ŭo strĭgát nēmřĩ* (Șugag), *ń-a strĭcátŭ ŭót'/ķŭ dreptŭ* (Cacovița).

¹⁸ Închiderea lui *e* la *i* în prezența articolului *-le* nu este un fenomen specific graiurilor transilvănene, acesta întâlnindu-se și în alte zone lingvistice ale dacoromânei, precum Crișana, nordul Banatului, Dobrogea (în puncte dispartate). Vezi Urișescu 2007, p. 59–60.

¹⁹ Pentru aria formei *ĭĭnimă*, vezi ALRM I, h. 62.

2.5.6. [i] din *lăcrimă* se realizează ca [ă]: *lăcrămî*; *lăcrămă* (Săsciori), în timp ce în Laz, ă se păstrează numai în forma de plural: *lăcrămî*; *lăcrimă*²⁰.

2.5.7. [i] din *ziuă* se realizează ca [u]: *văzú că să fâșe zúuă* (Cacovița), *cî_să fâce zúuă* (Răchita), *s-o-năpút a fâce zúuă* (Căpâlna).

2.5.8. [i] este sincopat frecvent în participiul verbelor *a veni*, *a găsi*²¹: *cîn o vînt îñ_căsă, i-o fost vînt drăgútu la ię* (Răchita), *o vînt o plôie mărîe* (Cacovița), *toámna am_vînt acăsă* (Laz), *nu li-o mai găst// núma cît'ě séva o mai găst d'î_jě'l'ě* (Cacovița).

2.6. Vocala [o]

2.6.1. [o], la inițială de cuvânt și de silabă, este precedat de elementul semivocalic [u]: *vině uortăcu* (Șugag), *ne-ă_luúat uo străiță cu me/erinde* (Sebeș), *noî aîca uobișnuîm* (Cacovița), *în uopt zîl'ě trêbe să vedem fionu* (Câlnic), *îngrijesc táuori* (Căpâlna), *ardeálu uo trecut la romanía, am mers pînă-n... pînă-n uorțișoara* (Laz), *am băgát o lîtră de uofîát* (Șugag). Același fenomen poate fi întâlnit și în contextul lui [o] median, precedat de consoane: *pă úrmă auzăi... la divuort, să meárgă huóra* (Săsciori), *băiátu căre durmeá î_suopu* (Laz), *únde-aș puté să duormu* (Loman), *nîjě n-o luuă_súra/ grájdiurile/ tuot* (Șugag), *ăla-l púně pe fuoc* (Șugag), *căsu-l púně la duospít* (Câlnic).

2.6.2. Există situații în care [o] din diftongul [uo] (< o) evoluează la [uă]: *o plecát la uărăș* (Răchita), *nópt'a am dat drúmu la uăi* (Răchita), *jęrám la rejiměntu din uărăștîě* (Laz), *ăia-î miuărița* (Câlnic).

2.6.3. [o] evoluează la [ă] în cuvinte atone, pronumele nehotărât *tot* fiind atestat și în varianta *tăt*: *plătěștě tăt* (Câlnic), *în tăt tímpu ála* (Laz). Fenomenul apare și pentru adverbul *apoi*: *ápă jěrá săcîiță// aț auuzít și de dómnu săcîiță* (Câlnic), *ș-ápă trimítě iă-ndrăptu adriěsa* (Căpâlna), *ápăi opărím vásăle* (Petrești), *ápă jěl o zís* (Laz), *ápă l-o auuzít cîni di la uoî ș-o al'ěrgát* (Loman), *ș-ápă golěsc apa pěște jěle* (Șugag).

2.6.4. [o] se închide la u în: *ș-am mîers în... în fruntu* (Sebeșel), *am șă/ězút dỏuă lunî îñ_front* (Săsciori), *în frunt nu jěrá așă/ jěrá periculós* (Șugag).

2.7. Vocala [u]

2.7.1. [u], la inițială de cuvânt și de silabă, este precedat de elementul semivocalic [u]: *să fâce mătăuúzu* (Răchita), *se zícě că auuleáză* (Purcăreț), *acumă-ț plăcě uurítu*

²⁰ Fenomenul se întâlnește pe o arie extinsă în centrul și sudul Transilvaniei. Vezi ALRR–Trans. I, h. 59. Pentru aria maximală a formelor *lacrămi*, *lacrăme*, *lăcrămi* vezi ALRM I/I, h. 31.

²¹ Pentru participiile scurte de tipul *găst*, *slobost*, *văst* etc. a se vedea Pușcariu 1927, p. 1362; Pușcariu 1937, p. 234; ALRT II, p. 73, p. 85, p. 93; Lombard 1954, p. 577–578; Todoran 1982, p. 60–68; Frățilă 1996, p. 86–110.

(Săsciori), *ă_şi ũuítă_dîē logódnă, iěrá rumín/ jidán/ ũungurî* (Laz), *ája de la ũunt îj spúně zără* (Şugag), *pe málurile rîũuluĵ* (Căpâlna).

2.7.2. [u] etimologic (< [o] neaccentuat) se păstrează în: *purcărēĵ* (Răchita), *jósu purcărĵuluĵ* (Şugag) şi în formele verbului *a dormi*: *uŵ_cort pentru durńitu ũámini-lor, băĵátu cěl mai mărĵē durmeĵa îŵ_cásă* (Laz), *nu-ĵ loc dĵ-a durńí ũ_ũom sĵĵgur* (Loman), *durńēm cu iēl'e acĵ la un veĵîn, dúpă ce or adurnĵt* (Răchita). Fluctuaĵia între formele etimologice cu [u] şi cele cu [o] este constantă atît în cazul verbului *a dormi*, dar şi a toponimului *România* cu derivatelor sale: *rumînĵĵa* (Săsciori), *aŵ_ăcút armáta ş'i la rumînĵia îŵc-ō_an* (Laz), *rumînĵĵa nōstă* (Şugag) vs *ŵo trecú_la romînĵia* (Laz), *pe romînēşte* (Răchita), *aşá-ĵ zĵē romînēştē* (Şugag).

2.7.3. [u] este sincopat în formele de participiu ale verbului *a vedea*: *or văzt că n-o pot puşcă* (Răchita), *am văzt că cē vórbe-m scoteĵă, núma am văzt că crēştē ápa* (Şugag), *ĵ-am văzt atĵĵa* (Câlnic), *ŵo văzt bătrĵnu* (Cacoviĵa).

2.7.4. [u] devine [o], trăsătură fonetică explicabilă prin fonetică sintactică: *ş-o dúcē pe-on izvór saŵ o lăsătuărĵē* (Sebeşel), *ŵom on portárĵ* (Laz), *iěráŵ înt-on plutón* (Şugag), *se făcē on fuĵór muĵále, slúgă dĵnt-on măr popēsc* (Câlnic).

3. Diftongii

3.1. Diftongul [ea/ĵa]

3.2.1. [eá/ ĵá], provenit din diftongarea lui [é] latin sau slav, se păstrează în unele cuvinte după labiale: *obeĵăđă, peĵănă*²², *pomeĵănă* (Şugag), *cărē-ĵ biĵat o ĵē cătă căsă, núma tot_ăea şi mănĵncă* (Cacoviĵa), *mai biĵa* (Săsciori), *să mĵĵărgă* (Căpâlna).

3.2.2. [eá], în poziĵie finală, având calitatea de sufix gramatical al imperfectului, se realizează ca [é]: *merē îŵ_cása níreluĵ, o scotĵē vórnicu căre conducē ŵospăĵu* (Sebeş), *ŵo tăĵē pĵē lŵncă* (Sebeşel), *ş-ápo pornē mŵŵca* (Săsciori), *băĵē stĵlpărĵlē* (Laz), *avē pórĵi pe-acĵ pe-afără* (Răchita), *avē drēptu* (Şugag), *ĉ-am putút vedē* (Câlnic).

Diftongul [eá] trece la é şi în poziĵie mediană: *urmărēĵu pe toĵ* (Câlnic), *nu iěrá drumurĵ dē cărŵĵă de merēĵi aşá* (Şugag), *că ĵo-ĵ dăđēm cu săcŵrēa, venēĵu popōrē străĵĵnē de trecēĵu p-aĵc* (Răchita), *nē tocmēm* (Şugag).

²² Forma nu apare în corpusul de texte, dar este consemnată de ancheta lingvistică pe baza chestionarului. Varianta *obeĵăđă* este notată ca răspuns în 9 localităĵi (Sebeş, Sebeşel, Şugag, Săsciori, Laz, Petreştĵ, Răchita, Loman, Căpâlna); forma *peĵănă* apare 7 localităĵi (Sebeş, Sebeşel, Săsciori, Laz, Răchita, Purcărēĵ, Căpâlna); *pomeĵănă* a fost atestat şi în Răchita. Alături de cele trei forme, Gr. Rusu consemnează faptul că diftongul apare şi în cuvinte împrumutate în care labiala iniĵială era nediezată, dar care prin regresie se rostesc cu labiala diezată: *năcoveĵăĵă* (ocurent în toate localităĵile anchetate), *şpeĵărgă* (Sebeş) (Rusu 1957, p. 135).

3.2.3. [eá], în poziție finală, precedat de *r*, *t*, pronunțate dur, se realizează ca *ă*: *o vrēme ră, ásta de ínimă ră o-nebunit* (Răchita), *dóruľ/bucătă ră/ mă/ iēs di la ínima mea* (Cacovița), *căťă* (Șugag).

3.2.4. [eá], precedat de consoanele *s*, *z*, *t*, se reduce la [a]: *mă găsám io sîngur cu úrsu* (Loman), *să cosáscă nēsťe cucurúz, ápăi cînd ayuzám un lup/ punēm táva la uăk* (Câlnic), *ia ayuzá caŋ_griěu, să făcē-o zámă ácră* (Căpâlna), *zámă de grúmpēne sau postájě, și-l púně să să-ŋcálzúscă* (Răchita).

3.2.5. Condiționat de alternanțele morfofonologice din grai, diftongul [eá/iá] se realizează și ca [iē]: *o scoťiē vórnícu cáre conducē uospáŋu* (Sebeș), *rupiē dī iē, le brînzúŋiē acolo la un locu// apóŋ tŋómna cîntăríē bríza* (Loman), *úša-ŋcuiēťă* (Răchita), *î-o tăiēť dóuă d'ěj'it'ě* (Câlnic), *cătána din grai grăŋiē* (Cacovița).

3.3. Diftongul [oá]

3.3.1. [oá] se realizează ca [ó]: *am puz_mína pe cósă* (Sebeș), *púnę-o sfóřă* (Sebeșel), *îi mórě muíěřea* (Săsciori), *ș-o rupt pt'icóřăle* (Laz), *o lot-o pēște cósťă-ŋ_cólo* (Răchita), *plecám la muóřă* (Loman), *n-am fo sínătósă* (Șugag), *fácēm dóuă copóřă* (Câlnic), *ridică toŋ în kičóre* (Căpâlna), *cu frîngătóřea* (Cacovița).

3.3.2. În Valea Sebeșului, alături de transformarea menționată mai sus, se înregistrează evoluția fonetismului [oá, oa] la [uá, ua], [uá]²³: *spítálu jubířea de uámení, nē spuněáu uámini nošťi* (Șugag), *fac a dóua mai tăřișuářă ápa* (Cacovița), *iěřám o sočětátě de vînătúářě* (Câlnic), *să văd mîndra čea frumuásă* (Cacovița), *lucrăřea ája din frumuásălē* (Laz). Ocazional se întâlnește și labializarea completă a lui *a*, în aceeași localitate notându-se forme cu grade diferite de labializare: *il întuóřcē-nt-o stráŋŋă/ il răstuóřnă-nt-o stráŋŋă rără de pînză, să-ndeásă cît să puóte de bîne/ě* (Răchita).

3.4. Diftongul [ău]

3.4.1. Diftongul [ău] final evoluează la [o]: *s-o-ntîlnít zîŋa cu drăgúŋu-so, cîn o iēs/ș'ít tátă-sŋ să se uíte/ě* (Răchita), *ș-o vint tátă-so dúpă nŋoj* (Laz), *o fost núma frátě-so* (Loman), *mŋóșu-so* (Căpâlna), *tátí-so* (Câlnic), *l-o cunoscút pe tátí-so/ da tátí-so n-o mai cunoscút cătána* (Cacovița).

În cuvântul *dumnezău*, deși [ă] este sub accent, diftongul nu evoluează la [o]: *să mă bátă dumnezău* (Răchita), *dumnezău să-l bátă* (Șugag), *la dumnezău să rugă* (Căpâlna), *părcă-s în_făța ráŋuluŋ la dumnezău* (Câlnic).

²³ Fenomenul labializării lui *a* din diftongul *oa* este consemnat și în alte arii din afara Transilvaniei, precum Banat și Moldova. Vezi, în acest sens, ALRM I/I, h. 26, ALRM I/II, h. 242, 270, 294, 405.

3.5. Vocalele finale

3.5.1. Vocalele finale [-ă], [-e] cunosc o uşoară închidere: *acólo iěrá sôcra nícă* (Loman), *îm_fîlēcărē sāptămînă* (Laz), *îl întuórĉe-nt-o stráitŭ*, *gáta ca să sŭgă tăbărŭ pe ie ca să sŭgă* (Răchita), *să culéžĉe ca mŭstu* (Cacoviţa), *uîtăm dē ŝ-am avŭt fîjēcărē-n misiúnĉe* (Loman), *iěl o alunecát în vále înalîntĉe* (Răchita).

3.5.2. [i] afonizat, în general, dispare când este precedat de consoanele *ţ*, *z*: *s-o-nŭlēcát ái mulţ acŭólo* (Sebeşel), *plăce-ţ de minē, căŭutát pe únde vrĉţ* (Câlnic), *cări-o foz_maj dej'gĉĉát apăi au plŭcát* (Căpâlna), *să fásĉĉ cum ŝtiĉ* (Laz), *nu te pŭoĉ să te sui, áŝĉia trej munt* (Loman), *pĉşte o sŭtă de bucăĉ* (Răchita), *nŭ vez* (Câlnic), *ŝ-apó să vez ĉeterási cum cîntáu* (Loman), *vez ĉe zíc ai voŝtĭ* (Răchita), *s-or culcá_tos flămînz* (Laz).

3.5.3. [i] afonizat dispare când e precedat de [m] în cadrul formelor conjuncte de dativ ale pronumelui personal, pers. 1, sg.: *di căre-m_plăĉē nŭlĉe* (Săsciori), *făĉeĉi bínē ŝi-m iĉrtáĉi*, *plăĉe-m jócu/árdă-l flŭocu* (Loman), *pă dă-m drŭmu-ŋ_cásă* (Răchita), *nu poĉ să-m fac cînt* (Şugag), *di ĉē n-ai venit la min_acasă să-m fi spŭsă* (Câlnic), *că-m parē răŭ că n-am luŭát flŭiĉera* (Cacoviţa).

3.5.4. [i] final afonizat este păstrat în sufixele [-arĭ] (< lat. -arius), [-torĭ] (< lat. -torius, -torium) în derivatele moştenite din latină: *dăm flŭoc la cuptórĭ/ c-avēm cuptórĭ aică* (Şugag), *să pŭnĉ pe lŭngă ĉelárĭ* (Câlnic), *n-avēm cāntárĭ* (Câlnic), *iĉşte un ĉelárĭ în_fŭndu stŭni* (Răchita). Prin analogie, formele cu -i final aton se extind şi asupra altor substantive cu finala în -ár (-er), -tór: *la dĉeverĭ sau kŭēmátórĭ le făĉĉ nŭriása pĉnĉe* (Sebeş), *cálfe ŝi zídárĭ* (Căpâlna), *n-o luát prŭzonĉĭrĭ* (Laz).

3.5.5. [u] final asilabic se păstrează în graiul din Valea Sebeşului, fiind considerat un arhaism fonetic determinat de prezenţa timbrului rotunjit după *r* muat. De la cuvintele de origine latină, unde fenomenul este etimologic, s-a extins, prin analogie, şi la cuvinte de alte origini: *pămînt arătórĭŭ avēm puĉínŭ* (Loman) (< lat. aratorius), *nĉŝ/ŝ'te poliĉi în ĉĉlárĭŭ, tot în ĉĉlárĭŭ ŝi-l lăŝlăŭ* (Răchita) (< lat. cellarium), *aj'ŭj'ĉ la cuptórĭŭ* (Şugag) (< lat. *coctorium), *pe rŭŭ ŭ ŭŝos cu portárĭŭ* (Laz), *iĉrá um_bojĉrĭŭ* (Răchita), *ă_lucră la petroŝlĉnĭ ca zídárĭŭ* (Sebeş), *învăţátórĭŭ* (Şugag).

3.5.6. [u] final afonizat este atestat în toate localităţile anchetate: *io eră_sŭngur ŭsurátŭ* (Sebeş), *s-o dĉpărtátŭ* (Sebeşel), *ne-am ŭoprítŭ ŝi dĭ-acĉĭa am plecátŭ* (Săsciori), *o puz_măsúra plĉ flŭocŭ* (Laz), *or datŭ ŝ'-or puŝcátŭ un puĭŭ* (Răchita), *am stat ŭ_loc tipit dúp-ŭ_bradŭ ŝi lŭpu nu m-o văŝtŭ, áia ŭo luŭám/o străcurŭlăŭ* (Şugag), *a găsĭt ŭŭnu ŭon dricŭ ruptŭ* (Cacoviţa), *nu mai vădŭ fag_núma ĉē pŭcŭ* (Căpâlna).

3.5.7. [u] final se păstrează și după un element palatal, „tendință aproape generală a dacoromânei” (Zamfir 2014, p. 317): *țîi^u* (Sebeș), *călcîi^u*, *cui^u*, *țîi^u* (Sebeșel), *încúi^u* *úš'a*, *tái^u*, *vázúi^u* (Purcăreț), *s-o pu^u* *pe cărú^u* (Căpâlna), *nu mă supú^u* *l'ězi* (Șugag).

3.5.8. [u] final silabic a fost notat în vorbire atunci când adjectivul pronominal nehotărât este antepus regentului: *poț gătă cu ál^u scop*, *și la ál^u la ál^u sat iără întré/ă večinătăť/ la većini cutără árě crúćě* (Șugag).

II. Consonantismul

1.1. Labialele

Palatalizarea labialelor, unul dintre criteriile de departajare a graiurilor dacoromâne, este un fenomen general în Transilvania, graiurile din acest areal diferențindu-se „prin intensitatea fenomenului – palatalizarea nu afectează totdeauna toate labialele și/sau în toate contextele – și prin stadiile de evoluție a consoanelor labiale urmate de i sau iot” (Tratat, p. 366).

1.1.1. Sub influența unui iot, a unui *i* flexionar sau a unui diftong (*ia*, *ie*), labialele cunosc diferite stadii de palatalizare²⁴.

[p] > t': *aprot'îlēte*, *t'átră*, *cot'il²⁵*, *t'íuă*, *st'inări* (Șugag), *să t'e-aprot'íu*, *t'ěle* (Laz), *t'imniță* (Loman), *t'éptu*, *ťát'i* (Răchita), *am t'ěrt* (Sebeșel), *ot'inć* (Câlnic), *strot'ítu* (Cacovița).

[p] > pt': *lúpt'* (Săsciori²⁶), *aprop't'ílá* (Laz), *pt'átră*, *pt'ěle* (Loman), *pt'átră*, *lupt'i* (Răchita), *uăpt'inćile* (Șugag).

[p] > k: *kićuăriě* (Sebeșel), *cuoķi*, *ķeptári* (Șugag), *șěrk* (Loman), *kićqóre* (Câlnic, Căpâlna), *rístiķěscu*, *să toķiķěšte* (Cacovița),

[p] > pć: *spćini*, *uopćinś*, *lupć* (Câlnic), *su pćátra ál^{bă}* (Laz)²⁷.

[m] > mń: *mńěi*, *mńiqárě* (Câlnic), *salomńíě* (Șugag), *mńěrcure* (Laz), *mńiřásă*, *mńirilě* (Loman), *mńíc^u* (Răchita).

[m] > n: *ńíě*, *ńiřásă* (Săsciori, Răchita), *ńíjlocu*, *ńirosáu* (Șugag), *ńiřě* (Loman), *ńěu* (Sebeșel)²⁸.

[b] > bd': *vorbd'ít*, *vorbd'im* (Șugag), *zdrobd'íěště* (Săsciori), *de-bd'íá* (Loman), *vorbd'ěště* (Răchita).

²⁴ Pentru explicarea fenomenului palatalizării labialelor vezi Macrea 1936–1938, p. 92–160; Rusu 1962, p. 75–92; Rusu 1983, p. 92–124; Urițescu *et alii*, 2016, p. 374–391.

²⁵ Cu excepția Șugagului, în celelalte texte înregistrate, *p* din *copil* nu se palatalizează. Pentru palatalizarea lui *p* în *copil*, vezi ALRM I/II, h. 260 și ALR I/II, h. 181.

²⁶ În Săsciori, pentru palatalizarea lui *p* urmat de un *i* flexionar s-a înregistrat și stadiul *pk*: *lup^u*; *lup^k* (inf. VIII din ancheta cu chestionarul, Partenie Todoran).

²⁷ Pentru stadiile de palatalizare a ocusivei bilabialele surde [p], vezi și ALRM I/I, h. 2, 54, 55, 84, 137; ALRM I/II, h. 402; ALRR–Trans. I, h. 12, 13, 116, 120, 128; Floarea 2023, p. 43–45.

²⁸ Vezi și ALRM I/I, h. 81, 115; ALRM I/II, h. 239, 303, 360 și ALRR–Trans. I, h. 82.

[b] > d': *ĩsid'iu* (Laz), *h'jěrd'ě* (Loman), *ald'ina*, *jd'erínd* (Răchita), *zd'icěšt'ě* (Șugag), *d'iboli* (Câlnic).

[b] > g: *vorgěšťě* (Răchita), *sigiș'ěl* (Șugag)²⁹.

[f] > h': *h'ínu gligor a lu sarah'im* (Sebeșel), *să h'i făcútă* (Săsciori), *ĩion a lu zah'iu* (Laz), *h'ijěcărě* (Loman), *h'jėrbem*, *h'in*, *h'ină* (Răchita), *să h'ile*, *h'ilecărě*, *să h'jərbă* (Șugag), *h'jėrb* (Cacovița).

[f] > ș: *șirěză* (Laz), *să ši luat*, *să ši făcútă* (Câlnic), *să šiě*, *la šilip'óı* (Șugag).

[f] > t': *așá să t'i rămásă trupu* (Câlnic), *părcă jera bine să t'i poveștit înti* (Cacovița)³⁰.

[v] > d': *plád'ile* (Laz), *să d'ijě* (Loman), *d'ijě*, *d'ině*, *d'itele* (Șugag), *d'in*, *d'inuri* (Cacovița).

[v] > g: *lágíță*, *gíile*, *gínu* (Sebeș), *gíilel'ě* (Sebeșel), *țěgia* (Petrești), *sěgiș* (Răchita).

[v] > ž: *žițaua* (Câlnic)³¹.

1.1.2. În corpusul de texte, fără excepție, în fiecare localitate se regăsesc și cuvinte în care labialele sunt nealterate în prezența unui element palatal: *pjătră* (Laz), *copi* (Răchita), *copilășu*, *dospjěšťě* (Șugag), *s-o mai apropiă*, *picpore* (Câlnic), *am picat*, *pișpore* (Cacovița); *sibișěl*, *s-o bizuít* (Săsciori), *sébiș'*, *zdrobitură* (Laz), *albinăritu* (Răchita); *mirosituărě* (Câlnic), *mirěasă*, *mititěl* (Săsciori), *mijlócu* (Laz), *mirěasa* (Loman), *mirěasă* (Șugag); *fjára* (Câlnic), *fjilecărě* (Câlnic, Cacovița, Săsciori, Șugag); *ıo vinít* (Câlnic), *vinıáu* (Sebeș), *am vinít* (Săsciori), *ș-am vinít*, *vin* (ind. prez. 3 sg., pl.) (Loman, Răchita, Șugag).

Oscilații între formele palatalizate și cele nepalatalizate se regăsesc în graiul aceluiași informator: *jěl să dūce ș'i nú d'ině la mině să-m spúnă că cě făcě// d'ině iar la stjijnĩ/ cĩn vině/ vině numa luni sára la mině* (Săsciori/[*] informator ocazional); *cĩstítě mirě/ după trecúțile zĩli/ ástáz fi s-o ĩmplinıt de cĩnd ĩnirěasă ai tomnĩt// iátă/ núnu și nuna ıo venít// vez acú și te gătěște/ cu đĩși călătorěște și mĩnirěasă ț-ıo gășqște* (Săsciori/Ion Drăghici); [beau] *vin cĩt le trěbe [...] după cęa apă-nčép cu d'ĩnu// le dă d'in să bėjě* (Răchita, Ilie Paștiu).

1.2. Dentalele

În Graiul din Valea Sebeșului, dentalele se găsesc în două ipostaze:

- a) se păstrează intacte, nealterate, când sunt urmate de un element palatal;
- b) se palatalizează în stadiile d', d', respectiv t', t'.

²⁹ Vezi și ALRM I/I 50, și ALRR–Trans. I, h. 22, 41, 79, 99.

³⁰ Pentru stadiile de palatalizarea a fricativei labio-dentale surde [f] vezi ALRM I/II, h. 301; ALRR–Trans. I, h. 10, 149; Floarea 2023, p. 48–49. Stadiul de palatalizare a lui [f] la [t'], este atestat în sudul Transilvaniei în formele palatalizate ale termenului *ficat* (ALRR–Trans. I, h. 150/pct. 396. 398. 406. 425. 426 și h. XXXVII). Aceeași evoluție este prezentă și în câteva puncte din nordul Crișanei (NALR–Cr. II, h. 250/pct. 214–216; NALR–Cr. III, h. 625/pct. 214).

³¹ Pentru stadiile de palatalizare a fricativei labio-dentale sonore vezi ALRR–Trans. I, h. XXXIX, XL.

1.2.1. Păstrarea intactă a dentalelor în graiul din Valea Sebeșului este un fenomen vechi, determinat de cauze interne, acțiunea de palatalizare manifestându-se în grade diferite în graiurile dacoromâne (Rusu 1983, p. 135).

Gr. Rusu consideră că stadiile [d̪e, t̪e]³² reprezintă prima treaptă în procesul de palatalizare (*ibidem*, p. 134), fenomen prezent și în alte graiuri dacoromâne³³ din estul Munteniei, estul Olteniei, sudul Dobrogei, Țara Oașului sau la istroromâni. Această ipoteză este susținută de alte particularități fonetice vechi existente în graiurile din sudul Transilvaniei, precum: păstrarea lui *iot* după consoane labiale (*p̪iele, ob̪iele, m̪iere*); păstrarea timbrului palatal al labialelor [b, m] înaintea lui [a] (*m̪eargă, b̪eată, alb̪eață*), fenomen corelat cu păstrarea formelor vechi de tipul *p̪eana, ob̪eadă*; menținerea timbrului palatal al consoanelor [s, z, ʈ] (*s̪eară, ur̪eală, ț̪epă*); iotacizarea verbelor cu tema în dentală (*auz, să auză, văz, să vază*); menținerea elementului oclusiv al africatelor [č, ǵ]; menținerea lui [a] accentuat precedat de *iot* sau de un element palatal în forme de tipul *încuîăt, băiăt, stea* (Rusu 1983, p. 133–134).

În localitățile Căpâlna, Purcăreț, Petrești, Sebeș, dentalele se păstrează nealterate când sunt urmate de un sunet palatal sau de diftongul *ea*: *știîĕ* (Purcăreț), *ști cê* (Sebeș), *û pádină, mûștiĕ* (Sebeșel), *dimineġăta, să oġătêștĕ* (Petrești), *să-ntilnêște, să tĕ zidiĕscu* (Căpâlna), *múltĕ, ști* (Șugag)³⁴.

1.2.2. Deși în niciuna dintre localitățile anchetate fenomenul palatalizării nu este general, dentalele se regăsesc în două stadii de palatalizare:

[d] > d': *j'úd'ecată, am d'ěsfăcút-o, d'ěžába* (Laz), *d'ěpárt'e, d'ěj'ába, d'ěj'tu* (Câlnic), *c'orcod'ină, d'ēmúlt, prind'ě, ved'ěrĕ* (Cacovița).

Ocazional, s-au notat forme cu dentala palatalizată și în alte localități din Valea Sebeșului: *răspúnd'ě* (Sebeșel), *d'ě ásta* (Răchita), *u o fi d'e rakıu* (Șugag).

[d] > d': *d'ě căpriuġră* (Sebeșel), *d'ě vrĕme... d'ě vrĕme ȳurítă, l'ě plăcĕ únu d'ě áltu* (Răchita)³⁵.

[t] > t': *crist'ĕi* (Sebeșel), *r'omînéșt'ě* (Laz), *șĕt'ěștĭ* (Câlnic), *prĕt'inĭ, trĕpt'ě* (Cacovița).

[t] > t': *șt'iu* (Săsciori), *ġĕrám búťĕ// búťĕ de furc'óġi* (Șugag)³⁶.

³² Emil Petrovici consideră că depalatalizarea este rezultatul formelor de tipul [d̪e, t̪e]: „Distribuția pe teren a ariilor cu consoane depalatalizate înaintea lui *e* mă face să bănuiesc că pronunția cu timbru omogen a acestei vocale constituie o inovație în graiurile românești, care toate aveau odinioară numai un *e* mai mult sau mai puțin diftongoid, ceea ce înseamnă că toate consoanele urmate de această vocală prezentau un grad important de palatalizare.” (Petrovici 1960, p. 10). Unul dintre factorii care au favorizat fenomenul diftongării lui *e*, urmat de depalatalizarea consoanei precedente a fost, pentru sud-estul Transilvaniei, limba maghiară (*ibidem*, p. 15). Aceași factor care ar fi influențat depalatalizarea, limba maghiară, este acceptat și de Pătruț 1953, p. 211–213 și Teaha 1961, p. 64.

³³ Ariile în care se produce diftongarea lui *e* au fost semnalate și de O. Nandriș, acesta menționând Maramureșul, regiunile Turda, Sibiu, Arad, Timișoara și Moldova, Neamț (Nandriș 1963, p. 216).

³⁴ Vezi aria formelor cu dentala nepalatalizată în ALRM I, h. 42, 43, 76.

³⁵ Pentru distribuția fenomenului, vezi ALRM I/I, h. 42, 99, 155; ALRR–Trans. I, h. 27, 91, XLIII, XLIV.

³⁶ Vezi și ALRM I/I, h. 18, 43, 76; ALRM I/II, h. 219, 275; ALRR–Trans. I, h. 33, XLI, XLII.

Evoluția occlusivei dentale surde în seria occlusivei palatale se realizează doar în prezența vocalelor palatale *e*, *i* și fără a avea un caracter regulat în: *mulțămîhîșt'ě*, *mînt'ě* (Loman), *îi ȳominêșt'ě*, *întîlhîșt'ě*, *pețêșt'ě* (Răchita), *ăct'ě adrêșăt'ě* (Șugag), *aṃ_fost prêť'îní* (Câlnic).

În graiul aceluiași informator apar atât forme cu oclusiva dentală nealterată, cât și forme cu dentala palatalizată: *újte êe-î// ăștîa ȳo zîs/ ăștîa de la primăriiê/ ca tu să fac ȳo [k] să fac așá un vers cu cînt// cum t'e cînt tu la mȳorȳi* (Șugag/ Ionu lu Filip); *și vorgêșt'ě cu fáta [...]* *vorgêșt'ě cu părinȳi iei* (Răchita/ Gheorghe Paștiu).

1.3. Africatele [č], [ǵ]

1.3.1. Semioclusiva surdă [č] cunoaște două tipuri de ocurențe în aceeași localitate: se menține intactă sau *č* trecea în seria fricativelor la *š*³⁷.

Africata [č]: *că-ș făce păpûci* (Sebeș), *pičóru*, *čubérelé-ŋ_car*, *zčêe* (Petrești), *îl dúce*, *rêce* (Sebeșel), *grădina čēja*, *čîștea*, *berbîéčile* (Săsciori), *dôjsprežêe*, *vrédnič* (Laz), *zčêe*, *dučém*, *fáčém* (Loman), *večîn*, *túrčî*, *și-î dučêu* (Răchita), *dúpă-ŋgro-păčúneș*, *să dúce*, *plăčêrê*, *fičóri*, *četerăși* (Șugag);

[č] > ș: *pátruzăș*, *plășê-î* (Săsciori), *zîșém*, *ș-am îșêpút la lucrú*, *vă poș púnê* (Laz), *atúnșá*, *šévá*, *fišóru* (Loman), *fišóru*, *să le poș lua*, *c-o plătit cînczăș dē lei*, *nê petrêșém* (Câlnic), *dôuăzăș*, *î trêșê* (Răchita), *ș-aț văzút/ ș-az tîmplát*, *să-m faș* (Șugag), *núma cîťě séva*, *šélălantȳ*, *cînzăș șî doj*, *nu poș*, *ba zîșê/ să bêt* (Cacovița).

1.3.2. Africata sonoră [ǵ] se păstrează nealterată sporadic în: *smúlǵém*, *merǵém la munte* (Săsciori), *coriǵéntu*, *dăsáǵî_spáte*, *ǵenerálu* (Laz), *márǵine*, *múlǵe* (Loman), *fríǵém*, *merǵém*, *serǵént* (Câlnic), *strîǵ*, *tráǵém* (Cacovița).

Prin pierderea ocluziunii, [ǵ] trece în seria fricativelor alveolar-palatale [ž], cunoscând și stadiul intermediar, notat [j'ž]: *aṃ_fuj'žít*, *gălăj'žîiê* (Sebeșel), *să să báz'j'ě* (Căpâlna), *ũžém*, *cîrlîžê*, *s-aléžém* (Laz), *žámăna*, *meržáu*, *plîžáu* (Loman), *sîžê*, *trážém* (Săsciori), *fužêu*, *merž*, *strîžê* (Răchita), *împínj'žê*, *múlžê-mȳ-le*, *tě baj'ž* (Șugag), *zmúlžém*, *ȳo fužít* (Câlnic), *lê lež*, *scúržerja*, *să culéžê* (Cacovița)³⁸.

Evoluția lui [ǵ] la j³⁹ sau j', asemenea graiurilor din Crișana și vestul Transilvaniei, este atestată și în câteva dintre localitățile din Valea Sebeşului: *cînt_ajunjêu_acăsă*, *merjê*, *lă-țălêjere* (Sebeș), *súj'ě sîj'el'ě* (Sebeșel), *d'êj'it'ě* (Câlnic), *j'enêrálă*, *să trăj'êu*, *copiláš'u-m plîj'ê/ viáta mi să strîj'ě* (Căpâlna), *fuj'êáu* (Laz), *múlji*, *ș-o fuj'it* (Răchita), *ĩobăjĩlêj* (Purcăreț), *po_să nu baj'* (Șugag).

³⁷ Pentru aria fricativizării lui [č] vezi ALRR–Trans. I, h. 105, 115.

³⁸ Vezi și ALRR–Trans. I, h. 126.

³⁹ Teofil Teaha consideră că fonetismul acesta s-a dezvoltat în regiunea Crișanei „pe la mijlocul secolului al XVIII-lea, sub influența limbii maghiare” (Teaha 1961, p. 70). Pentru acest fenomen vezi și Tratat, p. 249; Olariu 2017, p. 23.

1.4. Prepalatalele [j], [ɟ]

1.4.1. Constrictiva palatală sonoră [j] se pronunță dur în: *corájă*, *gríjă* (Laz), *m-o jáfúit* (Șugag).

În cuvinte în care acesta provine din [ġ] + [o], [u], *j* a fost notat palatal [j']:
j'osʷ (Răchita), *j'os* (Șugag) sau [j'/ȷ]: *j'ȷoc* (Câlnic, Cacovița), *să mă j'ȷoc*, *am aj'ȷús* (Loman), *j'ȷumătătě*, *ĩ-j'ȷos* (Săsciori). Uneori, [j] se pronunță într-o variantă mai apropiată de fricativă [ȷ]: *ȷ-ažút'ě* (Câlnic), *dōmně ažútă* (Loman), *ajúnžě* (Șugag), *ažús* (Cacovița).

1.4.2. Fricativa palatoalveolară surdă [ɟ] prezintă atât un caracter dur, cât și unul muiat: *șázút*, *ís așázát* (Săsciori), *prétină šázát'óřě* (Laz), *așázát* (Loman), *ń-ō šălát* (Câlnic), *căméșă* (Șugag) vs *ședěá* (Laz), *șěrk* (Loman), *așezát*, *l-or înșělát*, *úše* (Răchita), *șezátórí* (Șugag).

[ɟ'] cu nuanță palatală este bine reprezentat, apărând consecvent în pronunția locuitorilor: *bálmoș/š'ʷ*, *muș/š'cát*, *păș'úne*, *ș'ělele/ě*, *ș'-o venít*, *nánáš'* (sg.). În satele Câlnic și Cacovița, [ɟ'] are un număr redus de ocurențe.

1.5. Oclusivele palatale [k], [g]

1.5.1. Oclუსiva palatală surdă [k] cunoaște câteva reflexe în graiul din Valea Sebeșului:

– [k] se păstrează nealterat în: *únku* (Sebeș), *kágu* (Sebeșel), *raķiŋ* (Căpâlna, Șugag), *ķișkináŋă* (Răchita), *ķěltuĵě'l'ě*, *ķiŋuĵáu* (Loman), *inķisuăřě* (Laz), *inķidě*, *pădúķi*, *cureķ*, *jerúnķ*, *rărúnķe* (Șugag), *ķěmătuóri* (Căpâlna);

– [k] urmat de *e*, *i* devine *t'* sau *k/t'*: *cōda ót'juŋuĵ*, *rat'iu*, *int'isă* (Câlnic), *să-nt'idě*, *t'ar*, *mă t'ámă* (Laz), *dŋót'a* (Săsciori); *mă k/t'ámă* (Laz), *pădúķ/t'* (Șugag). Acest fonetism se întinde pe o arie care cuprinde Transilvania, Crișana și Maramureș⁴⁰.

Oclუსiva palatală surdă [k] se realizează ca *ĉ*: *avěm ô_un uncěš'* (Săsciori), *cu ŋóĉi mă ŋitám* (Câlnic).

1.5.2. Oclუსiva palatală sonoră [g] are o evoluție similară cu cea a lui [k], la rândul ei cunoscând realizările: *ġ* și *d'*.

– [g] urmat de *e*, *i* se păstrează în: *sugít'ě*, *junġiát* (Câlnic), *ingětá* (Loman), *ġicěște*, *ġárele*, *privěġ* (Răchita), *evangěliě*, *suprăveġetóri* (Șugag), *maġár* (Cacovița).

– Evoluția lui [g] urmat de *e*, *i* la *d'* este atestată doar în câteva localități: *d'órd'ě* (Câlnic), *d'órd'ě-a lu ilüě*, *o pus o d'ără*, *in privéd'ʷ* (Răchita), *sud'it* (Șugag)⁴¹.

1.6. Sonantele dentale [n], [l], [r]

1.6.1. Nazala dentală [n], urmată de *e*, *i*, cunoaște trei stadii:

⁴⁰ Vezi ALR I, h. 48, 53, 57; ALRM I/I, h. 22, 82, 88; NALR–Cr. III, h. 452, h. CDLIV; ALRR–Trans. I, h. 26, 28, 36, 29; ALRR–Mar. I, h. 22, 24, 28, 29.

⁴¹ Pentru evoluția lui [g] la *d'* vezi și ALRR–Trans. I, h. 136.

- se păstrează nealterată: *nimica* (Sebeş), *antóniĕ mihálĕa*, *miniĕ* (Sebeşel), *vuórnicu* (Căpâlna, Răchita), *şugăvĕni* (Loman), *uámĕni* (Purcăreţ), *ţigáni* (Câlnic), *vinĕ* (Petreşti), *uámenilor*, *iĕrni* (Şugag);
- evoluează la [ń]: *am gĭńít*, *uámiń*, *ńĕgru* (Laz), *gálbiń*, *ńámurilĕ* (Răchita), *ĭńĕ cíńĕ pe cíńĕ*, *ţărăńĕşt'ĕ* (Câlnic), *am vińít* (Cacoviţa);
- evoluează la [ň]: *ńĭámurĭ* (Sebeş), *cĭt sǎ pŭóte de bíńĕ* (Răchita), *dimińáĭa* (Căpâlna).

Nazala [n] se acomodează la consoana următoare:

- urmată de o oclusivă, nazala dentală se transformă într-o nazală velară: *ĭŋcreĭtǎ*, *ĭŋ_cǒastǎ*, *lǎngoş*, *mĭŋcǎm*, *sǎ-mpúŋgǎ*, *strúŋgǎ*, *úŋgurĭ*;
- urmată de africcate şi dentale, nazala este slăbită: *la-ńţǎlĕjere*, *ĭń_ţǎrǎ*, *sǎ-ńĭérĕe*, *pĭ-ńt-acĕst ĕas*, *s-o-ńdreptǎtŭ*.
- urmată de consoane fricative, oclusiva nazală se transformă, prin asimilare, în constrictivă nazală: *brĭza*, *sǎ strĭĭ'ĕ*, *plĭsu*, *ĭĭĕrĭ*, *ŭ_stup*, *n-o azŭs*, *frŭzǎ*.

Trecerea lui *-n-* intervocalic la *-r-*, prin disimilare consonantică, este înregistrată în Şugag, în graiul unei femei de 59 de ani: *ŭo fost un nǎmól pĭńǎ-n jerĭnk*.

1.6.2. Lichida laterală [l], urmată de *e*, *i* se păstrează nealterată sau se palatalizează la *l'*.

Laterală alveolară *l*, se păstrează intactă:

- înainte de *e*: *zĭle* (Laz), *aŭíz cíńile ĭn túfele* (Sebeşel), *povĕştile*, *uleĭǒsǎ* (Săsciori);
- înainte de *i*: *poliţǎĭ* (Laz), *colibúţǎ* (Loman), *felinárĭ* (Răchita), *liĭĭǒne* (Şugag);
- în grupul *l + e* (*ĕ*), unde dezvoltarea unui *ĭ* semivocalic între consoană şi vocală împiedică palatalizarea lateralei: *vĭtiĭle* (Sebeş), *lǒĭtrĭĕĭĭĕ* (Petreşti), *cáprĭĭle* (Sebeşel), *şuǎrĕĭle* (Câlnic), *ferĕştĭĭĕ şi ŭúşĭĭĕ* (Laz), *ĭĕĭle*, *váĭĭle* (Şugag), *manŭólĭĕ* (Căpâlna).

În formele pronominale atone, în formele variabile ale pronumelui semiindependent şi în forma redusă a articolului genitival *li* (< *lui*), *l* nu se palatalizează: *dĕ-ále lui* (Laz); *li ĭi-l trĕĕem ľĕmnu* (Laz), *li sǎ dǎ* (Răchita), *li sǎ-mpǎrĕ* (Şugag), *li sǎ dǎ ŭo piǎtrǎ* (Cacoviţa), *nǎnáşuli*, *vǎĭa bráduli* (Răchita), *al dráculi* (Săsciori), *niculǎĭ a li pável pop* (Câlnic).

Stadiul [l'] apare frecvent:

- înainte de *e*, *i*: *pól'ĕ* (Cacoviţa), *dóml'ĕ* (Câlnic), *iĕscl'ĕ* (Căpâlna), *zĭl'ĕ* (Laz), *ş-o al'ĕrgát*, *am pl'ĕcát* (Loman), *vál'e* (Răchita), *sǎl'ĭşte* (Săsciori), *diŋcol'ĕŭ*, *tebel'ĕŭ*, *vasil'ĕ* (Şugag);
- în formele nominale cu articolul enclitic *-le*: *búĭl'ĕ*, *femĭĭl'ĕ* (Cacoviţa), *mĭzǎril'ĕ*, *núĭĭl'ĕ* (Câlnic), *trĕburil'ĕ* (Loman), *ńírĭl'e* (Răchita), *uóĭl'ĕ* (Sebeşel), *stǎrpil'ĕ* (Şugag).

[l] dispăre în formele prepoziţionale *pe lângă*, *de lângă*, prin disimilare, sub influenţa lui *r* precedent: *pĭŋgǎ*, *dĭŋgǎ*.

1.6.3. Lichida laterală vibrantă [r] se păstrează nealterată. Specifică vibrantei urmate de o vocală palatală este diftongarea lui *e* (ē) precedat de *r*: *lóiŕiēlīē* (Petrești), *o-nčēpú-să zbóŕiē* (Căpâlna), *táŕiē* (Laz), *márīē*, *dúnárīē*, *murdárīē*, *trīēn*, *septēbŕiē* (Loman), *mīncárīē* (Răchita), *subŕīē*, *acólo-m-pádúrīē*, *vínīēŕīē* (Șugag).

Oscilațiile dintre formele cu *e* preiotat și cele în care grupul *-re-* se păstrează nemodificat sunt frecvente, ele putând apărea în graiul aceluiași informator: *spinárē* – *lăsātuárīē* (Sebeșel, [*] informator ocazional), *máre* – *márīē* (Șugag, Todor Moga), *sárīē* – *ūsóŕē* – *acŕīēsc* (Șugag, Mărina Toma).

Rostirea muiată a consoanei *r* se evidențiază în cuvintele derivate cu sufixele *-ar*, *-tor*⁴², precum și în substantivele cu finala în *-r*: *tínerī*, *vínurī* (Cacovița), *lēácūrī*, *úmerī* (Câlnic), *dormitórī*, *bojérī*, *rósturī*, *surórī* (Loman), *cărárī* (Loman), *aláltăjērī* (Săsciori), *časurī*, *vínătórī* (Răchita), *fócurī* (Purcăreț), *mīnzárī*, *ījērī*, *șezătórī*, *drumurī*, *locuítórī* (Șugag). Fenomenul, atestat încă din limba veche (Gheție *et alii* 1997, p. 105) are un caracter activ și se întâlnește în diferite arii ale dacoromânei⁴³.

În grupurile consonantice *pr*, *str*, *tr*, *vr*, [r] dispăre din pronunție. Aceste forme sunt frecvente în graiul din Valea Sebeșului, dar se întâlnesc și în alte graiuri din Crișana, Maramureș și Transilvania: *pin răzbóŕi*, *pin túŕca*, *nost*, *nuástă*, *feréștilīē*, *dē-aj noštī*, *cătă*, *vodátă*.

1.7. Cuvinte cu fonetisme refăcute conform particularităților graiului

În graiul din Valea Sebeșului se înregistrează și o serie de cuvinte care reprezintă false regresii: *bjárāl'ē* (< *ghiárele*); *dapláu* ‘hăț (la hamul cailor)’ < *depléu* (< magh. *gyeplő*) (DMR, DLR); *tindisítă* < *chindisítă* (< ngr. *kento*, *kentizo*) (DM, DLR).

1.8. Grupurile consonantice

1.8.1. Grupul consonantic *st*, urmat de *e*, *i*, *ea*, evoluează la *șt*⁴⁴. Fenomenul se înregistrează în toate satele anchetate de pe Valea Sebeșului: *čínštīla* (Sebeș), *feréștilīē*, *pīște lac*, *pēște riū*, *și-ī da pēște cap* (Laz), *pēște múnŕi mógoșului*, *nu iēște-n mógoș* (Loman), *iēște așázát*, *pīște apă/ pīște văi/ pīște paráuă*, *uštenitū* (Loman), *pēște lăcút*, *pēște nŕoj*, *povēște* (Săsciori), *pēște șele/ē*, *pēște o sūtă*, *pēște nópte*, *oštenitī*, *čínštēște*, *iēște*, *șteágu* (Răchita), *po-să mēștec*, *iēște*, *meștecálu*, *il mēștică*, *pēște hotár*, *iēște* (Șugag), *pēște sășcorénī* (Căpâlna).

Evoluția lui *st*, urmat de *e*, *i*, *ea*, la *șt* a fost semnalată și de G. Weigand (1897, p. 270) în regiunea Sibiului (Rășinari, Apoldu de Sus, Poiana Sibiului), D. Șandru și

⁴² Vezi mai sus contextele.

⁴³ Pentru aria fenomenului, vezi ALR II, vol. I, h. 260, 277.

⁴⁴ Fenomenul a fost semnalat și explicat de Sfârlea (1957, p. 153); Zdrenghea 1944–1948, p. 194–196; Frățilă 2005, p. 70–71.

F. Brânzeu⁴⁵ aduc atestări pentru Jina, E. Petrovici îl consemnează în graiul celor din Poiana Sibiului (ALRT II, p. 71–73), Micăsasa (ALRT II, p. 74, 78), iar Vasile Frăţilă, în regiunea Târnavelor şi a Secaşului (Frăţilă 1972, p. 140–141; Frăţilă 2005, p. 66).

1.8.2. Grupul consonantic *cm* devine *mn*: *tomnĕsc* *uõmini* (Loman), *ne tomním* *băcĭţă*, *tomním* *ĉobán/ tomním* *băcĭţălĕ*, *noi tomním* (Şugag).

1.8.3. Grupul consonantic *sf* devine *st*: *stĕĉlă* (Şugag).

1.8.4. Grupul consonantic *vn* devine *mn*: *t'imniţă*, *p'imniţă* (Loman).

1.8.5. Grupul consonantic *mb* devine *mv*: *sectĕmvriĕ* (Laz), *noiĕmvriĕ* (Şugag), *octōmvriĕ* (Căpâlna).

1.9. Accidente generale

1.9.1. Proteza. *a* protetic în: *arĭntăşu* (Şugag); *h* protetic: *dĭ_hăilantă* *zĭ* (Şugag); *s* protetic: *ş'-o scoborĭt* (Răchita), *spĭrleáz* (Răchita).

1.9.2. Afereza. *a-*: *coperim* (Cacoviţa), *coperişu*⁴⁶ *la tebelĕu* (Şugag); *s-*: *la fĕj'nic*, *la fĕşnic* (Câlnic), *cufundăt* (Laz); *z-*: *ĭĉe* (Răchita).

4.9.3. Metateza: *să brĭfească* (Săsciori), *crătĭţă* 'cătrînţă' (Cacoviţa), *crastaviĕt* (Şugag), *fĕlderă* (Câlnic), *niljocáš* (Loman), *procoviţă* 'pocroviţă' (Şugag), *policre*, *policra* 'poreclă' (Şugag), *străĭţă* (Câlnic, Sebeş).

1.9.4. Epenteza. *c* epentic în grupul *sl*: *ĭĕscl'ĕ* (Căpâlna), *m-am sclobozĭtŭ_josŭ* (Loman), *aŭ_fost to sclŭgă*, *sclŭjnică* (Şugag).

1.9.5. Disimilare: *u – ŭ > ø – u*: *agúst* (Sebeşel), *ă – ă > ă – a*: *păstrav* 'păstrăv' (Sebeşel); *o – o > o – ă*: *ŋĭ-o ŭocălit* 'ocolit' (Şugag); *á – i > á – ă*: *lăcrimi* (pl.) > *lăcrămi* (pl.) (Căpâlna, Sebeşel), *r – r > r – l*: *sălăriţă* (Laz, Răchita), *ă – ă > ă – î*: *scărmînă* (Câlnic)

1.9.5. Asimilare: *i – ĕ > e – ĕ*: *besĕrică* (Cacoviţa), *ó – ă > ă – ă*: *tătă* (Laz), *v – f > v – v*: *vĭrv* (Răchita, Cacoviţa).

1.9.7. Contaminare: *ardĕică*⁴⁷ < *ardei* + *piparcă*: *pŭĭŭ niştĕ ardĕică* (Şugag).

⁴⁵ Vezi Şandru–Brânzeu 1933–1934, p. 194, 196, 219, 200.

⁴⁶ Vezi şi ALRR–Trans. III, MN planşa 34, chest. [756] şi h. XCIV.

⁴⁷ Forma este atestată şi în ALRR–Trans. III, h. 442, 443.

Morfosintaxa

Descrierea particularităților morfosintactice ale graiurilor din Valea Sebeșului s-a realizat comparativ, indicând, pe de-o parte, prezența fenomenului și în alte graiuri transilvănene sau subdialecte, iar, pe de altă parte, semnalând caracterul arhaic sau inovator al fenomenului.

1. Substantivul

1.1. Declinarea. Din declinarea I fac parte substantive feminine precum: *ardéică* (Șugag), *cáieră* (Purcăreț), *flúieră* (Șugag), *măśáuă* (Loman), *salámă* (Răchita), *sálcă* (Șugag), *śáuă* (Sebeș), *zără* (Șugag). Pentru declinarea a II-a s-au înregistrat un număr mic de substantive, formele consemnate fiind comune și altor zone ale dacoromânei: *bât* (Loman), *dăráb* (Răchita), *plocád* (Loman). Declinarea a III-a este cel mai bine reprezentată din punct de vedere numeric, cuprinzând atât cuvinte din fondul vechi, cât și împrumuturi: *báce* (Șugag), *grúmpene* (Șugag), *trévere* (Cacovița), *plávie* (Laz), *plămáne*, *rărúnche* (Șugag), *plutíre* (Laz), *octómbre* (Laz), *sécere* (Săsciori), *sep-témbr(i)e* (Loman, Șugag), *úşe* (Răchita), *vinere* (Șugag), *spíne* (Căpâlna).

1.2. Genul. În corpusul de texte am identificat un număr mic substantive care cunosc o variantă de gen diferită față de limba standard:

masculin → feminin: *plămân* – *plămâni* → *plămână* – *plămâni*;

feminin → neutru: *bătă* – *bâte* → *bît* – *bîte*;

neutru → feminin: *fluier* – *fluiere* → *fluieră* – *fluiere*.

1.3. Numărul

1.3.1. Pentru substantivul *an* se înregistrează, preponderent, pluralul *anî*: *mai făcêj de repetițiě încă doj anî* (Cacovița), *stau doj anî dē zîlě* (Câlnic), *jěram de đuóuăzăs de anî* (Laz), *ş-aveám vo śapteşpě anî* (Loman) etc.

Forma etimologică *aî* este atestată în graiul a trei informatori, Vasile Todoran (Săsciori), Vasile Ghişoi și Gheorghe Oancea (Câlnic): *ş-aşě ā stat trej aî la căprě// dup-acěia n-am fost doj aî la vaş// cînć aî am fo la vítě* (Săsciori), *uo lucrát tri aî d'ě zîl'ě* (Câlnic), *am stat doj aî ş-am vint acásă* (Câlnic).

1.3.2. Varianta inovatoare cu pluralul în *-i* are o frecvență ridicată. În această serie de termeni se regăsesc substantive al căror plural se realizează prin atașarea desinenței *-i* la tema cuvântului, uneori generând alternanțe vocalice și/sau consonantice: *băieră – băieri* (Loman), *colibă – colibi* (Loman, Răchita, Șugag), *clócă – cloci* (Șugag), *gădină – gădini* (Răchita), *mînă – mîni* (Laz), *piătră – piétri* (Șugag), *răsucitoare – răsucitori* (Purcăreț), *sucălă – sucăli* (Răchita), *străiță – străiți* (Loman), *urzoăie – urzoi* (Purcăreț).

1.3.3. Pluralele feminine în *-e* sunt slab atestate: *bárbbă – bárbe* (Sebeșel), *cánă – cáne* (Purcăreț, Răchita), *coáddă – coáde* (Laz, Sebeșel), *ghindă – ghinde* (Laz), *lămpă – lămpe* (Loman), *obeáddă – obéde* (Săsciori); *vănă – vîne* (Căpâlna).

1.3.4. Substantivele neutre cu pluralul în *-e* sunt reduse ca număr: *albúș – albúșe* (Cacovița), *bît – bîte* (Loman), *lămpăș – lămpășe* (Loman), *lăstár – lăstăre* (Loman), *mai – máie* (Loman), *oblánc – oblánce* (Loman), *oblóc – obloáce* ‘oblon’ (Loman).

Substantivele neutre cu pluralul în *-uri* sunt cele mai numeroase și pot fi întâlnite atât în cuvintele vechi cât și în împrumuturi: *bici – biciuri* (Sebeșel), *canapéi – canapéiuri* (Răchita), *cârbáci – cârbáciuri* (Sebeșel), *chêfe – chéfuri* (Sebeș), *țanc – țancuri* (Răchita), *raf – ráfuri* (Loman), *scoc – scócuri* (Laz, Răchita, Săsciori), *ulúc – ulúcuri* (Săsciori), *zasc – zăscuri* (Șugag).

1.3.5. Substantivele terminate în *-ău*, *-eu* fac pluralul în *-ăuă*, *-eăuă*, variantă caracteristică nordului, nord-vestului și sudului Transilvaniei (Todoran 1978, p. 48): *cân-ceăuă* (Laz), *chișchinăuă* (Răchita), *părauă* (Șugag), *săcăteăuă* (Răchita), *tebeleăuă* (Răchita).

1.3.6. Unele substantive au forme duble de plural: *acoperișe – acoperișuri* (Răchita), *albúșe – albúșuri* (Cacovița), *jilipe – jilipurî* (Laz), *roáte* (Petrești, Răchita) – *roți* (Petrești), *lăcături* (Loman, Purcăreț) – *lăcate* (Răchita).

1.3.7. Substantivele feminine, care au în limba literară pluralul în *-e*, fac pluralul în *-ă*, când sunt precedate de consoanele dure: *șásă clásă primără* (Cacovița), *servícuri de vásă* (Răchita).

1.4. Cazurile

Cazurile oblice sunt redată atât prin forme sintetice, cât și prin forme analitice.

1.4.1. Formele sintetice ale genitivului cunosc cele mai numeroase posibilități de exprimare a raportului causal.

Substantivele feminine terminate în *ă* și precedate de *s*, *z*, *ț* au genitivul în *-î*: *s-o-nvârtîțî jûru căsî* (Câlnic), *gospodârîu căsî/famîli să prégătêștê* (Șugag), *pi la nézî nópîțî să scotîțê cînștița tînlêrilor* (Sebeș).

În graiul din Valea Sebeșului, se înregistrează numeroase contexte în care genitivul se realizează cu ajutorul afixului enclitic *-lui*, și varianta *-li*: *pe dúngă în făța dęaluli/ la gúra parâmulî, îj d'e loc din părțile ástęa a clîjuli* (Câlnic), *on pămînt pe mărzina drúmuli, táta ficôruli* (Cacovița), *îerá vátáfu cöpóruli* (Loman), *fáta*

bojêrjuli, nevâsta *bojêruli*, s-o fîpât în válea bráduli, pojênile *değulî* (Răchita), am păzîť *cáprêle sâtuli* (Săsciori); *côda fu/îrcôjuluî* (Căpâlna), în *deálu oărășuluî* (Răchita), *obîrșa rîjuluî* (Laz).

Genitivul numelor proprii și al numelor de rudenie este realizat prin articolul proclitic de genitiv *lu* și *li*, elemente specifice vorbirii populare din zona Văii Sebeșului: *am fost propús î_lócu lu frátê valérîu* (Săsciori), *niculăi a li pável pop* (Câlnic), *la plutîreă lu dómnu móga, colónî ilîi a lu rusandrîni* (Laz), *o fo la cuășă la glîgoru lu milintîn, trêcêm vírvu lu pătru* (Loman), *pă-î copîlu lu nănășa/ mă* (Răchita), *nevâsta lu manîólîě* (Căpâlna).

1.4.2. Formele analitice ale cazurilor oblice se întâlnesc cu o frecvență ridicată în grai, fiind realizate cu ajutorul prepozițiilor + o formă de acuzativ.

Genitivul analitic se realizează cu ajutorul prepozițiilor *de la*, *la* + acuzativul:

- de la: *pe potécu de la stîná* (Câlnic), *să căuutám țégîa de la cădă* (Petrești), *stăi să vidém rezultátu d'ě la múmă-sa/ d'ě la tátî-so* (Șugag);

- la: *îěl atúnca s-a aruncát î_jenúnkî naîntea la vîódă și la máma lui, uo pus astupúșu/ coperîșu la tebeléu, nóuă n-o mai trăbui cêva/ nú núma t'/kar fáta/ nevastă la fićóru nost, de-am fost vátáf la fićóri, pusăsă mîna lui pe șîqlile la uăîě, părinți la copîl să pregătêsc* (Șugag).

Formele analitice ale dativului se construiesc cu prepozițiile *la*, *cătă* + acuzativul:

- la: *mai dăm și la álți, să rúpe la om pămîntu* (Săsciori), *î-o spus la băjátu ăl măi măriě, dă drîmu la plád'îjě* (Laz), *la drăgușîn î-o fost drag de îe, îěl î-o spus la fátă, îěl o dat gálbiî la muîjêrele ăleă, la domî le-o mai fost frică* [să se] *bázě acólo ca să trágă cu púșca* (Răchita), *îo să spun cîtê și mai cîtê la fêțě și la băîțě* (Șugag);

- cătă: *cătána din grai grájă/ și cătă móșu zićeă* (Cacovița), *d'órd'ě uo zîs cătă șěfu* (Câlnic), *da îo am zîs cătă bărbátu-mîo* (Săsciori).

1.4.3. Uneori, acuzativul – complement direct nu este anticipat printr-o formă pronominală: *să vă fîlě rușîně să-njurát voi pe rězele... noi nu ne-am gînit să-nzurăm pe rězele, vîne avocátu óniť/ că cunoșțeă pe acsîn/ pe lîon/ pe șěfu nost, t'ămă pe colón ilîi a rusandrîni, cê-î aîca cu vórbele așțeă/ baž pe gênerál în înkisúăre* (Laz), *núma aîúd pe ortácu căré iěrá mai-naîntea cöpóruli, tîně dómne pe núnu/ să mai cunúně únu* (Loman), *îěu vrêu să îěu pe cutăre, ș-atúnc or prîs pe smarándă/ pe smărândîța/ cum îj spúně* (Răchita).

1.4.4. O trăsătură a graiurilor transilvănene și a graiurilor din partea vestică a dacoromânei este întrebuintarea nearticulată a antroponimelor feminine, în cazurile în care în limba literară apar forme articulate: *ánă, iuqónă, leontîná, mărijě, paraskívă* (vezi Lista localităților și a informatorilor).

1.4.5. Substantivele în cazul vocativ sunt precedate de interjecția *măi*, cu varianta *mă*: *am mers pî_acúm/ măi uîrsulě, măi uncěșu/ măi móșul'ě/ újtě cê-î treába*

(Câlnic), *măi* tovarăşē/ zîcē/ númaj sîngur iēştî (Loman), *măi* vecînē/ tîn-tē că úite cobōră o vúlpe turbátă, *măi* vérē/ *maj* vecînē/ *maj* cúscré úitē atúnca dúpă tîrg să venîţ la noi la uăspăţ (Răchita); *hai/ mă* îiúáne/ *ma/ăi* dú-úo şi tu (Sebeş), *mă* dumitrē/ zîcē/ n-am fost să vād plád'îla da ştiú că-î pruăstă (Laz), *mă* frátē/ dumneţatá de únde iēştî (Loman), *mă* ióhé/ am gătát fălîna, tu/ tu iēştî năródă/ *mă* mărîlē (Răchita), *măi* ficóru héu/ tu tē duē cātánă (Cacoviţa).

2. Articolul

2.1. Articolul enclitic

Graiurile din Valea Sebeşului păstrează într-o mică măsură articolul enclitic -l, acesta fiind înregistrat în vorbirea subiecţilor de vîrstă medie, în texte folclorice sau poezii populare: *băjējălul lēneş/ să tot scărpiná* (Săsciori), *să vā spun io ē-am păfîţ i_ănul o mîjē nóuă sūte trizăş_şásă, ēel din últimul lac* (Laz), *pe únul al górgi ş'éndri-î spúnem noi, să mă suî în vírvul tău/să-î vād drăgút sátul meu* (Răchita), *pî_la sfîntul constandín, şi gutújuł pērē moî* (Cacoviţa).

Pentru genitiv-dativ, articolul proclitic apare în variantele *lui*, *lu* în distribuţie cu un nume propriu sau cu substantive care indică nume de rudenie: *mărēa lu lăúurēán* (Câlnic), *întîi cuvîntu lui* mnēzăú, *dúpă-ēċia-î spui lu táta* (Răchita).

2.2. Articolul proclitic

Forma obişnuită pentru articolul nehotărât masculin este *un*, cu varianta *on*, formă explicabilă prin fonetică sintactică (Puşcariu LR II, p. 380): *se făċe on fuċór muđale* (Câlnic), *luom on portári* (Laz), *d'înē on múntē pi la duş' acî* (Răchita), *am avút on táúor blînd* (Căpâlna), *a găsît úínu ũon dricú ruptú* (Cacoviţa) etc.

Pentru forma de plural a articolului nehotărât, apare termenul *nîşte*, cu varianta *nēşte*: *rîtu să scurgă pîntre nîşte stînc* (Loman), *j'ilîpuri sînt nîşte rāmpî căre-l dă afără/ nîşte púorċ* (Laz), *făċá la nîşte stîjîni/ făċá stîjîni* (Săsciori); *să cosásċă nēşte cucurúz* (Câlnic), *să dúcă nēşte boċċċrċ dî-ăştċa* (Laz).

2.3. Articolul posesiv genitival are formă invariabilă după gen şi număr: *văsîliċe a lu niċă* (Petreşti), *h'ínu gligor a lu sarah'im* (Sebeşel), *î d'e loc din părċile ástea a clújuli* (Câlnic), *morári ċion a lu zakíu, maj h'îrē-aċ tu a drácu să h'i* (Laz), *î spunē ċiorċċe-a lu ilîċe* (Răchita).

2.4. Articolul demonstrativ este atestat în formele *ăl*: *acúma-î ăl maj prăpădît din ţara nōstă* (Câlnic), *ma_ăm únu căre-î luat şi ċċl să meărgă la armátă/ ăl mai micú* (Săsciori), *o púnċēm îċ_cuptúóru ăl de/ē pînċē* (Sebeş), *băċátu ăl măċ mărîlē, copċlu ăl măċ micú* (Laz), *ş-o vîndút cálu-ăl bun* (Loman) şi *cel*: *úo crēzút că-s ċel maj deştċċpt* (Şugag).

3. Adjectivul

3.1. Flexiunea adjectivului nu prezintă trăsături specifice, formele fiind similare limbii standard.

3.2. Gradele de comparație ale adjectivului se realizează cu ajutorul aceluiași formanți specifici limbii literare.

Gradul comparativ de superioritate se construiește cu adverbul *ca*: *un băiat mai tânăr ca mină* (Răchita), *uo fo mai tără jel ca mină*, *ierám c-uy copíl mai mí-ca mină* (Șugag). În Călnic, informatorul de 85 de ani folosește și comparativul de superioritate construit cu adverbul *decât*: *da io am fost în américa și-î mai bogată decât țara ásta* (Călnic).

Superlativul absolut a fost înregistrat în textele culese din Valea Sebeșului în următoarele construcții:

- adverb + *de*: *o ploaie grozav de mare acolo* (Șugag);
- adverbul *tare*⁴⁸ postpus adjectivul comparat: *mă uitám curiós tările că ce făcē ásta* (Sebeșel), *ș-atúnē-o venít mare tare ș-o acoperít aprópe toată comúna cu apă* (Șugag);
- adverbul *foarte*: *acólo ierá hrană fuárte bună*, *iește fuárte supărát* (Șugag).

4. Pronumele

4.1. Pronumele personal. Pronumele personale nu prezintă deosebiri față de limba literară.

4.1.1. Forma pronumelui personal, pers. I, este, în general, *io*. Forma *eu*, cu o frecvență mai redusă decât *io*, apare, de obicei, în graiul subiecților de vârstă tânără și medie: *io mă duc cătánă* (Cacovița), *io m-ă sculá-să văd* (Laz), *mă găsám io sínjur cu úrsu* (Loman); *ieú vreú să ieú pe cutăre fătă* (Răchita), *o trăbuít s-o-ntínd și ieú* (Loman), *ieú am dásáji mai grei* (Săsciori), *ím fac ieú cuvínțe căre trébē/ă* (Șugag).

4.1.2. La acuzativ, pers. a 3-a, singular, se înregistrează forme atone silabice: *ál pun de să-ncălziēște-um-pic*, *ál sārám* (Răchita), *ál púnē dă h'iarbă*, *ál púnē acólo în cēláriu*, *ál púnē acólo/ál lásă acólo pátru/ cínē zíl'ē* (Șugag).

4.1.3. Formele atone de dativ singular ale pronumelui personal, persoana I, prezintă, cu mici excepții, forme depalatalizate⁴⁹: *copiláš'u-m plīj'ē* (Căpâlna), *mniē-m úmblă bínē acólo* (Călnic), *pláče-m jócu/árdă-l flócu* (Loman), *dă-m drúmu-η-cásă* (Răchita), *nu-m mai iēstă drag dīe tīnē* (Săsciori), *nu poē să-m fac cînt* (Șugag).

4.2. Pronumele personal de politețe are forme comune limbii standard, apărând în variante fonetice specifice: *nu poț să povestēști dumitále dē ș-ai întîmplát cu áia*

⁴⁸ Vezi și Chircu 2006, p. 424.

⁴⁹ Pentru aria de răspândire și explicarea fonomenului, vezi Urișescu 2007, p. 204–208.

(Câlnic), *dumneţată* iješ_bătrîn (Săsciori), vişu cu tătă la *dumneţavôstă* (Răchita), *dumnevôstă* dućeţi-vă pē la tódor móra (Şugag). Pronumele de politeţe este atestat şi în varianta prescurtată, în forme de tipul: *măta* şti cam cum îi, cum că-î nûm_a *matále*/ *trēnu-î* nûm_a *matále* (Laz), *cē* ştişu ajung la áni áġa a *mńítálġē* (Săsciori).

4.3. Pronumele şi adjectivele demonstrative apar într-o serie de forme variate de la o localitate la alta, de la un informator la altul sau chiar în graiul aceluiaşi subiect.

4.3.1. Pronumele şi adjectivul demonstrativ de apropiere: *ăsta* iěrá cōvilít, *ăsta* cu arvocátu *ăsta* o făcút memórişu (Laz), *să* mă dúcēŧi voġ *ě/ăştia* pátru (Câlnic), *atúnca* *să-mvăŧău* dōġnē *de-ăştea* (Cacoviţa), *servíce* *de-ăştea* (Cacoviţa), *lúcruŧi* *de-ăştea* (Câlnic), *îm_fínu* iěsta sunt şērġ (Loman), *la* *ăsta-î* dă on *ġişġinău* (Răchita), *ăştia* *bătrîn* îs mai álcum (Câlnic); *un domn* *de-aiěsta* nant (Câlnic), *cu răzbóju* *aiěsta* am *fost* pē la sátu mărē (Şugag), *acólo* *distribuiě* la *uámġnġi* *aiěst* boş-vagón (Laz), *să-l* *cobóri* *aġi* la *aiěştialăŧ* *prepelić* (Şugag);

4.3.2. Pronumele şi adjectivul demonstrativ de depărtare: *ăla* *cărē* *vínē-l* *puştġi* (Câlnic), *ş-ápă* *zărú* *ăla-l* *dă_la* *porći* (Şugag), *ápo* *uom* *ca* *hála* (Câlnic), *de* la *múnŧi* *ăġa* *şi* *pínă_sēbeş* (Săsciori), *nić* *pe* *ăġa* *n-o* *vrut* *să-î* *griġeáscă* (Şugag), *tímpurilē* *ăġa* (Loman), *uo* *sóbă* *din* *ăġa* *de-acólo*, *ăġa* *se* *ducu* la *uş'ě*, *pe* *tímpurilē* *ăġa* (Loman), *primăvără* *ălalăŧ* *an* (Săsciori), *îl* *văd* *fuġġin* *pe* *părtea* *ălăŧă* *mai* *zōs* (Câlnic), *în* *háġlăŧă* *zġ* (Răchita), *la* *şġeġălăŧă* *cărē* *făşē* *telemē* *să* *sără* (Câlnic).

4.4. Pronumele şi adjectivul posesiv

4.4.1. Pronumele semiindependent a fost înregistrat atât în formă variabilă – *acuma-î* *tot* *al* *něşu* (Câlnic), *s-o* *apucăt* *de* *şefu* *únu* *de-al* *său* (Laz), *o* *iěşit* *la* *uúnu* *de-al* *nost* (Răchita), *vorbġġşte* *cu* *ai* *voştġi* (Răchita) –, cât şi în formă invariabilă: *verişoră* *de-a* *proápe*/ *de-a* *tăle* (Răchita).

4.4.2. Adjectivul pronominal posesiv este atestat sub următoarele forme şi variante: *drăgu* *neşu*, *măma* *mea* (Şugag), *măi* *fićóru* *neşu* (Cacoviţa), *verişorele* *tăle* *şi* *véri* *tăġi* (Răchita), *şefu* *nost* (Laz), *cătúnu* *nost* *tónġa* *iěşte* *aşázát*, *mărġinēni* *noştġi* (Loman), *bucurġia* *nôstă*, *ţara* *nôstă* (Câlnic), *diş_coperătiva* *nôstă* (Loman), *obićēu* *núostġu* (Săsciori), *límba* *núăstră*, *tovărăşġia* *núăstă* (Şugag), *pt'ěġa* *vôstă* (Loman).

4.4.3. În distribuţie cu un substantiv care indică un grad de rudenie, adjectivul pronominal posesiv apare în formele *-sa*, *-so* (< *său*), *-ta*, *-to* (< *tău*): *ş-o* *strġgă_la* *mămă-sa* (Căpâlna), *mămă-sa* *plġġă* (Săsciori), *s-apucă* *múmă-sa* *iej*, *la* *mămică-sa* *acásă* (Şugag), *ş-o* *vint* *tătă-so* (Laz), *mă* *duc* *acól_la* *fráte-so* *ġiōn*, *nġrġasa* *cu* *nănăşă-so* *plġică* (Loman), *ş-o* *băġát* *de* *sámă* *ortăcu-so* (Răchita), *ě-o* *zġs* *tătġ-to* *şi* *cu* *múmă-ta* (Şugag), *tătġ-to* (Câlnic, Şugag), *fráte-to* *ġon* *úně-î* (Loman), *să* *tē* *duc* *la* *tătġ-to* *dumġneca* (Săsciori).

Ocazional, adjectivul pronominal posesiv este urmat de o altă formă pronominală cu rol în exprimarea posesiei: *tătă-so lui în iěrá mîě vîăr* (Câlnic).

4.5. Pronumele nehotărât

4.5.1. În graiul din Valea Sebeșului, formele pronumelui nehotărât sunt, în general, apropiate de varianta standardizată a limbii române. Excepție fac pronumele nehotărât *tot* și câteva adjective pronominale.

4.5.2. Pronumele nehotărât *tot* este atestat și în forma *tăt* în două localități, în graiul subiecților de vârstă înaintată: *tăt de-acólo d'in* (Câlnic), *în tăt tímpu ăla* (Laz).

4.5.3. Dativul pronumelui nehotărât *tuturor* este dublu marcat: *trénu nu-î a lor/ î-a lu túturòra* (Laz). În cătunul Tonea, pronumele nehotărât *tot* este atestat și în formă substantivizată: *nîě cumpărám cucurúz/ grîu/ tótul cê nîě trébuiě* (Loman).

4.5.4. Adjectivul nehotărât *vreo* este atestat în formele *vo* (< *vro* < *vreo*): *am fost vo dîuăzăc de gonác* (Câlnic), *ă_stat vo tri lun!* (Săsciori), *ș-om tîné vo dîuă mărăhă, staú acólo vuo lúnă, vo doi prun!* (Șugag), iar *vreuna*, în forma *vuna* (< *vrana* < *vreuna*): *să îť cáuť și tu vúna* (Șugag).

4.5.5. Adjectivul nehotărât *alt*, postpus sau antepus regentului, apare în forma *altu*: *uo avút un păr áltu lîngă șúră* (Câlnic), *o púne-n ńt-ű săculéť áltu* (Șugag), *áltu uom puát! că árě posibilitátea d'ě uspăt* (Șugag), *náșu-so vîné di pe áltu plaj, únu s-o trezí în áltu mînt'e* (Șugag). Fenomenul nu se restrânge doar la zona anchetată, acest tip de construcție fiind atestată și în alte regiuni ale dacoromânei: Oltenia (TDO, p. 385), Muntenia (TDM I, p. 283), Banat (Urițescu 2007, p. 98), Valea Târnavelor (Frățilă 2005, p. 50), graiurile românești din sud-estul Ucrainei (Marin *et alii* 2016, p. 112), graiurile românești din Ungaria (Marin *et alii* 2005, p. LXXXIII).

4.5.6. Valoarea pronominală sau adjectivală a lexemului *ceva* se poate corela și cu poziționarea accentului:

– adjectiv nehotărât: *iěrá cêvă sərbătuđre* (Loman), *ĩ_skimb iěrá cêvă tîner!* (Șugag), *vîrvu l'ě leágă așă de par! cu cêvă páiě sau cînépă, o-mpaketézi în cêvă vásă* (Cacovița);

– pronume nehotărât: *věđe-să cêva/ aűide-să cêva* (Sebeșel), *daú cu cêvă_îel* (Câlnic), *ť-aș spúně cêva, áltu pót! că furá cêva di univá* (Șugag), *să liě făcă la tîner! cêva* (Cacovița).

4.6. Pronumele și adjectivul pronominal negativ

4.6.1. Pronumele negativ *nimeni* este folosit în forma arhaică *nime*: *nú mai vîné nîme-n lócurilě álea* (Câlnic), *dác-o vást că nu mîńcă nîme/ s-o apucát iěl* (Laz), *nu ștîlē nîme scrîlē* (Loman), *nu mai iěrá nîme* (Șugag), *acúma nu mai găsăšť! pe nîmě să-ť dea// nú mai puáte nîme* (Săsciori) sau în varianta *nimenea*: *nu iěrá lăsát să íntřě*

nímenęa (Câlnic), *álea nú le mai clocêşte nímenęa, dę-acólo nu putę ca să între nímenę la ięi* (Răchita).

4.6.2. Pronumele negativ *nimic* este bine reprezentat în corpusul de texte, apărând alături de varianta *nimica*: *iędu n-o ma/ăi zí níńica* (Sebeşel), *pe noi nę iartă/ că nu-i níńica* (Laz), *tréverele áleă călcáte le dúce la teásc^u de nu rămíne níńica* (Petreşti), *dę-acólo n-am mai păfít níńica* (Şugag).

4.6.3. Adjectivele pronominale *niciun, nicio* sunt, de asemenea, bine reprezentate în corpusul analizat: *acólo nu-i nícó muјěre-mpúsă de táłtur* (Loman), *ármele níćúna n-o fost puşcát* (Câlnic), *n-ai níćun bai* (Răchita).

4.6.4. Un număr însemnat de ocurenţe are şi pronumele şi adjectivul nehotărât *cutare*, defectiv de plural (< lat. *eccutalis*): *băgám pę/ă cutaré şi cutaré* (Câlnic), *să męrem la vapóru cu steáua rósşę în cutaré loc, bă/ úiţę mă/ ię cutaré ńgán cucurúz şi-ş dúşę şi şęrbe* (Câlnic), *să cumpărám cutáre lłoc* (Săsciori), *să-m puј o cantitáte de gálbiń în cutáre lłoc* (Răchita), *mai trăięşte cutáre* (Căpâlna).

4.7. Pronumele relative

4.7.1. Pronumele relativ *care* are o frecvenţă ridicată în graiul din Valea Sebeşului. De obicei, introduce subordonate atributive, având ca regent un substantival: *íl băgá-n t'ele dę uáję/ în pľělę de uáję cáre ięrá smúlsă ş'i rásă cu cuřítu* (Sebeşel), *trębe să lúcru aíca să plătęsc şpęsál'ę cárę le-am făcut, áleă cáre-s stárpę/ áleă merg cu mńęi* (Câlnic), *am níşte otávă cáre nu-i uscátă bine* (Căpâlna), *púnľęm doј sul pe cáre stă căda ş-o scíndură la níjlocu cáruluј* (Petreşti), *mľę m-i ćúdă pe ála cárę nú munćęşte* (Săsciori), *băjátu cáre durmeă í şłopł/ ałuzínd lárma şi pe fráte-so spăriјát [...] s-o repezí la minię* (Laz).

Conectivul *care* introduce şi:

- completeive directe: *da spúnę dumńęatá nľę cáre-i mai sánátós* (Săsciori), *vorbđ'ęştę cu aј vořtł şi spúne-le cáre-i povęşteă* (Răchita), *nu řtių cáre-i dućá şi cáre nu-i dućá* (Şugag);
- subordonate predicative suplimentare: *o vínít únu-ń cúrte şi să nę plasęză/ cáre-i de d'ínă/ cáre-i... nu-i de d'ínă/ cáre-i řľéfi/ cáre o-nćepút scandálu* (Laz).

Lexemul *care* apare şi cu valoarea de pronume nehotărât, în structuri de tipul: *nę culcám cáre pe únę mai putęm, apóј łłómna căntărię brıza łłótă ş-o-mpărťă cáre cíte łłoј łło avútł, nu řtľę cáre cum să dęię* (Loman), *io dat cárę ć-ło putút* (Şugag).

4.7.2. Conectivul *ce* este folosit frecvent, de obicei introducând:

- subordonate completeive directe: *nu mai řtľę će ne da, să spuј di će m-aj adús aíca* (Câlnic), *n-ávem će fáće* (Laz), *nľę-m spuј cam će zic aј vořtł* (Răchita);

– circumstanțiale de timp: *după ce să cunună la biserică se duc acasă* (Căpâlna), *după ce l-am frământat bine cu minile al băgămu-n burdus'u* (Răchita), *după ce să duc a munte/ acolo face o strungă* (Șugag).

4.7.3. Subordonatele introduse prin pronumele relativ *cine* sunt mai puțin numeroase:

– completivă directă: *dacă nu știți cu cine votăți/ așa vă trăbă* (Laz), *nu știți cu cine s-a-ntîlnit pe verh'ina astăz* (Șugag);

– subiectivă: *cine nu muncêște/ ala n-are viiăță bună* (Săsciori).

4.7.4. O serie de subordonate care au ca relateme pronumele relative *care*, *cine* reflectă fenomenul imbricării, acesta fiind o modalitate simplă și economică de construcție a enunțului: *avem o băracă acolo cărē ierăm înt-on pluton* (Șugag) – aveam o băracă acolo *aceia care* eram înt-on pluton; *pe cărē ierăm bunî ne luau antreprenóri* (Săsciori) – *pe aceia care* eram buni ne luau antreprenorii; *acolo-i prea îndel'ete la [k] dē cînē trîcē pe potēc* (Șugag) – acolo-i prea îndelete *de acela care* trece pe potec; *în tîmpu de făță cine va dori răzbói să dea dumnězău în casa lui* (Șugag) – în tîmpu de făță *la acela care* va dori război să[-i] dea dumnezeu în casa lui.

5. Numeralul

5.1. Numeralesle cardinale se deosebesc de formele din limba literară, în general, sau de formele din alte graiuri ale dacoromânei doar din punct de vedere fonetic: *erân copil diē trîsprăcîē anî* (Sebeș), *oara zēce*, *aș făcút ca răgút șaptē saptămîni* (Săsciori), *uo sûtă șazăs, ierăm numa șapt'e* îș, *șasă sticl'e* (Câlnic), *îm pátrus-prázēce, o miē nóuă sūte ș'áisprezēce* (Laz), *ș-aveám vo șaptespē anî, m-o fînút treî/ pátru zîlē acolo* (Loman), *avem vo sûtă și dōuázăs de uăi, dōuă sau tri kișkináuă* (Răchita), *ia lăsá așa că-i zēcē// dîncolo-i nóuă, pátrusăpt'e/ pátrus'òpt, șaișásē, rejimēntu nóuázăc înfantérjē* (Șugag), *cînzăs și doî* (Cacovița).

5.2. Numeralul ordinal, cunoaște, la fel ca în limba standard, variație în raport cu genul (masculin/neutru – *al*, feminin – *a*): *nu vă poș púnē pînă-n al dōiļea trîen/ a dōua garnitūră, únu-η clăsa a dōua/ únu-nt-a-ntîia* (Laz), *al sázăs-și pátrulea regimēnt* (Săsciori), *s-o făcút răzbóiu al dōiļea mondiial, zîua a trîia* (Șugag).

Numeralul ordinal *întâi* este, în general, invariabil în raportul cu genul: *întîi cuvîntu lui mnězău* (Căpâlna), *ierăm la bataliónu întîi/ compania întîi* (Laz), *în tîmpurile răzbóiuļu mondiial întîi/ primu/ aș fo la caprē, să mă dúcă pe linia întîi pe front* (Șugag). Singurele forme variabile ale numeralului ordinal *întâi* sunt consemnate de informatori din localitățile Laz și Cacovița: *únu-nt-a-ntîia, făc strot'eála întîia*.

Substantivizarea numeralului *prim(a)* este înregistrată în graiul subiectului de 85 de ani din Răchita, care povestește că, până la 1920, ei ziceau în sat: *prima lu măju* ‘prima zi din luna mai’, în timp ce acum spun *la întâi mai* (Răchita).

6. Verbul

6.1. Diateza

Fenomenul fluctuațiilor între activ vs reflexiv se menține într-o mică măsură în graiurile din Valea Sebeșului. Sunt înregistrate la diateza reflexivă verbe care, în limba standard, sunt la diateza activă: *m-am descorporátʷ/ am întrát ca munčítórʷ la petroșáni* (Săsciori), *m-am dat de odihnă* (Săsciori).

Pot fi consemnate și verbe la diateza activă care, în limba standard, sunt la diateza reflexivă: *erám noi dõuă și sóra lu cáre logodíĕ* (Laz), *nu făcám nimíc decît mîncám/ odihneám/ bătém la cărț* (Săsciori); *noi n-am prę putút ca să hodiním bíně, ĵ-o da_d'inárs ca să-mbéte să nu mai ștíle* (Răchita).

6.2. Modul și timpul

6.2.1. Indicativul prezent și conjunctivul prezent

Ca și în alte graiuri dacoromâne, unele verbe de conjugarea I și a IV-a apar la indicativul prezent și conjunctivul prezent fără desinențele -ez; -ezi; -ează/ -esc; -ești; -ește⁵⁰: *să dúcě ș-o petĭ* (Cacovița), *trébe să lucrú aícă, ĵó lucrú/ nú lucrĭ tu* (Câlnic), *ně sálvě ũăĵa cápetele* (Loman), *íl sārám ș'i-l frămîntám bîne ca să se sâre totʷ, čocáně și anúnĵă* (Răchita), *să ștĕĵě sus să nu să pútrădă* (Săsciori), *ŭócăł; ŭócăł'; ŭócălă* ‘ocolesc’ (Purcăreț, ms.), *ŭăĵilě stărp, după cum să nimerě de-s de boĵěrĭ* (Șugag).

Verbele de conjugarea a III-a, cu tema în *d*, *n*, *r* prezintă forme iotacizate la indicativ prezent și conjunctiv prezent:

– verbe cu tema în -*d*: *núma aŭúĵ cínile în túfele áĵea* (Sebeșel); *a închide: înt'ĭz dosáru* (Laz); *ġin toĵ ca să váză* (Șugag); *m-am dus ca să prĭĵ l'ĕmně* (Șugag);

– verbe cu tema în -*n*: *să vă spuĵ și cum să făcě ápa// puĵ acólo înt-on vas ápă// după čĕĵa puĵ var* (Cacovița), *c-o fost om cumsăcádě/ spuĵ drĕpt* (Câlnic), *să spuĵ ș-o păĵĭt, n-o dus aș'á/ po_să spuĵ prin ũărășu mínski* (Laz), *ĵo să vă spuĵ čevá* (Răchita), *acúma čě să vă mai spuĵ* (Săsciori) *am ũĭtát să spuĵ* (Șugag), *vă spuĵ povĕștea* (Șugag); *nu mă supúĵ l'ĕzi* (Șugag); *las_că puĵ ĵo mĭna pe ĵĕl* (Câlnic), *am níște otávă cáre nu-ĵ uscátă bîne și s-o rĭsĭkĕscŭ să să ũŭstĭle ma/ăĵ bĭnĭě și s-o puĵ pe cĕrúĵ* (Căpâlna), *în puĵ ũndĭța și-nčĕp să pescuĵĕscŭ* (Loman), *ĵo nu puĵ mĭna pe pátura ásta* (Răchita), *puĵ mĭna pe cŭórnu ũóĵi* (Șugag), *záhăr puĵ după*

⁵⁰ Pentru distribuția sufixelor -ez, -esc în dacoromână, vezi Orza 1978, p. 35–42.

gust^u (Șugag); *da mă mai rog la dumnezău să mă mai țin* (Câlnic), *nú vă țin aîca* (Laz), *noi tomnîm únu cárě să țin s^uocoteála dē tā/ótă nînta* (Șugag); *să vîlě gáru* *să nē coboare* (Laz), *nó/ să vîlě-ηcōácî* (Loman), *uo plecát să vîlě acás să vādă cē-î* *cu nevastă-sa* (Răchita), *zîcē să vîlě dúpă táta* (Săsciori), *ș-am tilefonát î_șeica vîlěke* *ca să vîlě jitáru la n^uoi* (Șugag), *viu de depártlě* (Șugag).

În graiul aceluiași vorbitor se constată coexistența formelor iotacizate și deiotacizate ale aceluiași verb, aflate într-o relație de variație liberă, fără condiționări funcționale: *uo sunát la sēbeș' ca să vîlě gáru* *să nē coboare gárda dē-acî*// *să d'ínă* *cîț să să púnă cu pári pe n^uoi* (Laz/ Ion Ionisie Morar), *să vă spun*// *la mázlărě noi* *zîcēm hîărág*// *hîărág...* *dácă-î púnēm n^uoi la mázărě de s-acăț pe îl sus*// *nu-î* *zîcēm că mă duc să puî parî*// *mă duc să puî hărági* (Șugag, Mărina lui Ion Gros).

– verbe cu tema în -r: *să mă cēi^u* (Cacovița), *cēi^u*, *să cēi^ě* (Purcăreț, ms.), *îl^ě sai^ě*; *sai^ě*; *sái^ě* (Șugag).

Formele de indicativ și conjunctiv ale verbului *a putea* (< lat. **potere*) (DLR) au un statut aparte, având o evoluție neregulată în română a velarei surde urmate de un hiat cu *i*, prin reflexul [ê] în locul lui [t] așteptat: (Zamfir et alii 2024, p. 383): *cē să mă po^ê apropiá a^cólo că i^ěră mul^îmîlě dîe soldát* (Sebeșel), *apăi núma să le po^ê lua* (Câlnic), *nú vă po^ê da, nu vă po^ê púne* (Laz), *da ni^c nu po^ê acúma, nú știu tuátă* *și nu po^ê cîntá că mă dore t'ēptu* (Răchita), *acúma nu po^ê*⁵¹ (Șugag).

Forma iotacizată *po^î* (ind. prez. 1) are o singură ocurență în corpusul de texte, fiind înregistrată doar în localitatea Săsciori: *po^î să spuî c-avē șázăs/ șăptězăs de kîlo*.

6.2.2. Verbe neregulate

Verbul *a avea*. În două localități, forma pentru persoana a 3-a plural a verbului *a avea* este ar: *îl^ě ar de lúclu*, *îl^ě n-ar de mîncăre*, *mîl^ěg u^ômini carî ar vîtele*, *căre cîte u^ô ar* (Loman), *ve^cîni nu ar cuptór de pîne* (Răchita).

Forma de conjunctiv prezent pers. a 3-a sg. și pl. a verbului *a avea* este cea din limba standard, *să aibă*: *am lăsát-o îo ca să áibă griją de cásă, să áibă pátru clásă* (Șugag)⁵².

Verbul *a fi*. Formele verbului *a fi* sunt cele caracteristice graiurilor de tip nord-vestic: *îs* (pers. 3 sg, pers. 3 pl.), *îi*, *i*: *îs întălăiát* (Răchita), *îo îs așázát* (Săsciori), *apă îs la șócra acoló* (Șugag), *îi vęště la voî î_sat* (Câlnic), *îa nu știја că aîs î zěcē, cîn îi la-ηgropăcúně* (Șugag), *p-îca ț-î drúmu*, *álă-î vúlpě* (Câlnic), *plád'ia-î lîēmnu căre să-nkîde* (Laz).

⁵¹ Pentru fenomenul iotacizării vezi Pop 1966, p. 281–315; Orza 1979, p. 73–81; Saramandu 1992, p. 83–87; Zamfir 1998, p. 219–228.

⁵² Pentru aria formei *să aibă*, vezi ALRM II s.n. IV, h. 1666.

În câteva localități se înregistrează forma *îește* (cu $\acute{e} < \acute{e}a < \acute{i}a$), mai apropiată fonetic de cea din limba veche (ILR II, p. 40, 154): *îește greu pe cal* (Loman), *cîne îește* (Șugag) și formele cu *st > șt*: *nu îește-n mógoș, cătunu nost tónja îește așázát între dóuă vâi* (Loman), *ș-ápoj dácă nu îeștîě nîmîě să-l dúduiě* (Sebeșel), *îește un munte bábele* (Șugag).

Verbul *a fi* se conjugă la indicativ prezent, pers. 1, singular, cu forma clitică de dativ a pronumelui personal⁵³: *io mi-s îžeru tău* (Cacovița). Această formă este atestată și alte localități din sud-vestul Transilvaniei, în regiunea Țării Hațegului (ALRR–Trans. VII, h. 674/pct. 400–405, 430, 431), și este frecventă în Banat.

În Călnic, pentru mai-mult-ca-perfectul verbului *a fi* s-a înregistrat forma *erare*: *îěl ierásă la duș ca sergěnt că nú iěrá romîni pre mulț puș* (Călnic). Forme similare au fost semnalate și de I. Mării și R. Todoran în materialul adunat pentru ancheta *Atlasului lingvistic român* și în câteva texte folclorice sau în proză din Boșorod (jud. Hunedoara)⁵⁴.

Verbele *a da*, *a lua*, *a sta*, *a bea*.

Imperfectul verbelor *a da*, *a sta* se întâlnește în cele două forme cunoscute graiurilor dacoromâne:

– formele analogice rezultate prin extinderea radicalului de perfect: *dădě concúrs* (Călnic), *cîn dădě declarátiě/ áștia plecá acásă* (Laz), *io-î dăděm cu să-cúreă* (Răchita); *cu fráti-mîo stătém cam ásta* (Săsciori), *îěl stătěá de-o pártě* (Șugag), *și ásta úndie stătłém aveă o căpră* (Sebeșel);

– formele etimologice *dam*, *stam*: *io to_merém cu păpucu pínă la ũ_loc/ dam păpúși zos, dam drúmu la boi* (Călnic), *am rămás núma de dam cu lácu din frumuásăl'ě* (Laz), *dam mîna cu îěl, mă dučám și-î dam* (Săsciori), *l'ě dam porúm-bu-ŋ_căs* (Șugag), *cîn ũo vinít lácu/ stam* (Laz), *îěŭ stam acólo su tol* (Loman), *nŭoî copłi stam ca șoareci la găŭurî* (Sebeș)⁵⁵.

La conjunctivul prezent al verbelor *a bea*, *a da* și *a lua* se înregistrează forme inovatoare, specifice graiurilor de tip nordic (Tratat, p. 306) și graiurilor vorbite în afara granițelor (Marin *et alii* 2016, p. 118): *să trăiáscă ũqmini să-l běiě* (Cacovița), *le dă d'in să běiě* (Răchita), *da-ț-ar dumnezěŭ să-ț děiě* (Săsciori), *să-și iěiě cručulița, să-și iěiě ceteráși/ să-și iěiě vórníc* (Loman), *să merî la múntě să-ț děiě brîză* (Șugag).

⁵³ Pentru aria formei *mi-s*, vezi ALR I, chest. 2133; NALR–Banat IV, h. 758; ALR–MDT, chest. [1035/1954]; Adam 2003b, p. 27; NALR–Cr. V, h. 1144.

⁵⁴ Mării 1968, p. 215 și Todoran 1998 p. 85–87.

⁵⁵ Vezi și ALR II s.n. VII, h. 2202, 2225.

Verbele *a căută* (cu var. *cătă*)⁵⁶ și *a vrea*⁵⁷, în construcție cu o formă de conjunctiv, sunt echivalente semantic cu *a trebui să*: *núma cȳ să plătēști c-apó n-i da nŭlŭ, ș-acólo cá să mŭnc din báni mŭnŭi* (Câlnic); *diminețată vrēau să mer la poiană că vrēau să-m fac kēptări pēntru crăcúnŭ, vrēu să fac pînē/ că n-ávēm pînē* (Șugag).

Verbul *a merge* se conjugă la fel ca verbul *a cure*, trăsătură specifică graiurilor nord-vestice (cf. ALR II s.n. VII, h. 1934): *apó ști cum mēre cȳása/ mēre de trăznēștē* (Șugag), *mērem cu ševă străiță* (Câlnic), *iața mērem pátri anŭ la șcȳálă* (Săsciori), *mērem la dátú mŭni* (Răchita), *mēreț acólo ŭorăș* (Laz), *cîn mērem la sŭmčētru/ făcē cŭt un bálmoș* (Șugag).

Verbul *a strecura* prezintă forme etimologice, proparoxitone, cu *-u-* în silaba finală la indicativ și conjunctiv prezent, forme caracteristice graiurilor dacoromâne de tip nordic: *să străcură* (Sebeșel), *străcuru arintășu* (Șugag).

6.2.3. Perfectul compus

Persoana a 3-a se construiește cu auxiliarul *o* la singular și *or* la plural: *diminăța ŭzorŭ toț nu ș-or ținút cuvŭntu núma manóle* (Căpâlna), *bojēru o-nčepút a să rugá de ŭl* (Răchita), *o h'ért ápa/ lę-am opărit* (Șugag), *și dúpă c-or plecát dę-acŭi s-or dus în [k] acólo-n munț* (Răchita). Deoarece în regiunea Văii Sebeșului există omonimia morfologică dintre persoanele 3 sg. – 3 pl., auxiliarul *o* poate fi regăsit și în formele de perfect compus, persoana a 3-a pl.: *ŭŭ o fo rușinát și s-or dus flŭčcäre la lȳocu lorŭ* (Laz).

Pentru pers. 3 sg./pl., s-a înregistrat și auxiliarul *a*: *la vro cŭzác de métri a fost o grădină îngrădită* (Căpâlna), *ș-a plecát lŭmnelŭ, a mai fost o fēmēŭ cu mŭne* (Șugag).

Participiul din structura perfectului compus cunoaște și forme scurte de tipul⁵⁸:

- gäst: *o mai gäst d'ŭ ŭlŭ* (Cacovița);
- piert: *or t'ért-o din uăg dŭlŭ n-o vedēau, ŭo n-am t'ért putŭŭŭ* (Săsciori);
- vást: *cîn tę-am vást m-am săturát, c-am vást cu ŭóki, ŭo am vást* (Câlnic), *ŭel dác-o vást că nu mŭncă nŭme s-o apucát ŭl ș-o mŭncă cárneș* (Laz), *or vást că n-o pot pușcă* (Răchita), *o vást că-ŭ rakŭ, n-am vást de áltă gospodărŭlŭ, nu m-o vástŭ, nu l-am mai vástŭ, núma am vást că crēștē ápa* (Șugag);

⁵⁶ Construcțiile de tipul *ca să...*, *co să...* sunt caracteristice ariei transilvănene, acestea putând fi întâlnite atât în centrul, cât și în partea vestică a Transilvaniei. Vezi Adam 2023a, p. 20 și Colciar 2024, p. 49.

⁵⁷ Construcția formată din verbul *a vrea* + conjunctivul prezent este considerată a fi o particularitate specifică subdialectului muntean (Tratat, p. 181).

⁵⁸ Formele scurte ale participiului din construcția perfectului compus sunt atestate pe un areal mai extins care cuprinde Transilvania (Tratat, p. 227, 264, 377), Banatul, Bucovina, nordul Moldovei, Republica Moldova, Transnistria (Marin et alii 2016, p. 123), Țara Oltului (Dinu 1923, p. 114), nordul Olteniei și graiurile românești din Banatul sârbesc (Marin et alii 2022, p. 146–147).

– vint: *p-o vînt om_ficôr de-a lor*⁵⁴ (Sebeș), *uo vînt vecînu milër în _grădină* (Câlnic), *de la itălia am vînt acasă, am _vînt pe rîuu nost, o vînt ăsta, ینگ-af fuost*⁵⁵ *de n-az _vînt ma/ăi jūtî* (Laz), *i-o fost vint drăgûtu la ie* (Răchita), *o vînt o plôjî mărî* (Cacovița).

Formele de perfect compus construite cu participiul scurt sunt frecvent atestate, ele întâlnindu-se atât în graiul informatorilor tineri, cât și în graiul celor mai în vârstă.

6.2.4. Perfectul simplu este înregistrat ocazional: *io i-**aluzî** din _casă că ce vorbesc cu iel acólo* (Câlnic), *încēpûj să mă gîndesc*⁵⁶, *mă gîndi di cē nu gînî cîneva, fire-ai al năibi nanáš/ cu cîne mă cununáš* (Loman). Acest timp verbal nu are valoarea din limba literară, el fiind folosit pentru a reda o acțiune trecută și încheiată.

6.2.5. Mai-mult-ca-perfectul este redat atât prin forma sintetică, cât și prin forma analitică, formată din perfectul compus al verbului *a fi* + participiul verbului de conjugat:

– mai-mult-ca-perfect sintetic: *mă cērtăsăm cu iel după ê-am da _declarătiî* (Laz), *avusăsăm zîua ședință, nu văzúsăm încă ursu, scosăsă pt'ătră pēntru pîmniță* (Loman)⁵⁹;

– mai-mult-ca-perfect analitic⁶⁰: *vecînu milër uo fost dus la lucr* (Câlnic), *zenerálu s-o fost dus* (Laz), *unde ierá culcúsu/ unde o fost fătát, i-o fost vint drăgûtu la ie, l-o fost înđerát/ l-o fost spart un pic* (Răchita).

6.2.6. Viitorul se construiește cu auxiliarele *a voi* și *a vrea* + infinitivul verbului de conjugat: *om mai vedeá* (Șugag), *tu nu-i putē numără, oi sta-ndărát ș-or veni pe-o coastă* (Câlnic); *căre va veni-ntîj cu prînz* (Căpâlna), *dîsu mîna î va da, acúma cîne va mēge* (Loman), *vom sta pîna la boboteáză* (Șugag).

Formele perifrastice, construite cu auxiliarul urmat de conjunctivul prezent al verbului de conjugat, se întrebuintează frecvent: *am să te kem la armătă* (Laz), *o să d'iu cînvá, n-o să mai trăjesc* (Câlnic), *ê-o să fac io acúma* (Loman), *ăla n-o să crépē* (Șugag).

6.2.7. Conjunctivul perfect este înregistrat în forme cu participiul terminat în *-ă*: *maj bîne să-l și omorîță, așă să t'i rămăsă* (Câlnic), *să h'i tăcútă mólcum* (Săsciori).

⁵⁹ Pentru distribuția mai-mult-ca-perfectului sintetic vezi *Tratat*, p. 180.

⁶⁰ Mai-mult-ca-perfectul analitic este cunoscut și graiurilor din vestul și centrul Transilvaniei. Vezi Adam 2023a, p. 20; Colciar 2024, p. 55. Formele sunt atestate și în Țara Oltului (Dinu 1923, p. 114). Ancheta NALR–Oltenia nu înregistrează forme de mai-mult-ca-perfect analitic, cf. NALR–Olt. V, h. 863, 885, 889, 913.

Formele de conjunctiv perfect, cu participiul terminat în -ă, sunt caracteristice, în general, părții nord-vestice a graiurilor dacoromâne, având o distribuție ridicată în graiurile din Crișana⁶¹.

6.2.8. Imperativul este bine reprezentat în textele narative: *da cumétre/ pe la bătrîna mai dúci-tě cîtiódătă, pláče-ț de mině/ pláče-lě de mině* (Câlnic), *ie finúto vin și be că desără iěști a me* (Loman), *fin-tě că úite cobóră o vúlpe turbátă, desără vînă la míne că-s núma sîngură acásă, vînă și stai și tu de vórbă cu iěji* (Răchita), *dúcě-vă-ț amîndói* (Șugag). Dintre formele de imperativ specifice graiurilor de tip nordic se remarcă imperativul verbului *a veni*, în forma *vînă* (vezi Tratat, p. 226–227, 264).

Imperativul prohibitiv nu a fost înregistrat în corpusul de texte, dar este atestată prezența lui în graiurile din Valea Sebeșului în ancheta pe baza chestionarului: *nu cîntărěț* (Purcăreț).

6.3. Modurile nepersonale

6.3.1. În graiurile din Valea Sebeșului, construcțiile cu infinitivul se află în variație liberă cu structurile sintactice realizate cu o formă de conjunctiv.

Infinitivul este utilizat, la fel ca în limba veche, în structuri cu verbe precum *a apuca*, *a fi*, *a găta*, *a începe*, *a prinde*, *a (se) pune*, *a ține*: *dúpă ê-a gătát dî-a múlge/ ia úóile* (Loman), *aísa nu-ı țără de-a trăi* (Câlnic), *începe núma a ocáli pe dúpă cîti-un țaȚc dle t'átră, névasta lui iěrá de-a nášt'e* (Răchita), *începe ceteráșu a zîce, iără-ncepe-a să-ntări fâiina, încep úóile-a fátá* (Șugag), *dúpă cê-o prîs a h'ieərbě/ puı cěvâ năsîp, iěl s-o pus a cîntá de-acoló* (Cacovița), *de-ad'ı-am apucát a iěși din nou afără* (Laz), *cum vreı a fině gúra că-ț bágă ála cu pa/ăhăru* (Săsciori) *am prins a nle lăudá toț că și nıol știȚ cosı* (Sebeș), *núma-ncep a forolí ș'-o tăjě pîe lúnčă, ne-am du_ș'-am încěpút a turburá ápa* (Sebeșel).

Utilizarea celor două tipuri de construcții în graiul locuitorilor din Valea Sebeșului se datorează faptului că regiunea se află la limita dintre cele două arii mari în ceea ce privește folosirea infinitivului⁶² și a conjunctivului⁶³.

6.3.2. Gerunziul este bine reprezentat, fiind înregistrate forme în -in/-ind și -în/-înd: *zîcě că mîěrgîn un_căpîlnár pîe drum* (Căpâlna), *pe drum mergîn la polițiě* (Laz), *h'ıiēcărě cázîn pe drum* (Loman), *cîni pe dósuri lătrîn, venín pe drum, l-am găsit bînd* (Loman), *cobóră la vâle fugîn, doı puı umblînd la goánă* (Răchita), *nu l-o mai aúuzît pe ásta strîgîn* (Șugag).

⁶¹ Pentru explicarea acestui -ă din formele de conjunctiv perfect sau condițional perfect, vezi Urițescu 2007b, p. 555–566. Pentru aria fenomenului în Crișana, vezi NALR–Cr. V, h. MIII, MIV, MVII, MIX, MX.

⁶² Pentru vitalitatea construcțiilor cu infinitivul în aria nordică a dacoromânei, vezi Vulpe 1963, p. 141.

⁶³ Graiurile din zona sudică a dacoromânei preferă construcțiile cu conjunctivul (Vulpe 1963, p. 123–156).

6.4. În câteva localități, acordul dintre subiect și predicat nu se realizează, formele de persoana a 3-a sg. și pl. fiind omonime: *dup-acêġia pornêștê lăstărġ* (Cacovița), *ășġia șăptġe cê făcê* (Câlnic), *gonăci făcê guăăă* (Câlnic), *ășġia toġ vġnê, hăġnelê vă fășê pe vġoġ* (Laz), *vorgêșġlê cu părinġi ġei și pe urmă mêrġe părinġi fiġórului la părinġi fêġi* (Laz), *apóġ ġêġi cġn se trezêște aúde ġăpu jd'erġnd* (Răchita).

7. Adverbul

Pentru această clasă morfologică am avut în vedere semnalarea variantelor lexicale ale unor adverbe sau evidențierea unor adverbe vechi sau care prezintă aspecte interesante din punct de vedere formal.

7.1. Adverbul *apoi* (< lat. *ad + post*) (DELR), folosit cel mai frecvent ca o marcă discursivă, este întâlnit sub cinci variante lexicale *ápă* (*apă*), *ápăi*, *apó*, *pă*, *poi*:

– *apói*: *ș'-apói s-o-ntors ġnapói* (Răchita), *ăġea s-adúăă ș-apói făc vġo strúăă, ș-ăpoi ġġn acăsă* (Câlnic);

– *ápă*: *ápă trġl zġlġe n-o măġ mġăcă cápra* (Sebeș), *ápă ġe n-avġe unt* (Sebeșel), *ápă l-o aųuzġt cġni di la vġoġ* (Loman), *ș-ăpă cáre-s măġ ġstăřġ făcê mășă cu neămurġ și prêtenġ* (Petrești), *ș-ăpă ġel o pus cárăă să h'ărbă* (Laz), *ápă: ápă frecă cășu pġe ġel/ ġn cúbăř* (Sebeșel), *ġni cóbăă de-ășġia ápă să duc primăvăra a munte* (Șugag), *ș-ăpă cġn m-am băġát acólo* (Căpâlna);

– *ápăi*: *ápăi opăřim văsăle* (Petrești), *ápăi ġo pġăc/ dumăăă de cólo vġo pġăc* (Câlnic), *dúăă cê s-o dad vóġe/ê dġ-a purtă amnăřġu ápăi păăăni luășe-așê ġn băș/ș'căġġe* (Răchita), *ápăi la noġ aġc la munte/ la comúăă de munte/ sġntêm rășpġndġġ pe deălurġ* (Șugag);

– *apó*: *apó de ġn ġl avġeġ, ș-apó n-o măġ făcú ġġca* (Loman), *ș-apó dúăăă ġa s/zmġntġă* (Șugag), *apó úădê-s măġ mult/ ápó tot bġăă a șġ* (Câlnic);

– *pă*: *pă vă ġășġġ alt cóbăă că ġeġu aġġe ġm pădúřil'ê êșġia nu vrġeġu să stău* (Loman);

– *poi*: *nġ/ poi dúăă áġa... mă lăsăġ să ġău ġo pt'el'ea* (Cacovița), *ș-așă poi ġ-am petrêcút tuăăă vġăăă* (Săsciori).

Constant, aceste forme apar în variație liberă în graiul aceluiași informator: *ș-apói biēm ápó/ biēm* (Cacovița), *nġ/ poi dúăăăă/ ápó m-o prġșġ* (Sebeșel), *apói ġêġġ/ cġn se trezêște/ aúde ġăpu jd'erġnd și să dúcê la ġel/ păġ nu să măġ lăsă de ġap* (Răchita), *șġ vġn apói/ ș-apó cġn vġn apói atúăăă aġ un ceterăș'/ un muzicánt* (Răchita).

7.2. Adverbul *aici* este atestat în graiul din Valea Sebeşului atât în forma din limba standard, cât și în alte variante:

– *icia*: *ō_mom di p-îca să-m iēsă-η_căle* (Loman), *am dēzertă_d-îca [...]* *că d-îca* *mă duc iēu la bucurēṣṭi jără* (Sebeșel), *am încēpūt dē-atîncă la lucrările aṣṭe p-îca* *pe rîu nost* (Laz), *cum zîce p-îca/ bitân* (Șugag);

– *acia*: *dj-aċġia* *am plecātṭ* *în țara uṅguriăscă* (Săsciori), *la gura bîstri avēm aċġia* *u_o grēblă* (Laz), *ja staṭ tu aċġia acăsă* (Răchita), *noi nē-am adunāt aċġia* *ca să nē petrēcēm și să bēm* (Șugag);

– *aice*: *aġiċe* *îm_pădîril'ē ēṣṭia nu vrîēu să staṭ* (Loman).

7.3. În corpusul de texte, sunt atestate și alte adverbe și locuțiuni adverbiale, forme frecvente în graiurile de tip transilvănean:

amú: *amú* *uúmbłă cu rōki* (Cacovița);

bâtăr ‘măcar’: *bâtăr aṣă a ṣi* (Șugag);

cumsăcade ‘bine’: *ăla nú mîṭcă cumsăcade* (Săsciori);

cu rúptu ‘în acord’: *ṣṭi/ dăcă dăm cu rúptu/ zîcē-aṣă/ cîṭ iăsă* (Câlnic);

dincoleá: *îi pe diṅcoleá* (Șugag);

dincoléu: *îi pe diṅcol'ēu* (Șugag);

doără: *jo dṑră am luat sáma* (Câlnic);

înde (< lat. *unde*, cu *u* neaccentuat trecut la *i*, cf. Rosetti–ILR, p. 554 sau din lat. *inde* ‘de acolo’, confundat cu *unde*, vezi DA, s.v. *înde*): *mă găsăm la divîzia dṑuăzăc-na* *tîrgu mûrēṣ înde făcăm pe furiēṛiu dē biróu* (Loman);

îndărăpt (< lat. *in-de-retro*): *am vinît îndărăpt// dăc-am vinît îndărăpt/ n-am_făcút* *banṭ* (Câlnic), *mai mult uṑmiñ l-am întórsu_ndărăpt* (Căpâlna);

*mereúṭ*⁶⁴ ‘încetșor’: *iēu uúmblu aṣă merġeúṭ* (Cacovița);

mintîn ‘imediat, îndată, repede’ (< magh. *menten*) (DMR): *prima dătă cînd încēpe* *ċeterășu a zîcē/ mintîn i fac// nṑ/ haṭ la jṭoc* (Șugag);

mintenáš (< adv. *minten* + suf. *-aṣ*): *m-o lṑṭ gărda mintenáš dē-aċi* (Laz), *apó o* *trimēs mintenáš* *ș-o vinît* (Răchita);

nánte ‘înainte’: *da nántē nu-ṛcăpēṭi tu acṭólo* (Săsciori), *jără luṭăm cum ā_spus și* *mai ṇănte* (Șugag);

nicări: *nu mă duc nicări dē-al drăcu să h'îlē/ nu mă duc nicări* (Laz);

núma ‘doar’: *vină la míne că-s núma sîṅgură acăsă* (Răchita), *núma doṭ dînr-o* *fotografîlē au reṭușît* (Șugag).

7.4. Adverbele relative *când*, *unde*, *cum* nu au un statut diferit față de cel din limba standard. Spre deosebire de conectivele *când*, *unde*, adverbul *cum* are un statut aparte, datorat varietății subordonatelor pe care le introduce:

– subordonate predicative: *noi sîntēm/ cum iērám noi* (Câlnic), *iērăṭ cum caṭ la lúcru* (Laz);

⁶⁴ Pentru distribuția termenului în dacoromână vezi ALR I, h. 103 și Chircu 2014, p. 59–60.

- completeive directe: *jo p-acólo să vād cam cum îi* (Laz), *da nu ştiū cum îi mai zîcē* (Loman);
- predicative suplimentare: *úitē fórmilē şi clómbilē cum ūo rămás* (Câlnic), *l-o fotografá_cum mîncá la ūáię acólo* (Şugag);
- cauzală: *įerám obosît de-acásă cum įerám în túră dē nŭópt'ē* (Câlnic), *cum įerá ápa mńicá/ núma plád'i s-ŭo făcút* (Laz), *cum am avút tranşéŭu făcút şi cu lēmne ca să şté pámíntu/ un lemn dint-áľęa căre įerá pēntru tranşéŭu ūo căzút* (Căpâlna);
- circumstanţială de mod: *să řípá cum să řípá ľipu* (Câlnic), *să să hrăņęască ca cum l-o hrăńít ei, ř'-aşá ā_scăpát cum am putút de-am fuj'/zít* (Şugag).

Lexemul *cum* apare frecvent în grai şi în structura propoziţiilor incidente: *o trēşį pe númele tăŭ/ cum să vorbd'ēşte la noi/ cum să spúnį la noi* (Răchita), *că įēŭ am fost/ cum zícę p-ľcă/ bitán, įŭ_comúna nŭástă sînt diferíte pronúme/ pŭolicrē/ cum să spúne* (Şugag), *nę-am băgát acólo ínt-o grópă on plutón íntreg/ un řug cum zícēm cîn įerám la nemť* (Căpâlna).

8. Interjecţia

Inventarul interjecţiilor cuprinde o serie de forme populare specifice graiurilor dacoromâne.

8.1. Interjecţii apelative: *măį* *fićóru neŭ/ tu tē duć cătánă* (Cacoviţa), *măį* *véřē/ mai većínē/ mai cúscrē úitē atúnća după tîrg să venít la noi la ūáspát* (Şugag); *tu* *fētelor/ voį úņę-ať fŭostŭ de n-az_vínť ma/ăį řútľē//* (Laz), *tu/ tu įęšťť nărăđă/ mă* *măřľē// nu ştiŭ cę áre/ tu ľiřánă/ măřľă ásta a nóstă* (Răchita).

8.2. Alături de acestea, se înregistrează şi unele interjecţii de origine maghiară.

Interjecţia cu cel mai mare număr de ocurenţe, *nŭ* ‘ei’ (< magh. *no*), este un element mecanic, repetitiv, cu rol extralingvistic: *nŭ* *bínē// nŭ/ cę zíc* (Câlnic), *nŭ/ de la déva de-acólo n-o asíntát* (Laz), *nŭ/ am rămás cu įēľ acŭólo//* (Săsciori), *nŭ/ acúma/ dē pátru anį dē zilē apá ís la soáćra acoló* (Şugag).

8.3. Din categoria interjecţiilor cu valoare verbală poate fi amintită forma *haida*: *háįda/ háįda/ háįda şi scŭátē* (Câlnic); *odátă făćēm háįťă şi hai* *dúpă įeį* (Câlnic), *hai* *să mľérē_ la logŭódnă, háįdas_ tu ŭodátă* (Laz), *nŭ/ hai* *núnă-ŭcŭáćē//* (Loman).

8.4. Interjecţiile cu valoare discursivă sunt bine reprezentate corpusul de texte:

- iată: *įátŭ/ mńirile-o venít* (Loman), *įátŭ úne, įátŭ/ dintr-atíteŭa sátľę şi nu fásē cît am_fost noi ínt-o comúná mńicúťă* (Câlnic), *įátŭ* *bem cîťi-un pahár de vin* (Săsciori);
- zău: *auzítŭ/ įo aş cîntá/ da zăŭ* *că nu poćŭ, da nu ştiŭ nícŭ cîntáre aşē complét/ zăŭ* *că nu ştiŭ* (Răchita), *aşá įerá pādúk/t' pe noi/ zăŭ* (Şugag);
- ei: *m-am gínít vaį di cę n-am stat a munte// ei/ n-am stat/ m-am stat* (Loman), *áltu pŭťi că furá cēva di univá/ ei/ íľ urmăřęă jándári* (Şugag);

– *păi: păi/ dacă nú muncêști/ cum vreî a fîně gúra* (Săsciori), *păi io nú știu desprě cê cal gras sã vă povestesc io* (Șugag).

8.5. Interjecții onomatopice înregistrate în corpusul de texte imită sunetele scoase de animale sau sunetele produse de contactul dintre diferite obiecte: *î-aúzi rűã/ rűã făcîn pin pădure* (Răchita), *núm-aúúđ hōp/ hōp, núma-m aúuzít ȳo lárma bū/ bū/ bū/ bū/ bū/ bū, ápăi io pōăc/ dumneată de còlo ȳo pōăc/ áltu diȳcòlo puăc* (Câlnic), *nu-ț h'îě frică/ pōc/ pōc ȳo tras iără* (Sebeșel), *ála fáce huhu-hū* (Șugag).

9. Prepoziția

9.1. Prepoziția *a* (< lat. *ad*) își păstrează la fel ca în graiurile din Maramureș, nordul Transilvaniei și Sălaj caracterul arhaic⁶⁵, dar își limitează posibilitățile combinatorii apărând, de obicei, în distribuție cu substantivul *munte*: *vára meręám a munte* (Laz), *avjám o bunică căre ȳo stat dē mině sã merg a munte la vițăi, mnîě mhi s-a făcút urít sã staȳ a muntě, cît am stat bolnáv a muntě* (Loman), *dē-aș trăi pînă la vără/ sã mă duc a munte iără* (Loman), *dacă vrem sã făcēm jintiță/ ca s-o bēm în loc de apă pî-a munte* (Răchita), *toámna cîn gîn dē-a munte gîn în pt'átră, nē dúcēm a munte iără / lîě dúcēm a munte, d'ítele sã duc a munte* (Șugag).

În Răchita, prepoziția *a* este utilizată într-un context mai larg, ea regăsindu-se în distribuție și cu alte substantive: *o pl'ecát cu bíta a mînă pe vále la vále*.

9.2. Prepoziția *cătră*, cu varianta *cătă*, în distribuție cu un verb de adresare, este echivalentă cu o formă de dativ: *zícě dómnu cristós cătă piětru* (Căpâlna), *rúși zic cătă noi* (Laz), *ș-am zís cătă nîrě* (Loman), *o zís cătă ia/ bûnă dîminiăța/ mărtineăsă* (Săsciori). În relație cu verbe care indică mișcarea, direcția, prepoziția *căt(r)ă* are regim acuzativ: *s-a dat cătră mîne* (Căpâlna), *ĉobáni și le dau drúmu cătră mărġine* (Loman), *acúma mă-nturnám cătă továrășa diȳcúăc* (Săsciori), *văd că gîne ũ_lupȳ cătră minîě* (Șugag).

9.3. Prepoziția *de* se întâlnește în graiurile din Valea Sebeșului într-o multitudine de ipostaze, în general, cunoscute atât în limba standard, cât și în graiuri.

Prepoziția *de* cunoaște trei realizări:

– *dă: îm_vo lúnă dă zîlě, avęȳ o bítă dă tisă* (Laz);

– *di: dî_ăia uleișă di căre-m_plăcē nűě* (Săsciori); *de* se realizează ca *di* și în structura prepozițiilor compuse *de la*, *de pe*: *di pe pórġile-áleȳ* (Laz), *o coborît_la căpu iěi di pîe părăȳ* (Sebeșel), *ș-apó m-o scos din [k] di la front, ô_ȳom di p-îcă sã-m iěsă-ȳ_cále* (Loman);

⁶⁵ Prepoziția *a* este atestată și în alte corpusuri de limba română vorbită. Vezi ALR II s.n. V, h. 1474/ pct. 342. 353; Cohuț-Vulpe 1973, p. 3; Tratat, p. 183, 340, 378; Marin-Mărgărit 2005, p. XCIX; Marin et alii 2016, p. 131.

– *de*: nu Ț-o fost frică **de** ăia, am bătut **de** d'ină (Câlnic), să biēm înăintile **de** mîncăre (Sebeș), crîca ăia **de** pt'ătră (Sebeșel), îl ie **de** la un vecîn (Șugag), ș'-am dat_cu uăki **de** ie (Răchita), iștrumēte **de** muzică (Săsciori), am aj'ūs pe tîmpu **de** răzbōi **de**-acūma, stîlt' **de** pt'ătră (Laz).

Utilizarea prepozițională a lui *de* este determinată de regimul cazual al unor verbe, adjective sau adverbe, de modul de relaționare al atributului substantival prepozițional față de regent. Alături de aceste structuri comune limbii standard, prepoziția *de* cunoaște și valoare „cauzală”: *or plecăt de la uăi de vrēme... de vrēme urîtă, făcūsără o tînă și nu mai puteáu sta de apă* (Răchita) sau rol de tematizare: *io de cîntări nu-s așa dēdāt* (Răchita), *îi iert de păcate și la ăla/ și la ăla* (Săsciori).

Prepoziția *de* apare și ca echivalentă a prepozițiilor *pe*, *în*: *da iel n-o mai_in-trebă de māmă-sa* (Șugag), *uăle am de căre să fac mîncăre* (Șugag).

Postpoziția *de* apare în structuri formate dintr-un *adverb* + *de* + *adjectiv* sau *adjectiv* + *de* + *substantiv*, construcții prin care se exprimă intensitatea: *tu/ bade/ te-ai lăudat/ că iești pîtrăd de bogāt* (Loman), *o ploūāt o ploăiē grozāv de mare acolō* (Șugag), *d'ine um_păcătōs de ūom di la nŭoi* (Săsciori).

De cu sensul ‘în calitate de’, din structura unui predicativ suplimentar, apare, de obicei, în distribuție cu verbul *a lua*: *io vreū să te iaū de muieře* (Răchita), *io vreū să te iaū de muieře, noi vrem să o luām de nōră* (Șugag).

9.4. Construcțiile formate din prepoziția *la* + *substantival*, echivalente în limba literară cu un substantival în cazul dativ, sunt bine reprezentate în textele din Valea Sebeşului: *lē dă la fiēcăre cîte-un pahār de vin* (Câlnic), *vecînă ănă/ scrîē o cărte la ana noastă la petroșēni* (Căpâlna), *i-o spus la băiātu ăl măi măriē* (Laz), *l'ē dă și un pahār dē vin la fiēcăre* (Șugag).

La apare și cu sensurile ‘pe’ și ‘în’: *ŭocărāū la nŭoi/ h'irē-aț ai drăcului* (Laz), *uămeni diŭ_căre sîntēm la tovrășîiē la bācē/ dūcēm burdūș și făcēm brîză de burdūf* (Șugag).

9.5. Prepoziția *pe* cunoaștere trei realizări:

– *pă*: *pă urmă auzăi* (Săsciori), *n-am du_to pă j'/žos* (Laz), *ș-ápō tras cu púștile ș/ș'i pă ūrsu l-o lăsāt_jos, înt-o zî pă dup-anázăț/ copli or plecāt* (Răchita);

– *pe*: *bulentínu-i făcūt pe nūmele d'órd'ē* (Câlnic), *pui cēvā nășp așa frumōs pe iēle* (Cacovița), *am intrát pe ūșa gavérni* (Sebeș), *púnēm doi sulī pe căre stă căda* (Petrești), *ă_stat acólo pe pozíiē, s-acățā pe iel sus* (Șugag);

– *pi*: *il frecă pi iel* (Sebeșel), *și cîn l-ajúnzē pi iel/ vėd'e, las că-l pui io pi iel la rînd* (Răchita).

Cu o frecvență mai mare, *pe* se realizează ca *pi* în structura prepozițiilor compuse: *pi la nézî nópfi să scotlē cînștiā* (Sebeș), *noi iērām pi la țivil/ pi la cūăsă/*

pi la ȳúna/ pi la álta (Laz), *cáre cíte gíte áre trec cu iéle pi la numărătúáre* (Loman), *di pi la déva/ di pi língă álba iúlja* (Şugag).

Informatorii oscilează constant în pronunţia prepoziţiilor *de* şi *pe*, în graiul aceluiaşi informator regăsindu-se, la mică distanţă, rostiri diferite: *pe ȳúrmă să tájě bríza bucăţ [...]* *tuámna pi la tăjěre* (Câlnic, Ilie Răulean), *ô ȳom di p-íca să-m iěsă-ŋ_cále [...]* *núma că strígă cîneva de pe-o stîncă* (Loman, Radu Petru).

10. Conjuncţia

10.1. Inventarul conjuncţiilor coordonatoare nu diferă semnificativ faţă de cel atestat în limba literară.

10.1.1. Coordonarea copulativă se realizează, prin:

– *că*⁶⁶: *ne găsím într-o sáră că să ně púněm şi noi la rînd/ că să ne-aranjăm/ pένtru [k] iěrá o símbătă sára, că n-o fo đoar o jumătă de ȳără că o fost apróape toţ ofiţéri diŋ_garnizúaná adunăt acólo* (Loman);

– *de*: *hájďě/ măriȳútă/ de vlezí cě fáce većínu* (Câlnic), *atúnca ajúze ája de bate cu bítica* (Răchita), *iěl atúnca o făcút o sáritúrá_josȳ/ de n-o atínz_de pámín_vo zěce métri* (Şugag);

– *şi*: *dúćem acólo şi de-acólo scuátěm tuáte áctele* (Laz), *ş-o suflát peste cőáte şi toáte-aȳ încěpút a mişcă* (Căpâlna), *cínepa ȳo sãmănám mai deásă um_pic ca să făcă mai bine şi o sápám şi o mărunţim bine* (Câlnic).

10.1.3. Coordonarea disjunctivă se realizează prin:

– *or*: *nú şti că d'íní or nú mai d'i* (Cacoviţa), *or víně în tímpu ásta iěpurě/ or víně lup/ ȳor víně mistriţě/ or víně în tímpu ásta ȳo căpră/ ála cárě víně-l puştí* (Câlnic);

– *sau*: *vírvu lě leágă aşá de parí cu cěvá pájě sau cíněpă* (Cacoviţa), *iău di zos ȳo clómbă sau ȳo piátră şi dau í_iěl* (Câlnic), *să fáce din buşténí/ sau zíd/ sau buşténí* (Săsciori).

10.1.4. Coordonarea adversativă se realizează prin:

– *şi... şi*: *cín iěráam mai tinără cosíq̃mú şi cu mína/ şi cu maşína* (Căpâlna), *să stai şi la bíně/ şi la ráu* (Săsciori), *iěráam vo dóuă_ş_ȳópt de iş/ şi fēcórí/ şi de-aȳ nóştri dī_laz/ dī_sátu laz* (Laz), *să nu ȳ-o deă cînevá să mînc şi mergîn/ şi ȳúna/ şi álta/ că n-o mînc nić s-o trăznáscă* (Şugag);

– *dar*, cu varianta *da*, în calitate de conectiv coordonator, are un număr redus de ocurenţe: *[du]p-acě or puş/ ş'cát ş'i ursóajca/ dar núma or ráńít-o prima dátă* (Răchita), *párinţi m-o-ŋvătát/ dar io nu i-am ascultát* (Săsciori); *io aş cîntá/ da zău că nu poć* (Răchita).

⁶⁶ Relatemul *că* este semnalat de Sabina Teiuş printre mijloacele de realizare a coordonării copulative (Teiuş 1980, p. 63).

Opoziția adversativă⁶⁷ se realizează atât în construcții în care unul dintre predicate este afirmativ, iar celălalt negativ, cât și în grupuri de cuvinte în care opoziția este determinată semantic: *aș' scriîlē/ **da** nu am adriēsă* (Căpâlna), *Țo bătút-o o dátă și mî-o spus/ **da** n-am cē făce* (Câlnic), *îēu n-am mers Țo/ **da** am trimēs pe o femēiē bătrîă* (Loman), *ar h'i fo_bun ġimbēru da n-am avút* (Șugag), *o urmărit tūrēi/ **da** nu Ț-o putút prînde, vaj dē mînē/ **da** cē s-o avîn copîlu* (Loman).

10.1.5. Coordonarea alternativă: *să mă báze la-nkîsųărē pe cîȳă anî/ **ba** că pē-atîta/ **ba** că pē-atîta, calāre nu te pȚoȚ să te suȳ că ȳēste greȳ pe cal/ **ba** să spārîlē cālu pe nȚȳpte/ **ba** pȚȳpte să cādă cu tîne-n rîpă* (Loman).

10.2. Inventarul conjuncțiilor subordonatoare este mult mai redus față de cel din limba literară și de aceea subordonarea interpropozițională oferă puține trăsături pentru a putea delimita particularități proprii unei anumite arii lingvistice⁶⁸.

Pentru subordonarea interpropozițională am optat să relevăm câteva aspecte și valori ale conjuncțiilor cu trăsături diferite față de utilizarea acestora în alte graiuri sau în limba standard.

10.2.1. De conjuncțional are sensuri multiple, în general, cunoscute atât în graiuri, cât și în limba literară.

De, ca relatam interpropozițional, este atestat într-un număr mare de ocurențe ca mijloc de realizare a coordonării copulative, fiind echivalent cu *și*: *sāra/ după cē să spālîă/ **de** mai vin de pē-acāsă/ să mai du_dē-acāsă* (Cacovița), *cu kēstȳ āsta am termināt/ **de** am băgāt l'ēmnu-n trȳcā la petrēșȳ, nē-ă_du **de** nē-ă_da cu sānȳla* (Laz) (vezi *supra* 10.1.1.).

În calitate de element subordonator, *de* este întâlnit constant în două ipostaze: – *de* cu valoare consecutivă: *ȳērām într-on log_ **de** nu vedȳām altcēvā decît nūmaj cērȳu* (Loman), *ȳ-or dat beȚutūră/ rakȳu de l-or îmbetāt acoló pe loc* (Răchita), *am încēpūt-o din nou prāvāliȳ pînă cîn Țo vinȳ_tîmpurile **de** trē_să-nkîdēm* (Șugag); – *de* cu valoare condițională: ***de** i să-mpārē de ȳa āzúnzē la uȚ_ȳl'ēs ȳareș'cārē* (Șugag).

10.2.2. Valoarea consecutivă a locuțiunii conjuncționale *așa că* se anulează, devenind un „semnal demarcativ pentru unitățile compoziționale ale textului” (Vulpe 1980, p. 71): *bārbātu mȳ-o fos_dus la armātă și prins la ruș/ **așă că** n-āvēam ġāminȳ să cosāscă* (Șugag, Ana Bogdan), ***așă că** fāta o rāmāsȚ și sfînta vînere ȫ-o arātāt că cum să le dēa de mînȳcare la liȳiȳānele cārē lē-o avút* (Șugag, Mărina lu Filipoi Grosu), *ș-așă că s-o Țopācît Țo ȳîră ȳ_sālcă āȳa* (Șugag, Ioana Bogdan).

⁶⁷ Pentru ierarhizarea opozițiilor adversative în dacoromână și în limba literară, vezi Teiuș 1980, p. 114–116.

⁶⁸ Vezi, în acest sens, Vulpe 1980, p. 9.

10.2.3. Conjunția *că* este întâlnită în graiurile din Valea Sebeșului ca relatem între-propozițional implicat în coordonare și subordonare sau ca element expletiv, având un statut redundant. În această ipostază, *că* apare în distribuție cu un pronume relativ sau cu un adverb relativ⁶⁹: *dăc-am văzú _că _ce-î treába/ că să le căr io la tľoť/ n-ă _zís nimica, m-ă _luľatu-naľintľe* (Sebeș), *ș-am _văzú _și culcúșu úrsuluľ _că _únde-î/ la ō _fag uscátľ* (Sebeșel), *n-or știut _că _ce-î cu vúlpea, să veádă _că _ce/_e-î cu copílu, íň _cäre pöte loví _dă pínă cînd íľ gícéște _că _cäre-î, mă-ntílnesc cu íe/ ím spúně _că _ce spun aľ lor, ásta _o spus _că _cít _î trábă, și atít s-o interesát pín-o aflát _că _únde-î fátá* (Răchita), *și vľod-atúnca _o _răspúnsľ _că _ce vřeť _mai bine _să-î dľě drúmu* (Șugag).

10.2.4. Adverbul *cum*, din structura propozițiilor incidente explicative, este nerelațional: *din _urăștíťe m-ľo dus apój ín vľěna/ al sázáš _șí pátrulea _reģíměnt/ cum _să spúne nemťášťe fľrumzěcs* (Săsciori), *ne-am apucát _apój pľ _sectěmvříe _d'ě adunát/ cľorhănit/ de scľocurťít/ de scľócurí/ de blănc/ cum _lě spúněm nľoj* (Laz), *noj am íěșít pínă ín búnta/ cum _î _zícem nľoj, víně pľópa _ș'-i fáće fľstánĵa/ cum _zícěm noľ* (Răchita), *cäre cíte gíte áre trec cu íěľe pi la numărătúäre _și le númeră _și _să duc cu íěľe/ cum _spúnem noľ/ la stínă* (Loman), *stín _de vórbă cu íěl a vązút o pásere/ príškiríěľľ/ cum _î _zícě pe-áľíćí* (Căpálna), *íěľľ/ cum _aș' _zícě/ n-am trăľít níc _preă rľăľľ _și níc _preă bine* (Șugag).

Bine reprezentate numeric în corpusul de texte explorat, propozițiile incidente se înscriu între elementele care conferă discursului oral autenticitate și spontaneitate. Dincolo de simpla lor prezență structurală, aceste propoziții îndeplinesc un rol explicativ și motivațional, oferind precizări, nuanțări sau justificări referitoare la fapte de limbă, la sensurile locale ale unor termeni ori la particularitățile de exprimare specifice regiunii. Prin intermediul lor, vorbitorul intervine direct în propriul discurs, orientând interpretarea ascultătorului și adesea subliniind conștiința apartenenței sale la o anumită comunitate lingvistică. Astfel, propozițiile incidente devin nu doar un indiciu al oralității, ci și un mijloc de autodefinire identitară, prin care informatorul își asumă și motivează trăsăturile lingvistice sau etnolingvistice considerate reprezentative pentru zona de proveniență.

⁶⁹ Pentru construirea propozițiilor interrogative indirecte, vezi Vulpe 1980, p. 100–108.

Topica

1. Particularitățile care privesc topica în graiurile din Valea Sebeșului sunt comune limbii standard și altor graiuri transilvănene. Dintre aceste trăsături, vom semnaliza doar elementele care au un caracter regional.

1.1. În propozițiile interogative sau exclamative, formele conjuncte de acuzativ sunt postpuse regentului, spre deosebire situația din limba literară sau din graiurile sudice: *pe la bătrîna mai ducî-tě cîțiodată* (Câlnic), *dúcu-mă să-l scîol să-l duc la nănáșa acásă* (Răchita), *ducě-vă-ț amîndój pînă-n mût'a la părău... părău arînlelui* (Săsciori), *tu vré-îě-î* (Șugag).

De asemenea, în propozițiile interogative, auxiliarul viitorului și morfemul conjunctivului sunt postpuse formei verbale: *mai țînu-să de promîșě să tîě dúcă ple sus* (Câlnic), *dúcě-vă-ț amîndój pînă-n mût'a la părău... părău arînlelui* (Săsciori).

1.2. O parte dintre subiecții anchetei au tendința de a relua subiectul propoziției: *îěu n-am mers io* (Loman), *și ăla să plimbă pe coridór generálu* (Laz), *îěț îeî pleacă cu țápu* (Răchita), *îěrá ô_om așa bătrîn/ da îěrá îěl grijitóri îěl/ grijá bánu* (Săsciori).

Alături de subiect, apar în poziția de funcții sintactice reluate:

– circumstanțialul de loc: *dě-acólo după cě-am_vint dě-acólo/ am trecút dinçqác* (Laz), *de pe îěl o picát jos ursóica/ pușcátă mortálă de pe îěl* (Răchita);

– circumstanțialul de timp: *ș-ápoi dup-acěia-l înváluje și plîacă nănáșa cu îěl acásă* (Sebeșel), *îm trăiě părinți/ fîiě iértát/ acúma-s morț acúma* (Săsciori), *poi după ája... mă lăsát să iau io pt'él'ea* (Câlnic).

1.3. În corpusul de texte se întâlnesc o serie de funcții sintactice dislocate de regent printr-o funcție sintactică intrepropozițională sau intrapropozițională:

– subiectul este dislocat de predicatul verbal: *ș-apó l-o lua_la guăná ș'i l-o trecút pe la crúca ája de pt'átră cătă luminári cînîlě* (Săsciori);

– complementul indirect este dislocat de regentul verbal: *crěște pûi pînă-s marî la cuc* (Răchita);

– între atributul substantival nominativ și regent este inserat un circumstanțial: *ôo vint većînu îň_grădină mîlěr* (Câlnic);

– atributul adjectival este postpus regentului: *járă dácă va fi núma la un proprijētár **síngur**/ ápo treába lui/ sǎ dúce acásă ș-o-mpártě* (Câlnic);

– subordonata atributivă este postpusă propoziției regente, nefiind poziționată în imediata vecinătate a regentului nominal, *muierea: da muijéria ája jěrá sǔrdă/ **cu cáre-o vorgítu*** (Săsciori);

– între complementul direct și regent sunt inserate alte structuri sintactice, de obicei, un circumstanțial: *trag péste gárdu lui **prúnu** și-l du_la míne-ŋ_cúrtě* (Câlnic).

1.4. O altă particularitate de topică a enunțului este dată de lipsa dublării complementului direct exprimat printr-un substantiv comun (animat, inanimat): ***butóju** ála din ŋántě tǐně am běút dě fricǎ* (Câlnic), *venísă pădurári **cără** auzísă întímpláreǎ ș'-o luát **pě ortácu**/ o lot doǐ cǐnǐ și s-o dus acólo* (Loman), *noj nu ŋe-am gǐnǐ_sǎ-j'/ žurám **pe réj'/že*** (Laz).

Uneori, se dublează complementul direct printr-o formă pronominală neaccentuată, în cazul acuzativ, în contexte în care în limba standard această anticipare nu se recomandă: *nu-**I** găśǎsc cálu* (Loman).

1.5. Ocazional, informatorii au tendința de a construi structuri sintactice în care complementul direct este omis (*ursóǎica o luát [-o] pi-un păríu* (Răchita)) sau complementul indirect, anticipat printr-un pronume personal, formă atonă, nu mai este exprimat (*rěstu ũ rămǐně tǔot* [lui] (Răchita)).

Formarea cuvintelor

Derivarea

Procedeul cel mai bine reprezentat în domeniul formării cuvintelor este derivarea. Inventarul de sufixe identificate în corpusul de texte din Valea Sebeșului nu prezintă discordanțe față de sistemul de derivare al limbii române standard.

1. Derivarea cu sufixe

1.1. În corpusul de texte din Valea Sebeșului, cele mai numeroase derivate sunt cele nominale. Dintre acestea, cele mai productive sufixe sunt:

- suf. *-ar*⁷⁰: *blidar* ‘suport pentru agățarea vaselor din bucătărie’, *brăcinár* ‘cu-re, sfoară’, *brânzár* ‘meredeu’, *căsár* ‘persoană care și-a trimis oile la stână în tovărășie cu alții sub îngrijirea unei băcițe și a unor ciobani’ (Șugag), *cor-torár* ‘țigan’, *lingurár* (Șugag), *stávár* (Răchita, Purcăreț), *stânjinár* (Laz);
- suf. *-aș*⁷¹: *arândáš* (Sebeșel), *ceteráš* (Șugag), *muntáš* (Sebeșel);
- suf. *-ăriță*: *măsăriță* ‘față de masă’ (Sebeșel), *sărăriță*, cu var. *sălăriță* ‘sol-niță’ (Răchita, Laz);
- suf. *-ătură*: *beutură* (Șugag), *chiuitură* (Cacovița), *mușcătură* (Câlnic), *tă-ietură* (Căpâlna), *uitătură* (Răchita), *zdrobitură* (Laz), *vărsătură* ‘confluență, gură de vărsare a apelor’ (Răchita);
- suf. *-ău*: *cântălău* ‘cană mare de scos vin’, *feștelău* ‘opaiț’ (Răchita), *meștecău* ‘făcăleț’ (Șugag);
- suf. *-ător*, *-itor*⁷²: *chemător* (Sebeș, Căpâlna), *frângătoare*, *lăsătoare*⁷³ ‘cărare în munți’, *sămătoare*⁷⁴ (Câlnic), *zburătoare* (Căpâlna);
- suf. *-et*: *úmblet* ‘morav’ (Șugag);

⁷⁰ Sufixul *-ar* este un element derivativ productiv în limba literară, bine reprezentat în graiurile din Transilvania (Tudose 1978, p. 28).

⁷¹ Formează derivate cu aceleași valori ca în limba română standard.

⁷² Sufixul *-ător* (*-itor*) se combină cu teme verbale participiale sau infinitivale formând substantive sau adjective (Popescu-Marin 1962, p. 179).

⁷³ Termenul este atestat cu același sens și în graiurile oltenesti. Vezi NALR – Olt. II, MN planșa 46/pct. 917.

⁷⁴ Lexemul *sămătoare* ‘calcul, sămăluire’, un derivat de vb. *a sămălui*, este un cuvânt neatestat de Dicționarul limbii române: *apó ásta árě maj mult/ ásta árě maj puțin/ da sāmătōrě la Keltuijěli tot aşá s-arúncă după căpăt dē uájě* (Câlnic).

- suf. *-ie*: *ciobănie* (Loman, Șugag), *civilie* (Laz), *feciorie* (Sebeșel), *nărozie* (Răchita), *solie* (Loman), *tovărășie* (Câlnic);
- suf. *-iște*: *cânepiște* ‘teren cultivat cu cânepă’, *cucuruziște* ‘teren cultivat cu porumb’, *curechiște* ‘teren cultivat cu varză’, *grumpeniște*, ‘teren cultivat cu cartofi’.

1.2. Un număr redus de derivate în corpusul de texte din Valea Sebeșului înregistrează sufixele:

- suf. *-ac*: *ciotác* ‘partea tulpinei dinspre rădăcină rămasă în pământ după tăierea lemnului’ (Răchita);
- suf. *-anie*⁷⁵: *petrecănie* ‘petrecere’⁷⁶ (Câlnic, Loman, Sebeș);
- suf. *-ăciune*: *îngropăciune* (Șugag);
- suf. *-ăreață*: *strungăreață* (Răchita);
- suf. *-eală*: *buiălă* ‘vopsea pentru a însemna oile’ (< vb. *bui* (cf. DGDS), variantă a lui *a boi* (Loșonți 2021, p. 76);
- suf. *-ean*: *ospețean* (Câlnic);
- suf. *-eică*: *hârbéică*⁷⁷ (Șugag);
- suf. *-ime*: *deșime*⁷⁸ (Sebeșel);
- suf. *-ință*⁷⁹: *datorință* (Șugag);
- suf. *-iș*: *acriș* (Răchita);
- suf. *-iune*: *putregiune* (Câlnic);
- suf. *-uș*: *astupúș* ‘capac’ (Șugag).

1.3. Sufixe care indică originea locală sunt bine reprezentate, cu atât mai mult cu cât în chestionarul introductiv al anchetelor există o întrebare care documentează numele colectiv al locuitorilor din această regiune și poreclele acestora. Unele dintre aceste derivate au devenit, în timp, și nume de familie:

- suf. *-ar*: *căpâlnár* ‘locuitor al Căpâlnei’, *Căpâlnár* (n. fam.) (Petrești), *co-libári* ‘porecla locuitorilor din Câlnic’ (Cacovița), *jinár* ‘locuitor al Jinei’, *Jinár* (n. fam.) (Șugag), *lománár*, *lomânár*, *lumânár* ‘locuitor al Lomanului’, *Lománáru* (n. fam.), *Opincár* (n. fam.) (< din n. de agent *opincar* sau din n. pers. *Opincă* + suf. *-ar*) (Sebeș), *pienár* ‘locuitor al Pianului’;
- suf. *-ean* (*-eni*): *Ardeleán* (n. fam.) (Sebeșel) (< *ardelean* ‘persoană originară din Ardeal’), *căcovéni* ‘locuitorii Cacovei’, *Cugereán* (< *cugerean* ‘persoană originară din Cugir’), *Cuteán* (n. fam.) (Răchita) (< *cuteán* ‘persoană originară

⁷⁵ Sufixul *-anie* formează substantive de la o temă verbală. Derivatele au valoare abstractă, denumind rezultatul acțiunii (FCLR, p. 69).

⁷⁶ Cu sensul ‘înmormântare’, termenul este cunoscut în vestul și nordul Transilvaniei și, izolat, în apare și în nord-vestul Moldovei, Muntenia și Oltenia. Vezi ALRM I, h. 417.

⁷⁷ Cuvântul este atestat și în pct. 130 Poiana Sibiului, cf. ALRM II s.n., h. 849.

⁷⁸ Termenul *deșime*, varianta lui *desime*, este atestat și de ancheta *Atlasului lingvistic român II*, pct. 833 Petrița (ALR II s.n. IV, h. 365 și ALRM s.n. I, h. 397).

⁷⁹ Sufixul *-ință*, un element de derivare productiv în limba veche, derivă substantive de la o temă verbală (mai ales *-i*) (FCLR, p. 139–141).

din Cut'), *deloréni* 'locuitorii satului Deal', *Deloreán* (< *delorean* 'persoană originară din satul Dealu'), *Drașoveán* (n. fam.) (Sebeș) (< *drașovean* 'persoană originară din Drașov'), *lăzoréni* 'locuitori ai Lazului', *livezéni* 'locuitori ai părții de sat Livada, Căpâlna', *mărgineán* 'denumire generică pentru locuitorii din Purcăreț', *petreșténi*, *petrișfáléni* 'locuitorii Petreștiului', *peșteréni* ('locuitori ai părții de sat, numită Pește Râu') (Săsciori), *pleșán* 'locuitor al cătunului Pleși, Loman', *purcărețéan* 'locuitor al Purcărețului', *răchitényi* 'locuitorii satului Răchita', *răgoveán* 'locuitor al Răhăului', *Răureán* (n. fam.) (< *răurean* 'persoană originară din Șugag'), *sebeșán*, *sibișán* 'locuitor al Sebeșului', *săsciorényi* 'locuitori ai Săsciorului', *sibișeleán* 'locuitor al Sebeșelului', *șugăveán* 'locuitor al Șugagului' (Șugag), *săscioreán* 'locuitor al comunei Săsciori' (Săsciori), *toneán* 'locuitor al cătunului Tonea', *zăvoiényi* ('locuitori ai părții de sat, numită Zăvoi') (Săsciori).

Pentru a arăta descendența dintr-o familie, în documentele produse în anchetele din Valea Sebeșului se atestă forme derivate cu suf. *-ești*, precum: neamu *Crețștilor* (< n. fam. *Crețu* + suf. *-ești*), neamu *Grosăștilor* (< n. fam. *Gros* + suf. *-ești*), neamu *Todăștilor* (< n. fam. *Todea* + suf. *-ești*) (Șugag), *Răsăștii* (< n. fam. *Rasa* + suf. *-ești*), *Târlăștii* (< n. fam. *Târlea* + suf. *-ești*) (Laz).

1.4. În categoria gramaticală a verbului se înregistrează o serie de derivate formate:

a) de la o bază nominală: *munună* 'a urca' (< *munună* 'vârf de deal'⁸⁰ + suf. *-a*) (Loman); *înfugá* 'a goni' (< pref. *în-* + *fugă* + suf. *-a*) (Șugag); *băciui* (< *baci* + suf. *-ui*) (Câlnic);

b) de la o bază adverbială: *împreună* (< adv. *împreună* + suf. *-a*) (Câlnic);

c) de la o bază interjecțională *a voltá* 'a manevra lemnul cu ajutorul șașinelor' (< interj. *volt*⁸¹ + suf. *-a*) (Căpâlna).

1.5. Derivarea motională este bine reprezentată în corpusul de texte: *băciță* (Câlnic, Șugag), *catâreásă* (< *catâr* + suf. *-easă*), *colceriță* (Loman, Șugag), *măgăreăță* (< *măgar* + suf. *-easă*), *turcóici* (pl.), *țigánă* (Răchită). În cadrul derivării motionale pot fi încadrate și o serie de antroponime care o desemnează pe soția celui care poartă numele masculin din rădăcina cuvântului: *Dăniloáie* (< n. pers. *Dănilă* + suf. *-oaie*), *Dănoáie* (< n. pers. *Dan* + suf. *-oaie*), *Filipoáică* (< n. pers. *Filip* + suf. *-oaică*), *Tomoáie* (< n. pers. *Toma* + suf. *-oaie*). Mai rar, apar și supranume feminine derivate de la un nume de familie: *Ghișoáie* (n. fam.) (< n. fam. *Ghișoi* + suf. *-oaie*).

1.6. Dintre sufixele diminutive înțebuițate pentru a desemna de cele mai multe ori mărimea unui obiect, și, mai rar, interesul afectiv față de cele povestite, pot fi menționate: suf. *-el* (*bălmoșél*, *bumbăcél*, *burdușél*, *cojocél*, *fluierél*, *vârtopél*),

⁸⁰ Pentru sensul și etimologia lexemului *munună*, vezi Loșonți 2001, p. 85–88.

⁸¹ Interjecția *ho-volta* este folosită între cei care muncesc la exploatarea și transportul lemnului pe apă (Căpâlna, Rasa Dumitru, informator al anchetei pe baza chestionarului).

suf. *-ică* (*mămică, mititică, păsărică, purcică*), suf. *-ișor, -(i)șoară* (*bunișor, buzișoare, gleznișoare, multișor, ochișori, pulpișoare*), suf. *-iță* (*fetițe, oițe, sluguliță*), suf. *-uț(ă)* (*căștiuț, colibută, făguț, hăinuță, lăduță, litruța, mândruța, văcuță*).

1.7. În clasa gramaticală a adjectivului și a adverbului se regăsesc, cu precădere, cuvinte derivate din registrul limbii române standard:

- suf. *-aș*: *mintinăș*;
- suf. *-ește*⁸²: *ardeleneste, boiereste, mișeleste, româneste, țărănește, ungurește*;
- suf. *-oc*: *sărăntóc* (Săsciori);
- suf. *-os, -oasă*⁸³: *bărbós* (Laz), *betegós, bolnăvicioasă* (Șugag), *fălós* (Sebeșel), *pietrós* (Laz), *uleioasă* (Săsciori).

1.8. Uneori, pentru o serie de derivate se înregistrează alternanțe în utilizarea unui sufix: *botăr – botăș, făgét – făgeriș, zmeurăr – zmeuriș*.

2. Derivarea cu prefixe este mai puțin productivă, în corpusul de texte regăsindu-se un număr relativ mic de cuvinte prefixate, formele fiind comune limbii române standard: *desfundată* (Cacovița), *desconcentrat* (Laz), *am dezlegat* (Sebeșel), *înspinat* (Cacovița), *a se întovărăși* (Șugag), *necunoscut, nemulțumit* (Șugag), *neodihnit* (Laz).

2.1. Singurul prefix care a dat o serie de derivate, unele neatestat în *Dicționarul limbii române*, este prefixul *în-*: *îmbui* (< pref. *în-* + *bui*) (Loman), *îngheră* (< pref. *în-* + *gheară*) (Răchita), *întălăi* (pref. *în-* + *tălăi*) (Răchita), *înturnat* (pref. *în-* + *turna*) (Răchita, Sebeșel, Sebeș).

2.2. Unele cuvinte derivate cu prefixul *în-* apar în grai fără acest formant⁸⁴: *crucișare* (*de drum*), *fiébântăți, mormântă, mormântare, ê-az_tîmplăt astăz, a pușcă, pușcătîră*. De asemenea, este cunoscut și fenomenul invers, de inserție al acestui prefix, acolo unde în limba literară acesta lipsește: *a i se împărea* ‘a i se părea’: *de i să-mpără de ȧ a zînzê la uņ-ŷăl'ês ȧares'cărê, dăcă li să-mpără că să făcă căsătorîe cu fâta* (Șugag).

Compunerea

Compunerea, ca procedeu de formare a cuvintelor, nu este un fenomen productiv în graiurile din Valea Sebeșului. Totuși, pot și expuse o serie de observații generale.

⁸² Sufixul *-ește*, specializat pentru clasa morfologică a adverbului și fiind considerat unul dintre cele mai vechi sufixe din limba română (Haneș 1960, p. 139), formează, la fel ca în limba standard, adverbe de la teme substantivale.

⁸³ Arealul celor mai frecvente derivate cu suf. *-os*, conform cercetărilor Claudiei Tudose, este nordul, vestul și sudul Transilvaniei (1978, p. 54).

⁸⁴ Forme verbale utilizate fără pref. *în-* se regăsesc și în graiurile bănățene, spre deosebire de graiurile muntenești care manifestă tendința de a folosi în grai formele prefixate (Tratat, p. 269).

1. Cea mai bine reprezentată clasă de cuvinte formată prin compunere este pronumele.

În formarea pronumelor și a adjectivelor demonstrative și nehotărâte, pot fi identificate câteva tipare de compunere:

- pronume demonstrativ + pronume demonstrativ: *acéialaltă* (Șugag), *hailáltă* (Răchita), *aláltă*, *alealálte* (Câlnic), *ástalalt* (Cacovița), *ceálaltă* (Șugag), *céialaltă* (Câlnic, Șușag), *celălált* (Șugag), *célălant* (Cacovița);
- pronume nehotărât + pronumenehotărât: *áltcevà* (Câlnic), *altcevá* (Laz, Loman), *áltceva* (Șugag), *áltcinevà* (Loman, Șugag);
- conjuncție (fie/ori) + pronume relativ/interogativ: *fiecăre* (Câlnic, Laz, Loman, Răchita, Șugag, Sebeș), *oricé* (Răchita).

2. Substantivele formate prin compunere sunt de asemenea reduse la număr în materialul analizat. Ele urmează patru tipare:

- substantiv + substantiv: *cățélu pământului* ‘viezure’ (Săsciori), *Sâmpétru* (Șugag);
- substantiv + prepoziție + substantiv: *atácu la plământă* ‘oftică’ (Laz), *cuvánt de iertáre* ‘iertăciune’ (Șugag);
- substantiv + adjectiv: *curéchi umplút*, *vărzá úmpută* ‘sarmale’ (Cacovița);
- substantiv + adverb: *cása dinaínte* ‘cameră (de oaspeți)’ (Răchita).

3. În formarea adverbului se identifică tiparele:

- conjuncție (*fie*, *ori*) + adverb relativ: *fieúnde* (Răchita), *oricúm* (Șugag), *oriúne* (Câlnic);
- conjuncție (*ori*) + și + adverb relativ: *orișiúnde* (Loman);
- pronume nehotărât (*alt*) + adverb: *álcum* (Câlnic, Cacovița), *álcumva* (Laz).

4. În privința prepoziției, se identifică structura prepoziție + prepoziție: *díngă* (Cacovița).

Lexicul

Elementele lexicale ale graiului din Valea Sebeșului se caracterizează prin prezența a două categorii de cuvinte: cuvinte și forme vechi, specifice regiunii, având o distribuție locală sau regională și elemente lexicale a căror prezență se explică prin influențele exercitate de minoritățile conlocuitoare, de graiurile învecinate și de limba română literară. Această dublă structurare a vocabularului reflectă atât continuitatea tradițiilor lingvistice locale, cât și permeabilitatea graiului față de contactele culturale și lingvistice din regiune.

1. În graiul din regiunea Văii Sebeșului se păstrează o serie de cuvinte și forme vechi, unele dintre ele fiind cunoscute și în alte graiuri dacoromâne.

1.1. Elemente moștenite:

astupă, *a* ~ (< lat. **a(d)stuppe*⁸⁵ ‘a umple, a se înfunda cu câlți, a pune un dop de câlți’) (DA): *s-astúpă frumós și drójdja să púně uněvă/ ínt-un butóĭ sau ínt-un vas* (Cacovița).

bătăie (< lat. *battalia*, -um) (DA) se păstrează în Valea Sebeșului cu sensul apropiat de cel din latină ‘exercițiu de arme’, ‘război’: *dup-acēja am lucrát cu táta îm_fabrica dîě hîrtîě pînă la batáĭě ș'i-a_m_fost ș'i la batáĭě// după batáj-am vinít jără la lucrú ála la fabrică* (Săsciori).

cádă ‘vas mare din doage de lemn și cu cercuri de fier, înalt până la doi metri, cu gura de două ori mai largă ca fundul’ (< lat. *cadus*, *cada*) (DA) se regăsește în graiurile din Banat și Transilvania (ALRM s.n. I, h. 132). În corpusul de texte, lexemul *cadă* are două ocurențe: *strúguri cėj frumósĭ ũ lăsám pėntru pod/ cėjlanț ũ băgám_ŭ cádă dē-ĭ zdronșímŭ* (Petrești), *adú cázîlĭě pėntru vin* (Câlnic). Termenul este atestat și în ancheta pe baza chestionarului în Loman, cu mențiunea că acest obiect se folosește cu precădere în vinificație.

cárte ‘scrisoare’ (< lat. *charta*) (DA), cu o distribuție pentru textele vechi în zone diferite ale Transilvaniei și ale Munteniei (ILR II, p 270) și păstrat și astăzi la sud de Dunăre (ILR 1968, p. 296; Nevaci 2013, p. 163), este atestat cu sensul

⁸⁵ În CDER, pe lângă etimologia menționată în DA se trimite și la lat. **extuphare*.

menţionat în Căpâlna: *scrîlîe o cárte la ána nõastă*. Lexemul *carte* apare şi cu sensul ‘certificat de căsătorie’: *iş fac cǎrţil'ě ş-atúnca să numlîesc nîrlîě şi nîrlîásă* (Răchita).

cǎpătá, *a ~* (< lat. **capitare*) (DA), pe lângă sensul ‘a primi’ (Câlnic, Săsciori), dezvoltă şi alte accepţiuni: ‘a se alege cu o înfirmitate/boală’: *am cǎpătátu puşcătúră la [k] sub cernăuúř [...]* apă *an cǎpătátu* lovitúra// ş-apóř de-acólo ne-a dus înapóř ş-am statu prin debreřin/ pin maramúrăş/ síget/ pin budapéstă/ prin ġior pînă m-am tǎmădułit (Săsciori); ‘a prinde’: *řo am zîs/ ha/oô/ ha/oô/ lîpu// da după cê s-o depǎrtátu ca la vo cîzǎc de młetri/ atúcca an cǎpătátu* grař (Sebeşel).

céteră ‘vioară’ (< lat. *chitera*) (DA) este un termen cu o arie de circulaţie care cuprinde Maramureşul, Oaşul, partea centrală şi nord-vestică a Transilvaniei (Puşcariu 1936, h. 10): *řárăş' cîntă céteră şi fićóri kiłuiáú* (Loman), *d'îně ş-ăla cu řambálu/ ásta cu céteră şi řtî că făcēm ůo núnťă de-ř ca-n pověřtî* (Şugag).

curéchi ‘varză’ (< lat. *coliculus*) (DA) desparte teritoriul dacoromân în două arii mari: *curechi* se regăseşte în centrul şi nordul Banatului, Crişana, Maramureş, centrul, vestul şi nordul şi nord-estul Transilvaniei şi Moldova, în timp ce termenul *varză* are o arie care include sudul Banatului, sud-estul Transilvaniei, Oltenia şi Muntenia (Puşcariu 1936, h. 14): *ş-ápă să vłez curét'řu cum h'řerd'ě* (Loman), *ůo făcút něşte curéř/ něşte mázărě d-ăřa búnă* (Şugag).

cúte ‘gresie’ (< lat. *cos*, *cotem*) (DA): *ă-da cu cúteřa pe řa pîn-ă-řup- cúteřa* (Sebeş) este atestat în dacoromână pe o arie extinsă care cuprinde Banatul, Crişana, Maramureş, Transilvania, Moldova⁸⁶, forma fiind conservată în aceeaşi arie în care se păstrează şi termenul *curechi*.

fiolăre (< lat. **fi(b)ularia*, din *fibula*) (DLR, s.v. *fiolăre*) este atestat în Valea Sebeşului cu sensul ‘bulfu (la jug)’ (Loman, Răchita)⁸⁷.

foále ‘abdomen, burtă’ (< lat. *follis ventris*) (DA): *să nú mai staj aíc cu řuálile marř ař'ě* (Săsciori), *m-ůo durút řfóálele* (Loman). Termenul, atestat atât de ancheta *Atlasului lingvistic român II* (ALR II, h. 63 şi MN, chest. 2212, p. 39), cât şi de ancheta NALR, formează o arie compactă care cuprinde sudul Crişanei (NALR–Cr. I, h. 150) şi sud-vestul Transilvaniei (ALRR–Trans. I, h. 146)⁸⁸.

mână, *a ~* (< lat. *minari*) (DLR) se păstrează cu sensul ‘a trimite’, formă cunoscută şi în alte graiuri din partea nord-vestică a dacoromânei: *am mînat pe únu cu cǎcúla álă* (Câlnic), *mă mîna máma-n pořánă/ adućám cîtě cînc pînă/ pátru că n-ávem banř mai mulť* (Şugag).

⁸⁶ Excepţie fac zonele din nord-estul Crişanei, nord-vestul şi sud-estul Transilvaniei, unde se înregistrează pentru noţiunea *gresie* termenii *arcer*, *gresie* (Puşcariu 1936, h. 13).

⁸⁷ Forma este atestată şi de Viciu 1906, de ancheta NALR. Vezi ALRR–Trans. VI, MN planşa 214/chest. 2124 şi ALRR–Trans. VI, MN planşa 240/chest. 2258, h. CLXXIV, NALR–Olt. IV, h. 656.

⁸⁸ Prezenţa termenului *foale* în graiul bănăţean a fost semnalată de E. Petrovici (1954), Beltechi (1978), Neagoe (1984), ALRR–Banat, vol. VI, Partea I, MN, p. 532–533.

muíere (< lat. *mulier*, -eris) (DLR) se înregistrează în câteva localități din Valea Sebeșului cu sensul etimologic ‘femeie’: *t’ámă muíerilē la tăițăi* (Cacovița), *am intrát ac’ólo-η_cásă únē lērā log’ódna/ t’óatlē muíerilē* (Laz), *în fîlēcáre zî mer’ēu cîte... cîte dóuă muíer’i/ cîte dóuă turcójc* (Răchita), *cîti-o muíerē uo avút_cîti-ũ_săcăt’ēu* (Șugag). În graiul din Săsciori, termenii *muire* și *femeie* apar în variație liberă în graiul aceluiași informator: *o femēiē s-o dus la áltă femēiē// și o zîs cătă ia/ búnă dîminîța/ mărtingăsă// da muíer’ia áia lērā súrđă*.

múmă, varianta lui *mămă*, se păstrează în graiul locuitorilor din partea superioară a Văii Sebeșului: *múmă-sa iār o zîs/ s̄t* (Laz), *cîn Ț-oȝ da ȝo fîlē o pálmă să úmfli c’úáda să d’us la múmă-ta și la tátî-t’u* (Săsciori).

ospăt⁸⁹, cu var. lui, *uspăt*, ‘masă mare, îmbelșugată (organizată cu ocazia unui eveniment festiv, a unei sărbători etc.)’ (< lat. *hospitium*) (DLR), este atestat în Valea Sebeșului și cu sensul ‘nuntă’: *haj acásă la uospă_la me nevastă* (Cacovița), *ș-apóȝ cîn ũ zúuă să să cunúnē fac uosplát cu bă’utură* (Loman), *o scotiē vórnicu căre conducē uospátu* (Sebeș).

peánă (< lat. *pinna*) (DLR) este atestat, ca și în alte graiuri din partea nord-vestică a dacoromânei, cu sensul ‘floare’: *la d’ēver’i sau kîēmătór’i le făcē nîr’ása pēnē* (Sebeș), *dacă puȝ o floáre-n pālărîē-i spuȝ pēánă* (Răchita).

1.2. Cuvinte dobândesc un semantism specific graiului

aiaptă, *a* ~ ‘(Trans.) a arunca, a rezezi cu putere; a-și lua avânt, a-și pregăti trupul spre a se avânta’ (DA) (< lat. *ejectare* (DA) sau lat. < *ad* + *jacto*, *adjecto*) (LB), a dezvoltat sensul ‘a repara, a reface’: *u daȝ_dē-un cuptór strícát și nu făcē nime pítă ũ_jēl că lērā strícát și ȝa l-o aiaptát; dă dē-o fîntînă și și pe ásta – ia lērā plínă de nărój’u – o curăfăt-o/ o aiaptát-o și dúpă áia o plecát măȝ dîepárt’ē* (Șugag).

Cu același sens, verbul *a aiaptă* este întâlnit și în Mărginimea Sibiului (Șandru–Brânzeu 1933–1934, p. 232)⁹⁰.

curát, din cele două ocurențe din Valea Sebeșului – *să dúcē cu uuntu la izvór și-l spālă curát* (Șugag), *că-s fluáre de grîu curát* (Câlnic) –, reprezintă o contopire semantică dintre *colatus*, -a, -um (< *colo*, -are) și lat. *curatus*, -a, -um (< *curo*, -are) (DA).

tuňa, *a* ~ (< lat. *tonare*) (DLR) este atestat cu sensul ‘a intra’: *túnă-ȝ drácu-n tău și-n báltă/ și-n mândrúta cîte-odátă, nu lăsă vórnicu să tîne-η_cásă cu nîrele pínă plătēște nîr’ása* (Loman).

⁸⁹ Pentru sensurile termenului *ospăt* în dacoromână, vezi ALRM I/II, h. 352 și Todoran 1944–1948, p. 128–132.

⁹⁰ Pentru distribuția teritorială a termenului și pentru opusul său, *a îniepta*, vezi Teaha 2003–2004, p. 289–291. Și ALRR–Trans. atestă verbul *a aiaptă*, în partea de sud-vestică a Transilvaniei cu sensul ‘a repara’ (vezi ALRR–Trans. V, h. 569/pct. 406. 407. 426. 457).

2. Elemente slave

2.1. Dintre lexemele de origine slavă, redăm câteva cuvinte cu o formă mai apropiată de etimon și cuvinte cu trăsături comune și individualizatoare ale acestui grai în raport cu celelalte idiomuri ale dacoromânei:

cloámbă ‘creangă, ramură’: *trúpu și clómba Țo căzú j’/žos* (Câlnic). În privința etimologiei, V. Frățilă sugerează că termenul trebuie raportat la ar. *clemba* ‘lemn lung’ (< v. sl. **klěpu*) (Frățilă 2006, p. 153).

năróc (< sl. v. *narokŭ*) (DLR) este păstrat în formă apropiată de etimomul slav: *ája dác-aj nărócu să-ț vîě* (Câlnic), *nărócu o fost al nost că cîn am ajűs la stîńa venisă pădurări* (Loman), *să ájve tíneri năróc* (Sebeș).

nărói (< sl. v. *naroj*) (DLR, s.v. *noroi*) este atestat într-o formă apropiată de etimonul slav: *ja jěrá plínă de năróju* (Șugag). De remarcat este faptul că lexemele *năroi* și *tină*⁹¹ (< v. sl. *tina*) circulă în variație liberă în graiul aceluiași informator: *afără jěrá tîńă/ nărói* (Șugag).

páliță ‘par, nuia, vargă, băț’ (< sl. v. *палица*) (DLR) cunoaște două atestări în Valea Sebeșului, ambele din localitatea Răchita: *pun bănuțlă/ diferite florî/ nêște kişkinăuă de-ăşteă/ cum... [k] acolo î-şteag înt-o páliță aşě; pálița-ı o rúďă lúńgă cu căre să scútură mēre*.

pocláz ‘așternutul care se pune sub șaua calului; țesătură țărănească; (prin ext.) pătură’ (< sl. v. *покладъ*) (DLR) este o formă refăcută din pl. *poclázi* (*poclád*, sg.): *lîńgă jěl puıł ásta/ steáua cu poclázu și acóperı* (Câlnic).

trup ‘partea principală a unui obiect, (prin ext.) trunchi’ (< v. sl. *trupŭ*) (DLR): *aşá să t’i rămásă trúpu/ trúpu și clómba Țo căzú j’/žos* (Câlnic).

2.2. Cuvinte dobândesc un semantism specific graiului

bolován (< bulg. *boluvan* ‘bucată mare de piatră’) (DA) este cunoscut în regiune cu sensul ‘dovleac’ (Căpâlna). Forma este atestată și în ancheta pentru *Atlasul lingvistic român I*, pct. 131 Răhău: *bolován; bolovánı* ‘bostan porcesc’ (ALR I, chest. [855]), *bolován nemțjesc* ‘pepene galben’ (ALR I, chest. [856]).

hábuc⁹² (< sl. *chabiti* ‘a strica’) (DA) a dezvoltat în graiul locuitorilor din Răchita accentuiunea ‘frunze uscate’: *o alunecátł că erá hábucu* (frunza din pădure care pică toamna⁹³) *uscátł ș’i cînd o ajűns în părıű ș’i ursóic-o ajűs la jěl* (Răchita).

⁹¹ Aria lui *tină* este destul de extinsă, termenul fiind cunoscut pe întreg arealul Transilvaniei, jumătatea nordică a Crișanei și Maramureșul (vezi ALR II s.n. III, h. 1036). Forma *năroi* este atestată de ancheta ALR în trei puncte din Oltenia: pct. 812. 836. 848 (*ibidem*).

⁹² În nordul Olteniei, termenul *hăbuc* este atestat în expresia *is făcut hăbuc* (Popescu 1980, p. 98).

⁹³ Glosarea îi aparține informatorului Gheorghe Paștiu, 54 de ani, Răchita. Termenul este menționat, cu același sens, și de Totoianu 2021, p. 386.

obór (< sl. *obor*) (DLR) este atestat în Loman cu sensurile ‘adăpost pentru animale, staul’⁹⁴: *ĵěrá fǎcút un Ůobór acoperít cu trěstĭě/ acoló fǎtá/ apóĵ l'ě tundĭám primǎvára*, ‘îngrăditură, împrejmuire’: *cĭn ĵěrá za/ǎpáda mǎrĭě/ cĭtiódátǎ sǎ muĭě o řírǎ/ apǎ/ dǎcǎ sǎ muĭě/ îngěța și o tăĭám apóĵ/ și fǎcám din ĵa obŮór mǎrĭe*.

În ancheta pe baza chestionarului, termenul *obor* este atestat constant cu sensul mai larg ‘îngrăditură’ (cf. chest. 944 *țarcul mieilor*) (Căpâlna, Săsciori, Răchita, Șugag).

progádĭe, cu var. *progáde*, ‘cimitir’⁹⁵ este cunoscut în graiu atât ca substantiv comun, cât și ca nume topic: *allěrgǎ ĵěl cu sǎcu așá ĩn_cĭrcǎ pin progád'ě* (Cacovița), *ne-ǎ_du de ne-ǎ_da cu sǎniĭa pĭě ůlița progǎlǎzi* (Laz), *tot_d-atĭnĉa ů fǎcút tunĭělu cum ů spĭnĭěm noi gǎlŭra bǎtrĭnului și progádĭa ĩn_vĭrvu zǎpózi ũnd'e și acúm sǎ mai gǎsĭěsc hĭrburi d'ě ũál'ě* (Răchita).

În ceea ce privește etimologia, I. Pătruț susține că *progradie* ‘suburbie’ este un derivat din sl. *grádŭ* ‘oraș, cetate’ cu prefixul *podŭ-* și sufixul *-ĭj*⁹⁶, forma din limba română explicându-se prin căderea lui *-d-* din *podŭ-* sau asimilarea lui sub influența lui *g* următor și metatezarea lui *r* (Pătruț 1957, p. 295). În privința evoluției de sens, I. Pătruț consideră că această accepțiune s-ar fi dezvoltat chiar în fostul Bălgrad: „Acest sens nu-l are cuvântul în nicio limbă slavă. Și la acești slavi *podŭgorĭje* trebuie să fi avut sensul obișnuit de suburbie, Vorstadt. În cazul când într-o *podŭgorĭje* se găsea un cimitir, unde erau îngropați morții cei mai înstăriți, pe când ai familiilor sărace erau îngropați la «morminți», în afara orașului, s-a putut îngusta sensul acestui cuvânt, mai ales ținând seama și de slabele cunoștințe de slavă ale unora din slujitorii bisericii” (Pătruț 1957, p. 296).

Termenul *progradie*, cu var. *progade*, este atestat și de ancheta *Atlasului lingvistic român I*, vol. II, h. 301 și ALRM I, vol. II, h. 423, formând o arie unitară în sud-vestul Transilvaniei, cu extindere în nord-estul Banatului (pct. 75, 79) și în Oltenia (pct. 835).

prost (< sl. v. *prostŭ*) (TDRG) apartine în corpusul de texte cu sensul, general în limbă, ‘neinstruit, needucat’: *pe vrémurĭle áleĵa řti/ cĭn ĵěrá ũáminĭ mai prořtĭ ůo řír ca acúma/ puněĵi acól pě cŮórlǎ* (Săsciori).

⁹⁴ Forma este cunoscută, cu același sens, și în graiurile munteneste (ALR II s.n. II, h. 392).

⁹⁵ Cu același sens, termenul *progradie*, cu var. *progade*, este atestat și de NALR–Olt. II, h. 184/pct. 939; NALR–Banat II, h. 201, CLIV.

⁹⁶ „Derivatul din care trebuie explicat cuvântul românesc trebuie să fie *podŭgradĭje*, format cu prefixul *podŭ-* ‘sub’ și cu sufixul *-ĭj*, cu care sunt obținute, printre altele și substantive care arată locul (cf. *podŭgorĭje* ‘loc sub munte, vale’ – derivat din *gora* ‘munte’ > *podgorie*)” (Pătruț 1957, p. 295).

3. Elemente de origine maghiară

Influența limbii maghiare asupra graiului din Valea Sebeșului s-a exercitat pe mai multe paliere: în primul rând poate fi semnalat contactul direct al populației românești cu localnicii de etnie maghiară, cu atât mai mult cu cât, la momentul anchetei, în regiune exista și o școală cu predare în limba maghiară; pe de altă parte, nu poate fi ignorat nici contextul politic și administrativ de până la Primul Război Mondial și, nu în ultimul rând, contactul cu alte graiuri de tip transilvănean, influențate direct de maghiari.

3.1. Termenii de origine maghiară care fac parte din graiul informatorilor, sunt, în general, termeni de largă circulație în regiunea Transilvaniei, care aparțin unor domenii diverse:

– casa și obiectele din casă: *aláš* ‘schelă’ (< magh. *állás*); *bădău*⁹⁷, cu var. *bădăi*, ‘vas de lemn făcut din doage, mai strâmt la gură decât la bază, în care se se prepară produse lactate’ (< magh. *bödön*) (DMR); *chindéu* ‘prosop țesut în război’ (< magh. *kendő*) (DMR); *corlát* ‘lemne late pe care stă coșul casei’ (< magh. *korlat*) (DA); *lăboș* ‘cratiță’ (< magh. *lábás*) (DLR), *lepedéu* ‘cearșaf’ (< magh. *lepedő*) (DLR); *hăizás* ‘acoperiș’ (< magh. *hajzás*) (DLR); *hécelă* ‘darac’ (< magh. *ecselő*) (DLR), *mănoș* ‘fiecare din cele două arătătoare ale unui ceasornic’ (< magh. *mánus*) (DLR); *parséchi* ‘poliță cu 4–5 rafturi’ (< magh. *pohárszék*) (DLR); *ticlazău* ‘fier de călcat’ (< magh. *téglázó*) (DLR); *tolcér* ‘pâlnie’ (< magh. *tölcsér*) (DLR);

– oierit și creșterea vitelor: *covășit* ‘lapte fermentat, covăseală’ (< magh. *kovász* < sl. *kvasŭ*) (DELR); *daplău*, var. lui *depléu*, ‘hăț’ (< magh. *gyplő*) (DLR); *mără* ‘vite’ (< magh. *marha*) (DLR); *oblóc* ‘ferestră prin care dai mâncare la vite’ (< magh. *áblak*) (DLR);

– obiecte și instrumente care aparțin unor meserii: *cīgă* ‘scripete’ (< magh. *csiga*) (DLR); *firéz* (< magh. *fűrész*) (DLR); *jip* ‘nuia de salcie, folosită pentru a lega foile de cucuruz’ (< magh. *zsup*) (DLR);

– diverse: *bai* ‘necaz’ (< magh. *baj*) (DA); *bitâng*, cu var. *bitán*, (< magh. *bitang*) (DLR); *böldă* (< magh. *bolt*) (DMR); *chișchinéu* ‘basma’ (< magh. *ke(s)zkenő*) (DA); *cătănă*⁹⁸ (< magh. *katona*) (DMR); *căuáci* (< magh. *kovács*); *copârșéu* (< magh. *koporsó*) (DMR); *dărăb* ‘bucată’ (< magh. *daráb*) (DLR); *făgădău* (< magh. *fogadó*); *făgădui* (< magh. *fogadni*) (DLR, DMR); *găzdă* (< magh. *gazda*) (DLR); *a-i fi hăsnă*

⁹⁷ Variantele lui *budău* sunt atestate în toate localitățile care mai practică păstoritul: *scurăm zăra dim bîdău* (Răchita), *șuștăriu-l goléște-n bîdău/im bîdău făcu_dē l'emn așa/Unde făc [k] scuâte Țuntu, înt-un bîdău și-acólo scuâte Țuntu, băgă Țuntu [k] smîntîna în bîdău și s-apúcă dē bătăjē acólo* (Șugag).

⁹⁸ În Țara Românească, *cătănă* este cunoscut cu sensul restrictiv ‘soldat austro-ungar’ (Pușcariu LR I, p. 313). În regiunea Văii Sebeșului, lexemul *cătănă* se păstrează cu sensul ‘soldat’: *fićóru Țo plecăt cătănă* (Cacovița), *î cătănă pă la sərbîla să trimeátă banî să-s' cûmperē un rînd* (Câlnic), *m-ă_dus la asîntărē și m-Țo Țot cătănă la aústro-magără* (Săsciori).

‘a se bucura’ (< magh. *haszon*) (DMR); *hoit* (< magh. *holt* (= *halott*)) (DLR); *hotár* (< magh. *határ* ‘graniță, ținut’) (DLR), *husár* ‘ostaș’ (< magh. *huszár*) (DLR); *ișpitál* (< magh. *ipítál(y)*) (DLR); *mintín* (< magh. *menten*) (DLR); *runculí*, var. lui *ruculuí* ‘a se prezenta pentru îndeplinirea serviciului militar, a fi recrutat, a fi încorporat’ (< magh. (be)*rúkkol*, germ. [ein]*rücken*) (DLR); *tămăduí* ‘a se însănătoși’ (< magh. *támad*) (DLR)⁹⁹.

3.2. O altă serie de termenii de origine maghiară, regăsiți în corpusul de texte, sunt concurați de alte lexeme din aceeași sferă semantică:

beteág (< magh. *beteg*) (DA, TDRG) își păstrează în Valea Sebeșului sensul din limba maghiară ‘bolnav’, accepțiune cunoscută graiurilor transilvănene¹⁰⁰: *păi am fost beteág/ m-o durút búrta* (Loman), *băiatu așa s-o bizuít că tot n-a h'i beteág* (Săsciori), *ń-i sľókra beteágă* (Șugag). Forma este concurată de lexemul *bolnáv* (cu varianta accentuală *bólnav*) care are un număr de ocurențe mult mai mare: *am picát betiágŭ/ [k] bolnávŭ* (Săsciori), *m-am făcút bolnáv [k] bólnav* (Loman), *am foz bolnávă vára ásta* (Șugag).

ciopór ‘turmă, ciurdă’ (< magh. *csoport*, *cspor*) (DA): [oile] *le-adunám să făcém cōpór* (Câlnic), *íerá on cōpór de űoi șľérpľě, íerá vătăfu cōpóruľi* (Loman). În partea superioară a Văii Sebeșului, se păstrează termenul *turmă* (< lat. *turma*): *plě árğěș ű_josŭ/ cu túrma am fostŭ* (Căpâlna), *íerám tri cōbán! la űo túrmă dlě űăi* (Șugag).

fedéu ‘capac’ (< magh. *fedő*) (DLR): *am meștecă_coliěșa ș-am pus feděŭu pe íě ș-am pus-o su lágiťă* (Sebeș), este concurat de termenii creați pe teren românesc *coperíș* și *astupúș*: *űo pus astupúșu/ cľoperíșu la tebell'ěŭ// cľoperíșu cum să zícě* (Șugag).

jilip ‘construcție în formă jgheab, făcută din pământ, bârne, din beton etc. pe versantele cu pante ale munților și dealurilor, folosită pentru scoaterea, prin alunecare, a buștenilor tăiați din pădure’ (< magh. *zsillip*) (DEX): *jilipuri sînt niște rāmp! (Laz), apó umblín de-ací-ńcòlo/ ń-am lua_sapínu și sľăcúrğa și du-te la munte și fă lěmne și le plutěșťe pe jilip* (Săsciori). În graiul informatorului Vasile Todoran din Săsciori, termenul *jilip* se află în relație de sinonimie cu lexemele *scoc* (< sl.v. *скокѣ*), *ulúc* (< tc. *oluk*) (DLR).

tebeléu¹⁰¹ ‘vas de lemn, de formă ovală în care se încheagă laptele, se păstrează untul’ (< magh. *döbölő*) (Loșonți 2021, p. 312): *ș-o púnem ínt-on tebeléŭ ș'-o lăsămŭ pínă cîn s-acrěști űn picŭ, ș'-l púnem pėntru păstrát în tebeleáŭă ca să-l*

⁹⁹ Pentru distribuția unor forme provenite din maghiară, vezi și Mîndrescu 1892.

¹⁰⁰ În Tara Românească, *beteág* este cunoscut cu sensul ‘infirm’ (Pușcariu LR I, p. 312). Pentru coocurența termenilor în același idiom, vezi ALRM I/I, h. 190.

¹⁰¹ Forma este atestată și în Dealu Babii (jud. Hunedoara) (ALRR–Trans. VI, h. 609/pct. 459).

*avémʷ ánu-ntregʷ, poť fáçe **tebeléu** de acríș' (Răchita), il méștică dup-acêġia-l bágă-ntr-un **tebel'êu**/ un **tebel'êu** máre-așá (Șugag). Forma se află în variație liberă cu termenul *șteand*, chiar în graiul aceluiași informator: *il bágă-n néște **șteánduri** de.../ de-álea de l'emn (Șugag), **tebeléu** sau **șteand** (Răchita, ms.).**

4. Elemente germane

Influența limbii germane asupra graiului din Valea Sebeșului se reflectă mai ales asupra elementelor care privesc civilizația materială¹⁰², aceasta exercitându-se pe palierul împrumuturilor directe, determinate de conviețuirea românilor cu sașii¹⁰³. Împrumuturile pe filieră administrativă sunt mai reduse ca număr.

abzíce, *a ~* (< calc după germ. *absagen*) (Pușcariu LR I, p. 411), (DLR): **am abzís dġe protécġia uňgără** (Sebeșel).

asíntáre ‘recrutare’ (< germ. *Assentierung*): *m-o dus la **asíntáre*** (Laz), *aṃ_fost la **asíntáriġe*** (Săsciori).

córfă (< săs. *Korf*) (DA) este atestat în graiul locuitorilor din Răchita cu sensul ‘coș de nuiele de dus mâncarea, de formă dreptunghiulară’ (Răchita).

crámpe (pl.) ‘ciocan mare și ascuțit întrebuițat la scosul pietrelor din pă-mânt’ (< germ. *Kramp(e)n*, săs. *kramp*) (DA): *ġeráu uáminġ cu unêlte/ **crámpe**ne/ fréze d'e pġátră/ sapíne/ cum lucrăm la pădúre* (Laz).

decúng ‘tranșee’ (< germ. *Deckung*) (DLR): *pġe sġēmniġe dușmánu nġ-au găsġt dġasupra únuġ **dġcúnc*** (Sebeș).

fěldere (pl.), var. lui *fěrdelă* (< săs. *fyrdel* (=germ. *Viertel*) ‘măsură de capacitate pentru cereale, conținând 20 de litri s. 16 cofe, ceea ce corespundea la ¼ de găleată’) (DLR): *dġnt-un pámġnt de nġóuă **fěldere** nu s-a făcút nimġc* (Câlnic).

ploátăn, cu var. lui, *plátăn, ‘plită’ (< germ. [Herd]platte) (DLR): *aṃ_văzút **plátă**nu tot prăbușġt, ġerá foc pġe **plátă**n* (Laz), *cġn uo văzt că-ġ [k] cġe-ġ pe **pluátġn** acġi* (Șugag).*

sapġn și var. *țapġn* (< germ. *Zappin*) (DLR): *ġeráu uáminġ cu unêlte/ crámpene/ *fréze de pġátră/ sapíne/ cum lucrăm la pădúre [k] cum am fo la pădúre, atúnc merġám pe ġġos/ cu **țapġnu**/ cu dasáġ/ cu tġot cu ġġlġ_spát'ġ* (Laz).*

¹⁰² S. Pușcariu consideră că elementul de origine germanică nu este atât de extins datorită rezervei pe care o aveau sașii față de alte neamuri (Pușcariu LR I, p. 274). „Mai mare decât înrăurirea exercitată de sași asupra limbii române a fost, în Ardeal, influența inversă, care de la Unire încoace s-a accentuat și mai mult” (*Ibidem*, p. 275). Afirmția lui S. Pușcariu caracterizează graiurile din Valea Sebeșului, dovadă fiind studiul lui M. Zdrenghea, *Limba română vorbită de sașii din Câlnic*.

Pentru împrumuturile de origine germană în română care privesc domeniul culturii materiale vezi Roceriu (1961, p. 177–189); Arvinte 1968, p. 21.

¹⁰³ Vezi și Roceriu 1961, p. 180.

struț (< säs. *strauss*) păstrează fonetismul săsesc vechi în care *s-* inițial din grupul consonantic nu a evoluat la *ș* (Arvinte 1965, p. 101): *că să vedéfi la mäsă// rat'iu pă mäsă/ struț/ cum să zîce pe la noi* (Cacovița), *le púně nếstě struț/ cozonác cum să spúně/ nếște struț și vin cît l'e trěbe* (Răchita).

șop ‘șopron’ (< säs. *šöp*, germ. *schopf*) (DLR): *băjátu cěl mai măriě durmeă iň_căsă/ iar al dŭóileă ỉ_șopu* (Laz).

șurț (< germ. *Schurz*) (DLR, s.v. *șorț*): *femîil'ě aveđu crătîță și șurț* (Cacovița). Termenul se regăsește și în graiul locuitorilor din Laz, Loman, Săsciori (Vezi supra *Lista localităților și a informatorilor*).

șteand¹⁰⁴ ‘putină mică de lemn cu capac în care se prepară sau se păstrează produse lactate’ (< säs. *šteder*) (TDRG) sau (< germ. dial. *Stande*) (DLR): *il bágă-n nếște șteándurĭ de.../ de_ăleă de l'emn aşá* (Șugag). Termenul este atestat și în alte regiuni din centrul Transilvaniei: pct. 141 (Micăsasa, jud. Sibiu) *ștĭánd de brĭză*; *ștĭándurĭ* (ALR II, h. 289), pct. 355 (Biia, jud. Alba), pct. 356 (Crăciunelu de Sus, jud. Alba), pct. 359 (Daneș, jud. Mureș), pct. 393 (Loamneș, jud. Sibiu) (ALRR–Trans. III, h. 395).

troacă (< germ. *Trog*) (DLR) apare în graiul din Valea Sebeșului atât în terminologia oieritului, cu sensul ‘albie, copaie’ – *să mŭlje lăptîlē/ să púnĭe pe troć de ástăz/ť pĭná mĭnjě* (Purcăreț) –, cât și în terminologia plutăritului, aici cunoscând sensul ‘jgheab, uluc’: *am bágát l'émnu-n troćă la petrěști* (Laz).

țug (< germ. *ein Zug* ‘subunitate militară’): *ne-am bágát acólo ınt-o grópă on plutón ıntreg/ un țug cum zĭcĕm cĭn ĭerám la nemț/ un țug// ĭerám conducătór de țug acólo în răzbóĭ și... avĕm ŭámenĭ tot din părțile áșteă* (Căpâlna);

vinárs (< calc după germ. *Branntwein*) (DLR): *se termină tot jinársu* (Câlnic), *dúpă cĕĭă dă jinárs la nănáš, dómni s-or apucát și ĭ-o da d'inárs ca să-mbéte să nu mai ștĭe* (Răchita).

Cuvinte de origine germană mai pot fi întâlnite în terminologia casei, a îmbrăcămînții și în gastronomie: *căfăr* ‘căprior pe care se reazemă șipcele acoperișului caselor, morilor’ (< säs. *käfer*) (DLR); *gais* ‘petrol’ (< germ. *Gais*) (DEX); *glájă* ‘sticlă’ (< germ. *Glas*) (DLR); *lăibăr* ‘vestă, jiletcă’ (< säs. *liebel*) (DLR); *móldă* ‘albie’ (< germ. *Molde*) (DLR); *șterci*, varianta lui *șterț*, ‘fitil pentru opaiț’ (< germ. *Sterz*) (DLR); *tândăli* (< germ. *Tändeln*) (DLR); *vántrote* ‘cunună care se pune caselor de zid’ (< säs. *wantrud, wandrud*) (DLR) (Răchita); *zúpă* (< germ. *Suppe*) (DLR).

¹⁰⁴ Pentru evoluția lui *a > ea* în cuvintele împrumutate din săsește, vezi Drăganu 1923, p. 709 și Arvinte 1965, p. 102.

4.1. Cuvinte dobândesc un semantism specific graiului

fărbă ‘vopsea, culoare’ (< germ. *Farbe*) (DA): *o vint o plăje măriă și o fost doî uăminî la fărbă cu dōuă cără cu bûfîl'ě pe car* (Cacovița). Lexemul **fărbă** dobândește, prin extensie, și sensul ‘boia’: *puî fărbă să h'ărbă cu bîne cu p'ostăia* (Șugag).

Verbul **a bui**¹⁰⁵ (Șugag) și derivatele sale, **buidălă** (Sebeșel, Șugag) (< **bui** + suf. *-eală*), **a imbui** (Loman), au dezvoltat un semantism zonal, termenii fiind specifici terminologiei oieritului. Informatorul Radu Petru (Loman) menționează că „*buiăla* este o vopsea cu care se vopsesc primăvara oile când merg la munte; *le-mbuim*, adică le vopsim. Pentru lemn, mobilă, haine se întrebuițează vopsea [și spunem] *vopsesc*. *Buiăla* e numai pentru oi”.

Verbul **imbui** este un derivat cu pref. *în-* de la **a bui**, var. lui **a boi**. Forma este atestată și în nordul jud. Vâlcea, în Sălătrucel (Loșonți 2021, p. 76).

5. Formele neologice din grai sunt sporadice, ele apărând în graiul informatorilor în variante adaptate particularităților acestui idiom: *fećori mai dau văsă/ hăině/ servíce de ástea* (Cacovița), *uo vîndút uo bićiclětă de-acólo din fabrică* (Câlnic), *tu nú pot scăpă íntima/ă/ nú măi primí* (Câlnic), *uo fost un branconěrî íntre noi* (Câlnic), *uzína elétrică d'e la lac* (Laz), *cunósc mûlt'e fěluri de lucrări/ atít plutîě/ cît și ístălăți* (Laz), *să primim cîtăt la tribunál* (Laz), *uo zís ca am pězě/ să nú mai munćesc, am scurtăt-o pe divizúnî* (Săsciori), *púnîě și bogáj'u meu* (Sebeș), *am lucrát la un furniculăriu* (Sebeșel), *dăntúră da de... ũ_fel de metál* (Săsciori), *îěrá nişîě bificultăt și vaj de ũom, prima ursuăě care am_văzút-o îěu íntîi la iětáteă me díe ũűsprezěce anî* (Săsciori).

6. În graiul din Valea Sebeșului se remarcă prezența frecventă a seriilor sinonimice, unii termeni fiind atestați în graiul aceluiași informator: *a aiepta – a repara; alaşuri – schele; a batjocori – a păcăni; boc – ăap; bold – prăvălie; bute – puțină; cântălău – cânceu; cârciog – flăciog; ceteraş – muzicant; chindeu – ştergar; ciopor – turmă; coleşă – mămăligă; cot – cârpă; coţohără – veveriţă; cucuruz – porumb; felinar – lămpar; grea – împovărată; grumpene – gălbene – cartofi; întrohnat – răcit; jilip – plancă; laboş – cratiţă; logodnă – credinţă; năroi – tină; păstor – cioban; prăpădit – mişel; rachiu – vinars; săcăteu*¹⁰⁶ – *sac; scoc – uluc; stivă – grămadă; tebeleu –*

¹⁰⁵ Pentru descrierea procedurii numit *buitul oilor*, vezi Totoianu 2021, p. 175–176.

¹⁰⁶ În ceea ce privește etimologia termenului, s-au emis două ipoteze: în DLR, se menționează că lexemul *săcăteu* (< magh. *szakato* ‘coş, paner’); cea de-a doua soluție, propusă de D. Loșonți, afirmă că termenul *săcăteu* este o variantă a lui *săcotéi*, un derivat de la *sac* (cf. CADE). „Ținând seama de faptul că, mai ales în Transilvania, secvența fonetică finală *-ei* alternează de multe ori cu *-eu* (cf. *botei/boteu, bulfei/bulfeu, grindei/grindeu, podei/podeu* etc.), putem presupune că din *săcotéi* a

șteand; trevere – tescovină; vălui – obiele; vornic – pupăză; zăveadă – obor – perde(uă).

7. În seria termenilor cu o arie mai largă care caracterizează și celelalte graiuri de tip transilvănean și fac o delimitare față de graiurile din Muntenia fac parte termeni, precum: *beteag* ‘bolnav’, *bold* ‘prăvălie’, *cătană* ‘soldat’, *ceteră* ‘vioară’, *curechi* ‘varză’, *cute* ‘gresie’, *lămpar* ‘felinar’, *lumină* ‘lumânare’, *minten* ‘imediat’.

Venind în contact cu alte graiuri, în lexicul informatorilor se identifică termeni care aparțin graiurilor muntenești: *a bui* ‘a însemna oaia cu vopsea’, *buială* ‘vopsea’, *ciușcă* ‘ardei iute’, *dănaci* ‘flăcău’, *flăcău*, *putină*, *telemea*, *zăpadă*, *zăvelcă* ‘fotă’. Specifice ariei vestice a dacoromânei sunt și cuvinte precum: *baș* ‘tocmai, chiar’, *chișchineu* ‘basma’, *foale* ‘abdomen, burtă’, *mereuaș* ‘încet’.

rezultat forma **săcoteu*, care a evoluat la *săcăteu* (prin asimilarea *ă - o > ă - ă*)” (Loșonți 2001, p. 140).

Concluzii

Graiurile din Valea Sebeșului se caracterizează printr-o serie de particularități fonetice, morfologice și lexicale care le apropie de graiurile transilvănene și de idiomurile vorbite în partea vestică a dacoromânei (Banat, Crișana și nord-vestul Olteniei). Aceste trăsături comune atestă unitatea lingvistică a zonei nord-vestice, dar și o continuitate istorică și culturală între comunitățile românești din arealele învecinate. Alături de aceste trăsături generale, se remarcă însă și particularități specifice idiomurilor sud-vestului transilvănean, care conferă graiului din Valea Sebeșului o identitate distinctă în cadrul graiurilor de tip ardelenesc.

Unul dintre factorii determinanți ai acestei diversități lingvistice este fenomenul transhumanței, practicat intens până în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Deplasările sezoniere ale păstorilor, atât vara, cât și în anotimpul rece, au facilitat contactul direct cu vorbitorii din Banat, Țara Hațegului, Valea Jiului și zonele limitrofe ale Olteniei. În urma acestor contacte, în graiul local au apărut forme lexicale și particularități fonetice specifice altor graiurilor, contribuind la conturarea unei fizionomii lingvistice complexe și dinamice.

Dintre particularitățile comune ariei nord-vestice a dacoromânei pot fi amintite:

- păstrarea formelor etimologice, fără anticiparea elementului palatal: *cíne*, *míne*, *píne*;
- păstrarea lui *ă*, neasimilat la *e*, în forme de tipul: *blăstăamá*, *păréche*;
- păstrarea lui *e* după labiale: *peunói* (cf. *peun*), *am beút*;
- conservarea lui *u* etimologic în formele și în derivatele verbului *a dormi*;
- velarizarea sunetelor *e*, *i* după *s*, *z*, *ț*;
- evoluția diftongilor [ɛá] la [ê] și [ɔá] la [ó];
- monoftongarea lui [ɛá] la [á] după *s*, *z*, *ț*;
- palatalizarea labialelor în diferite stadii;
- epenteza lui *c* în grupul consonantic *sl*;
- iotacizarea verbelor cu tema în *d*, *t*, *n*, *r*: *văz*, *să prîz*, *poê*, *spuî*, *puî*, *să fîî*, *să vîî*, *să mă cêî*;

- prepoziția *a* își păstrează, la fel ca în graiurile din Maramureș, nordul Transilvaniei și Sălaj, caracterul arhaic: *mîlîĕ mîi s-a făcút urît să staț a munte, vára mereám a munte, toámna cîn gîn de-a munte gîn în pt'átră* [oile];
- păstrarea pronumelor demonstrative de depărtare compuse cu *ecce* (*acela, aceea*) în paralel cu formele simple ale pronumelui de apropiere (*ăsta, asta*);
- neutralizarea opoziției de număr prin generalizarea omonimiei caracteristice verbelor de conjugarea I pentru unele timpuri ale indicativului;
- indicativul prezent al verbului *a fi* la pers. 1 sg. este precedat de pronumele personal aton în cazul dativ: *mi-s*, particularitate comună pentru graiurile din Banat și sudul Crișanei;
- construirea conjunctivului perfect cu forme participiale în *-ă*: *să fi rămasă, să fi tăcută*;
- prezența formele analitice de mai-mult-ca-perfect: *o fost dus, o fost fătat*.

Din punctul de vedere al lexicului, graiurile din Valea Sebeșului se grupează cu graiurile învecinate, formând arii continue. Distribuția acestor termeni contribuie la delimitarea graiurilor vorbite în Valea Sebeșului față de graiurile din Transilvania, dar și față de graiurile muntenești:

a) termeni cu o distribuție în graiurile transilvănene: *bitáng*, cu var. *bitán*, (ALRMI/I, h. 292); *chindéu* (ALRM s.n. I, h. 317); *cucurúz* (ALRM s.n. I, h. 67); *leac* ‘doctorie, medicament’ (ALRM I/I, h. 148); *furcúță* ‘furculiță’ (ALRM s.n. II, h. 843); *lumină* ‘lumânare’ (ALRM s.n. III, h. 1219); *jítár* ‘paznic de câmp’ (ALRM s.n. II, h. 736); *trévere* ‘tescovină’ (ALRM s.n. I, h. 160); *vinárs* (ALRM s.n. I, h. 163);

b) termeni care se regăsesc atât în graiurile de tip transilvănean, cât și în graiurile bănățene: *beteág* (ALRM I/I, h. 190); *bádái* ‘putinei’ (ALRM s.n. I, h. 195); *cárpă*¹⁰⁷ ‘basma’ (ALR I, chest. [1876] și NALR–Banat III, h. CDLXXIX; ALRR–Trans. IV, h. 548); *drágúț(ă)* (ALRM I/II, h. 338); *a făce* ‘a naște’ (ALRM II/I, h. 197); *a gătă* (ALRM s.n. I, h. 25); *îngropăciúne* (ALRM I/II, h. 417); *mánoș* ‘limba ceasornicului’ (ALRM II/I, h. 376); *muiére* ‘femeie’ (ALRM s.n. III, h. 1140); *ortác* (ALRM s.n. I, h. 9); *progádie* ‘cimitir’ (ALRM I/II, h. 423); *slóbod*, din expresia *nu-i slóbod* ‘nu-i permis’ (ALRM s.n. III, h. 1171); *șúștăr* (ALRM s.n. I, h. 328); *tovărășie* (ALRM s.n. I, h. 10);

c) termeni care se regăsesc în sudul Transilvaniei, cât și în graiurile de tip oltenesc: *iásă* (ind. prez. 3) (ALRM II/I, h. 388); *mormântare* (ALRM I/II, h. 417); *obór* (ALRM s.n. I, h. 259); *proboádă* ‘broboadă’ (NALR – Olt. II, h. 301); *săcătéu* ‘traistă, sac’ (ALRM II/I, h. 414); *șurț* (ALRM s.n. III, h. 1001);

d) termeni care se regăsesc atât în graiurile de tip transilvănean, cât și în graiurile vestice (subdialectele bănățean și crișean): *bătăie* ‘război’ (ALRM s.n. II, h. 780);

¹⁰⁷ Forma este atestată și în câteva puncte din nordul și vestul Olteniei (cf. NALR–Olt. II, h. 302).

cádă (ALRM II/I, h. 397); *chișchinéu* (ALR I, chest. [1876]); *cioáreci* (ALRM s.n. III, h. 994); *covăsit*, *lapte covăsit* (ALRM s.n. I, h. 198); *cúte* ‘arcer’ (ALRM s.n. I, h. 337); *fedéu* (ALRM s.n. II, h. 850); *feciór* (ALRM I/II, h. 344); *ospăț* ‘nuntă’ (ALRM I/II, h. 352); *țigánă* (ALRM s.n. II, h. 718);

Particularitățile care individualizează și înscriu graiul din Valea Sebeșului în idiomul vorbit în sud-vestul Transilvaniei sunt:

- menținerea elementului oclusiv al africatelor [č, ǵ] și al palatalelor [k, ǵ];
- păstrarea formelor vechi de tipul *peană*, *obeadă*;
- păstrarea intactă a dentalelor;
- păstrarea lui iot după consoane labiale (*piele*, *objele*, *mjere*);
- menținerea lui [a] accentuat precedat de iot sau de un element palatal în forme de tipul *încuiát*, *băjăt*, *șteá*;
- evoluția grupului consonantic *st*, urmat de un element palatal, la șt: *așteá*, *jește*, *meștecătu*, *poștim*, *povéște*, *șteá*.

Dintre elementele lexicale specifice graiului din Valea Sebeșului, pot fi amintite o serie de cuvinte, variante și sensuri din sfera ocupațiilor tradiționale, neatestatate în principalele lucrări de lexicografie românească: *báie* ‘stomac’, *bob* ‘scaun în strungă’, *a se brandá* ‘a se infecta’, *búglă* ‘grămadă de bușteni’, *dălăfėti* (pl.) ‘dovleci’, *hábúc* ‘frunze uscate’, *plăviér* ‘persoană care lucrează la spartul plăviilor’, *a șticuí* ‘a înfinge aracii viei în pământ’, *a voltá* ‘a manevra lemnul cu ajutorul țăpinelor’, *zid* ‘zidărie’.

În ansamblu, graiul din Valea Sebeșului se înscrie clar în aria nord-vestică a dacoromânei, împărțindu-se un nucleu consistent de trăsături fonetice, morfologice și lexicale cu graiurile transilvănene și cu cele vestice (bănățean și crișean), fapt care confirmă unitatea lingvistică a acestei zone. Totodată, distribuția elementelor comune și a celor diferențiatore evidențiază caracterul de zonă de interferență al sud-vestului Transilvaniei, unde contactele istorice și culturale dintre comunități au favorizat o dinamică dialectală complexă.

Particularitățile fonetice și morfologice specifice sud-vestului transilvănean, alături de un fond lexical bine individualizat, în mare parte legat de ocupațiile tradiționale, confirmă caracterul conservator și, în același timp, inovator al acestui grai.

Transcrierea fonetică

Transcrierea fonetică utilizată în acest volum are la bază sistemul de transcriere fonetică al *Atlasului lingvistic român* și al *Noului Atlas lingvistic român*.

În ceea ce privește notarea sunetelor intermediare, acestea au fost redată într-o formă impusă de motive exclusiv tehnice: în loc de litere suprapuse, s-a apelat la transcrierea lor prin: *a/ă, e/ę, ʰ/t', j'/ž*, modalitate de a reda sunetele întâlnită și în alte corpusuri de limba română vorbită sau atlase lingvistice¹⁰⁸.

Continuând tradiția și modul în care s-au editat textele dialectale, am optat pentru renunțarea la semnele de punctuație, la scrierea cu majusculă în text etc., în favoarea segmentării textului cu ajutorul barelor oblice. Acest sistem a fost folosit și de autorii *Atlasului lingvistic român*, Sever Pop și Emil Petrovici¹⁰⁹, iar mai apoi de autorii volumele de texte dialectale publicate de colectivele de dialectologi de la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” și de la Institutul de Filologie Română „Al. Philippide”.

Redăm, în ordine alfabetică, lista semnelor întrebuințate în transcrierea fonetică a textelor. După semnul egalității, este indicat corespondentul cel mai apropiat al semnelor noastre folosite în sistemul de transcriere al Asociației Fonetice Internaționale (ASSOCIATION PHONÉTIQUE INTERNATIONALE), publicat de D. Jones în *Lautzeichen und ihre Anwendung in verschiedenen Sprachgebieten* (Berlin, 1928, p. 18–27).

- a (cea mai deschisă vocală din seria centrală: *î, â, ă, ȳ, a*) în munt. *cap* = între a și *a*.
- â (cea mai deschisă vocală din seria posterioară: *u, o, ɔ, ɔ̃*) în trans. *câp* „cap” = *v*.
- ă (cea mai deschisă vocală din seria anterioară: *i, e, ę, á, ä*) în bucov. *păle* „piele” = *æ*.
- á (a închis) în olt. *măi* „mai” = între a și *ə*.
- ă (vocală cu deschidere mijlocie din seria centrală) în mult. *păr* = *ə*.

¹⁰⁸ Vezi, în acest sens, TDO, Cohuș-Vulpe 1973, TD–Bistrița-Năsăud, TDM I–III, Marin–Mărgărit 2005, Marin *et. alii* 2022, ALR–MDT I, IV, ALRR–Trans. V, VI etc.

¹⁰⁹ Emil Petrovici utilizează barele oblice pentru segmentarea textelor dialectale doar în manuscrisul caietelor de anchetă. În varianta publicată a textelor dialectale, Emil Petrovici renunță la acest sistem de notație, folosind semnele de punctuație (ALRT II).

- ă (ă deschis) în mold. *bărbăt* „bărbat” = v.
- â (â închis) în olt. *până* „până” = între ə și i, dar mai aproape de ə.
- â (vocală din seria centrală, între ă și î, mai aproape de î) în mold. *casă* „casă” = între ə și i.
- b (oclusivă bilabială sonoră, corespunzând surdei p) în munt. *bun* = b.
- c (oclusivă velară surdă, corespunzând sonorei g) în munt. *corb*; semn întrebuințat înaintea vocalelor a, ă, â, î, o, u, înaintea consoanelor sau la sfârșitul cuvintelor = k.
- ĉ (africată alveolo-palatală surdă al cărei element fricativ este un ș, corespunzând sonorei ĝ) în munt. *ĉară* „ceară” = între te și Ț.
- č (africată alveolo-palatală surdă al cărei element fricativ este un ș, corespunzând sonorei ĝ) în băn. *fráče* „frate” = te.
- č (africată palato-alveolară surdă al cărei element fricativ este un ș, corespunzând sonorei ĝ) în maram. *čăr* „cer” = Ț.
- č̣ (africată alveolo-palatală surdă, între ĉ și č) în maram. *čěr* „cer” = între te și Ț, dar mai aproape de Ț.
- d (oclusivă dentală sonoră, corespunzând surdei t) în munt. *domn* = d.
- ḍ (oclusivă dentală sonoră, puțin palatalizată, corespunzând surdei ṭ) în mold. *únḍe* „între d și Ț”.
- d' (oclusivă palato-alveolară sonoră, corespunzând surdei t') în trans. *d'in* „din” = J.
- d'' (oclusivă palatală sonoră, între d' și ĝ, corespunzând surdei t'') în criș. *d''in* „din”, *cád''e* „cade”; *d''ăiță* „gheață” = J.
- ḑ (africată dentală sonoră, corespunzând surdei ṭ) în mold. *ḑic* „zic” = dz.
- e (vocală din seria anterioară cu deschidere mijlocie) în munt. *vezh* „vezi” = e.
- ē (e semideschis) în mold. *pľěšti* „pește” = între e și ε.
- ē (e deschis) în trans. *vēde* „vede” = ε.
- ē (e și mai deschis) în bucov. *vēde* „vede” = între ε și æ.
- ẹ (e închis) în mold. *vėde* „vede” = e (mai închis).
- ě (vocală centrală cu nuanță anterioară, între ă și e) în băn. *fásě* „face” = între e și v.
- ě (ě deschis, între ě și ẹ) în trans. *ašě* „așa” = între ε și v.
- f (fricativă labio-dentală surdă, corespunzând sonorei v) în munt. *fîn* = f.
- g (oclusivă velară, corespunzând surdei c) în munt. *gol* = g.
- ĝ (africată alveolo-palatală sonoră al cărei element fricativ este un ž, corespunzând surdei ĉ) în munt. *ĝer* „ger” = între đz și đȝ.

- ğ (africată palato-alveolară sonoră al cărei element fricativ este un *j*, corespunzând surdei *č*) în maram. *ğăr* „ger” = *čž*.
- ğ̞ (africată alveolo-palatală sonoră, între *ğ* și *ğ*) în maram. *ğër* „ger” = între *čž* și *čž*, dar mai aproape de *čž*.
- g̃ (oclusivă velară sonoră, puțin palatalizată, corespunzând surdei *t*) în băn. *g̃em* „ghem” = între *g* și *gj*.
- ǵ (oclusivă velară sonoră palatală, corespunzând surdei *k*) în munt. *ǵem* „ghem” = *gj*.
- h (fricativă laringală surdă) în trans.-mold. *hăjănă* „haină” = *h*.
- h̥ (fricativă laringală sonoră) în trans. *hóhot* „hohot” = *h*.
- h' (fricativă palatală surdă, corespunzând sonorei *y*) în mold. *h'ir* „fir” = *ç*.
- χ (fricativă velară surdă, corespunzând sonorei *y*) în munt. *χăjănă* „haină” = *x*.
- i (vocala cea mai închisă din seria anterioară) în munt. *fir* = *i*.
- ĩ (i deschis) în mold. *védi* „vede” = *ĩ*.
- î (vocala centrală cea mai închisă, cu o nuanță anterioară, între *i* și *î*) în trans. *rîu* „râu” = *ı*.
- î̃ (vocala cea mai închisă din seria centrală) în munt. *cînd* = *ı*.
- j (fricativă palato-alveolară sonoră, corespunzând surdei *ş*) în trans.-mold. *jar* „jar” = *ʒ*.
- j̃ (j puțin muiat, corespunzând surdei *ş*̃) în olt. *j̃uŋe* „junghi” = între *ʒ* și *z*, mai aproape de *ʒ*.
- j' (j muiat, corespunzând surdei *ş*) în munt. *j'ug* „jug” = între *ʒ* și *z*.
- k (oclusivă velară surdă, identică cu *c*; semnul se întrebuițează numai înaintea lui *e* și *i*) în băn. *kip* „chip” = *k*.
- k̃ (oclusivă velară surdă, puțin palatalizată) în munt. *k̃ip* „chip” = între *k* și *k̞*.
- k̞ (oclusivă velară surdă palatală, corespunzând sonorei *g*) în mold. *kişór* „picior” = *k̞*.
- l (laterală alveolară) în munt. *pălărije* „pălărie” = *l*.
- l̃ (l puțin palatalizat) în trans. *ĩél̃e* „ele” = *l̃*.
- l' (laterală palatală) în trans. *l'in* „lin” = *l̞*.
- ł (laterală velară) în maram. *cał* „cal” = *ł*.
- m (oclusivă nazală bilabială) în munt. *másă* = *m*.
- ṁ (nazală labio-dentală cu ocluziune incompletă, înaintea de *f*, *v*) în *îmvăṁt* „învăṁt” = *m̥*.
- n (oclusivă nazală dentală) în munt. *mínă* = *n*.
- ñ (oclusivă nazală dentală, puțin palatalizată) în mold. *pîñi* „pâine” = *ɲ*.

ń	(oclusivă nazală dentală palatală) în mold. <i>ńel</i> „miel” = ɲ.
ņ	(nazală cu ocluziune incompletă, urmată de constrictive și lichide) în <i>îņșir</i> „înșir”.
ŋ	(nazală velară, urmată de <i>c/k, g</i>) în munt. <i>îŋcă</i> „încă” = ŋ.
o	(vocală posterioară cu deschidere mijlocie) în munt. <i>pot</i> = o.
ɔ	(o semideschis) în olt. <i>dɔrm</i> „dorm” = între o și ɔ.
ɔ̞	(o deschis) în trans. <i>pɔt'ě</i> „poate” = ɔ̞.
ɔ̝	(o și mai deschis) în trans. <i>sɔ̝re</i> „soare” = ɔ̝.
ɔ̞̞	(o închis) în mold. <i>dihɔr</i> „dihor” = o (mai închis).
õ	(vocală închisă din seria posterioară, cu deschidere între o și ă) în mold. <i>põmint</i> „pământ” = între o și ă.
p	(oclusivă bilabială surdă, corespunzând sonorei <i>b</i>) în munt. <i>par</i> = p.
r	(vibrantă apicală alveolară) în munt. <i>rar</i> = r.
ṛ	(<i>r</i> cu mai multe și mai puternice vibrații) în trans. <i>rṛu</i> „râu”.
ṛ̃	(<i>r</i> cu și mai multe vibrații) în trans. <i>rṛ̃u</i> „râu”
ř	(<i>r</i> puțin muiat) în olt. <i>třéce</i> „trece” = între r și ř.
ṛ̌	(<i>r</i> muiat) în trans. <i>ṛ̌nvățător</i> „învățător” = ṛ̌.
s	(fricativă dentală surdă, corespunzând sonorei <i>z</i>) în munt. <i>sóră</i> = s.
ś	(fricativă alveolo-palatală surdă muiată, corespunzând sonorei <i>ž</i>) în băn. <i>fáśe</i> „face” = ɕ.
š	(fricativă alveolo-palatală surdă, aproape identică cu <i>ś</i> , dar mai puțin muiată, corespunzând sonorei <i>ž</i>) în mold. <i>fáši</i> „face” = ɕ.
ʃ	(fricativă palato-alveolară surdă, corespunzând sonorei <i>j</i>) în mold. <i>și</i> „și” = ʃ.
ʃ̣	(<i>ʃ</i> puțin muiat, corespunzând sonorei <i>j</i>) în munt. <i>muʃḳ</i> „mușchi” = între ʃ și ɕ, mai aproape de ʃ.
ʃ'	<i>ʃ</i> muiat, corespunzând sonorei <i>ɲ</i>) în munt. <i>aʃ'á</i> „așa” = între ʃ și ɕ.
t	(oclusivă dentală surdă, corespunzând sonorei <i>d</i>) în munt. <i>tátă</i> = t.
t̃	(oclusivă dentală surdă, puțin palatalizată, corespunzând sonorei <i>d̃</i>) în mold. <i>múnt̃e</i> = ʈ
t'	(oclusivă palato-alveolară surdă, corespunzând sonorei <i>Ḍ</i>) în trans. <i>frát'ě</i> „frate” = între ʈ și c, mai aproape de c.
t''	(oclusivă palatală surdă, între <i>t'</i> și <i>k</i> , corespunzând sonorei <i>d''</i>) în trans. <i>frát''ě</i> „frate” = c.
ʈ	(africată dentală surdă, corespunzând sonorei <i>ɖ</i>) în munt. <i>țin</i> = ts.
u	(vocala cea mai închisă din seria posterioară) în munt. <i>bun</i> = u.
ʊ	(<i>u</i> deschis) în olt. <i>p-úrma</i> = „pe urmă”.

- û (vocală centrală cu nuanță posterioară, între u și î) în olt. *dûpă* „după” = între i și u.
- v (fricativă labio-dentală sonoră, corespunzând surdei *f*) în munt. *vără* = v.
- w (fricativă bilabială sonoră) în băn. *wäre* „oare” = w.
- y (fricativă palatală sonoră corespunzând surdei *h'*) în trans. *yërme* „vi-erme” = j fricativ.
- z (fricativă dentală sonoră, corespunzând surdei *s*) în munt. *zac* = z.
- ž (fricativă alveolo-palatală sonoră muiată, corespunzând surdei *š*) în băn. *žánă* „geană” = ž.
- ž (fricativă alveolo-palatală sonoră, aproape identică cu ž, dar mai puțin muiată, corespunzând surdei *š*) în mold. *žánâ* „geană” = z.
- a/ă, e/ę etc. arată nuanțe vocalice intermediare.
- k/t', j'/ž etc. arată nuanțe consonantice intermediare.

SEMNE DIACRITICE

- ˜ (deasupra vocalelor) nazalitate: î̃, ỗ = î̃, ỗ.
- ˘ (deasupra vocalelor) seminazalitate: î̂.
- ˙ (sub vocale sau consoane sonore) asurzire: ĭ, ȃ = ĭ, ȃ
- ˙ (sub vocale) închidere: ặ, ę̣, ɔ̣.
- ˙ (sub vocale) deschidere: ị̆, ę̣, ɔ̣, ʉ̣.
- ˝ (sub vocale) deschidere mai mare: ę̣̣.
- ˘˘ (după oclusive) arată o explozie mai puternică: în olt. *pat*˘˘ „pat”.
- ˘˘ (sub consoane) consoană silabică: ŋ̣ = ŋ̣.
- ˘ (sub vocale) arată că vocala constituie elementul consonantic al unui diftong: ʉ̣ (în *dau*) = ũ.
- ˘˘ (deasupra vocalelor) arată că două vocale formează un diftong cu elemente egale: în trans. *tōate*.
- ˘ (deasupra unei vocale sau a unui diftong egal) accent principal: *vêde* = 'vede, *tuatē* = 'tuate.
- ˘˘ (deasupra unei vocale) accent de intensitate – accent dinamic mai puternic, mai ales în fraze (având, adesea, valoare stilistică): *nŭ vręay*.
- ˘˘ (deasupra unei vocale) accent secundar (de multe ori ca o formă a reliefării afective): *sănătâte* = sən'tôte.
- (deasupra unei vocale, lichide, nazale sau fricative) lungime: ô̄ = o; m̄ = m; s̄ = s.
- < (deasupra unei vocale) scurtime: ụ̃ (în *dûpă*).
- + (sub o nazală) arată că articulația nazalei nu e completă, ci analoagă constrictivei următoare: *îmvăť* = ɪmʲvəts.

- î, u, î etc. (la umărul literei precedente) arată sunetele slab perceptibile.
 î, u etc. arată sunete şi mai slab perceptibile.
 î, u etc. arată sunete extrem de slab perceptibile.

ALTE SEMNE

- (cratima) se întrebuinţează ca în ortografia oficială:
ş'-o lăut-o la fugă pe-acî-încol.
- (sub litere sau sub cuvinte, arată că anchetatorul a auzit bine sunetele sau cuvintele respective subliniate, deşi acestea par neobişnuite.
 ~~~~~ sub litere, silabe sau cuvinte, arată că anchetatorul nu a auzit clar sunetele sau cuvintele astfel subliniate.
- ⌒ leagă două sau mai multe cuvinte care formează un singur grup fonetic, marcând, de regulă, diverse modificări de fonetică sintactică.
- ... marchează o pauză perceptibilă făcută de informator în vorbire, care nu e neapărat legată de schimbarea liniei melodice; ea poate fi determinată de o uşoară ezitare a informatorului sau poate fi, pur şi simplu, pauză de respiraţie (v. *infra*).
- / marchează limita unei unităţi melodice cu intonaţie nonterminală.
- // marchează limita unei unităţi melodice cu intonaţie terminală.
- [...] indică omiterea, în transcriere, a unui fragment.
- [ ] încadrează intervenţiile anchetatorului la înregistrare; marchează titluri de texte care nu sunt redade în transcriere fonetică sau redarea în transcriere literarizată a informaţiilor indicând numele şi vârsta informatorilor.
- [?] (după un cuvânt) arată că anchetatorul se îndoieşte de exactitatea formei înregistrate.
- [!] arată că informatorul râde.
- [ε] arată o ezitare a informatorului.
- [k] arată că informatorul s-a corectat.
- [r.] indică repetarea, de către informator, a unui cuvânt sau a unui fragment.
- [*] informator ocazional.

TEXTE

Sebeș

toătie comúliě mlierě la surdúcu

la petroșă_la prima mai toătie comúliě mlierě la surdúcu// am plecá_și
n_oi cîț am_foz_vo șaptiě ĩșî// ne-ă_luúat úo stráită cu me/erinde// io
eră_sîngur ĩsurát_și ájalalt e/eráu fićórî// mergîn ĩncólo fiĩecărĩě cê/

púnĩě și bogáj'u meú_ũ_stráită//

am umplú_stráită pînă-ŋ_gúră// am dús-o io cîț am dús-o//

hai/ mă ĩuáne/ ma/ăi dú-úo și tu//

ăla nu vre//a dóiĩea túot așé// ă_rămá_s-o duc tot io// dac-am_vázú_că
cê-ĭ treába/ că să le cār io la túot/ n-ă_zîs nimica/ m-ă_luúatu-naĩntĩě// m-am
ascúnz_dúp-o túfă și m-am_untórsu-napúoi cu mîncárea la túot// ș-an_găsît o
úmbră fájnă și m-am apucá_dĩe mîncá_și dĩě biěúú_pîn sára// ș-ápă ĩei șaptiě
ĩșî tQótă zĩua m-o căútát_ș-o pătît oót-om_post_ de pomeněște fόμεa surdúcu-
lui cîț ĩei trăěscu//

august 1953

[Nicolae Oprea, 60 de ani]

[A II, caiet 27, p. 20, transcriere: Lidia Sfârlea]

ne-am apucá_dĩě cosítu

cînd erán_copĩl dĩě trĩsprăcĩě anĭ ne-ă_dus cu vítĩĩe ĩm_pășúniě cu
mai mult copĭ// ne-am ĩnșirátos_pĭ-o dúngă și ne-am uĭtát cum úũ_úom
cum cosĩăștiě la iárbă// am prins a nĩe lăúdá toț că șĭ n_oi știŋ_cosĭ// únu că/
io ă_tăjăt iárbă/ áltu că/ io ă_tăjă_luțĩárnă/ cárĭ cê-ă_știúú_mintĭ//

úómu acěla cárĩě cosă ĩ-ěrá únkĭ/ fráte cu tátă-něu// o avút o mór-
mîntárě/ o murít o mătúșě bătrĩnă// úo pus coăsa júos_úo acoperít-o cu iárbă/
coăsa/ cócán/ tióc_ cútiě/ năcoveálă//

cîn Țo ajúnz_la Țo distánțá mícă/ noi ne-ă_răpezi_toț ca pásăřile/e// am
puz_mîna pe cósă și ne-am apucá_diě cosítu// dan_cu iě mai_multu-m_pămînt
că_îárbă// hai s-o ascuțímu// ă_da cu cúțea pe ia pîn-ă_rup_cúțea// dup-ája/
ne-am apucá_s-o bátiem cu còcánu pe năcoveálă pán-am_făcút-o toátă
tándurě//

ne-ă_săturá_diě còásă/ ne-ă_duz_la deál să ne scăldám/ c-o foz_vără//
cîn o fo_îárnă/ únku o vin_la nȚoi și spuníě că oáre cîníě i-o rup_còása și că
vrě să-l diě î_judíecátă că-i ũ_dujmán de-a lui// nȚoi copíli stam ca șoareći
la găurí ca să nu ne áfle// ș-ápă Țo murí și n-o mai aflá_nimíc//

august 1953

[Nicolae Oprița, 60 de ani]

[A II, caiet 47, p. 32–33, transcriere: Lidia Sfârlea]

cápra s-o-mbătátu și to_sátu s-o aduná_la iă

ă_lucrá la petroșléní ca zídáriu// ne-an_gîní_că să fáčě_cěvá mîņ-
cárlě ca pi la nȚoi/ mămálígă/ păpărádă și covásítu// ș-an_cumpără_și
spir_diě rakíu ca să bíem ínalíntíě de mîņcáre// cîn_am mește/ēcá_colíěșia
ă_zí căt-um_prétin/

dú-te/ mă/ și ad-om_pi_de apă să stîjěm spírtu și să băgám î_uálă//

dumítřu o zís că-ș fáče păpúci/ n-áre vrémíě// dup-ája o zís/

dú-tíě tu/ sîmiqániě//

da sîmiuón o zî/

ști cě/ băgă-l uņ_colěșě//

io l-am băgát/ am meștecá_colíěșia ș-am pus fedíěuu pe iě ș-am pús-o
su lágițá// și ásta úndíe stătíěm avea o cápră și dup-amíáz/ cî_s-o răcí_colíěșia/
ă_luúát-o ș-an_dát-o la cápră// cápra s-o-mbătátu și to_sátu s-o aduná_la iă//
úni zícă s-o púștíě că-i turbátă/ álťi că s-o diěpártíěză// p-o vint om_ficór
de-a loru/ ca s-o púștíě// i-ă_spuz/

dă-Țo drácu/ că s-o-mbătátu// apă trií zílíě n-o mai mîņcá_cápra//

august 1953

[Nicolae Oprița, 60 de ani]

[A II caiet 52, p. 20, transcriere: Lidia Sfârlea]

am jucat la cărț î răzbói

am fost î răzbói și am avút timp/ an jucat la cărț//

plěslěmně dușmánu nı-au găsít ȕ dıasúpra únui d'ěcúnc/ și am vázút că
víně ȕ projéctıl aprúape d'ě noi// și comandántu d'ě bateríje nı-au dat ȕ órđınȕ
să întrám în gavérnă// s-au retrás aprúape tȕátă bateríja în gavérnă/ și-au
venít al dóiȕlea projéctıl măi aprúape/ și noi/ nevřín să lăsám jócu dĩe cărț/
comandántu a ieșít dĩn gavérnă și a strígát a dóua úară la noi să întrám// cın
am intrát ȕ pe úșa gavérni și nói/ au venít al tréiȕlea projéctıl tómna plě lócu
úně jucám noi//

dóua minútĩe dĩe măi stam lěrám nımıcít//

august 1953

[Gheorghe Limbian, 58 de ani]

[A II, caiet 17, p. 22–23, transcriere: Lidia Sfârlea]

[Cum se face nunta]

dacă ȕ fićór c-o fátă să plac și ajúng la-nȕălějeriě/ víně peȕíte la păřínȕi
fěti// dacă pot ajúnge lă-ȕălějere cu pářȕa ce ı-o dă/ să duc la primăriě/
fac cununiáa civilă/ plě urmă fac cununiáa relij'ıúȕsă și să hotărásć ún să
fácsá núnta//

măi dĩēmúlt ierá ȕ obićěi/ căcȕ [la] děveri sau křěmátorȕ le făćě nırıása
pěně și símbătă sára/ în ajúnu cununiáa vinıáu děveri dúpă pěnlě/ cu muzı-
cántȕ cu tri-pátru nıámurȕ// păřínȕi fěti le da vin la tinerét/ la děveri/ d'ě băuút
și să-ȕcordáu în joc núma că ála//

dumíněcă urmă núnta// merjě dĩe să cununá la bisěrecă// cın să torćěá
napóıě ı-așteptá d'ěveri cu șȕiágurȕ/ cu zurgalái și cu muzicántȕ//

cınt ajunjeȕ acásă ıi așȕlěptá ı pȕrtă cu grıȕ și cu apă și-ı stropě cu apă
și cu grıȕ ca să áıve tíneri năróc/ tınăra păřěkřě// iěráȕ nevěștĩe tıněre și-ı cıuıě/
únělě lăuudá/ úněle cuful'ě//

plě urmă ș-așȕlěrně la petrecăniě// dúpă ȕe lua ȕ rınd de măsă cu
mıȕcäre și beuutură/ nănáși și o sámă dĩe úămęnȕ măi bătrínȕ se dućě p-acásă/
să-șȕ vądă dĩe gítĩe... și nănáși nu măi veneá la núnťá pínă nu veneá děveri

dúpa ĩej cu tri-pátru părék^k_de ȳámenĭ măĭ tĭnerĭ// şi nănáşi nĭ-aşteptá c-õ
cubăr cu ġin plă măsă/ şi cubáru ĩncununát cu florĭ şi doi colác marĭ ĩ tȳörtă//
luȳá doi dĕveri cubáru/ dúpa ce-ş petrecă şi merĕ ĩn_cása nírelui şi da la toţ să
ġústĭe ġínu nănáşului// pi la nézĭ nóptĭ să scotĭe cĭnştiĭa tĭnĭerilor// o scotĭe
vórnicu căre conduĕe ȳospătu//

apói măĭ mult să duĕĕu acásă// tĭnĭerĕtu măĭ rămĭnĭe şi petreĕĕu// tĭneri/
dácă scotĭe cĭnşte frumósă/ ĩ kĭemá şi lunĭ să víĭe la zámă ácră şi rakĭu să-ş
driágă cápu// pe úrmă să terminá//

august 1953

[Gheorghe Limbian, 58 de ani]

[A II, caiet 17, p. 23–26, transcriere: Lidia Sfârlea]

[Gem de prune]

ă_spălă_prúneĭe/ le-ă_scos símbureĭe/ le trec prim_maşínă/ le
púnĭe_la focȳ// cĭn ĩ gáta dĭe flĕrbĭe o púnem_um_borcánĭe pe ȳúrmă la
cuptȳór// noi o púnĭem ĩn_cuptȳóru ál de_ĕ pĭnĭe şi le lĕġăġȳ//

august 1953

[*] [Informatoare ocazională]

[A II, caiet 27, p. 30, transcriere: Lidia Sfârlea]

Petrești

culésu gîilor

o vinît culésu gîilor înalîntîe de vriîemîe// apăi opărim vásăle/ le frecăm
bînîe// le opărim cu busuióc să nîrîsă vînu faîn/ áltfel să oțătêștîe dácă nu-î
curát//

și cáru trábă controlát/ să să újtîe bînîe la rôtele cárului și la lînimă/ să
nu păřim cîlêvâ// apăi púnîem lóřtrîelîe pîntu culîes și púnîem doî sulî pe cáre
stă cáda ș-o scîndură la níjlocu cárului// ș-ápăi cáda vînîe legátă bînîe cu un
hărdăzău ca să nu cádă// să púnîem cúbêrele-ŋ_car și corflîele și să căuutăm
țégîia de la cádă ca s-o avém la-ndemîná// scărîța să n-o ujtăm/ ca să tîe poț
suiî-ŋ_car// apăi plecăm la vîlê sau gîlê//

strúguri cêi frumôșî îî lăsăm pîntu pod/ cêilant îî băgăm_ũ cádă dē-î
zdrônșîm_//

octombrie 1949

[Octavia Stoica, 52 de ani]

[A II, caiet 49, p. 48–49, transcriere: Aurelia Stan]

[La cules]

dácă áre úomu gîie mûltă/ atúnce prêteni sâi_î-ajút_e și pîntu c-o flîoz_la
culés/ ómu-î dă un_coș de strúguri_î// strúguri îî pũ-ŋ_b_îot// cu b_îótu-î cárá
șî-î bágă-ŋt-o cádă diŋ_car^{tu}// dácă vîne_acásă/ scúrá m_îústu diŋ_cádă și-l
bágă-n butuáîe// și pe úrmă proprietáru cásîi/ a vîi/ să spálă frumós pe
kîciuáre șî să bágă-ŋ_cádă și cálcă strúguri ca să-î scúrá mústu t_îot dî_jei//

și după ăia tréverele ălea călcâte le dŭce la țeasc^{tu} de nu rămíne nimíca/
[numai] mŭst^{tu}// din tréverele ălea mai fáce uámení lîurí^{tu}/ pŭne apă pe tré-
vere și le lásă să h'árbă și pe urmă le scŭră// íásă ca și pe must și fáce o blăutŭră
așá acríșuáră// ȳo fŭolosásc uámeni-ŋ_cásă în loc de gín^{tu}//

dácă-z_mŭlte trévere/ le așáză-ŋt-o cádă și le báte bíne și le-astŭpă
deasŭpra cu pámínt^{tu} íará bătŭt bíne ca să nu să răsúfle și le lásă pínă să h'íerb
bíne ș-apóí le dŭce și le fáce gínárs la cazán//

octombrie 1949

[Rafila Goia, 66 de ani]

[A II, caiet 1, p. 54–58, transcriere: Ștefania Pop]

[Progadia sașilor]

îi vórba c-a h'i fŭostă odátă sírbi alíca/ ar h'i fŭost o biserică sírbeáscă//
alț uámení spŭne că ar h'i fŭost o cétáte/ să vád níște ferestŭță micŭță de
pușcáu uámeni pin íele//

acúma-í cimitír sásesc acoló și să-mormânteáză númai uámeni născŭt
în_comúnă/ cáre nu/ í-mormânteáză afáră de cétáte//

romíni au progádíja mai í_sus de cétáte// í-o grădínă-ŋtre amîndóuă
progázíle//

octombrie 1949

[Rafila Goia, 66 de ani]

[A II, caiet 1, p. 48, transcriere: Ștefania Pop]

[Despre comună]

comúna ásta o fŭost sásáscă// romíni or venít núma cŭrdári/ păstórí de
la vít'e/ și cu tímpu s-o tuot ínmulțít și apă sântem cam íegálí cu sáși/ dácă nu
kar mai í-am íntrecŭt^{tu}// romíni s-or ínmulțít așé că íește fábrica de hírtíe și de
keresteá/ da noí í-am spus juágáru// íeí or vinít la mŭncă alíca dín_tuáte
comúnele de pinprejŭr//

octombrie 1949

[Rafila Goia, 66 de ani]

[A II, caiet 1, p. 50, transcriere: Ștefania Pop]

la botéz

botézăle să fac de la două săptămîni la trii săptămîni// muăşa dŭce
copîlu pî_la biserică// la biserică-l dă la năşa de-l ţîne-ŋ_brăţă de-l botează//
acăsă-l dŭce năşa pe copîl^{tu}/ ş-ăpă căre-s mai îstărit făce măsă cu neămuri şi
préteni// căre-z_mai sărăci/ nŭma muăşa şi năşa-ŋ la botéz//

cî_să pléce_acăsă îŋ dau tuot bani la copîl//
octombrie 1949

[Rafila Goia, 66 de ani]

[A II, caiet 1, p. 52, transcriere: Ştefania Pop]

la crăcŭn

făcem îŋ_cuptóri^{tu} pîta şi strŭţă// frămîntăm ũ_aluŭat de făiină de nŭla/
pŭnem drojdîŭţă ş-ăpă-l frămîntăm cu lăpte/ cu záhar şi ŭŭnt şi ŭóŭă// dúpă
cê-o dospítu-l pŭnem î_vásă/ în fórme şi stă-n fórme pîná s-árde cuptóri^{tu}//

înalînte de-al pŭne-n fórmă-l sućim şi mai pŭnem şî nŭcă or mac^{tu}// apăŋ
mai h'ierbem ŭo ŭălă de curékŋu cu perişuăre/ că tuot ŭómu-ş áre pŭorc de
crăcŭn şi-l táje ŋaŋînte să áŋbă cîrnăt sau cîrtabós//

muŋérile să gîndesc^{tu} să áŋbă pe crăcŭn o găiină/ să făcă zúpă// apă_sára
de crăcŭn ŭmblă copîŋ cu steáŭa ş-ăpă le dau bani ŭámeni că vîne de cŭolíndă//

la paşti/ tuot la fîéli^{tu}/ nŭma-n lócu de pŭorc^{tu}/ táje un níel^{tu}//
octombrie 1949

[Rafila Goia, 66 de ani]

[A II, caiet 1/1949, p. 60–62, transcriere: Ştefania Pop]

[Deochiul]

tuáte feméile cred în deuokát^{tu}/ alíca nu descîntă níme cum auŭd^{tu} că
descîntă pin alte ŭócuri/ alíc nŭma bágă cărbŭni î_ăpă//

octombrie 1949

[Rafila Goia, 66 de ani]

[A II, caiet 1, p. 64, transcriere: Ştefania Pop]

cum am învățat de mușă

în năouă sute doisprăzăce m-am dus la cluj și am stat cînă luni// o fuz
o fira cam griu// iera vremea unșurilor// noi romîni ieram mai înapoi cu tuate
ielea// da pe noi ne-a-nvățat un dăctor de romîn^{tu}// uo fuz un băiat bun că
vorbe ca pe la noi pin comună/ de ni-o deșkis^{tu} capu la tlate//

ă fuz romîne năma patru și dî patru am ieșit dăouă cu fărte bine și
de tuate am fuz triză și cînă// ne-am purtat bine că noi n-am umblat pustiu/
ne-am văzu de-nvățătura// da aici în comună-n tuată năma or fust patru
mușe-ș comună// are piște șasă sute de fumi//

octombrie 1949

[Rafila Goia, 66 de ani]

[A II, caiet 1, p. 66–68 transcriere: Ștefania Pop]

ni-o spart capu

cîn am fost pe clăsa dău/ am fost în păuză și fujiám^u pin cūrtea școli/
mă jucăm cu mai mult copii// și alții copii mai mari aruncău niște ketri mari
de pe zid în vâle// cum îi la noi la șcuola lîngă vâle/ io kăr atîncă am trecut
p-îci/ m-o lovît în cap^u și ni-o spart capu// io am amețit și m-o luat alte fete
mai mari și m-or spălat^u/ m-o curs sînje și ni-am dus în șcuolă la dōmnu
năvătători^u și i-am spus^u//

o kemăt pe toți copii acēja căre o aruncat și o spus toț că io nu/ io nu/
pînă i-am spus^u ieșu că văsilije a lu niță m-o lovît în cap^u/ că l-am cunoscūt^u
și l-o pedesit dōmnu năvătători^u pîntu ásta/ iar eu am suferit mult pînă m-am
vindecăt^u//

octombrie 1949

[Gheorghe Căldăraru, 10 ani]

[A II, caiet 1/1949 Călnic–Petrești, p. 24–25, transcriere:

Maria Zdrenghea]

o fost odată un pácálă

o fost odată un pácálă și pácálă ăla o vrut să pácăliască ȳomeni și-o vint odată dȳoi fićóri! la el// și să-ȳ pácălească/ și dacă ȳ-o pácălit^u/ o spus ȳel cătă mujérea lui să-șȳ lėje o áťă la grumáz și cȳnd zȳce ȳel să mȳargă la báltă să să făcă că nu mēre la báltă și ȳel atúnĉ dă cu cuțȳtu în ȳe și să să făcă mȳórtă// și atúnĉ ȳel ȳe ĉeterúťa din cui^u și cȳntă și ȳe să să scȳóle sus și să jóĉe//

și cȳnd^u s-o sculát^u o zȳs cătă fićóri!/ vidĉť că am sculát-o/ și ȳeȳ or crezút și or zȳs/ nu ne vinz nóũă ĉeterúťa// și ȳel o zȳs/ ba o vȳnd// și ȳeȳ or... or crezút că ĉeterúťa áťa scȳóľă ȳómini din mórtē și ȳeȳ or luat^u ĉeterúťa și s-or dus^u acásă// și acólo în sátu lor^u o murít un ȳom bogát și ȳeȳ s-o dus^u la ȳómu ála bogát și or zȳs/ ĉe ne dăȳ nóũă dacă ȳl sculám// și feméȳa/ mujérea lu ȳómu ála o zȳs că-ȳ dă doȳ saĉť de banť//

núma și fićóri áťa o zȳs să le deȳ o ȳóľă cu lápte covășít și úna cu dúľĉe și or luat^u ȳómu din pat^u și l-o pus^u jos și ȳ-o pus o proptĉ-n spáte și cȳn o vint mujérea lui în căsă să-l vádă/ o văzút bărbátu căzút jos și ȳeȳ or luat bání și or fujít cu bání//

octombrie 1949

[Gheorghe Căldăraru, 10 ani]

[A II, caiet 1 Călnic – Petrești, p. 26–28, transcriere: Maria Zdrenghia]

cȳn am fost^u cu vácȳle

odátă/ cȳn am fost cu vácȳle/ noiȳ ni-am spăřiát^u di-o vúlpe căre dućá în ĳúrá un púȳu de ȳépure// dup-acĉéȳa am luat-o la fúgă în vále//

octombrie 1949

[*] [Informator ocazional, 13 ani]

[A II, caiet 1 Călnic – Petrești, p. 34, transcriere: Maria Zdrenghia]

o plóȳe máre

cȳn am fost^u mic^u de pátru ani/ táta m-o trimés cu váca și viťálu la mȳncáre și acólo s-ō-ntȳmplát c-o venít o plóȳe máre și vȳnt în căre ni-o luat cu vacť cu tot și ni-o zburát pe áľaltă cōstă// cȳn am vrut să vin îndăřăpt/ n-am

putút să trêcem válea péntru apă// o venít táta dúpă míne şi m-o trecut
ápă_spáte// cîn am fost^u la mîjlocu ápei/ mî-o zburát pălăríia diŋ_cap// s-o
dusu^u járă pin apă dúpă pălăríie//

cînd am fost acásă/ m-am îmbolnăvít^u//

octombrie 1949

[*] [Informator ocazional, 13 ani]

[A II, caiet 1 Câlnic – Petreşti, p. 34–35, transcriere: Maria Zdrenghea]

[Cum chiuiesc la nuntă]

cîn merg la nuntă la noi dúpă ce vîne de la biserică încép să strîje/ cûiész^u/

nireásă mîndră cu florî/

îeţ gîndu de la fićórî

şi ţî-l púne la bărbát^u

c-acúma ţî-ai măritát^u//

octombrie 1949

[*] [Informator ocazional, 13 ani]

[A II, caiet 1 Câlnic – Petreşti, p. 35–36, transcriere: Maria Zdrenghea]

m-am dus^u cu-o prêtenă să culéj'ëm buruiénî

ástăz pe la oára zêce m-am dus^u cu-o prêtenă să culéj'ëm buruiénî// cînd
am ajúns acólo ă_începút să culéj'em// íŋcă nu iěrá plíně stráitîle şi prêtena
mea táínd uo buruiănă numítă ştir şi stîn cu picóru drept înaînte i-a venít
sêcêreă drept în jenúnkě// míiě/ fiŋcă-mî iěrá fúorte mîlă de ęa/ i-am spus să
plêcę_acásă că-i voi^u dúcě ięu stráită dácă ęa nu póte dúcě// da ęa s-o năcăjít
cum uo putút/ fiŋcă ştiîé că ięu am dásáji mai grei şi-a dús-uo ęa//

pe căle cîn am venít/ ęa mî-a spus/ aláltăjerî cîn m-am dus^u dúpă bu-
ruiénî aveám uo sêcêre căre tăjá járăş' bîne şi m-am tăját la dêjet/ iar iěrî cîn
m-am dus^u aveám uo sêcêre căre făcęám cu ęa de zêce uorî la fir şi firu to nu
iěrá rupt^u//

august 1951

[Ana Dragomir, 15 ani]

[A II, caiet 10/1951, nenumerotat, transcriere: Mircea Zdrenghea]

Sebeșel

cum să botiáză copiláșu

copiláșu să botiáză și la o săptămîină/ și la două și la tri/ cum vre ȳómu//
muáșa îl dŭce pîná la biserică// la biserică îl dă la nănáșa// nănáșa îl ținîe piě
mîna driáptă și s-aprîdi-o lumînáre// zîce credéu// dup-acéia îl dezvăluie și
țîpă apă rēce pă iělu//

ș-ápoi dup-acéia-l îmvăluie și pliácă nănáșa cu iělu acásă// acásă fáce
mása//

august 1953

[Maria Pleșa, 64 de ani]

[A II, caiet 13, p. 29, transcriere: Lidia Sfârlea]

la mŭntiě

cînd am_foz_la mŭntiě/ la gótu/ ă iěșit ũ_pádină ș-am_vázú_doi pui
diě țăkî/ d'ě căpriuórá// io mă_băgát un_colíbă și țăki s-o dusu// ș-am_vázú
sí culcúșu úrsului că únde-i/ la ô_fag uscátu//

august 1953

[Maria Pleșa, 64 de ani]

[A II, caiet 13, p. 30, transcriere: Lidia Sfârlea]

brîza

mŭlj'ēm uójiil'ě iŋ_găliátă// să dŭce/ să străcură/ să púnîe la trŭácă// să
zmîntînîe de pe trŭácă// să-ŋcălzéștle puțin ca cîn să mŭlj'ě și să dă kágu//
dúpa cēja să bágă_sácu diě cașu/ să lăsă puțin acólo// să scuátîe dî_sacu/ să

púnîe la coptu tri sau pátru zîlîe// să sfîrîe/ să sára şi să bágă burdúş// să púnîe
la păstrare la cêlárú pîná la tímpu lui//

august 1953

[Ana Ursu, 43 de ani]

[A II, caiet 13, p. 27–28, transcriere: Lidia Sfârlea]

cum áre úrsu róstu lui

uámëni îş adúnă gítîl'e/ uăi/ vac/ în bătătúrá/ la stîná// sára or
d'ëminjáta vînlê úrsu şi prînde-o vacă cu biárăl'e d'ë spinárë ş-o dúcê pe-on
izvór sau o lăsătuárl'e/ pîná la lócu lui d'ë prádă// ş-acólo ái súj'e sîj'el'e
dî spinárl'e/ pîná píca josu/ ş-ápoi dácă nu iêştlê nímlê să-l dúduiê di-acólo/
ápo iêl cîtlê tri/ pátru zîlîe/ pîná gátă de-acólo cárnea// rămînlê plêlia de plê
vacă párcă ar tráj'-o măcêláru//

dácă iêştlê ô cînlê să-l múştlê/ fúz/j'ê péntu ránă şi nu măi puátîe umblá
pîná să vîndîcă/ péntu múscă// trábuie să ştiá în bírlógú să să áperlê cu gúra
dlê múştlê// stă cîte cînê/ şasă săptămînî să să vîndêcê//

august 1953

[Ana Ursu, 43 de ani]

[A II, caiet 13, p. 27–28, transcriere: Lidia Sfârlea]

ursuáica cu doi pui

pe tímpu meu/ pe tímpu mîeu cîn... pe tímpu hêu cînd iêráu la şcuálă/
am aúuzît de uámëni/ pe vîná.../ de uámëni spuîîŋ_că s-o dus vînătúóri c-o
venít o ursuáică cu doi pui îŋ_cuásta cáci/ cum îi zîcê pe la nuoi/ îŋ_cuásta
cáci// nú rîdeţ nicúna¹¹⁰// ş'i iou/ curiúós iêráu ca să väd ş'i iêu ursuáica// m-am
luat ş'i m-am dus pe mút'ea... susu/ pe pláju groápelor ş'i m-am dus pîn-acólo
susu la vînătúóri/ únê iêrá poştáţ vînătóri ca să vílê ursuáica//

acúolo/ únu diŋ_vînătúóri/ um_vecîn de-al néu/ zîcê/

mă alesándrê/ dú-tlê mă alesándrê/ măi/ ş'i tu vasílîjê/ dúcê-vă-ţ amîndói
pîná-n mút'a la páráu... páráu arínielui şi vă uítáţî din mút'a ája ş'i vedîét/

¹¹⁰ La înregistrare participă şi alte persoane.

vęęde-să cęva/ aľude-să cęva ca să vıię-ęcuăcę// nľoi aşá am_făcút-o// am
 luat-o la fúgă péştle cuăsta ája reă ş'i ne-am duş// ş'i cľ_să ne-gím noi acólo-n
 mút'e/ am da_făţá kar cu ursuăjca// vınătľóri dĩ_úrma nuăstă ne-o vązútľ/ o
 vązút_că noi ne-ntılńím t'ar cu ię ş'i noi n-ľo vedľem// ľo strıgá_la nľoi/ fużıt
 copıľ// nľoi atúnca ă_stat ş'i ne-am oprıt ş'-atúnca am aľuzıt-o că ne-am
 întľórs cľătă vınătľóri ş'i am aľuzıt piş'pălin ínapói// ne-am întórs jără ş'-am
 dat_cu uăki de ię// ă_luat-o la fúgă// da noi cę să putém fużi/ nľe dućám to
 piếştle capľ// fuj'/żám o tıră/ nę-pedecám/ nľe dućám péşte cap// da
 uryşuăja/ dácă ne-o vązútľ/ ľo şķimbát dirľécťia// o luat-o núma óblľ_j'/żos
 ş'i noi am_fuj'/żıt de-a cuăsta aş'á/ să fuj'/żím acólo la vınătóri// ş'i ľo apucát
 pi-um_părău ş'i s-o băgátu-n nếştle túfľe/ ş'-o stat acľólo// noi am_fuj'/żıt
 pínă la vınătóri// vınătóri ľo plecá_de-acľólo// o plecá_să vıię să nę tıię
 cáļa nouă// noi am_vązút că vin şi ji/ am apucá_corájľe ş'i ne-am du_cătă
 jęi//

vınătľóri i-o da_ruăťă ş'-o strıgátľ că jęrá nışte uămenı ím_válea măr-
 tinıľi// ş'-o strıgá_de-acólo/

mă/ mă/ mă/ ája diľ_válľe// tınétľ-i cáļa că cobórá pe váļa ari... [k]
 pe părău arıńiľlui/ cobórá-m_válľe ş'i tăjăťi-l ín đuosľ// să-i tınét cáļa s-o
 putém puşcă//

uămini de-acólo o făcút găľăżiię diľ_gúra părăľuli// ię nu s-o măi dus/
 ľo stat// ľo státű_nıšťľe murári// acuma/ jăca vıńľe un al_većin de-al nľostľ//
 mľă/ zícę/ stăj să mă duc jo să mă uť// úť_acólo-n deşímj-ája/ nu cumvá
 jęşte acólo băgát//

or t'ért-o din uăg_dľe n-o vedęáu// să dúcę/ să dúcę/ să dúcę/ să úťă/
 n-ľo vędię// ja o piăťrá mările ca să da la vále cu ásta reă ş'i zvırľi-acólo ín
 đeşímeļa ája únj-o fost// da ja s-o vązút ľocolítă// cín ľo vązút [k] cín ľo dat
 cu piăťra acólo/ s-o sculátu-n duăuă pićuărię ş'-o plecát cătă jęľ^u/ o plecát
 cătă jęľ/ că jęrá apruăpie// núma la trizăş đię paşı jęrá//

ăla/ vınătóriľu atúnca núm-ľo pus púş'ca ş'-o trasľ// cín ľo tras/ jă s-o
 răsturnátľ// s-o răsturnát/ s-o dus ím_părău/ grămádă acólo// acuma jęi nu
 ştiă că-i muărtă/ nu-i muărtă// a fost únu/ h'ínu glıgor a lu sarah'ím íj zıcę/ a
 fost jęľ ş'i zıcę/

mă/ cê/ lăsăţî-mă pe mínîe că dōră ȳo am_fost om de husári// ícê/ lăsăţî
că mă duc ȳo la ie să văz// şi o răsfrînt_mîneçîlê//

mă uĩtám curiúos/ mă uĩtám curiúos tárle că êe făcê ásta// ȳo răs-
frînt_mîneçîlê ş'-o luat malarínă_mîná ş'i s-o dus pínă la ie// ursuáĩca iěrá
tăvălítă-n pîărău şi meré sĭj'/zilê pe părău la válîe// da ursuáĩca sta cu căpu pe
părău ĩ_sus// iěl cîn o coborît/ o coborît_la căpu iěĩ di ple părău şî-ĩ trázê úna
cu malarína// cu mút'a ĩ-o tras îŋ_capȳ//

acúma nu_ştiu c-o fo muártă sau o trēsări_núma cîn ȳo dat iěl cu mút'a
că ásta cîn o dat/ ie pesámná că ȳo mişcád_din_cap şi iěl ȳo zbiěrát// ícê/

êu eĩ c-acúma sárlê la mínê//

ášťia gáta cu púştilê// ícê/

nu-ť h'ĩiê frícă/ pȳc/ pȳc/ ȳo tras iără// doi iş ȳo mai tras ĩ_ie// ā/ ursuáĩca
ȳo fo muártă// o luat-o// púli// púli s-o dus/ púli le-o scăpát la gonác/ cáre-o
fo gonác/ le-o scăpátȳ// ȳo trecút píşte prisçúára/ ȳo trecút cáta tónça púli// ĩi
o scăpát/ ieĩ s-o ținú_dîe bătrína//

acúma aŋ_coborît/ ne-am strîs cu tuóti la ie acólo// ap-or lîegát-o/ ş'-o
pús-o pi-un lăstarĩ ş'i s-o acăťat toť/ vo dóĩsprězăcê iş' dîe ie ş'-o tîrăĩt-o pe
părău la válîe/ acȳólo la gúra părăȳului//

iěrá dumínleca// ȳo venít/ ap-o luat uŋ_cărúť rău dî la antóniê mihálca
ş'-o pús-o-ŋ_cărúť ş-o adús-o la mărťinîlê/ la făgădáȳu mărťinîli/ ş-o-mprê-
d'itát-o îŋ_cúrťea făgădáȳului//

şi s-o uĩtát toátă lúmea la ie/ că veneáu ȳămeni de la biserică pe tímpu ála
şi s-o adunát lúmea acĩ şi veneáu şĩ de la tîr_dî la săşçórĩ// cáre veneá de la
tîr_de la săşçórĩ [!]/ vedeám că cáĩi cînd aj'/žúŋg acĩ/ núma-nçêp a forolĩ ş'-o
tăĩě ple lúnçă// nu vrę ca să treacă pe drum pe-aci// ȳo tăĩě ple lúnçă núma-ŋ-
cȳólo//

mă/ êe-ĩ mă// êe-ĩ mă/ bai// cî-o h'i dîe nu... dîê/ dîê/ dîê/ dîê// o zvĩrlĩ_ple
dȳă foméĩ/ o da_cu iělle-ŋ_cucurúz acólo// iělle [k] calu/ vîez/ le-o urmát/
ȳo văzú_că nu-ĩ bínê acĩ// ş'i nȳ/ ne-am dus apái şi... da/ dȳă zĩlîe/ duăȳă nȳopt
jó n-am mai putút durńĩ// tuátă nuáptea säreám şi jd'erám că úite/ úĩti-o că
vínîe ple mínîe/ vínîe ple mínê// aşę că ásta am_vázút-o ş'i iěũ// ásta-m

întîmplát-o/ prima ursuăîe căre am_văzút-o îeū întîi la ietátęa me dîe
 ũspręzęcęe ani//

iulie 1959

alecsándru avrám a luî costandín, [68 de ani]

[A II, ILIL_AF_0071, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

[Despre subiect]

nō/ iēu apăi m-ă născút îñ_comúna ş'ugágŭ// în ş'ugág s-a-ntîmplát
 tuátę acęstęa/ la ietátęa meă dîe ũspręzęcęe ani//

[Cum te cheamă?]

mă t'ámă alĕcsándru avrám a luî costandín// iĕrám dîe ũspręzęcęe ani//
 ástăz sunt alĕcsándru avrám/ domiciliát îñ_comúna sibişél/ rajónu sębeş/
 rej'ionála huneduára// ástăz am ş'aizăs şi ŭop/b_de ani/ intrát ĩ_ş'aizăs şi
 nõuă//

ca să mai poveşţim din tineręętelile mĕl'e/ vă spui ş'i cîn am_văzút
 lúpu-ntîi//

iulie 1959

alecsándru avrám a luî costandín, [68 de ani]

[A II, ILIL_AF_0071, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

cîn am_văzút lúpu-ntîi

iĕrám cu nęştle cápre şi cu nęştle ŭoi în dósu mărtinĭi/ deş trăiam
 acólo-n mărtinĭi/ provínęa comúnei ş'ugág/ şi iĕrám acŭólo/ nĕ j'/żucám cu
 ĭónu/ cu-a górgi zamłóri/ cu-n većín// nĕ j'/żucám de-a piĕtrićăua-nt-un
 potĭec acŭólo ş'i cápřiĭle iĕrá băgáte îñ_frŭză/ în nęştle fągúť/ faż mić/ ş'í
 núma auuzím ũ_iĕdŭ mę de-acólo// io de dĭ_sus de ĭĕl/ dim_potĭęcŭ l-am
 îñgínátŭ// fac ş'i io mę/ dĭ-acŭólo// iĕdu n-o ma/ăi zĭ_nińica/ núma am_văzút
 ŭñ_cĭně mărę/ o sărĭt pęştle faj'/ż/ pęşte fągúťĭ áĭa/ ş'-o lŭát-o la fŭgă pe-a-
 cĭ-ŭcoló// io atúnęa am_vru_să strĭg/ să fac ũĭi lúpu ş'-am zĭsŭ/ io n-am t'ęrt
 putĭęria/ ĭq-m făcút/ io am zĭs/ ha/oō/ ha/oō/ lúpu// da dúpă ęe s-o depártátŭ
 ca la vo cĭzác de mĕtri/ atŭća aŭ_căpătát graĭ/ pă-ĭ t'ar lúpu/ t'ar lúpu// am
 to_strĭgát/ am lŭa_cápřiĭlę ş-am fuj'/żĭt cu ĭĕle acásă//

ş'-aveám un_cîne şķiopŭ acasă/ dim_prîmăvără o fost şķiop/ lîegát//
ã_luat cînĉle/ că cînĉlă ĵerá bun vînatóriŭ/ ş'-am dezlîegát cînĹlîě ş'i m-am dus
acólo ş'i ĵ-am dat ŭúrma pe úņę-o trecút lúpu// po/ lúpu nu s-o dîĉpártát/ bátă-l
dumnîezăŭ/ cam la vo sûtă de mîetri/ şti/ ŭo stat înt_áltě túfĹě// ş-acŭólo-n
túfĹe-ĉĹeă cînĹlě ŭo dat dîě ĵě// cum o dat/ núma aŭúz cînile în túfele áĹeă hă/
hă/ ş'-apó l-o lua_la guánă ş'i l-o trecút pe la crúĉa áĹa de pt'átră cătă luminári
cînĹlîě// cînĹlîě n-o venít pînă sára-napŭóŭ//

ásta ŭo fost cîn am_vázút lúpu întîĵi//
iulie 1959 alecsándru avrám a lui costandín, [68 de ani]
[A II, ILIL_AF_0071, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

cîn am fost ĵo cătánă

apó să vă ma/ăi spui ĉěvă// să vă spui ĉěvă cîn am_fost ĵo cătánă// cîn
am trîecút ĵeŭ în rĉgátŭ// am dĉertzá_d-íĉa/ m-ă_dusŭ/ mă sîmĉám romĹn/ am
trîecútŭ în regátŭ//

apó am mĹers voluntáriŭ/ că m-am dat voluntári ca să-m cĹştĹg ĉĉtăĉánĹa/
sa fiŭ şi ĵo ĉĉtăĉán romĹn acúma// am abzís dĹe protĉĉĉia ŭngáră ş'-am trecútŭ
şi am mers ca voluntáriŭ în reġimĉntu obzăş/ bucurĹĉĉiŭ//

ş-a vení_tĹmpu ş-am mĹers în... în fruntŭ// am_vint la turtucăĹa/ ş'-acólo
s-o făcút ŭo trădărĉ de ne-o trădát_tŭot fróntu// tot fróntu ni l-ŭo trădát/ am
căzút prĹş// înainte/ cîn am_vázút că cădĉm prĹş/ ĵo acúma mă sîmĉám că-s
ardĹeĹán ş'i mă prĹndĉ neámĉu/ bulgáriŭ ş'i ĵo ĉĉ să fac/g/ duámĹĹě/ să mă
duc...// ĵerá un vapór la pŭontuón/ ŭm_vapór micútŭ acŭólo ş'i vedĉám că-m-
bárcă soldát// ã_luát-o la fúġă péstĹe mal ĩ_jos/ m-am ĵĹpá_la dúnăriĹě// ĉĉ să
mă poĉ apropiá acólo că ĵerá multĹmĹě dĹe soldát pe pódu áĹa// únĹě să să súĵĉ
la vapór// m-am urcă_sus// m-am urcát pe ŭúmeri lor şi m-am dus pîn-am
azŭs.../ azŭs să mă ĵĹp-ŭm_vapórŭ// strĹġá áĹa/ ĉĉ te-aĹ suĹít/ ĉĉ// da ĵĹi nu putĉ
c-aşă ĵerá dĹe strĹş/ nu putĹĹĹi să cazĹ ĩntră ĵĹi// ş'i áĹĹi n-o mai dat cu pumnĹ
pĉştĹe kĹĉuáriĹě/ áĹtu să mă doboáriĹě j'/žos/ nu puteám să scapŭ// cîn am aj/žŭs
acólo/ vapóru o plĹĉcát// am ĩntórs-o ĩnapóŭ/ tot péştĹe cápetĹĹě lor/ péştĹe

úmeri/ călcîi// n-o mai dat cîtlea lovituri/ ă_sărit întră iej j'/zōs ș-am fuj'/žît
 înapoi// da nu m-am dîepărtat ca la trizăș de miētri dîe ponton// s-o rupt
 pŭontuonu// atîta soldat o fost acolo și s-o rupt// cam o fo vo tri sûtē de soldat
 pe pōdu āla// s-o dus tot în dūnărlē// cît ŭo mai iēsît/ nu știu/ da s-o-nlēcāt āi
 mult acŭólo// bucurîla mię că m-am întŭórs/ m-am putút intuărêcē// nō/ zîc/ dîē
 stam acolo și iō iērām înēcāt// iō nu știu înotă/ iō n-am fo pe lîngă āpă// iō
 aŭ_crescút înt-o cuăștă/ acŭólo-nt-un mūntlē// și bucurîla mîă c-am scăpātŭ
 dî-acolo//

iulie 1959

alecsāndru avrām a luī costandín, [68 de ani]

[A II, ILIL_AF_0071, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

cîn m-o prīs pe frōnt

nō/ poi dŭp-āja/ apō m-o prīs^{tu}// am miērs [k] m-o dus bulgári
 îm_mačēdóniā// n-o ținū_la sófiā vo tri zîlîē înțuijēt îm_vagŭón/ de-am
 gîni_că tŭóŭ murím acŭólo/ pe cît ne-o-ŋcuiátŭ îŋ_căldŭră mărîē// iērā cāl-
 dŭră și nu ne-o deșt'/kís nímē ŭŭs'a// ș'-apō c-o_fost rupt acŭólo/ pe la
 sófiā-ŋcôlo/ o fost stegăluīt un țārmurē și nu puátîē trēcē trēnu cu nŭoi// ię//
 și-aș'ē că dup-āja ne-o dusŭ... ne-o dŭsu-m_mačēdóniā la grāsko/ la
 grāsko¹¹¹// de-acôlo/ apō ne-o împārțîtŭ și pîe mínîē m-o da_la dojērān¹¹²/ la
 dojērān îŋ_grāniță cu grēcî/ bulgári și albāniā// ă_stat acŭólo vŭo dōŭă săp-
 tāmîni/ tri/ dup-āja am_venítŭ la_driianóvo ș'-ači ă_stat vo cînē lunî de zîl'ē
 la_driianóvo¹¹³//

am lucrát la un furniculárîŭ// dučām sîrma pî-acôlo și muniți puneám/
 înčārcám la furniculári/ dîe trimeteám la frunt acŭólo cătā itālîa nu știu pe
 únîē/ cătā mārēa mediterānă trimitiē pís'tē priljépŭ¹¹⁴ îŋcôlo//

nō/ acūma de-acôlo m-am bolnāvítŭ// m-am bolnāvî_răŭ și m-o adūs
 la spitálŭ/ î_ispít// ači ap_am stat vo pátru lunî dē zîlîē la ispít//

¹¹¹ *Gradsko*, oraș în Republica Macedonia.

¹¹² *Doiran*, oraș în Republica Macedonia.

¹¹³ *Acum Dreanovo*, oraș în Bulgaria.

¹¹⁴ *Prilep*, oraș în Republica Macedonia.

dúp-ăja m-a luáatŭ... pe mai mult/ a făcut um_plutón ş'i ne-a pus la vagoániě ş'i ne-a dus îm_bósniă/ iar acólo să lucrăm tómnă la sarajěva// cîn am aj'/žŭs cu nŭoi acŭólo/ s-o rupt fróntu// o rupt fróntu// ne-o-ntórsu_napŭóŭi// ş'-am luáat ş'i ne-o adús ĭ_simendríă/ ĭ_sérbiă// ş'-acŭólo ne-o băgát în cétátŭě// ş'i n-ă_statŭ/ n-am stat cam... dác-ă_stat dŭóŭă zŭlie în cétátě ş'i ne-o sco_ş'i din cétátŭě/ c-o zŭs că vŭnlě fróntu// vŭnlě fróntu jărăş'// ş'i atúnc ne-o trŭécút dúnăreă/ ne-o trŭécút_la klěvervăr/ îm_bănát/ acólo ne-o trŭécút// bucurŭla mŭa cîn am_văzút_că ne-o trŭécútŭ// nŭ/ zŭc acŭma dŭmně mul_ţămŭěscu_c-am trŭécú bálta aŭ mărŭě/ că d-ŭcă mă duc ŭeu la bucurěşti jără// ş-am luát-o pe_acólo/ pŭe ápa nŭěra / pe-o vále cu ştefán ŭoněscu ş'i bobŭrnícă ĭŭón/ tos_trei/ ş'-am luát-o pe ápa nŭěra ş'-am ŭěşŭt...// ş'-am ŭěşŭt_la bozoş'ŭenŭ sus ş'i de_acólo am coborŭt la ŭoltŭéniţa ş'i ne-am pu_la trŭěn// ne-am pu_la trŭěn apăŭ ş'i ne-am dus la bucurŭěşti ş'i de_acólo m-an_dusŭ la jăşŭ ş'i m-am dus în băsărábŭa la unitáteă mŭa/ că ŭěrá-n băsărábŭa/ la bălt// acólo m-am dus ş'i acólo ă_stat pŭnă la... la dŭót'a// ă_stat acŭólo ŭŭgárdă pŭnă la tímpu căre-am... [k] s-o făcut a dŭóŭa mobilizărŭě la jăşŭ ş'-am venŭtŭ în ardeál...// am_venŭt fálŭós c-am cŭştigátŭ răzbŭóŭu//

atŭta o fost diŭ_vŭăţa mŭă/ la fecŭorŭŭa mŭă// am trŭécút pe_acólo//
iulie 1959 alecsándru avrám a luŭ costandŭn, [68 de ani]
[A II, ILIL_AF_0071, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

pe cîn mă ŭocupám cu ŭóŭŭŭě

nŭ/ pă să vă mai spunŭ din vŭăţa mŭě dŭe cîn ŭěráŭ şŭ ŭo [k] pe cîn mă ŭocupám cu ŭóŭŭŭě pŭe la mŭnte/ mergĕm la mŭnte//

odát-am mŭers la scrimŭóŭu ş'i ŭěráŭ de şăŭsprezĕce ani// cîn am aj'/žŭ_la scrimŭóŭu cu ŭóŭŭŭě/ am fost ŭmpărŭŭŭŭě flŭěcărĕ dŭpă băc/ cíŭŭ-o sŭtă/ o sŭtă dŭóŭăzăc.../ o sŭtă zăcĕ căre cum ŭěrá băcŭŭa de vrŭŭŭŭŭă// ŭěrá vo ş'áptŭě/ ŭopt/ zăĕĕe băcŭŭă-ntr-un mŭnte// aşĕ că arŭndăşu/ cîn am aj'/žŭs ŭcĕ/

mă copii/ cătă mině ș'i cătă simnión cătă a lui samoilă/ mă copii/ io aș
mîncă pîeștie-n ia_sără// cê zîșem// c-am aj'/zûs îm_pâce la mîntě/ aș' mîncă
o tîră pîeștie// mă băcîțalor/ voi avêț carlevă Țo tîră unt făcútȚ//

și Țo răspuns úna/ duȚuă dîntre iělie/

avîem/ avîem Țo tîră//

nȚ/ băiěțî/ hai vă dúcêț pie sêra ș'-odată să n-adúcêț Țo străiță de pîești/
c-aića-î mul_tárle pîeștě//

păi/ zîc/ cu cê să-l prîndîem// cum să-l prîndîem/ am zî_nȚoi//

iěl zîcě/

vă dau... vă dau io ũ_sac// merî și tăiěț doi t'eî de-acólo ș-adúcêț la mině
aíc//

núma văz că scȚótě dînt-o străiță ũ_sac de pêștlě și-Țcordeáză un cêp
ș'i-l trázě mînten acȚólo ș'i-l ȚȚcordeáză// púnę-o sfôră dedesúpt aș'á ș'i/ nȚ/
dă únu-ȚcȚcîě// nę-o făcú_ca fúrca aș'á să-l pótă púnle-n rîȚ/ Țn sêra// io m-am
luat cu cătă// cu [k] simnión cătă o prîs/ Țo lua_săcu// io cū_zăvór pî-o pártě
dê apă și teăcoe lión pe áltă pártě// – dējă că-s morț și simnión/ și teăcoe/
núma io mai trăiěs_dîntre iěi – și nę-am du_ș'-am Țncêpút a turburá apa/ a
turburá apa ca să nu vádă pêștilě săcu/ cî_să bágă-n iěl// meręám aș'á la
pátruzăș de mlétrî_sus ș'i turburám apa/ mai și băteám zăgoárele pin áp-aș'á
to dúpă iěi/ to_dúpă iěi// ála tot aduná/ ridicá săcu și bágă_străiță// ridicá
săcu și bágă_străiță// și noi așá veneám pîná veneám la iěl la sacȚ// dúpă áia
ně mutám mai_ĩ_sus// iěl iără s-aș'eză// punlēm cêtină și pę-o párte/ ș'i pe álta
ș'i făcám ca o strúngă/ ca Țo strúngă aș'á ca únle să să trágă/ să viiě pêștilě/
núma pe gúra áia să nu să dúcă pe larg/ c-apó să ducă pe lîngă sac// și vineá
pe lîngă cêtină și să bágă_sac// iěl i-aduná// aș'á c-am făcú_de-o jumătă de
săcătliěu/ o jumătă de săcătliěu diě pîești// núma iěrá faîn/ iěrá núma de-ála cu
púntě róși/ păstrav/ zîcă că-î păstrav// lipán nu preă iěrá/ da păstrav...//

am veni_cu iěl/ am_veni_cu iěl la stîná sára// atúnca ĩ_zîȚa áia cîn am
mîers pe loc l-o curățîț uámini cîȚ o fost/ că iěráam vo trizăș de muntáš' acólo// o
pus ũ_láboș' mărě/ o crătiță de-áleă mărě acólo și l-o făcút/ l-o prăjîț ș'-am
mîncă_cu toȚî acólo//

demineáta/ nō/ zîce/ acúma pe múnca/ băcîţelor// noi mērem şi tăiēm
l'ēmne/ vă făcēm l'ēmne/ voi să făcēţ rost de bálmoş că pîne_avliēm// de ásta
de-nturnát/ să nē făcēţ uñturnát acúma că alcēvá nu vă cērliēm// da/ zîce/
uñturnát//

băcîţale o-ncegá [k] o muls uóilē/ o-nt'egá_láptel'e/ s-o făcút înturnátu//
cînd am vinít nūoi dîe la l'ēmne/ c-am tăiát l'ēmne ca să áibă băcîţale pe váră
péntru foc acólo/ am tras/ úni cu bóli/ álţi am cărát cu úmeri ş'-am cărát l'ēmne
la stîna şi li-am tăiát mărúnt şi li-am pus stîjîni sub stréşina stîni / ş'i am mîncát
un uñturnát atúnca...// ei/ bun o fost// io de_ála n-am mîncá_pîn atúnč/ că n-am
fo la múnle// atúnč am fost ş'i io la munte de şásşprezēce ani iērám// am
mîncát înturnát// dup-ája apă m-am tot uñtát pe-acólo că cum fac brîza//
iulie 1959

alecsándru avrám a lui costandín, [68 de ani]

[A II, ILIL_AF_0071, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

cum să fáce brîza

apá m-am tot uñtát pe-acólo că cum fac brîza// am mîers la strúngă// m-o
veni_cu gălétîliē/ cu strungáriēţaliē//

să-mbracă fiētilē şi băcîlē// toáte să-mbracă cu nēştiē brăcúráturi aş'á/
zăviēlcă liē zicá// apó le-mbracă aşá/ să-nfăş'urá la kícuáriē pîna cînd uo
aduná aíca la poálă ş'i băiēră// ş'-apó aş'á se puneáu pe scăpune ş'i nūoi băiēţi
băteám/ dam după uoi în [k] la strúngă să iēsă/ să iēsă pe corlátu/ să iēsă la
corlátu/ la uuş'//

băcîţa ásta aveá o buiálă// băcîţa ásta aveá áltă fórmă de buiálă/ băcîţa
ásta áltă fórmă// apó tot prindeám cîti-o uáie cáre vedeám că-î dîe buiála la
băcîţa ája/ tráj'žám de-aíca după cap ş'i dam drúmu cáta úş'a iēi// aílaltă
diñcoácē dam drúmu cáta uúş'a iēi ş'i pîna mulj'žē tuátē uóil'e//

čobáni plēcá// noi áştiá/ cásári/ cum nlē zicám nūoi/ nūoi nlē dučám la
stîna iára să vedēm dîe iēliē//

băcîţale punē láptele pe tročē/ îl străcuráu cîn veneáu/ îl străcuráu şi
pî_sítă/ da-l străcuráu pin nēştiē piēţēc/ pin nēştiē pîză că vez/ că uóilē/
murdáriē/ să mai ásta// ba făcē cācărēzē acólo-n [k] în... în_gălēatá/ îl scotiē

cu mîna// vedeám și ȱo atúnĉ// pǎrĕ că mń-i sílǎ c-am vǎzú_ că scǒáte cu mîna
cĭcĭrĕzellĕ și lĭe zvĭrlĭe/ da brĭza ĭĕrá búnǎ// brĭza-m_ plăĉĕ și ástǎz/ da n-o
mai poș ruǎdlĕ// da ĭĕrá búnǎ//

la stĭnǎ am stat tri zĭlĕ de-am făcú_ lĭĕmnĭĕ la băĉĭȱǎ ca să ȱĭbǎ pĭnǎ ne
mai dúĉĕm ĭǎrǎ să făĉĕm că ĭĕlĕ nu putĕu să cǎrĕ lĭĕmnĕ tot tĭmpu
dim_ pǎdúřĕ// pǎdúřĕa ĭĕrá depǎrte dlĕ stĭnǎ// nǒ/ am făcút lĭĕmnĭĕ ș'ĭ-am pre-
gǎtĭt_ ca să poátǎ.../ ĭĕlĭe făĉǎu brĭzǎ//

o copt cáș'i// únele-ĭ coǎǎ ĭ_ ǎpǎ/ ǎlțĕlĕ pĭe póliȱ// punĕǎ cáșĭ marĭ pe
p_óliȱǎ și zĭĉĕ/ ǎșȱia trĕbe să ștĕ tri zĭlĕ/ pátru zĭlĕ să stĕ la copt// ǎpǎ dup-ȱĭa-ĭ
frǎmĭntǎ// ĭĕrá ũ_ lĭĕmn crestát/ ũ_ lĭĕmn așǎ luņg crestát ca de-un métru și to
creštát// ĭĭ zĭcǎ crĭșt'ĕĭ [k] crĭșt'ĕĭ// ǎpǎ frecǎ cáșu pĭe ĭĕl/ ĭn ĉubǎr/ ĭn pútina
ȱĭa// ĭl frecǎ pi ĭĕl/ pe_ úrmǎ-l sǎrǎ și-l frǎmǎntǎ bĭnĕ/ ǎpǎ ĭl băgǎ-n t'ĕle dĕ
ȱǎĭĕ/ ĭn pĭlĕlĕ de ȱǎĭĕ cǎrĕ ĭĕrá smúlsǎ ș'i rǎsǎ cu cuȱĭtu//

[Cum ĭi spunea la asta?]

burdúș_ o băgǎ-n burdúș_ brĭza ș'-apó punĕǎ acólo-n ĉelǎrĭ/ punĕ j'/ȱos
ac_ólo dlĕ să coĉĕ// să coĉĕ/ ǎpǎ să-m_ flǎ de múltĕ ȱǎrĭ/ crĭĕpǎ burdúș_u/ că ĭĕ
sǎ h'ĭĕrbĭĕ// h'ĭĕrbĭĕ brĭza de múltĕ ȱǎrĭ/ creǎpǎ ști și... da ĭĕrá brĭza búnǎ pe
tĭmpu ǎla/ așǎ cu ȱunt pin ĭĕ// nu... [k] făĉĕ mult_ cǎrĕ trebuiĕ să lǎș'e ș'i
smĭntĭnǎ/ nu să ĭĕ să făcǎ mult ȱunt/ să făcǎ brĭzǎ búnǎ//

pǎ/ băĉĭȱǎ cǎrĕ vrĕ să făcǎ brĭzǎ búnǎ/ ǎpǎ nu smĭntĭnĕ lǎptĕlĕe tǎrlĕ//
núma ũ_ lǎpte-l smĭntĭnĕ șĭ únu nú// ǎpǎ făcǎ brĭzǎ búnǎ// driĕpt că tuǎmna/
ǎpǎ ĭĕ n-avĭĕ unt ca ǎlĕa cǎrĕ smĭntĭnĕ tǎrlĕ// da núma la ǎlĕa cǎrĕ smĭntĭnĕ
tǎrĕ ĭĕrá și brĭza tǎrĕ/ ĭĕrá dĕ să sfǎrmǎ_ mĭnǎ// da la ǎsta cǎrĕ nu smĭntĭnĕ
tǎrĕ lǎptĕlĕe/ ǎpǎ să-ndoĭĕ// úĭȱe-așǎ făĉĕĭ cu ĭĕ-n mĭnǎ// ĕĭ/ frumuǎsǎ ĭĕrá
tuǎtǎ gǎ_óĉ//

nǒ/ aș'ĕ că ǎsta ȱo șȱiu/ tot o mai țĭĭ mĭntĕ de-atúnĉ dlĕ cĭnd am_ fo la
múnte//

iulie 1959

alecsǎndru avrám a lui costandĭn, [68 de ani]

[A II, ILIL_AF_0071, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

Săsciori

mujeria aia iera surda

o femeie s-o dus la alta femeie// si o zis cata ia/ buna diminutata/ mar-
tineasa// da mujeria aia iera surda/ cu care-o vorgitu si asa aia raspund'e/
cul'eg mazaare grasa// dup-acetia zice/ acasa-i badia martin// aia-i raspund'e/
bun-o h'i si dac-o prajim//

iulie 1955

[Marini Toma, 73 de ani]

[A II, caiet 47, p. 4–5, transcriere: Grigore Rusu]

scolaru-ndreptat

un copil sa-mveta
la scuila-a fost datu/
dar nu-i placa cartea/
duamne/ ce pacat//
tot numai de sila
sa duca la scuila//
odata vria sa plece
kar cu mina guala//
tatăl său vazindu-l
rau sa năcăjeste
si aspru îi grăjeste/
une-ț ieste cartea//
ce te nebunesti/
ce gindești/ î scuila

pe c   să c  t  st  //
 b  i  t  lul l  ne  /
 să tot sc  rpin  /
 s  -m  v  r  t   pi  _c  s  
    to  _t  nd  l   //
    sf  r  t  /    c  r  t  /
 cu   l  nim   r  /
 ple  c      s   d  c  /
 c  r  t  -   p  ri   gri   //
 mergîn   l al  ne/
 cu c  pu-nt-o p  r  t  /
 căscă pe sus g  ra
   -   căde-a sa c  r  t  //
 un   ob  n   o vi  de/
   nd  t     -o    /
   l    z  c  /   -  o/ s   mă scap de    //

iulie1955

[Marini Toma, 73 de ani]

[A II, caiet 47, p. 4–5, transcriere: Grigore Rusu]

cum m-o as  nt  t  

  _  nu o mi   n     s  te    ptespr  c  / am_fost la as  nt  r   /   _l  na mai
   _   ptespr  c      m-o as  nt  t    am    rucul  tu-nl  ntru//   /   _  or   u déva
 ne-am   opr  t      d  -     a am plec  t        ra   nguri  sc  /   _  or   u s  rv   //
 am_f  c  t ca r  g  t    pt   s   pt  m  n  // din s  rv   ¹¹⁵ am pl'  c  t      _gal     a//
 ac  lo   lt      r  c      c   să c  r  l   pe frunt// am ispr  v  t cu r  crut  r  a    am pl'  c  t
 la fr  ntu r  sului//

ac  lo n-am stat n  ma d     z  le/ p  ntru c   r  su n-o m     n  t frunt// am
 pl'  c  t   d  -ac  lo o l  n   de z  l'   pe tr   n    n  -am opr  t     m_front  /   _  it  l'  a-n
 tir  l¹¹⁶// d  p   c    a am      z  t   d     lun     m_front/    _g  v  r  n  /   nd     t

¹¹⁵ *Szarvas*, ora   în   ngaria.

¹¹⁶ Informatorul se referă la Tirolul de Sud, cedat Italiei în anul 1919 în urma Tratatului de la Saint-Germain.

acólo// după cêĵia am picát betĵágŭ/ [k] bolnávŭ// după cêĵia m-a trimésu-n ţără
aĵícŭ//

dác-am venít aĵícă-n ţără/ am căpătát concêđĵu// după concêđĵu m-am
duz_la compánĵě-n sĵbíŭ// am şezút acólo pĵnă-n dűűăzăc ĵűĵĵě// dup-acêĵia
mĵ-a făcű_ĵără marş/ compánĵě đĵě marşŭ/ númai űűmeni căre-o ştiűűt cárte/
ĵeĵ-o foz_la márşu ála// am şázút acólo şĵptĵě săptămĵnĵ/ ĵntr-un űoráš
đĵěpártĵě/ ĵi l-am űĵtátŭ// acólo aű_ făcűt şcűĵă de felĵindărĵ// după şĵpte săp-
tămĵnĵ o venít porűűcă de la muntenégro// am plecá_la muntenégro cu vapűűűru/
pe-adriátic la đĵă// acól-am şezútŭ tri săptămĵnĵ// atűnc a űomorĵt pe tĵsa
pĵşĵia¹¹⁷ şi gát_am plecátŭ/ batăĵa s-o rupt/ s-o gatátŭ//

iulie1955

[Marini Toma, 73 de ani]

[A II, caiet 47, p. 6–8, transcriere: Grigore Rusu]

[Cum a fost viaţa mea]

cĵn aű_foz_de cĵnc anĵ de zĵĵe am mĵrsű_şcűĵă// cĵn_am terminátŭ
şcűĵă/ aű_foz_de đűisprăzĵĵě anĵ// dup-ăĵa aű_fost să mă fac meşteşugărĵ/
şi anűme-n săl'ĵşte// ă_stat ca űĵĵĵnĵ núma đűűă săptămĵnĵ şi-am venít acásă//
dup-acêĵia am lucrát cu táta ĵű_fabűica đĵě ĵĵrtĵĵě pĵnă la batăĵě ş'ĵ-aű_fost
ş'ĵ la batăĵě//

dűpă batăĵ-am vinít ĵără la lűcru ála la fabűică// am lucrát pĵnă_ănu nűűă
sűĵĵě đűűăzăc şi pátru// cu tűtu laűoláltă trizăc de anĵ// lucrám núma la ĵĵěmn/
la fabűica ásta ĵĵcă la sibiş'ĵĵŭ//

iulie1951

[Marini Toma, 73 de ani]

[A II, caiet 47, p. 8–9, transcriere: Grigore Rusu]

iştrumĵnte de muzícă

cĵn o fost ĵ_ănu nűűă sűĵĵě trisprăzăcĵě/ noi/ đűisprăzăcĵě űűminĵ/ aű_co-
mandátŭ đĵm_boĵĵmĵla iştrumĵnte de muzícă// ş'ĵ-aşă-m_fűmátŭ faűfără//

¹¹⁷ Informatorul aminteşte de moartea contelui Istvan Tisza de Borosjenő şi Szeged, prim-ministru al
Ungariei între anii 1903–1905 şi 1913–1917.

ș'i am folosît-o pînă-n ănu nouă sŭte dŭăzăc și pătru// atŭnca am vîndŭt-o c-o
mîlă șapte sŭte// noi aŭ_cumpărăt-o cu tri sŭte de fîorînî//
iulie1955 [Marini Toma, 73 de ani]

[A II, caiet 47, p. 9, transcriere: Grigore Rusu]

[Informații despre subiect]

mă k/t'amă țîntă ȝon/ diŭ_comŭna săscŭrî/ rajŭnu sėbeș/ rej'iuŭnğa hu-
nedŭăra//

[Câți ani?]

ȝetate de cîșnŭă dē ai/ născŭt în nouă sŭtē// cîșnŭă//

[Câtă școală?]

cînē clāsē/ă primărē//

iulie 1959

ȝon țîntă, [59 de ani]

[A II, ILIL_AF_0071, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

m-o fost dat afără mișel'ĕștē

lucrēz dî_ănu o mîlă nouă sŭtē șapteșpē// ă_lucrat în_făbrica de hîrtilē
ș-am lucrat pîn-am încorporăt î_armată// am încorporăt la armată// cîn am [k]
m-am descorporătŭ/ am întrăt ca munĕitorî la petroșanî// acŭlo am lucrat pînă-n
[k] pînă acŭma cîn ŭo venît rețîmu ăsta// am lucrat la petroșanî pînă-n... [k]
pînă o venît rețîmu ăsta// c-o venît rețîmu s-o națonalizăt tuătē lucrărilē/ am
rămās mai dēparte/ am lucrat pînă-n pătruză_și nouă// în pătruză_și nouă am
fost propŭs î_lŭcu lu frătē valėriŭ cu [k] ca conducătŭrî dē lŭcu pînă-n ănu
o mîlă nouă sŭtē cînĕză_șî pătru// în cînĕzăc și pătru/ în iŭlilē/ aŭ_fo dat
afără// po_să zîc că mișel'ĕștē diŭ_căuza la cŭca ȝon mătărărî// ŭo făcŭt o listă
fălșă ș-o umblăt cu ię pę la ŭăminî s-o slămnĕzē că adŭșē și l'e dă grîŭ// și tîtlu
ȝēi ȝēră pus/ ȝēră făcŭt că să mă dēȝē afără și ŭămeni ŭo crezŭt că i primĕștē
grîŭ// ŭo sāmnat lista ca să mă dēa afără și o crezŭ_că primĕștē grîŭ//

aŭ_fo dat afără// ă_stat pătru zîl'ē// dŭpă pătru zîl'ē întreprînderē m-o
trimēs la cuțērîŭ/ tuŭot în misiŭnēa ăȝa făcŭtă// ă_stat la cuțîr vo doi anî//
dŭpă doi anî m-o t'emăt întreprînderē înapŭi ȝără// și-nt-ăȝa doi anî cŭca n-o

putútŭ fáşē plánu niĉ j'/žumătátē cum l-am făcútŭ iĕu// ȷo scotēm cĭti-o mĭlē/ o mĭlē o sútă/ dóuă/ trei şi pátru sútē de métri cubĭ la zĭ// ȷěl scotē/ cĭt scŭotē mai mult ĉinē sútē de métri cubĭ// ũámenĭ ĭ trimetęá acásă la lúcru şi zĭlĭl'e l'e pontá şi bání-ȷ luŭá ȷěl pe zĭlĭl'e pŭontátē// dúpă ĉe [k] dác-o vązút ĩntre-prĭnderęa că nu mēržē lúcru bĭnē/ m-o adŭs pe mĭnē ȷără űapói şi cĭn m-o adŭs ũo mĭĕrs lúcru dē nu ȷēră aşá// scrĭptele spŭiĕ//

tŭot aşá/ luȷ ȷ-o fost năcáz că di ĉe ȷo fac plánu plēste ȷěl// o-nĉepŭ_să mă brĭfeášcă// aşē că ȷo m-am ĩnervát/ c-am urmărítŭ ŝ-o făcút ȷěl ĩn tímpu cĭt o stat ȷěl ca conducătórĭ// ȷ-am făcút on memórĭu cătă tribunálĭ şi tribunálu l-o condemnát cu doi anĭ ĩnkĭsuărē// ástăz ĭ la-nĭksuărē ŝĭ ȷo fac sĕrvĭcu mai dĕpártē//

iulie 1959

ȷon ȷĭntă, [59 de ani]

[A II, ILIL_AF_0071, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

cum o murít bărbátu meu

m-am dus la bărbát acólo sus// dácă m-am dus acólo/ o zĭs lĕnúŭta/ fáta/ dú-tĕ ŝ'i spŭnē-ȷ să nu meĝargă la mŭntē// ȷeră om bătrĭn şi iē/ fáta/ avē o presĭmȷĭrē că ȷěl nu cŭŭtă bĭnē/ fáta me// şi ȷo mă duc acólo sus la pl'eş/ cum zĭĉēm noi/ ŝĕptē kilomĕtri dĭ_sat//

iē/

nú tē duĉ/ ĩnt-o dumĭnică/ să nú tē duĉ//

da zĭĉē/

bá/ mă duc// nú fac cum zĭĉĕŭ voi//

bá/ să nú tē dúĉ//

ũo plĕcát şi s-ŭo dus// ũo mers pe mŭntĭĕ_sus şi dác-ŭo mers pe mŭntĭĕ_sus/ ũo beŭút apă dĭe la ō_şĭpot dĭē izvŭr răĉĕ// s-ŭo dus la stĭnă acólo/ că ȷēră acólo stĭnă/ aş'á zĭĉēm nŭoi/ ŝ'i ŭo da_la ũăĭ/ pĭnă ŝ'-ŭo făcŭ_ȷĭĕmnĭē/ pĭnă nu ŝtiŭ ĉē/ ȷěl ũo răĉĭt ŝ'-ŭo băŭút apă áĭa//

ŝ'ĭ fáta să dúĉe/ háĭda dáră/ zăpáda mărē.../ că ȷeră zăpáda tŭmna atĭtŭ/ pĭ_la gĭtŭ// ũo fost ĩnalĭntęa bobotĕzĭ// să dúĉe ȷěl [k] ȷěl ŭo plĕcát lŭnęa şi fáta s-o dus mărŭta//

zĭĉē/

ș-acúma cê/
 îhî/ îhî// núm_atîtu// îhî/
 tátă/ zîcê/ di cê-ai venít aíê//
 n-o zî_nícu//
 tátă/ di cê fac aș'ê//
 nu zîcê nímic...//
 da spúne-mî/ tátă/ zîcê/ di cê// ierá grea máriê//
 zîcê/ ápăi/ zîcê/
 am pipátu tabác d-ála dē fuăiê//
 ápăi zîcê/
 ai avút duără că ȝ-o dat îmvățătoriu/ zîcê/ tri căș'tiút dē ȝgări/ de cê nu
 pipî dē-ălęa//
 nú să puătê//
 tátă/ zîcê/ ai cêvâ//
 tot aș'ê/ to_pîná jóia acúolo// î fâșê liēmniē ȝ'i ștă pîná jóia// ȝ'i iel tot
 aș'ê/ îhî...// ię cê să-î d'îiê// ȝo ȝócără/ zîcê/
 merî acásă// să nú mai staj aíê cu fuălile marî aș'ê cu mín_aíê/ că ierá
 puștîu acúolo// acúolo nu ierá nihíca// ínt-o puștiîetătē muntē// nu ierá nímenî/
 núma lúpt'//
 nō/ ię plîcă ȝi s-o dat aș'ê dē-o plecát dēpártē s-o dat dē să tot vedęa la
 stîná// iel o stat î_loc ȝi s-o tot uítát dúpă ię dēpártē/ dēpártē s-o tot uítát// ię
 s-ȝo-nturnát ȝi s-ȝo uítátu//
 d'ínē acásă// d'ínē_sat ací acá// zîcê/
 mămă/ táta nu cõtă bínî//
 păi di cê//
 păi/ zîcê că nu-l cúqtă bínē// zîcê/ dõră-l vezî/ úitē/ m-o mînat acásă/ că
 ię ierá-mpovărátă// ierá núma dē-a fáê/ cu fuălē marî//
 io am vint/ mămă/ da/ zîcê/ nu ȝtiu cum am ȝo presîmȝîrē/ nu-î bínē//
 dumínica mîntuiē// um_băiát/
 mă/ tu să te duê// făcă la níște stîjîni/ făcă stîjîni// mă să tē duê la tátî-to
 dumíneca//
 iel să dúce ȝ'i nú d'ínē la mínē să-m spúnă că cê fáê// d'ínē iar la stîjîni/
 cîn vînē/ vînē núma lunî sára la mínē// zîc/

ce făce tăti-to//

zice/

mămă/ zici/ că muără tata//

tae//

ba/ ia/ că zice zeme aş'a înt'is ş'i/ zice/ aidi că muără/ că zice Țo lot/ zice/
paketele ălea de țigar și li-o pus la capătu pătului ca să nu i le ție Țo// băiatu
aşa s-o bizuît că tot n-a h'i beteág//

Țo/ dacă-mi spunē/ Țm Țau cojocu Ț spinăre/ Ț spatē// și Țeră o zăpădă
pîn-aiē ş'-ajung la nea// m-am du cum am pututȚ Țo ş'-ajung la nea// și dacă
ajung/ Țel zeme greȚ [...]/ zic/

ce-ai făcut// l-am ȚocăritȚ// ce-ai făcutȚ//

nȚ/ zice/ am văzut un cal călăre to vinin//

nȚ/ zice/ mămă/ zice/ muără/ dacă tot...//

nȚ/ și ce-Ț fac dacă ai vin aiē și n-ai ascultat de minē// zic/ înt'id uşa
stîni... ş'-o-Țcui și pe tîne te mut și i mă duc cu Țăile acasă și cu calu// ce să facȚ//

mămă/ zice/ Țo am vint să văd de.../ Țo am vint să văd pe pătru zîlē/
zice/ da Țo mă duc/ zice// minē trēbe să fiu Ț uărăș c-avem conferința și nu
po să ștau/ mămă//

nȚ/ am rămăs cu Țel acȚolo// joȚ nuăpteă aş'ē nîzeă și númai lupt' urlîn
aȚuzám// dacă Țeră-n puștiȚ/ Țeră puștiȚ mărē// Țeș'am afără și n-am mai stîs
lâmpa de cîn m-am dusȚ// Țeșeam afără ș-ascultám// zic/

și cum nîze/ zic/ de-ȚgrȚpă pămîntu// și ce/ m-am supărát c-o zîs cătă noi/
Țiemnu să tăie dî jos de minē or să d'ię după minē/ că fáta ta-Ț mărítatã//
dimineáȚa Țo vădȚ// nu știēȚ că om Ț or Ț zăpădă// cînelē [k] cînilē nu
să videă// m-am gînit că ce-o h'i acȚolo// Ț lenúȚa/ că-Ț mai mort pȚ la d'iu//

Țe/ fáta Țeră// și pleacă fáta și să dúcē depártē la Ț omȚ// avē boȚ tîneri
ș'i-m-putēre ș'i zice să vîlē după táta// vîne ș'i-l púnē pe sánē și l-am adús
Ț sat/ ș-o muritȚ/ puátē c-ar h'i putut trăi și ástáz//

august 1955

[*] [Informatoare ocazională, 77 de ani]

[AII, ILIL_AF_29, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

[Informații despre subiect]

[De unde sunteți dumneavoastră?]

io/ io sîm_din săscórî//

[Cum vă numiți?]

drăgíc îi_ón//

[Câți ani?]

șáză_șî_ùopt//

[Mulți înainte!]

mulțuměsc_//

[Carte știi?]

știu// știu//

[Câte clase o fost?]

pîlě vrēmēa ája cîn iěráam n_oi/ iáca mérem pátru anî la șcuálă și n_or_úoc
bun// dác-am iěșit bíně/ dácă nú/ la cápřě [!]/

august 1955

ion drăgíc, [68 de ani]

[A II, ILIL_AF_29, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

î_armată

î_armată m-am dus la ȳărăștîiě// întîi m-o-ncorporát¹¹⁸// din ȳărăștîiě m-ȳo
dus apói în viłěna/ al șázăș_șî pátrulęa regiměnt/ cum să spúne nemțăștě
firumzěcs¹¹⁹// d-ac_ólo m-ȳo detașát_la regiměntu o sútă únu bėkișćqbo¹¹⁹//
dę-acólo nę-o dus în ćoslováca/ în níohàus¹²⁰ ș-apó dę-acólo am plecát cu
márșu la galíția la tarnopól¹²¹// ș-acólo am stat pînă_n_ouă súde șáptesprezěće/
în d_ouăzěć și șáptiě i_úliě/ a ũsprăzăća//

înt-o dumínică n_ăo dat úna/ avánsu// am căpătát_ pușcátúřa la [k] sub
ćernăúúti/ înt-o apă ęe să kámă čărámúș'// acólo înaîintám înaîintě și ac_ólo
ápă a_ăpătát_ lovitúra// ș-apói dę-acólo nę-a dus înapói ș-am stat_ prin

¹¹⁸ Vezi germ. *vierundsechzig*.

¹¹⁹ *Békéscsaba*, oraș în Ungaria.

¹²⁰ *Neuhaus*, oraș în Cehia.

¹²¹ *Ternopil*, oraș în Ucraina.

debretin/ pin maramurăş/ síget/ pin budapéstă/ prin gor¹²² pînă m-am tāmă-
duíit//

pă urmă m-o dus jără la cǎdră/ tot în cǎslováča// acúlo m-o dus la prága//
acúlo m-am dat de odíhnă vo şásă săptămínî acúlo// recovalisám î spuneá
atúnca la... ũ şpitál aşá// nu făcám nimíc decît mîncám/ odihneám/ băţem la
cǎrţ// mîncăre búnă//

apăi direcţia itália de-acólo/ ne-o du la itália// an cǎpátát ş-acúlo úna
îm pićór/ cáre-l am ş-acúma îm pićóru-nóntru// ş-apó m-o scos din [k] di la
front// ásta o fost în nóuăsutě óptsprězěče/ prímǎvǎra pī mai//

ş-acólo ápo m-o adús/ m-o dat la... la asisténţi compánjē/ cum zícáu
atúnca/ ajutórî de miliţlénî/ de miliţiîlē/ cum să mai spun acúma [!]/ nić nu
le ştiū bíně acúm cum lě zícē/ cum îs miliţlénî acúma [!]/ ũ ajutórî aşá//
ş-ápo pī ódǎrberg¹²³ ǎ stat vo tri lunî în nóuăsutě óptsprězěče//

ápăi/ pînă am vint acásă/ la cînē zílē n-o murít soţíia dúpă cē m-am
des/zmobilizátŭ//

cása n-o fost ars/ soţíia n-o murítŭ/ ǎ rămás î strádă/ ũomu nímǎnùî//
îm trăiē părinţi/ fiîē jértát/ acúma-s morţ acúma// părinţi jěráu bătrínî// vórba-î/
bătrínu ũo şî murít// kar máma apruápe núma de tri anî î mǎrtǎ// ũo
avút nóuǎzǎş şi doi dē anî cîn ũo murítŭ// táta/ nóuǎzǎş de anî//

ş-ápo cu jěî ǎ stat^l ũ an dē zíl'ě/ m-am cǎsǎtorít din nou/ cē să h'i făcútǎ//
şi cu a dóiîlea foméjē am avút şásă copí/ diŭ cáre únu ũo murítŭ/ cînē trăiēsc
ástǎzî/ pátru băiēţî şi ũo fátǎ// trei băiēţî am cǎsǎtorít/ fátǎ am mǎritát-o//
ma am únu cáre-î luat şî jěî să meárgǎ la armátǎ/ ǎl mai micŭ//

ş-aşē io de cîn am venítŭ de-acólo n-am mai cŭotát cu meseríia/ cu
májstru zidár/ dác-am rămás cam nefericítŭ cu pićóru nu m-am mai putút să
mǎ urc pē skéle/ pe aláşuri/ ş-ápǎ m-am băgǎ la sfat şi acíia-s din nóuăsutě
tréizěč şi pátru/ pŭortŭ servícu la sfátu populár//

august 1955

ion drǎgíc, [68 de ani]

[A II, ILIL_AF_29, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

¹²² Győr, oraş în nord-vestul Ungariei.

¹²³ Bohumín, în germ. Oderberg, oraş în Republica Cehă.

[nō/ acúma o povéste cevá...]

nō/ acúma cê să vă mai spuî// şti mneavôstă povêştilê/ povêştile să spun
to_din păţâni/ nu// cîn îî ȳomu mai nă/ēcăjît/ că cîn îî mōrê mujěřea/ îî árdê
cása şi-î plezněştě búťă cu várză [k] cu curét' cum zícem nȳoi [!]/ ȳo aşá cred
că áia îî dę-ajús povéşte [!]/ porc să n-ai/ îñ_cásă să fúme [!]/

álte povêştî cê să spúnem// spúnem că sîntem sănătósî şî nê mēřê bínê//
august 1955 ȳon drăgíc, [68 de ani]

[A II, ILIL_AF_29, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

[vo cîntárě?]

ă... cu cîntárilê mă găsît grlěu pe míně acúma/ că-s bătrîn şi nu mai
am.../ că de cîn m-o puşcát îñ_gúrá/ ȳo/ vez/ îs aşázát// n-am nimíc// ȳo am_fo
puşcát pe-aiíc şi tot ni-o ordonátȳ// şi-n ştáĳěrmàn/ îñ_ţără nemţáscă/ nę-o pus
gúra/ dăntúra da de... ũ_fel de metál/ cum să vă spuî ȳo.../ plumb/ cę-o fostȳ
[!]/ că nú ĳěrá// níčě ápa nu ĳěrá búná dác-o loĳ îñ_gúrá// ş-aşá am aruñcát-ȳo/
am zvîrlí_dráculuĳ pe trĳen//

acúma cu cînticele stau rău/ nu mai po_să cînt//

[*] nu măi ai_dinţ//

hai să cîntăm amîndoi ȳúna//

august 1955

ȳon drăgíc, [68 de ani]

[A II, ILIL_AF_29, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

rău mă duăre límbă-ŋ_gît

rău mă duăre límbă-ŋ_gît/
rău mă duăre límbă-ŋ_gît/
c-ȳo rămá mîndrá plîngînd//
şi rău mă duăre límba-ŋ_gúrá/
rău mă duăre límba-ŋ_gúrá/
c-ȳo rămá_mîndrá sîngúrá/
c-ȳo rămá_mîndrá sîngúrá//
rábdă ínimă şi tací/

răbdă inimă şi tačí/
că tuátě tu ți le fačí//
şi că părinți m-o-nvăţát/
că părinți m-o-nvăţát/
dar ȝo nu ȝ-am ascultát/
dar ȝo nu ȝ-am ascultát//
ş-apói to_dě rěle-am dat/
ş-apói to_dě rěle-am dat//
ai/ lăi/ lăi/ lăi/ lăi/ lăi//

august 1955

ȝion drăgíc, [68 de ani]

[A II, ILIL_AF_29, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

[Nō, mai spune-ne ceva!]

po ȝe să vă spui//
[Păi ceva din viața dumitale, vo-ntâmplare, să ne spui cum se face o nuntă!]
ȝo/ po vȝăta meȝ ȝo fo símplă//
[Să ne spui cum se face o nuntă de la început până la sfârșit!]
aȝúzȝ aiȝ cu núnta// la núntă să șěre cítiě șěvǎ// să pun aci paháru// ȝa
mai mînát boȝěrȝ/ ca cu plugușȝóru/ mai bēm cíti-um_pahár// apă spúnēm
dē núntǎ/ cum să nú/ că ȝérám vȝórníc//
august 1955

ȝion drăgíc, [68 de ani]

[A II, ILIL_AF_29, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

núnta

pe vrěmeȝa meȝ/ cîn ȝérám ȝo la putlěre mereám acȝólo la... [k] íntȝi
mereám la níre// da nířile avě fićóri lui/ prétini lui adunát acásǎ la ȝěl/ c-atúnȝa
sǎ despǎrȝě díntrě fićóri// mereǎ la ȝěl// am gǎtǎ_cu bătrȝni íntȝi/
nō/ unt'ěşulě/ acúma să-ȝ daȝ fićóru// îl daȝ de-acásǎ//
bǎ/ ȝě să-ȝ fac// am ínapói destúȝ// la_sǎ meȝargǎ núma să h'íě cumíntě
că niş acȝólo nu-ȝ rău úně mērě//
aşě ȝěu/ datoríȝa/ ca dē vȝórníc/ şti/ mereám la ȝěl/ dam mína cu ȝěl//
zîşēm cáta ȝěl/

nō/ acúm/ cîstítē mîrē/
 după trecútile zîlî/
 ástáz țî s-o împlínítŭ de cînd nîreásă aî tomnítŭ//
 iátă/ núnu și núna ŭo venít//
 vez acú și te gătēștē/
 cu dîși călătorēște și mînreásă ț-ŭo găsăștē//

ēî/ cē-mî zîcē níîě// drácu-m spunē că nu știu cum îî vinē ŭo țîră pe
 dedesúpt așá/ nu știu cum/ revenēálă pe su ŭăk/ lácramî// ēî/ drágu néu/ lásă
 áșteá acúma// aî nevástă frumuásă// am aŭuzít că-ț îěî// iátă bem cîti-un pahár
 de vin// slă-l averēsc ŭo țîră// și bēm cîti-um_pahár de vin// nō/ mai drágulē
 ști povēștea// ápo aî trecút tát-to cu māmă-ta atîta timp/ puáte aî fost și tu
 mișlél/ puáte și tát-tu cîtiódată// mai bîa/ mai nu știu cē/ v-aț sfādî_laŭoláltă
 v-aț.../ puátē v-aț lua_sí la plăr// dú-te dă mîna cu tát-to și te mulțămnítă cu
 tát-to și cu mă-ta c-ŭo griji_de tînē și țē-o păstrát pî_acúma// acúma te duē
 între strálinî/ drágu néu/ acólo tē culē/ îî aștērnē únē-î durnî//

ș-atúnca núma-î vedeám că-î dă lácrimi și pleacă la tát-so// și tátă/ fă
 bínē și mă iártă că úitē am grēșít// úitē-așá/ ș-așá// sí māmă-sa plîgă și iěl/
 atúnca pe la náșu și la náșa să luŭáu de brațét// și háida la mînreásă//

merēm la mînreásă/ acólo/ obiécēiu nŭostŭ// cē-î mă acŭólo//
 dá-ț-ar dumnezēu să-ț déiē/ ŭómu năcăjít feméiē// hā/ hā/ hā/ hā/ hā [!]///
 pî_aj/žŭžēm acŭólo la nîreásă/ to_cîntám//

acŭólo tuátlē flētile î_júru iēi cu flŭori/ banî ŭo-ncoroná/ acŭólo-î fășlē
 cîtē și mai cîtē//

[Ș-apoi acolo vă dădea de băutură?]

vai de mînē că nú merēm slăc// da io íncă avlēm a mîlē la mînē// io iērám
 aprovizionát/ hránă răcē pe tri zîlî/ cu plósca/ cum știám noi/ tri kilográme
 iēră la mînē_mîná//

merēám la nîreásă.../ merēám acŭólo la nîreásă cu núnu și núna//

acúm cîștítă mîreásă/
 după cîtē sînt îñ_cásă/
 tu sîngură iēștî aleásă//
 iátă/ mînrîlē-a sosít cárē de mûlt țî-o iubit/
 núnu și núna-mpreŭúnă căre ástáz vîă cunúnă//

vínă acú şi te gătlěştě/ cu dđşi cǎlǎtorěşte//

la mǎmǎ-ta ȷa-ţ rǎmǎs bun şi... sǎra búnǎ nuǎptě// mai ȷnkinám cǐti-un pahár/ dóuǎ de cum... şi plěcám//

ápo lor le dam drúmu la pǔópa// ápo pǔópa ȷ-o făcú_ cu ȷěȷ/ treǎba lor// stam afǎrǎ şi veděm de aprovizionǎrea me/ cu ǎştǎlalȷ// ǎşě ȷerǎ atúnĉ// acúma nu ştiȷ ȷe-ȷ// c-acúma ǎsta s-o purtǎ_prȷost cu noȷ dȷ- un timp/ ba acúma sǎ vǎd cǎ ȷar... ȷar ne ȷmbunǎtǎţěştě acúm/ ȷar ne dǎ//

[Ş-apoi dupǎ ce ieşeau de la cununie ce făceau?]

ápoi ȷěşȷám de la cununíĹ/ ápo mereám acólo// ápo acȷólo ȷerǎ mlěşíĹ púsǎ la rȷnd// sǎ dau tȷot la mlěsǎ/ muzícǎnȷi da sǎ meǎrgǎ hȷóra// nȷ/ acúma zȷc trǎzěm hȷóra ȷuníri sǎ ně uním cu tȷóȷi laȷoláltǎ// ápo ȷȷpám mȷnile pe pahǎrǎ// cǎre be rakíȷ/ be rakíȷ/ cǎre nú/ be vin// ş-apóȷ da sǎ meǎrgǎ/ ş-ápo porně múnca// strȷngám/

ȷa mai mȷncǎţ bǎȷěȷ/ mȷnǎţ cǎ trebe sǎ mǎrgǎ acólo cu pahǎrǎĹě// muzícǎnȷi zȷcǎȷ/ mȷncǎre/ beȷutúrǎ/ drǎgoştíĹ şi vóĹě búnǎ/ pȷnǎ cȷn_tȷot ǎşě/ nu// o vȷǎţǎ ferícítǎ// apóȷ dup-ǎȷa ȷerǎ-ȷcȷlĉítǎ dúpǎ ȷe sǎ gǎtǎ píta dě ȷospǎĹȷ// de ǎstě/ de úna álta... pǎ úrmǎ aȷuzǎȷ... la divȷórtȷ// nȷ/ po pǎ drǎculi acúma// staȷ bǎ... un/ doi//

august 1955

ȷon drǎgícȷ, [68 de ani]

[A II, ILIL_AF_29, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

nu ȷ-am spus ȷěȷ

[*] ȷ-am spus ȷo// sǎ sǎ úĹtě sǎ-ȷ plǎcǎ pȷ_ la mȷórtě//

[ȷon drǎgícȷ] cum//

[*] sǎ sǎ úĹtě bíně fǎta/ plǎşě-ȷ pȷ_ la mȷórtě ȷor bá// nu ȷ-am spus ȷěȷ//

[*] ápo ȷi tȷot úĹtǎ// şti dumneǎtǎ ȷe-ȷ// dumneǎtǎ ȷěş_bǎtrȷn//

[ȷon drǎgícȷ] ȷo-s bǎtrȷn// şti dumneǎtǎ// acúma hai sǎ ně luptám ȷo ȷírǎ// fútu-ȷ běrběşile luȷ//

[*] stǎȷ sǎ zȷc ȷo ȷe-o zȷs pǔópa cǎtǎ mȷně// cǎtǎ dumneǎtǎ zȷs-ȷo//

[ȷon drǎgícȷ] ȷo vrěȷ sǎ fuméz ȷo ȷȷgǎrǎ// ȷm daz_vóĹě// nȷ hai sǎ poveştím ǎşǎ//

[Imediat!]

[*] stăi să spui ȳo   -o z s p  pa c t  m ne//
 august 1955 [*] [Informatoare ocazională, 77 de ani]
  on dr g c , [68 de ani]
 [A II, ILIL_AF_29, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

  -o z s p  pa/ c  să stăm    la b n /    la r u

st i să spui ȳo   -o z s p  pa c t  m ne// z s  p  pa c t  m ne ac lo  i
 c t  t ot //  ti că nu  i p n  mor    -o z s// z  e/ n / z  e [k]  o z s  nu c  să
 h'   b n // z  e ŭodátă s  h'      la b n /    la r u// s  h'      la b n .../ să stai
    la b n /    la r u//

da ȳo am z s c t  b rb tu-m o/ d c-am m rs ac s   -o z s p pa/ m //  o
 z _c  s  stăm    la b n /    la r u// n / z c/ b n / b n   o z s/ c- o z s/ da la
 r   n- o m i put t z   c  să h'i t c t  m lcu / c  r u to  o veni     //

h  / t / nu-  a '  //

da cum dr cu/ m //

c n  -o  da ȳo     o p lm  s   mf   c da s  du  la m m -ta  i la t t -t o//
 tu-  sta ac //

p / mă/ tu să d i în mînă// po n o  di  e tr  m  _l me/ c  d  r  n-o
 să d i în m n e/ m / z c/ c-at n  n   nu-m m i   st  drag d e t n  c n    da o
 d t -n m n  // s  ți c-at n  n m i...// ȳo nu fa_n ca r u// d   e s  d i
  m_m n  //  i d c-o  f _sp n  -m cu b n e/ da să n  d i  m_m n  //

p  p  te m  m ni  i-  d u  o p lm //

  / fere  sc  dumn z   / m // ȳo nu fac  m_vil t  m  r   // m-am g ni_s 
 fa_to b n e// da să d i  o d t -n m n  / n  m i stău cu t n  // a    -am spus //
 nu-m m i   st  drag de t ne/ d c -  da o d t -m_m n  /  i g t / s n t t  b n //
 n ma/ z c/ să-m d i  o p lm  c  mă-i dest l// să-m   rte dumn z   p c t   /
 ap   n cod t  n-o dat  m_m n  //

august 1955 [*] [Informatoare ocazională, 77 de ani]
 [A II, ILIL_AF_29, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

cum am cumpărat cutăre loc

nō/ ȳo ştiȳ acēȳia ş'i ne-nȳlāl'ēžēm bínle amîndói// mă/ zíc/ úȳte să cum-
părām cutăre lȳoc// pǎȳ zícē/

tu/ n-ávȳem banȳ//

mǎ/ am ȳo ō_unkĭēs// avēm ō_uncēs'/ ȳneá cĭȳ-un táȳur/ žēr şi vindē
ş-avē banȳ mult// nō/ zíc/ mă duc la unkĕşu şi cēȳ/ că grădĭna cēȳia/ úne-aȳ fo
dumneavǎstă acĭ/ ĭca aȳ_cumpĭlărát-o/ ȳó cu bărbátu něȳ// zíc/ mă... mă duc
la uncĕşu să cēr banȳ// mă duc// ĭcē/

cē-ȳ mósulē/ aȳ vint_pĭ_la mínē//

uncĕşu zícē [k] uncĕşu-ȳ fráte bun cu máma// zíc/

aȳ_vinȳ_să-m dai vo doi banȳ//

péntru šē// să-m spui//

po/ úȳte/ am lua_grădĭna áȳa/ cárē dučē la panás// am lua_grădĭna//

ā/ da cu cĭt aȳ luat-o//

ȳa/ c-ȳo sútă şi ȳopt dē mí//

am/ zícē/ pátruzăc dē mi// ȳȳ le dau/ áleȳ ȳo fost ĭ_láda mĭȳ/ zícē//

avē ȳo fátă măritátă/ da ȳĕl nú ĳerá cu treába lor//

úȳte un táȳur mĭndru/ ũ_žēr mĭndru unde-am băgá_báni// ȳ-ȳ dau/
mósule/ bínē c-aȳ luat//

apó zíc/

mń-i dai/ da să-m spui cĭt ĭȳ dē cămătă//

nimńíc//

pǎ cĭ_să ȳ-i dām//

cĭn putĭĕȳ// cĭn putĭĕȳ/ şȳ cē/ cĭn mă culc cu ĳĕȳ/ ĭȳ păcátȳ// cĭn putĕȳ/
atúnē să mń-i dat//

ĳerá ō_ȳom aşá bătrĭn/ da ĳerá ĳĕl grijitorȳ ĳĕl/ grijá bánu/ ȳnē de cúȳbu-
rile lui/ acólo le-ȳcuĭă_ládă// nō/ m-am du_la pojánă// ȳo fost detorĭĕ acól_la
pojánă// trízăş dȳ-ũ_lo/ c-aşē ĳerá p-atúnē// şi am plătitȳ detorĭă şi-am dat şi la
ála şi ánu/ n-ō-plinĭt ánu bínē c-am vĭndútȳ din ȳoi şi aȳ_făcút báni ş-am
cumpărát grădĭna// ş-aşá aȳ_făcú_báni//

august 1955

[*] [Informatoare ocazională, 77 de ani]

[A II, ILIL_AF_29, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

cî_am_avút fócurelă la hȳotár

ierá în ȳorás aíca on domn/ îî zîcê tîlar// zîcê/ nȳ/ îî bínlê să facê bínê//
mă dučám la iêl^u// nȳ/ zîc/

acúma am... fȳócurelă la hȳotár/ la plug și n-ávem banî/ că n-am
putú_da ȳóilê/ îm trêbe vo doi banî//

cît îť trêbe//

úťte atît//

da ȳo mă dučám și-î dam pîná íŋcă nu zîcá iêl^u// cîn putečám/ núma mă
făčém și-î dam// așé purtá ȳámeni cîșťea și ȳominíla/ că atúnč pe vrémurile
álea...//

da ȳo acúma/ cîn mă culcȳ/ îî iert de păcate și la ála/ și la ála/ știȳ că
ń-o făcú_bínê//

acúma nu mai găsășť pe nímê să-ť deȳ// nú mai puáťe níme//
august 1955 [∗] [Informatoare ocazională, 77 de ani]

[A II, ILIL_AF_29, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

vez ástáz cum îî de răȳ

ma/ a mai vení ȳúnu susȳ íŋ_cásă//
d'íne um_păcătós de ȳom di la nȳoi// vîndȳ-um_bou/ acúm ô_an// îl dă
la ștat acȳoló/ de cȳótă// zîc/

mă/ să-m dai șť tu... [k] spúnlê o țíră cîte kílo// iel nú băgá cárnea și nú
zîcê// și-m ȳa bání și cárne n-o băgá_níńíc//

atíta ȳo vinít/ hȳop/ să mai prîz ȳo dátă cȳóta//
pă zic/

po am plătítȳ lui//

po zîcê/

di êe nu țȳ-ai uítát să-ť treácă-ŋ_carnét//

po ȳo am gîńítȳ că-î ȳom cîșťít//

am_vint ș-am zîs/

mă/ dă-m bání că tri sútê dē lei îm stau acî//

că n-áre/ că n-áre//

nȃ/ dú-tě_floc// de-a da dumnězău cu iě să rămîi// num-atît//
vez ástáz cúmu-î dē rău// nȃ//

august 1955

[*] [Informatoare ocazională, 77 de ani]

[A II, ILIL_AF_29, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

asára cî_să-sára

asára cî_să-sára
o-nĉepút a să mustrá
súfletu şi ínima//
súfletu l-aşáză ĉea/
taĉ ínímó/ nu h'i ră/
taĉ ínímó/ nu h'i ră/
că tu dácă-î vi murí/
că tu dácă-î vi murí
în pámínt îî hodiní//
da de ní-m va h'i mai grlěu/
da de ní-m va h'i mai grlěu/
am să trag ínímó/ iěu/
ca să-ń iau soáţele-m_bráţă
să stau cu dumnězău fáţă/
să stau cu dumnězău fáţă//
şi dî-o h'i făcútă bíně
hodinlě şi iěu ca tíně/
hodinlě şi iěu ca tíně//
dar dî-oî h'i făcútă rău/
dar dî-oî h'i făcútă rău/
am să trag ínímó iěu//
să trăiáscă tuátě álea şi io pínă morî//

august 1955

[*] [Informatoare ocazională, 77 de ani]

[A II, ILIL_AF_29, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

cîn iĕrám pe vrĕmea me

[*] sîntĕm bătrîni/ ȳom muri//

[ĭon drăgîc] drácu slă gînéşte la cȳótă// ĭo nu gînésc la cȳótă// ĭo mă gînésc núma să h'ĭu sănătȳós// apói căre árĕ búţile plîne dĕ d'in şi lui nu-ĭ trăbă/ pă ĭo n-am/ da níĭĕ-m trăbă// cîn cápătȳ/ árĕĭ-o [!]/ áĭa-ĭ viăţă// ŝe crezĭ mneţatá/ avĕreĭa// avĕreĭa-ĭ sănătátea/ ómului//

[*] dóră/ acúma-ĭ bínĭĕ/ vez că la tȳot ȳómu-ĭ dă// ŝti ĕe/ ĭĕu aşá am socotitȳ/ că ŝi lenúta zîŝĕ/ mămă/ ĭĕrá níŝtĭĕ bĭficultăt şi vai dĕ ȳom// cíŝtea-ĭ făcútă cu slănătatea// vezĭ/ acúma-ĭ bínĭĕ cu slănătatea că/ vez/ to slărăntȳocu-l dúŝĕ şi-l vîndecă grătulit// da nántĕ nu-ĭcăpĕĭ tu acȳólo/ núma dácă ĭĕrá cu púnĭa plínă dĕ bani//

[ĭon drăgîc] da ĕĕ crezĭ// ŝti cum ĭĕrá// cîn iĕrám pe vrĕmea me ŝĕpte mîndre-m trăbuiĭ// da acúma-mbătrînítȳ/ şi de úna m-i pre mult// nō/ cum să facȳ/ slănătatea/ áĭa fáĕe mult// to n-i drag de ĭĕle dácă le văd ŝ-acúma/ da núma mă uĭt la ĭĕ şi n-i hán a dráculi// fiĭĕ berblĕĕile lui năcáz//

[*] ba// nu-m ĭĕstă drag//

[ĭon drăgîc] di ĕĕ//

[*] mń-ȳo plăcú_mîndru// ápo acúma...//

[ĭon drăgîc] ŝ-acúma să-ţ plăcă// acúma-ţ plăĕĕ ȳurítu//

[*] ba/ nú [!]/

[ĭon drăgîc] nō/ po fútu-ĭ sárca lui/ ĕĕ-ĭ ásta...// stăĭ t'ept pînă morĭ// cîn ĭnt'íz uăĭki/ atúnĕ nú mai vez urĭt/ niĕ mîndru// nú mai vez níĕ//

[*] femĕĭle munĕĕsc pre mult şi ástăz/ vez// niĕnúnu-ĭ cásă nu munĕĕşte ca mínĭĕ// nō//

[ĭon drăgîc] acúma/ dácă munĕĕŝti/ pĕntru cĭnĕ munĕĕŝti//

[*] pĕntru tȳot/ vez//

[ĭon drăgîc] aşá spúnĭe/ úĭte aíĕ/ ne-apucám de relĭj'ĕ acúma/ că sîntĕm bătrîni/ ŝti// dumnezău ĕ-o zĭs/ munĕĕşte şi grijĕşte şi trăĭĕşte// păĭ/ dácă nú munĕĕŝti/ cum vreĭ a ţĭnĕ gúra că-ţ báĭă ála cu pa/ăhăru// că dácă-ţ dă áltu cu lĭngura/ ĭĭ vai de căpu tău// dă-l drácu// mai bínĭĕ beu ĭo//

[*] míĭĕ m-i ĕúdă pe ála căre nú munĕĕşte//

[ion drăgîc] ăla nu puăte//

[*] ăla/ vez/ că-i al drăcu//

[ion drăgîc] ba/ ba// da spună dumneată níľe căre-i mai sănătós// căre munčēște or căre nú munčēște//

[*] stăi să spuî// io-s ai mai bătrîna pe-aci// nú țin pe nímě// io știu să-m fac puománă// da nú vre să lucrě// mîncă bíně cîn mîncă// io mînc ničún blid și ie mîncă dōuă//

[ion drăgîc] lăsă dumneată ălea// níľe n-i drag să munčēsc și io// mń-i han cî_să útă únu la míne// și dacă védě că munčēsc/ că munčēsc bínle/ nō așě/ néne iōně/ căc îm_plăce și m-i drag/ apói io atúnč mai tărě munčēscų și am puterě mái mărě// atúnč n-i drag níľe să munčēscų// pă cîne nú munčēște/ ăla n-are viiăță búnă// po_să ști mneată// ăla nú mîncă cumsăcade//

[*] io știu di-ăja dē nu lucră//

[ion drăgîc] î sîžě d-ăla zímental/ ști/ zímentali tuodeaúuna-s mai mųoi/ pízgaua-i al drăculi și șváițu-i al drăculi și ruóșu/ úunu áltu//

august 1955

[*] [Informatoare ocazională, 77 de ani]

ion drăgîc, [68 de ani]

[A II, ILIL_AF_29, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

vínu-î bun/ rakíu-m_pláșě

vínu-î bun/ rakíu-m_pláșě/

ștıu că boiěrî nú m-oî fáčě//

ștıu că boiěrî nú m-oî fáčě//

če boiěrî o fo tátăl něuú/

boiěrî uo fo tátăl něuú/

da de cum să mă fa_îěuú//

august 1955

[*] [Informatoare ocazională, 77 de ani]

ion drăgîc, [68 de ani]

[A II, ILIL_AF_29, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

viáța ómului

[ion drăgíc] viáța ómului ști ce iěstě/ slănătátea// dácă ȳómu-ĩ sănátós/ tȳot îi plácě// îi plácě și să muncăscă/ îi plácě să ší cîntě// și cîn dȳórme ála dȳórme/ n-árě treábă cu...//

[*] io am făcú_copílu az și m-am dus la pȳológ//

[ion drăgíc] cum//

[*] am făcútȳ copílu ástáz și mîn m-am du_la pȳológ...// ș-am da_ș-am dat/ ș-am dat...// io nu știu//

[ion drăgíc] dumnețată merěj la pȳológ// io merlēm la zîd/ iěrá m zîdár!// ști// ápăi io/ atúnca/ pe vrémur!le álea ști/ cîn iěrá ȳámin! mai proști ȳo țir ca acúma/ puněj acól pě cȳórlă// trimiteám acȳólo drăgúța dē litrȳúța/ acȳólo cu cě trěbe/ cu penicilínă dī_ája ulejšă di cáre-m_plácě nílē ști// fútu-ĩ berběsilē iěj// ápăi trăžēm cîtiódátă/ ápoi luȳám cîti-un bolován c-așá dam cu iěl de... pot să spuĩ c-avě șázăș/ șăptězăș de kílo// luȳám/ stam cu iěl pe zîd! și-l punēm acólo// ápo io/ din tri/ pátru rîndur!/ io avēm métru flăcútȳ// am căștigát i_zíȳa ája/ gáta// nȳ/ acúma mă-nturnám cătă továrășa diȳcuáč cătă lítră iără// ce mai zîșě továrășa/ să rămĩ acĩ// că pîná dimineăță să strică// mai trăžēm ȳo dátă// d-ápoi ș-acúma/ da nú mai pot așě c-am îmbătrînĩ//

[*] șě zîș dē áli mněj// șě zîș dē áli mněj//

[ion drăgíc] cě știu ajú ng la áni ája a mńítálě// mă du_la colectív i_lúmeșá àiláltă/ acȳólo apó te-ajú ng// po io am șázăș și ȳopt// dumnețată cîț ai//

[*] ă_împlińítȳ șăptěză_și șăptě//

august 1955

[*] [Informatoare ocazională, 77 de ani]

ion drăgíc, [68 de ani]

[A II, ILIL_AF_29, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

am_fo cu táta la cáprě

dúpa șcólă...// am învățá_fôrtě bíně// da ũ_an de sminteálă am făcú_că nu m-am dus la iěgzáměň// n-am_făcú_șásă clásă// da dácă n-am trecút... trecút la iěgzámăň/ m-am jucă_cu șȳóreși//

ş-aşé dě tímp am_făcút şasă anî de şcôlă dup-aşéja m-ă_scăpát şi m-am
pu_la căprě// am_fo cu tática la căprě// am păzîť căprěle sătuli să nă cîştigăm
bucăteľe/ să putēm trăli c-am_fost tri frať// da únu Țo fost dus slúgă/ únu Țo
fo mai miťitěľ// ş-aşé ă_stat trej aľ la căprě// dup-acéja n-am_fost doj aľ la
vaş// cînē aľ am_fo la vítě// cî_am scăpá_de vítě/ am stať ȡn an acásă//

[Cum spuneți dumneavoastră aici: *víte*? Nu *d'íte*?]

víte/ da po ší d'ite//

[Aşa să vorbiți, cum spui aici!]

d'íte aşá zíc aľ noştrî áştia// şi scăpăm dě d'íte// am stat ũ an acásă//
august 1955 vasíľe todorán, [62 de ani]

[A II, ILIL_AF_61, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

m-am dus la asîntără

în nóuă súde cînēsprēce m-ă_dus la asîntără şi... m-Țo ȡot cătánă la aús-
tro-mađiără/ portár/ şi m-am du_la armátă la únguri//

n-am du_la ȡărăştíjě// di la ȡărăştíjě am_vení_la viľéna ş-am stat/ nu
ştiu.../ trej zíl'ě în véna/ după šéja pe front în galíťia// ş-apó acólo ne-am pe-
trecút pínă-n nóuă súde Țóptisprăšě/ la sfîntu nículájě//

dúpa š-am vinít de-acólo [k] dě cîn s-Țo formát comunísmu am ajűs
acȚólo// cî_s-o formát comunísmu în rusíja am_fost acólo// ş-aşé de-acólo
am_vinít acásă ş-am stat vo tri lunî şi m-am du_jár la armátă// am mai făcút
doj aľ şi tri lunî/ la rumíníľa// nu ne-am bătút cu únguri/ i-am trecút pe úngurî
díncolo de tísa//

apó am_făcút doj aľ şi tri lunî ş-am vinít acás// m-am liberát ş-am stat
Țo váră aşá acásă// ş-ápo aşéja m-am căsătorítȚ/ că mămă n-am mai avútȚ//
am avút núma tátă şi n-avé cînē né spălă şi cu fráti-mȚo stătēm cam ásta o țíră
şi m-am mutát aľíca// am_vinít aľíca la mujěřě//

august 1955 vasíľe todorán, [62 de ani]

[A II, ILIL_AF_61, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

ń-am lua_sapínu și sácúreă

apó umblín de_ăcî-ȋcòlo/ ń-am lua_sapínu și slăcúreă și dú-te la munte
și fă liēmne și le plutēstē pe jilíp// lucrám// făcēm stînjîni/ făcēm de tuâte
ëlea// dup-ăcēja l'e plutîēm/ lē băgám pe apă la válē// da nu iērám núma
sîngur// iērá mai mŭltă lúme// iērám cíti-o sŭtă de uăminî pe-acólo/ nu núma
sîngur//

lē plutîēm/ venēm ĩ_j'os// nē plătē cu... cum vrē ĩēi// ásta ȳo fost
ũ_úngur la cărē lucrám la l'ēmnele álea//

dúpă cēja o fost acționáre alică... marî cărē ne ducē la trol'/ la pădŭrē de
brad// făcēm l'ēmne de brad// l'ē plutēm/ venēm pe rîu cu iēle/ l'ę-adușēm din
vírvu mŭntelŭi pínă... pínă_sébeș//

ș-așá poi ń-am petrécút tuată viăța//

august 1955

vasíle todorán, [62 de ani]

[A II, ILIL_AF_61, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

să punē plád'ě

vením cu l'ēmnilē pe rîu ĩ_j'/ȳos cu plád'ilē// să punē plád'ě// de
egzēmplu ĩēste dē dădēm drŭmu și cáre iērá mai slăbŭt/ mai hăsta/ plecá plád'a
și-l lua și-l ducē și-l ducē cînē/ șásă kilomētri și să-nēcá//

ba am_fost la únu la buț// venēu liēmnele de pe flăncă de susȳ dădē [k]
trēcē pēște lăcŭt și dăd'ē dúpă nȳoi// ȳo t'ilări_ȳo doi/ trei// io... nu m-ȳo mai
t'ilări// li-o rupt pićórălē și m-o dus apó pe mínē ș-am stat acólo o jumá_dē
váră// că zîșē că-s mai iŭtē și mă plăzăsc mai bínē// cîn vedēm că vínē... și
vedēm că vínē de pe jilíp/ cum venēē/ apó cîn vedēm că vínē áspru/ cîn vínē
áspru/ mă ferēm// trēcē pēște nȳoi//

doi ș-o rupt pt'icŭrăle acȳólo// io ă_stat tŭtă vára acȳólo// lŭcru n-avēm
grēu/ núma cît ierá periculȳos//

[Și unde-ai lucrat dumneata mai mult așa?]

păi.../ ș-aic la sébeș am lucrat.../ ș-apó am_fo ș-aic la scȳos sŭte de mi
de buștēni dī_ápă// scotēm și punēm la stívă// ș-am_fo la băgá_lēmni acî că
m-o lŭt dăc-am_fo deprís bínē/ apă né lua/ pe cărē ierám bunî né luaȳ

antreprenóri/ né lua mîntîn// né furáu şi né dućáu la ĵeĵi că né plăté mai bîně/
núma ca să stăm cu ĵeĵi// ă_stat mai mult la şébeş acî la lac pe vrémurîlě álea
pîná acúma cînd m-am... m-ŭo [k] m-am pēzionátŭ dē buŭlă//

ş-apó m-ŭo ĵipátŭ dē-acólo că ŭŭmini ŭo fost răĵi/ ŭo zîs ca am pēzē/ să
nú mai muncēsc//

apó/ ş-acúma mă kēámă să mă du_la lúcrú// ĵo ştiŭ tăĵē l'émné/ şí cu
şirēzu/ şí cu sîácúreă// ş-aşē m-o prîs şēf la tótē mámele// fac şi ĉoplitúrĵ tótē
ēlea// ş-acúma m-o kemát únu hēteă/ únu cárē lúcră acólo la lázăr.../ núma
trēbe reparátē acól_la lac// po cîn ĵerám nŭoi/ apó făcēm nŭoi// acúma nú mai
fac//

august 1955

vasîle todorán, [62 de ani]

[A II, ILIL_AF_61, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

d'îia

prímăvára ne-apucám de lúcrú// adică vîná prímăvára şi ne-apucám de
lúcrú la tuáte [k] la tot címpu// la prímu rînd/ ne-apucám la víĵē/ dē d'îĵē şi o
stēcúĵím// întîĵ dúcēm pári/ dúpă cēĵia o ştecúĵím/ dúpă cēĵia ŭo l'egám/ dúpă
cēĵia ŭo sîăpám/ ŭo ŭogorím/ dúpă cēĵia ne apucám de stropít şi stropím dē
pátru/ cînć orĵi// dúpă cēĵia ŭo plivím/ o l'ēgám pē par//

acúma strúgurŭ vrē_să strîcē ánu ásta// nú vrē să stē cu noi de vórbă//
pē la mínē nú/ da pe la.../ ĵērĵ ŭo fo săptămîná/ da pe díŭcolo s-o dus tuŭŭt// s-o
dus/ s-ŭo topít tuŭŭt dîē făĵínă//

aşá ŭo smúlġēm dup-acēĵia// ĵárba nú mai săpám/ ŭo smúlġēm//
smúlġēm ĵárba ş-ŭo scótēm afără/ dup-acēĵia o grijím cum put'ēm// dácă cádē
víta ŭo ridicám//

dup-acēĵia vîně pásărilē/ dăm dúpă pásărĵi//

dúpă cēĵia vîne culĵésul// ŭo culĵēzēm// ŭo adúce acasă şi púnēm la pím-
niţă// şi mai dăm şí la áltĵi/ şi mai bem şí nŭoi//

august 1955

vasîle todorán, [62 de ani]

[A II, ILIL_AF_61, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

Laz

járna cu șezătoáre

îm_fiľecárě sǎptǎmínǎ sau îm_fiľecárě zi/ járna sǎ fac șezǎtórile únde
ne plǎcě fórte mult mai alés cînd ne vîne drǎgúťi//

î_șezǎtoáre lucrám ĉorápĭ/ ĉípca și toǎrcem cu fúrca/ spúnem báncurĭ
și întîmplǎrĭ// dǎcǎ terminám lucrú mai répede/ dǎsám dúpǎ acordiún//

august 1955

[Victoria Morar, 16 ani]

[A II, caiet nr. 52, p. 14, transcriere: Lidia Sfârlea]

m-a bǎtút máma

am_foz_de vo șásě/ șáptě anĭ cînd m-a bǎtút máma péntru că am spart
trizěc de 9óuǎ// máma o fľost la gíľě și m-am bǎgát îň_cǎmǎrǎ// o foz_deskís
acólo ș-am ĩntrát ș-am traz_borcánu jľos cu úǎǎľě//

august 1955

[Victoria Morar, 16 ani]

[A II, caiet nr. 52, p. 14, transcriere: Lidia Sfârlea]

noi am_fo la jľoc

erám odátǎ la o hórǎ țǎrǎneǎscǎ kǎr la nľoi_ĩ_sat și ǎ_jucát acólo//
ne-am petrecút// erám trei prěteně búnľě și trei [k] triĭ prětim_bunĭ și de-acó-
lo erám ĩmvitáz_la ľo logódnǎ// erám noi dóuǎ și sóra lu cáre logodiě//

ș-ǎ_spú_zíĉě/

hai sǎ mǎľrě_la logódnǎ//

noi ă_uîţăt// am apucăt acŭólo la jŭoc ş-ă_uîţăt să mai mîérjëm/ ş-o
vint tátă-so dúpă nŭoi/

háidas_tu ŭodátă// vŭoi nu măi ştis_că tră_să mîérj'ět la logŭódnă//
nŭoi cîn am aŭuzît/ umblám úna dúpă álta pî_sálă sâ niě căŭutlámŭ//
nu niě găsîlámŭ// şi pîn_ne-am duz_nŭoi acásă/ iěi ŭo vení_dîě la sfátu
populár şi dîě la puópa// şi cîn am intrát acŭólo-ŋ_casă úniě iěrá logŭódna/
toátîě mulěrilě/

tu fětelor/ voi úne-aţ fuostŭ de n-az_vint ma/ăi iútîě//
noi/

am_fo_la jŭocŭ/ ă_sí ŭuîţá_dîě logódnă//
şi pe_úrmă ne-am pu_la măsă ş-am mîncát şi pe_úrm_am iěşít afără şi
ne-ă da_cu sániăa// merlěm de la crúclě şi pínă díŋcolo dîě puodŭ//
august 1955

[Cornelia Breaz(u), 17 ani]

[A II, caiet nr. 52, p. 15–16, transcriere: Lidia Sfârlea]

ne-ŋ_gîndítŭ să fáčě_rŭostŭ

erám ínt-r-o sáră la ŭo prětínă_şezătŭŕě// şi êe ne-ŋ_gîndítŭ tuáte
bínîě// hai să fáčě_rŭostŭ// ne-am íntălîěz_nŭoi/ tu adúcî um_flěl/ tu dîě áltu/
fălîná/ záhăr/ ŭóuă...// şi am zîs/ hai să-ŋcuiěm ŭúşa să nu ştiě fîcóri!// să h'im
núma nŭoi flěteliě// să mîncám/ să biěm/ să ne omením odátă tuáte fără fîcóri//
şi cîn petrēcám măi bínîě viŋ_fîcóri// noi toáte bim_pîě ŭúş'ě grămádă//
pi_úrmă o trăbuí_să-î lăsăm îŋ_casă// n-am avú_cě fáčě şi le-ă_da şi
lŭor să mîncě// şi-ă_zîs/

dă-l drácu lúcrú/ nu măi lucrám î_jě sáră// cámera iěrá priě mícă/ noi
iěrám mult şi ne-am apucá_ş-ă_sco_mása/ pátu/ scîndurilě/ toátîě cu iělě-n
curtîě// şi um_băiát o avút o muzicúţă şi iěl o cîntá_şi nŭoi ă_dăsát//

şi dup-ája or adúz_mása-ŋ_casă şi s-o apucá_iar să mîncîě şi să biěîě//
şi cîn le-o fo lor lúmea mai drágă/ io m-am íntălîěs c-um_băiát ş-am
adúz_nîşlě ardîěcă dîě fáţă/ de_ája usturúăîě şi am pus pîe foc/ că iěrá foc pîe
plátă şi io am iěşít afără ş-am încuiát úşa// şi cîn am_foz_la puártă să

îeșu_ăușiță/ strănutău tăuț în_casă și tușișu și io rîdișem de-afară diș mă
stricăm// și pi-urmă i-am ținut acolo o jumătă_diș casă//

ș-ăp-o trăbuși să dișkîdem ferēștilē și ăușiliē// ăo iēșit
tăos_pîncurtiē// ăocărău la năoi/

h'îre-ăț ai drăcului/ da căre ăț pus ardișca piē sôbă//

noi n-am_vrú_să spunișem// n-am_vrú_să spui/ da lē-ă_spus io mai
tîrzișu// ș-ăp-ă_iēși de-acôlo// nē-ă_dú_de nē-ă_da cu sânișla piē ūșiță
progîăzi pîna pe la dușă năôptea//

august 1955

[Cornelia Breaz(u), 17 ani]

[A II, caiet nr. 52, p. 16–20, transcriere: Lidia Sfârlea]

căinmanu tîntălău

am_fostă la lăcru pe rișu cui'șerului [k] cuișirului/ la ū_lac la cânco//
acôlo avēm un_căinman/ om de serviș' la baracă// la barăca ūndiē iēră acēșt
căinman avlăm și dinamitiē pēntu pușcăt piătră// căinmanu iēră pușin cam
tîntălău//

nă/ cē s-o gîndit iēl odată// îm_ba/ărăc_avēm om_plătăn în_căre-o fă-
cút foc ș-o băgăt o dinamită să vādă că cē să va-ntîmplă// sîgur că dinamita
de la un timpă ăo ășplodăt și prav o făcú_plătănu//

noi lucrătóri fișind aprășe/ aăuzișnt ășplăzișla/ am alergă_la ba/ărăcă
să vedē_cē s-o-ntîmplătă// acôlo am_văzútă plătănu tot prăbușită// l-am
întrebătă//

ê-ăi făcút// tu/ tu ai o dinamit_acôlăo//

sîguș că l-am ocărîștă că di ê-o făcút așă// și iēl ca să-j_justifișcē-ș_cîdva
o răspúnz_că/

ăpă/ dăcă băgă_dășă//

august 1955

[Vasile Breaz(u), 57 de ani]

[A II, caiet nr. 52, p. 21–22, transcriere: Lidia Sfârlea]

o venit ũ_hoţ

odát-o venit ũ_hoţ^u alîc la nŭoi îŋ_curtîe// la cît/dvá timp/ cîn iěrá
copîi noşti îŋ_vacántă/ váca ŭo mîŋcă_niştiě ŭorz î_ş/ş'ură şi s-o umflátŭ//
nŭ/ acúma/ băiátu cěl mai mărîe durmeă îŋ_cásă/ iar al duóileă î_şopŭ// pěstě
nóptîe iŭo m-ă sculá_să văd cě fáčě váca// şi vrî_să viu înapŭoi dîe dúpă
ş/ş'ură/ úne iěrá váca/ băiátu cěl mai mărîe iěrá sculá_să meărgă şi iěl dúpă
ş/ş'ură/ fářă să ştiě că iŭo sînt acólo// am deşkís amîndŭoi ŭodátă ŭúşa// şi iěl/
dúpă-ntîmpláręa cu hŭótu/ ŭo crezú_că şí de_astă dátă-î ũ_hŭoţŭ// m-o prîs cu
mînilě dîe gîtŭ ŝ-o prins a strîgă că cîne-î// cîne-î//

în tímpu ásta/ băiátu cáre durmeă î_şŭopŭ/ auzînd lárma şi pe fráte-so
spăriiát întrebînd cîne-î/ ŭo luŭátŭ furcŭoiu cáre iěrá acólo şi s-o reŭezî_la
mínîe să deă// prím_ată míîe mî-o vení_şod// văzîŋ_că să-ŋgrŭŭşě glúma/
am încěpú_să strîg la iěi că/ staţ că-s iŭo// iěi o fo ruşínát şi s-or dus fiěcáre la
ŭócu lorŭ//

august 1955

[Vasile Breaz(u), 57 de ani]

[A II, caiet nr. 52, p. 23–24, transcriere: Lidia Sfârlea]

colěşa-ŋ_gríndă

o fost odátă o feměiě ŝ-aveă doi copîi// şi iă o plecá_la bisérică şi i-o
spus la băiátu ăl măi mărîe să meărgă la vecîná s-adúc-o măsură de fălínă să
púnă dîe colěş'ě//

iě o puz_măsură piě fuocŭ şi s-o aprîs ŝ-áp-o fuj'ît copîlu ăl măi micŭ
la mămă-sa la bîsérică// o zîs/ múmîă/ tárîe cît o putútŭ//

múmă-sa o zîs/ şt//

o mai strîgát o dátă iăr aşá// múmîă//

múmă-sa iăr o zîs/ şt//

ápă iěl o zîs/

sî/ nîěsí/ o trăj'nî_nístŭor colěşa-ŋ_gríndă//

august 1955

[Leonora Ţârlea, 55 de ani]

[A II, file nenumerate, transcriere: Lidia Sfârlea]

o ȕos_ĉinlěvá la căpĭlna

o ȕos_ĉinlěvá la căpĭlna ŝi aveá ȕo mulěre pe căre_o kěmá ána ŝ-om_ŝi-
ĉór/ ĭl kěmá ȕónęa// ŝi fáta lui o kěmát-o ŝofiĭa//

s-o dú_la sápa la vinŝ ŝi spuniě ĭěl la ȕámenĭ/ am plecát dlě noáptiě ŝi
ĉin o fos_pe la prĭzu máre am ajúnsȕ la vinŝ// ne-am apucá_tȕoz_de sápa//

ápă zĭcă aŝá/ dă áná/ dă ȕónlě/ dă ŝofiĭě// ŝi ĭĉě/ dúpa ĉ-am mĭncá_de-ánáz/
s-o culcátȕ ŝi ĉin s-o sculátȕ ĭěrá ŝoáriělĭě suz_dlě totȕ ŝi dup-acēja s-o
apucát ĭar dlě sápa ŝi pe la veĉérne_o gătátȕ ŝ-o vint acásă ŝi n-o fo noáptiě//
ŝ-ápă zĭĉě/ toámna an_găŝĭt tri ŝaĉ bocănĭŝ ŝi dĭ_tȕo_sácu ȕo ĭěŝĭ_tri ħěŝă
bocănĭtiě ŝ-am avú_cucurúz pĭn_colȕo la vĭneręa mărě//

ája s-o gătát// ápă ĉin o foz_la lăsáreă pȕostului/ ĭěĭ ŝedeă acolo piě
horhólĭě/ nu ŝedeă_satȕ/ o venitȕ_satȕ să cúmpere cărnĭě// nȕă/ păĭ/ ȕómu la
căre_o vinĭ_să cúmpere cărnĭě l-o pus să táĭě níŝtiě lĭěmnĭě ŝi dup-acēja ĭ-o
dat tri fund dlě cărnĭě ŝi ĭ-o da_ŝ-o bȕótă de ĭinȕ ŝi ĉin s-o dus acásă cu
cărnea/ ĭěl o sta_mult// ápă ája s-or mănĭlá_ŝi s-or culcá_tos_flămnĭz//

ŝ-ápă ĭěl o pus cărnea să h'árbă ŝi ĉin o foz_gáta tocána zĭĉě/

scolĭ áná ŝi mĭncă//

zĭĉě/

nȕ_trăbă/ mĭncă tu//

dúpa ĉēja ȕo zĭ_cătă fiĉór/

scolĭ ȕónlě ŝi mĭncă//

ŝi fiĉóru tȕot aŝă o zĭs/

nȕ_trăbă/ mĭncă tu//

ŝi/

scȕolĭ ŝofiĭě//

nȕ_trăbă/ mĭncă tu/ mĭncă tu//

ŝ-ápă la ȕúrmă ĭel dác-o văŝ că nu mĭncă níme s-o apucát ĭěl ŝ-o mĭn-
că_cărnea toátă ŝ-o blěȕȕ_ĭínu tȕotȕ ŝi s-o culcátȕ ŝi ĭĉě/ núm_ă_văzút zĭĉě
ĉĭncăȕălĭě piŭ_cásă únu dúpa áltu/ únu dúpa áltu// fuj'ęáu ĉĭncăȕălĭě//

august 1955

[Leonora Țârlea, 55 de ani]

[A II, file nenumerate, transcriere: Lidia Sfârlea]

m-o dus la asîntăre

pe tîmpu cîn iĕrám de dŭŭăzăș de ani/ iĕrám în_colîba ŭómurli/
própriŭ-zis/ cum zîcēm nŭoi// și/ cî_s-o făcút mobilizáre/ m-o adús
la_sîntăre// iĕrám dus [k] n-o dú_la déva// nŭ/ de la d'eva de cólo n-o asîntát
și ă_stat cam vo lúnă acásă și dup-acēja n-o lŭt/ n-o co_centrátŭ//

n-o dus înt-áltă pártē// ă_stat la ŭărăștîlē ca ŭo lúnă dē/ă zîle la [k] pîná
la biplîg¹²⁴/ cum zîșēm noi/ și dup-acēja am plecá_pe front//
iulie 1959

sîle iacob, [65 de ani]

[A II, ILIL_AF_0071, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

pe front

îm_pátrusprăzēce/ î_zîua de crăcún/ iĕrám în... [k] pe front în rúsĭa și/
po_să spuĭ/ în iárna áĭa ă_stat toátă iárna acólo//

în primăvară s-o rupt fróntu ș'-am plecát aș'á... pe front înaîntē ș'-am
mers pîná tuámna pîná am aj'úns la... [k] în cîcșprezēce agúst/ tŭtă vára nu iĕ
dat/ cîcșprezēce agúst la bug¹²⁵// acólo n-o ŭoprít// nŭ/ de_cólo ă_stat pîná
toámna// toámna cum ŭo fost de cu primăvá... [k] ș'i de cu primăvară/ pe váră
n-ŭo rupt rúși fróntu ș-atúnĉa m-ŭo prîs//

nŭ/ dúpă cē m-ŭo prîs/ m-o lŭt prîzonĭērĭ// iĕrám... rej'iméntu trábă
spus// nu// [anchetator: da]// iĕrám la rej'iméntu din ŭărăștîlē// ș'ais_pátru
iĕrám/ iĕrám la compánĭa-ntîĭ/ nu știŭ cē/ și dup-acēja am aj'/zîs// dúpă cē
m-o prîs/ iĕrám la batalĭónu întîĭ/ compánĭa întîĭ ș'i n-o luá_prîzonĭērĭ//

nŭ/ n-o dus aș'á/ po_să spuĭ pin ŭărășu mínski/ de cólo n-o luát îm_vo
lúnă dă zîlē n-am dú_to pă j'/žos din mínski¹²⁶// n-o lŭt și n-o puš_la tren//
ș'i di la trĭen nu n-am mai ŭoprĭ_pĭ_la mŭóscova// de cólo n-o-mpărțĭt// acólo
n-o allēs/ cáre iĕrá rumín/ jidán/ ŭúngurĭ/ nemțĭ/ cáre iĕrá/ că răzbŭiu iĕrá atúnĉ
to_cu némțĭ și n-o-mpărțĭt și n-o dus în rej'ĭŭúneĭa pétrográd¹²⁷// acólo ă_stat

¹²⁴ Vezi germ. *Beleg* 'dovadă, document justificativ'.

¹²⁵ Râul Bug.

¹²⁶ *Minsk*, oraș în Republica Belarus.

¹²⁷ *Petrograd* (1914–1924), acum Sankt Petersburg.

înt-o iárnă// tăță iárna ă_stat acólo// nō/ în tăt tímpu ăla atúncă/ n_ú_ă_sùte
șăisprăzăce/ ă_șăptesprăzăce toámna/ s-úo făcút revolúțiă la iěi// nō/ noi iěrá
pi la țivíl/ pi la cuăśă/ pi la úna/ pi la álta//

nō/ rúși zi^c_cătă noi/
acúma cê mai staț pe_aíca// acúma n-avéț decít să plecăt acásă// răzbói
s-úo ga/ătát/ zícê// răzbói nu mai iě//

ș'-am plecăt// am plecăt// cîn am_vint la noi în_țără/ am vint/ am vint...
rej'/žiméntu șajză_ș'_pátru ierá-n viěna// cînd ne dúcēm la viěna/ răzbói
nu ierá gáta pe la itália// n-o dus la itália// de cólo ă_stat toámna pe la itália
pîná [k] adécă/ nú/ primăvára am_vint un [k] întîi mai știu c-am_fost în
viěna/ după cēja de cólo n-o dat concédiu úo lúnă de zíl'ě// m-am dus înapói//
ă_stat acólo iar úo lúnă// n-o mai dat un_concédiu dî-o lúnă de zíl'ě//

dup-acēja n-o-mbarcátú iar ș-am plecăt la itália la front și n-o ajús
tuámna// cîn úo fo la itália s-úo făcút revolúțiě la noi la a_ústro-ungáriă// și
de la itália ap-ám vint unapói// după c-am viní_di la itália acásă/ ierá gáta și
pe_aíca...// după c-am venít acásă/ ierá revolúțiě ș'i la noi// s-úo făcút și pe_alíc/
nu știu cê// nō/ gáta// ardeálu úo trecú_la romîniă//

nō/ toámna ă_stát alícă/ c-am_făcút gărz// ierám gărz că ierá revolúțiě
ș'i pe la n_oi și cēja tăță iárnă// dup-acēja/ cîn úo fo de cu primăvára n-o luat
la armáta romîná// n-o-ncadrátú ș-acólo// n-o dus [k] am_făcút armáta ș'i la
rumîniă ínc-ô an//

di pi la tisa zicé că iěráu cu bai cu únguri// n-o ásta și cu iěi nu știu cê
ș-am terminát// s-úo gătă_răzbói de t_ót//

cîn úo fos primăvára/ m-o desconcêtrát/ m-o... desconcêtrát//
toámna am_vint acásă/ adícă toámna am_vint ș'i toámna m-am căsă-
torítú/ în dóuăzêc/ toámna// și din toámna áia m-am căsătorít și primăvára am
începút iără la lucrú la plutirě/ ș-ápo încóntínu/ cónínu am începút la plutirě//
iulie 1959

síle iácob, 65 de ani

[A II, ILIL_AF_0071, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

mereám vára a munte

nõ/ amú aíĉ pe la nõoĭ... vára mereám a munte/ mereám...// pe tímputile-á-
lea ĭerá cu tũótu álcumva// ĭerá pe tímpu k/ġabúrilor// atúnĉ mereám pe jũos/
cu ȝapínu/ cu dasáġ/ cu tũot cu ĭélĕ_spátĭĕ...// cum pe la uáșa stam cĭtĭ-o lúnă
dĕ zĭl'e/ nu ŝtiũ ĉe/ venġám acásă/ ne făĉá pláta/ merj'/žám ĭără... așĕ că...//

[Poți să-mi spui cam cât o durat?]

pĭná acúma-n.../ ĭņcontínu/ pĭná-n... pĭná... am aj'ús pe tímpu de răzbóĭ
dĕ-acúma//

nõ/ ĭn răzbóĭului ásta dĕ-acúma m-am_brodít ĵar la slánă// ĭerám... la
ũocólu sílvic/ lucrám ĭn pátruzăĉ// ă_lucrát ĉinĉ anĭ ŝi pe la zárna¹²⁸/ dúpă
ĉĕĭa s-ũo terminát// dĕ-acólo dúpă ĉĕ-am_vint dĕ-acólo/ am trecút diņĉoác/
am_vint pe rĭũu nost to_la plutĭrĕ// ŝi-m_prezént to_la plutĭre-s ŝ'i az//

iulie 1959

sĭle ĭacob, [65 de ani]

[A II, ILIL_AF_0071, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

la plutĭrĕ ĭ_uáșa

noĭ az/ az né prezentám/ [k] az luám cuáda dĕ pe la tătărăũ/ adică/
pardón/ di la gúra cúrpátului ŝi vením cu cuáda/ uo băġám ĭ_lac ouáșa/ acĭ ĭn
ũopústu... cum [k] ĭ_lac cum zĭĉem noi/ própriu noi/ așá vorbeám noi/ ĭ_lac
așá vorbeám noi//

ŝi li ĭi-l trĕĉem ľĭĕmnu pĕște lac/ ĭl băġám j'/žosũ ŝi ľũom on portárĭ//
portárĭũ avém ĵar ŝ-acúma ŝĭ ouáșa// s-ar puteá-ntĭmplá că săptámĭna ásta să
trĕacă dĭ_j'/žo_de ouáșa// avém on portárĭ/ ĭĕște din tăũ_j'/žosũ// la gúra
bístri avém acĭĭa uo grĕblă/ cáre uoprím ľĭĕmnu// dup-acĕĭa vením pe rĭũ
ĭ_j'/žos cu portárĭũ/ avém uo... uo... un [k] uo grĕblă-ņ_cĭápĭlna/ ŝ'-acĭ ĵar
acúma s-ũo-nĵisă de dóuă zĭľ/ s-ũo-nĵisă acĭ/ că nõoĭ sĭntĕm pe-aľĭca străĭ
pe rĭũ/ sĭntĕm la uzĭna elétrică/ sĭntem... [k] ŝĭ ĭĕrĭ am avút acólo uo plád'ĭĕ/
vĭnerĭ ŝi ĭĕrĭ am d'ĕšfăcút-o//

[Ce-i plád'ia?]

---

¹²⁸ Zerna, localitate ĭn Germania.

plád'ja/ plád'ia-i buștén!/ plád'ja-i lémnu cáre să-nkíde îi spúnēm
plád'ie [...]/ da/ în prímu rînd/ rŭomîneșt'ě să spúně.../ ásta-i încurcátu
l'émnuli/ noi spúnēm plád'ie/ dě fapt/ iěști-o vor... [k] îi spúně/ îi spúně...
rŭomînește-i spúně... álcum... nŭoi așá știm/ plád'ie//

ș'i am avút ŭo plád'ie la uzína elétrică de la lac/ ũ_să scóte l'émnu ș'i
vîner!/ vîner! am terminát-o// acúma/ mîně îi dăm drúmu la gréblu/
diŭ_cîăpîlna/ tot la áia cáre-i acólo ș'i ŭo primím iărăș jos acólo/ la gréblă/
[k] la lácu dî_sébeș// ș'i cî_să ŭúmplě lácu/ de-acólo dăm iără sus la gréblă/
iără-nkídem grébla de la căpîlna// dúpă cějia lŭom cománda la plád'ie// sîntēm
pátru/ cînc ĩ_ăkípă/ dúpă cum îi plád'ia// iěr! am fo dóisprece ĩș/ dúpă cum
ŭo fo plád'ia d'e mărě//

[Cinci inși formează o...?]

ŭo... ĩ-o brigádă/ nu/ ŭo compániě// companiě/ nŭoi așá spúnēm/ com-
paniě/ cînc úamenĭ//

[Mai înainte i-ai spus altfel. Cum?]

o iěkípă/ o iěkípă dě pátru ĩș' sau dě cînc/ dúpă cum îi plád'ia dě mărě//
nŭ/ iěr! am_fo dóuă iěkípe de muncítórĭ// mîně/ mîně la căpîlna-s ŭopt
ĩș/ baș că-s dóuă iěkípe/ dóuă iěkípe cáre dă drúmu la plád'ie// ș'i noi sîntēm
aíca/ cáre-s doi/ pátru/ șásă/ dóisprezěce/ pátrŭ_laz/ pátru-n petrěști/ pátru la
ŭuzínă// ș'i áștia/ nŭoi ŭo prîndēm ș'-o dúcēm ș'-o băgám ĩ_lácu de la sébeș/
acólo únde să scuáte l'émnu afără// ș'-acólo ĩl scuáte/ ĩl băgám dî_lac pe/ p-on
scŭoc dě ápă//

[Cum îi spuneți dumbeavoastră?]

j'ilíp de apă/ j'ilíp/ j'ilípŭ de apă// scŭocŭ îi spúně la cárte// noi îi spúnēm
j'ilíp/ j'ilíp dě apă//

j'ilípe/ j'ilípurĭ sînt niște rămpĭ cáre-l dă afără/ niște pŭorț ș'i di pe
pórțile-álea apa să dúcě priŭ_grătári/ lémnu rămíně pe slăc// ŭŭmini-l iě ș'i-l
volteáză ș'i-l súiě pe steamp sus/ ĩl súiě pe grămádă// îi spúně stívă ș'i noi
spúnēm grămádă//

atîta v-aș puteá spúne//

iulie 1959

sîle iacob, [65 de ani]

[A II, ILIL_AF_0071, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

la plutirea lu dómnu móga

io sînt îñ_cîmpu múnçi din Țo mîjě nouă súde ș'ăjsprezěče// cunosc
múlte fěluri de lucrări/ atît plutîjě/ cît și îstălăți/ k/t'ar și tăjěri//

nō/ acúma o să vă spun odată o problémă pe căre io am pățit î_ănu! o
mîjě nouă súde trîză_și șásă//

mă/ primăvara cînd m-am dus atúnca la [k] a lucrărea ája din fru-
muásălě/ la plutirea lu dómnu móga// jěrá o săptămîină nēmaipomenită//

țin mînte că-n dójsprăce apríliě am fost duș cu mașina dim_părtea lu
móga/ kár la lácu de la plád'ea// nú jěrá zăpádă/ nu jěrá nimíc/ apă núma ca
din pîpă// Țo venít.../ o venít murăș'ăni/ s-Țo apucă_dě băgătúr!// îi dim_parkét
băgáu bíne.../ băgáu l'ěmn cu nēmíluíta//

noi jěram un_group de pátruzăș de uámin/ da d'ěžába/ că nu jěrá apa să
le dúcă// s-o-nterérpt l'ěmnu pe rîu/ pe su pēatra álba/ dácă tîněț mîntě că acólo
la obîrșă/ k/t'ar la obîrșa rîuului/ acólo jěrá apă fōarte mícă/ cel din últimul lac
di pe váleja sébeșuli//

nō/ așá fi!ě// n-o mai plouát// fōarte puțin Țo plouát tuátă vára// nō/
î_fině/ jěrá atîta plutăș' al'ěș' că dómnu móga/ ba/ătrínu căre purtá lucrările
atúnč/ Țo adús un_group d'e muncîtor!/ prîmi muncîtor! ca să ájbe să pújě pe...
[k] că ști!á că árě nevójě de uámen! vrédnič pe.../ pe rîu acólo sus!// î_fine/
am_venít! noi cum am_venít pîná la ouăș'á// n-o aj'/žús íñcă la uáša úně sta
ší s-Țo rupt lácu din plája¹²⁹// s-Țo rupt d'idisúpt și s-Țo ru!ínát//
ă_rámá_núma de dam cu lácu din frumuásăl'ě k/t'ar din vîrf și din vîrf și íñcă
dînt-ŭ_lac mai mînic de pe pără!u țărănč/ cum șt'im noi să-! spúněm//

noi băgám l'ěmnu pēste uáša/ atúnca lucrá uámen! de-ai noș! și
al_baráj! dî_uáša// jěrá acól_la lac/ jěrá vreō... apruápe Țo sútă de uámen!//
și noi tot dăd'ěm pēste/ pēste lac cum jěrá cufundát!/ cum jěrá cufundátja ja//
Țo făcút ja [k] Țo făcút jěi/ de fapt/ j'/žílíp ca să pōată trěče l'ěmnu n!ost pēste
lac dî_j'/žos ș-am trecút dî_j'/žos d'e lácu ála mărě// nō/ acúma dúpă ș-o
trecú_to l'ěmnu dî_j'/žos/ nō acúm cum să-l dúșěm de la vále/ că la vále áre

¹²⁹ Este locul unde se varsă *Părău Plăjii* în *Frumoasa*.

cúvăr prost/ că-î piētrós// bine c-aveám lácu din cîbaŋ/ mai bunişór/ da tot iěrá puţín péntru atîta materiál cît aveám pe rîu//

la Țo gúră dē/ă apă s-Țo pornít ploî atúnċ Ĩ_lúna lu agúst// s-Țo pornít níște ploî o zî ș-Țo nópt'ē ĩncontínu Țo plouát// [...] Țo sútă șî... dóuăzâċ dē mi dē bucăt/ trízâċ de mi de métri cubi/ Țo fost duș' dī_úășa pînă tău pe distánță de cînċsprăzâċe kilométri// cum iěrá apa mńícă/ núma plád'i s-Țo făcút// núma plád'i iěráu//

și dacă s-Țo apucá_dē plouát atúnċa o zî ș-o nópt'ē la noi atúnċa/ Țo plouát/ nú glúmă// Țo plouát o grozăveniĥ/ o-nċepút a crește apa/ apruápe să nē... Țo fost a iěși apa și dī_lácu dī_úășa/ din baráju pe cáre l-o ĩstalát máįstri dē-aíša că to_dī-aís Țo fost//și Țo mai löt tot lĥmnu dē pe rîu și l-o-nkís la distánță dē [k] din tău Ĩ_sus la d'ē șáptē kilométri// ș-o făcút Țo plád'iiē acólo mă/ de acî la vo... cînċ súde de métri de lúngă și de-náltă de vo dóįsprăzēċe métări//

așá dúcăr¹³⁰ ĩn válea sébeșului ĩncă n-o fost... plád'iiē așá proástă ca áĳa și ș-o ásta [k] așá s-Țo fo umflátă dē táre/ d'e șî brázî/ și fâz ș-o fo... pe mărzina drúmului/ și p-o párte/ și pe pártea aláltă/ pe úndē-o fo drúmu/ s-Țo dat ĩ_láturi/ că s-Țo suĳít plád'ilē pînă-n mijlócu árborilor dē sus// s-o-nt'ís și drúmu că niș pe j'/žos nu mai putēĳ ĩrculá//

[Voi ce ați făcut?]

bíne/ ċe să făċem/ mă/ Țo trăbuĳít să mérem de la vále// de la pómpa lui móga/ úĳte ċe-ĳ bai și ċe-ĳ de făcút//

cînd mērem ĩ_j'/žos/ mă k/t'ámă dómnu móga acî la... la capîlna// zîċe.../ zîċe/

mă dumítrē/ zîċe/ n-am fost să vād plád'ila da/ zîċe/ știu că-ĳ pruástă [...]// rău Țo fo drúmu ála/ to lĥmnu Țo vínít dē-acólo/ s-o zdrobít// așá zdro-bitură nu cred c-o mai fo vrodátă pe válea sébeșulĳi//

bíne/ mă/ fášē cît timp crez c-Țo put'ēĳ rúpē//

ĳo sínť mai vek ĩ_lúcu// dómnu móga/ zîċ/ ċel puţín cînċ săptámínĳi//

și cu cîĳ uámenĳi//

zic/

¹³⁰ Cf. germ. *düker* 'canal de scurgere'.

şăi sprăcê uáminî îm trábă//

şi po_s-uo rupî cînê săptămínî//

io aşá am zîs că-n cînê săptămínî uo rúpem//

şi ce mai trábă tîjê acólo//

îm trábă dōuăsprăcê cîrlîzê/ dōuă gálîét cu apă şi un_cort^u pentru durhítu
uáminilor ca să nu umblám mult pe drum/ s-avém c^uórtu acólo únde-î plád'îa//

bínê/ bă// lunî dimineáta vă pregátîţ şi veníţ şi plecát acólo la treábă acól_la
plád'îê//

ş-am îşepút la lú cru acólo cum şt'îám noi să lucrám şi-n toátă zîua únul
trimeteám núma p-uo cuástă dúpă cuáde pένtru cîrlîzê/ ca să púnem cuáda la
cîrlîzê în tuáte zîlil'ê/ că noi núma cu cîrlîzê lucrám/ că nu te put'êi apropt'îá
de... de lémne aşá cum trábuiá să ne aprot'îlém//

şi domn móga zîşê/

mêreţ şi fášêţ cum ştiţ c-oî vení şi io p-acólo să vád cam cum îi//

da zíc/

ma/áta ştiî cam cum îi//

ş-ă_lucráţ cînê săptămínî fárá să s-accîdentézê cîněvá/ absolut níme-
neá//

ş-uo viní_şi dómnu móga acólo uo sîngurá dátă să vádă cam cum îi
pládiîa// ş-am terminát-o la cînê săptămínî şi-n tímpu ála s-uo terminát şi lácu
dî_ouáşa ş-am îşepút dî_nou cu cuáda pe vátra rîului î_sus ş-am vení_cu
îél'e pîná la petrêştî//

ş-atúnca s-uo făcút uo sútă dōuăzăs de mi dē bucăt dē ruptúrî dî_zdro-
bitúra cáre-o fost îm_pláziîa ája máre cáre n-uo mai fost de cîn îi rîu sebeşu-
lui şi cu késtîa ásta am terminát/ de am băgát l'émnu-n troacă la petrêştî//

iulie 1959

dumítru morár, [59 de ani]

[A II, ILIL_AF_0071, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

plád'îa între póduri

am avút^u uodátă uo plád'îê/ ája la ô_loc cum spúnem noi íntră pódurî/
la distánţă de şugág î_sus ínca vo... vo trísprázăsê kilométri// şi uo fost

plád'íla tápłănă// apó/ conducătoru nost de-atúnca/ pe cáre-l aveám pένtru purtárea lúcrului/ o trimés de-acólo pe vo... Țopt plád'éri//

nō/ mai că s-o mai adunát_plád'íla cum știm noi ca să... [k] pένtru pl'ecáre pe cín víně lácú// nō/ cín Țo viní_lácú/ sta níște l'emní acățăt și nu puteá porni diŋ_cáuza la l'émnu ála// nō/ acólo púnēm níște baióáně cóntra/ ca să šíjě cu cápslăle susȚ//

[Ce ați spus?]

níște baióáne//

[Ce-s alea baioane?]

to_din bușténí/ to_din bușténí agățáu așa ca travěrsă așa pėște rîu și mă bag iěȚ cu iělē [k] ĩ_făță și-ĩ spun la Țunu/ góȥa... pável/ iěrá cu góȥa pável// zíc/

néneȥa pávēle/ iěrá mai bătrín ca míně/ zic/

țině bíně cápu ȚȚor de-ací/ nu cumvá să... să... să mă duc iȥo cătă cap să să scól'ě l'émnu să cádũ_ápă//

iěl m-o pus să mă bag pe iěle-nałíntle//lácú iěrá golí_dějá// nō/ cín aȥ_tras d'ĩ-un bușteȥán de-o viní_sus și iȥo cum l'émnu s-Țo mișcátȚ/ și ála Țo fužít cáre s-Țo ținũ_de bușténí/ și iȥo m-am dúsu_ápă// ș-o plecát vo cĩzăs de bucłăt d'ě l'émne cu míně și m-am dúsu cred vo tri sútě de métri cu ĩi laȚolált-așá ș-am stat vo cín c sútě de métri de-ad'ĩ-am apucát a iěșí din nou afără//

ș-apó/ dúpă míně/ dúpă cȥ-am iěșít afără/ Țo porní_plád'íla și s-Țo dusȚ//

iulie 1959

dumítru morár, [59 de ani]

[A II, ILIL_AF_0071, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

am pl'ecát în vínereȥa rusáli dimineăță d'ĩ la lac

ĩ_ánu Țo mĩjě nouă sút'ě tréjzăș_șáptě/ primăvára/ în trejš'ápte știȥ cu tótu că am făcút... [k] cĩ_am fo... nu la gėdabístra¹³¹/ la cĩrȥișȥára/ ținútu fă-gărăș'/ la gėda/ lucrám mai puțin și treábă cam slăbúȥă//

¹³¹ Numele popular, *Dėdabistra*, oficial Bistra Mureșului, jud. Mureș.

Ŭo avút Ŭunu ō_ loc acólo ş'-am lucrát de... kár de la duminica tómi şí...
şi pînă la rusáli//

cîn am plecát în vîneręa rusáli dimineąă di la lac/ nŃ/ am plecá_de-acólo
şi am lua_bagáju şi pe j'/žos Ŭopt kilométri// pe j'/žos am mers pînă-n... pînă-n
cîrţişóara// ací am imbarcát la cłărúřă/ la cărúřa únuı brigadíř/ să vin pî_la
gără-n arpášŬ// ací ne-am sułít ple trîen// ĵerám vo dóuă_ş_Ŭòpt d'e ĩş'/ şí
dî_săşcŃrĭ/ şí de-ai nóştĭ dî_laz/ dî_sátu laz//

ş'i cîn ĵeşím ple trîen/ vením pînă_sibíŬ// ĩ_sibíŬ trăbujă să skimbám
trîenu/ ca să vením spre sébeş' – álba// noi ací/ fráte/ la gar_ací/ cê să_z ĵeĭ
vagŬón// ĵeráj négru la háĭně/ ĵeráj cum cař di la lúcru// cum// négru la háĭne
ş'i mai şí murdár/ vŃrba áĵa/ cum mai vi dim_pădŭrě/ dim_pădŭrě// ş'i mă
duc_la ş'efu gări cu acsín ĩón ş'i/

dŃmnu ş'ef/ né dař şi nóŬă un_vagón de_ăsta/ bou-vagón/ cum ĵerá atúnca/
clásă pátra/ să ne urcám ĩn_vagón să mĕrem şî ŬŃŃ acasă de... de sărbătŃrĭ
acasă//

ş'efu gări zíce/

nú vă poş da// mĕreř acólo ĩ_Ŭoráš/ c-avém acólo un birŃu dĕ cáre...
acólo distribue la Ŭámĭnĭ aĵest bou-vagón/ ĩ_Ŭoráš/ ĩn cĕntru Ŭărăşuli//
dŭcĕm acólo ş'i de-acólo scuátĕm tuáte áctele// dŭcĕm áctelĕ-n régulă// cîn
viním ací/ ĵerá mai că vĭně trĭenu// ş'i mă duc ĵără ĵeŬ la ş'efu gări/

dŃmnulĕ/ avĭĕm áctelĕ// gáta/ nu ştiŬ cĕ/ ĩn régulă//

da/ da// bou-vagŬón vĭă dau/ da nu vă poş pŭne-n vagón/ nu vă poş
pŭne-n trĕnu.../ ĩn trĕnu ásta//

apó cĭt Ŭo mai fost pînă la trĕnu ásta... após cĕ tren// stăm pî_la nópte
aís// pî_la nóptĵa de rusáli stăm ĩ_sid'ĭŬ//

nu vă poş pŭne/ zíceĕ// ací mai pă... sid'ĭ ĵe sid'ĭŬ Ŭo fost/ la sid'ĭ// ş'i zíce/
nu vă poş pŭně pînă-n al dóĵleřa trĭen/ a dóŬa garnitŭră/ nu pot//

Ŭámĕni ĵerá nerăbdătŃrĭ/ ca cum măr_de sărbătŃrĭ şi ĵeĭ acasă/ vĭr_di
la joágăr// ářĵia tŬŃř vin/ akím// ářĵia toř vĭně/ să mĕrem// gáta né řĭpám/ zíceĕ/
ĭnt-o [k] cu putĭĕre-n trĭen/ că trĭenu nu-ĭ a lor/ ĭ-a lu túturŃra// noi ne-am sułít
ĭn trĭen acólo// cîn ĩ ĩn trĭen/ fráte/ [AL] únu-Ń_clása a dóŬa/ únu-nt-a-ntĭĵa/
únu-nt-a trĭĵa/ cum ĵeráu trĕnurile atúnca//

ce drácu/ cinevá nu știu ce s-o-ntîmpla pe trîen/ děstul că pe trîen am
auzî_că on vîâr de_a meu/ morârî lîon a lu zah'iu/ árě vămă j'enerálă// m-ai
dať drácu//

gênerál zîce/

di ce te-ai urcát aíç//

îel s-uo urcát pe uñ_coridór acî/ cum trénu cu coridórî acólo și ála să
plimbá pe coridórî/ gênerálu//

ásta/ mamelúc acî și... și... și [AL] nêgru la háîne și bărbúosú/ î_fine/
murdár//

ce te-ai urcát alîca/ mă//

fâce/

n-am avút loc înt-ál_loc/ c-uo fost gozérî la uş' la trîen acólo/ nu știu
cê/ úna áltă/ zîcê/ m-am suî_ş'i îo alîşa zîce/ m-am pus și îo alîşa//

tu nu ști c-aiş îe clása-ntîj//

zîce/

da ce-î clása-ntîj/ zîce/ cum că-î núm_a matále/ trénu-î núm_a matále//
dácă-s nêgru la háîně nu-s îo úom ca dumneată// aşá úo zîs úómu vîáru/ şti/
cătă îel//

nq/ zîşê/ nu-î nimîca/ zîcê//

dîncolo-î fâcê ce-î fâcê că nu-î trîénu vóstu/ nu-î a vost trîénu/ nu-î a
matálê trîénu/ zîce// și zîce/

nq/ háinelê vâ fâşê pe vúoi// nq/ sîntet úámenî ca și núoi/ fiîê//

ála s-o supărát/ gênerálu/ nu știu ce/ úna áltă/ și î-o dus... [k] s-uo cêrtát
cu îcî acólo/ úo mai vinî_de-ai noşî úáminî și úáminî din trîen cárę-o mai
fost și cêrtáu acólo// nq/ s-uo suiît pîná-î_gára mnêrcurea// îñ_gára
mnêrcurea/ gênerálu úo telefoná_la sébeş'/ îel îcérá ş'êfu garnizoáneî din trîénu
de zi// úo sunát la sébeş' ca să víîê gáru să nê cobóre gárda de-acî// să d'îná
cîţ să să púnă cu pári pe núoi ş'i ş'i ş'i [AL] né dă pe t'êle// nq/ descúrcă-te
amú//

lîngă trîen acólo/ cîn am îñtrát îñ_gără/ îo am zîs/ nq/ d'î şê îcş'// la
morárú ála a nêu zîc/

dú-tê dă-î o pálmă//

îi dă o pálmă-î_gără//

îeráu uáminî cu unelte/ crámpeñe/ fríze de piátră/ sapíne/ cum lucrám la pădúre [k] cum am fo la pădúre/ şiréză/ cum lucrám la pădúre/ ne-am ţípá [k] n-am da ruátă la j'/ženerálu// êe-î cu êe/ úna áltă/ gălăj'/žilě máre acólo... zîce//

êe v-aţ sulít îñ clása-ntîj alic ca pórçi// acólo-s uáminî delicát// îñ fíne/ de-ále lui/ de êe să sújě uáminî munčitórî/ veděťi-vă de uálele vuástre şi de-ale lui//

nō/ noi pîe îel să-î dăm ruátă să... [AL] să să să [k] să-l bátēm/ să-î dăm pe t'êle// úni o vrut să-î bážě-ñ gúră stîlt' de pt'átră//

êe/ io am fost piñ galitja/ añ fost pin răzbói/ úna álta/ n-am drléptu să vin pe trîen dúpă şás_săptămínî de múnčă// nō/ îñ fíne//

nō/ aic cîñ_cólo ʋo fo gárda// cîñ o fo vinítă gárda/ o apucá_şî îel putlère// zîce/

nō/ stai aci// trlénu sta aci/ uámini pe feréstî să uítáu// nō/ zîšě/ s-alěj'/žěm vagónu//

ʋo vru_să ne-mpuşte pe tʋoť/ c-aşá îerá atúnčë// şti cum îerá atúnčë/ un ženerál îerá/ vórba ája/ da// şi êe să vezî fráte/ zîce/

êe-aj zîce dacă n-avěť grijă cu cî_să votát/ zîce.../ zîce/ duăr vă púne trénurî//

şi cîñ ne-am dat sáma de alt_partíd/ c-o fo partíd atúnča/ c-o fost atúnča liberálî/ naţionálî/ ştiñ c-o zîs că zîšě că/ zîšě/

dacă... dacă nu ştiť cu cîñe votát/ zîce/ aşá vă trábă// bîne//

nō/ fira-ť aj drácu de bolşevíc/ zîce/ bolşevícilor//

nō/ n-o spus să mă duc la milítîčë// acólo-î gárda// mărg diñ_gără// m-o lōt gárda mintenáš de-acî/ úna áltă/ şî îel/ cînd o vázú_că o vení_gárda/ o lōt_putére//

fira-ť aj drácu de bolşevíc/ zîce/ c-ať îjjurát pe réj'/žel'e/ zîce/ zîčě únu de-ále lui/ n-o dat gárda ruátă şi s-ʋo apucá_de ş'éfu měu/ acsín ion/ şi/ nō/ dă pe t'ěl'e// dă-î pîe t'ěl'e//

ácte bătrínule/ fútu-ť de-álea marî/ ocárî de... de... de-álea sfînte/ áctele// şi cum să plecá ála la rániť să câte áctele/ îñ_fíne/ úna áltă/ pěşte cap îî tot da cu... cu... [k] aveá [k] pe cap îerá kîel nea ion şî-î da pěşte cap// nō/ îñ_fíne/ î-o datʋ áctele/ î-o datʋ úna áltă// şi-n tímpu ásta o mai vinít doi ofitěrî/

uŋ_căpitán ŝ-uŋ_colonél aci pe noi ŝi ni-o în̄coronát imediát ŝ'i dă-î drúmu la
polițiě/ la polițiě hai//

nŋ/ ne-am du_la polițiě// pe drum mergîn la polițiě/ tot ofițeru [zicea]
țin apruăpe/ țină-apruăpe/ cam milităriě/ vórba će să zíc// ŝ'i acólo pe drum
am zís/

lásă-ne-n páčě// iěráam cu dŋuă bagájě ŝi mai iěrá la únu/ la morár ion//
i s-o du_bagáju// zíc/

lásă-l dómle-m_pâșe/ că acúma-s obosít/ că armáta-m făcút-o/ acúma-s
în civiliě// n-o zî_nimníc cătă míně// destúl/ cîn am intrát în_cúrteá miliți/
s-o gînit iě apói îť dau io pe t'él'e// će-i al tău îť pu_dî-o páte/ în_fine/ mă
duc acól_la milițiě// cîn am_fo băgát j'os/ s-o apucát_dě míně// dă-î palmi
nu știu čě// ba avěu o bítă dă tísă/ o rúdă de mînă/ mîn-o dat nú știu cîte cu
bíta// în_fine/ gáta/ ȳo trecútȳ// o vint ásta/ cápătă/ că ásta iěrá čovilit/ cápătă
o vint/ dup_asěja s-o dat mîndru cu ála/ cu ofițéru/ cu căpitánu/ gēnerálu/
iěl o vint i_úrma// dup-acěja s-o du_la cazármă/ să spuî č-o pățit/ úna álta/ će
să pregătească/ de_ále lui/ ŝi o vinít cu trăsúra cu doi cai ald' aís la puárta miliți
ŝi cu maióru//

o vinít únu-ŋ_cúrte ŝi să nă plasěză/ căre-î de d'ínă/ căre-î... nu-î de
d'ínă/ căre-î ŝiěfi/ căre o-nčepút scandálu/ în_fine/ de_ále lor/ așá//

nŋ/ în tímpu ásta d'íně morárî rómulus la cuădă// stîn únu-ŋ_cuădă/
maióru zísě cătă iěl// zícě/

ŝi tu/ mă/ hai în̄cŋcî//

ála táj-o trēcî de cuădă ŝ'i zícě/

nŋ/ únde ȳo fužít//

s-o dus în treábă-ș'//

nŋ/ ŝi maióru d'íně la míně/ kar la míně ŝi la únu poprică ionél/ zísě/

să vă fiě rușíně să-nj'urát voi pe rězele/ mă/ zísě/ dŋuázăs de anî pușcă-
rîiě// kar așá o ŝi đis/ dŋuázăs anî pușcărîiě únu// noi nu ne-am gîni_să-j'urám
pe rěj/zele/ núma ásta-î motívu lor ca să pótă... [k] să te pótă băgá la în̄kisúărě/
să te puátă acuzá// acúm će va h'i a h'i/ súnțem pe mînile lor/ n-ávem će fáče//

víne un militar la cápătă/ súiě sus/ víne avocátu óniť/ că cunoșteá pe
acsîn/ pe líon/ pe ș'éfu nost căre-o fost la lucrú acólo/ la... [k] iěl iěrá májstru
nóstru/ d'íně ŝ'i stă acólo cam ȳo júma de úará în̄úntru la milițiě/ acólo cu
căpitáni cu locotenéntu ásta/ că j'/ženerálu s-o fost dus// o vinít ŝi s-o dus// ȳo

vinít cu maióru... și s-o dus járă la cazármă// unde s-o fi dus/ nu știu// sí vîne fráte și vîne onít afără/ și zîce/

cinê dîntre dumněvóstră să mēreț la parkét la álba iulia și rîestu/ căre cum dă declarățîlě să duć acásă//

nu știám căre-s ája cinê// ștí/ Țo d'inít [k] d'íně cu lista afără și cît'ěște// am fo ieu/ colón ilíě/ ásta/ colónȚ ilíi a lu rusandríni/ colónȚ ilíi a lu márti/ poprică ionél și acsín ion// áștia cinê am fost rebé.../ áștia o fost.../ o fost cápi/ rebéli//

áștia-î dúșe la parkét// băgájěle le-am dat la únu cučerzán daniěl/ únu de-al nost/ să ducă băgáj acás și báni// ș-am oprít și cěva baní la míně/ am oprít cěva baní că ce știu io cě-or fáce áștia cu min pe-acólo// și căre cîn dădē declarățîlě/ áștia plecá acásă// am rămás să dăm și noi áștia căre [k] áștia cinê/ cápi/ kar la úrmă//

nō/ acólo la [k] în tímpu ásta pîna-m da declarățîlě Țo viní_î/ženěrálu/ pe míně m-o lot/ m-o izolá de-o pártē/ și pe áilalt/ vo cînēsprázășe i-o dat î_lăturē/ să nu vord'im laȚoláltă// io lot acól de-o pártē ș'i da declarățîlě// zîcě/ gînărínea rádu// niē n-o cătă_de míně/ fářă míně/ prima dátă de míně/ după șeja pe poprică ionél și tot așa vené/ și-m dă cîti-o pálmă/ că cě-am îmvățát pî_la únu/ firi al drácu/ nu știu cě/ îț baț j'/žoc_de grădele státului/ ș'i vîne cu de-ále lui/ că să-nj'urát după maiăstátea și lucruri de-álea//

ce să-j'urám// nú vorbí//

cătă maióru zîce/

imedjăt áștia doi/ zîce/ o dat o declă/arățîlě// îi dúce la córpu de gárdă și batájě// așa Țo zîs/ batájě/ zîce/ cěarčęáf pe iěi/ apă réce și iar batájě/ zîce// corigěntu lor ē_năȚúntru/ zîce/ îi băgám la armátă// corigěntu trizdói ínúntru// corigěntu trizdói iěráam io// și pî_la úrmă iěrá o manévřă/ cě știu io cě-o fi fost/ așa cěvǎ o... // îi dăm la armátă/ da-î bátem întîi bîne//

mǎ gînēm/ sîntēm pe mînile vóstre/ fáčēț cě drácu-ț fáče// nō/ destúlu-î// gēnerálu-î plecát după cě s-o ostołít cu batája și cu... cě șî-o mai calmáț něrví/ s-o dus drácului să-l iěiě la cazármă// am rămás acîia núma cu căpitánu și sublocotenéntu// o dat fiěcáre declarățîlě/ în_fine// nō/ acúma úrma să dăm noi áștia cinê declarățîlě// am mai zî_cătă ion acsín [k] vîne ion acsín// zîc cătă iěl/

bíne iŋhě... de iásă și din noi cînc afără iŋ bíně/ da de nú mai iásă din milítiě corhěl după cê dă declarátiě/ apó-i dē rău//

nŋ/ t'ámă pe colón ilíli a rusandríni/ l-o du_pe dísu-ntíi și zícē [k] ʋo dat declarátiě// n-o mai iěșít// pe ilíli a márti ála/ pe colón ilíli iáră/ n-ʋo mai iěșít// cāmă pe poprícă iŋhěl/ n-o mai iěșít// ónu dósi cáre-i cántor [k] diłác la bislérică și ála cu noi ʋo fost/ nič ála n-o mai iěșít// nŋ/ mă t'ámă pe míně// nŋ/ c-am văzút că n-o mai iěșít nímeni/ gáta-i de rłău// nŋ/ am dat și iŋo de-clarátiě/ iŋ ię o declarátiě/ nu știu cē/ ș-apó lę-am spus/

úte cum ʋo zís j'/žēnerálu/ că dácă n-am [k] zícē/ că dácă n-avét cu cī_să votát/ zícē/ de_ája mēreț la ʋáre și n-avíeț trĕen la tímpu...// iěl o fost de_áltă culúare cum o fost alíc partídele/ áltă iŋvoială//

și căpitánu zícē cătă míně/

cē-i aíca cu vórbele áștea/ baž pe j'/ženerál iŋ iŋkisúáre/ zícē//

cē să fac/ dac-așă ʋo zís/ așă ʋo zís/ iŋo n-am... și din cînc ríndur! iŋo am terminá_declarátia//

și j'/žēnerálu ásta [k] căpitánu zícē/

fíre-ai tu al drácu să fi/ zícē/ că am să te kem la armátă//

ięu pe vrēm_acólo-n milítiě/ iŋ polítiě acólo/ am zís cătă iěl/

ști cē/ n-ai decít să mă kem! i_armátă// núma mărē stat majór cu ʋárdin/ núma să t'ēme h'ilēcáre cum vrę/ și-ŋ_fine// iělu-i acólo// mă cērtásam cu iěl după c-am da_declarátiě// nŋ/ ʋo fo gáta/ am terminát declărátii/ úna áltă/ și iěl o plecát/ o luat dosárălě/ lĭ-o dus la milítiě și s-o dus la cazármă áștia doi// iěrá pe la ʋára dŋuășpe/ dŋuășpě jumátě din nuáptě// d'íne ș'ēfu ásta din milítiě/ ásta a polítiěi/ cápătă/ cum am spus mai-naiŋte/ d'íne la noi acólo iŋ_cámara ája/

aț da_declarátiě// avēm ʋárdinele la toț áștia cînc// áștiałalt iěrá pe drum/ fiēcáre din sébiș'/ pínă_laz iěrá núma ʋámen! cu dáságī_spáte cu bagájě iŋ noáptea rusál'or// nŋ/ zícē/ v-aș' dúce iŋo cu ma/ășína acásă/ zícē/ nú vă țĭ alíca/ n-ávem pe cē vă țĭnέ/ vă dă [k] vă dau i_j'udecátă/ vă dă_j'udecátă/ zícē/ și aj'űžě/ nu vă țĭ alíc// zícē/ n-am fărur! dácă ięu ca comandánt de milítiě vă duc cu mășina fără fărur! apái cē zícē ájałalt//

nõ/ în tímpu ásta o jěşî_ pe strádă acî/ ʋo dat órđin la õ_poliţái_ de-acî de pe strádă să să úiţe la maşínî_ la braşóu_ să meárgă la cluj să dúcă neşte boiéri_ di-ášţia la on.../ êe ştiú_ la sibíu_ la õ_petrêcere ca de rusáli_ de sărbători_/ să petrêcă sărbători_lê_// ş-o ʋopriţ_ maşína şi ne-am sulít în maşínă tos_cînc_ ş'-am vinít acásă_// cîn am intrát î_sat/ bătê stîlpărilê_ de-álea cum jě ʋobićéiu la noi_ stîlpări_ de-álea la strákini_/ şti_ uámeni puneáu stîlpări_/ să puneáu nuáptea_ vezî_ jěrá răcuărê úna şi să nu-î vádă pădurári că ne-adúce/ î_ scuáte [!] în vále... şti_//

nõ/ ʋo fost gáta/ ʋo trecút ʋo lúnă j'umátê şi n-o t'emá_la tribunál_ n-o t'emát_ la tribunál [AL] la la la álba_ júliã_ tribunálu jěrá la álba_ júliã_ atúnê_// acólo/ n-o dat î_j'ud'ecátă la tribunál acólo_// noi_ în tímpu ásta pínă să primím cîtăt_ la tribunál_ am gîníť că nu-î bínê_// hai_ făcêm noi_ un memór_ pî_la réj'_zel'e/ că noi_ nu ştim c-am îj'urát_// nê jěrá şi frícă/ aî drácu áşţia/ áşţia-ť fac úna_// aň_ făcút memóriu_ şi de-acólo n-o viní_ răspúns că n-äre... n-äre nińica/ n-äre níco cunoştínţă de-ásta şi zíce/ pe noi_ nê iártă/ că nu-î nińica_//

nõ/ ne-am du_la tribunál acólo/ nê-o t'emát gênerálu acól_la tribunál_ adică nu nê-o dat î_j'ud'ecátă gênerálu_ adică nu ne-o dat î_j'udecátă jěl_ noi_ [k] o dat î_j'ud'ecátă acsîn o dat î_j'ud'ecátă cu breázu/ ásta cu arvocatú ásta ʋo făcút memóriu_ în_finê_// s-o dat î_j'ud'ecátă_// ş-acólo prima dátă cîn am márs la j'úd'ecátă acólo/ o trimás/ că o dus o delegátiê_ ştíľe máma mărului_ pe úndê-o fost drac să-l jějê_ pe la făgărăş pe-acólõ_delegátiê_//

nõ/ ne-am dus pî_la álba_ júliã_ am k/t'eltuít_ vórba/ zíua de lú cru_// i_o şi cu acsîn jon am vinít iárá şi ne-o k/t'ēmát a dọya ʋórá_// a dọya ʋórá_ o trimás cêrtificát medicál că jěl_ î_ bolnáv/ nu să pôtê prezentá la procês_// mai_ h'íre-aî tu a drácu să h'i_ mă gîneám_// acúma la matêi-i frícă de jěj_ de jěj_ i frícă acúma_// î_ por_pe drúmurî_ pínă cî_ să sáturê_// nõ/ děstúl că/ cîn ʋo fo a tríla uárá_ ʋo vinít cîtátia_ a tríla uárá_ cîn o fost vinít acólo... [zice]/

nõ/ pe mínê n-ávîġet drept să mă j'udġecát_ îstánţa cívîlá_// să mă júdecê îstánţa militárá_//

apói_ a tríla uárá_ cu tribunálu_ ʋo fo gáta_// ála zíce/ j'udecátóriu_

înk't'íz dosáru/ zíce/ vă trimít dosáru la córpu şapte armátă la sibíu_ zíce/ acólo-î [k] acólo să j'údġecă ástea.../ militári_// cîn am jěşít afárá_ am zís cătă acsîn jon_

nu mă mai duc/ nu mă mai duc/ ȳo acólo cu ș'efi de-armată acólo// áre
 ȳáminȳ ȳel și děj'ába/ múltu-ȳ dă de-a mînă/ nu mă duc nicălrȳ/ c-acólo-s ȳeȳ_ȳs
 bucătárȳ// acólo/ cȳnd ȳeșȳ acólo áre ȳámenȳ/ tē t'ámă și tē bágă la-nt'isuárē//
 nu mă duc nicărȳ de-al drácu să h'íē/ nu mă duc nicărȳ// nȳ/ po nú ne-am mai
 dus// apó n-o mai venít_nimíca/ [AL] s-o s-o s-o antrenát lucrărlē și-n
 pátruzăș și pátru l-am văzút deblocát dȳ_armată//

ai mă/ zȳc/ de-ȳ dau trȳnteálă/ dau cu ȳel de golánu// mȳ-o venít să dau
 cu ȳel de uȳ_gard de undevá//

iulie 1959

ȳon ȳonísíē morár, [49 de ani]

[A II, ILIL_AF_0071, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

Răchita

comúna iě o comúnă vėkiě

comúna iě o comúnă vėkiě/ bătrîná// dúpă cît știu iěu îi făcútă de pe
tîmpuril'ě năvălîrilor cîn venėu popóre străiîné de trecėu p-aićî// pe-aić au
fos_păduri mari//

uámini munčėu vára pe rîu sėbeșului și la múraș// cîn aluzėu că s-a-
propiiě cînėvá de iei ca să-i jėfuiască/ fužėu aića î păduri// tot_d-atúnca îi
făcút tunlėlu sėbeșului cum îi spúnlem noi gáura bătrînului și progádja
în_vîrvu zăpózi¹³² und'e și acúm să mai găslesc hîrburi d'ě uál'ě//
noiembrie 1953

[Gheorghe Paștiu, 54 de ani]

[A II, caiet 41, p. 8, transcriere: Lidia Sfârlea]

núnta

băiátu să întîlnėșt'ě cu o fătă căre-i plăcě lui și vorgėșt'ě cu fătă și dacă
la amîndoi l'ě plăcě únu d'ě áltu/ băiátu să dúcě s-o ia acasă ș-o pețėșt'ě//
vorgėștiě cu părinți iei și pe urmă mērze părinți fićórului la părinți fėt'i ca să
să-nțáliágă toț la on loc/ ca să făcă núnta//

acólo apoî să-nțálég cum să făcă núnta/ în_casă la fićór or la fătă/ cárle-i
mă/ai încăpătórł'ě// îș fac cărtıl'ě¹³³ ș-atúnca să numlesc nírlě și níriásă// ș-atúnca
să-nțálég ínt-o dumínecă cîn fac núnta//

cínu-i zúya că să cunúně să adúnă fićóri dî_sat la fićór acasă și să
duc la nănáș! la nun și la núná// di-acólo pljácă cu nănáșu/ miěrg la

¹³² *Gaura Bătrînului, Vîrvu Zăpozii*, nume topice în hotarul satului Răchita.

¹³³ Informatorul glosează termenul prin sintagma *căsătoria civilă*.

nîrîás_acásă// sâ plîacă cu nîrîása la bisêrică// după cunuńîlê mlêrgu la ficôr
acásă orî la nîrîásă și fac núnță și jocu// fac núnța cu cînștîc/ cînștîlescû plê
nîrîe și plê nîrîásă// núnța îcștîc condúsă dî-un uom căre sâ numêștîc vórnicu//
noiembrie 1953 [Gheorghe Paștiu, 54 de ani]

[A II, caiet 41, p. 8–10, transcriere: Lidia Sfârlea]

în muntele comárnič

în muntele comárnič! or venît înt-o sáră milîți!a/ de unde nu știu/
milîți!a și'î cîbáni// după cî-or terminát cu mûlsu ólilor/ de-a mûlge ólile/ s-or
dus la stîná ca de_običê! sâ mănîncê/ sâ skîmbe objélele/ cum le spûnem noi/
și acólo or stat un pic de povêștî! cu milîți!a//

dup-acê!a or plecát sâ se cúlce la o! s-or culcát la o!// și după cî or
adurnît/ cam la vreo dîuă cásurî de vrême/ o venît úrsu și o luát pi-un cîbân/
pe únul al górgi ș'éndri-î spûnem noi/ l-o luátu-m_bráță úrsu ș/și'î l-o dus așé
cam vreo sûtă de métri de la o! încólo// și or sárît cîni ș-o băgát de sámă or-
tácu-so și o zbîerát/ ș-áp_ō tras cu púștile ș/și'î pă úrsu l-o lăsát jos// p-acê!a
pópi l-o luát și l-o scos în magazin în sîpčea și de-acoló l-or coborît
înc_cujêr¹³⁴ la spital//

na/ p-acú s-o pus băiátu la rînd/ nu mai áre bai// atît știu déspre îel sâ
vă spu!//

noiembrie 1953

[Gheorghe Paștiu, 54 de ani]

[A II, caiet 21, p. 2–3, transcriere: Petru Neiescu]

ursoá!ca cu doi pui

îerá o ursoá!că cu doi pui/ cu ásta putêti sâ stați de vórbă și'î dumnea-
voástîc/ íncă trăiêște/ în dealu/ în deálu o_ășului// și'î oámenî de-aiíc de la noi
dîn rákíta or anunțát dómni din sébeș/ sočletátčea de vînátoáre/ ș/și'î or îeș/și't
dómni aiíc-așé la vînátuáre// pe zúuá or dat de o ursoá!că cu doi pui umblînd
la goánă//

¹³⁴ Cugir.

or datŭ ʃ'-or puşcátŭ un puĩŭ/ p-acê or puşcát ʃ'i ursóáica/ dar núma or
rănit-o prima dátă// ʃi ursóáica o luát-o pi-un păriũ/ cum îi spúnem noi/ îi
spúne válea brădăţâi'elor la păriũ acéla// ála ierá un păriũ adîncŭ// dác-o
apucáĩ p-acólo-mŭ vále nu mai puteáĩ iješĩ curînd pe h'ijúnde//

ʃ'i ómu ásta/ iêl o fost vînatórĩ vekĩ/ cum sã spuĩ/ vînatórĩ/ prima
vînatórĩŭ de la noi din satŭ// iêl o fujítŭ pe língă păriũ ca s-ajúngă naĩnte-ĩ ca
sã trágă cu púşca-n ię s-oŭumpúştĩê// o alunecátŭ că erá hăbúcu uscátŭ ʃ'i
cînd o ajúns în păriũ ʃ'i ursóic-o ajús la iêl ʃ'i n-o mai putút iješ'ĩ// păriũ o fost
primejdĩŭósŭ/ afúndŭ/ ʃ'i n-o mai avúŭtimp niê cu púşca sã mai trágă//

ʃ'i ia cînd o ajús l-o luát îmŭbrăţă// iêl atúnc îmŭmîna dreáptă avé
stráĩta// ursóica o umblát ca sã prîndă cu gúra de iêl// iêl i-o băgát stráĩta pe
gîtŭ// ʃ-ápoi iêl cînd vedé că vrę dădé drúmu/ trăjé mîna// cînd o vázút că vrę
sã strîngă/ iêl atúnc o-ndesát mîna măi táre pe gítu ięi//

între/ě tímpŭ o mai ajús umŭvînatórĩ bun/ îi spuné ġiorge a lu ilíiê-ĩ
spuném/ ála o murítũ/ ʃi ásta o strigát la iêl// zícê/

mă/ dă-ĩ ʃ/ʃ'i púşc-o că de nu toŭmă omóará ʃă/e// ásta vrę ca sã trágă/
da nu puté că-ĩ ierá frícă că-l umpúşcă pe iêl/ ʃ/ʃ'tiŭi//
ʃi... ásta o strigát/

mă/ davíde/ mă/ dácă-ĩ puté núma un pic sã-ŭi poŭi tráęe cápu/ mă/ că
ĩ-aş' tráęe piŭŭcapŭ//

ʃ-atúnca ásta ʃ'-o tras cápu ʃ'-o puşcát-o// de pe iêl o picát jos ursóica/
puş/ş'cátă mortálă de pe iêl// dúpă cęġia dómni din sébeşŭ i-or dat beŭutúrá/
rakíũ de l-or îmbetát acolo pe loc// pă cęa l-or trimés ĩŭspítal în sébeş'// atúnc
nóptea l-or dus cu trăsúra la sébeş/ş'ŭ// o stat ca vręo lúnă în sébeş/ş' ʃ'i s-o
pus la rînd/ muncêşte/ niê ástáz n-áre nícumŭbài//

noiembrie 1953

[Gheorghe Paştiu, 54 de ani]

[A II, caiet 21, p. 3–5, transcriere: Petru Neiescu]

[Oile]

pe iárna óile-s dúse la cîmpŭ cúmu-ĩ spúném noi la cîmpíe/ la ţará/ la
păş/ş'unátŭ ʃ-ápă kar cîn niŭg zăpézĩ grêlê li-adúcêm acásă/ la fîn li-adúcêm//

primăvara/ după ce s-o dezbăierát tímpu di-o-nceput a se dúce zăpada/
le dúcem iără tot/d_{la} vále la păș/ș'úně/ ș-ápă pin dēcē [k] zīcēcē/ cīnsprăzēcē
mai_u-s în hotáru comúni ș/ș'i-n tímpu ásta le ș/ș'i túndem//

apói cam prin cīnsprăziēcē mai le scuátem ĩ_rēcā/ acolo-s aproápe de
múnte kar acolo-s proprietățĭ/ acolo stau pínă pin cīnsprăzēcē dōuăzăc júnĭe//
acóló să fac cōpōrăle pēntu múnte acóló/ s-alég mīnzările/ē di-o pártē/
níoărălē ș/ș'i néji de áltă pártē ș-acóló le/ě dăm pă sáma la cōbáni cáre merg
cu iēlē-a múnte//

păi atúnē doi sau trii uáminĭ/ stăpínĭ cum le spúnē/ ca di-ajutórĭ pă drum/
ăia trăbă să scótă ș/ș'i povára din púju¹³⁵ la ștēpi/ la cōbánĭ a múnte// áia
scód_{din} púju sárea/ cucurúzu/ ádică fālĭna/ brínza ș/ș'i úntu/ cēēa cē sē cēre
pēntu cōbánĭ ca să áibă acóló pēntu vára întreágă a múntē//

no păi acóló stau cam treĭ lunĭ dē zīle/ dē pin júnĭe pínă pin sēctémbrē
pin octómbre ș-atúnē să duc iără níște uáminĭ di la noi din comúnă/ din sat_u
pínă la iēĭ a múnte ș/ș'i dĭ-acóló ĩ_i cōbōră iără la vále/ la rēcā// nă păi stau în
răca vreō tri/ pátru săptămínĭ după_{ca} apĭ le coborím aíc jos/ la noi în comună
ș'-ápă iără din nou cu iēlē la țará/ la păș/ș'úne pínă nínje iără/ pínă járna//

noiembrie 1953

[Gheorghe Paștiu, 54 de ani]

[A II, caiet 21, p. 6–7, transcriere: Petru Neiescu]

[Cum se face brânza]

úĭĭ brínza cum să fáce// primăvara/ după ce/ě am întărcát ĩ_rēcā/
nĭ-apucám ș'i le scuótĭm la múntē/ ĩ_ș'ĭŋca-ĭ múntele nost^u//

acóló nĭ-apucám/ dúcĭm níște băc cáre mulg_u láptele/ cáre-l mulg di-
minĭáta/ ĩl pun pínă sára pe zmĭntĭnă// sára-l zmĭntĭnă [k] zmĭntĭne/ după ce/ě
l-o zmĭntĭnĭt_u/ ĩl pun_u/ ĩl pún-u_u căldărĭ/ căldărĭ marĭ di-arámă ș'i-l lăsă pínă
diminĭjátă ș'i diminĭjátă zmĭntĭnē pe ála ca dē la anázăț și sára [k] ș'i ál dē sára//
diminĭjátă-l zmĭntĭne/ě ș'i pe ála ș'i... ál pun dē să-ŋcălzĭēște-um_{pic}_u/ ca să
h'ĭe cald-așē ca cĭndu-l mŭlj'i di la uoi// atúnē ĩ_i dă kag_u sau lu-nkĭágă// după
cē ĭ-o da_{kag} lu-ŋcălzĭēște/ lŭ-h'ĭerbĭntă și pă cē l-ō-h'ĭerbĭntád_{bine} cu

¹³⁵ Nume topic.

kíágu-n jělu il întúŕcê-nt-o stráitǎ/ il răstúŕnǎ-nt-o stráitǎ rǎrǎ de pínzǎ//
ş'i-l púne-l... acǎtǎ dî-unu cuiu în cêlǎrîu// dî-acoló sǎ scúrǎ zǎru tod_bîne-nt-un
cubǎru/ înt-un cubǎru/ înt-un cubǎr diě... bradu ş-ápǎ ǎla rămîne cáş'u//

cáş'u ǎl púnem pe néşte políŕi în cêlǎrîu/ tot în cêlǎrîu ş'i-l lǎslǎm cînî/
şásǎ/ şéptě zîl'e/ după cúmu-î tímpu/ pínǎ sǎ cuáce//

noi/ cîndu-î copt/ il cunuáş'tem cǎ fáç-o cuáj'e gálbinǎ ş'i găuóc în-
lǎuúntu/ dup-acêş-a-l lom ş'-avém o blǎnǎ crestátǎ ş'i ǎl sfîrním pe blána áia
cît sǎ pôte de mǎrúntu/ într-un [k] înt-un cubǎru diě bradu// acoló ni-apucám
ş'i-î dǎm sǎre/ ǎl sǎrǎmu/ după cê-î sfîrnítu ş'i sǎrátu il frǎmîntǎm bíně cu
mínîl'e// după cê l-am frǎmîntád_bíně cu mínîl'e ǎl băgǎmu-n burdúş'u/ în
burdúş' sǎ-nděsǎ cît sǎ puôte de bíně pǎnǎ-î pl'in burdúşu// după cê l-am
umplút/ il cuásǎm bíně burdúşu//

dupǎ cê l-am cusút/ il puném în cêlǎrîu ş'i cu ǎla nu mai avém treábǎ
pínǎ tuámna cînd il coborím la vál'e//

p-acěǎ din zǎru ásta fáçem úrda// zǎru-l h'jérbem/ din nou/ il trécem
înc-o dátǎ pînt-un sac^u diě pínzǎ/ mai diěs un picu/ acoló rămînîě úrda//

ş'-ápǎ cu zǎru/ dǎcǎ vrem sǎ fáçem jintiŕǎ/ ca s-o bēm î_loc de apă pî-a
múnte/ ásta núma sǎ-ŕcǎlzǎşte iǎrǎ ca láptělě ş-o púnem înt-on tebelěu ş'-o
lǎsǎmu pínǎ cîn s-acrěşti ún picu// p-áia o folosím după mîncǎre// pe sǎtúl áia-î
búnǎ î_loc de apă/ diě slěte/ ŕíne diě sěte//

noiembrie 1953

[Gheorghe Paştiu, 54 de ani]

[A II, caiet 21, p. 8–9, transcriere: Petru Neiescu]

úntu

zmîntîna de pe láptě u-adunám mai múltǎ la ũ_locu ş/ş'i ni-apucám ş'-o
băgǎm îm_bîdíě [k] îm_bîdíu ş'-ap-acoló o bátěm bîne// bîdíile-ášŕia-s fă-
cúte anúme píntru scosu untu// bátěm pínǎ cînd s-aliězě untu// untu iǎsǎ
dǎsúpra ş'i zǎra rămîne la fundu// scurám zǎra dim_bîdíu înt-un blidu de
pǎmînt sau de plěu or lemn or c-avém acolo// după cêa úntu-l scúrǎm înt-áltu
vasu/ pe unt púnem apă răcě de dóuǎ sau de trii ŕorǐ ca sǎ-l_ăntǎrǎscǎ ş'i sǎ-l
răcěascǎ ş'i sǎ sŕótǎ zǎra din jělu/ c-apa răcě trǎge zǎra din untu//

dúpa cēja îl sǎrǎmŭ/ îl sǎrǎm ș'i-l frămîntăm bîne ca să sǎ sǎre totŭ// și-l
púnem péntru păstrát în tebeléauă ca sǎ-l avém^ŭ ánu-ntreg^ŭ/ sǎ ștėjě//

din zára cáre ne rămîne de la unt/ ái-o folosím/ făcem bálmoș'/șŭ/ în-
turnátŭ sau deréjem cu iel legúme/ záma de grúmpene sau postájě/ la legúme
cáre sǎ-ntrebuîntázǎ//

noiembrie 1953

[Gheorghe Paștiu, 54 de ani]

[A II, caiet 21, p. 10–11, transcriere: Petru Neiescu]

cum o mușcát o vúlpe turbátă ŭóŭile únuŭ omŭ

ómu ásta șéde-nt-o cŭástǎ/ în mîljocu pădúri// ínt-o zî pă dup-ánázǎț/
copíŭ or plecát dî-acásǎ-spre vál'e cu néiŭ// íntǎ timp coborín íspre vál'ě
o-apărút o vúlpe íntǎ néiŭ// îi or vázútŭ vúlpea-ntǎ néiŭ// i n-or știut că cê-ŭ cu
vúlpea// s-or apucát ș-or z/d'erát dúpǎ iě// iě s-o-ntórsu-napóŭ ș'i s-o apucátŭ
ș'i mușcáŭ la néiŭ//

copíŭ s-or dusŭ sǎ dėje/ě dúpǎ iě// húlpe-atúnê s-o țîpát pe îi ș'-o
mușcát pe băiátu cáre l-o avút mai máre// ála mńícŭ o fuj'ít acásǎ ș-o spuzŭ la
tátǎ-so//

tátǎ/ zícě/ o húlpe/ě s-o țîpáŭ șî n-o mușcát/dîŭ néi ŭ'i pe t'ėjea//

tátǎ-su n-o apucát/dŭ sǎ grăbeáscǎ// cîn o iěșít tátǎ-so sǎ se úitě/ ca sǎ
veádǎ că cê-ŭ cu copílu/ vúlpea erá dinaínteǎ cǎsî// îŭ mușcásǎ șî o scŭóŭfǎ/ că
iěl avé dóuǎ scrófē-acî acásǎ//

iěl atúnê o lôt sǎcúreǎ și-ŭ... plecáŭ dúpǎ iě ș-o coborít/dŭ pínǎ-n vál'e
j'osŭ dúpǎ iě// în vále j'osŭ mai erá un večín cu dóuǎ vačŭ ș'-un calŭ la păș'úne
pe-acoló pe vále// iěl o băgǎ de sámǎ că ásta fúj'ě/ cobuárǎ la vále fugín și-a strîgát
la iěl/

mǎ/ tu c-ai de fuj'//

iěl o zîs/

mǎŭ večíně/ țín-tě că úite cobórá o vúlpe turbátǎ// mń-o mușcát scrŭáfa
ș'i copíŭ//

atúnê večíŭ-so o pl'ecát cu bíta a mńǎ pe vále la vále// húlpea o co-
borítu-naínteǎ lui în vále ș'-o luat-o pe vále/ pe apă la vále// ásta dúpǎ iě cu
bíta s-o ajúngǎ s-o omóǎre// ș'-o fuj'ít ș'-o ajúns-o//

cîn o ajúns-o/ o dat cu bíta ş'-o lovít-o péşte şél'ě/ ȳo rupt ş'ělelē ş'i
húlpea n-o mai putút fuj'í ş'-ápo o aj'ús şi vecínu-so cu sácúreă ş'-o dat ş'-or
omorít-o// cam atíta-ĩ//

noiembrie 1953

[Gheorghe Paştiu, 54 de ani]

[A II, caiet 21, p. 11–14, transcriere: Petru Neiescu]

cîntečele la păsări

ş'tiţ cînd s-o-mpărţít cîntečele la păsări//

o fost ca să vîĵe tŭâte de dimineăță// o venít tŭátě/e de dĕmineăță//
p/t/γŭĵa o întîrziátŭ că ĵa să scuăľă tîrzîŭ// ş'i cîn-a venít la lócu numít/ n-o mai
găsít pe nímeneă/ númai nĕşte muĵe/ěrĭ bătrîně căre scoteăŭ viţăľi la păş/ş'úne/
ştiţ c-ăĵa să scot tîrzîŭ//

ş'-acúma ĵa n-o ş/ş'tlút că cum să cînte// núm-o_ŭuzít muĵe/ėrile
strĭgín_la viţăľi p/t/γu/ p/t/γu//

ş'-apóĵ s-o-ntórs înapóĵ ş'-o-nĕpút ca muĵėrile/ě p/t/γŭ/ĩ/ p/t/y/ŭ/ĩ
p/t/γŭ/ĩ/ p/t/y/ŭ/ĩ // ĩ ŭ ş'i spúne pásăre puturŭăsă// ĩş'i fáĉe cúĵbul cel mai pră-
pădítŭ//

noiembrie 1953

[Gheorghe Paştiu, 54 de ani]

[A II, caiet 21, p. 14–15, transcriere: Petru Neiescu]

[Cum număram cînd eram copil la de-a prinsa]

úmilica/ dátıl~ica ş'i dĕ-a cáŭa pórumbăna//

ĕrĵ'in pĕrĵ'in ópopĭr/ j'úru múru cá la măr/ cá la părĥ//

véveriţa čŭngu/ búngu ĩţ sprĭţ [!]/ da nu şţlu ĉe-ĵ ásta//

trup creăns// căre erá creăns/ fuĝá dúpă čéĵlalťi//

noiembrie 1953

[Gheorghe Paştiu, 54 de ani]

[A II, caiet 21, p. 14, transcriere: Petru Neiescu]

cum ne jucám la șcǫǎlǎ

cînd erám copîi ne jucám la șcǫǎlǎ// ș'i iěrá cîti-um_băiát ș'i cîti-o fetiță// fáta erá dinapóiŭ ș'i băiátu dinaíntě// stăteáu mai mult roǎtǎ/ tot la feliŭ// eu iěráam libărŭ/ sîngurŭ ș'i aveám o batístă în cáre ínt-o pártē din batístă/ ínt-on colț/ iěrá legát čěvǎ mai táre// ș'i-atúnč iou mă dučēm la doi la cáre vrēm ióŭ//

întrebám/ hód"q cȳcoș// întrebám la băiát/ cȳcoș// hárȳm [k] hárȳm gȳros// trîi groș'ítǎ/ áia fáče pe romînéște// cît fáče cocóșu// trîi groș'ítǎ// hot_q t"uc/ qz iș ud"//

ș'-atúnč iou lovēm cu batístă fáta/ dácă stătě// da iě iěrá atěntǎ/ ștít/ ș'i dácă reușǎ să fúgǎ ș'i n-o atindēm^u/ iě fujě ș'i iou dúpǎ iě ș'i iě să puně înaíitě la áltu// dácă o atindēm/ ia trǎbuiě să m-atíndǎ ș'i iě pe míne/ě//

noiembrie 1953

[Gheorghe Paștiu, 54 de ani]

[A II, caiet 21, p. 15–16, transcriere: Petru Neiescu]

amnárîŭ ș'i iásca

pe vrēmęa lui maníŭu o fos_oprite de-a mai purtǎ amnárîŭ ș'i iáscă// de iórga nu știŭ c-o oprít/ ínsǎ știu că pe úrmǎ dúpǎ čē s-o dad_vóie/ě de-a purtǎ amnárîŭ ápǎi oǎmeni luáșe-așě în băș/ș'cǎlîiě cínu-ș/ș' aprindě țigáreǎ// scoteáu amnárîŭ ș/ș'i iásca ș'i piǎtra dî_șerpáriŭ ș/ș'-ápǎ zîččě/ dau cu maníŭu în iórga ș'i cu iórga în maníŭu//

noiembrie 1953

[Gheorghe Paștiu, 54 de ani]

[A II, caiet 21, p. 16, transcriere: Petru Neiescu]

ń-o plácút pomǎrítu șî albinǎrítu

ńiě ń-o plácút pomǎrítu șî albinǎrítu// d'ě ásta m-am ocupát de cîn m-am căsătorít/ de tǎte m-am ocupát/ da mai mult de áștia// așǎ c-am avút pin trizǎč șî nõuǎ obzǎč șî tri de stupî primitív//

atúnĉa o venítŭ concĉntráreĝa ŝ-ápoi s-or prăpădít// acúm nu mai am
núma vo zăĉĉ/ dóisprăzăĉĉ// ĩo am sāmínát poń ŝi am ŝí ŭltoĭt péşte o sútă de
bucăt/ cáre-z_marĭ toĝ ŝi-s pe rod acúma//

noiembrie 1953

[Gheorghe Paştiiu, 54 de ani]

[A II, caiet 41, p. 16, transcriere: Petru Neiescu]

[Cum se face iasca]

pui ĩ_căldăre apă ŝ'i baj'/ĝ néşte ĉenúŝ/ŝ'-acoló ŝ'i dúpă/ă_ĉéĭa băgăm
cokíta [iasca] ŝ'i-ĭ dăń_foc să h'árbă// ŝ-o fĕrbem trĭi/ pátru ĉásurĭ dĕ vrĭmĕ
acólo cu apă ŝ/ŝ'i cu ĉenúŝ/ŝ'a//

dúpă_ĉei-o scóten_din apă/ o púnem undevá ca să ŝă ŭştĕ ŝ-o lăŝám pîn
să ŭscă//

dúpă ĉe s-o uscád_bíne/ ĭ-apucám ŝ/ŝ'i o bátem bíne cu mukĭa topóru-
lui pínă cîn să frăzăţăştĕ// dúpă ĉe s-o frăjeţít/ rúpem cíte o bucátă dĭ_ĭe/ o
băgăm ĩn ŝ'erpárĭ ŝ-o folosím/ o apríndem//

noiembrie 1953

ilíĭ păştĭu, [28 de ani]

[A II, caiet 21, p. 25, transcriere: Petru Neiescu]

măriĭa nóstă o nărozĭt

ĭnt-o comúnă veĉínă/ la... la ŝugág ĭerá [k] ĭeráu dóuă surórĭ/ ĭeráu dóuă
surórĭ// ŝi ŭna dintr-áŝteĝa/ aĭ mai măre aveá drăgút// ĭerá căsătorită// aveá dră-
gút// n-aveáu copĭí//

nănáŝi-sa nu ŝidĕ depárte de ĭei // ŝi... ŭo fost pe ĭárnă// pe ĭárnă ŭo zĭs
cătă bărbátu-so/ mă/ ĭe să-o-ńtĭlnít zĭua cu drăgútu-so ŝi ĭo spus/

mă/ desáră vĭnă la míne că-s núma sĭngură acásă/ lui ĭĭ dau drúmu la
móră//

acúm/ ĭe/ sára/ ŭo zĭs cătă ĭel/

mă ĭóne/ am gătát făĭína// nu te duĉ la muáră la laz că ŭĭtă/ nú mai avĭém
făĭína//

ĭel/

po dácă zĭŝ să mă duc/ ĭo mă duc//

pă zău dú-te/ lioáne/ că míne nu mai avém êe mai fáêe/ ne trăbă mămă-
lígă//

iel Țo pus pe cal ș'-o plecá_la mұáră// di la mұáră la laz/ tot di la mұáră
la laz/ mұára ierá-nd'ețátă// Țo stat iel pínă... pínă cătă nézu nóptî iñcólo ș'i
cîn Țo fost pe la nézu nóptî/ êe s-o socotít iěl/ hai să mă duc acásă/ áștia ș'-așá
nu-m pot fáêe fálina// Țo plecát acásă// cînd Țo aj'úns acásă/ úșá-ñcuiátă h'ler//

Țo strigát/

măi măríê/ măi măríê/ măríê// ię nimníc//

dup-acêġia núma diñ_cásă/

vai de míne/ êe să fac/ ũ_să-l áscúnd/ ũ_să-l bag/ cătă iěl//

iěl/

tu/ tu iěștî năřdă/ mă măríê// pă dă-m drúmu-ñ_cásă/ tu//

ia áltieie nu mai ștíe/

vai de míne/ êe să fac/ ũ_să-l áscúnd/ ũ_să-l bag//

acúma iělȚ s-Țo gînit êe áre ásta// o fujít pî_la nănáșî-sa// cî_s-Țo dus
la nănáșî-sa/ nănáșă-sa ierá úșá-ñcuiětă// nu s-o putút...// s-o dus la sórî-sa//

tu/ zîêe/ nu știu êe áre/ tu lioánă/ măríia ásta a nỏstă/ zîêe/ că o nărozît//
nú-m mai dă drúmu-ñ_cásă//

pă êe zîêe/ mă//

zîêe núma... úit_așá zîêe/ vai de míne/ êe să fac/ ũ_să-l áscúnd/ ũ_să-l
bag//

ásta... i-o dat în mínte că mă aíca iě êevá la mójloc de búnă-samă//

Țo zís cătă iel/

mă/ ia stai tu acía acásă/ că io am văzt-o de vo cîteva zíle că ásta ș-o
skimbát ujtătúra// stăi să mă duc io să vedém êe... êe-î cu ię/ să vedém pe míne
mă lásă să íntu-ñ_cásă//

iel o stat frumós acía-șà// ię/ cî_s-o dus/ o zís/

tu/ dă-m drúmu că-s núma sîñgură// dă-m drúmu că iel î la noi//

n-o cătă iel/

tú/ dú-te drácului//

cătă ię/

n-ai un tebeléu cu acríș/ cu lápte cȚovășít//

ię/

ba da//

dă-ŋcuăcê//
l̥o tebeléu și se dădú cu ȷel la úș'e și vârsă tebeléu cu acríș'//
ȷel n-o apucă! să șádă la áia mult/ ȷo plecát să víle acás să vádă ê-e-ȷ cu
nevástă-sa/ cu muiêreȷa lui// o venítă acásă/
ê-e-ȷ tu// hō/ bátă-te dumnezău năródă//
mă/ újtě/ă/ o vârsát cîn ȷo sârít din pat ca să-ț deskídă úș'a/ ȷo sârít ș-o
vârsă tebeléu cu acríș' și ȷ-o fost frícă că tu ȷo baț//
ȷel/
ō/ bátă-te// dúpă.../ bătútu-te-am ȷo vodátă... că váca nōstă mai áre lăpte
destúl și dōr míne ȷar poț fáce tebeléu de acríș' //
ȷo scăpát ála//

noiembrie 1953

iliě páștiu, [28 de ani]

[A II, ILIL_AF_0028a, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

cum înțarcă căpriuára ȷedu

căpriuára/ cîn îi vîne tímpu/ s-aprót'ię tuámna și vre să-ñtercê ȷedu/ ȷe
cu tri/ cu pátru zíl'e/ cam c-o săptămínă naiñte nu-l mai lăsă să mai sũgă// ma
tot fũj'ě/ tot fũj'ě pin pădũre// ȷedu tot cáută ca să sũgă că lui i sête/ i fōme și
vre să sũgă// ȷe nu-l mai lăsă să să mai aprót'ię d'e ȷe și cîn l-ajúnzě pi ȷěl/
vêd'e ȷe atúnč/ să dúce la lócur! rële únde-s ȷançur!/ știr! de t'átră și únde-s
lócur! cam mai puști aș'ě// și ȷel acólo... gáta ca să sũgă tľăbără pe ȷe ca să
sũgă/ áltele nimíc// ȷe-ncêpe...// cînd vède că nu mai áre-ŋcotró/ încêpe núma
a ocáli pe dúpă cíti-un ȷanç díe t'átră/ pe cíte [k] dúp-un l'emn/ cíti-un fag/ pe
dúpă cíti-un ȷorún// fũj'ě pínă cîn amețěște ȷedu și ȷedu pt'ícă/ rămíně j'os ca
mort/ amețít// ȷa atúnč ō-tinde/ o ȷe la fũgă/ dú-tie// să dúce/ să dúce depártie//
atúnč zd'ără ȷát'i/ ȷeȷ jd'ără atúnca/ merz de rînd pin pădũre// mai ȷ-aúz!
rũă/ rũă făcín pim pădũre// apói ȷézî/ cîn se trezěște/ aȷúde ȷapu jd'erínd și să
dúce la ȷel// păȷ nu să mai lăsă de ȷap//

[Umblă după ȷap?]

da/ îi úmblă dúpă ȷap pínă-s mar!/ pínă-s cápre mar!/ i úmblă dúpă ȷap
îñcontínu//

îċēzî ĳēĳ pleăcă cu țăpu ș-ăpo cu țăpu/ țăpu-ĳ dŭce pe ūnde-ĳ frŭză/ pe
 ūnde ajŭnge frŭză/ pe ūnde-ĳ ăpă/ ĳĳ făce atēnț de oriċē/ de lup/ de ūămĳni cĳn
 ūmblă dŭpă ĳēĳ să-ĳ pŭștē//

noiembrie 1953

ĳilĳĳ păștiŭ, [28 de ani]

[A II, ILIL_AF_0028a, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

cum or prĳs șăse puĳ de lup

acŭma nu dēmŭlt or prĳs un pădurări din purcărēț cu ūnu de la muj'ēști/
 ūnu-ĳ zĳce simĳonu luĳ cŭlă/ or prĳs șăsă puĳ de lupŭ// s-o dus//

ĳēră o lupŭăĳcă fătătă-n dōneă//

[Ce era?]

o lupŭăĳcă fătătă-n dōneă// ĳēră o lupŭăĳcă fătătă acólo-n dōneă așă// ĳēĳ
 s-o dus ș'-o to_pĳndĳt dŭpă ie ș'i ĳ-or gășĳt cĳrċógu/ acólo ūne ĳēră/ culcŭșu/
 ūne o fost fătăt// cĳrċógu luĳ [k] ĳēĳ... flăċógu ĳēĳ acólo ūnde ĳēră fătăt/ ĳēră sub
 ō_stan măre de pt'ătră//

ĳēĳ o tot pĳndĳt ca s-o pŏtă pușcă// or văzt că n-o pot pușcă// s-or dus ĳnt-o
 zĳ șĳ or... or luat pŭștile/ s-or dus acólo ș-or luŭt un felinări/ ũ_lămpăr șĳ ș-or
 băgăt/ că s-or putŭt băgă_pe búrtă/ ș-o scos ĳnt-o zĳ doi/ dŭp-acēă ĳn hăĳlăltă
 zĳ s-or dus ș-or mai scos doi ĳnainte de anáz șĳ doi dŭpă anáză șĳ ĳ-o luŭt tot
 șăsă pŭĳi//

[Șĳ ce o făcut cu ei?]

ĳ-o adŭș șĳ apŏĳ le dau [k] l'e dă lăpte nu știŭ cĳt c-acŭm ĳ-o dus la ocŭól//

[Primesc bani pe ei?]

da/ primlēsc prēmĳ ŭo sŭtă dŏŭăzăș lei de bucătă// ș-apŏ nu știŭ dăcă-ĳ
 va plătĳ ocŭólu// cred că-ĳ plătēște ocólu șĳ-ĳ dă la... la stat/ pēntru... ċe știŭ
 pēntru ċe/ grădĳnĳ din áșțea zolŏĳĳĳe//

[Da *flăċóg*, ce era *flăċóg*?]

culcŭșu acólŏ/ lŏcu ūndē-o fătăt ie//

[*cĳrċóg* sau *flăċóg* tot una-i?]

tot atĳt// tot áĳa-ĳ//

[Unde era lupoica? Unde stătea ea?]

ĳa ĳēră-n dōneă//

[Ce-i asta Donea?]

î-o pădure mare/ î zîcê dónea//

noiembrie 1953

îlîîě páştiu, [28 de ani]

[A II, ILIL_AF_0028a, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

ţîgánu şi albína

cînd îěrá cîndvá-nt-o vără

îo strigám mîncînd ʋo pářă//

o albínă atúnċ zbură//

dirċt pe pářă să lăsă//

cap de múscă zăbălău/ zăpăċît şi nătărău//

ċe gîndí ţîgánu-ŋ_gînd//

o prind de cur/ cápu nu mă pŋċte muşcă//

şi albína îl împŋj'/žě pe ţîgán//

ţîgánu/ āūlîó fire-aċ ţápule să fiċ//

da cápu ála ċe-l mai ţiċ//

că îěl... îěl o gîní_ă n-o pŋċte... ald'ína muşcă cu gúra// îěl ō_ţîpát// ţîgánu

atúnċa ʋo zvîrlît pára şi au/ fire-aş al náċbi să fiu/ o strigát/

cap de múscă zăbălău/ zăpăċît şi nătărău//

cápu ála ċe-l mai ţi/ dăċă tu múşti cu cúru//

[Ce ne mai spui?]

îs întrohnát// nu ştiu cum îs întălăċát// îs întălăċát aşá la cap//

[Eşti obosit?]

nu// îs răċît//

[Cum ai zis că eşti?]

îs întălăċát aşá la cap//

[întălăċát, ce-i aia?]

mń-i cápu grċeu aş'ě// nu pot ca să...//

noiembrie 1953

îlîîě páştiu, [28 de ani]

[A II, ILIL_AF_0028a, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

știu despre cuc

cucu/ ȳěl ȳóuă ȳóuăle în_cuib la cōcîrlîă// cōcîrlîă [!] [da, da, serios]
cōcîrlîă îș' șcuăte ȳăuăle tuăte bîne afară și clocêște núma ȳóuăle cúculuȳ ș-apó
cōcîrlîă îȳ crêște púli marî//

[Și ouăle ciocârliei cine le clocește?]

álea nú le mai clocêște nímena//

[Ș-apoi de ce le scoate cucul afară?]

păȳ aș'ě-ȳ rînduȳála ȳěȳ/ aș'ě-ȳ cē știȳ cē orînd au șȳ ȳél'e// ca să... [k] ȳe-ȳ
crlêște/ crlêște púli pínă-s marî la cuc//

[Cucul n-are cuib?]

nú// ȳěl nu făcē cuib// ȳěl nu făcē cuib//

noiembrie 1953

ȳilîă páșȳu, [28 de ani]

[A II, ILIL_AF_0028a, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

muiereȳa cu drăgúȳ

ȳerá únu din lomán și acēsta/ ómu ásta nu [k] n-avé copȳ// muiereȳa luȳ
avé un drăgúȳ și drăgúȳu-so ȳ-o plecát/ ȳo plecát la ȳărăș ca să cúmpere cē-ȳ
tră/ěbă//

cînd ȳo venít_sára/ ȳ-o fost vint drăgúȳu la ȳe// și cîn o venítȳ/ ȳe n-o
mai băgát_de sámă c-o ajúns bărbátu acasă ca să-ȳ dēȳe drúmu la drăgúȳ//

o întrát bărbátu-ȳ_cásă// bărbátu cîn o întrát ȳo pus mîna pe slăcúrě//
cē să vez// dácă [k] ȳe l-o coperít cu străȳu// ȳěl o zîs/

tu/ cē mă fac acúma//

tu stai acȳ/ n-ai nícun bai//

cē¹³⁶//

n-ai tu nió frícă că îl fac ȳo dē să dúcē ȳěl dē-acȳ dē-acasă//

și s-o apucát... șȳ ȳěl cîn o întrát o zis/

tu/ cîne-ȳ în_cásă// tu/ cîne-ȳ în pat/ tu//

ȳe o zîs cătă ȳěl/

drăgúȳu/ mă//

¹³⁶ Zice.

fútu-î máma/ dumnezău lui/ po o dátă-mplînt săcúreă-n îel//
mă/ tu iěşti năród/ mă// pă-î copílu lu nănáşa/ mă//
vai să h'iu al drácu/ íe// tu bîne că h-ai spus/ că io-î dădēm cu sľăcúreă//
úmblu acú acî-n îel/ îl tăiam drácu cu săcúreă//
mă/ pă tu aşē nebún iěşti/ mă// pă tu cē-ai crezút că dácă avēm drăgút
io stătēm cu drăgútu aíc-ŋ_cásă// ca să vi tu să dai pēşte nŋoi// cē drác/ aş'a
prŋost iěşti/ mă//
nŋ/ cē să fac acúma// ducu-mă să-l scŋol să-l duc la nănáşa acásă sau...//
nílē n-o fost ŋurít să mă culc sîngură// cē drácu-î să-î h'i făcút//
ba nú/ lásă-l// dă-h tu nílē o pătură c-apói io mă duc şî mă culc acî-n
pod//
iē o căutát imediát o pătură şi i-o dat// iel s-o dus o lŋót ŋŋ_cojóc ş-o
pătură// s-u suiít im_pod şi s-o culcát acoló//
ásta/ cîn... cîn o vázút că o plecát/ s-o sculát ş-o zîs/
nŋ/ zîce/ io...//
ásta zîce/
stai mă acî/ h'i cumínte/ stai acî pîná dimineáta că ála s-o culcát// habár
nu mai áre d'e noi//
ásta s-o dus/ s-ŋo culcát// îi o rămás pîná demineáta-ŋ_cásă cu drăgútu-so//
demineáta/ cînd i-o spus/
tu/ io/ sľă mă bátă dumnezău/ n-am mai ştiŋút de míne/ n-o fost frícă cînd
am vázút că tu-î spui că-î drăgútu-n pat// io tôte nărozíile aŋ_făcút acî-şa//
nu-î nimíc/ las că-l pui io pi iel la rînd//
şi [!] demineáta/ să mă scuzát/ iē o lŋt pătura căre-o fost în pat ş-o pus-o
la iel im_pod// iel s-o scoborít şi s-o băgát şi s-o băgá_pe-acî pe la d'íte
piŋ_grajd/ li-o curátát/ o dat mîncáre/ li-o...// în tímpu ásta/ i-o pus pătura// cîn
o vint iŋ_cásă/ nŋ/ cē/
mă/ să-ŋ dau cēvá mîncárle//
i-o dat mîncáre// dúpă cē i-o dat mîncárle o zîs/
tu coborít-ai pătura áia dim_pod//
ba// n-am coborít-o// tu n-ai coborít-o//
pă nú io... //
dú-te tu ş'-o cobŋră//

ie s-o dus și s-o suîit îm_pod// cîn s-o suîit îm_pod/
 vai/ trăzníte-ar dumnězău să te trăznească/ nebúnule/ pă tu cê-ai fă-
 cú_mă//

tu/ io n-am făcút nic//

io nu pui mîna pe pătura ásta/ dómne nú mă lăsá [!]/

ie/

nō/ lásă/ dă-i páce/ că m-oi dúce ieu/ zíce/ cu ie ș'-oi spălă-uo [!]/

ș'-o lot pătura s-o dus cu ie-n pîărău// mai tîrzîu ásta o fost cōbán cáre...
 cáre ă... i-o fost drăgút// ásta stătē cu uăile/ să rîde dē/ă ásta//

noiembrie 1953

îilîe páștiu, [28 de ani]

[A II, ILIL_AF_0028a, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

cum n-o umblát cînd mń-o omorît lúpu uăile

nō/ să vă spuî cum n-o umblát cînd mń-o omorît lúpu uăil'e//
 avēm vo sûtá și dōuăzăș de uăi// durńēm cu iel'e acî la un večín/ înt-o
 grădínă/ că ierá tînă ș'-o vrēme urítă/ o vrēme ră/ ploúă/ bătē vîntu/ ierá urít
 al drăculi//

nō/ acúma ne-am dus sára la uăi// am avút doi cîn buń// cîni/ ai drácu/
 péște nōpte or plecát de la uăi d'e vrēme... de vrēme őrítă// am rămás núma
 io și un băiát mai tînăr ca mîně// și noi ne-am culcát// nōptla am da_drúmu
 la uăi// hai dăm drúmu că făcúsără o tînă și nu mai puteáu sta de ápă/ d'e
 vrēme... d'e vrēme őrítă/ de vrēme slábă// am da_drúmu la uăi îm_pășune//
 nícun cîně n-o viní-cu nŭoi// noi am iěșít pîná în búnta/ cum îi zícem nŭoi//

coló deasúpra/ coló pe nōpte/ oștenít și neŭodihnít/ că níc noi n-am pre
 putút ca să hodińím bínē cîn [k] cît ă_stat acî împrēŭnă cu iele/ am adurnít//
 uăile or plecát de la noi ș'-o venít lúpt'i și li-o ŭomorît/ pátruzăc și tri d'e uăi
 atúnē/ pátruzăc da//

[A cui o fost oile?]

am avút ieu/ băiátu ála ș't o mai avút un_večín//

[Și ce ți-o zís tăť-to?]

cē să zícă// cîn am_vinít acásă i-am spus la táta// m-ŭo sfădít ŭo tîră/
 da dácă s-o-ntîmplát aș'ē/ io cē drăculi să fac// nō/ ș'i nîle n-o părú_rău/ niē

níle nu n-o pǎrút bíně cîn ní lî-o omorît// d-apóî ċe dráculi sǎ-î faċ/ dǒrǎ ş'í
lúpt'i ar trăî/ nu núma nŭoi//

[Ce aţi făcut cu oile moarte?]

ċe sǎ fáċem// lę-am... mîņcă cíni la jěle//

noiembrie 1953

îlilě păştiu, [28 de ani]

[A II, ILIL_AF_0028a, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

ċe obiċéiuri ģs la mort la noi

la noi/ dúpǎ ċę-o murít ómu/ víně pŭópa ş'-i fáċe fiştánĵa/ cum zíċem
noi// nŭ/ po sára merg fiċóri/ flěte/ dácǎ-î om mai tînǎr/ la privéd'ŭ / stau în
privéd'ŭ o nópt'e// dup-acéĵa la dóuǎ zíle cîn o vint/ la dóuǎ zíle-l_ungrópǎ//
apǎ-l dúċe sǎ-l_ungrópe/ îĵ fáċe mormîntáreǎ// ş't dúpǎ ċe-î fáċe.../ cînd îl
dúċe la mormîntáre/ atúnċ la nŭoi sǎ dǎ um_prînz de bucáte// rudénile dę-a-
proǎpel'e/ neámurile le kámǎ-napóî acásǎ/ le-ntórnǎ acásǎ// sǎ dǎ [k] sǎ dau
háĵne dę/ǎ la mort/ sǎ dau vásǎ/ bóte/ cáne/ străĵt/ sǎċáteǎuǎ cum spúnem nŭoi/
străĵt/ îĵ ŭominěşt'ě/ îĵ dǎ mîņcăre/ beŭutúrá/ ca la mort//

[Şi apoi ce fac fetele şi feciorii?]

fiċóri şi flětele la privég mĵerg/ joǎcă-ŵ_cǎrĵ/ bat bîtíca//

[Cum?]

bîtíca// lęágǎ nęşte grúmpene/ nęşte cartófĵ/ grúmpene/ noi aşǎ le
spúnem.../ înt-o mǎnúş'ǎ/ě sau înt-un ċorǎp [k] înt-on ċorǎp/b ş't sǎ lęágǎ pe
únu pǎ la okĵ ş'-ǎla încépe a da// încépe-a da îŵ_cáre ajúnĵ'ě// îŵ_cáre lověşt'e/
îŵ_cáre póte loví// dǎ pínǎ cînd îl gĵċéşte că cáre-î// ş-apǎĵ cîn îl gĵċéşte pe
cáre l-o lovít şi-l gĵċéşte zíċe/ am dat îŵ_cutáre// atúnċa ajúnĵ'ě ǎla de báte cu
bîtíca//

[Ce mai fac tinerii?]

nŭ/ pǎ mai fac cíti-um_bal/ cíte... [k] mai spun cíti-o pověste/ cíti únu
mai fac ŵĵánĵ/ sǎ cĵǎnéscŭ ş't sǎ-mbrǎcă ca ŵĵánĵ aşě// ĵęu cíti-o măturǎ/ cíti-o
ŭǎlá ră/ pun cíti-o bítǎ// şi pínǎ-ŵ_cásǎ doĵ ĵş mai ž/j'ócǎ/ mai fáċe cíte únu
ŵĵánĵ/ úna ŵĵánǎ şi ž/j'ócǎ îŵ_cásǎ şi fac... fac cŭomédi//

noiembrie 1953

îlilě păştiu, [28 de ani]

[A II, ILIL_AF_0028b, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

[Cum mergem în pețit]

ēi/ dacă níle-m plăce di-o fată/ mă duc și cáput și stau de vórbă cu ie/
stau de povéști cu ie/ vorbesc cu ie/ îi spun úite tu îm_plăce de tine/ nu știu
ce/ vreū să te ieū în_căsătoríle// vreū să mă-sór/ vreū să te ieū//

dacă vreū să mă duc la ie acásă/ îi spun cáre-í povéștia// tu/ úit ieū vreū
să plec de-acásă de la ai noști// dacă-ț plăce de míne/ spúne-mí/ nu știu ce.../
te duć...// ie-ț spúne dacă-í plăce de tine sau nu/ dacă vre ca să vord'íască cu
tíne sau nu// te duć la ie// dacă ie-ț spúne/ ít dă rezultát de fáta acéjia/ așa-í
obićéiu la noi/ dacă ie-ț spúne/ úite/ mă/ îm_plăce/ nu știu ce/ tu-í vorbéști cu
ie/ îi spui/

tu/ úite ce-í/ tu// vorbd'ěște cu ai voști și spúne-le cáre-í povéșteá// și tu
níle să-m spui/ vez ce zíc ai voști/ níle-m spui cam ce zic ai voști//

mă-ntílnesc cu ie/ îm spúně că ce spun ai lúor// dacă-m spúně că úit/
vínă și stai și tu de vórbă cu iěi/ mă duc și stau de vórbă cu ai lúor// le spui la
părínți/ úitá ce-í/ nu știu ce// dúpă-ćėja-í spui lu táta și lu múma/

úitá ce-í// vreū să mă-nsór// iěū vreū să iěū pe cutáre fátă// mă duc/ îi
spui// mă duc și vord'esc cu părínți fěti/

úiti/ pe cutáre sáră sau în_cutáre zí viu cu táta la dumņeávostí/

dacă io m-am ajús la-nțălěs și cu părínți fěti și mă duc cu părínți néi/ cu
táta sau cu múma// și atúnc ne-nțălěj'em cu părínți fěti și cu fáta// ai... [k]
părínți néi spun ce póte să-m déjě níle/ ce mošíle/ ce avílere/ și ai lor to_la fěl
spun//

dacă ajúze la-nțălěs/ să fáce sľocotęála ș-apój încépe// meri la núntă//
noiembrie 1953 íilíě páștiu, [28 de ani]
[A II, ILIL_AF_0028a, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

[Cum faceți nunta?]

ș-apój núnta la noi să pregătěște cam í_fíelu urmátór// la noi așě-í
obićéiu...// făcem [k] îi dátu míni// mērem la dátu míni/ așě-í spúnem noi// te
duć la dátu míni și-ț iěi verí de-apróape/ verișuárě de-apróape/ de-a tále//
níreása din pártea iěi la fíeli// meri la pľópa// la pópa acoló ít cětěște pópa

dacă-î cu vója sau nu-î cu vója şī... acólo îî spúne/ úit/ îî trêşē númele fêti/
adică o trêşi pe númele tău/ cum să vorbd'êşte la noi/ cum să spúni la noi// şī
vin apói// ş-apó cîn vin apói atúnca aî un ceterás'/ un muzicánt/ cum să spúnē/
şi atúnē dai vin// ásta-î datoríla níreşi// dă mîncáre/ bēutúra acoló/ ş-ápo-ţ
petréc/ joē tótă nópţea acoló cu fićóri áştiā/ verişórele tále şi véri tăi//

pă dup-acēęa/ pă... [k] î_sára núnţi să fáce mătăúúzu// fáce şteágu la
mătăúúzu/ aşá-î spúne la n_uoi// şī atúnē la mătăúúzu/ níreása vord'êşte cu dóuă
fête tíneře dī_sat şi le mîná pī_sat/ piņ_comúnă la tóte fetele dī_sat şi le
k/t'ámă// le spúne/ úite/ níreása vā t'ámă descără la şteag/ la mătăúúzu// ş-apói
îēle mîerg la níreşa ş-aculó pregătēscu/ fac şteágu// pun bănuţîl/ diferíte flori/
néşte kíşkináua de-áşteā/ cum... [k] acoló î_şteag ínt-o páliţā aş'ē/ ş-ápă ásta/
şteágu ásta demineáta cînd pleē la cununílē vínē// nō... pe la [k] dimineáta vin
fićóri// níriile vorbd'êşte cu fićóri// vin fićóri/ vin/ vin fićóri la níre/ adúc brad/
îî cósă la pórtă/ îî pun la pórtă la níre/ la níreásă//

dup-acēęia níriile spúne la fićóri/

nō/ fićóri/ úită dimineáta [k] ástăz/ pe la únu/ pe la dóuă venít la mínē//
s-adună fićóri şi úómini din áştiā mai tíneri/ căsătoríti/ vin la níre// níriile
l'e dă vin şi l'e dă şi cēvá mîncárlē// le púnē néşte struţ/ cozonác cum să spúnē/
néşte struţ şi vin cît le trêbe// acólo vîne v_uórniciu ş-apó pleacă de la níre// fićóri
dúpa cē s-or adunát t_uoţ bíne şi beu ca să-ş' cápēte uo ţíră coráj/ uo ţíră kíēf ca să
cuiáscă/ beu// dúpa cē-or... [k] s-or adunát toţ vin [k] pleacă şi să duc la nănás'//

nănáşu iar le dă cēvá bēutúra/ nu pre mult/ ş-apó pleacă cu nănáşu şi
să duc la níreásă// şi îęu níreása şi vin cu níreása la cununílē// vin şi fac cunu-
níia// dúpa cē-or făcút cununíia/ apăi vin [k] vínē tótă lúmeā acasă// apó dacă
nú/ dacă bunăuára îęu mă duc la níreás_acasă/ núnţa să fáce la níreásă// atúnē
pleacă tótă lúmeā la níreás_acasă// coló li să dă cîn aj'úng/ bágă úómini-surát
ínt-o căsă şi fićóri ínt-álta/ ş'-acoló li să púnē prima dátă rat'iu pe mäsă//
dúpa cē li să púnē rat'iu/ d'inársu pe mäsă/ îęu d'inársu úómini şi...// acúm la
noi să dă bríză cu salámă sau néşte struţ/ néşte c_uozonác// dúpa cēā apă-ncep
cu d'ínu// le dă d'in să bējē// ş'-ápo dúpa dóuă căsurî li să dă ô_rînd de
mîncáre// să púnî uo mäsă// dúpa mäsă ásta să scóte t_uot diņ_cás-afără ş'-apăi
lúmeā juácă/ să distreáză acólo// juácă/ rîd/ glumîesc/ l'e cîntă ceteráşu/ mu-
zicántu pînă la dóisprece/ jumátátē la únu aş'ē// şi atúnē le mai dă ũ_rînd dē

mîncăre sau două de mîncăre/ după cum îi vómu de pregătít/ cum áre posibilitáte//

dúpa mîncărea ásta încépe cîște/ cîște// și dúpa cîște li să dă jără nêște cûzonác//

noiembrie 1953

îlilě páștiu, [28 de ani]

[A II, ILIL_AF_0028b, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

cum e cîște la noi

la nûoi la cîște încépe aș'ě// nănáșu prima dátă cîștêște// iêște vûórníc/ ásta-î púpăză/ cum îi spun// vûórnícú încépe [k] nănáșu încépe cîște/ atúnc s-adúce alicé-ș'ě pe măsă//

înălînteá nírelui ș-a nířesî ș-a nănášuli ís două farfurí ș'-o l'îngură// atúnc oprêște vûórnícú/ oprêște muzicántu și-î spúně/

vûóminî bunî încépem cîște/

ș-apó-nêpe/ cócăně și anúntă// spúně/

náșu și náșa cîștêște pe h'in și pe h'ínă// cu cê-î cîștêște/ cu cê-î dă/ farfurí/ háině/ banî/ cîț banî dă// spúně súma de banî cîț o dă egzáct/ aș'ě-î vûobîcēju la nûoi// banî spúně egzáct/ cê văsă/ cê servícúrî de văsă îi dă și cê háině//dúpa cēja dă jinárs la nănáš/ la nănáš [k] nú la nănáš/ o cîștêște și iě// îi dă cíti-on kíșkinău/ di-o blúză/ dúpa cum iělě să cam întălég și din nou níril'e la nănáš și iělu-î cîștêște cêvă// dúpa cēja-nêpe// dau cîșteá părínți mńírelui// dácă níril'ě s-úo dus dę-acásă/ la nířě îl cîștêște cu cê vrě iěl/ cu cê... //

dúpa cêę dau cînșteá părínți nířesî la nířě ș'-ápă dúpa cėjě/ă încép námuril'ě cáre_z mai aprópe/ mai dę-aprópe de fráți părínților/ dúpa cēja véri/ vérilor prími dí_fraț// încépe/ ápo le dă/ ápo cáre cê dúpa cum să sûocotêște/ cum áre posibilitáteá vómu//

nŃ/ o terminát cu cîște/

la cînște la nûoi să fac mûltě glúme/ rîd acoló// încépe vûórnícú// ásta/ ásta-î totdeauúna să aî... [k] alicî-șă să púně un om bun de gúrá/ únu cáre bătě diŃ_gúrá ca lúmeá/ gluněț// ásta-nêpe cu băŃcurî// po pe h'îlécáre cáre cúmu-î dă/ cum cîștêște îl pícăně/ îl băjocorêște/ îi spúně/ tu putěj da ší mai bîne că úite

ai avut posibilitate de còlo şi còlo/ c-acúma la noi în comúna să cunòşte posibilitatea de... de trájěrě// posibilităţile de putere la fiľecărě noi le cunòştēm//

Uo termină cu cîştea// li să dă iără o mäsă/ õ_rînd de mîncărě şi-nćepe mai dęparte j'/žócu// j'/žócă şi-ş' petréc pîna demineáţa cî_să fáce zúuă// demineáţa după ce ş-o făcu_zúuă ápo Uóminî_surat pleacă/ să duc acásă// pleacă şi fiľetele de la nuntă// rămîn núma fićóri// fićóri pleacă cu níril'e la nănás// ş-ápă nănásu atúnć le dă Uo h'ěrĭě/ dóuă/ cînć de vin după cum au corájě fićóri// ápo beu acolo ş-ápo pleacă dę-acoló pá rísătě// ş-apó atúnć î pă la zěćě/ pá la dóisprăzěćě// nu mai pot// îs tuot bíně cociltiţi//

[Am văzut aici în Laz merg așa pe uliță și strigă?]

dá/ poi şi la noi to la feľi// la noi pleacă de la... de la níre/ de úni-o fost núnťa/ pleacă la nănás/ pleacă toť bíně pe după cap şi cûľin//

[Ştii să ciuieşti?]

apó mai cûiěsc cîťiodátă// da//

[Hai s-auzâm! Măcar una, două.]

măcăr úna/ dóuă/ da nić nu poć acúma că-s şî io// vai de căpu meu că nú mai ştiu//

[Cum să ciuieşte?]

nõ/ po cûitúřî să cûiěsc în tot fěľiu... după cum...

[Nõ, zî una! Două!]

vai de căpu meu că nú mai ştiu//

noiembrie 1953

ľilĭě pášťiu, [28 de ani]

[A II, ILIL_AF_0028b, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

[Ce fac cu şteagu?]

şteágu/ demineáţa să dúće fićóru cárę-o fost ştegár/ cárę-o dus şteágu/ să dúćě şi la ásta-ĭ dă on ķişķináu// réstu î rămíně tuot/ vin la níreásă/ dóuă sau tri ķişķináuă din áľęa şi cu cę-ĭ împodobít ĭelũ//

noiembrie 1953

ľilĭě pášťiu, [28 de ani]

[A II, ILIL_AF_0028b, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

[Vrei să ne cânti o cântare?]

da nu pot// nu pot//

[Zău, o cântare cum să cânta mai demult... așa cum poți!]

a^uzî^t/ io aș cîntá/ da zău că nu po^cu/ crêde-mă că îs răguș'it//

[Hai!]

nu știu ce cîntăre să cînt// da nu știu nîco cîntăre aș^é complét/ zău că nu știu//

noiembrie 1953

îlîie păștiu, [28 de ani]

[A II, ILIL_AF_0028b, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

munte/ munte/ brad frumós

munte/ munte/ brad frumós

mai apleacă vîrvũ_j'/zós//

ce să mă sui în vîrvul tău/

să-î văd drăgút/ sátul meu//

ce să mă sui în vîrv la tîne

să mă sui în vîrv la tîne//

ce să mă uî^t î^lsat la mîne/

să mă uî^t î^lsat la mîne//

ce să-mî văd căsa și nevasta/

să-mî văd căsa și nevasta//

ce să-mî văd căsa/ să-mî văd mása

copiláși și nevasta//

ce munte/ munte/ brad frumós

mai apleacă-ți vîrvũ_j'/zós//

să mă sui în vîrvul tău/

să-î văd drăgút sátul meu//

să-mî văd drăgút sátul meu//

ce să-m văd căsa și părinți/

să-m văd căsa și părinți//

munte/ munte/ brad frumós/

ce munte/ munte/ brad frumós//

să o ȧu pe izvór ĩ_j'/žos/
să văd băcile la stîină/
cu găl'ětile la mîină/
cu găl'ětilě la mîină//
cē cōbănăşi fluijěřînd/ mă/
băcile lăpte-nkegînd/ mă//
băcile lăpte-nkegînd/ mă//
cē şi uolîţele zberînd/ mă
şi uolîţele zberîn/ mă//
nú ştiu tuată şi nu poē cîntă că mă dōre t'ěptu/ zău//
[Spune măcar numa vorbe!]

niē nu lě ştiu ȧo bine/ dă-uo-n... fútu-ȧ máma ĩjě//
munte/ munte/ brad frumós
mai aplēcă-ţ vîrvũ_j'/žos//
să mă suȧ în vîrv la tîně/
să mă uȧ ĩ_sat la mîně//
munte/ munte/ brad frumós
mai aplēcă-ţ vîrvũ_jos//
să mă uȧ [k] suȧ în vîrvul tău/
să mă uȧ ĩ_sátu mēu//
să-m văd căsa şi nevasta//

da nu ştiu// fútu-ȧ dumnēcátu ĩjě//

[Da alta?]

ȧo să vă spuȧ cēvă// ȧo de cîntări nu-s aşá dibăc// bătrînu ĩěl cîntă fōrte
bíně// ā/ bătrînu cîntă bíně//

noiembrie 1953

ĭilíě páştiu, [28 de ani]

[A II, ILIL_AF_0028b, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

drăguşín haidúcu

în moldóva/ mai demúlt cîcă ĩerá um_bojěřîu// pe ĩělu-l kĭemá daníl//
ăsta avē uo fătă fōrte frumósă// acúm pe-acoló/ pim... primprăjúru ála să ŧîné
un haidúc/ únu drăguşín/ haidúcu drăguşín/ aşá-ȧ spunē lui// şi haidúcu ásta/
drăguşín/ ásta nu făcē la nímě rău/ ĩěl avē bōlă pe bojěři// lui ĩĭ trăbuȧă gálbińi//

îel lua de la boier! de-ai! și plecá pe sáte și unde vedé cîti-un Țom sárác/ cîti-o feméie sárácá Țo ajutá//

și Țo plecát// s-o dus la boieru ásta/ la daní// și cîn o aj'/Țús acolo la iel/ ásta ierá trásúra-Ț_cúrté cu pátru cai prîș la trásură// névasta lui ierá de-a náște// iel o-ntrébát/

úně mer! boieru!//

ce/

mă duc s-adúc pe mǎș'a că úite/ náște névasta/ o zís//

atúnč/ în tímpu ásta i-o iěșít și fát_afará// iel i-o vǎzút fáta boieru! și o zís că úite ce-i boierule/ zíce/ tu [k] i-o cêrút o cantitáte de gálbeň// úitá tu/ în [k] pe cutáre să-m pui o cantitáte de gálbiń în_cutáre Țoc// boieru o-ncepút a să rugá de iel ș'-ai spúně/

drăgușíně/ n-am ca să plătesc pένtru náșterea muiéri méle baní// trébe [k] trábă să mă duc să mă mai împrumút și de-ai! iel atúnč o zís/ cît ít trábă// ásta i-o spus că cît îi trábă// Țo băgát mína-n buzunár! ș'-o scos púnğa și i-o dat gálbiń cît i-o trábuit//

atúnč fáta lu boieru l-o kémát în_cásă ș'i... l-o kémát în_cásă și l-o omení_pe drăgușín// la drăgușín io... [k] pe fáta boieru! o k/t'émá smaránda// la drăgușín i-o fost drag dě ię și o-ncepút a povești cu ię// drăgușín încă o fost on om fórté frumós și fórté drăgálán/ fórté drăgút/ plăcút și iel/ și iel i-o spus la fátă// úite/ dácă vrei/ io vreȚu să te iau de muiére de-ací náłinte// fáta Țo picá_de acórd// atúnčé iel o plecát și o plecát de-ací de la [k] fińcă ierá muiérea/ névasta boieru! ierá de-a náște// n-o vrut ca să mai ștėjě/ o plecát și s-o dus// iel avę o [k] ieráu [k] îi avęu Țo bándă-n múnfi moldȚóvi și dúpă c-or plecát de-ací s-or dus în [k] acólo-n munț unde avę iel bándă lui// ș'-o stat acólo vo dóuă săptămíní// dúpă dóuă săptămíní o plecát din.../ o plecát din [k] de-acoló ș'-o venit iar la drăgușín [k] la boieru ș'-atúnč i-o luat fáta/ pe smaránda//

acúma iel Țo trălit fórté bíně acólo/ da venęu túrci// atúnč tăvǎlęu túrci la noj în țără și o venit túrci de vo cíteva or!// îi avęu o instalátiě// ieráu așezát bíně acoló-nt-o péșteră// de-acólo nu putę ca să între nímenę la iei//

da um_bátrín cáre-o fost acoló/ túrci l-or plătit cu gálbiń/ l-o cumpărát/ l-or înș'elát și l-o dat drúmu de-or întrát pî_spátě// ș-atúnč or prîș pe smaránda/ pe smarándița/ cum îi spúně// și o lot-o și o dús-o la cōstantinopól/ în

túrca// drăguşin n-o mai ştiúú nimíc de ie// şi pe vo cîtvá prętiń de-ai lui i-o omorít atúnĉ/ i-o prīs/ i-o löt şi i-o dus pin túrca// şi drăguşin/ de părere dę rău Țo nebuńit// şī atít s-o interesát pín-o aflát că únde-ĭ fáta/ nevástă-sa/ smaránda/ ş'-o plecát// o aflát de la un timp că ĭa ar h'i în túrca// o plecát şi s-o dus [k] Țo trecút_ la cōstantinopól ş-atíta o-mblát/ atíta s-o interesát pínă o putút ajúžē la sultánu túrcilor/ acólo la.../ cum dráculi ĭi spúne atúnĉa.../acoló... nu ştių cum dráculi ĭi zícē/ ĭn_ cōstantinopól/ la sultánu/ acólo la-mpărátu/ cum ĭi spuńé// ásta/ ĩmpărátu vrę ca s-o ie de nevástă// ásta de ínimă ră o-nebunít// şi ĩn fiľcăre zī merľeu cîte... cîte dóuă muĭērĭ/ cîte dóuă turcóiĉ şi-ĭ duĉęu cîte scumpéturĭ tuóte şi ásta tuóte le refuzá//

drăguşin o ajús/ o reuşít ş'-o ajús acoló şi s-o interesát// o plătít la un turc/ o dat gálbiń mult şi i-o spus/ úĭtă/ ástáz la atíteă câsurĭ muĭĕrile cáre mĭerg la ie şi trábă s-o dúcă la sultánu// şi ĭel Țo dat gálbiń la muĭĕrile áĭea ş'-o spus/ zícē/ uĭt/ sultánu m-o t'emát aíc la ĭel// acúm put'ém ca să ĩnrám// íele Țo spus că nú/ că ĭęşte Țo femęĭē cáre trábă să meárgă/ zícē/ la ĭel acúm pęntu nęşte ĉerĉetărĭ/ pęntu nęşte anumíte lucrurĭ//

ĭel o zís cătă úna/ ĭt dau gálbiń cĭt vreĭ/ núma vreų s-o vąd şi ĭęu pe muĭĕreă áĭa// şi áştĭa [k] áşteă/ muĭĕrile [k] muĭĕreă áĭa s-o dus şi i-o spus// smarándă/ drăguşin te aşteáptă afără// i-o spus la áĭa că ĉíne... ĉíne ar fi afără// şi ĭel o suĭít pe [k] acólo la palátu sultánului o suĭít pe tręptile pe únde trăbuĭá ca să ĭęş'ē ie// şi cĭn Țo suĭít o [k] ie o şi plecát cĭn o deşķĭş áşteă úşa/ Țo fužít ĩn fúgă/ s-o prīs de gĭtu lui şi strigá/ drăguşinė/ tu ĭęştĭ/ nu mă lăsá// ş-ápo ĭel Țo mai fost cu vo cĭtvá ĭş' de [k] de la noi din ţară/ din moldóva// şi áştĭa ĩmediát or löt-o ş'-or pús-o pe un vas de apă/ pe o bárcă/ ş'-or plecát cu ie//

ş-ápă sultánu Țo dat órdin ca ĩmediát să-ĭ urmăreăscă túrci// o urmărít túrci/ da nu i-o putút prінде//

ş-ápo ĭel Țo venít/ o adús-o-napói ĩn ţară şi o dús-o pe ĭę_ spitál pim_ bucu-ręştĭ// nu ştių pe úne-ȝ mai h'i dús-o ĭ_ spitál şi ie s-o refácút//

da dúpă ĉę/ ápo l-or prīs pe ĭel şĭ ĭel Țo nębunít de părere de rău// ş-ápo/ dúpă ĉ-o murít ĭel şĭ ie Țo murít tot diń_ cáuza ásta/ tot fińcă Țo nębunít//

[De unde o ştii?]

dínt-o cárte/ am ĉetít-o dínt-o cárte// tátăl lui drăguşin haĭdúcu//

noiembrie 1953

ĭĭlíĭ páştĭu, [28 de ani]

[A II, ILIL_AF_0028b, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

mai-naîntě o turbát o húlpe

vreaŭ să vă povestesc o-ntîmplăre de pe la noi//

úîte/ mai-naîntě o turbát o húlpe și s-o dus ínt-un_cătún către [k]
aproxăpe de comúna nuástă/ îî spúně tónęa/ cătúnu tónęa// ș'-o iěșít la on om//
cum o mers ía pe válě_sus/ o lôt-o pe-o pántă_sus/ o iěșít la on om și Țómu
ásta/ iěl iěrá la lúcrú/ ací pe dî_sus de cásă/ avę pórċi pe-ací pe-afără și
d'ítele// copîi or vązút húlpea că víně și să țípă pę porċ// i-o mușcát un porc/
s-o țípă și i-o mușcă! Țo vácă și Țo strígát/

tátă/ hai/ zícě/ úîtä că o vinít o húlpe/ zícě/ t'o drácu/ să tă_țípă dúpă
pórċi noșt' și pórċi noșt' să țípă dúpă ię//

tátă-so/

mă/ dă Țo drácului//

dúpă cęĵa o venít tátă-so// cîn o venít/ ía ajűsásă la Țo vácă/ prĥsásă și
mușcásă ší vácă// nȳ/ o dat/ o pus mîna/ o strígát la copîl/ o pus mîna ș'-o lôt
un dăráb_de lemn/ o săcúre de-ací de-acásă/ o lôt-o dúpă ię// húlpea o lôt-o
pęște cȳstă-ŋ_cólo// s-o țípát în vál'e// iěl s-o țípát dúpă ię ș-ápă o aj'/žűs în
vál'e// și cîn o aj'/žűs în vál'e/ iěl mai s-o ajűngă// o mai venít un veċín de-a
lui și acolo n-or putút-o t'ar prîndě și or ajűs-o pe vále mai î_sus ș-apó or
omorít-o acólo//

noiembrie 1953

îlîlĥ pástiŭ, [28 de ani]

[A II, ILIL_AF_0028b, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

o fost un urs la noi î_sat

la noi î_sat Țo fost o-ntîmplărě// o fost un ȚursȚ// iěrá un Țurs în deál/
în purcărěŭ lománului/ cum îî spúněm noi// ásta to_strícă d'ítele// iěșęá vára
și mai omorá vac/ mai mîŋcă/ mai Țoi tȳmna// acúma vînători de la noi/
uámini de la noi căre or avút legătúrĥ cu vînători de la Țorás/ cu dómni/ or
anunțát dómni de la... la sęġiș și or iěșít dómni/ s-or hotărít ș'-or iěșít la
vînătoárě// nȳ/ acúma or făcút/ or lôt Țo gȳnă/ or lôt a dȳa// o iěșít Țursu// o
fost o ursuáĥcă cu doi pui// o iěșít Țursu// și cîn o iěșít Țursu la domń lę-o fost
frícă// da o iěșít la Țunu de-al nost/ la un vînător de la noi/ la Țunu... îî spúněm

noi tomúța/ î zîcê lui tóma ion david// ásta/ cîn o iěșít/ o tras cu púșca-n ie ș'-o lovít-o/ da n-o putút-o omorî/ núma Țo t'ilărít-o//

acúma ursuáica o lôt-o din poienile deáluli/ s-o țipát în válea bráduli ș'-o lôt-o pe válea bráduli Î_josȚ// áștia or fužít// iěl cu únu d'órd'ě a lu ilíě/ î spúně [k] spúněm noi/ tot vînătorî bun Țo fost iěl/ or plecát amîndói ș'-or fužít/ s-or țipát înaînte úně știáu îi că... că-î t'ěia// ásta/ tomúța/ iěl cê-o făcút// iěl s-o dus/ s-o băgát cu púșca// cum o fost cu stráita dē úmerě/ s-o băgát cu púșca-n mărîgea vâi/ acólo-î ũ_loc primejdiȚós/ ũ_loc rău/ válea... válea scufunduásă/ părăȚu ála acólo// s-o apucát și s-o băgát// cum iěrá hîs/ iěl o fužít// o coborít pe-acî la vále// cîn s-o uítát iěl/ ursuáica iěrá núma dî_sus// iěl Țo aluñecát în vál'e înaîntě iěi// iěl cîn o aluñecát/ l-o prîs îm_brăță// o pus o d'ára și umblá ca să-l... să-l omórě cu gúra// iěl cê-o făcút// s-o lăsát de púșcă ș-o lôt stráita cum Țo fost de dúpă mîná și băgá stráita pe gúrá// cîn strîžě ie/ iěl îndesá cu mîna pe gúra ursóici/ îndesá cît putě cu mîna/ strígát/

hájdaȚ/ mă/ că mă omóră ursuáica// acúm la domn le-o mai fost frícă să bázě acólo ca să trágă cu púșca//

d'órd'ě-a lu ilíě/ bătrînu ásta/ Țom curajȚós/ s-o dus mai pe dî_sus ș'-o scoborít în vál'e// iěl tot... [k] pîná cîn... [k] cît o putút// ásta o scoborít cu púșca și vrě iěl să trágă cu púșca/ da nu putě tráže cu púșca-n ie/ că-î iěrá frícă că-mpúșcă pe ásta// ásta o strígátȚ/

or mă pușt'/ or nú mă pușt'/ dă/ mă/ și omóră// dă/ mă/ și omóră//

cîn Țo viní_bíně la ásta/ Țo pus púșca ș-o tras Î_ursuáică// o dat ș'-o omorít ursuáica// da tomúță ásta o [k] atúnc n-o avúȚ_nicún bai/ Țo iěșít și cîn Țo iěșít/ Țo iěșít la domni// l-o scos dómni// și cîn Țo iěșít în poienile deáluli/ ș'-ápă iěl l-o fost îngerát/ l-o fost spartȚ tȚot bíně/ l-o-ncepút cu gárele de_aíc dî_spáte/ din mîná cu d'árele/ cu lábele ursuáica// ș'i pă cîn o iěșít/ dómni s-or apucát și i-o da_d'inárs ca să-mbéte să nu mai știě/ ca să-l ie frícă// po Țor trimés mintenáš ș'-o vinít/ o venítȚ o cărúță și... [k] ș-apó l-o dus ș-o stat mult Î_spítál// cî_s-o pus la rînd... ș'i lucră/ nu mai áre nicún bai Țómu/ trăiěște//
noiembrie 1953

ilíě păștiȚu, [28 de ani]

[A II, ILIL_AF_0028_b, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

Purcăreț

comúna noastră

locuitorii comunei noastre să trag din sátu rákíta la o depártare de zécê
Kilométri// avínd locuitorii odátá alicá finátá ș-au făcút întâi colibě apói s-au
multít ș-așá s-a formát sátu// să spioneáză că și-n tímpu jobăjilěi uáměni s-au
rěfuj'íjăt de júgu jobăjilěi// comúna îi cam de vo dóuă sútě de ani//

noiembrie 1953

[Ion Mihiu, 59 de ani]

[A II, caiet 11, nenumerotat, transcriere: Ionel Stan]

la lăsátu sěcului

la lăsátu sěcului/ în amintírea vrémurilor cînd uáměni anunțáu venírea
barbárilor/ făcău fócúri// ș-acúm să fac fócúri pe culmí și se zícě că așuleáză//

noiembrie 1953

[Ion Mihiu, 59 de ani]

[A II, caiet 11, nenumerotat, transcriere: Ionel Stan]

brînza

múlji/žě uóililě dup-ája púně láptilě plě trúócă de az pínă mîně// ș-a-
túnca iě zmîntîna de pe láptilě/ púne zmîntîna-nt-un bîdîiș ș/ș'-o bâte ș/ș'-atúnca
iásă úntu//

zára ája ca_rămîně de la unt o púně_láptilě acúm laoláltă/ lě-ncăl-
złăștîe și púne kágũ_láptilě și-l lăsă ca un cás ș'-atúnca cîn să újtă la iěl/ iělu-
înkîégátș și dup-ája îl strînj'ě și-l púně-nt-un sac rar și-l strînj'ě și-l púně de

cui să să st^oărcă// acúma-l țin^l vo cîn_zîl^l căşu undevá pî-o póliță să trágă
ájeru la i^l ş'i acúma-l sfîrⁿîc^l/ púne sáre pe i^l//

dácă-î sfîrⁿît şi-l aşáză orî în burdúş'ų orî în urală orî în pútină/ în cî^l
ári^l ómu//

ája-î brînza//

acúma úntu núma l-o scosų dim_bîd^lîų// acúma trăbă spălát î_ápă răc^lă/
curátă// acúma pún^l sár^l pe i^l cît socot^léşt^l că-î trăbă ş'i-l undeásă în pútină//
noiembrie 1953 [Ioana Mihu, 52 de ani]

[A II, caiet 21, p. 25–26, transcriere: Petru Neiescu]

cum fá^lčem únthu

să m^llj'e lápti^lel^l/ să pún^l p^l troc de ástáz/ţ pínă m^ln^lî^l să lásă//

dup-acé^lę^l să i^l z/smînt^lîna/ o băgám în bîd^lîų să... o bátem acólo pínă
iásă unth// dúpă c^lă să báte únthu rămín^lă zará//
noiembrie 1953 [Silvia Cărpinişan, 28 de ani]

[A II, caiet 8, nenumerotat, transcriere: Petru Neiescu]

Loman

[Obiceiuri la nuntă]

cîn i_ștîl_ă nuntă/ după c_ă s-adună f_etil'_e une-_i niriása/ vîne niri'_e cu
fe_córi și fe_córi c_uîesc c_îtl_ă știu di_n_gúra lor// prima dată cîn_vîne mîrele/
f_etil'_e i_ncúîe úșa și nu lása vórnicu să t_une-ŋ_cása cu nîrele p_îna plăt_este
niriása// dup-acája dă doi lei și dă m_îna amîndu_oi ș-ap_oi pliácă nîrele cu
nănășă-sa și niriása cu nănășă-so/ pliácă la bis_erică//

dúpă c_ēja pliácă di la miriásă îs i_êi înaînte/ i_êi și niámurile// dúpă i_êi
îs fi_córi înaînte și f_etile dúpă i_êi m_ărg perék// dup-ac_ēja înc_êpe un fi_cór c_ăre
ștîl_ă c_îlitúr_i mai multe și c_eilăl_ți c_uîesc dúpă i_êl//

cîn s-aprókîl_ă de bis_erică c_uîesc aș_e/

dú-te vórnic_ă-naînte
și spúne la dom_p_ărinte
ca să-ș_i i_êîl_ă cru_cul_îta/
să cunúne rujul_îta/
ca să-ș_i i_êîl_ă patrafîru/
să cunúne trandafîru//
i_ê-ț niriásă z_îua b_ună/
de la t_ată/ de la m_úmă/
de la frăț/ de la sur_óri/
de la grádina cu fl_ori/
de la fir de l_ămîîl_îta/
de la f_ete din ul_îta/
de la fir de busuîóc//
d_i la fi_córi/ de la joc//

dup-acēja/

trandah'íru-ŋ_córnú mész

cum mai plîng óki nírîşî//

cum mai rîd aî nírîşîlúî/

c-o dúcê la căsa lui//

vasăzică cu ăştia di la biserică îî tot ca-n alte părţi//

núnu ca să h'îîş nún

ş-o vîndút cálu ál bun//

núna ca să h'îîş núnă

ş-o vîndút váca-ia búnă//

mai cîn s-aprókiîş de căsă/ úne-î uspăţu/ îî cîiîşte la sŭócră/

îîş afără sŭócră máre/

că ŧ-adúcê nóră táre

să-ŧ ajúte la cúbărŭ/

să te scúture de părŭ//

să-ŧ ajúte la căldáre/

să te scúture mai táre//

noiembrie 1953

[Anuţa Ivan, 16 ani, cătunul Tonea]

[A II, caiet 50, p. 6–8, transcriere: Grigore Rusu]

pîn îěrám la máica fátă

pîn_îěrám la máica fátă

nu torcám/ nu punjám pîză

núma tot zîcám îm_frúză//

da de cîn m-am măritát/

aŋ_to_tors ş-am pus la pîză

ş-am lăsát-o náiba frúză//

noiembrie 1953

[Anuţa Ivan, 16 ani, cătunul Tonea]

[A II, caiet 50, p. 8, transcriere: Grigore Rusu]

primăvara iasă uămini cu gítele la munte

întîi şi-ntîi/ primăvara iasă uămini cu gítele la munte// căre cîte gíte are
trec cu iêlę pi la numărătuăre şi le numără şi să duc cu iêlę/ cum spûnem noi/
la stîină/ şi stau pi-acólo cu uóile şi cu vácile o lúnă dî zîle//

dup-ája dî-acólo împrîăpună cîte pátru/ cînċ súde de uoi la un locu/
tomnċşte doi ċobáni/ după cum îs de mülte//

dup-ája tomnċşc uómini cîte pátru/ cînċ băcîte// dup-ája cîte-o băcîţă/
dúpa cît îi de bătrîină sau de tînră/ ia cîte şase vac şi cîte-o sûtă de mînzărî//

dup-ája să duc în munte/ în clăbucċet/ măgura harţagánă/ auşċlu/ cîrpa/
cánċu/ gítele/ púru/ sîpċa/ lúnċile prigóni/ bóu/ báia¹³⁷// cîn mċrgem la
măgura arţagánă/ trċċem vírvu lu pátru// dup-ája mċrg/ trec pe la muntele clă-
bucċet/ măgura-ı mai depărte dîntre múnċi în căre mċrgċ mărċinímċa ásta/ ş-
acólo-m măgura harţagánă iċşte-o stîină märe şi mċrg uómini carċ ar vítele
şi băcîţăle//

în stîină sunt ċċláre/ acólo pun láptele/ brċza// dup-ája vîne ċobáni cu
uóile/ le bágă-n strúnċă/ dup-ája acól la strúnċă sînt uşċ pecúm cîte băcîte
sunt// şi uóile căre sunt la o băcîţă/ căre băcîţă árċ-o sûtă de mînzărî/ sunt
buċîte tuóte la um_fel// álea se ducċ la úş'ċ/ le mîină ċobánu din strúnċă/ la
fiċcăre băcîţă// căre cîte uoi ar// óile să-mvătă şi să duc fiċcăre la băcîţă de
căre ťîn// ċobánu núma le dă drúmu dinap_uoi// uóile să duc la fiċcăre úş'ċ//
dup-ája uóile le mulċu/ dúpa ċ-a gătát dî-a mülċe/ ia uóile şi ċobáni şi le dau
drúmu cátră mărċine//

noiembrie 1953

[Anuţa Ivan, 16 ani, cătunul Tonea]

[A II, caiet 50, p. 8–11, transcriere: Grigore Rusu]

jóia plecăm la uorás

prima dátă jóia plecăm la uorás/ la tîrgu/ să luom cucurúzċ/ altfċl măr-
zinċeni noşċi nu prċ mċrg la uorás/ núma dúpa cucurúzċ//

¹³⁷ *Măgura Harţegánă, Auşċlu, Cârpa, Cănciu, Bilele, Púru, Sîpċea, Lúnċile Prigoánii, Bóu, Báia* sunt munċii în care ei îşi duceau oile la păşunat.

plecăm la m^uo^ră/ i^eş^tile mult la m^uo^ră/ nⁱ-ap^ucă n^uo^ptⁱ_acólo/ m^ergⁱm
pin păd^ure/ întunecăm^u/ tr^ec^em/ sunt t^ancurⁱ/ dr^umu ră^u/ tr^ecⁱm pişte apă/
pişte văⁱ/ pişte pară^uă/ mai vⁱne şi pl^uoⁱie/ ni se údă făⁱina/ tⁱie údă şi pe tⁱne/
cal^ure nu te p^uo^t să te suⁱ că i^este gre^u pe cal// ba să sp^ariⁱie cálu pe n^uo^pte/
ba p^uo^te să cádă cu tⁱne-n rⁱpă şi m^erg^em ac^us/ plin de apă/ uş^tenit^u//

noiembrie 1953

[Anuţa Ivan, 16 ani, cătunul Tonea]

[A II, caiet 50, p. 12, transcriere: Grigore Rusu]

fóst-am şi io fi^cór odátă

fóst-am şi io fi^cór odátă/
m-o strⁱcát o blăstă^mátă//
túnă-ⁱ drácu-n tă^u şi-n báltă
şi-n mândrú^ta cí^teodátă//

noiembrie 1953

[Anuţa Ivan, 16 ani, cătunul Tonea]

[A II, caiet 50, p. 12, transcriere: Grigore Rusu]

de-aş trăi pⁱnă la váră

de-aş trăi pⁱnă la váră
să mă duc a m^unte i^ară/
s-a^uú^z brázi şui^erⁱnd/
cló^pote pe u^oi sunⁱnd/
cóbăná^şu-n i^el zícⁱnd/
băcⁱţ dúpă vac strigⁱn/
cíⁿi pe dósurⁱ lătrⁱn
că s^are^a-n munté venⁱn/
to_cⁱntⁱn şi kí^uotⁱn/
cúcu-n păd^ure cⁱntⁱn//

noiembrie 1953

[Anuţa Ivan, 16 ani, cătunul Tonea]

[A II, caiet 50, p. 12, transcriere: Grigore Rusu]

tu báde țe-ai lăudátu

tu báde țe-ai lăudátu
 că țiești pútrăd de bogát//
 am venít la tîn_la súra
 n-am vă_nic o dunătúra/
 nic să ie vrágîia-ŋ_gúrá//
 plăce-m jócu/ árdă-l fúocu/
 cum îm_plăcê/ nu-m_po_făcê//

noiembrie 1953

[Anuța Ivan, 16 ani, cătunul Tonea]

[A II, caiet 50, p. 12–13, transcriere: Grigore Rusu]

așé iěrá viłáța

apó pe-acólo așé iěrá viłáța// acoló iěrá mai mult uóminî cu uóile îm-
 preunate la un locu// apói păștiě acólo pe moșîia únuî cōcōî// iěrá făcút un
 uobór acoperít cu tréștiě/ acoló fátá/ apói l'ě tundjám primăvára/ vindjám lîna
 și plěcám la munte// iěrá cōpór máre/ că iěrá cîte zăcê tovrášî cu iěle-mpre-
 unáte/ le mulgê/ le brînzuiě acoló la un locu// apói tuómna cântăriě brîza
 tuótă ș-o-mpărță căre cîte uoi uo avút// tuómna le dučém iără la țără/ co-
 borám iără la șă/es acoló/ apói pășúne-avém acoló/ iěram pe moșîia lui
 știrbiěî/ avlém níriști pi-acoló/ cît vediěî cu uóki iěrá núm-a lui//

iárna le iěrnám to_la un locu/ că éștiȧ cu uóile n-ávîě ničúnu moșîiě/
 toț iěram ca țigáni cu cōrturile/ plătlém la boiěri iěrbărit// iárna le dučám la
 fin/ acoló únde-aveám fínu/ cumpărám tot di la boiěri finu/ n-ávîēm adăpuóst/
 núma cîlěriȧ djasúpra// apă uóile nu le-nkideám nicălîri/ acoló-ŋ_cîmp făcám
 núma un adăpuóst să nu bátă vîntu// cîn iěrá za/ăpáda măriě/ cîtiódátă să muîě
 o țîră/ apă/ dácă să muîě/ îngěțȧ și o tăjám apói/ și făcám din ȧ obuór măriě//
 j'/žěr íŋcȧ iěrá măriě acólo/ mai măriě ca alíȧ la nuoi// apói îngěțȧ dúnăriȧ și
 auzám nuóptȧ trăjnînd gáȧa pe dúnăriě/ pomnê gáȧa pe dúnăriě// așé iěrnám
 acólo//

primăvara ieș'ēm únle jěrá lócu larg și acoló făclēm obúórŭ mărle únle
fătă úóile// djasúpra tot nu aviem nínicá núma cêlěriŭ// avlēm cojŭócê pe nŭoi
dlě ningē nŭóptla pe nŭoi// așlě-ŭ viláța cōbănáscă// tot cê cēltuiē pēntu ŭoi/
crlēstá pe níștlě bítlě/ nu știlē níme scrilě// apă jěi dŭ-acoló-ș făcē socotŭála și-m-
părțá pe ŭoi că cît să vínle pe ŭóicē//

io/ dac-am știŭút scrilě ŭo tŭră/ tŭótiē kēltuiěl'ilě l'ě scrijem ínt-on car-
nét și alt tovráš ím spunlē jără níjē/ da crlēstá și jěl pe bítu lui ca să știlē//
noiembrie 1953 [Pătru Nicula, 84 de ani]

[A II, caiet 50, p. 21–23, transcriere: Grigore Rusu]

armáta

la armátă am fost núma dóuă lunŭ/ că táta ŭo murítŭ/ máma ŭo fost
vlăduvă// am avút dispēnzilě// m-o mai cēmát apói cîte dóuă săptămínŭ/ mă
cēmá din cînd íŭ_cînd// am fo la síbŭ/ la bataliŭónu de vînátŭórŭ/ apói am
stat mai mult acásă/ n-an cîștigát materiál să-n fa_cásă/ că am avút o cásă
slábă/ rămásă din strămós//

noiembrie 1953 [Pătru Nicula, 84 de ani]

[A II, caiet 50, p. 23–24, transcriere: Grigore Rusu]

îi zúŭa să să cunúnle

păi alíca să făcē aș'ē că să ducŭ la matricúla la preŭót și la matricúl'il'ě
ștátului ș-apói cîn îi zúŭa să să cunúnle fac ŭuspŭlătŭ cu băŭutŭră/ cu mîŭcárlě/
cu lăŭutárŭ/ mîŭcă și bíŭș și j'/zócă// tŭnlě cítlē dóuă zíl'ě și tri usplătŭ// amú
nu să mai tŭnlě/ s-o mai șkimbát tréburil'ě//

noiembrie 1953 [Pătru Nicula, 84 de ani]

[A II, caiet 50, p. 24, transcriere: Grigore Rusu]

cu Țúrsu odátă la munte

Într-o sáră am pl'écát di la stîină/ pî-o cǎrǎrîe-n josȚ/ Țérá-ntuniȚerîec/ Țérá
on cǎpór de Țoi ştiȚerpîe/ acoló dǔrmiȚe// Țio/ diȚ_fúgǎ m-am sclobozîȚtǔ_josȚ/
Țúrs-o vinît din ásta pártîe/ sǎ triácǎ/ aşȚ ca crúceȚe// ȚeȚ/ cum o fost lócu aşȚ/ ca
o skínǎrîe/ Țel o Țeşít de diȚcǎcȚe de dúȚgǎ şi Țo diȚcǎcȚe nu l-am vǎst/ niȚ Țo pe
Țel/ niȚ Țel pe mínîe/ da Țel o Țgérát o dátă cǎ Țo fo frícǎ de mínîe/ n-o fo şi niȚ
frícǎ diȚ ȚelȚ/ cǎ Țo-m vǎzút cǎ-Ț úrsu// ápǎ l-o aȚuzîȚ cîni di la Țoi ş-o al'ergát
şi l-o ȚȚot la fúgǎ// Țel o fuj'/Țít/ da Țérá gáta sǎ ně bufnîm únu diȚ áltu//

noiembrie 1953

[Pátru Nicula, 84 de ani]

[A II, caiet 50, p. 25, transcriere: Grigore Rusu]

mǎ duc la pescuîȚ

În ánu trecútȚ/ plîȚecu-nt-r-o vínerîe/ fiȚcǎ Țérá cȚevǎ sǎrbǎȚuǎre/ sǎ mǎ
duc la pescuîȚȚ// mǎ duc şi mǎ bágu-n rîȚu cuȚ'/ȚérîuluȚ/ da Țérám sîȚgur
vínerî pe la ańáz// În puȚ úndiȚa şi-nȚep sǎ pescuîȚescȚ// Țérám pî-un loc cam
necunoscútȚ// ÎnȚep sǎ prind cîȚi-on pȚştiȚe/ alîc únu/ cólo áltu/ vedeám cǎ sǎ
cam aprókîe sára// ÎnȚepuȚ sǎ mǎ gîndescȚ/ [k] sǎ mǎ gînlȚescȚ c-o sǎ fac Țo
acúma/ mǎ fráte/ únde sǎ mǎ culc Țo-n nuȚptîa ásta/ pένtru cǎ Țérám Într-on
log_de nu vedîám altȚevǎ decît númai cȚerîu// rîȚu sǎ scurgǎ pîntre níşte stîncȚ//
plǎcȚerîa o avém fȚrte mult/ pένtru cǎ pescuîám/ dar mǎ gîndî di cȚe nu gînlȚ
cîneva/ ō_Țom di p-îca sǎ-m Țeşǎ-Ț_cále/ ca sǎ-l untrébȚ cǎ únde-aş putȚ sǎ
dȚormȚ// gînúnu-mǎ Țo aşȚ/ aȚúd núma cǎ strîgǎ cîneva de pȚ-o stîȚcǎ/

mǎȚ tovarǎşȚe/ zîcȚe/ númai sîȚgur ȚeştiȚ//

mǎ uȚ şi-Ț rǎspúnd// zîc/

númai/ móşule/ pένtru cǎ Țérá on Țom bătrîn//

Țel zîcȚe cǎtǎ mínîe/

pǎ tu/ núma sîȚgur alîcǎ/ acúma sára//

zîc/

kar acúma mǎ gîndeám cǎ únde sǎ mǎ culcȚ//

Țel zîcȚe/

păi/ măi/ hai cu minîe/ la minîe la colîbă/ că alică nu-î loc di-a durî
uom sîngur// iel ieră ũmoş bătrîn/ căre plecăsă la vite/ avîe o colîbă la
căre ieră vitele// mērij'/žēm amînduói//

mergîn io cu iel/ dau di-o colibúţă/ ieră plină de finu// colibúţa ieră a
bătrînu/ da nu unde ieră vitele// zîc cătă iel/

móşule/ zîc/ io mă culc alic/ îmfînu iesta//

iel zîcē cătă míne/

alic să nu te culc/ pēntru că alic îmfînu iesta sunt şērķ// cît trăieşti
piñfin de-esta pe lîngă apă să nu te culc//

pe urmă m-am dus cu iel unde ieră vitele/ acólo mai avē doi lînşî căre-am
durîit împreună//

noiembrie 1953

[Radu Petru, 45 de ani, cătunul Tonea]

[A II, caiet 50, p. 26–28, transcriere: Grigore Rusu]

[Versuri]

de-ai şti tuórçē lēle cîltî
ca cum şti belî tu dîntî//

*

fîre-ai al náibi nanáš/
cu cîne mă cununáš//
cu propteáua gárdului/
cu urîta sátului//

noiembrie 1953

[Radu Petru, 45 de ani, cătunul Tonea]

[A II, caiet 50, p. 28, transcriere: Grigore Rusu]

am cōbănít tri zîl'ē

mă duc şi io odátă într-o vără să mă duc şi io cōbánu// dar cē să vez//
mă duc pîná la munte/ vād unde trēbe să úmbli cu uóile/ níiē nu-m prę plăcē
cōbănîia// zîc cătă stăpîni/

să vă găsiți alt cōbăn că ieu aiice în pădúril'ě ęștia nu vrileu să stau
péntru că trăbuiá să ȕumblu tot prin pădúre//

ș'i-aș'a_m cōbănit tri zîl'ě ca țigănu/ cúmu-ı zícála/ cînd dă vînt și
pluóie/ o las drăcului de ȕoie//

noiembrie 1953

[Radu Petru, 45 de ani, cătunul Tonea]

[A II, caiet 50, p. 28, transcriere: Grigore Rusu]

cătúnu nost

cătúnu nost tónia ięște așázat între dóuă văi/ vália tóni și valia kánului//
înt-acęsta cătún sunt vreo nóuăzăc de casă/ c-o-ntîndere de cînê kilo-
métri// ȕómini-ȕ cătúnu ásta sunt toț cam niljocás// să ocúpă cu creștîeria
vítl'elor/ vac/ ȕoi/ cai și puorć// pămînt arătóriȕ avém puținȕ// sămînámȕ
grúmpenlě mai mult și finăț péntru gíte// tímpu véri ni-l ocupăm mai mult la
cȕósă// vítele vára le dúcēm la munte/ la cîrpa/ canć ș'-aȕușélȕ// áștia trei munț
sunt cam ai cătúnului tónia// în cînćsprăzăcě júniłě měrj'/žēm la munte//
acólo stăm cam tri lunı pînă-n cînćsprăzăcě septémbrie// atúnca vením la vále/
mai stăm și acásă cam o lúnă// úni ȕómini pleacă mai dlěpártlě la țără/ álți l'ě
țin tȕótă járna acás// vítele le vîndlēm la tîrgȕ la sébeș' ș'i la săsćóri// tot di-a-
cólo nlě cumpărám cucurúz/ grîȕ/ tótul cě nlě trebuię/ afără dlě áltlě mă-
runțîșurı// áștia diȕ coperatíva nóstă din satȕ [le luăm]//

noiembrie 1953

[Radu Petru, 45 de ani, cătunul Tonea]

[A II, caiet 50, p. 28, transcriere: Grigore Rusu]

[Stâna]

pe la munte/ pe la stîna
bate vîntul prin vîrgínă
și prin cętina mărúntă
tot adie vréme múltă//
bát-o vîna stîna nuástă
c-o pús-o bădița-n cuástă/
să fi pús-o mai la vále

că nu bate vîntu tare//
da o pús-o pi-un gurguléu
să să vádă tot meréu//
pe la munte/ pe la stîină
núma kef şi vóje búnă//
din celár báca adúče
caşcavál şi úrdă dúlče
şi prepárá bălmoşél
cu jintíţă lîngă iel
şi brînză din burduşél//
dúpa cînă-ncép la joc,
dúpa vátră lîngă foc//
sar scîntéi de prin tăcúni
şi din gúra spun mincúni//
un còbán cu cojoçél
zíce dínt-un fluierél
învîrtíta la dănác
la băcíţe şi la bac//
măi còbán cu t'ica lúngă
mîná óile la strúngă
şi-o băcíţă să le mûlgă//
câc viáţa de la munte
ie frumuásă orişíunde/
câc la ţără-î gre viáţa
că-î númai gísca şi ráţa
şi căldúra-ţ ruáde viáţa//

noiembrie 1953

[Radu Petru, 45 de ani, cătunul Tonea]

[A II, caiet 50, p. 32–33, transcriere: Grigore Rusu]

de tînăr m-am îsurát

constantín de la bănát/
de tînăr m-am îsurát
şi nevástă n-am luát//
tu/ ileánă/ ún te duć

núma-n fústă și-n papúc//
să dau apă la doi junê
și gúră la tri voînîc//

noiembrie 1953

[Radu Petru, 45 de ani, cătunul Tonea]

[A II, caiet 50, p. 34, transcriere: Grigore Rusu]

[Informații despre subiect]

ascultă tovarăș// pe mínîle mă kámă stánîlă ștêfan/ de loc din sátul tónęa/
comúna lomán/ rajónu sêbeș/ rej'iúńęa huneduára//

mă glăsăsc în ȳetate de pátruză_și nóuă de anî// cînê clásă primáră ș'-a-
tîta-ȳ tot//

iulie 1959

ștêfan stánîlă, [49 de ani]

[A II, ILIL_AF_0071, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

õ-tîmplárê din tímpu armáti

ca să vă povestêsc cêvâ din tímpu armáti/ núma õ_tîmplárê//
mă găsăm și ȳo la ũ_sărvîc bunișór// așê mă găsăm la divízia dõuăzâca-n
tîrgu mûrêș índe făcám pe furiêrȳu dē biróu/ pe plantuón/ pe diferíte că le
făcám cam mai pe mûltê// nú mă ocupám núma de úna// așá ȳerám ȳeu/ mă
uăcupám și de cîtê să făcê/ și de cîte nu să făcê//

ne găsîm într-o sáră că să nê púnem și noi la rînd/ că să ne-aranjám/
péntru [k] ȳerá o sîmbătă sára// ne dúcêm la o frizerîlê/ la frizerîla ofițêrilor
de pe-atúnê// ȳerá cêvâ loz/ da tótuș' pē úrmă dúpă șê nu să mai găsă ofițêri
ȳerá loc și dē-ștîlalât/ de soldát/ de fruntăș/ de caporálî//

dăm o petrecániê// la o petrêcêrê/ acólo adúcêm nêște vin// adúcêm
nêște vin acólo// cê să vlezî// lucrurîlê ȳeráu cam în_cápátu capuluȳ nêu// ȳerá
acólo fȳoc î_sóbe/ rósturî...// avusăsăm zîȳa ședîńțâ/ sȳocotêlî// tuátê merzáu
așá// ȳerá bínê// da/ dē la vin/ dē la beuútê/ la úna álta am perdút...//

[Vorbește cum să spune aici! Nu *vin*, cum să spune aici!]

de la d'in azúžem că nê sálvê uájă capetele// uĩtám dē ș-am avút fiȳecárê-n
misiúnê// rămîńê foc pe-acólo// nê culcám cáre pe únê mai putêm// nu mai așá

îerá vórbă de dormitorî/ kar fiłecări la lócu lui/ cam pe úně să putě pe tímpu-
rilě álea//

pěste nuapte ęe s-ontímplát dē la Țo sóbă din álea dę-acólo.../ nu știu
ęe/ dęstúl că dimineáța s-aprĩsásă-ntre _comandaméntu la cáre tómna Țo îerám
mai de bai//

ăi/ că n-o fo doar o jumătă de ȳară că o fost aproápe toȝ ofițeri diȝ _gar-
nizuánă adunát acólo// ba că să mă báj'/ȝe la-ȝkisuárě pe cĩtvá ani/ ba că
pe-átíta/ ba că pe-átíta și s-o găsít om bun cáre-o scóti _că Țo fiín om mai de
múnte și mai ȝapojá _la știínță/ și m-o socotít cam mai prȚost/ puáti c-așá Țo
și fost/ și m-or iertát ięi pĩ _la úrna úrmi/ ísă págubĩlě s-o fo ridicá _la Țo
súmă dęstúl dē bunișuáră//

și áșteȝa-s úněle diȝ _cázurile petrecútě// ásta n-am mai nimerít-o búnă//
iulie 1959

ștėfan stănilă, [49 de ani]

[A II, ILIL_AF_0071, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

îm doreám să văd úrsu

nȝ/ ascúltă továrăș'/ ca să vă spun ęěva petrecútě diȝ _copilăriiľě//

pe cín mă găsám ęobán la múnte ș-aveám vo șapteșpě ani doreám mult
[k] îerám pe-al dóiľea an în múnte și nu văzúsám íȝcă Țúrsu// to _spuneám la
vátáfu mięu cáre îerá vátáfu ęopóruľu c-aș vřeă să-l văd// și întímplăreă o fost
ínvers/ cĩ _să-l văd/ nu mn-o mai plăcút// ș'i îerá să mi să-ntímplě tómna
prȚost// nărȚócu că am fost Țo iútě de pićór Țo liácă și puáte că Țo fo bíně c-am
scăpátȚ//

înr-ó búnă dęmineáță băgám ȳăiľe pe izvȚór așá cum ľě băgám atúnșă
la plășúně/ ca să găsím iárbă acólo pim _pădúřě// núma aȳúd pe ortácu cáre
îerá mai-naínteă ęopóruľu zbĩerín/ făcín/ alergín acólo// cín alĩęrg acȚólo/
hăi/ ęe să vezĩ// hai mă și vezĩ úrsu// să te sátorĩ di iěl// vedęám că iěl nu mai
puteá reȚuși cu úrsu// úrsu pusásă o ȳăiľě ȝȚos/ rupię dĩ _ię/ aruȝcă dúpă cínĩ
ca și dúpă nȚoi// tot odátă cín o văzú _doi/ s-o speriát și iěl/ Țo crezú _că pȝte
ćíně ști ęě// cín Țo văzú _că nić aíća nu-ĩ putiľěřě cónta lui/ ō/ păĩ să vľězi
dúpă nȚoi// apăĩ pićórăľe sárácilě că ięráu iuȝĩ și îerám ȚușȚór/ că áltfěl nu știu
ęe s-ar h'i-ntímplát acólo// și frícă n-o fost mărě cín s-o luat/ că nu știȝám dē

frică/ cam uitasăm de frică// da să vedet c-am rămas singur/ că ortăcu o fuj/ zît// ortăcu/ stăpînu [k] ortăcu uăîlor s-o dus/ o plecatu și m-o lăsă singur ca să... să tragă tuăte uăile din părtea aia/ și mă găsăm io singur cu ursu//

nō/ înkipulîți-vă dumnevostă că cē jēră de făcut atuncē// Țo trăbuli s-o-n-tînd și iēu și nărȚocu o fost al nost că cîn am ajūs la stîna venisă pădurări căre aȚușisă întimplărea ș'-o luȚat pe ortăcu/ o lot doi cînî și s-o dus acólo și cum de únē pînă únē l-o pușcatu pe Țurs// ș'-am scăpă noj în tuătă vára aia de prîcina căre-am avút-o//

iulie 1959

ștēfan stănilă, [49 de ani]

[A II, ILIL_AF_0071, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

cum mî-o furat uȚ_cal

Î_ănu cînză_ș_șaptē m-o furat uȚ_cal// únu/ tomúța ionél/ o fo la cuăsă la glîgoru lu melintîn// de-acoló o venít/ ș-o vení_la mínē ș-o zîs că nu-l tîn la cuăsă// io am zîs că nú// o stat pînă sára/ mî-o cosít// pe nuăptē/ cîn m-am bă-gă_să mînc mî-o lua_cálu dî_sus de cásă/ ní l-o furat// am căȚutát dúpă cal/ m-am dus pe la cārări/ pe la muntē/ nú//

zîc/ spúnē-î la rádu glîgoru lu meľentîn/ spúnē-î că să dúcē acasă că î-am pus un táȚur pe múmă-sa și că múmă-sa-î î_spitálu abrúd//

ș-o venít níștē uămenî de la iēî din mógoș/ da iēl n-o fost adevărát/ o fost spus num-așē/ básme că î-o furá_cálu//

nu-l găsăsc călu//dup-acēiē mērg pin pădūrē/ căut// găsăsc urma călului pin pădūrē// călu n-aveă o potcuăvă la un picór// î găsăsc urma// o iau și mă duc/ de mă duc la álba iúlja// iau cúrsa/ mă duc la abrúd// la abrúd mă duc la spitál căȚut să vedēm c-adēvărát că māmă-să_spitál la abrúdȚ sau nú// mă duc acólo// acólo nu-î níco mujēre-mpúsă de táȚur cum Țo spus// de-acólo o iau pe la žámăna¹³⁸/ péște múnți mógoșului și mă duc la mȚógoș/ mă duc la sfátu populár// întrēb dúpă tomúță iȚonél/ că zîce că nu-î tomúța ionél/ nu iēște-n mógoș// mă duc în mógoș// găsăsc un colectór bătrîn și-l întrēb/ nu/ cutăre-î.../ că nu-î// ne dúcem la sfat și iēu din režîstru agrícól și-î luăm pe toȚ

¹³⁸ *Geamăna* a fost un sat în comuna Lupșa, jud. Alba.

îoni cărē Țo fo_născūt Ĩ_ănu cu cotigēntu pătruzăc și nōuă și cînēzăc// nu-l
găsīm// de-acólo nē dă vo dōuăzăc și pătru de îonĭ cu nūmile cutărē// o fo la
cuăsă// și cutărē Țo fo la cuăsă// și o ĩau diŋ_căsă-ŋ_căsă// mă dučăm/ bŭnă
zĭua/ frătē ĩuănē// dōmnē aźútă// n-ai un_cal de vĭnzăre// nŭ// dumneată ĩeștĭ
îon cutărē// ĩeș// pĭnă cĭn am gătăt pe toț dōuăzăc și pătru de ĩuăń// acólo cĭn
o fost pe úrmă/ mă duc și-ntĭlnēsc pe únu îon și zĭc cătă ĩel/ bŭnă zĭua/ frătē
iuănē// dōmnē aj'útă// zĭc/ dumneată únde-ai lucrăt Ĩ_zĭua de sfĭntu ilĭē [k]
Ĩ_zĭua nante sfĭntu ilĭē// zĭcē/ la sēbeș/ la cuăsă// da zĭc/

únē-ĭ iuăń/ iuăń ăla cărē-ai cosĭt cu... cu pălăriē de páĭe de tĭ-o kēmă_la
cuăsă la lomán// pă zĭcē/

ĭo-l cunósc/ ĩ din j'iuăĭ/'žēl/ da nu știŭ cum ĩ mai zĭcē// ĩ diŋ_comúna
j'iuăĭ/'žēl//

o ĩau și mă duc și ĩes în deal// mă-ntĭlnēsc cu-n frătē a lu ăla// nō/ ásta-ĭ
tomúța iuănēl// n-o fost adevărăt/ o fost nŭma frătē-so// zĭc cătă ĩel/

mă frătē/ dumneată de únde ĩeștĭ//

diŋ_comúna jiuăĭ/'žēl¹³⁹//

n-ai un frătē îon//

ba da//

n-ai o sóră măritată la petroșēńi//

ba da//

frătē-to îon únē-ĭ//

cosēștē cólo diŋcolo la néște alúnĭ//

mă duc acól_la frătē-so ĩón//

ăla cĭn mă védē să ĩa la fŭgă/ fŭĭ/'žē// rămĭn to_sĭngur// o fŭĭ/'žĭt acasă
ș'-Țo pitulă_cálu/ l-o băgăt ĩnt-o grōpă-m_pămĭnt de únde scosăsă pt'átră
pēntru t'ĭmniță// de-acólo ĩărăș' mă duc la póștu de milĭțĭē// și mă duc la póstu
de milĭțĭē/ la póstu de milĭțĭē la ponór și ĩau pe ș'ēfu de post// venīm acĭ// pe
cĭ-s-o-ntunēcăt aŋ_venĭt acasă la ĩel// cĭn aŋ_venĭt acasă/ nu ĩerá niē ĩel/ niē
fomē... [k] nu ĩerá níme acasă// am căŭutăt pe-acasă/ n-am găsĭt níe// aŋ_găsĭt
slŭga/ aveă um_băĭát slŭgă la boĭ// ĭ-am dat o pálmă și/

spúnē únē m-i cálu//

zĭcē/

¹³⁹ Geogel este un sat în comuna Ponor, jud. Alba.

nu știu că l-am lăsat acasă//
 apó de ún îl avlěť//
 l-o cumpărát tětē c-o fo la cuásă la sîbîu//
 în tímpu ăla am durmít acólo pe năpťē// demineáța o venít și gázda cásî și
 ȳo scos cálu din pămînt dî únē l-au băgát// mi l-o datȳ și ne-am împăcát amîndói
 cu șáptē sútē de lei péntru zílilî cîťi ní lî-o [k] cîť am umblát dúpă cal și pe
 rîěstu l-am dat în j'udecátă//
 iulie 1959 pétru jinárĳu, [52 de ani]
[A II, ILIL_AF_0071, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

[Informații despre subiect]

[Cum te cheamă?]
 ĳon miliȳón orĳ miliȳón ĳon/ šĳĳē cum// ĳon miliȳón//
 [Cîți ani?]
 șáptēză_șĳ nóuă//
 [De unde?]
 d'in lomán//
 [Raionu?]
 raĳónu šēbeșuli//
 [Regiunea?]
 huńědóra//
 [Câte clase primare?]
 pátru//
 [Nu, povestește-ne acum ceva!]

aveám lípsă de munte

noĳ aveám lípsă dē múnťe și ne-am du_la sîbîu/ la prefectúrá și-acólo
 am avú_noĳ și ȳămenĳ noĳ//
 [Povestește-mi mie, așa!]
 și am poveșťĳ_la prefectúrá acólo că nē trēbe ȳn munte și avém d'ítē și
 n-avém úne mēre cu ĳěľ'e de cĳ_s-o luȳát// și-o mers și șugăvēni//

noi am luat muntele// am vorgít cu prefectúra şi ne-o dat muntele cápri
şi şugăvėni ʋo sǎrítʋ pe noi sǎ nē şí bátă acʋólo/ sǎ nē bátă dácă le lóm
muntėle// noi am venítă// de-acólo le-o spus că nú/ nu li-l dǎ/ că i n-au d'íte
sǎ-l păşunézě// şi ne-o dat muntele ş-am rămás cu iěl//

iěj o zís că hai sǎ nē bátă/ da nu ne-o bátút// ne-am pus în ʋǎrǐ aşá cu iěj
şi ne-am împácát la úrmǎ// nu ne-o făcú_níca şi am rămás// zîcě şugăvėni hai/
zîcě/ că făcēm noi şítǎ din pt'ělea ʋǎstǎ// ş-apó n-o mai făcú_níca// o fost
núma cu vórba şi noi am rămás cu muntele şi sînt pátruzěc de-anǐ de-atúnč//
iulie 1959

ion milión, [79 de ani]

[A II, ILIL_AF_0071, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

núnta

nǔ/ acúma la noi cîn îǐ vórba dē núntǎ/ ʋo fost cázu/ sǎ-ntílněştě fáta cu
fićóru şi sǎ-nǎlǐég pėntru căstoríǐ// dúpǎ cē sǎ-nǎlǐég bíně sǎ duc şi vorbėştě
cu şíněvá ca sǎ mērem la peǐtǐě// acúma cíně va mērgē.../ dúpǎ cum sǎ-nǎlǐég
iěj// mērgē máma/ mērgē táta sau mērgē álćínevǎ// dúpǎ cum am făcú şi io/
iěj n-am mers io/ da am triměş pe o femějě bătrínǎ//

nǔ/ acúma dúpǎ šě sǎ-nǎlǐég tʋoǐ/ sǎ duc şi s-aranjázǎ késtǐa cu núnta//
dúpǎ cē s-aranját késtǐa cu núnta/ la dóʋǎ/ treǐ săptămínǐ úmblǎ fiǐcǎrě sǎ-ş'
iějě ceterás'/ sǎ-ş' iějě ʋǔórníc/ cʋolćerǐtǎ şi aşá mai dēpártě// nǔ/ acúma cē
sǎ-ǐ fač//

s-o-ntímplát că m-o lǔt pe míně ʋǔórníc la ʋo núntǎ alǐcǎ_lomán şi ne-am
mai dat dumínica dimineǎta acólo şi s-o luat fićóri ş'-am plēcátʋ tʋoǐ la mǐrě/
acólo am jucát/ am beʋút şi am plēcát dúpǎ nunʋ// nǔ/ fişórǐ plecǎm la nunǐ
acúma// apó ō-nčėpút cėtǐlěra sǎ cínťe/ ínčepėǎʋ fićóri/

ťíně doǎmně pe núnū

sǎ mai cunúně únū//

şi am mers aşá pǐ_la nun// cîn am ajús la [k] acásǎ tʋoǐ cu ulćórlě cu
d'in acól_la puǎrtǎ/ nu ştiǐě cáre cum sǎ dějě// am tunát la nun acásǎ// dácă am
tunǎ_la nun acásǎ/ ō-nčėpút acólo sǎ nē diǐ sǎ bēm şi sǎ mǐncǎm// dúpǎ š-am
beʋút bíně ş'-am mǐncát/ am zǐ_cǎtǎ nun/

sǎ d'íjě şi núna-ŋcǔǎcē//

nô/ hai núnă-ŋcuăcê//

ș-au luat-o fićórî/ flétě și am zîs//

nô/ atěntîcě// nô/

cîstítě nun/

bíně am_venítŭ/ bíně țe-am gîăsît//

că al nost împărát

de demínăță s-a sculát/

hájîně álbe ș-a-mbrăcát

și pe noi_ ne-a adunát

și aíc la dumatălě am mununát//

căc ne-aș spus căc cítevà zílě naíntě/

țe-ai rugát dē níștě cuvíntě că-l vej cununá//

deê acúma tē pregătěștě

și cu noi călătoreștě//

ia să pun solíla nuástă/

sănătătě dumneavóștă//

și dē šíla am fost iěșít tuátă lúme_afără cu alái măriě// cîntá cētera de
trăzně// pe urmă am iěșítŭ afără ș-am dus la mîrě//

[Mire se spune?]

mńířě [k] la nířě// nô/ gáta// am plěcát tŭotŭ/

ťíně dómně pe núnū

să mai cunúně únū// ș'-așá mai dēpártě//

am aźŭs_la nířě-acásă// nô/ cîn am aźŭs la nířě-acásă/ atúnca tuátă
lúmea iěrá cu ulćórălě cu d'in afără și ne-am dus acólo cu núnî ș-am zîs cătă
mîrě// mîrěle iěrá gătát_frumós//

[Mire se spune?]

mńířě// mńířile iěrá gătát frumós// nířile iěrá gătát_frumós și am zîs cătă
nířě/

úne-î sócru mărě/ sócra mărě//

zîșě/

îs afără pî la căldărě//

nô/ să vílě-ŋcuácî//

ŭo vení_toť//

[Să vílě sau să d'ŭlě?]

să d'îlîe// or d'îníť toť acólo// nō/ am zîs cătă ĵĕi/
cîstítă sľócră mărē ſi sócru mărē/
sănătátē dumatál'ē/
căc pe-al dumatálē fiu l-am căľutát//
úĵtē că l-am ſi aflát//
noĵ mŭltē nu-ť pęa datorám/
núma pe mńírē-l luľám
ſi în mńna nuróri îl dăm//
ſi ĵĭľē/ drágă mírē/
dŭpă trecúťel'e zĭľ'ē cárē az s-a împlínítŭ
de cînd cu mireása aĵ vorbít/
ĵátă că nĭreása [k] ĵátă núnuľ a venít/
dŭpă cum s-a fădădulít//
núnú _mńnă-ť va da ſi-l va cununá/
dŭpă cum aĵ voľít dumneţatá//
deĉ acúma te gătēſte ſi cu noĵ căľătorēſť'ē de la áltă căsă
la ĵubíta ta mireása cu cáre veĵ trăĵ pe vĭátă//
nō/ acúma plecărăm cu tóťi la mńireásă// męrem la mńireásă// ĵărăſ' cĭntă
ĉétera ſi fiĉóri kiľuiáŭ ſi zbęráŭ ſi strĭgáŭ ſi ne-am du _la mńireásă// la nĭreásă
ĵĕrá úſa-ľcuĵátă//
nō/ vĭní acólo núna ſ'i strĭgă acólo să descúĵē úſa// descúĵē úſa// trębuiá
ť'ĕĵa plătítă/ că ť'ĕĵa-ĵ dē áľur/ trębē plătítă cu banĭ mulť//
nō/ ne-am dus acólo ſi úna áltă descúĵē ŭſa// ħē băgám la mńireásă//
ńē băgám acŭólo cu mńírilē/ cu núnu ſi acólo ĵĕrá sócra mńícă/ sócru mńic/
ťľoť aſťęptáŭ acólo// nō/ acúma ŭo cusút flóřea în ĉept la nĭrē/ o rŭpt-o cu
dínťi/ că aſē-ĵ obiĉéĵi/ ſi dŭpă ĉĕĵa aŭ înĉepút ĵărăſ'//
să d'ĭĵē sócra mńícă ſi sócru mńic//
nō/ sľócră mńícă/ sócru mńic
bĭně am vinítŭ/
bĭně v-am gĭăſítŭ//
noĵ mŭltē nu-ť datorám/
núma pe mireása [k] nĭreás-ŭo luľám
ſi mńírelŭĵ o dăm//

ș-acúma/ cîstítă nîreásă
 după trecútil'ě zîl'ě cáre az s-a-mplinít
 de cînd nîrě ȝ-aj gîăsît/
 iátă/ mînrile-o venít după cum s-a făgădulítu//
 dîsu mîna îȝ va da/
 ș-amîndói vă vęȝ cunună
 după cum aj binevolít dumneată//
 hăă/ înaíte de-a plăcă//
 cîstítă mînréăsă așă grăiġęȝ'ě/
 la plărînt l'ě mulțămnéșt'ě și zîșě/
 iubită mămă și tătă/
 iátă/ m-am născút/ [k] m-aȝ crěscútȝ/
 dē apă și dē foc m-aȝ apărát pî-nt-acěst cās//
 iátă/ iȝ plăc dē la dumńěvȝstă de-acasă
 pl'ēc la tătina sfînti cununí
 úně n-am fost niȝodătă//
 dec mă-soȝîȝ și dumnevȝstă//
 ș-am trălít cu tȝȝ împreună vėsăl' și cu vȝja búnă//
 dec dácă cumvă iubiȝi męi părînt/ fraȝ [k] surȝr' și fraȝ/
 făcęȝ bíně ș'i-m ięrtăt și pe mîně ma/ă dat//
 ș-atúnca să-ȝ vez núma îî/ hahă/ hî plîžău toȝ după...// vai/ drága męa/ că
 plăcă de la noi/ vai/ vai/ vai/ vai/ vai/ vai toată lúmęa plîžęȝ// plîžău și flętele/
 plîžău și fiȝóri/ că sígur/ ięrá fătă búnă cárě.../ vȝrba ája/ o fost fătă cîstítă
 îsat// și după cęja/ apȝi/ vȝrba ája/ am plăcătȝ la cána cununíli și după cęja
 să vidęȝ núma cę s-o-ntîmplát//
 am_vinít acásă ș-ápă să vġez curęt'iu cum h'ġěrdę î_uăl'ě// ș-ápă să vġez
 ceterășî cum cîntău dē s-ȝo rupt vo tri strúně la cęteră/ de-așă șěvă nu s-o mai
 pomenít// apȝ núma marȝ dimineăȝa o mai vint pe-acásă/ h'ġęcărě căzín plę
 drum/ plę parăuă// de-bd'ġă ȝo azġs acásă pînă nġrcureȝa// apȝ mġrcureȝa ne-am
 întȝrs sára acȝlo// apȝ să vġez la zámă ácră cę-am trăs-ȝo dē s-ȝo pomenítȝ po-
 vęșȝa ca mai dēmúlt//
 iulie 1959

rădu trăġán, [38 de ani]

[A II, ILIL_AF_0071, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

mîni s-a făcút urît să stau a mîntě

cînd ierám băiát de opt ani/ terminásăm clása-ntîi/ primáru/ şi după çe-am terminát avîám o bunică cărě Țo stat dē mîně să mîerg a munte la viţái/ adică să grijăsc viţái//

bun bunică/ mērem//

Țo vinít tímpu să plēcám ş-am plecát// acólo/ dác-am aj'/ȚúsȚ/ ne-am [k] am aj'/ȚúsȚ/ am făcút Țo zi pe drum// şi dác-am aj'/Țús acólo/ [ε] în demineáța viţoárě am aj'/Țús sára [k] în demineáța viţoárě Țo trăbuí_să plecám cu viţái// mai ierám cu-Ț_colég dē-al meu dē şcuálă cărě şí iěl merzá cu mîně// aşá bun// ne-am sculát/ am plecát...//

[să grăiēşti aşá ca aicā_sat!]

ne-am sculát şi ne-am dus cu viţái la păşúně// aşá az/ aşá mîně pîná la cît'eva zíl'ě// mîniē mîni s-a făcút urît să stau a mînt'ě ş'i m-am făcútȚ bolnáv [k] bólnav//

[zî-i aşē cum să spúně aic ī_sat!]

şi într-o demineáța cîn m-Țo sculátȚ să plēc cu viţái/ iēȚ am spus la bunică că nu pot mēržě că sūnt bolnáv// iē să văicără//

vai dē mîně/ da će s-o avîn copílu//

iēȚ stam acólo su ȚȚol/ cu Țuátě cu nú ierám bolnáv/ núma mîni să urísă şi vrēm să plec acásă// m-o ȚínútȚ trei/ pátru zíl'ě acólo şi pe urmă o căȚutát uȚ_cal/ Țo pus şáȚa pe iěl şi m-o trimēs acásă//

venín pe drum/ iēră uȚ_cal cam nărȚód/ m-Țo trîntí_cálu// cîn m-o trîntít/ m-am gînítȚ vai di će n-am stat a munte// ei.../ n-am stat/ n-am stat// am plēcátȚ// aȚ_vint acásă// cîn aȚ_venít acásă táta/ cē/

mă/ di će n-ai stat a mîntě//

păi aȚ_fost betěág/ m-o durút búrta//

[Burtă să spune aici? Spune cum să spune aici!]

m-Țo durút_fǎálele/ aşá//

şi am mai stat ş'-acásă tri/ pátru zíl'ě// nu mîncám//

da/ mî-am uítát să vă spun că în tímpu cît am stat bólnav a mîntě/ în tímpu cît ā_stat bolnáv/ cîn plecá feméile la strúngă să mǔlgă/ iȚo atúnca

îeș'am de su țol/ mă dućám și cūpećám din [k] dînt-un cîășulîeț/ dînr-un [k]
di la ȕo țî s/zmîntîná și le vedećám și mă băgám iar//

și-aș'á am pl'ecát/ am venít acásă și la cît'eva zîl'ě acásă m-am_făcútȕ
bîně și am înșepút să mă j'/ȕȕoc iară cu tȕovărăși nêĭ dē șcuălă//

iulie 1959

nicoláĭě stăncu a lui alecsándru, [64 de ani]

[A II, ILIL_AF_0071, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

Căpâlna

să vă spun cu táŭori cum o vrut să mă-mpúngă

îngrijesc táŭori din o mílē nouă sútē pátruzăc şi ŭopt// am avút on táŭor blînd/ víctor/ ş'i iěrá fôrte frumós ş'i máre/ de rásă pîntgaŭ// a fost cêl mai frumós táŭor din álba ş'i iěrá fôrte blînd/ de ş'i făcăi cu mîna cătă iěl/ cînd făcăi cu mîna cătă iěl să dućē la loc// l-am_folosít ajić în_comúnă cînē anī ş'i jumătate// pe ŭrmă am primít álŭi doi táŭori tînēri diŭ_căre únu cu númele mîsca s-o_ŭvaŭát să-mpúngă//

ŭodată cînd am vrut să-l iěg/ am pus mîna pe cŭorn să-l mai împíng puŭín că nu iěrá kar la lŭoc// iěl s-a dat cătră míne// iŭŭ/ de frícă/ am pus mîna ş'i pe cêlalalt cŭorn ca să nu mă pôtă loví// şi m-a împínsŭ pe lîngă iěscl'ē vo tri métări/ pîná lîngă zid// acólo am sîmŭtít la spáteles mîēŭ cōda fu/ircójiŭ ş'i am pus mîna pe fu/ircŭŭŭ ş'i táŭor-o fuŭít// iěŭ am avút socotiála în_caz că nu pot scăpá cînd am pus mîna pe fircóŭ am ş'i sārít în iěscl'ē să mă pun jos pe fuŭŭle//

tot acēst táŭor l-am trimís la munte// líberŭ// iěŭ îl urmăreán_de-aprópe cu furcóiŭ-n mîná ca să-l ostănesc ş'i să nu să pôtă-ntŭrčē la míne// l-am dusŭ pe-o distántă di-un kilométu ş'i acólo l-am lăsát// am crezút că s-o ostănit// ş'i a-nčēpút să mîncē iərbă//

în acēst timp iěl s-o-ntŭrsu_ndărápt spre satŭ//cu máre greŭtáte/ mai mult ŭŭmín l-am întŭrsu_ndărápt iərbă// ş'i l-am dus pîná-n lócu stăŭŭlíní// acólo pe fináŭ am aşteptátŭ cu iěl să gíiē vácilŭ să mŭárgă cu iěle la munte// cînd aŭ venít vácilŭ/ iŭ m-am dus să daŭ dúpă iělŭ// iěl s-o-ŭcordát cătă míne// iŭ am dat cu furcóiŭ la iěl în_capŭ şi iěl s-o tot tras înapŭŭ vo cînčzăc de métări/ dar cu căpu tot cătă míne// şi iŭ tot meréŭ l-am întăpát cu furcóiŭ-n

nasŭ ca să fúgă// acólo a văzút că ȝo nu mă laz_de ȝěl/ a ridicát cápu di la pămînt ȝi-a-nčepút să s-aprópiě [k] aprókíě de míníě// ȝo am întíns-o la fúgă/ dar n-am_fuž/j'í vro zăčě métri ȝ'i táŭor-o foz_Língă míníě// atúnca m-am întórsŭ ȝi ȝ-am mai dat úna cu fircóȝu-n nas// s-a oprít în loc// cînd s-o oprít/ ȝo am întíns-o din nou la fúgă// fuğám cam în susŭ ȝ'i m-a luŭát un lěŝ'in pėste pičŭóre/ de frícă//

am avút noróc că la vro cînzáč de métri a fost o grădínă îngrădítă cu bérne de-am putút sári pístē gard// cînd am_foz_díncolo de gard/ táŭor-o foz_la gard// ȝ'-a pus cápu/ córnu-ntrě bérne ȝ'i să báz/j'ě la míne// ȝěŭ ȝ-am mai dat úna cu fircóȝu-n nasŭ ȝ'ȝ-am fuž/j'ít ȝ'i m-ă_suiť ínt-om_prún ȝ'i așá-m scăpát de táŭor//

iulie 1955

[Ioan Cioroga, 35 de ani]

[A II, caiet 50, p. 1–4, transcriere: Grigore Rusu]

cum adúc otáva acásă

dimineáța m-apúc să fac cărúța lúngă pėntru fínŭ ȝi mă ducŭ la lŭócu lŭóboda// am níște otávă cáre nu-ȝ uscátă bîne ȝi s-o rísíkěscŭ să ȝa ŭúŝtíě ma/ăi bíníě ȝi s-o puiŭ pe cărúťŭ s-o adúc acásă//

iulie 1955

[Ioan Cioroga, 35 de ani]

[A II, caiet 51, p. 22, transcriere: Lidia Sfârlea]

núnta

la nŭoȝ o núntă să trimíěte de vínereȝa kěmătŭóri/ ȝi trimíěte nírele// le bágă gínu-m_plóŝtíě ȝi le spúne la cîne să meȝárgă ca să-ȝ kėme la núntă// kěmătóru să dúce la úomu cáre-ȝ trimíz_de níre ȝi zícě/

íntíȝ cuvíntu lui mnězăŭ/ al đŭóȝíleȝa nírele ȝi níreŝa vă rŭóğă să veníz_la núntă// ȝ-ápăȝ spúne că úndíě să fáčě núnta//

acúma urmeáză să ȝa dúcă la biserică/ dumíneca c-așá să fáčě//

dúpa  e s  cun n  la bis ric  să duc ac s /  nde fag_n nta// nai nte de
s  p ne m sa/ s  rid c  vórnicu  i le vorn    te  e  re de f c t   meni în
t mpu n nte  [ ] [k] n nt /  nc p nd cu t t l n stru/ c n s  rid c  to  în k   re//
d p  t t l n stru   u m sa/   u   na cum să z   //

la n zu n p   s  dă din nou m s   i d p  termin rea m  se  s  d    nste //
d p  termin rea   nste  s  f   -o z m   cr   -un rak   de dimine   //

iulie 1955

[Ioan Cioroga, 35 de ani]

[A II, caiet 51, p. 22–23, transcriere: Lidia Sfârlea]

de  nde     

z    c  m  rg n un_c p ln r pl  drum   sus sau   jos în t mpu   r   elor
c          /  ntre b  str   nu cu c re s -nt  n   e/

de  nde     //

  l r  p nde vo  s cu     ma d    s /

de la c p  na//

da c n s  g t    r    le    r  p nde cu o g r  m   m    -    / m  
dis    r   /

de la c p  na...//

iulie 1955

[Toma Mari , 44 de ani]

[A II, caiet 51, p. 24, transcriere: Lidia Sfârlea]

   -  r      n

z    c  mer    od t    nev  pe drum  i s-o-nt     cu           // st  _de
v rb  cu   l a v z t o p sere/ pri        / cum    z    pe-      //   tr  în  p   i
     //  i r      nu l-o v z t   i ca să- ' m        dim_     r / z   /

v z-  //    -  r      n/ n  noi//

iulie 1955

[Toma Mari , 44 de ani]

[A II, caiet 51, p. 24, transcriere: Lidia Sfârlea]

Începútu sășcorėnilorŭ

ćică acólo-n dŭósu bisěřici din sășcori/ pe tímpu cîn umblá dómnu
cristós pe pămîŋ_cu sfíntu pétu au trecút pe pártea ćeja de loc/ dósu mórŭi
cum îi zícě//

ćě că erá o tăjětúra de măstácėni/ ćóte de măstácėni/ nu vedeăi o tulpína
dreăptă// s-a oprít pe locŭ și zícě dómnu cristós cătá plětru/

plětre/ viěz/s_ćóqótele áštea d-ícě//

ícě/

văd dómne//

ícě/

crez/s_că po_să faj'_din áštea sășcorėni//

zícě/

cred dómne//

ș-o suflát pėste ćóâte și toâte-au începút a mișcă// să trăj'ěu toătě.../ únu
c-o gúș'e-nt-o pártiě/ áltu cu dőuă-nt-álta/ áltu strîmb de kicóre/ așě că de-a-
cŭólo s-o da_jos ș-o ocupá_báza/ sátu//

ș-apăi cări-o foz_mai dejgětat apăi au plěcát ĩ_sus și_josŭ/ o mai
viní_și piŋ_comúniliě većine// de-acólo să estrágŭ//

ș-ápă núma cîn făcłěi curățániě j'eněrală/ núma cîn spolěi_in_cásă-i
ma/ăi scotłěi//

acúma s-o șt'imbá_sistłěmu/ spojěștiě pėste tŭotŭ și pėște sășcorėni/ nu-i
ma/ăi dă afără//

[Ei vă rād și pe voi?]

iě/ da și iěi să ríd de nŭoi// ícě c-ă_sulí_táuuru pe bisěřică la pășune/ că
n-ávem pășúni//

iulie 1955

[Toma Mariș, 44 de ani]

[A II, caiet 51, p. 25–26, transcriere: Lidia Sfârlea]

Întâmplăre

ásta o fo_cu tănásă cîn o fo copílŭ// vórba áleja/ l-o trecú_nevŭóiliě//
mŭóșu-so o băgá_dłě sámă ș-o strígá_la māmă-sa// ćě/

tú salońíľě/ măi paraskíľě/ saĭ dim_pat că tănásě s-o căcátŭ//
iulie 1955 [Toma Mariş, 44 de ani]
[A II, caiet 51, p. 26–27, transcriere: Lidia Sfârlea]

scriľě o cárte

ćíněva bătrín zícě/
većínă áná/ scriľě o cárte la ána nõástă la petroşénĭ//
ćě/
aş' scriľě/ da nu am adriľěsă//
pă/ íćě/
trimíte-acúma fără adriľěsă ş-ápă trimítĭě ĩa-ndrăptŭ adriľěsa//
şi tľot áĭa o fos_slújnică la pľópa dĭ_lománŭ// ş-o ćěrú_pľópa să-l
sěrvěască cu-n ardĭěĭŭ// ĩa aľuză caľ_griěŭ//
arděĭu măriľě/ arděĭŭ//
túflă dácă árdĭě//
iulie 1955 [Toma Mariş, 44 de ani]
[A II, caiet 51, p. 27, transcriere: Lidia Sfârlea]

ľĭna

ľĭna o fáćěľ_cáĭěrĭ// dácă-ĭ uľ_kilogramŭ/ fáćěm op_cáĭěrĭ/ púnem
uľ_fúrcă şi toárćěmŭ// dup-acěĭa-l fáćěm gěm saľ legătúră/ dúpă cum árĭě
mulěreă vóĭě// aşě le dăm ĩm_primăriľě//
cĭn ĭěrám măi tĭnără cosľăľmŭ şi cu mĭna şi cu maşĭna/ da acúm dácă-z_bă-
trĭnă şi nu măi văďŭ fag_núma ćě poćŭ//
iulie 1955 [Ana Rasa, 72 de ani]
[A II, caiet 51, p. 28, transcriere: Lidia Sfârlea]

manóľě

manóľě cáre
 pľě árgěş ũ_susŭ
 cu túrma m-ã_dusŭ/
 pľě árgěş ũ_josŭ
 cu túrma am_fostŭ//
 pe úne-am trecútŭ/
 ê-am_văzútŭ//
 ũ_zîd părăsítŭ
 şi neľisprăvítŭ//
 cínĭ cúmu-l vădŭ
 la ĭěl să răpľědŭ//
 látră puşťŭ/
 úrl_a morťŭ//
 manóľě/ manóľě/
 méşterľě manóľě/
 nỏq mľěşterĭ marĭ/
 cáľfe şi zídárĭ
 dľě lucrú s-apucáu//
 êě lucrá zíua/
 noápťea să surpá//
 tot aşęă o petrecútŭ/
 cu lucrú neľisprăvítŭ
 pínă s-au gîndítŭ//

ca să făcă aşă o-nťăľějerľě-ntră ĭěl că ŭorê-ór zídĭ/ pínă n-or făc-o le-
 gătúră să să isprăvească// atúnca o făcú legătúră-ntră ĭěl că órê femľějă cáre
 va vení-ntĭĭ cu prĭnz sau cu mĭnćarę să să zídĭască în zídŭ şi să isprăvească//
 dar êĭ nỏq mľěşterĭ marĭ/
 cáľfe şi zídárĭ/
 dar manóľe zěcě
 cáre-ĭ şi întrécě//

d'imiñăta î_zorî toţ nu ş-or ţinút cuvîntu núma manóle//

că d'imiñăţã_zorî

ćiniě să iveá//

nevásta lu manóliě iěrá//

veneá şi s-apropiá//

manóliě cînd o vediě

la dumnězău să rugá/

dă doámn-um_vînt/

páltiñi să-î induáî/

múnţî să-î răstuárniě/

mîndra să mî-o-ntuárniě//

plóîě să cúrgă şi roáî/

ápele să creáscă/

mîndra s-o opreáscă//

dar iě orić_á h'i păţít/

merléu o venít/

manóliě cînd a văzút-o/

îm_brăt-o luát-uo/

î_zîd uo arúncát-uo//

stăi mîndrúţa mîě

că vreau să glumîěscu

şi să tiě/ă zîdîěscu//

pî_la pulpiş'uáre/

pî_la glezniş'uárě//

manóliě/ manóliě/

ćě vrîěi să faj'_manóliě//

stai/ mîndrúţa meá/

vreau să glumîěsc

şi să tiě zîdîěscu

pî_la trupiş'úór/ şi la susu'úór//

ia dî_zîd_strîgá/

manóliě/ drágă manóliě/

ajungă-ț diē șágă/
 că nu ȳe bŭnă/ drágă//
 pŭnă la buzîșuăre/
 pîn la ȳokișȳóri//
 ȳa dî_zîȳ_strîgă/
 ajungă-z_d'ē șágă/
 că nu-ȳ bínîē/ drágă//
 zîdu răȳ mă strînj'ē/
 copilăș'u-m plîj'ē/
 vîăța mi să strîj'ē//

atŭ_manȳólîē zîdu l-a isprăvît ș-a făcŭtȳ arípî zburătȳȳriē d'î_șind'îlîē
 ușȳȳriē// atŭnca cînd o zburătȳ o aȳuzî_d'î_zîdȳ uȳ_glaz_nădușîtȳ/

manȳólîē/ manȳólîē/
 vîăța mi să stîj'ē//

atŭnca ȳel o-nčepŭ_să zbȳrîē și ŭnē-o căzŭtȳ s-o făcŭt o fîntînă cu apă/
 puțînă// apă sărătă dî_lăcrăñî lăsătă//

[Ana Rasa, 72 de ani]

[A II, caiet 51, p. 28–32, transcriere: Lidia Sfârlea]

o-ȳîmplăre

cînd am fost de opt ani/ părinți ȳo fo sărác// ȳeu m-am dus slŭgă on an
 de zîl'e/ îȳ_comŭna răkítă// acólo l-am crezŭ_pe stăpînu ăla credinčós// și ȳel
 m-o plătîtȳ ȳără čîstît// ăȳa ȳo fost în nóuă sŭte ȳopt// dup-acēja am venît
 acásă// am mai lucrătȳ cu părinți îȳpreȳŭnă pe la lucrărî de_ășteȳ de mŭnte/
 dŭpă tăta îȳpreȳŭnă// și cîn am fost de pătrusprăzēē ani/ adică am trecŭ_de
 pătrusprăzēē/ íntre pătrusprăzēē și čínčisprăzēē/ m-am gînî_că nu-ȳ bîne
 meserîȳa ásta// m-an_dus la ȳo-ȳvățătŭră de tîȳplărîē// am făcŭtȳ acólo ȳo
 șcȳlă de treȳ ani// dŭpă č-am scăpă_de... [k] tîȳplărîȳa am îȳvățăt-ȳo/ ȳo
 venî_tîȳpu să mă ducȳ în armătă// m-ă_dus ș-am făcŭ_doȳ ani acólo// dŭpă
 doȳ ani s-o făcŭt răzbȳȳu de pătrusprăzēē// am luă_părte din nóuă sŭte

pátrusprăzêce di pin augúst/ din dóuăzê_şi cînê pîna-n nóuă súde
óptsprăzêce// cam pin mai am_venítŭ acásă//

în tímpu ăla am fost prîzonîerî trej anî// dúpă ce am căzút ca prîzonîerî
înt-o comúnă în galíţia [...] acólo ă_stat ca ŭo jumátate de an/ de iárna şi pîna
tuámna/ ca să zíc aşá/ mai bîne de_o jumátá_de an// tuámna/ în nóuă súde şi
cînêisprăzêce/ pin octómvriê/ am fo_dus în sibéria/ înt-un orás/ îi zicá
tomsç¹⁴⁰// acólo am statŭ pîna în nóuă súde şáisprăzêce/ înt-on lágăr acólo
amestecáŭ cu únguri/ cu turc/ cu sîrbî/ cu bulgárî [...]/

dúpă ŭo vréme am ajús la un stăpîn/ cáre-l kemá tarzán// avé vro míle
opt súde de hectáre de pămînt/ ni-o repartizát pe vo dóuăzêc de prîzonîerî
acólo ş-am muncît acólo on an de zîle// dúp-on an de zîle/ acólo ierá nevóje
de meseriás' [...] la ŭo fábrică şi io ierám de meserîle tîmplár// m-am dus
acólo ş-am lucrát acólo pîn-am plecát în nóuă súde óptsprăzêce acásă// atúnca
s-o dat libertáte// [...] primăvara/ am plecát... am plecát de-acólo acásă//şi ne-am
strecurátŭ prîntre bolşovíc ş-am iěşít// adică nu ne supuneám// [...] cîn intrái
în frunt nu ierá aşá/ ierá periculós/ da ne-am strecurát pe mărjinî/ pe unde-am
putút şî nu ni-o făcút níme nimíca/ n-o fo_să nu ne lase să vením/ ni-a
da_vóje// am trecút diŭcuáce/ în ţára nóstă şi am venít acásă/ ş-apái am
începút múnca d'e pădúre/ pe múnţi áşţia ai noş pe_ălíca din nóuă súde nóuăs-
prăzêce// am începútŭ din nou şi pîna în prezént am lucrát la múnca forestîerá/
la lucrărî de pădúre/ la corhănitúrî/ la plutírî/ la fel la ístaláŭ de fel şi fel/ de
cáre_o trebuít pe málurile rîŭului sau pi la depózite sau pe baráje sau lucrurî
de_áste//

august 1959

ion gros, [67 de ani]

[A II, ILIL_AF_0061, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

ni-o scăpát de la mórte

iérám pe frúntu itáliei şi... [k] iérám pe ocupáŭ p-acólo pin tranşée//
ş-avém/ noi le spuneám p-atúnca cavérne// nu ştiu cum le spúne acúma la
grópile álea cáre... ne băgám în iěle// ne-am băgát acólo înt-o grópă on plutón

---

¹⁴⁰ *Tomsk*, oraş rusesc din Siberia.

întreg/ un ȕug cum zîcēm cîn iĕrām la nemȕ/ un ȕug// iĕrām conducător de ȕug
 acólo în răzbói și... avēm uamenĭ tot din părȕile așteȕa// cînd ne-am băgát acólo
 îm_pămînt/ iĕrām afûnd băgátȕ/ da nu iĕrá răsufłătóre/ núma o găură pe căre
 te băgái acólo/ și s-o nimerít kar únu [...] din șugág/ únu mai vek/ să-nȕălêze/
 ȕo fost în răzbói/ l-am pus afără ca să observe cîn vin tĕlĕni și noi să iĕșím să
 le ȕinem cálea cu... a..../ și din_tîmplăre/ cum băteȕa-ȕo artilérĭa táre/ ȕo lovít
 tómnă în ȕómu ála căre l-am pus și l-o băgát pe găura căre noi răsufłám pe iĕ/
 că núma pe-acólo intrám și pe-acólo și răsufłám/ și l-o-nȕepenít acólo// și bătîn
 túnurile așá táre/ ȕo astupá_găura cu iĕl și și cu pămînt/ cu piátră ș-am rămás
 acólo înkíși// găura iĕrá máre/ deȕasúpra iĕrá șteamp de piátră ș-o-nȕepút a
 plouá// nu mai ardĕ kibrituri/ nú mai ardĕ... nu mai putēm aprîndĕ ȕo
 lumínă/ nimică// ș-am rămás pe-ntuneric acólo// avēm cîȕva rănîȕi/ griĕu/ ne
 socoteȕam ca... ĕi/ nu mai iĕ de cólo pînă cólo//

din_tîmplăre/ un ofiȕĕr neȕamȕ căre iĕrá comandánt la plutónu întîi/ la
 ȕúgu-ntîi/ ála nu lăsá pe níme să șteȕa afără de pósturĭ/ să nu iĕșă níme din
 găȕurile lor de-acólo/ de la tuȕate plutónele/ și iĕl venĕ sîngurȕ pe tranșeu// áca
 ĕ-ar h'i fóstă// nu să temeȕă/ merĕ sîngur pe tranșeu//

iĕl apó ȕo fo_și salváreȕa nóștă/ de nu iĕrá iĕl/ apó noi iĕrām toȕ perít/
 on plutón întreg// și cum am avút tranșeuȕu făcút și cu lĕmne ca să ște pămîntu/
 un lemn dint-áleȕa căre iĕrá pĕntru tranșeu ȕo căzút [k] cîn s-o astupát găura
 ȕo căzút pe găură j'os cu cápu pĭ_la noi/ acólo j'os/ și... trecîn ofiȕĕru ála pe
 tranșeu din întîmplăre ȕo [k] lĕmnu ála ȕo fost cu cápu iĕșít pe-afără// ȕo pus
 mîna cîn ȕo trecút/ ȕo pus mîna pe l'emn și s-o mișcátȕ lĕmnu ála și ũn soldát
 dinúntru ȕo sîmȕítȕ/ căre ȕo fost lîngă lemn / ȕo sîmȕít că s-o mișcátȕ lĕmnu
 ála și ȕo mișcát și iĕl de lemn// și ofiȕĕru ȕo băgá_de sámă c-alíȕa iĕște ĕĕȕa//
 trĕbuiĕ să fiĕ ĕĕȕa// ȕo mișcát mai táre// soldátu căre ȕo fost acólo ȕo mișcát
 și iĕl mai táre// ș-așá ȕo văzt că... și s-o apucát ofiȕĕru și ȕo lot piátră/ ĕ-o
 găsít acólo/ lĕmne/ úna áltă ș-o făcút ȕo găură așá ca cît baȕ mîna așĕ/ că n-o
 putút... / ȕo scos iĕl lĕmnu ála afără apăi și s-ȕo făcút ȕo răsufłătóre// ș-ápo
 ȕo tras ofiȕĕru/ ȕo lucrát iĕl pînă cînd ȕo făcút așá de ai putút băgá și cápu//
 noi am to_tras și noi ínúntru ca să să făcă găura și am ferítȕ ȕómeȕi// ș-așá

că de la un timp am putut fâşea Țo găură să... să scăpăm/ şti/ ş-am ieşit/ Țo fo noptea/ n-o fo ziua/ Țo fo noptea// ş-aşa apă iel ni-o scăpat de la mörte//

no/ acuma cum să fâşem// nu-i ca-nalinte/ că iar să pöte-ntimplă// să-i făcem Țo răsuflătoare la caverna áia// şi ne-am apucat apăi cu [k] am căpatat dinamitur/ unelte şi am făcut pe altă parte// şi-nt-o nopte â_lucrat atîta d'e mult de... nu mai pute nişunu aşá Țo lucră_de tare Țomini// şi cîn s-o-ncepüt a făce zúuă/ am făcut şi noi Țo găură pe altă parte cît să să pötă băgá cápu// ş-apö Țo tras-o/ Țo tras áeru pe amîndouă găururile şi s-o z/jbicît apa căre-o fost acölo şi aşá că am putut apă sta acölo pînă cîn ne-o lăsát// c-apăi núma două nopť/ că a două nopte veneu italéni/ băteau tünurile tare// dup-acēja i s-apropiá după bătaia tünurilor şi ofițeru ála gërmán/ cum îi spúne iel/ adică Țo fost gërmán/ da din áustria/ neamť/ ofițeri ála vené şî ne scoté pe noi ca să-i ținem cálea//

aşá cîn ierá iei de cîte cînzăc de métri de-aprópe de tranşeu nost/ ála nē făcē de ştire-afără tot// da cu... cum să zic io... cu ármile nu mai putem// da/ că nu mai avēm cu še/ da avēm granáde// ş-apö cu granádiile îi întorcēm înapöi// ş-aşa Țo mers apă două zile// ş-áp_aşa două zile am gatát/ n-am mai avút cē mai făce// Țo vint sára/ n-am mai avút cē mai făce/ Țo trăbui_să ne retrajēm/ că n-am mai avútȚi niē un fel de materiál de răzböi//

ş-atúnca ne-am retrás şi ne-am dusȚi la nişte/ cum să spui/ nişte din álea pe su pămînt/ tunēle/ la nişte tunēle acölo şi acölo/ la gúra tunélului dăde tare ca să nu ne putem băgá/ ierá lúnă/ ş-acölo apă din întimpläre cum Țo [k] bătēu tünurile/mn-o sárítȚi Țo piátră Țo cē-o sárít şî m-o lovít la mîná şi un spine din ála căre să fâse pe lîngă drómuri/ în trei picöre/ Țo sárít şi s-o băgát în Țok şi m-o-nțápát drept în Țok// ş-ápă cîn m-am băgát acölo la [k] ne-am băgát la tunēlu ála/ am fo la dóctor/ c-o fo dóctor acölo// credēm că-i mai máre/ da n-o fo máre// mn-o scos spinele de-acölo/ m-o legát la mîná şi noptea m-o trimés înapöi ş-am fužit apöi pe lînja ferátă pînă am ieşi_de sub bătaia tünurilor//

ş-atunc apăi am_venít/ ni-o adús la ũ_spítál în ungária// [...] am stat acölo vo două luní párcă// ni-o tratát bine acölo// cînd am ajūs acölo/ ni-o du_la spitál şi un om aşē cam de tríză_şi cēvā de ani/ Țo strigát romîneşte/ romíni la Țo parte// noi romíni mirát de strígă mai întîi rumîneşte/ şti că ierá alte náți înainte nöstă// romíni la Țo parte şi ne-am da_la Țo parte// ne-am

nimerít ũsprăzēce// dŭp-acēce Țo strġgát nēmġi/ ũnguri ſi tȚŭte năġile/ fiecāre
pe lím̃ba lor// ne-am băgát Ĩſpitál dŭpă cē ġ-o strġgát pe toȚ// pe noi nġ-o bă-
gátȚ ĩntġġ ĩnt-o [k] nġ-o da_páturġ// s-o dus dŭpă āġalalt ſi la ũrmă apó Țo
venġ_ſi ſ-o ſăzŭt pe pátu ũnde m-am aſēzát ġo//

mă-ntreábă/

de ũnde ġēſġġ//

din comitátu sibġŭlulŭ//

din cē sat// din cē comŭnă//

zġc/

aprŭpe de sébeſ//

spŭne comŭna// din poiănă Țo din ſugág Țo diŃ_căpġlna// d'e ũnde ġēſġġ//

ġŭ spui// atŭncă mă-ntreábă de cġġva ŭġminġ/ dġ_sat//

cutāre mai trăġēſte// cutāre mai trăġēſte// mai trăġēſte cutāre//

mai trăġēſte//

da dumnitá de ũnde ġēſġġ de ſti de-acŭlo//

ġo-s dġ la trġlést//

ſ-apó cum de aġ fo pe la noi p-acŭlo//

zġce/

ŭnku néŭ / zġce/ Țo săpát/ zġce/ hŭlile āġlea ĩntre ſugág ſi căpġlna/ zġce/
de-acŭlo din... ſ-o Țopri_drŭmu ſi ġo am fost ajutŭriŭ lŭġ acŭlo ſi ſtiŭ/ zġce/
ſăpsprece limbġ/ ſ-apŭġ m-o pus alġca la... [k] tălmăc acŭlo la spitál/ ſi vorbē
cu ŭġminġ cāre cum// ſ-aſá apă am ajŭns acŭlo ſ-apă de-acŭlo/ an_stat/ cum
spui cġtăva vrēme acŭlo// Țo venġ_vrēmea cŭſi ſi cġn venē dóctori acŭlo la
vizġtă/ cāre le ġēră mai bġne/ făcá cu mġnile ſġt ſi cu gŭra/ cāre vreă să meārgă
la cuăsă/ acăsă să-nſălēje/ acăsă la cuăsă// fġindu-mġ mai bġne am zġs_că ġēŭ
vreăŭ să merg// ſ-aſá mġ-o făcŭt ácte ſ-am vinġȚ acăsă//

acăsă am găsġt bġne// am coſġt/ ſ-apŭġ am mai lucrát ſi áltcēvă// cġn s-o-m-
plinġt concēdiŭ Țo trăbuġt să merg ġar ĩnapŭġ// cŭsa s-o terminátȚ//

august 1959

daniél móga [67 de ani]

[A II, ILIL_AF_0061, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

Şugag

în răzbóiu mondiál

în răzbóiu mondiál am fost slújnică// bărbátu mî-o fos_dus la armată şi
prins la ruş/ aşá că n-áveam oáminî să cosáscă// aşé că ierám núma fëméjile//
iulie 1955 [Ana Bogdan, 60 de ani]

[A II, caiet 48, p. 10, transcriere: Lidia Sfârlea]

mî-o rupt púlpa la mîná

cît am stat la maşină cu duámna çukéndia nu mi s-o-ntîmplá_nimíc//
tuámna/ în noiémvriië o fosť un pic de zăpádă prin 1942// o fëméje úmbra la
línă// cîn am strîgá_pe ja/ am aruncá_oki la fëméje/ m-o prîns-o curáua şi mî-o
rupt_mîna/ mî-o rupt púlpa la mîná//

m-ă_dus la sébeş ca să nu să brándéze [brándă = infecție] mîna¹⁴¹// de lucrát
am putú_să lúcru/ de la pátru lunî// de pin treiză_şi cînî am plătí_cása
çercuálă//

am foz_bolnávă vára ásta/ h'îië că m-o traz_ájëruł táre dë brad//
iulie 1955 [Ana Bogdan, 60 de ani]

[A II, caiet 48, p. 10–11, transcriere: Lidia Sfârlea]

a venít úrsu

în tineréte am_fost ínt-o vără cu uójił'ë// aviám vo 90 de uoi// io le con-
ducám ş-am îngrijít//

---

¹⁴¹ Informatoarea glosează termenul *brándă* ‘infecție’.

cînd am fost atînc î mîntă m-ă dus cu vâcîlă// acîlo-m pădûrle a
venîť úrsu și s-o pus pe-o vâcă// a mai fost o femêiă cu mîne// noi/ cîn am
așzîť vâca boșcăiînu-să/ să boșcăiă táre/ am alergă la ăa ca s-o scuátăm//
noi cîn am alergă la ăa/ stăteă pe ăa cu gîărele ș-o mușcát-o de grêbeni// noi
zbiěrám la ăel și ăel o zvîrlîť î noi cu cêťinî ca un ũom// noi am făcú gúrá
máre pe ăel/ a venî cîni de la ũoi și ăel atînc a fužîť/ a lăsá vâca/ a fužîť
î pădûre// vâca a murîť//

iulie 1955

[Ana Bogdan, 60 de ani]

[A II, caiet 48, p. 11–12, transcriere: Lidia Sfârlea]

[Fata moșului și fata babei]

odată un om o avúť muiere și o fătă și muiéria lui o murîť ș-o rămás cu
făta// ș-așá c-o rămás ș-o muiéria văduvă ș-o avúť și ăe ũo fătă și s-ô preunát
amîndoi cu fêťiă cu tot// ș-ácuma mămă-sa máșteră pe fătă ăei o-ňgrijá/ ăără
pe făta ũómului ũo punîă la lúcrurile grêlă// și făta móșului/ nemaiputîn su-
portá greutăťile cu cáre mămă-sa máșteră... s-o hotărîť să se dúcă sclújnică//
și plecîn făta/ ũo dať de-un cuptór stricát și nu făcê níme pítă î ăel că
ăerá stricát și ăa l-o áieptát/ l-o curăťîť/ l-o líkîť// ăa o așzî despre sfînta
vîneriă că țîniă slújničă hárničă și ăa acîlo s-ô-dreptát//

acuma ăa o plecá măi depártiă și dá de-o fîntîná și ší pe ásta/ ăa ăerá
plîná de nărói/ o curăťîť-o/ o áieptát-o și dúpă áia o plecáť măi dîepártiă ș-o
ajúns la sfînta vîniěrîă// o ũtrát îň cásă/ [k] o tunát îň cásă/ ș-ô-trebat c-a-
líca ăestě sfînta vîniěrîă//

da/ alíca ăestîă//

da cê vrei/ fetîto//

viu de depártiă ș-am așzî că vă trábă slújnică// nu mă țîniăť pě mîniă//

întîi trábă să-ť arát/ am lígiône și trábă să-ť arăt cum să le dai diă
mîncáriă// cu sîmbriă nu năă tomnîm că ăestě ô părău cáre cúrge pe dinaiîntea
[k] dinántea cásî// și cîn vi să fáčě dor să vă dúcêť acásă gîn níște lădúťă
frumósă și să vă alîěj'et cáre vret/ îň cáre sî lúcruri scúmpe//

aşá cǎ fáta o rămásŭ şi sfínta vínere ĩ-o arătát cǎ cum sǎ le deǎ de mîncǎre la ligiúánele cáre le-o avútŭ şi sfínta vínere s-o dusŭ şi fáta o rămás sîngurǎ//

ş-o stat ǎrecǎre [k] cídva timpŭ şi sfínta vínere o venitŭ şi ŭo-ntrebátŭ... pe ligiúánele cári le-o avútŭ cǎ cum le-o fostŭ şi ĩlele-o răspúnsŭ cǎ nij' n-o cunoscútŭ cǎ ĩa n-o fost acásǎ//

şi fáta atúnca şi ĩa s-o rugát cǎ s-o lǎş'e cǎ şi ĩei ĩ-o fo_dor de-acásǎ// şi sfínta vínere o zísŭ sǎ măi ştea o zi ş-apói vin aş'á lǎdúţǎle pe apă cum o zísŭ// şi ĩa ş'-o aliěsŭ fáta cári-o fost mai urítǎ pένtru c-o socotítŭ cǎ ĩa n-o sluj'ítŭ ca sǎ-şǐ pǎtǎ aliěj'e úna frumósǎ// şi-o plecát acásǎ mulţǎnítǎ// aj'ú'j'ě la cuptŭórŭ şi ĩ ĩ dǎte píne cáldǎ şi dup-ǎĭa pleácǎ mai depárte ş'-aj'ú'j'ě la fintínǎ şi ĩa cu o sítǎ sǎ dúcě şi ĩa apă şi de-acólo pleácǎ mai depártǎ ş'-aj'ú'j'ě-acásǎ// acŭólo cǐ_sǎ dúcě ġin toţ ca sǎ vǎzǎ c-o_áduş fáta// ĩa deskídǎ lǎda ş'-acólo/ cě sǎ vez/ ĩerǎ tot flělu dǎe lucrurǐ scúmpǎe/ hǎnǎe şi cęrcęi/ şti/ lanţŭ de áurŭ//

cîn-o vǎzútŭ mǎmǎ-sa şi cu fáta ĩei le-o cǎzú_la ĩínimǎ şi s-o ġíndí_sǎ plǎcě şi fáta la mǎmǎ-sa máşterǎ// aşá c-o plecát ş'i ęa ş'-o aj'ú'z_la cuptŭórŭ/ da nu ĩ-o avú_ġrǐj'a// o plecá_mai depártǎ da niş' la fintínǎ nu ĩ-o avú_bǎĭŭ// aşę c-o aj'úsŭ şi ĩa la sfínta vinerǐ şi tot aşá s-o rugát şi ĩa ca şi fáta móşului// şi tot aş'ě ĩ-o răspúns şi sfínta vínere cǎ-ĭ arátǎ cum sǎ deǎ mîncǎre la ligiúǎnǎe şi sfínta vínere s-o dusŭ// şi cîn o venitŭ o-ntrebát ligiúánele cǎ cum o fostŭ şi ĩ-o spus cǎ fŭárte răŭ cǎ le-o ars grumázǐ//

acúma fáta s-o rugát cǎ ĩ s-o făcú_dor şi ĩei ca s-o lǎş_e-acásǎ// şi sfínta vínere ĩ-o spus cǎ ĩǎrǎ s-aştlěpte cǎ vin lǎdúţǎlǎe ş'-ápǎ sǎ-şǐ alęágǎ cáre vręa// aş'á c-o venit lǎdúţǎle şi sfínta vínere ĩ-o dad_vóĭe sǎ-ş alęágǎ cáre vręa//

şi ĩa ş-o aliěs lǎdúţǎ cári-o fo_mai frumŭásǎ ş-o plecátŭ// şi o trecút pe língǎ cuptŭórŭ da nu ĩ-o da_nimǐca pένtru cǎ ničǐ ĩa n-o vrutŭ sǎ-l líkǎscǎ şi ŭo trecútŭ... pe la fintínǎ şi tó_la flělǐ nu ĩ-o dat apă/ pένtru cǎ ničǐ ĩa n-o vrut sǎ ŭo cŭrǎţǎ cîn o trecú_pe língǎ ĩa// aş'á cǎ o plecá_mai depártǎ ş'-o aj'ús_acásǎ/ obosítǎ dǎe drum/ flǎmíndǎ şi ŭobosítǎ//

cîn ŭo ajúnsŭ ĩa acásǎ/ ĩa s-o pǎzítŭ sǎ nu h'ĭĭe nímiě núma ĩa cu múmǎ-sa// şi atúnca ĩa o desfǎcú_lǎdúţǎ ġíndíndu-sǎ cǎ cę lucrurǐ or fi în lǎdúţǎ// şi

cîn_dîēs fáčē lădúța/ o foz_núma ligiúănele la cărî le-o arsŭ grumázî și lî-o sfășijátŭ pe amîndóuă//

iulie 1955

[Grosu Mărina lu Filipoi, 67 de ani]

[A II, caiet 48, p. 13–18, transcriere: Lidia Sfârlea]

bálmoșu

púnjē zmîntîná atîta cît crez și dácă h'érbe să púnjē fălîna de cucurúzŭ//
[trebuie] lăsát să h'árbă atîta cît... járă-ncêpe-a să-ntări fălîna//

și cîn fălîna-î_intărită atúnč îl meștecátŭ și-l meștecátŭ ș-atúnča puî cășu
și-l mîēștec pînă să tokēște cășu ș-ápăî gáta//

iulie 1955

[Grosu Mărina lu Filipoi, 67 de ani]

[A II, caiet 48, p.19, transcriere: Lidia Sfârlea]

isprávnicu pocălîtŭ

îerá într-ũ_satŭ níștîē ũámē_sărácî cáre să hrăneă cu sacáua/ dučeă
ápă_ŭorăș'ŭ// ș'-acúma copílu l-o da_la șcua/álă și îel s-o făcú máre și s-o
dú_la armătă// acúma îelŭ/ acoló-n armătă o-mvătă_bínîē/ îerá frumósŭ/
deștîēptŭ și vódă l-o luŭád_la ũog_bunî și l-o luŭád_lîngă îel// în tímpu
acésta/ tátă-său ũo murít//

o venít tímpu de îel s-o căsătorítŭ/ da îel n-o mai_intrebá_de mămă-sa
că mai trăēște/ nu mai trăēște// mămă-sa/ ęa/ î-o venít aș'á ũ_dor de îel/ că
rămasăsîlă sîngură/ și ȳa o tot întrebát pîn-o aflá_de îelŭ// și-atúnčî s-o hotărî
să să dúcă pîn-acólo/ la îelŭ// și cîn o întrátu-ŋ_cásă/ la atîța ā_dîē zîlîē/ ȳa nu
î-o mai venî_cunoscútă//

îel o-ntrebát-o că cîne îēște și ȳa a răspūs că îēște máma lui// și îelŭ
cîn_o zîs așē/ o scós-o pe ũuș'_afără și ũo zîs că nu i-î rușínē să zícă că-î
máma lui//

acúma ȳa/ mămă/ năcăjítă/ s-o dusŭ la vŭódă și î-a spus tuátă-ntîmplăreă
cum s-o-ntîmplă_cu ęa// și vŭòd_atúnča î-o răspūsŭ că cē vrēę mai bîne să-î
dîē drúmu și să úmble cu sacáua/ ca cum l-o crescú_mămă-sa pe îelŭ sau să-l

aducă înaintea lui şi să-l bătă cu nuiăua ca cümü-l bătlăi cîn_îără micúţu// şi
ia o răspuns că decît să-î diē lui drumu/ ca să úmbliē cu sacăua/ mai bine ia
să dúcē-m_pácē/ şi să ştiē c-a rămîne pe drumuri decît să mā_jungă iēlu să
să hrănească ca cum l-o hrănit ei//

atunci vŭo/odă au trimiēz_după iēlu ca să viē în_făta lui cu māmă-sa şi...
l-o-ntrebătu/

cunŭoş_femēia ačeastă//

şi iēl a răspunsu/

cunóscu//

ćini iēste//

iēste māmă meă//

zicē/

şi ēe datorinā ai tu făta de māmă ta// zicē că ves_că spúnlē că
iej_vrēdnic după cū_ţē-ai purtat să-z_daŭ drumu şi să úmbli şi tu ca cum ŭo
umblāt părinţi tăi pînă ţē-o făcúd_māre// da māmă-ta s-o rugāt că să te lăsu-m
pácē/ că ma/ăi bine ia să dúcē/ să ştiē că rămîne pe drumuri decî_să te ştiē
pe tine că măi úmbli cu sacăua pî_ŭorášu//

şi iēl atunca s-a aruncāt î_jenúnkî naîntea la vŭodă şi la māmă lui şi-o
sărutāt-o şi s-o legātu că iēlu va dúc-o acasă şi va-ngrijî-ŭo ca î_leágān de
mătăsă//

aşē că iēlu s-o ţinút de legāmîntu căre l-o făcútu pînă la sfîrşit//

iulie 1955

[Grosu Mărina lu Filipoi, 67 de ani]

[A II, caiet 51, p. 10–13, transcriere: Lidia Sfârlea]

cum pui cîlúşteliē

mai_inānte n-am_făcút aşē şi nime nu făcă aşă// am băgāt o lîtră de
ŭoţlāt înt-o ŭālă// şi apă am băgāt atîta cîtă n-o părútu cam ácră şi cam sārātă/
nu priē sārātu/ şi záhăru// záhăr pui după gustu// uliēu iără o jumătă_de diētu/
frúză de dáfinu/ ar h'i fo_bun gimbéru da n-am avútu// io lē-ă_tăiāt cuádeliē//
după áia lē-am_băgāt ŭ_ŭālă cînd o h'ert apă/ lē-am opărít/ da nu táre//
le scoz_de-acólo şi dúp-acēa să lăsă să să mai răcăsc-o ţiră// şi apă iără gínlē

mai răcît o țîră/ să să mai stîmpere/ ș-ăpă golésc ápa péște îĵeș și am pus o țîră
ulîeu cald péște îĵeș// să leágă cu hîrtîle de părgamîent//

iulie 1955

[Grosu Mărina lu Filipoi, 67 de ani]

[A II, caiet 51, p. 15–16, transcriere: Lidia Sfârlea]

cum să făcě bálmoșu

dacă n-ai zmîntîină/ pui acólo láptle și ȳuntȳ/ ca cît kibzui/ și cî_h'érbe/
baj' făjîină de cucurúzȳ/ iără ca cî_kibzui ș-ăpă lași să h'ərbă puțin// și dup-a-
cēja po_să mēștecî// să-s_pájě că-i cam moálîě/ că îĵel să mai_ingroășě// dacă
ai zmîntîină búnă/ po_să nu baj' untȳ// să să h'ərbă înt-o hîrbějică/ că-i mai bine
că_uălă// să mîncă cu lápte grosȳ/ covăsît și storsȳ//

iulie 1955

[Grosu Mărina lu Filipoi, 67 de ani]

[A II, caiet 51, p. 16, transcriere: Lidia Sfârlea]

o ploăîě grozáv de märe

în o míě nõuă súde pátruză_șî_opt/ ərə suäre și cald și sáninȳ// io mă
aflám î_lócu numíd_vîtruápe/ úne_aveám fináțu și lucrám la finȳ// deodată văd
un nor grosȳ pe rîu sēbeșȳ_susȳ/ pe lócul numít bístra// ș-acólo la gúra bístreî/
deasúpra s-o așezát_ũ_nor grosȳ/ ș-o ploúát o ploăîě grozáv de märe acoló/ ș-a
plecát lîēmnelîě din amîndouă plărțîlîě mîntîelui ș-or umplút váleă/ s-o tăuít
rîu// ș-ăpă după cě s-o făcú_tău măriě/ apă ápa l-o ruptȳ/ o rub_zăgázu ála/
înkisqáreă ajá// ș-atúnĉ-o venít märe táre ș-o acoperít aprópe toátă comúna
cu apă// și mîě mî-a luúát grájdiu/ șúra/ bucătăriă/ diferíte unélte// [k] [σ] níě
ń-o luúá_șúra/ grájdiurile/ tȳot//

iulie 1955

[Todor Moga, 65 de ani]

[A II, caiet 51, p. 17–18, transcriere: Lidia Sfârlea]

cum cău_után_n dúp_p-o_o cal_u pim_m mún_nt

Într-o vără cău_után_n dúp_p-o_o cal_u pim_m mún_nt şi cum mă du_ucám din mún_ntele stînişo_oára spre mún_ntele bábele/ mereám pe_e-o căráre pim_m pădúre spre mún_ntele bábele/ la anáză_ă/ deodátă vād că gíne ũ_u lup_u cătră mín_nlě// i_ieu am stat î_i loc tipít dúp_p-o_o brad_u şi lúpu nu m-o vást_u pín-o ajús aproápe táre de míne// ş-atún_nca io ă_ă strígát táre la i_il_l/ hō_u// i_il_l atún_nca s-o oprít î_i loc// i_ieu am_m vrut să dau cu bíta// i_il_l atún_nca o făcút o sáritură_ă jos_u/ de n-o atínz_z de pāmín_n vo zé_éche métri// şi s-o dus şi nu l-am mai vást_u//

iulie 1955

[Todor Moga, 65 de ani]

[A II, caiet 51, p. 18–19, transcriere: Lidia Sfârlea]

vreau să-m fac kěptári

dimineá_ăă vreau să mer_r la pojánă că vreau să-m fa_a kěptári_i pénu_u crăcún_n// ni_i ă_ă nu şti_iu cu cît ní-l co_oásă// cu trî_i-pátru sút_ulě cam aş_şé// î_i du_u kě_éil_lě de n_nl_l apă ní l_lě croi_iéşte/ l_lě co_oásă fain_n// le lom la sárbătór_i mar_i//

iulie 1955

salón_ie bogdán, [23 de ani]

[A II, caiet 51, p. 19, transcriere: Lidia Sfârlea]

la stî_nă

dacă sára múl_lj'em uó_oil_lě/ vácil_lě/ ş-ápă_ă făc_é di_iě cínă şi dă_ă la cōbáni_i/ ş-ápă_ă să skímbă la ki_ico_oáre cu og_élě zgi_icít_ulě/ ş-ápă dup-á_ă zíc_é cōbánu cu flú_ul_lěra şi j'ucăm apă cí_it_u-ŭ_u caz_z-dó_o// dup-á_ă apă ne culcám_u şi-ápă cî_i-s-a-
própi_ilě zí_iua apói_i iar ne sculám şi múl_lj'em ó_oile-ntî_i/ p-á_ă ven_n la stî_nă/
gol_l lăptele-n tro_oč_i/ dup-á_ă dă_ă la por_oč_i ş-ápă múl_lj'em vácil_lě iá_ăra şi-ápă
ple_éacă uó_oil_lě şi vácil_lě la pašún_nlě/ ş-ápă dacă ple_éacă uó_oil_lě şi vácil_lě/ apă lu_uám
zmîntína de pe tro_oč_i dî_i há_ăilantă zî şi-o făc_ém ú_unt_u// şi-ápă î_incălzím lăptel_lě pe
fócu-_n căldáre şi-ápă dúp-á_ă băg_ă kag şi-ápă-l strî_ij/j'em şi-l făc_ém caş_u//

apăi il h'erbem zîăru și-ăpă luăăm de-acólo úrdă/ um_puod așé pe zîăr/
ș-ăpă ája ăo luăăm/ o străcurlăm și trócile/ gălîțîlî le opărîm acólô_zăru
ăla ș-ăpă zăru ăla-l dă_la porcî//

zîua așé să petrêce// apă dacă mai avé_să băgăm brînză o țîrălîncu
mașîna dē kîsă_cărne/ o sârîlăm înt-un cûblăar mare ș-o băgăm îm_burdúși de
kéle de oájîe cusúti//

iulie 1955

salónîie bogdán, [23 de ani]

[A II, caiet 51, p. 20–21, transcriere: Lidia Sfârlea]

am trăi_și bîné/ și rău

am trăi_și bîné/ și rău/ da acúma putém zîce că nu-î t'ar așá rîău
deqarecê am îmbătrînît/ da avém cê nē trébuičë// sóțu îi rămás în pénsiičë// n-ăre
pénsie preă mare da tótuși// avém núma un sîngur copîl cum căre încă nú stă
cu năoi//

iulie1959

marîna gros [a lui Ion], [59 de ani]

[A II, ILIL_AF_0061, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

noi lucrăm lîna așá

prîmăvara túndem uălîlîe/ ăo spălăăm/ făcém la mașîna și-o tuăr cem pên-
tru hájîe de járnă// járnă făcém dî_ia pîănură diŋ_cărě făcém hájîe pêntru
bărbăți/ și pêntru căsă/ căovôră și mai multe lucruri dî_ia//

[Anchetatorii cerând să povestească mai detaliat, femeia revine asupra
subiectului.]

noi túndem ójle și după ája ăo spălăm lîna// o púnem să să úștë// o cu-
rățîm și după ája o dúcem la mașîna// acólo să făcē cum... ștî să făcē lîna la
mașîna// o adúcem acasă și-o tuăr cem// după ája/ căre vrēm neăgră ăo cerním/
c-acúma așá o lucrăm// ăo cerním și după ája ăo púnem pe răzbói// după cē ăo
țăsăm și după ája o dúcem la t'íuă// și cîn ăo adúcem/ o adúcem pétecu gáta//

iulie1959

marîna gros [a lui Ion], [59 de ani]

[A II, ILIL_AF_0061, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

Uómu níĕu o pu_clócă

am_fost dúsă la cluj' şi cînd am_venít Uómu níĕu Uo pu_clócă
pî_am_venít//

di ê-ai pu_clócă pe găîina ásta aşá márě//

di êe să n-Uo pui/ ca/ă şi púi-î scUóte mar! dácă-î ia márě//

cîn... êe să vîĕzî// ní-o scos pátru pui// acúma s-Uo űî cu pátru pui
piű_cúrtle// şi niĕ pe áĭa n-o vru_să-î griĵéască// de-abî-am făcút-Uo di-Uo
griĵítU//

iulie1959

marína gros [a lui Ion], [59 de ani]

[A II, ILIL_AF_0061, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

am ga/ătát d'îĭa dĕ sĭăpát

aşá-m avú_dĕ mult lúcrú la vîĭĕ c-am sĭăpát-Uo/ Uo fo plínă dĕ ĭárbă ş-am
s/zmúls-Uo întîĭ// şi... êe m-am gîndítU/ îm trĕ/ăbă să fac pítă// îm trĕ/ăbă să
fac pítă şi trăbuiĕ să mă du_şi la d'îĭĕ/ şi să faC_şi pínĕ/ m-ă_sculá_di la tri
ş-am făcú_pínĕ// la Uopt â_scUós-o diű_cuptór! şi m-am du_şi la d'îĭĕ ş-am
gatátU// acúma ní-i hásnă c-am ga/ătát d'îĭa dĕ sĭăpát//

iulie1959

marína gros [a lui Ion], [59 de ani]

[A II, ILIL_AF_0061, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

[Obiceiurile de la stîănă]

alıĭa să duc cu Uoi/ cu vac/ vítele [k] d'ítele să duc a múnte// dúpă êe să duc
a múnte/ acólo făĕe o strúűgă// o... aşá-î Zĭĕm/ Uo strúűgă/ ş-acUólo sĭă-nt'íd
Uóĭl'ĕ ş-apó Uúna dúpă Uúna ĭĕsă la rînd// aţ fo vodátă să vedĕţ// şi dácă să
mulg [k] acólo să mulg şi dúpă áĭa să duc cu láptele la stîănă// áĭ străcură...

[Cine-l mulge?]

băĕĭĭa// acólo l'ĕ mŭlgĕ băĕĭĭa şi sînt şí băĭĕţ cáre mulg/ da cam băĕĭlĕ//
şi dúpă áĭa îl pun pe trUoĕ// láptele îl străcură şi-l pun pe trUoĕ şi de-acólo apó
dúpă êe-l... [k] îl pun pe s/zmîntîna// aşá-î la noi// ş-apó dup-áĭa ĭa s/zmîntîna//

în cǎlaltǎ zǐ... [k] ȳ lǎsǎ de az pȳnǎ mȳnē ŝi ȳ ȳa zmȳntȳna de pe ȳel/ ȳ bǎgǎ ȳn cǎl-
dǎrē ŝi-l pȳnē pe fȳoc//

brȳza ȳo pȳne-nt-um bȳdǎȳ/ um bȳdǎȳ/ nȳoȳ aŝǎ-ȳ zȳȳem/ ȳnt-un bȳdǎȳ
ŝi-acȳlo scuǎtē ȳȳntu// ŝi dȳn lǎptē/ dǎcǎ-ȳ dǎ t'ag ȳ ȳnt'ēgǎt/ c-aŝȳea sǎ fac aŝǎ
dȳpolǎltǎ// ŝi... ȳ ȳ scuǎtē/ ȳ strȳȳ'ȳē aŝǎ dē-acȳlo dȳ zȳlǎr ŝi-l pȳne-nt-ȳ sac/
ȳnt-ȳ sǎculȳēȳ aŝǎ ŝi-l strȳȳē bȳnē ŝi-l stuǎrȳce ca sǎ ȳēsǎ zǎru dȳ ȳel ŝi dȳpǎ cē
l-ȳo stȳors ȳ pȳnē dē-o pǎrtē//

ŝi pȳnē zǎru alb/ ȳlbu ȳla-l pȳnē pe fȳoc ŝi ȳǎsǎ dē-acȳlo o... aŝǎ cum
zȳȳem ȳo ȳȳntȳȳȳ nȳoȳ ŝi ȳȳrdǎ sau ȳȳrdǎ/ ȳȳriȳce vrēa dȳnt-ȳȳa ȳǎsǎ mȳi pe
ȳȳrmǎ//

ŝ-aŝǎ cǎ dȳpǎ cē sǎ cuǎȳce cǎŝu... ȳ... pȳnē mȳi mult caŝ'/ ŝi dȳpǎ cē-ȳ
cȳopt ȳ bǎgǎ-n burdȳŝ aŝǎ/ nȳoȳ aŝǎ zȳȳem/ burdȳŝ// ŝi aŝǎ/ la aŝǎ//

[Burdȳŝu dȳn ce-i?]

burdȳŝu ȳ fǎcȳt dȳn ȳŝta/ dȳn t'eȳ de ȳed/ de ȳǎȳȳē/ de.../ de lȳcrurȳ de flȳlu
ȳŝta//

ŝ-atȳncǎ brȳza-ȳ gǎta// pǎȳ de telemēȳ de ȳȳa nȳ priȳēp cum sǎ fǎcē// da de
brȳzǎ-ȳ aŝǎ//

iulie1959

marȳna gros [a lui Ion], [59 de ani]

[A II, ILIL_AF_0061, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

[Obiceiuri la mort]

pǎ la mort ȳ flȳȳȳ ȳla// dǎcǎ ȳo murȳt cȳnevǎ/ atȳncǎ ȳȳmu ȳn prȳmu
rȳnd sǎ pregǎt'ēŝtē dē bucǎrē ca sǎ-ȳ fǎcǎ pomeȳnǎ/ cǎ la nȳoȳ aŝē-ȳ obiȳēȳȳ//
ŝi dȳpǎ ȳȳa la [k] acȳma dǎc-o murȳt az/ a trȳȳa zȳ/ c-acȳm aŝǎ o fi fo dē-a
rȳndu dǎcǎ-ȳ vȳrba la nȳoȳ/ ȳȳcǎ a trēȳa zȳ ȳ fǎȳe ȳȳgropǎcȳȳȳa// apǎ-ȳ atȳncē
dȳpǎ cē l-o-mormȳntǎt...//

[Spuneȳi-ne aŝta cu mortu, dȳpǎ ce-o murȳt imediat, tot ce face cu el!]

dȳpǎ ȳȳa ȳ fǎȳe copȳrŝȳȳ/ nȳoȳ aŝǎ-ȳ zȳȳem/ copȳrŝȳȳ/ ŝi ȳ pȳȳȳ-acȳlo//
ȳ gǎȳȳēŝte dȳpǎ ȳȳa/ aprȳnde lumȳhȳȳ ŝi cum zȳc sǎ pregǎȳēŝc dē bucǎtē ca sǎ
fǎcǎ pomeȳnǎ ŝi odǎtǎ... cǎ-z mȳltȳe obiȳēȳȳȳ//

[Da sara, oamenii?]

sára apăi s-adună la Țo... [k] s-adună mai mult la Țoláltă ș-apoi zîce că s-o adunát în privéd'Ț/ așá zîce//

cîn îi la-Țgropăcûnē/ așá cum d'inē/ pópa l mormînteáză/ fáce pomeánă așá// la noi púne-așá o... níște lîémne și mäsă și [k] miēsă mûltē și púne-acólo mîncărē...// nú știu tot dē-a rîndu așá//

[Da numa cum îi aicea!]

nō așá// apăi după tuátē álea să duc acólo ă... de-l Țngropă și după cē l-o-Țgropát să-ntórnă nápoi ș-atúnca púnē mîncărē// ș-atîta-i/ nu-i nu știu cîne știē cē//

îel îi greu la Țom atúnca//

iulie1959

marína gros [a lui Ion], [59 de ani]

[A II, ILIL_AF_0061, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

fînu să-l púneȚ pe-un par

[Da la nuntă?]

dómlē/ dumnevóștă dućēȚi-vă pē la tódor móra// vă dúceȚ// pe îel să-l întrebát dē-ăștea că îel o fost mútu/ vórnic// apăi îel știē de la... [k] diȚ_cap pîná-n t'icôrē//

[Intervine fiica informatoarei și o întreabă ce să ia la colibă.]

drágu mámi/ núma dacă Țo bucată dē pt'ită/ c-acȚólo îćștē dē tȚótē álea dē mîncărē// núma t'ar Țo bucată dē pt'ită/ cárnē îćștē// da să îē ca să mai rămîē ș-acî// îćște cēvā c-am întrérúȚ//

[PuteȚi vorbi!]

nō cē bînē ca vorbím acî// pă acólo vă trézîȚ cu dē-ăștēȚ//

[De astea ne trebe!]

dē-ăștēȚ cum vorbd'im nȚoi// nō/ cum zî_măriē atît/ să îē Țo bucată dē pîné și dē-ălelálte sînt acȚólo la cȚol'ibă// nȚoi așá zîcēm/ cȚol'ibă// grēblă_Ț'os cîȚ pȚoȚ și pui pe-un par// să-Ț spui// páru cáre-Ț împlîntát acólo dî_susȚ să-l îē și să-l cobórî acî la aîćșȚialált prepelić// să nu mai faș... că acólo-Ț preā îndel'ēte la [k] dē cînē triēce pe pȚotîéc// apó Țo dátā îȚ preā aprȚópē de pȚotîéc ști... prepeliću ála// și [!] tu să.../ acúma zîc/ să-mplînt páru

acoló mai lîngă ేశtialalt̨ și să faĉ [k] de-acoló fînu să-l aduĉet̨ aĉi// nu-
d'ēpártē/ da trábă adús mai iŋcōăĉē/ nú acŭólo//

páru-î afără lîngă colíbă// tŭot afără//

páru-î afără/ da-î dî_sus de pŭotîéc//

îi núma dî_sus de cŭolíbă//

dî_sus de pŭotîéc/ de răzór//

páru-î núma dî_sus de cŭolíbă// să puî um_par...//

páru-î împlîntátŭ acŭólo únē-î fînu/ núma-l iĉ și-l împlînt̨ mai la válē//
acólo-î lîngă [k] aprópe de ేశtialalt̨// să nú mai šîiĉ acólo// apó fînu-l aduĉet̨//

apó/ drága me/ dăcă sînt tri plŭoscŭŋē/ da io nu crēz că-î mai mult/
dăcă sînt// da/ măriĉ/ să tē duĉ că să zd'îĉēštîē și-l púneĉ pe-un par//

nŭ/ de-aștea vorbd'im//

iulie1959

marína gros [a lui Ion], [59 de ani]

[A II, ILIL_AF_0061, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

am_fost fátă în răzbói

io am_fost fátă în răzbói// apăi să vă spuî de-atúnĉ// apăi n-a h'i vójē//
cîn am fost [k] io am_fost dē pátrusprăzăĉe anî atúnĉ și în tímpu
răzbóifului n-avēm ĉe să făĉem acásă că nu mai iĉrá níme// și așá că mai iĉrá
[k] ĉēteám mult pî bibliotîécă// iĉrá bibliotîécă mărē a șcól'i ș-ápă ĉiteám dē
múltē orî așá/ povîĉēštî/ da acúma nú mai štiŭ níńíc//

și dúpă ája s-ŭo terminát cu răzbóiŭ... ș-am vinít acásă/ m-am măritátŭ//
iulie1959

marína gros [a lui Ion], [59 de ani]

[A II, ILIL_AF_0061, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

ŭo venít ŭo pluăiĉ mărē

cînd ŭo venít ŭo pluăiĉ... mărē/ pe la noi nú așá venít// o venít ŭo
pluăiĉ...// pe-acólo pe úndē-am_fost/ n-o venít așá mărē/ da ŭo ploŭát pe-a-
ĉî_sus/ pe riŭ și am_vint acásă//

da niê n-uo fost uo pluăie aşe pe la noi mărê/ şi cîn am venît aci ieră
tuot uo apă// şi o-nêpút să scādă şi venê liēmne pe rîu şi m-am dus ca să prîz
liēmne// şi cîn uo fost acólo/ m-am dus aci pe lûozór şi cîsă prîz/ am prîs aşá
ca uñ_cărúť dē liēmne// aşá uo fost// şi núma am_văzt că crêştē ápa to_mai
mărê/ to_mai mărē pînă cîn uo venítu// io ad'já am_fuj'/Zít încôcê şi liēmnele
li-o luúát ríu//

aşá că ni-o uocălit şi căsa/ tēmnița uo umplút-o ş'-alîca áşteá uşî ieră
[mai departe? – întreabă informatoarea] apruápē că aíca din áşteá uşî să te-nêc//
ş'-aşá ã_scăpát cum am putútŭ dē-am fuj'/Zít// şi cîn uo [k] dúpă ája.../
dúpă ê-o mai venît trunk pe dúpă căsă/ s-uo băgát piñ_cucurúz liēmne marî//
ş-am avútŭ uo clócă cu puî su trîēpte// sí álea uo plēcát pe apă la válē//

aşá că atúnca uo fost un mărē perícól// ísă dúpă êe s-uo scăzút s-o [k]
uo fost un nāmól pînă-n jerúnk// c-aşá uo fostŭ//

iulie1959

marína gros [a lui Ion], [59 de ani]

[A II, ILIL_AF_0061, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

uo venît ápa êea mărē

uo venît ápa êea mărē atúnca cînd... dēmúlt... nú ştiu de cît anî// va şî
vo... // líťă¹⁴²/ uóre de cît anî uo fi de cîn uo venît ápa êea mărē//

pátruşăptē/ pátruşuòpt//

în pátruză şi şăptē cîn uo vinît ápa êea mărē şi căsa mēē uo fo_kar prima
lîngă rîu// căsa mēē kar lîngă rîu// şi uo fost um_pod aci kar lîngă căsa meă
şi cîn s-uo... cîs-uo rupt cuotîētu la puod/ şti/ căşıta ája ş-uo rupt de la puod/
ş-atúnca s-o rupt şi de lîngă căsa meă lócu şi s-o făcút o gruápă mărē lîngă
căsa meă//

uo fost o sálcă mărē/ am lăsát-o io ca să ájbă grîjă de căsă/ o sálcă mărē/
gruásă// şi cîn uo venît ápa dē-acólo de la puod de s-uo rupt puódu/ uo dat
î_sálcă ş'-o vrut să dobóre şi sálca// s-uo băgá_pe su sálcă ápa mărē şi nú
puteă répede ca s-uo ja// nú puteă répede ca s-o ja// şi n-o putút-o répede ca

---

¹⁴² Hipocoristic.

s-o ȧa ŝi sǎ [k] atúnĉa dǎcǎ o lua sálca sǎ țípá ápa su cásǎ// ŝ-așá cǎ s-o ȧopǎĉít ȧo țírǎ ȧ_sálcǎ áġa// ȧómini ȧo pus túfǎ mǔltǎ acólo lǐngǎ sálcǎ/ ȧo púsȧ lémnĉ mǔltĉ acólo-n túfǎ ŝi s-o făcút apǎġ núma...//

cása n-o luat-o/ ȧo rămás așá pe mǎržinĉ ŝi ȧo rămás [k] s-o făcút așá ȧo grópǎ mǎrĉ lǐngǎ cásǎ dĉ/ [k] dǎcǎ tĉ ȧítǎġ de.../ [k] dǎcǎ cǐrligǎġ cása-ȧ grǔǎpa áġa/ apǎġ din drum nú sǎ mai vedeǎ cása// așá grǔǎpǎ mǎrĉ s-ȧo făcútȧ atúnĉ lǐngǎ cásǎ//

apǎ am avút ȧȧ_cotlĉț nou/ am avút așá ȧȧ_closĉț fǎġ ŝi mi lȧ-o luat tȧtĉț// ŝ-un nuc mǎrĉ/ fǎġ am avȧ_lǐngǎ cásǎ/ l-o luǎt// ŝ-apǎġ s-ȧo făcút o grǔǎpǎ mǎrĉ// dup-áġa ȧo trǎbuí_sǎ... sǎ bag un plátġn pínǎ sǎ astȧp ȧǎrǎ grǔǎpa ĉĉȧ mǎrĉ//

iulie 1959

iȧóna bogdǎn, [51 de ani]

[A II, ILIL_AF_0061, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

cricǎlǎ

fac_fȧócu// fac_fȧócu sǎ puġ diĉ colġĉșǎ/ da trĉbĉ-stalát ĉȧónu ġntȧȧ// puġ ápǎ/ puġ sǎrlĉ/ puġ fǎġġǎ ŝ-o las sǎ h'árbǎ colġĉșǎ/ multișȧór// o mĉștec cu meștecǎȧu ŝ'-apóġ puġ cǎrnĉ// tai cǎrnĉ sǎ puġ cricǎlǎ/ sǎ mȧġcǎm// adȧc ĉĉvǎ acritȧrȧ/ crastaviġĉț/ ŝ'-apóġ sǎ mȧġcǎmȧ// pǎġ púnĉm pe mǎsǎ sǎ mȧġcǎm acȧma// adȧcȧ furcȧȧțǎl'ĉ// puġ fǎrbǎ sǎ h'árbǎ cu bínĉ cu pȧostǎġa// apǎ ȧo puġ alġĉa pġe mǎsǎ/ ȧo cȧrǎț/ ȧo spġǎl/ ȧo aġĉesc/ ȧo puġ alġġa/ ȧo puġ sǎ sǎ h'árbǎ// mai adǎȧ acólo ĉǎpǎ o țírǎ sǎ sǎ h'árbǎ așá/ puġ ȧo țír dĉ ũșóřĉ/ pȧȧ nġșĉ ardĉġcǎ/ ĉĉvǎ ĉȧșĉț/ noġ așá zícĉm ĉȧșĉț/ puġ acólo ca sǎ đĉa gust bunȧ/ ŝ-apó h'ġĉrb pínǎ-ȧ h'ártǎ//

dȧpǎ șĉ-ȧ h'ártǎ ȧo prĉgǎțĉș/ ġȧ fac ũ_rġntǎș/ puġ ȧo țírǎ s/zmġntġnǎ/ ȧo acrġĉș cu róșȧ/ puġ ȧóȧǎ// ġl bat/ ġl batȧ/ puġ ȧo țírǎ sǎrlĉ// ġl las ȧo țírǎ...// bag acȧoló ŝ-apóġ ġl las...// ġl las ȧo țír_sǎ h'árbǎ/ sǎ đĉa ȧȧ_clȧócot/ ŝ-apǎġ ġȧ prĉgǎțġtǎ// ȧo púnĉm la mǎsǎ//

iulie 1959

mǎrina tóma, [66 de ani]

[A II, ILIL_AF_0061, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

cum fac pînă

vrău să fac pînă/ că n-avem pînă// ȧu fălină dî_sacŭ/ făcăm trei pînă că
mai multă nŭ fac ŭo dată/ că pŭti că să strică// fac^u mai puțină// ŭo frămînt//
bagŭ ũ_aluăt/ cîn am/ şî drojdiŭŭtă// puĭ vŭo dŭuă// frămînt bînă/ bînă/ bînă//
dăm fŭoc la cuptŭrĭ/ c-avem cuptŭrĭ alĭca// ŭo pŭnēm să să cŭocă ş-ăpăĭ
ŭo scŭŭtēm cu lŭopătă// ŭo lăsăm^u un ăas şî jumătătē ş-ŭo scuătēm/ ŭo pŭnēm
pe măsă// mîncăm şî căldă//

cu-acēlaşi aluăt făcēm şî pŭotăĭ cu ăapă/ cu curĕk/ cu prŭnē/ ş-ăpo
mîncăm atŭncă cald aşă//

iulie 1959

mărina tŭma, [66 de ani]

[A II, ILIL_AF_0061, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

mă găt să mă duc la biserică

mă scŭŭl/ mă gĭăt^u să mă du_la biserică// nŭ mînc să mă du_la biserică
şî mă duc să mă-mbrăc acŭma cu hălnile noi/ ălea rŭomîneşti/ frumŭsă căre
le am ĭo//

mă-mbrăc cu ĭiē/ ȧu pe dedesŭpt ŭo fŭstă/ să nŭ mărg nŭm_aşē/ nŭma
cu ĭia/ puălele pe deasupra/ şŭrŭlă'ē/ ălea ale mēle de postăv/ ŭindisĭtē cu
nēgru/ ŭindisĭtē cu ăŭocănēlē/ cu gătă făĭnă/ plămĭnē cu ăocănēlē/ cĭrpă
neăgră-ŭ_cap^u cu ăŭcurĭ// aşă să puărtă pă/ē la nŭoi/ păpŭc.../ j'umătĭlăŭ aşă/
ăorăkĭ nēgrĭ pŭort ĭēŭ//

iulie 1959

mărina tŭma, [66 de ani]

[A II, ILIL_AF_0061, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

[Ce avem prin gospodărie]

acŭma ȧu ŭŭ_căēr/ ŭo fŭrcă să mai tŭorc că plŭuă// şî ăe să fac ăltă//
să mai tŭorc_ălă//

ŭăle am de căre să fa_mîncărē// am tăvē/ dŭuă tăvē/ maşĭnă dē pisăt^u
cărne/ văsă/ blĭde// am... am fĭēr de călcăt// la noi ĭi mai zĭce şî ticlăzăŭ//

mămăliga Țo mestecăm cu mes/ștecăȚu ș-o topălim cu cuțitu// cu ástȚe
răzulim píta//

străcurățuárea cáre străćurȚ arintășu//

săcătȚȚ// meȚúťă// am píě ȚělȚ// píěre am pí_mięȚúťă/ ardȚcă/ cȚi/ cȚ
trăbuȚȚ//

[În grădina de după casă ce puneți primăvara?]

pȚostățȚ/ mázlăre ș-apó să fac// grúmpeňě avȚm sȚ/ămănáte/ florȚ/ vo
doȚ pruni/ mȚeri/ nuc avȚȚm/ strúguri/ vȚľťă dȚ strúguri//

iulie 1959

mărina tóma, [66 de ani]

[A II, ILIL_AF_0061, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

cȚ_să nășȚe uȚ_copȚ

ȚȚ ȚobićȚȚu áșă că.../ cȚ_să nășȚe uȚ_copȚ stă cam... cam Țo săptămână
cu Țel/ dácă-Ț sănătȚós copȚlu// vez tu că...// stă cam Țo săptămână cu Țel pă
úrmă Țl botȚáză// Țo săptămână/ dȚuă/ apă-l botȚáză și pȚ urmă-l... cȚ sȚ zȚc
Țo...//

iulie1959

ȚȚȚna bogdán, [51 de ani]

[A II, ILIL_AF_0061, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

comúna nȚstă

n-ávem dáte áșă// n-ávem cum să spúne/ mai pe domnȚȚ Țo țȚră mono-
grafia comúnei nu ȚȚste// Țsă comúna ásta a nȚstă/ șugágu/ ȚȚ mai mult formát
din ȚáminȚ fujínd// alȚca/ áșă spus/ trăȚau móși noșȚȚ// cȚȚ mai mult Țs venȚȚ și de
dȚȚcolo de péște munȚȚ/ da cȚȚ mai mult Țs venȚȚ de pe vátra múreșului// veneáu
vára cu vítele pȚ-aȚc [...] și rămȚneau și șȚ-au făcút colȚbȚ și áșezărȚȚ//

comúna ásta a nȚstă țȚne de săsćórȚȚ/ nu-Ț [k] săsćórȚ ȚȚ a mai véke
comúnă de pe ápa ásta/ de pe ápa sébeșului/ săsćórȚȚ// alȚc Țo fost tot hotáru
comúnei săsćórȚ pȚná și-n munȚ [...]/ nu șȚȚȚ pȚn cȚ an Țo luat fȚíntă șugágu//

iulie 1959

Țónu lu filip, [68 de ani]

[A II, ILIL_AF_0061, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

Âine ȝi-o fost ȝnvăţătorî

pă Âine ȝi-o fost ȝnvăţătorî//

Ȟo fost únu ȝánĉa şi únu/ am uĝtát/ nu ştiȝ cum l-o kĉmát//

pă cĝţ aĝ aĝ fost//

pátru aĝ//

Ȟo fost vo pátru aĝ/ pin Ȟo míĝ şápte súde şi ĉevá/ da ĉetĉşte ş-acúma//
da să vez/ bătrĝnu/ aşá d'e bíne s-Ȟo păstrát d'e ĉitĉşte fářă Ȟokelárĝ şi áre nóuăzĉĉ
de aĝ// zĝĉe că acúma am ȝncepút să nu mai văz bíne cĝnd/ zĝĉe/ [k] núma dácă dă
suărele la fereăstă mai poĉ ĉitĝ// dácă nu dă [k] cĝn nu-ĝ suăre/ apă nu poĉ ĉitĝ// ĝĉl
ĉitĉşte cu lítere/ de-álĉa vek/ lítere bătrĝne/ kirĝle cum ĝĝ spúne//

sĝnt mult ȝáminĝ bătrĝnĝ// trecút de nóuăzĉĉ de anĝ ĝs puĝĝnĝ/ da pe la
Ȟóptzĉĉ ĝs mult// sub Ȟóptzĉĉ ĝs mult ȝáminĝ//

iulie 1959

ȝónu lu filip, [68 de ani]

[*] [Informator ocazional]

[A II, ILIL_AF_0061, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

Ȟobiĉĉjurile pe la noi

la núnťă/ alĝĉ la noi ĝn localítate/ símbăťă sára mĝrĝrile trimĝĝte pupezári//
dúĉe púpăza la mĝnreăśă// dúĉe púpăza acólo// púpăza-ĝ un_colác máre/ pă-ĝ
mai zĝĉe púpăză// ĝĝ púne acólo la mĝnreăśă níşte păpúc fajĝnĝ/ mai... [k] banĝ/
mai múlťe dárurĝ cu căre Ȟo ĉĝştĉşte// să dúĉe la mĝnreăśă// la mĝnreăśă-ĝ lúme
múlťă acoló/ ĝĝ lúme múlťă acoló/ şi ĝĝ... [k] cĝnd ajúnĝe acólo ĝs cĝţva fiĉórĝ pe
căre trimĝte cu púpăza/ priĉĝenĝ de-ăĝ mĝnreľuĝ/ ş-acoló tre_s-adúĉă mĝnreăśa//
mĝnreăśa-ĝ ascúnsă/ ş-apăĝ ĝ-adúĉe álťa/ ĝ-adúĉe ĝntĝĝ Ȟo fătă ȝarecáre//

ş-áśta-ĝ búńă/ da... şťĝĝĉ că nu-ĝ mĝnreăśa//

mĝnreăśa de-ĝ mĝnreăśă ĝĝ púne colácu ála pe cap aşá/ ĝĝ vornĝĉşte acoló
un flăĉău/ un băĝát căre-ĝ mai deşťĉpt// şi áśta-ĝ sára/ símbăťă sára// [...] şi dúpă
acĉĉe/ dumĝnĝcă să cunúnă şi dúpă cununĝĝĉ apă urmeăză núnťa sára//

la núnťă să fac mĝĝĉărĝ Ȟobijnuľĝte/ ca-n localítate// şi ĝĝşte on vórnĝc
căre condúĉe núnťa şi pe la [k] cam pe la Ȟóra únu din nuăpte atúnĉ să fáĉe
ĉĝşťĉă/ ĉĝşťĉă/ adĉcă dárurile/ dárú/ atúnĉa să dau dárurile căre ĝs poftĝĝ la

núntă/ cáre vin la núntă/ cáre cît vrîe// úni dau banî/ úni dau hájne/ cáre cît
puáte/ nu-î obligá_să dea únu ca álту/ cáre cît puáte// și núnta țîne/ de Țobiței
așá cam pînă lunî pe la anjáză// atúnca apó să duc//

iulie 1959

íonu lu filip, [68 de ani]

[A II, ILIL_AF_0061, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

[Portul]

dác-ai fi ínt-o dumínica alíca la noi să vezî tinerétu cúmu-î de-mbrăcát/
aȚoleó// noi cîn ierám tínerî/ noi ierám [k] avém [k] n-avém păpúc/ umblám
cu Țokínčile/ cu Țokínč núma//

[Cu ce erați îmbrăcați? Descrie-mi portul ăsta până în picioare!]

noi/ cîn am fost noi fičórî așá [...] umblám mai mult cu cȚóarec de línă/
cu păru máre/ cu păru retezát// ierám cu păru frumós/ cu cȚojóc/ cu cȚojúáče/
cu Țokínčă pînă am fost d'e nóuăsprázêce anî/ io n-am umblát cu păpúc/ núma
cu Țokínč// [...] avém cură/ cămlés'/ cămésă de-ăsta romînească/ așá//

iulie 1959

íonu lu filip, [68 de ani]

[A II, ILIL_AF_0061, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

șugágu nost

șugágu ăsta al nost îî compús din mărtiníla/ bîrzána/ árțu/ su kátră/ ji-
dóștină/ tău/ dóbra// șapte școlî avém alíca și cu ája dî_sat/ Țopt// șcuála din
bîrzána și cu a din art/ álea-s școlî de pot h'i și la Țorás/ núma că-s de lemn//
îs de cîte zêce métri de lunğ și de șásă de lát'e// toț vîne de la [k] áștia din
cătúnele áștea/ toț vînē dumínica alícă// iě on adevărát tîrg dumínica alíca la
noi// apái ai avé cē vedé și ai avé cu cîne sta de vórbă//

iulie 1959

íonu lu filip, [68 de ani]

[A II, ILIL_AF_0061, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

am plecá_pe front

am fo în nóuă súde pátrusprăzăce pîná la sid'íu// şi acîa am făcút
instrúcîia şi dē-a [k] după instrúcîia am plecá_pe front/ c-aşá-î tuátă lúmea/
c-aşá iěrá atúnca// acúólo m-úo făcú_prizoniěri// ă_stat în prinsuáre vo pátri
ani// în úo mílě nóuă súde nóuăsprăce m-am întórs acásă/ da m-am întórs cu
şíreă skínări bolnávă// şi ă... am_venít ş-am stat acásă pe pat aprópe ô_an şi
jumátate şi m-am_făcút^u sănătúós//

am deskís úo tí_de prăvălílě după cáre am trălítú/ ne-am cîştigát pînea
pîná în úo mílě nóuă súde pátruză_şi cînē o pátruză_şi pátru úo trăbuí_să mă
supún iar la úo operátîe greă// an_stat în sibí/ î_spítál vo tri luní// m-úo
úoperát^u la cúa... [k] la spáte/ m-o scos úo [k] dóuă veriġ dî_spáte şi mî-o pus
dē-acólo/ úo tăiát úo cuáşte şi mî-o pús-úo acoló// şi m-am făcút bíne// am
vinít acásă şî an_stat ş-acásă vo şásă luní/ n-am lucrát nínică şi dup-acēce am
începút să mişc [...] am începút-o din nou prăvălîia pîná cîn úo viní_tímpurile
de trē_să-nkídēm//

iulie 1959

jónu lu filip, [68 de ani]

[A II, ILIL_AF_0061, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

úo trăzní pe un băiát

aţ aúuzít întîmplárēa cē s-o-ntîmplát iěri alíca/ aláltăiěri// [nu]// n-aţ
aúuzít// úo trăzní_pe un băiát/ un băiát aşá de vo dóuăză_şî úopt de ani//
îñ_cásă/ úo fost îñ_cásă şi l-o trăzníť acólo/ da cása nu s-úo aprís//

iulie 1959

jónu lu filip, [68 de ani]

[A II, ILIL_AF_0061, transcris de Gabriela Violeta Adam]

cū_să cîntă la múorť

cîn úo fost ínt-o vără/ úo veníť alíca/ pe tímpu lu antúonésco/ úo
veni_jără úo delegátîe şi trăbuíá spus tuáte úobićējurile cum să boćesc la
morť/ cum să... la nunť [k] cum să vornicēşte// şi jo am úo verişuáră cáre să

știîlē bîne cîntă pe la morț așă// și m-o-nsărînăt nŭotăriu/ zîce/ mă/ kḗam-o pe verișuára p-acēĵia ca să... să... făcă ĵa ŭō vers/ cum să bočēște la mŭort/ cŭ_să cîntă la mŭort//

am zîs cătă ĵe/

tu/ parașkîlē tu/ úĵte ĉe-ĵ// áșĵia ŭo zîs/ áșĵia de la primăriĵē/ ca tu să făc ŭo [k] să făc așă un vers cu cînt// cum t'e cînt tu la mŭortĵi// zîce

nu poĉ/ mă/ nu poĉ// trē_să-l vāz ĩntîs acĵi/ că dăcă vāz ĩntîs/ apōĵ ĩm fac ĵēu... ĩm fac ĵēu cuvînte căre trēbē/ă// da pînă nu-l vād acĵi/ nu poĉ// nu poĉ să-m fac cînt ca să.../ ĵēu ĩmĵ fac și dŭpă ĩmprejurările căre s-o-ntîmplăt și poĉ să-mĵ fac vérsurĵ/ să-l cîntŭ/ áltfel nu poĉ dăcă nu-l vādŭ//

ĩnkĵpuĵet că ĵē mŭort acĵi pe scîndură și-l vezĵ și cîntă-te așă la ĵēl//

nu poĉ dăcă nu-l vādŭ//

iulie 1959

ĵónu lu filip, [68 de ani]

[A II, ILIL_AF_0061, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

ŭo venít úrsu

ĩn ŭo miē nóŭă sŭte ŭopt ĵērám copĵl// ĵēste un mŭnte șirēanu ș-acólo atŭnc ĵēră/ avēu... avēu apruápe/ nu tótă lŭmea/ da căre vrē să áĵbă avē și plătē ŭo tácsă la stat și avēá ármă/ pŭște de vĵnăt//

ĵēste un mŭnte șirēanu și-acólo ŭo venít úrsu ș'-o luat ŭo vácă// acŭma ŭo mĵncátŭ/ da n-o mĵncát-o tuátă// ŭo mai rămăs din ĵa cam jumătăt'e și ŭo venít doi sātēnĵ [...] căre avēu pușĵi și ĵēráu ší vĵnătórĵi// și ș-o făcŭt sára un pat acólo-ntre níște braz ca să pĵndeáscă pe únē vĵnē ŭŭrsu să-l pŭște// d'i la hŭoĵt/ d'i la cárně//

ĵēĵ s-ŭo pus acoló/ pe zĵ ș-ŭo făcŭ_pátu acólo și cĵ_s-ō-sărát s-o dus și ș'-ŭo făcŭtu pátu acoló și ŭo vinít úrsu [...]// și ásta nu vēde bĵne prĵntre ĉétĵnă/ nu ĵ să vēde bĵne la urs acólo ĵŭos// ĵēl ŭo știŭ_că ŭo venĵ_la cárne acólo jos// nu ĵ să vidē bĵnē și s-o tot ĩntĵns pe pat așă/ s-o tot_tĵns pe pat ca să ĵ să váză bĵne la ŭŭrs// și la un momént dat cum ĉēpu de brad ĵĵ táre/ da cĵ_să rŭpe/ să rŭpe brusc ŭodátă/ s-o ruptŭ// s-o rupt pátu ș-ŭo căzŭt anŭme pe urs acoló [...]

atîta Țo sărit úrsu să h'ju al drácu la depărtáre/ iěl s-o spăriġet/ da s-o spăriġet și iġi//

și iġi [!] iġi Țo căzú_j'os atúnċ și de frică s-Țo sculáġ în piċuáre cáre înċotró Țo fost pus în pártġa ċġġe Țo fuž/j'ít// únu s-o trezít în áltu múnt'e/ ș-únu s-o trezít/ la stîná Țo plecát// ċar nu s-o-ntîlnít// ásta Țo fost o-ntîmpláre//

iulie 1959

iónu lu filip, [68 de ani]

[A II, ILIL_AF_0061, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

un urs ș-Țo luȚát Țo uáġġ

acúma-i ánu/ iġște un munte alíċa în [...] judġtu gorj/ munte cîlcġescu// și fics acȚólo/ dumnezáu să-l bátă/ un urs ș-Țo luȚát Țo uáġġ// și úrși áġa cáre-s de pădúre de brad ís mai fují/ mai sálbátic de áġa cáre iġs mai sus la jineápán// áġa-s mai Țobrázniċ// mîċcă la... mîċcă la uáġa și poġ să-l to_strîġ că n-áre bai// al drácu/ s-Țo dus și-o luat uáġa și mîċcă la ġa și Țo fo níște... níște sportívġ de la sibí și l-o fotografá_cum mîċcă// l-o fotografá_cum mîċcă la uáġġ acólo și nu s-Țo dus/ n-o fuž/j'ít//

iulie 1959

iónu lu filip, [68 de ani]

[A II, ILIL_AF_0061, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

Țo fo la vîná_de urs de tuámná

un uncġș de-a meȚ iġrá vînátorġ// acúma/ iġște un munte bábele// pe tímpu ála iġrá un máre vînátorġ pe múnġi áșġia// Țo fo la vîná_de urs de tuámná// iġl/ únt'u ála a néȚ iġrá vînátor/ fráte cu táta// și iġl o stat susȚ/ dîn susȚ// alíċa mai jȚos iġrá un áltu cáre ġnéċ/ znġċu/ îġ spunġ// și jȚos iġrá únu hartapét// acúma Țo vinít úrsu/ Țo fuj'ít gonáċi cáre l-o scȚos// întîmpláre... Țo vinít Țúrsu și l-o pușcát únu// Țo da_cu púșca// cum Țo da_cu púșca/ úrsu venġ to la vále áșá și s-Țo Țoprít// cum Țo vinít iġl áșá vîndálán cu pușcátúra ċġġa mortálă/ o dat cu [k] s-Țo opri_cu spátġe la un bradȚ// acúma/ ásta

hartapét cáre iěrá din jŭos ŭo vinít iúte să váză// și cum iěrá.../ iěrá-n agoníľě/
trăzê de muárte úrsu/ vîne și dă cu mîna așá în iěl^u//

će-ı nículáľě// ála fáće cu... fáće cu cápu cu iel așá// únt'u ŭo márs acólo//
ásta ŭo sárít...// únt'u ŭo prîs mișcáreă//

fuž măľ večině că te véde/ fuž că țe-ažúnj'e/ fuž că țe-ažúnj'e//

ála fuğé to la vále [...]/ ála ŭo fuží_pîná nu l-o mai aŭuzít pe ásta
strígîn//

iulie 1959

iónu lu filip, [68 de ani]

[A II, ILIL_AF_0061, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

[Documentarea unor noțiuni pe baza chestionarului (I)]¹⁴³

[446/647 casă: Și cum zici că-i spune la asta în care se stă?]

cásă/ [INS.] cásľă//

[Și la una cum îi spui?]

ŭo cásă/ [r.] o cásă//

[Nô, acuma spune dumneata așa cum spuneți aicea: *Am un păr în grădină.*,
așa mai repede!]

am ũ plăr îň_grădínă//

[Așa spuneți: *am ũ plăr îň_grădínă?*]

dacă am iěŭ//

[Spune încă o dată dumneata!]

am un plăr îň_grădínă//

[Da acuma spune repede, știi!]

am ũ plăr îň_grădínă//

[Și acuma doi!]

am doi piěrĭ îň_grădínă//

[Și acuma spui așa mai repede!]

am doi perĭ îň_grădínă//

[Și acuma: *O fost un hoț în casă.* Spune așa repede!]

¹⁴³ Pentru întrebările care fac parte din chestionarul anchetelor din Valea Sebeșului, s-a indicat numărul întrebării. Primul număr reprezintă noțiunea programată în corpusul *Chestionarului pentru anechetele dialectale*, iar cel de-al doilea număr reprezintă numărul întrebării din chestionarul *Atlasului lingvistic român*.

Ŭo fost ũ_hŭoŭ în_cásă// [r.] Ŭo fost ũ Ŭoŭ în_cásă// [r.] [AL] Ŭo fost
ũ_hŭoŭ în_cásă//

[Şi acuma rar!]

o fost un hoŭ în căsă//

[Da la unu care nu-i mic, un om care nu-i mic, cum zici că-i? Un om care nu-i mic...]

ũ_Ŭom înált// [sau...] îŭ nalt aşé/ dácă-î aşé... [Zici că îi... dacă nu-i mic, zici că îi...] Ŭom îná... [k] Ŭom mărě//

[Ş-acuma spune rar!]

ũ_Ŭom mărě//

[Da ce fac eu acuma (anchetatorul bate în masă)?]

ôcănŭ [sau] bat// [io bat; tu...] baŭ/ [el] báte// nŭoŭ bátem/ vŭoŭ báteŭ/ ĭĭ bat//

[Şi el...?]

ĭel báte//

[Da păru-n cap cum îi? Rar sau cum îi?]

pĭăr dĕs/ [r.] pĭăr des//

[Da pomu ăsta care face mere, cum îi spune?]

mĭăr// [Cum?] măr//

[Şi la mai mulŭi?]

mĭerŭ//

[Da în Postu Paştilor nu mânânci de dulce. Ce zici că faci?]

poşŭm//

[Şi dumneata zici că...]

pŭoşŭtĕsc/ tu pŭoşŭtĕşŭ/ ĭel poşŭtĕşŭ/ [INS] [el] postĕşŭtĕ//

[Acuma, de la vorba asta *a putea*: eu...]

poĕŭ/ tu pŭoŭ/ ĭel puátĕ/ putĕm//

[1269/4656 Da cu ochii ce facem noi?]

vedĕm/ [r.] [lento] vedĕm/ [şi eu...] vĭăd/ tu vezŭ/ véde//

[Da astea care ies seara pe cer...?]

şŭĕle/ [şi una] Ŭo şŭea//

[Cum îi ziceŭi la una? O *stea*?]

Ŭo şŭea/ [r.] Ŭo şŭea//

[Îi ziceŭi *şŭe* sau *şŭea*?]

- ștea/ așă-î zîce romînește// zîcê/ am_vă_două ștêle//
 [Uite, da la ăsta cum îi spui? (GEST)]
 ʋăť/k// [Și la doi?] dʋoi ʋăť//
 [4/992 Da ăla mic de găină care iese din ou, cum îi spui?]
 pui dē găjîná/ așé-î spui//
 [La unu cum îi spui?]
 um_pui//
 [Și doi?]
 pui//
 [Da când bei apă și-ți vine rău și faci u/ñh, ce zici că faci?]
 sud'ít/ tu sug/d'ít//
 [Da acuma di la *a cruța*. Io... *a cruța* bani, a nu-i cheltui.]
 ʎo-î cruť/ tu-î cruť//
 [Da copilul atunci de-o săptămână îl duci la popa și-l...]
 bot'éz//
 [Cum?]
 îl botéz/ [ʎo-l botéz; tu-l...] botéz//
 [Da astea, paserile astea din pădure care face hū-hū-hū, hū-hū-hū cum îi spuneți? S-aude prin pădure.]
 nu știu ce fêl// búhă//
 [Nu-i buhă!]
 huhurjéz// ála fáce huhu-hū [!] cîntă//
 [Un huhurez și doi...]
 huhurézî// cîntă cî_să fáce vrêmea búnă//
 [La bărbatul găinii cum îi spui?]
 cʋocós// [Și la doi...] doi cocós//
 [1260/4626 Acuma di la *a îngrășa*. Io...]
 ʎo îngráš/ [tu] îngrășî/ ʎêl îngrășê//
 [Și el trebuie să...]
 să-îngrășê//
 [257/5606 Da la ăsta la care prindeți vitele, cum îi spuneți? Ăla pe patru roate care trag vitele, cum îi spune?]
 carʋ// [și două...] două cáră//
 [Da tot pământul comunei, cum îi zice? Și la tot pământul la un loc... Zic că mă duc pe...]

pe câmp// nŭoi ŭobijnuiím/ noi zîcēm/ că nē dúcēm/ că vezî că h'îjēcărē-î cu...
mă duc î_ársă/ mă duc î_ăța vâi//

[Și o parte de asta, cum îi spuneți? Ho...]

hotár// vezî că noi nu-î zîcēm așé/ că la nŭoi nu-î hŭotár// nu-î spúnē că nú-î//
nu jēs/ștē hotár//

[Da hotar, ce înțelegeți prin hotar?]

únde să pășuneáză d'ítele orî únē... cum zîc/ nŭoi nu obijnuiím așá// pe
hŭotár dácă-s bucăș așă sāmănatē/ hŭóldē și vezî că la nŭoi nu-î așá// ápăi
la nŭoi núma deălurî/ nu-î putēm zîcē hŭotár// nŭoi îî zîcēm așá/ únē-î ŭo
pártē de pășuneáză d'ítele/ acólo mai la deăl/ isláz// la nŭoi nu-î hŭotár/ îî
isláz//

[Da la ăsta cum îi spuneți?]

pahár/ [r.] pähár//

[Un pahar, două...]

paháră//

[Da la viermele ăsta care mânâncă lemn, cum îi spuneți?]

carî/ [r.] carî// îî mîncát d'ē carî//

[Și la un singur vierme...]

carŭ/ așá// îîl iásă de-acólo ca titirîéz/ iásă așá//

[Acuma di la a sări...]

iēu sai/ [tu] sai/ [el] sáiē//

[El ce face?]

sárē//

[Și el trebe să...]

să sáiē//

[Da lemnele astea care le bateți în pământ, lungi, știi, nu groase, așa subțiri,
mai ales la gîîē să púnē...]

la gîîē... aîîca așá-î zîcēm/ parî//

[Și la unu...]

um_par// să vă spun// la mázlărē noi zîcēm hîlărág// hîlărág... dácă-î púnēm
nŭoi la mázărē de s-acățā pe iēl sus// nu-î zîcēm că mă duc să puî parî// mă
duc să puî hărágî// la áleā róși/ ba da/ da și nŭoi tŭot așá lē zîcēm parî/ da
la cárē să pun la mázlărē zîcēm hărágî//

[Acum di la *a muri...* eu...]

mori/ [tu] mori/ [el] mǔără//

[El trebe să...]

mǔără//

[Da un om care nu-i rău, cum îi?]

Țom bun//

[Doi oameni...]

bunǐ//

iulie 1959

marina gros [a lui Ion], [59 de ani]

Anchetator: Grigore Rusu

[A II, ILIL_AF_61, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

[Documentare unor noțiuni pe baza chestionarului (II)]

[Cum spui dumneata la ăsta? (Gest)]

uăt'iu [art.]// [La unu îi spui.... și la doi?] uăt'/ ~//

[4/992 La la ăsta mic care iese din ouă când clocește găina?]

puǐu/ [doi] puǐǐ//

[1248/4577 Da cu cuțitu ce faci?]

cu cuțitu tai//

[Ce faci?]

tai cu cuțitu// [eu] tai/ [tu... a doua persoană] tájě [k] tai/ [el] tájě//

[Da la ăsta care fură...]

ăla-ǐ hǔoǐ// [și mai mulți...] hǔoǐǐ//

[103/1006 Da ăsta mic când îl fată iapa, cum îi spune?]

mǐzu [art.] [Și la unu cum îi spuneți?] mǐz/ [la doi] mǐnzǐ//

[28/1002 Da la bărbatu găinii...]

la ba/ărbátu gălǐni/ ála-ǐ cǔocós// [Și mai mulți...] cǔocósǐ//

[1260/4626 Da cu un porc când vrei să facă slănină mare, ce faci cu el?]

îl ȳgrăș// [Ce faci cu el?] ȳl ȳgrăș/ ȳ dai de mȳncăre să-l ȳgrăș// [eu ȳl...]

ȳgrăș/ tu l-ȳgrăș/ ȳl l-ȳgrășă//

[El trebuie să-l...]

să-l ȳgrășě//

[Da când bei apă și îți vine să faci hâc, ce zici că faci?]

atún̄ca rîgîi// [Nu, nu! Faci hîc!] sud'îtu ăla// [Ce zici că faci dumneata?]
sud'îţ/ ~/ sud'îţă// [El trebuie să...] sud'îţă//
[Da un copil, după o săptămână, ce face cu el? Îl duce la popa şi-l...]
îl bot'áză//
[Dumneata trebuie să-l...]
să-l bot'éz//
[Da la un om bătrân, cum îi spui?]
bătrîn [sau...] bătrînu [art.]/ [Da altfel, *mo...*] móşu [art.]/ [La unu îi zici...]
moş/ moşî//
[Acuma de la *a cruţa* mă interesează.]
cruţ/ ~/ crúţă//
[El trebuie să...]
îel tră/ébuje să crúţă//
[Da este o pasăre în pădure care face huhu-hu, huhu-hu...]
huhuriézu [art.] [Şi mai mulţi...] huhuriézî//
[Da un om care nu-i mic, cum zici că-i?]
om máre// [Mai mulţi îs...] ăáminî marî//
[Da cu ochii ce facem noi?]
cu ăák/t'i vedém// iěu văd/ tu vezî/ iel véde/ noi vedém/ voi vedét/ iei văd//
[Şi ei trebuie să...]
să vádă//
[Da asta care se seamnănă aşa des ca cânepa, ştiţi, da-i mai fin, mai subţire la
fir, cum îi spuneţi?]
noi i spúnem lín//
[Da noi împreună toţi ce suntem? Noi trei.]
sunt'ém ăámenî// sunt'ém trei ăámenî//
[Da asta care faceţi din smântână?]
únthu [art.]/ [Cum îi spuneţi?] ăunt//
[Da asta în care stăm noi?]
iě cásă// [Şi mai multe...] cásě// [Şi una, o...] o cásă//
[Acuma uite, să-mi rosteşti aşa cum se spune aici: *Am un păr în grădină*, da
repede.]
am un păr îñ _grădină//
[Ş-acuma rar...]

am un pîăr în_ăgrădínă// [Și am...] am dŭoi perî în_ăgrăd'ínă//
 [Și rar asta.]
 am dŭoi pîerî în_ăgrăd'ínă//
 [Acuma altceva: *A fost un hoț în casă*, iar așa, rostit mai repede.]
 a fost un hoț în căsă// [Mai repede...] a fost ũ hoț în_ăcăsă// [Au fost niște...]
 au fost niște hŭoț în_ăcăsă// [Și-acuma rar...] au fŭost niște hŭoț în căsă//
 [A fost un...] a fŭost un hŭoț în căsă//
 [Da păru în cap cum îi? Îi rar sau cum îi?]
 păru-ŋ_cap depínd'e// la úni rar/ la úni d'es//
 [Acuma de la *a putea*. Eu...]
 îĵeu pot/ tu poț/ îĵel puáte//
 [Încă o dată!]
 îĵeu pot//
 [*Pot* se apune aici în sat?]
 poĉŭ/ ásta-ĵ_cuvíntu locál//
 [Da pomu ásta care face mere, cum îi spune?]
 mîăr// [doi] merî//
 [Da în Postu Paștelor, oamenii nu mănâncă de dulce. Ce fac ei?]
 mîŋcă post// [Și zici că oamenii...] ŭámenî în postu páștilor mîŋcă pŭóstŭ//
 [Și pos..., de la *a posti*...]
 îĵeu postîésc/ tu poștîéști/ îĵel postîéștĕ//
 [Da astea care apar seara pe cer, mici așa...]
 st'ĕl'ele [pl. art.]/ st'ĕl'e// [Și una...] st'ĕ//
 [Așa să spune *st'ĕle* sau *ștĕle*?]
 am văzt ŭo șt'ĕ// [Și mai multe...] șt'ĕl'e//
 [Și când dumneata trebuie să mergi așa și nu-i pod peste apă, ce faci?]
 saĵ péște rîŭ/ péște apă//
 [Acuma de la asta... io...]
 ĵo saĵ/ tu ~/ ĵĕl sáre/ [noi] sárím/ [voi] sárít/ ĵi sar//
 [Și ei trebuie să...]
 să sáră// [*Să sáră* sau *să...*] să sájĕ/ așá-ĵ_locál//
 [257/5606 Dar ásta care prinde vitele la el, pe patru roate, cum îi spuneți?]
 cáru [art.]/ un car/ dóŭă cáră//
 [Și locu așa... tot locu comunei, cum îi spuneți?]

hʉotár// [Și mai multe...] hʉotără//

[Da asta din care bei *d'in*, cum îi spune? Din sticlă.]

cîncěu// [Nu, nu, nu!] [k] pahárʉ/ [Și două...] pahără//

[Da *d'îrmele* ăsta care mănâncă lemn, știi care intră-n lemn și mănâncă lemn?]

carî le spúně// [Și la unu...] carʉ [k] carî//

[Acuma de la *a muri*. Eu...]

îěʉ mʉor/ tu mʉorî/ îěl mʉóre/ noî murím/ voi murít/ ieî mʉor//

[Și ei trebuie să...]

să muără//

[Da acuma un om care nu-i rău, cum zici că-î?]

om bun// [Și mai mulți îs...] ʉámenî bunî//

iulie 1959

îónu lu filip, [68 de ani]

Anchetator: Grigore Rusu

[A II, ILIL_AF_0061, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

Câlnic

lîna

túndem uóile/ pi úrm-o spălám^u/ o scărmînám^u uo púnem^u la sóre să să
 úșce/ o meștecám^u/ meștecám níța cu lîná/ o dúcem la mașínă și-o kîep-
 tănám^u/ o trécem la mașínă/ o scărmínă ș-ápăi o fáce cájeri marî// uo adúcem
 acasă/ o fácem cájeri níci și dup-acéia uo púnem î_fúrcă și tuórčem și mai
 gros^u/ și mai supțîre//

fácem și háine la bărbát și țole/ stráie//
 octombrie 1949

mărije uánca, [51 de ani]

[A II, caiet 1, p. 1, transcriere: Ștefania Pop]

am ũ_năcáz

am ũ_băiát de șeptesprezăce án/ n-ar mai h'i fúost/ și mă súpără mult^u//
 uăcără táre/ dŭómne/ dŭómne/ ț-î frică sâ stai lîngă iel// ș'-a fáce dumnezău
 nilă să-l mîngăie/ să-l ũntórne că noi nu putém/ că dî_çe zîcem to_mai táre
 să mîniě// ne-am^u băgát^u bôlă-n uósă pîntru iel^u// o fúost bolnáv^u cîn uo fúost
 níci/ ș-ô-nșkinát^u/ i-o rămás čevá putrej'íune de la skínele ála ș-o rămás sîn-
 dăcŭós^u// că și ieu ā_fo_to_bolnáv/ tuáte le-am suferít^u și ieu//

cu uómu ā_trái_destúl de bîne// cîn ā_fŭos_de nóuăspreče ai/ m-am
 măritát^u// bîne destúl ne-am petrecút ũ_teneréțále nóstre// ne-adunám^u și
 bêm și cîntám^u la șázătorî// odată făcém plăcînte pe cuptúrîu/ lăsám fŭúrca și
 jucám^u/ mîntèn jucám de-a čizma//

octombrie 1949

mărije uánca, [51 de ani]

[A II, caiet 1, p. 2–3, transcriere: Ștefania Pop]

de-a cîzma

puî dʒóuă ísă/ muiéri/ jʒos^u şi ieî cîzma de la cápotă de jos şi dai la
cur^u// cáre lovéşti mai táre/ cîştígă gínársu//

octombrie 1949

mărije uánca, [51 de ani]

[A II, caiet 1, p. 3, transcriere: Ştefania Pop]

de-a rîşk/t'itʒóru

să leágă dʒóuă ínsă cū lepedeu pe la briu şi úna să súje de-a cālăre ş-a-
pói álea dʒóuă să tot ŋkínă ca cum dápănă// ája cáre-î cālăre áre o bítă cu o
uálă ş-ápă uála/ cî_să-ntórnă-ndărăpt^u/ fáce tãŋg// ş-ápă cáre vrę să căştij'e să
lásă jos^u// cáre să lásă mai iute jos^u cîştígă čevá// da íele nu ştiu úna de álta
că cáre cum să lásă jos^u// acēja cápătă pláta če o vrę muiéřile să-î de//

octombrie 1949

mărije uánca, [51 de ani]

[A II, caiet 1, p. 4, transcriere: Ştefania Pop]

núnta

měre ficóru cu tátă-so dacă áre tátă o cu ũnk/t'íeş^u şi mēre la peţit^u la
fátă şi-o čere la păřint// apăi să-ŋtălėje cum le-o dă şi če-î dă la fátă// apă după
ája să dug_la primărije/ dup-acēja la dom_păřinte ş-ápă iar la primărije la
cununije la tri săptămîńi// apă i să cunúnă şi gín acásă// dumíneca să cunúnă
la besérică ş-ápoi gín acásă/ púne mîŋcáre/ če făčem pe la noi/ zúpă de tăjeţái/
cárne şi sos^u şi friptúra şi sára vérză [k] curék/t'íu la nézu nópti/ cricálă/
tocánă/ ş-ápă de cătă zíuă zámă ácră/ apă... beutúra cîtă vręu şi gín şi gínát//
ápă-î petrécere/ jócuri cáre cum le pláče/ cu četerášî mult// noi am avú_cînc
četeráš ca bojeri/ pe liconomije//

lunî dimineáta pleacă pî_sat ʒospetáni cu tújca/ čevá mohándă dî_lemn
de s-adúnă copii ca la comédje/ după gínárs// dacă pleacă apă nu mai gín tʒot
uŋdărăpt^u/ úni să-mbátă/ rămîn cáre pe unde pʒot// mai gín cáre-î adúc^u putéřile//
octombrie 1949

[Maria Dăncilă, 25 de ani]

[A II, caiet 1, p. 5–7, transcriere: Ştefania Pop]

o-ntîmplăre

cum nî-o furăt niște bani! Țodată... am plecat^{tu} la sébeș la tîrg să-n cumpăr niște hăine// cum^{tu} am ajuns acolo la tîrg/ m-am unțîlnit cu niște prêne și iele m-o rugat^{tu} să mă duc cu iele înt-o bôldă să-și cumpere ceva// ducîndu-mă cu iele/ am unțat unde mi-am pus bani/ am lăsa_dasăji dăselegăt acolo în bôldă/ o foz_umbulzore/ și cîn am^{tu} ieșit afară de-acolo m-am pomini_fără bani/ m-am întors îndărăpt în bôldă/ am căputat pe-acolo-n dreapta-n stînga/ n-am mai găsit nimic pînă-n zîua de az//

am plîs căta prênele mele și le-am^{tu} întrebăt/ acú ce să mă fac^{tu}// iele din bunăvoînța lor^{tu} mi-a da de la iele niște bani ca să nu rămîn de tot ũ_págubă/ pένtru că iele m-au tot rugat să mă duc cu iele// am fos_tȚotă zîua năcăjită pin tîrg^{tu}// iele și-au cumpărăt ce-o vrut/ ieȥ am vint cu nimic_acasă//

dăc-am vint acasă/ m-o-ntrebăt muma că ce nî-am cumpărăt de la tîrg^{tu}// io n-ă_știut ce să zic^{tu}// întîi^{tu} am vru_să minț^{tu} că nî-o fos_frică că mă ócără/ dără to_m-am gînit să-î spuî drept ce-am pățit^{tu}// am^{tu} începú_să-î spuî așa cum o fost^{tu} ș-apăi núma n-o zis nimic de-asta ș-am rămás amîndouă năcăjite și gîndindu-ne că cîne nî-o h'i furată bani// de-atúnca pînă-n zúua de az am grîjă cîn plec^{tu} de-acasă//

octombrie 1949

[Maria Dăncilă, 25 de ani]

[A II, caiet 1, p. 8–10, transcriere: Ștefania Pop]

[La cules]

dimineăta plecăm^{tu} cu căru cu boi la cules^{tu}/ puneăm cūcur! la boi în_corne și plecăm// fićori și copii căre ierau mai mărișori! iș împleteău de gícuri! și pomneău de id_lua aȥúzu pe căle pînă la viie// acóle ne-apucăm^{tu} de culés^{tu}// ieram culegătore și únu căre ducă buotú_spáte ș-apă-l încărcă-ȥ_car// buotășu strigă cîn ierá sus^{tu} în_car// să mai pácălėu//

o pícălă/ s-ascultăt ȥómini bun! buotășu lu dăncîlă az dimineăta o mîncát mázăre ș-acúma-l dóre búrta//

răspundė ă/alălănt ȥapói/ áltă pícălă//

dacă găţan_de-a culéje/ sára/ cîn venîám acásă/ tăiám o gîţá de víje cu strúgur! încărcátă/ o legám pe un par mai lung^{tu}/ ne suiám t^{tu}ot în_car sus^{tu} şi plecám acásă// b^{tu}otáşu cu gîţá în mîná şi noi culegătórele şi cu b^{tu}otáşu t^{tu}ot venîám cîntîn şi rîzîn şi bucurós' c-am gătá_de-a culéje//

vením acásă/ púnem culésu/ bobóşele/ acéja ce se zdrobéşte/ le púnem^{tu} pe t^{tu}asc^{tu} şi le stórčem să scótem gín// dúcem m^{tu}ústu în kímniţă/ îl bágă-n búte şi avém grîjē de iel cîn h'jérbe// nu-l astupám^{tu}/ nu-î púnem d^{tu}ópu/ că dácă-l astupám^{tu} cîn h'jérbe plejnëşte búţia// dácă h'jérbe mai depárte să fáce gín// dúpă dóuă lunî îl trájem în áltă búťe ce-î límpede/ iar ce-î túlbure/ drójdile/ fáčem rakíu dī_jéle//

din ce rămíne pe t^{tu}asc de la must le púnem ínt-o búťe/ le astupám^{tu} cu pámînt^{tu}/ le lăsám vo d^{tu}óuă lunî să h'jərbă şi dup acéja fáčem gínárs^{tu}//

adúcem cáldáre de gínars/ că n-ávem t^{tu}ot/ bágám trévere î_je şi fáčem_fócu dedesúpt să h'jərbă// lăngă cáldáre/ depárte/ ca ũ_paş/ aşezám ţágéru [ca un ciubăr mare cu apă care are o țeavă cu apă rece] diŋ_cáldáre şi pin ţágér íeste uŋ_canál pe únde iásă gínársu// dúpă un cas dácă o-ŋcepúť cáldárea să h'jərbă/ pe canál gíne abuóri h'jerbîntát în ţágjérí^{tu} şi de-acólo iásă gínársu pe o ţágē ínt-un cúbăr^{tu}//

întîi gíne táre gínársu/ dup-acéja t^{tu}ot mai slab^{tu}/ t^{tu}ot mai slab^{tu}// la úrmă-l púnem pe f^{tu}oc să vedém mai árde// dácă mai árde/ îl mai lăsám să cúre/ iar dácă nu mai árde îl l^{tu}om j^{tu}os/ descárcám cáldárea şi púnem álta la f^{tu}oc^{tu}// îi dăm f^{tu}oc să h'jərbă/ t^{tu}pám ápa diŋ_ţágjérí/ ája h'jerbîntátă şi bágám álta ráće ca să p^{tu}ată rácí să fáca gínárs şi la a d^{tu}óua cáldáre//

octombrie 1949

[Maria Dăncilă, 25 de ani]

[A II, caiet 1, p. 11–16, transcriere: Ştefania Pop]

la fîn

mai_întîi dimineáţa pleacă bărbáţi la cósă să táje járba// dúpă dóuă zîle/ dácă-î cald/ ne dúcem să-l adunám cu grîéblă/ cu furcuáje/ l-adunám ploscuánă şi-l púnem pe ũ_sălçérí/ dácă plóuă să nu-l strîće// dúpă cēja/ dúpă vo d^{tu}óuă trîi zîle/ o săptămínă/ ne dúcem cu cáru şi-l încárcám şi-l adúcem

acásă și-l púnem ũ_súrá tȳot ca să nu-l plóuă/ că dácă-l plóuă/ nu-l mai mîncă
gîtele//

octombrie 1949

[Maria Dăncilă, 25 de ani]

[A II, caiet nr. 1, p. 17–18, transcriere: Ștefania Pop]

la sǎcere

plecám de dimineáța pe răcóre să sǎcerám^{tu}/ mai tîrzîu cî_îi cal_tare
lucrám mai fǎrǎ sporî^{tu} că să úscă și să rup legătúřile cáre legám znókî//

mai demúlt sǎceráu uámeni cu sǎcereȳa/ iar acúma sǎcerám cu cȳsa/ că_î
mai cu sporî^{tu}// acúma sǎcerám/ un bărbát táȳe cu cȳsa/ únu fáce legátúřî/
jeielánt púne pe legátúřî/ álȳi leȳgǎ și fáce znókî// dác_ă_gátád_de sǎcerát/
adunám cîte dóuȳzǎcî de znókî la ũ_loc^{tu} și fácem cláȳe// fácem cláȳe pínǎ
gátám ȳe am sǎcerát/ lǎsám îȳ_cláȳe să să úște și dup-acéȳa/ dúp-o săptămínǎ
ne dúcem cu cáru// îȳcǎrcám cîte cîn_cî/ șásǎ cláȳî/ cîte putém púne pe car^{tu}//

Î_ái trecút aducém grîȳ Î_súrá acásǎ// în ánu ásta l-am dus^{tu} la árȳe tȳot
uámeni la ũ_loc^{tu}// dup-acéȳa o viȳt mașina de-mblătít píntrǎ stȳógurî și ȳe-am
ajutát mai mult uámenî cîn űi-o viȳt ríndu ș-am îmblătít^{tu}// páȳele le-am îȳcǎr-
cát pe cárǎ și le-am adús acásǎ și le-am făcú_jirádǎ// grîȳu l-am pus ũ_sácî
și l-am adús acásǎ și l-am băgát uȳ_cȳoș [este din scánduri, are cáte unul cáte
2000 de kg]//

octombrie 1949

[Maria Dăncilă, 25 de ani]

[A II, caiet 1, p. 18–20, transcriere: Ștefania Pop]

cîn m-am dus io-n améríca

ă_fos rămás de la pǎrîȳt dǎtoríȳe múltǎ și_cîn_cî aȳ to cît am putút roȳí
cu tátǎ-űio și n-am putú_sǎ plătím datoríȳa// gǎsám cîte dȳóȳǎ súde de h'jérȳi
de gîȳ și tȳót nu le putém îȳplínȳi// și dî_améríca le-am îȳplínít pe tȳáte// da
și jeȳ m-am îȳvîřtít^{tu}// cárte fǎrǎ banî de la míne muȳereȳa n-o cǎpátát^{tu}// în bort
cu ȳómenî răȳ io n-am stat//

cînd am trecut apă-ntîi/ am trecut^u pin parîs şi m-am pus pe vap^uor şi-am trecut apă-n şasă zile// lúcrú-ntîi pîná m-am dedát cu límba ţári ní-o fost cam grîe^u şi dácă o trecut cîtvá timp/ o foz^u mai uşór^u// în fábricã lucrát/ curá h'îeru cu apă/ dácă sã slejé rãmîné ca un monumént// în rîndu dintîi am stat doj ai şi-am vint acásă şi-am făcú^u şúra// o vără ã stat acásă//

a d^uo^ua órá am plecát în n^uo^uă súde pátru/ cîn o fost sắceta ai máre// dínt-un pámînt de n^uo^uă fêldere nu s-a făcút nimíc// şi m-am dus a d^uo^uă órá/ şi-a tríia órá am făcút cắsile// în d^uo^uispe o fost plo^u múlte/ m-am apucát de cás/ da tuot le-am făcút^u// am avút máistor bun şi tuot le-am făcút// merém pîná-n améica ca de-áci pîná-n bucuréşti// níe nu ní sã făcê rău// ío m-am dus pe apă ca şi pe uscát^u// a pátra u^orá ã stat şasă ai/ m-o apucát răzbóiu acólo// ã lucrát tuot la muniţi în n^uo^uă súde şáisprázăce//

[Aveţi copii?]

am un fîcór/ da nu-î ca míne// acúma o logodít pe ásta/ névásta/ ničí únu nu-s cumsăcáde//

mujérea me-î mórta de pátru ai acú la sîntă măriia// ío am^u vrú^u sã-î uoprésc la pomeánă ca sã n-am p^uótcă//

în n^uo^uăză^u şi şasă m-am ísurát^u// fuméia ní-o murít în pátruză^u ş^u cînčí//
octombrie 1949

[Gheorghe Oancea, ? ani]

[A II, caiet 1, p. 21–24, transcriere: Ştefania Pop]

[Informaţii despre subiect]

[Cum vă numiţi dumneavoastră?]

gîşó^u/ zis şíşu¹⁴⁴//

[Câţi ani aveţi?]

uóptzăc şi cînčí//

[Aveţi copii?]

am// î^u cătánă pá la sərbíla sã trimeátă baní sã-ş' cúmperé un rînd// sã trimeátă níşte baní s-uo dus í^u lúmea lágă//

[*] nu mai vré sã pórtilé háiné de p^u-aíica cîn víne^u acásă//

---

¹⁴⁴ Şişu, poreclă.

pă dăcǎ-î prost//
 [*] dē cē sǎ h'îlǎ prǔost// bá/ nu-î prost// lásǎ sǎ-ș' formězě îel/ cǎ dōr îi
 tînǎr//
 [Pe la doctor ai fost?]
 am mǔltě lǎcurî/ atî dē mǔltě/ apǎî nǔma sǎ le poș lua//
 [**] da cumétrě/ pe la bătrîna mai dúcî-tě cîtîodátǎ//
 nǔ//
 [**] nu te mai duê//
 am mers pî acúm/ mǎî ǔrsulǎ/ da dăcǎ ș-ȕo dat acúma aîîsa/ nǔ mǎ
 mai duc// apǎ cum s-o dat îe... îî tîhǎ ȕómini ája/ ș-acúma n-ai úně//
 iulie 1955 [Vasile Ghișoi, zis Sișu, 85 de ani]
 [*, **] [Informatori ocazionali]
 [A II, ILIL_AF_0030, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

[Din viața subiectului]

[*] da fáta úne-î dúsǎ//
 la drácu// s-ȕo măritát ca drácu// îm_periódă ája s-o-mprěȕunát cu únu
 din sǎlîștǎ/ ȕo fost níștǎ... [k] ásta/ cînd ȕo fost únu primári/ pópovîc/ ștîjě-l
 drácu/ î-o adunát acólo ș-ápo s-o-ȕeucát pe-acólo// ștî-ȕo drácu ș-o făcút cu
 ia// o bătút-o//
 [Copii are?]
 bá// ȕo bătút-o o dátă și mî-o spus/ da n-am êe fáêe// ȕo bătút-o// dē-a-
 túnêa n-o mai vinít la noi îȕ_cúrte/ níêî îe și níêî...// apó s-o făcút al drácu și
 ástalalt/ copîlu//
 [Copilu pe unde-i?]
 pē la drácu sǎ-l îe și pe ála// s-ȕo dus la sibîȕ// ȕo fost acúm ô_an la
 noi/ vo zǎcē zîlě ȕo stat// mǎî munêěștě mǎî mult// [spunea] mńîlě-m úmblǎ
 bíně acólo/ cǎ ȕo duc bíně/ c-o făcút treábǎ și cápăt plátǎ búnǎ și d-îca-ȕcólo
 mîȕc din bání mńěî// ȕo fost îel bíně děstúl și mń-o plácút//
 nō sǎ vez cît îerǎ de... [k] mńdra// tu ásta n-o s-o îějî// tu îějî copîl sǎrác/
 avěre n-ai// din avěre tē-mbrácǎ și mńȕǎ/ álta n-ai sǎ faê// ș-ascúltǎ de ȕámini

ăia undă țe-am băgât și fi cîstît// acuma-î ăi mai prăpădit din țara noastră/ dî_sātu
nost// ăi mai prăpădit dî_sātu nost//

[Așa de mișel s-o făcut copilu?]

mișlél/ iĕ// pă úmblă pĕ/ă sâtĭě// ștî-l dumnězău c-o fo d'órd'e la iĕl// ê-o
făcút/ êe n-o făcút... ȳo vinít/ ȳo vinít din brašov// ȳo fost dus mașînî în brašov
și n-o plătit// ȳo vinít la d'órd'ě// să dai cînzăc d'ě lei/ în cînșprăzăcē zîl'ě să
șîlĕ bání/ dē nú tē dúcēm la... înkisȳórĕ//

d'órd'ě ȳo zîs cătă șlĕfu/

dómnul'ě/ n-am de únĕ da//

apó dácă nú/ ștî cĕ/ îi pui io dē la mínĕ// núma cȳ_să plătĕștî c-apó ní-i
da níĕ//

apó ȳo făcút cum ȳo făcút c-o plătit cînčzăș dē l'eĭ amēndă că s-o dus
din sibí pîná-n brašov cu ștî... ștî/ n-o plătit de trĕn//

[Da el ce-o căutat acolo?]

iĕl ȳo fo mutát în brašov din sibí// ȳo lucrát tri aĭ d'ě zîl'ě și l-o mutát la
brašov și din brašov l-o mutát î_slăcĕlē ĩnt-ȳorás// ȳom sārác// ș-apó dĕ-a-
cȳlo ȳo vinít acasă alĭc la nȳoi ș-apó ní-o spus//

m-o mutát î_slăcĕlē/ zîșĕ/ ș-acȳlo cá_să mînc din bání mńĕĭ/ plătĕștĕ
tăt//

cît cáplĕț/ ma/ăĭ ĩiȳnĕ//

cĭtĕ cînĕ sútĕ dē l'eĭ// cîn fa^c nȳorma și șásă sútĕ//

ĭ-ȳo fo bínĕ și-ĭ bínĕ...// núm-acúma... [k] dup-acĕĭa ȳo vint să plătească
dȳuă sútĕ și cînčzăc dē l'eĭ//

[Pentru ce să-i plătească? Tot aici îi vine să plătească?]

vez că-ĭ făcút.../ îi făcút ásta.../ bulentínu pe númele g/d'órg/d'ě// bu-
lentínu-ĭ făcút pe númele d'órd'ě// zĭcĕ șĕfu d-íca cătă d'órd'ě/

mă/ tu nú poț scăpá íntima/ă// nú măĭ primí// păĭ fă-ndărăpt că l-áre tá-tu
și nú primĭștĕ// așá ȳo făcút// nȳ/ ȳo văzút că nu plătĕștĕ că... gáta acúm că
tátî-to trăĭștĕ//

ê-o făcút/ êe n-o făcút ștîlĕ-l drácu// ȳo stat dȳuăzăc d'ě zîl'ě prĭs//

[Copilu?]

iĕ//

[Ce faptă o făcut?]

zîcê că Țo vîndút Țo bićiclétă de-acólo din fabrică/ ĩel și ĩncă únu// ĩ-o
prîs și píntru áĳa ĩ-o băgát/ prîs// ș-ápăĳ ĩěl Țo fuj'/žít de-acólo din braşóv// Țo
fuj'/žít la... alíća la... un núme de Țorás ș-acólo ĩ-o prîs//

[Cu bicicleta?]

ĳĕ// dácă ĩ-o prîs la cluj... Țo fo la cluj și dĩĕ la cluj ĩ-o dus ápo alíća/ ĩ-o
prîs acólo și ĩ-o adús ĩ_sĕĳis// s-o dus la ĳěl/

ș-ai făcút/ mă/ zíc// lucră la zgrúmă ačí língă stătĳĕ//

ĕ-oĳ și făcút/ păĳ úĳtĕ cum/ úĳtĕ cum mĳ-o spus//

aȳúz/ pă tu mă/ dácă tĳ-o scos de-acólo de tĳ-o-ndreptát afără/ c-o fost
om cumsăcádĕ/ spuĳ dĩĕpt/ dĩ ĕĕ n-ai vĕnít la mín_acasă să-m fĳ spúsă// că
úĳtĕ/ măĳ uncĕșu/ măĳ móșul'ĕ/ úĳtĕ ĕĕ-ĳ trĕába// m-o dat afără că o da_pe mult
afără/ așĕ ș-așĕ// nŏ zíc... pĳnă ástăz nu mai ĳĳn mĳntĳĕ nu șĳĳ cum// acúma
zĳcĕ/

trĕbe să lúcru alíća să plăťesc șpĕsłăl'ĕ cárĕ ľ-am făcút/ că s-o tot dus
pe mașĳna... az pĳnă-ĳ_cĳlnic și dĩĳ_cĳlnic pĳnă-n servíc și mai d'ĕpárt'e//
iulie 1955

[Vasile Ghișoi, zis Sișu, 85 de ani]

[A II, ILIL_AF_0030, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

ĳo aȳ_fost pĳnă-n máržĳne lúmi

[Aȳ umblat mult ĳn tĳnerețĳle dumneavoastră?]

da/ dómłĕ/ umblát// ĳo aȳ_fost/ nú po_să zíc/ pĳnă-n máržĳne lúmi//

[Cum ĳĳ marginea lumii? Cum ĳĳ acolo?]

ca drácu/ c-apóĳ ĳĳ ĳnt'ísă cu gárdu/ nu mai poť trĕĕĕ//

[Prin gardu ála nu poťĳ trece?]

da dĩ úndĕ// apăĳ de-alíșa spĕĳĳni áșťĳa... și nú mai poť trĕĕĕ//

[Mai ĳncolo nu poťĳ trece?]

nú/ nú/ dŏmnĕ//

[Să-i tai cu toporu, nu-i poťĳ?]

nu-ĳ tȳopór să-ĳ tai//

[Din ce an ai fost dumneata?]

ȳóptzăș și pátru/ ȳóptzăș și ĕĳĳĕ//

[Atuncia ai fost?]

îĕ/ ĭĕ//

[Şi cum te-ai dus cu trenu? Cu vaporu? Cu ce?]

cu vapŭóru// la mişler m-am dus/ în ţara uŋgureăscă// ĩósĭb/ niculăĭ a
d'ĭbolului/ táĉē¹⁴⁵/ zĭĉēm la un fiĉór táĉe a lu lĕĭĕa t'ĕĭului/ ŭo fost şi d'órd'e
cáre-o murít/ a d'ĭboli¹⁴⁶// dácă ne-am dus acólo la mişlăr/ cĭt// únĕ vă dúĉeţĭ
ŭóminilor//

ĭáca/ la grása/ la ġişŭóĭ iŭón/ ĩónu góri şi la niculăĭ a li pável pop//
[Da ei unde erau?]

ĭĕĭ ŭo fost ĩ_américa// núma pe grása l-o dat// dácă ne-am dus acólo/
nŭ/ cĭt să plătím/ dómnulĕ/ banĭ de-ai nóştrĭ//

ŭo sŭtă şazăs şi pátru dĕ coruánĕ/ cum ĭĕrá báni// ĭ-am pus şi dus [k] n-o
ţĭnút acólo ĩ_ŭíónu// noi am_vrut să mĕrĕm la vap... că ĭĕĭ n-o scris să mĕrem
la vapóru cu steáŭa róşĭĕ ĩ_ĉutárĕ loc/ da nu n-o lăsá_ăġĕntu că o venít
ăġĕntĭ áĭa//

hai acólo/ hai acólo/ hai acólo//

nú/ nú/ nú c-acólo nú mĕrem şi n-ŭ_şălát//

háĭdaţ la fiĭónu//

mă duc la fiĭónu//

[Unde era? În Italia?]

ĭn itáĭia// cĭn mă duc la fiĭónu/ ĭo să nu-m pot plătĭ báni la ĭidánu/ acólo/
ápo ĭo veŋĕm acásă/ spuĭ drĕpt//

[Te-nturnai îndărăt!]

hŭ// m-am dus la fiĭónu acólo//

cĭt plătím dómnulĕ//

ŭo sŭtă şazăs_ş-atĭta dĕ coruánĕ//

am plătítŭ//

dómnulĕ/ stăm mult alĭísa/ că ĭo am crĕzút că núma dóŭă zĭĭĕ stăm şi ne
dúşēm//

nú// ŭob_zĭĭĕ//

gáta/ ĭn ŭob_zĭĭĕ trĕbe să vedĕm fiŭónu//

---

¹⁴⁵ *Tace*, n. fam.

¹⁴⁶ [Gheorghe] *a Bibolii*, sprn.

ń-o da_mîncăre/ mîncăre ń-o datŭ  e  e tr bu    i hod n   i muz c   i
nu mai  ti e  e  e da// n-am_fost n ma noi    tia/ ap   l me a hu // d mn l 
c nd pl'ec m la américa//

iulie 1955

[Vasile Ghi oi, zis Si u, 85 de ani]

[A II, ILIL_AF_0030, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

să-m spu  di  e m-a  ad s a ca

[***] b n  z  a//¹⁴⁷

dumn z    -aj' t  d mn //

[***]  e fa  d mn ... d mn //

m-a  ad s la tra  bun//

[***] h   // s  s n  dr cu mi ca d c  n // să fi s n t s//

[Hai, mai poveste te-ne acuma despre...]

să fi s n t s să ne mai ad c //

[***]  i s  z   c   o-s  om r  //

nu    t / n  pot să z c //

[***] n / cum  o fost//

să spu  di  e m-a  ad s a  ca/ d mn l  // h   / să-m spu  di  e m-a  ad s
a  ca//

[***] ca să b    i s ...//

 o n  po  pove t //

[***] hai sp n / nu-  fi  fr c // a   / nu  -o fost fr c  de   a c n  o vin t
 i  -o luat/  -o c   t t d' nu c n a  spus că...// nu po  s  povest  t  d mit le d 
 -a  întîmplát cu   a c n  -o c   t t d' nu//

po  s  povest' c //

[***] n  vez /  o am tot a    t da n-am stat cu d mit l'  d  v rb // vez /
am av t oc z a s  sta     c l nic tri an  de z     i cu d mit l  s  n  sta  d' 
v rb  a  // să-m spu   i m   cum s-o-nt mpl t/ cum  o vin t   a  -o c   t t
d' nu//

¹⁴⁷ Relatarea despre drumul înspre America este întreruptă de intrarea în camera unde are loc  nregistraarea a persoanei care i-a ajutat pe anchetatori să-l găsească pe subiect.

nō acúma d'ěj'ába spui// acúma m-aşt'ěpţ cu împărát to_şě vă spui//
iulie 1955 [Vasile Ghişoi, zis Sişu, 85 de ani]
[***] [Informator ocazional]
[A II, ILIL_AF_0030, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

Ŭo vinít ăja ş-o căŬútát d'ínu

d'íně tri domnî/ únu di pă la almăj/ doi anúnţă şi d'íně la míně şi đíşě
cătă míně/

şě faş/ mósul'ě// jěrá Ŭom fajn/ Ŭom gras/ spui drept/ îngălát/ îmbrăcát
bíně/ şi Ŭom vrědnic/ nō// jo j-am fost în_cásă//

úně-î ficóru//

în_cásă//

stînd afără/ vîn_afără/ zícě/

adú căzilě pένtru vin//

adúce// bíně//

avěţ d'in//

n-ávěm/ dómnu'ě//

căŬută [k] Ŭo vinít ficóru acasă şi l-am culěs mai îndată ca să sárba să...
ně petrěşēm/ să-l blēm//

jě zíšě cătă míně/

î_şură//

mósulě úndě jěşte vin// putēm căŬutá//

put'ěţ úně vrěţ// am mînát pe únu cu căcúla álba jěrá-mbrăcát/ să căŬutě
Ŭómu acólo//

ş-o luat paháru ş-o băgát un paj în_cólo ş-o căŬutát pe-acólo// nō/ Ŭo
căŬutát pe únde vrě//

căŬutát pe únde vrěţ// jo î fac cu d'ěj'tu cătă j şi zíc/

dómnu'ě/ út_acólo//

la míně n-o fost că ştí dumneată... Ŭo fost turíştî//

strígă pe únu cu căcúla álba de-acólo/

hai j'os// dú-tě p-îca pă lángoş c-acólo/ zícě/ nu jěşte// trěce-acólo/ făce
túre-ŋcoăce-ŋcólo/ nu găsăştě níc// nō/ n-o fost//

[Ce să găsească dacă nu-i?]

din întrebărea bînelui... iel sê voia cu căpu// acú/ ió să și tăcută/ puótîe
că trêcê// da ió zîc așé/

dacă iêștî cu căpu/ am_văzút că nu-i bîni la sŭocoteálă/ zîc// dómnul'ê/
de únde sîntet//

nō/ nō dē únde sîntem/ mósulê// din țara ásta// ásta-i țară búnă și răgu-
látă și așá și așá și ásta-i țara aî mai bogátă//

iêl fâșê cătă mínê/

iî bogátă bínê dómnul'ê//

da ió am_fo la américe// acêjia-i mai bogátă ca țara ásta//

nō/ cê spuî dumneată de américe că américe... bôldă ŭo fost//

iêl ŭo zîs așá/

hŭō/ hō/ hō/ pă dómnul'ê/ iêrám i_sŭră//

pă dómnul'ê/ cum să mōră áia dē fŭόμε/ zîc/ că ió am_fost acólo//

dumneată núma diŭ_cărț ști// șet'êștî diŭ_cărț áia ca și áia și iŭcă nú
spun drîept//

dumneată núma diŭ_cărț ști/ da ió am_fost acólo//

acólo-i pușódëra¹⁴⁸/ zîșe/ tăț dē-acólo d'in//

hîm// zîșe/

nu mósul'ê/ nu-i drîept/ mŭor dē fŭómê/ rău și mai depárt'ê/ ștî//

ion i-aŭuzî diŭ_casă că cê vorbêsc cu iêl acólo// d'inê fișóru ásta și zîșe/

dú-tê iŭ_casă/ mă/ și nú mai sta atîta//

ia să stau o fi_dē vórbă că dōră...// hăi/ zîc/ acúma mor dē fŭómê// mor
dóml'ê că aíșa nu-i țară dē-a trăi/ că aíșa-i țară năcăjítă// úitîe/ ió port ot'inê dē
pŭorc și [k] cu áță dē zádi la piçóře// apó ásta-i țară búnă//

[În America ce-ai purtat, nene Gică?]

pe drácu am purtát//

[Pe dracu?]

d-ápă//

[N-ai purtat pantofi de lac sau...?]

¹⁴⁸ Credem că informatorul face referire la fostul oraș *Pustozersk* (sau *Pustozyorsk*), construit de ruși la Cercul Polar. Această localitate, după secolul al XVIII-lea, își pierde importanța economică și strategică, iar după cel de-al Doilea Război Mondial, populația localității scade drastic, ultimii locuitori părăsind regiunea în 1962 (<https://dbpedia.org/page/Pustozersk>).

săpa şi lopăta/ da aîsa nu-s în ţara ásta cum Țo trălît [k] cum trăiĕsc
americáni// dómlĕ/ îť spuĭ t'ar pe čĭšťĕ//

[Ce ce?]

pă di čĕ-ĭ bínĕ// da cîn am_fost ĭo//

[Când ai fost dumitale?]

dĕ pátruzăš d'ĕ aĭ//

[Asta o fost atuncia!]

ap_acúma úmblu cu ot'ínĕ dĕ pȚorc şi cu áťă de zádi// pă-ĭ ţără búnă/
dómlĕ// cum să nu šĭlĕ ţără búnă// nú aşá// úĭt'e/ am avút tótu de d'ínu şi zĭc/
butóĭu ála din ŋántĕ tĭnĕ am běúút dĕ frícă ş-am mĭŋcát dĕ frícă//

pă di čĕ-aĭ mĭŋcát dĕ frícă//

d-ápo/ dácă nu mĭŋcám/ ĭl luăť dumnevôstă// am spus driĕpt// aşá Țo şi
fȚost//

ápo/ zĭšĕ/ dácă-l luăm/ căpătái báni//

ápo dácă căpătám bani/ úĭtĕ/ ĭs lĭĕgát cu áťă la kĭčôřĕ şi cu Țopĕcĭnš dĕ
pȚorc// [...]

iulie 1955

[Vasile Ghişoi, zis Sişu, 85 de ani]

[A II, ILIL_AF_0030, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

cum Țo fo la máržina lúmi

[Da povestiťi-ne cum o fost când aťi mers la marginea lumii!]

Țo fo bínĕ/ dómlĕ// ĭ-o dat díĕ mĭŋcărĕ/ ĭ-o dat čĕ ĭ-o trăbuĭť/ ĭ-o arătát
č-am putút vediĕ cu úókĭ// č-am văst cu Țókĭ/ núma apă márĭĕ/ pěšťĭ ca bóĭi//
Țo fost pěšťĭ ca bóĭi pĭ_la sôřĕ// n-am avút să fac Țo póză// să țĭpá cum să țĭpă
lúpu//

ápă cĭnd am aĭ'/žūs acólo/ noĭ să mai mĕřĕm mai d'epártĕ// apăĭ ní s-Țo
gătát báni// n-am mai putút mĕřĕ//

[Ş-apo marginea lumii cu ce-i înconjurată?]

ĭi-ŋconjurátă cu st'ínĭ/ nu mai poť trĕšĕ [dacă să gată banii] pȚ_să
nĭŋgă... [!] hā/ hā/ hā//

[**] aȚúz/ dácă vi napóĭ dĕ-acólo [k] dácă țĭ s-o gătát báni cĭn aĭ fost la
máržina lúmi/ țĭ s-o gătát báni/ ĭnapóĭ cu š-aĭ mai vĭnĭť//

dómlě/ mĭ-am făcút banĭ ş-apá aṃ_vinít îndărăpt// dác-am vinít îndărăpt/ n-am_făcút banĭ acólo că n-o băgát în fabrică ş-am lucrát/ ş-ápo n-o făcú_banĭ//

iulie 1955

[Vasile Ghişoi, zis Sişu, 85 de ani]

[**] [Informator ocazional]

[A II, ILIL_AF_0030, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

nărócu

dómnulě/ aṃ_fost picoláš' mărě// năróc aṃ_avút mărĭě/ da n-o fo mĭntě// nărócu Țo fo mărĭě/ spuĭ drĭěpt/ da mĭnteȚa n-o fost//

zĭcě că nărócu să ťĭně núma ca Țo bóbă dē cucurúz mai mărě ca mĭnteȚa// apóĭ ťĭě pórťa cum trábă// da pe mĭnlě Țo fost nărócu mărĭě/ da mĭnteȚa Țo fost puťĭnă//

[Păi de ce?]

șĭťĭě drácu// núma ca Țo bóbă dē cucurúz să šĭlě mĭntĭȚa mai mărě...//

iulie 1955

[Vasile Ghişoi, zis Sişu, 85 de ani]

[A II, ILIL_AF_0030, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

cum Țo fo cu mĭlěr cu prúněle

apăĭ ĭěl nu mĭŋcă prúnĭě și pȚȚome cĭt am mĭŋcát ĭo...// și zĭcě căťa mĭně/ măĭ/ sĭşul'ě/ dĭn toť prúni să ĭeĭ și dĭn plėri cėĭȚa ĭe cė.../ da dĭn prúnu ásta să nu ĭeĭ//

nȚ/ acúma/ ásta ĭě/ dē búnă-sámă...//

s-Țo făcú_něšťě prúnĭě în rėalĭtá... tó_ca núcĭl'ě/ d-ápo prunĭ marĭ/ da tĭnerĭ/ Țo fo tĭnerĭ sārăcu// trėcě/ dómlě/ cĭt trĭcě și dē-acólo s-o mai apropiá dē la vál'ě// n-aṃ_vrut să mă duc mai depártě c-o avút destúĭ// m-am putút dúcě// d-apóĭ ómu dráculuĭ// mă suĭȚ în prúnu ísta [...]/ mă suĭ ĭĭěl// cĭn Țo fo tĭněr/ cĭn Țo fo mărě/ bag ĭĭ_sĭn/ apúc stráĭťa dē grumáz/ bag ĭĭ_stráĭťă// cĭn s-o aproťĭĭát m-o tras šĭ stráĭťa/ šĭ sĭnu ş-am căzú_cu prúnu// da cum am căzút dómnul'ě// păĭ pe cĭšťě că s-o cumpănĭť/ ș/ș-o fo tĭner și s-o rupt d'e j'umătátě/

ş-o rămás/ bátă-mă dumnězău/ să nú mă dōră nímě// am bátút de d'ínă să nu
mă dōră nímě// aşá să t'i rămásă trúpu/ trúpu şi clōmba Țo căzú_j'os// Țo să
fiu al drácu c-Țo fo j'os//

nō/ acúm êe să fac// Țo sín_de zîuă acásă// êe să fac// većinu mîlēr Țo
fost dus la lúcru şî hai că poş intrá// Țau prúnîlě şî lē-adún şi trag prúnu péstě
gárdu lui că la míně Țerá gard al náĭba// trag péste gárdu lui prúnu şî-l du_la
míne-Ț_cúrtě/ în_ğrădínă// l-am_fo lōt prúnu// şi-l culĭég şi pō dácă n-o fi
fost tri flēĭiur! apō n-o fi fost nişúna// spuĭ drĭĭept/ dómĭlě//

ēĭ/ većinu dī_susȚ/ d'órd'ě/ aşteptá//

hăĭdě/ măriȚúťă/ de vĭezĭ êe făcē većinu// úĭ_cum cără la prunȚ şî rîdē
ca veşínu//

cîn Țo fost ca mîñě/ Țo vint većinu în_ğrădínă mîlēr şî...

mai ĭō// Ța hai înçōşě// băgá-s-ar drácū_şoróga/ zică većinu// úĭt Țo lōt
prúnu// nu Țo fost destúl/ băgâ-l în pĭzda múmă-sa şî mai d'epártě că Țo lōt
prúnu// úĭ/ l-o rupt cu tȚótu//

víně máĭa/

hō/ hō/ hō băgá-s-ar drácu// ásta n-o făcút-o nímě/ Țo fo síşu//

mai rău/ cînd Țo zîs şîñě Țo culēs p-îca// úĭtě fórmilě şi clōmbilě cum
Țo rămás// nú síşu/ nú síşu/ n-o făcút/ da şoróga/ fútu-ĭ dumnězău lui//

şi-nĉēpe većinu la pōrtă şi l-o lōt cum vedēĭ c-o fost îca/ dădē concúrs//
dú-tě pĭízda múmă-ta//

dú-tě la tîñě/ nú la míně//

ş-ápo aşá Țo trecút pîñă Țo avút un păr áltu lîngă şúră// ş-o pus scára áĭa
lúngă dē-o căȚutát áĭĭa cōptă/ că dácă cădē/ apō perdē// s-o pus jos ş-o lăsát
scára acólo/ să mă bátă dumnězău dácă oĭ mîñĭ/ da bjáta mĭ-o datȚ//

iulie 1955

[Vasile Ghişoi, zis Sişu, 85 de ani]

[A II, ILIL_AF_0030, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

mń-o Țot Țo sútă șazăș dě parĭ

mńĭě mń-o Țot Țo sútă șazăș dě ĭúgă... [k] parĭ ĭ_ănu ăla/ dómlě// cu cě
să tě vaiĭ// dác-am_vord'it cu ăsta/ apó dú-tě... că-ĭ a státuli// státu// apó dácă
ĭ-a státuli/ ĭo ĭ-am plătĭt zěče mi/ dómnŭl'ě/ spuĭ driěpt//

am avút Țo moșĭĭě di la [k] cólo la troc și s-o bătút cu ĭěl pe șugág// șĭ o
fost sĭmnĭón acólo să cȚosăscă nếște cucurúz ș-o vinít țĭgáni la ĭěĭ di-o
luă_prúně șĭ ĭ-o spus pĭ_atúnca//

bă/ úĭtě mă/ ĭe cutără țĭgán cucurúz și-ș dúșě șĭ șěrze/ c-o fo la cŭrdă/
zĭce//

lás_că puĭ ĭo mĭna pe ĭěl// și nu l-o prĭs//

ș-atúnca l-o adŭs drăcu// s-o dus sĭmnĭón cu copĭlu ăsta acólo ca să
cosăscă nếște cucurúz și-o viní_țĭgănu la prúně/ s-Țo băgát la prúně ș-o
adunát prúně// ĭěl/

mă/ d-apó cě-ĭ ăsta//

cě-ĭ mă/ ĭ-a státuli/ șĭ s-Țo apucă_la trĭntă// d'ě búnă c-o azŭs d'órd'ě la
ĭěl că-l bătě șĭ-l omorá țĭgáni// ș-apăĭ ăsta Țo avú_cȚsa// d'órd'ě acŭma/ să nu-l
șĭ pus drăcu/ copĭlu ăsta o avút acólo furcȚĭě/ Țo avút Țo țăpúșă/ ș-o trăbulĭt
acăsă// să șĭ luat Țo țăpúșă/ ō_furcȚĭ/ ĭel Țo Țot cȚsa d'i la ăsta șĭ s-o țĭpă_dúpă
ĭěĭ// țĭgănu/ hȚot/ Țo avút ĭncă doj/ o Țot ș-o fuj'Žĭt// ĭel să trágă cu cȚsa ĭ-o
tăĭĭet dȚuă d'ěj'it'ě// ĭěl Țo pus mĭna pe cap// ĭl omorě/ dómnŭlě că așă să șĭ
făcútă/ mai bĭně să-l șĭ omorĭtă// șĭ ĭ-o tăĭĭet dȚuă d'ěj'it'ě// cĭn Țo pus mĭna la
cap/ ĭěl Țo tras cu cȚȚsa și țĭgănu o fuj'Žĭt ș-o scăpát// dác-o scăpát o vinít
ĭ_saĭ la șĭěfu// șĭěfu Țo zĭs cătă d'órd'ě/

lás-o așă pĭnă-ĭ d'ini acăsă//

țĭgănu s-o băgát la j'udecătă// cě-o j'udecát// Țo j'udecát țĭgănu că/ pó_să
spuĭ driěpt/ apóĭ mă mĭně//

hĭă/ n-ai fost slóbod să dai ĭ_ĭel/ ĭ-a státuli/ ĭ-a státuli//

apóĭ dácă ĭ-a státuli/ ĭó lucrŭ/ nú lucrĭ tu// l-o pedepsĭt// l-o pedepsĭt
tó_pě ĭel// ĭ-o plătĭt zăcě mi//

iulie 1955

[Vasile Ghișoi, zis Sișu, 85 de ani]

[A II, ILIL_AF_0030, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

cîn oî murí jo

Țominíjě nu-î/ niĉ valȚóřě mărě nu va h'i//

[*] jo aș vrę să cîntȚ Țúna// am aȚuzít că Ńtí cîntá//

[**] aȚúz/ cumětre/ acúma nu mai iĉěstě de-nĉisuăřě/ iĉěstě dě áĹea/ ái pátru cîn Ți-o dúĉě pe úmerĭ și Ți-or dúĉě așá//

acúma pótě să h'íjě/ cárě vrę h'íjě/ să făcă comědi/ pótě să făcă/ da valóřě mărě nu va h'i//

[Din ce cauză nu-i valoare mare?]

[*] aȚúz/ fráte ġisóí/ hai cîntă Țúna// s-aȚúd Ńî jo úna/ cum pȚotȚ/ [...]

[**] da ĉě zícě ġúju și ásta a lu parașt'íva víșt'í Ńî nădăĹea/ mai Țínu-să de promísjě să Țiě dúcă pĹe sus//

ba//

[**] nu să mai Țín//

nu să mai Țín// cîn amȚ fost cu moșġia dátă d'ě la stat/ á_zís/ cîn oî murí jo.../ da mă mai rog la dumnězăȚ să mă mai Țíjě/ Ń-acúma vręȚ/ spuȚ drĹěpt/ îs cam vek ací Ńî mă pȚorĹ răȚ/ mă puorĹ răȚ// nō/ apóȚ gáta/ da tot aș mai vrę să mai trăiěscȚ/ tot aș mai vrę să mai trăiěscȚ//

[Cât?]

tot aș mai vrę să mai trăiěsc// tó_să mai trăiěsc íĹcă vo pátru/ ĉinĉ aní/ că ĉ-o fost mult Țo triěcút/ ĉ-o fo puȚín s-aprót'íě// Ń-ápăȚ.../ mă/ să mă dúĉěȚí voȚ ĉ/ășȚia pátru/ [...] ġúju și a lu parașt'íva/ ġlíȚor dĭ_jȚos/ nădă/ěĹea Ńî... nedăĹea-Ț pę mńicȚ//

[*] nădăĹea la fěj'nic//

la fějnic// și tu/ Ńî d'órd'ě a...//

[*] d'órd'ě Ńî Ńógoru/ Ńî ġúju// [...]

[**] apó pe d'órd'ě a primăriȚuluȚ da nu-l púneȚí//

pe úmerĭ/ iĹe//

[***] și faȚfára cum//

faȚfára să mă dúcă pĭ_la ġrópă//

[Ce să cante?]

[**] mărșu vînatȚóřilor//

ie// ş-apăi iá glúmă ca să rîdăm/ să nă petrêcēm//
 [*] cîn i sta în_casă a cîntá d'ě mórťě// ş-ápă cîn i plecá cîntá-uo împîr-
 títă de-áleă pe su mînă//
 de-áleă pe su mînă/ aşá// [...]

iulie 1955

[Vasile Ghişoi, zis Sişu, 85 de ani]

[*], [**], [***] [Informatori ocazionali]

[A II, ILIL_AF_0030, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

[Informații despre subiect]

[De unde sunteți?]
 din_căcovița de loc//
 [Părinții tot de-acolo?]
 tot//
 [Și nevasta dumneavoastră, soția?]
 nú/ din răhău//
 [Da în Răhău tot așa se vorbește ca pe-aici?]
 tot atît/ tot atît//
 [Cum vă cheamă pe dumneavoastră?]
 rîŭuleán ilîě//
 [Da io am un pretin bun, îi profesor la Cluj, Rulean Liviu de la Vlad!]
 rîŭulen lîvîu// ála-î vîlăr// tátă-so lui îm iěrá mîě vîlăr// tátî-so lui şî cu...
 cu... [k] tátî-so lui şî cu... [k] io cu tátî-so îs vîlăr bun din frați/ cu părintele
 răiŭleán/ aíĉ la căcovița// îi ŭo fost frați cu pŭópa şî tátî-so şî cu táta mńěŭ ŭo
 fost frați// am_vení verî bunî//
 [Câți ani aveți?]
 cînĉzăĉ//
 [Mulți înainte! Carte știți?]
 apăi n-am_făcú_pre mŭltă/ vórba cînĉ//

iulie 1955

ilîě rîŭuleán, [50 de ani]

[A II, ILIL_AF_0030, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

[Brânza]

primăvara după cē scāpă dē iernāt/ lē-adunām sǎ făcēm cōpór/ púnēm
 plǎstórǐ// pē urmă cînd vînē tîmpu dîe sǎ-nțarcǎ mńěi/ atúnē alěj'/žēm cēj dîe
 lápt'ě/ mîzǎrilē le púnēm la ȳo pǎrtē/ stērpel'ě la álta// făcēm dōuǎ cōpōrē/ǎ/
 álea cáre-s stē/ǎrpē/ álea merg cu mńěi/ cu mńioǎrē/ cu berbéc// șî álealaltē/
 mîzǎrilē cáre sǎ mulg la láptlē/ álea s-adúnǎ ș-apóǐ fac ȳo strúnǵǎ// fac ȳo
 strúnǵǎ în_cáre acólo bǎgǎ bǎcîțē/ púnē cōbǎnǐ cáre lē-abátlē de lē... [k] l'ě
 plǎzǎștîē/ cáre lē-abátē la strúnǵǎ/ lē mǔlj'/žlē// pe urmă adúnǎ láptelīe sǎ dúcē
 la stîná// acólo-l púnē pe-nkēgát// pē urmă scuátē bînē cáșu// cáșu-l púnē la
 dȳospít/ pe urmă púnē vînu ála cáre rămîné il púnē la... la ásta la... il scuát'ě
 din_cristiēl... cáșu șî cîn il iē dî_jěsta dǎcǎ nu-l púnē la burdúf// dǎc-o púnē
 la burdúf/ atúnēa púnē sǎrē așǎ frumós șî púnē pe vo dōuǎ zílīē la dospít// ája-ǐ
 spúnē brîzǎ dē burdúf// sǎ bǎgǎ la burdúf// la șeǵaláltǎ cáre fǎșē telemē sǎ sǎrǎ
 șî sǎ bǎgǎ la putínǎ//

[Burdufu din ce vine făcut? Din ce-l faceți?]

burdúfu-ǐ din piēlīē dîe ȳǎjē/ dîe cáprǎ// rádem lîna șî rămîné númai
 piēlea curátǎ/ ș-apóǐ/ pe ȳúrmǎ sǎ tájē brîza bucǎț așǎ mǎrúnt șî pǎ ȳúrmǎ ápo
 ȳo sǎrǎ apóǐ o pui pîná úmpli burdúfu ála șî pe urmă la cápǎt il cuǎsǎ// sǎ púnē
 pe lîngǎ cēlǎrǐ acȳólo la ácēr șî stǎ pîná tuǎmna// tuǎmna pi la tăjēre cînd vin
 [k] sǎ cam întǎrcǎ ȳǎjlē// atúnēa ȳǎjlē nu sǎ mai mulg/ s-adúnǎ mîzǎrilē șî
 cu stǎrpile laȳoláltǎ șî brîza dǎcǎ-ǐ di la munte sau di la pădúre ȳo traž la țǎrǎ/
 ȳo dǎǐ la mai mulț ȳáminǐ/ o-mpǎrt// de la fiēcǎrē atítǎ cît/ dōuǎ kílē/ treǐ kílē
 cît a h'i dîe ȳǎjē// járǎ dǎcǎ va fi núma la un propriětǎr sîngur/ ápo treǎba lui/
 sǎ dúcē acásǎ ș-o-mpǎrtē/ ș'-o vîndē/ treǎba lui// așǎ sǎ lucrǎzǎ//

iulie 1955

ilílē rîȳuleǎn, [50 de ani]

[A II, ILIL_AF_0030, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

ásta-ǐ lucrǎreǎ la ȳoi

[Stǎnile sunt făcute de mai mulți oameni șî îșî dau oile la un loc la stǎnǎ
 sau nu?]

mai mulț/ mai mulț//

[Și cum știe fiecare cât lapte să ia? Câtă brânză?]

apăi aci îs multě tomnėli// noi ăștia di la țară cărě nu să plătěștě pėntru
două oi/ trei Țoi/ nu să ducē-acólo// s-adună// árě áltu mai multě și ála zícē/
io lě băcuțesc/ io vi le mulg/ io [k] băgăm cōbán// băgăm pē/ă cutărě și cutărē//
ștí/ dacă dăm cu rúptu/ zícē-așá/ cīt jásă// Țo sútă dīē Țoi/ dumneată ai avút
cínčzăc/ noi am fost zăcē iș cu cītē cīșpē/ împártlē/ cīt jásă dē uájē/ de fiēcărē
uájē/ două kílē/ trei kílē/ un kílo jumătătē// aíca așa-mpart// așa le-mpártȚ/
jēsē/ă după cītē Țoi avlētē// da nu poț aléžē că ásta árē mai mult și ásta árē mai
puțin// să iē pēste tȚot// apó ásta árē mai mult/ ásta árē mai puțin/ da sāmătōrē
la keltuiělī tot așa s-arúnca după cápăt dīē uájē// atítea Țoi/ atíta-ī ī keltuiála/
atíta-ī... ī drúmurilē/ atíta-ī cutárlē// așa că stă... și tăt'ē... keltuiělilē și le púnē/
pī la urmă trázē tótlē socotlélil'e/ tótlē keltuiělilē// fáčē atíta/ atíta și pe urmă
cē rămínē sau întrlēc álea să-mpártē-ntre jēi//

cărē-ī iel cu treába lui/ ála-ș băgă cōbánu lui/ băcílē lui/ trlěburilē lui//
că ála n-árē nímē nímica// ála-ī stăpín jēl sīngur//

apó úndē-s mai mult/ apó tot bínē a ši// apó Țúnu núma trábă să con-
ducă/ că dacă nú să conducă/ nu să puátlē// ș-ásta-ī lucrárea la Țoi//

[În prima zi când se face stâna nu se măsoară laptele?]

nű//

[Înt-alte părți așa e. Se măsoară laptele, îl mulg și îl măsoară. Dacă io,
indiferent dacă io am cinci oi și dumneata ai douăzeci și dacă io când am
măsurat am lapte mai mult din cinci oi cu lapte și dumneata ai din douăzeci
mai puțin, eu duc mai multă brânză decât dumneata. Așa-i în alte părți.]

la noi nű// după cápăt// puáte aveá úna cínč lítri dē láptē și úna núma Țo
fěllē// la-mpártīrlē împártăștlē únu pe áltu/ frățēștlē/ așá//

iulie 1955

ilílē rīȚulėán, [50 de ani]

[A II, ILIL_AF_0030, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

ięrám o socětátē de vīnătűárē

[Lupi și urși sunt acolo?]

sīnt//

[Ați văzut vreodată?]

văzút//

[O-ntâmpalare de asta cu vo-n monstru, cu vo gadină...?]

am puşcát şî mistrěţî şî lupt' ş-am puşcát şî ȝaPt'/ lúcrurî dē/ă áste//

noi sintěm/ cum ȝerám la nŭoi/ noi ȝerám ŭo soĉĉetátē/ ne ȝineám de suĉĉedézî/ da noi ȝerám filiálă// în_filiála ásta/ dĉe soĉĉetátē aparȝiněm/ da dĉe filiálă aparťe [eram]// noi luam cē vĉnĉ pěntu pĉnē// arendám comúna cĉlníc/ deál¹⁴⁹ şî cácoviȝa// nŭ áşȝia/ dáca ȝerám dĉe zĉĉe ĩş dĉe cĉncsprăĉĉe ĩş în_filiálă toȝ cáre ȝerám/ ȝerám núma şăptĉĉe// ȝerám núma şăptĉĉe ĩş// áşȝia şăptĉĉe cē făĉĉe// ȝerá ŭŭminĉ şî cáre făĉĉeŭ servíc ĩ_agricultúră// nŭoi ȝĉărání/ în tímpu lúcrulî/ vezĉ ĩ_zĉlĉĉe dĉe lúcru/ merĉm la lúcru/ da dumínica totdeăŭúna merĉm la ídu nŭ şî pázá/ merĉĝem la pădŭrē în cutărē loc/ aĉĉc în_cĉlníc saŭ la mărĝa¹⁵⁰ saŭ la ȝína saŭ aş'á mai depártĉĉe// merĉm acólo// acólo cē să zĉĉe//

sára să vĉnă/ merĉm mai ĩút'ē// zĉĉĉeŭ să mĉrĉm núma mĉnĉ/ da noi merĉm dē ástă sáră// stám acólo şî přĝătĉm... cĉĉe-o stĉclă de rakĉŭ aşá/ făĉĉm petrecánĉ şî demĉneăȝa ȝerá ca la armátă//

trăĝ/žĉm un númăr// númăru ũnu aĉĉc/ númăru doi... pĉnă demĉneăȝa la ŭára ŭopt n-ai drĉĉpt să părăşĉăşť stándu// acólo stai núm-aşá-n aşteptărē// nu-ĉ ĝŭánă/ nu-ĉ... áĉa dác-aĉ nărŭŭcu să-ȝ vĉĉē// ş-apŭj stám pĉnă demĉneăȝa pĉnă pi la zăĉĉē/ ŭşpe pĉnă să duc să să cŭlcĉē// lŭpu-l aşt'ĉpt// la ĝŭánă-l přz ĝrĉŭ/ da aşá păĉ ĩl ŭmblă// da la tímpu ála cĉt aĉ stat ĩ_stand/ ápă dáca ȝ-o sārĉt/ aĉ puşcátŭ/ l-o pālĉ şťi// dáca puşcám... punĉm ȝáva la ŭăĉ/ mĉre bĉne dác-a puşcát un ȝap nu putĉm pĉărăşĉ stándu// trăbuĉá să staŭ acólo// la ŭára ŭopt am plĉĉcát// nŭ adunăreă militárĉlor// ĩl luam ĩ_spátē şî ne duĉĉm acólo//

ş-acólo/ cáre-o fost cu ĝĉȝa... să făşĉ ca ŭ_ŭăşpăť// úni lua fĉĉĉa/ úni spărĉ'ĉ cárnă ş-apo nĉ-apucám apăĉ dē băŭút// punĉm cáĉ'ē la drum// přăĝ'ă cárnĉ/ cáprĉ/ ĩĉz c-acólo nu poȝ să stai flămĉnd// ş-apo adunám apă níşťē blĉd'ē/ přăĝ'ăm cárnĉ şĉ d'e ásta/ şĉ d'e ásta şĉ šĉ ȝerá la úrmă luŭám ĩ_străĉĉt//

din dŭŭăzăş şĉ şásă [k] din dŭŭăzăş şĉ şăpt'ē am_fost pĉnă-n pátruză_şĉ cĉnc/ am predát árma şĉ n-am mai avút...//

iulie 1955

ilĉĉ rĉŭŭleăŉ, [50 de ani]

[A II, ILIL_AF_0030, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

¹⁴⁹ Deal este un sat care aparťine de comuna Călnic.

¹⁵⁰ Marga este vechiul nume al localĉťăĝii Cacoviȝa, actual Dumbrava.

am prīs mistrlētu īn_guǎnǎ

[Da vo întâmplare cu vo-n mistreț n-ați avut?]

ba/ am avút//

mistrlēțī ī-am prīs īn_guǎnǎ// s-a făcú_guǎnǎ de cītīe... mă tīēm că vīnătóri zǎcīlē și noi am fost vo dōuǎzǎc dē gonácē// gonáci li să tráze línē/ li să púnē lócu denaīnt'ē/ iar gonáci última ȳórá cīn li să dǎ să făc ȳo grúpǎ așǎ d'i la zēce métri distǎnțǎ únu d'i áltu și tīnē ȳo coluǎnǎ ș-o mīnǎ așǎ/ n-o acúma pȳorním īn dósu ásta d'i pǎdúre// vīnătóri-s puș pe dúngǎ īn fáța deǎluli/ la gúra parǎȳuli/ iar gonáci făcē guǎnǎ/ háida/ háida/ háida și scuátē//

or vīnē vúlpe/ or vīnlē ĵēpurē/ or vīnē lup/ ȳor vīnē mistrlēț/ or vīnē īn tīmpu ásta ȳo cáprǎ/ ála cárē vīnē-l puștī// dúpǎ cē l-o pușcát/ apó-l dǎ//

apó ĵerám īn tȳovǎrǎșĵīē/ tovarǎșī la ȳo filǎlǎ ș-ápo noi nu avǎm... că ĵo acúma l-am pușcát și acúma-ī tot al něu// nu ĵerǎ așǎ// pt'ēlēǎ ĵerǎ a mñe și cárnea īmpǎrțīām īntre noi//

iulie 1955

ilíē rīȳuleǎn, [50 de ani]

[A II, ILIL_AF_0030, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

vīnē ȳo háitǎ dē mistrēț

īn deǎlu pópi ĵerǎ ō_ȳom bătrín// am zīs cáttǎ ĵēl// zíc/

acúma nú mă ĵēȳu hórǎ/ skímbǎ/ skímbǎ-ī dǎcǎ poț// ĵa dumneátǎ un ȳom mai sus și lǎsǎ únu mai tīnǎr să să báj'/žē acólo că puátī c-acólo să vīnǎ áĵa//

cīn pornēștē la guǎnǎ/ vīnē ȳo háitǎ dlē... dē mistrēț cu arís din áĵa dīntr-o pǎdúre mǎrē//

adú-ī t'ēlēa-ȳcōcē/ tē poț dúce la ĵēl//

ba nú că mñ-i frícǎ că-s om bătrín// ĵēl sta-ndǎrǎt și ĵi venē peȳ-o cǎstǎ īm_pǎdúre ȳo grǎmádǎ/ ȳo grǎmádǎ de fīr-ar eĵ de golánī//

ĵēl ȳo stat núma acólo/ nu ī s-o meritát să puștīlē/ ștī// o dátǎ ȳo făcút púșca šēĵa pȳōcē/ pȳōcē// n-o fost zīs dómni nīmíc// l-o atīs pē ásta pe [k] īn īntǎpátúrǎ șī-ī zíc/

dú-te și mǎturǎ// mai sta-ĵī/ zíc/ [...]

da ştiĵe drăcu cît ũo fost/ că-ĵ dĕstŭl că ĵo am_văzt// nú mă duc că m-am
uĵtăt núma la ĵeĵ şi m-am întíns să nu ĵntrĕ pe mínĭĕ//

ápo di ĉĕ-aj rĭs//

ĕĵ/ dĕ ĉe dŏră// de áĵa ĵĕráĵ acólo că alĭca-ĵ trĕnu//

dĕ ĉe nu m-aj lăsát pe mínĭĕ că mĭĕ nu-m ĵĕrá frícă//

apăĵ ĵo nu ştiĵám că mĭ-ĵĕrá frícă.../ zĭĉe/ da cĭn ĵ-am_văzt atĭĵa.../ şĭ
dumitál'ĕ ĵ-ĵĕrá frícă/ lăsă frankĕĵa//

nu mai ĵĕráĵ ĭ_stărĕ să stai niĉ vŏrbă că ĵa trĕşe/ că trĕbĕ să ĵeş dĭ_ĵos
de ĵe// dácă ĵeş dĭ_sus d'i ĵel/ atŭnĉa poĵ să traż ĭ_ĵel/ ştĭ/ ĵĕl nu mai ĭl găsăştĭ/
că să dúĉĕ// da de ĵĕş' dĭ_ĵos d'e ĵel şi aj tras ĭ_ĵĕl/ ápo d'ínĕ pe tĭnĕ/ te
ŭomŏră// nu cáđ'ĕ la izd'álă// áştă gád'ĕ fŭĵ'/ĵĕ oriŭŭne/ fŭĵ'/ĵĕ... fŭĵ'/ĵĕ_áltă
párt'ĕ/ da nú ásta [k] mistrĭĕĵu// dácă dai ĭ_ĵel şi ĵĕş diŭ_cucurúz/ vĭnĕ pe
tĭnĭĕ//

iulie 1955

ilĭĕ rĭŭuleán, [50 de ani]

[A II, ILIL_AF_0030, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

dŏmnu mărĵineán

ápăĵ ĵĕrám ŭodátă... ĵĕrá ōŭ_colonĕl dĕ la álba ĵŭĵĵa/ colonĕlu
găisbĕrgăr// ĵĕrá doĵ locotenĕnt/ ŭ_căpitán...// ş-amŭ căpitánu.../ căpitánu...
nu-m adŭc amĭntĭĕ d'ĕ ĵel/ acŭma nu-m adŭc amĭntĕ dĭĕ ĵĕl/ apă ĵĕrá ŭ_ŭom/
dŏmnu kĭra/ o fost pe tĭmpurilĕ magĵárĕ/ ĵĕl ĵĕrásă la duş' ca serĝĕnt că nú ĵĕrá
romĭnĭ prĕ mult puş...//

[Da duş ce-i aia?]

la mŭntĭĕ/ la grăniĵă cu ŭŭgărĵa şi cu rumĭnĭĵa//

[Aşa-i spune duş?]

aşă-ĵ spŭnĕ/ aŭŭz/ la ŭ_loc acólo/ la un mŭnte sus// d'ínĕ on mŭntĕ pi la
duş' acĭ/ pe lŭmeĵa ásta// ĭŭcŭŭĉĕ ŭo fost lŏcu ŭŭgurĭĕsc/ ĭŭcŏlo ŭo fost din
rĭĕgát// ĭi l-o pus patrŭlă pi-nántĕ de ŭŭgărĵa şi dinántĕ de cutărĕ şi făĉĕŭ pa-
trŭlă pe lŭmeĵa ásta/ pe grăniĵă// ş-ápăĵ númai ála// ĭn tĭmpu ála cĭn ŭŭguri...
nu băgăŭ rumĭnĭ_servĭcu/ da om d'eşkĭs ŭo fost// ála ŭo fost acŭólo// apăĵ
spunĕ/

mă/ zîcê/ şti cîţ umblă după mině să mă prîndă/ c-atunc ħerá vînatuărea/
şti//

pă cê făcêĭ/ dómlē mărġineánu/ c-aşá-ĭ spúnē// cê făcêĭ/ zic/ cē făcêĭ//
umblám cu păpúcē/ da dácă am_vázút_că ásta mă urmăriéştlē
to_merlěu/ ĭo to_merlēm cu păpúcu pînă la ũ_loc/ dam păpúşi j'os/ l_uam
Ĥopínē şi cu Ĥopínēil'ē umblám pim_pădúřē// să făcē Ŭúrmă că ħerá zăpádă//
ĭēĭ/ cîn vinēu la verificărĭ sau la Ŭúrmă că vîneáză cînevá pe_alícē/ mai cum-
părám/ mă/ cíte c-Ŭo Ĥopínēcā şi vedēm dē să fîlē un domn de_ăĭēsta nant cárē
c-a şti să făcă lúcrú ásta/ că núma ásta-ĭ// zîcē/

núma un țărán după cît văd ĭo/ da asigură-tlē//
urmăriēu pe tŭoț// ĭĭ spunē lui merēu că úĭtlē cólo/ dómnu marzîneán/
ĭn_cutărē loc am_văzt ásta/ da nu putlēm să-l prîndēm// dumneavóstå/ zîşē/
nu l-aț vázútŬ// să nu cumvá să făcă vînatuărē la noi//

nú/ zîşē/ ĭo dōră am l_uă_sáma/ că trēbe să l_uăm sáma gránița/ă/ să nu
înrē la noi// ápăĭ nu ħerá trecútă/ ħerá pe diņcōcē//

ápăĭ căpitánu tudorán/ Ŭo fost căpitánu todorán/ zîşē/
dómnu mărzínán/ ápăĭ cîn merĭ aşá a pădúřē cúmu-ț plácē dumatálē//
ápăĭ dómnu căpitán/ ĭo cîn ĭs ĭm_pădúřē párcă-s ĭn_făța ráĭului/ la dumnē-
zău/ zîcē// stau şi privegéz s-aŬúd pásărilē cîntînd// ba fōrtē tárē cînd văd flēl
şĭ flēl dlē animálĭē sălbáticē de úmblă pim_pădúřē şi şĭ d'e nu puşc atîta mă
hrănēsc núma cîn lĭē vădŬ//

nō/ zîcē/ făcem Ŭo guăná// făcēm Ŭo guăná şĭ-m ĭásă um_puĭ dlē vúlpe//
la ásta/ la mărzínán/

ĭmpŭşcă//

vínē la colónēl/ zîcē/

hăĭ/ dómnu colonēl/ ț-am adús/ zîcē/ un puĭ dlē țap//

acólo ĭēl l-o văzt dlē depărte şĭ ħerá róşu/ şĭ căprēlĭē d'ē pădúřē ĭárna sînt
súřē şi vára sînt róşi// d-acólo Ŭo văzt că-ĭ róşē ş-o făcút sáma/ ásta-ĭ un puĭ
dlē țap// cîn vînĭ acólo/ ħerá c-o cōdă lŭņgă//

să fĭț a drácu... țápu dumatálē/ ála-ĭ vŭlpē//

ápo ʋom ca hála dácă să fiľě/ nú-ŋ_comúna/ da să fiľě om ġibír/ désprě
costěľ iě vórba/ ʋō da fíre-aj a drácu/ de únde ştiľě ásta atíteă// ásta ʋo conti-
nuʋát/ în lúmeă ásta/ nu-n ţára ásta/ d-ápo o-ŋconjurát lúmeă ásta/ atíta ştiľě//
iulie 1955

ilíľě ríʋuleă, [50 de ani]

[A II, ILIL_AF_0030, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

am_făcút ʋo petrecániě frumósă

am_făcút ʋo petrecániě de az pínă míně cu vin/ cu cárnľě/ cu rat'íu/ cu
[k] ʋo petrecániě frumósă şi az i săptămína/ plěste săptămínă ne-nţalıėj'/žěm
că să měrem pe zíʋa cutără acólo// să měrem de la şasă pe ástáz ca míně să
făcěm... [k] sára să făcěm kľěf//

io/ úna álta/ nú m-am putú_dúcě seăra// am plěcát_núma demineăţa pi
la pátru de-acásă// cín mă duc io la căsa úně iěrá m noi/ acólo nu ierá nímě//
iěrá acólo núma jántelľě şi rániľilľě şi iěrá únu acólo căre păză bogáju şi.../
úne-s//

ís duş la guăă// s-o dus//

nō bíně// nō/ ċe zíc// pe la cárma o iau pim_pădúřě// mă duc la válľě pe
la stand// alíċa nú sînt// nu sînt la stándu ásta sau îm_pártľilľě cutără// nú mă
bag acʋólo să zícă că m-am băgá_ş-am strícát// o iau pe di la vále// nō/ ajúŋg
acólo şi îndátă răsárlě suăreľle// iěrá m obosít de-acásă cum ierám în túră dě
nʋóptľě// îŋcárc árma/ mă pui şi şed îm_pădúřě/ pui iárbă sub cap şi pe su
picuăřě şi stai aşá că îm_pădúřě trěbe să stai aşá/ că şti/ núma ʋo muşcătură/
şti/ cît diě puľín/ îm_pădúřě fáċe mult/ că-n sálbătăċíľě atíta-ġ diě fină/ atíta-ġ
de fină la aʋúz şi mirosituăřě şi de... că trěbe să stai ca ũ_sfînt pe icuăńľě//

nō/ ċe-ġ acólo// îġ faġn pínă ŝ-o dat suăreľle/ că suăreľle núma mń-o
vinít o ńíră-n...// io cu ʋóki mă uĩtám îŋcoă şi-ŋcólo şi iar mă prinde ʋoste-
neăla// şi núma ʋo căzú_dínt-ō_stejár ʋo d'índă// şi am stat atént cu băgářě
dě sámă// hop/ am aʋuzít// stau aşě núma şi nùm-aʋúd hōp/ hōp// víně ţápu
pim_pădúřě/ ʋo pădúřě deăsă/ gruăsă d'ě stejárľ// cum să mă mişċ că iěľ mă
véd'ě c-atíta-ġ de at'ěnt// ġ-am scăpát// iěrá t'ar pe múntě// îġ dau páċe/ núma
mă uĩt cu cōda ót'ĩului după iěľu cín méréġě/ méréġě/ méréġě/ méréġě/ méréġě/

núma-nt-ũ loc stă// să opręști/ să púně la vizór/ să țipă pe iárbă// cîs-o pus
 pę iárbă/ io núma atúně fac... pȕoc// cum am tras ĩ_ iěl așá bubuitură ȕo făcút/
 s-o făcút ȕo sáritură înapói/ píste păráu și núma-m aȕuzít ȕo lárma bū/ bū/ bū/
 bū/ bū/ bū// măi/ cum dráculi dę n-o căzút de ármă// mă duc acólo úne-am
 tras// mă uít acólo la pușcătúra/ nú să vedę nimică// o iau pę-ací că dîncolo
 ierá um_płărău așá/ ȕo cuástă să vąd nu cumvá îl vąd fužín pe pártea aláltă
 mai j'os/ mai j'os// ierá dóuă lĕmne/ ierá lăsá_pe dóuă lĕmne/ lăsát pe spát'e
 cu pićórale acătat'e// ěi/ ĩ lovít// pui árma/ mă ducȕ încétu/ încét/ încét// cîn
 mă aprót'i aproápe di iěl/ iau așá di j'os ȕo clómbă sau ȕo piátră și dau la iěl/
 să vid'ém dácă l-am pușcát pótę fuj'/ží// cînd símte că dau cu cęva_ iel să scóľă
 și-m víně să trag din nou// dau cu cęva// iěl scuálă cápu/ núma să úită la gard/
 púně cápu iar j'os// viu mai apruápe// dau iará/ ridícă cápu/ să úită la mínĕ și
 iar cápu j'os// am lua_arma la stínărę și m-am dus//

țápu făcę bę// atúnca ăscos cuțítu ca să nu mai țię că ierá pușcát// ĩ
 ięu dę-acólő_spátĕ/ ĩl duc acólo la cȕol'iba áia/ la cása únde ierám noi de ne-a-
 dunám//

iěráu toț duș acól_la stand// au aȕuzít o pușcătúra// víně la ásta și la
 áștiă/ ála la ála/ ě-ai pușcát// ba tú/ ba tú// ba nú/ ba nú pínă la cápăt// tȕoț fără
 nimica//

cáre-aț pușcát/ mă//

nićunu// făcę ĩspěctię la ármě/ cîn s-ȕo tras/ pótĕ că s-o ascȕs// ármele
 nićúna n-o fost pușcát//

cáre/ mă/ ȕo fost// ȕo fost un brañconér! ĩntre noi și nú l-am văzút//

nȕ/ ȕo fost gáta// s-ȕo luat ĩngúrá c-o fost așá și trăbuiá așá și nu știu
 cę// da n-o fost așá// ȕo fost așá un deál frumós piñ_căpĭlna cu iárbă din an/
 poț povestí// acólo avĕm un pod// am pus súlu jos și mă-ntărăsc cu cáru și cu
 súlu j'os// ierá la cása ái_ȕo plȕoscúánă/ cum zíćem noi cum făćem dę-ástea
 de fin/ noi zíćem ploscúáně// plȕoscúána háia ș-o iei și baž țápu acȕolő și
 lîngă iěl puiȕ ásta/ steáua cu plocázu și acóperi//

dácă se termínă tot jinársu/ ĩn entitátę lę-adúće/ zíće cătă mínĕ//

di cę//

bócu// cum ĩ țápu//

îieṽ am vinít de-acasă/ zíc// pe drum am puşcát ţápu... dumneavóştă-m_pă-
dúre/ de niĉ nu mai la guăná// l-am puşcát ió//

niş dumneată nu-m deşkıdē şi áltu c-o fost şmēķier şi mă űi cu álcēvâ//
vin ací ş-ascúnd fuárte bínē// j'os acólo úne mă fáĉe să mă lĉēžē/ ştí/ ió
ascúlt// ştít űo făcút glúmē// ştít// cînd o dat să ridícē... de áşteá de plűoscuáne
űo fost/ űo dat de táűor// îl ieṽ/ vād că cáűută pin pădúre/ s-o-nvártít ĩ_júru
cásî/ piű_cásă/ pin pódurĭ//

mă/ zísē/ trébe să şíĉ da/ zísē/ nu-ĭ nimńíca// ásta nu spúnē// nu vrē să
spúĭē//

da niş ió nu mĭ-am daű_sűocoteála să mă fi spălát pe mînĭ/ ştí/ şi vínē
la mínĭē//

fi atēnt/ ió ştiu că l-o puşcát ĭel sau nú l-o puşcát ĭēl// ĭa dă mĭnilē la
mĭnĭē//

şi dau mĭnilĭē//

gáta/ ásta-ĭ// űo puşcát ţápu/ zícē/ ĭi mirósă mĭnilĭē//
cum//

ĭi a lu răűuleán ţápu// ĭa la cuárnē//

nu l-am puşcát ió/ vidēűi-vă dē treábă//

nú/ nú/ nú/ că-ĭ gáta/ núma să-l daĭ afără//

ió rĭd'ēm/ n-am_vrut să-l dau// să dúşē/ trag žiűáuá afără//

ţápu/ ĭa vezĭ ţápu/ zísē máreá lu răűureán [...]/ ió ű-am spus că să-ĭ faĉē//
da únē-aĭ puşcát mă//

ĭată úne// ĭa pe-álĭĉ ĭerá on.../ nu ştiu dáca-ű aűuzĭt d'ē dómnu ĭj'/žinēriju
ĉéuca// ásta árē la activ uű_frátĭē/ dómnu profēsor ĉéuca// ápo dómnu ĉéuca
istrátĭē cu... avē múnűĭ áşűia di la făgărăş// ápă ĭerá săĉĭűă// aű aűuzĭt şi de
dómnu săĉĭűă cárē ĭerá cu múnűĭ áşűia alĭşa sparű a sēbeşuli// ĉéuca ĭerá cu-a
făgărăşului ĭűcól// ápo nu ştiu cĭtē lúcrurĭ űo fotografát// cum l-am adús/ cum
l-am pus pe pájură/ cum am stat ĭntră nűoi/ cum l-am jungĭlát/ ĭn műltĭē
fĉĭĭurĭ/ ştiű/ l-o tot fotografát//

nű/ poi dúpă áĭa... mă lăsát să ĭau ió pt'ĉl'ĉa//

ĭű//

acólo ĭm_pădúre ĭl tai/ ĭi ĭau pt'ĉl'ĉa/ cárĭĉea/ apó s-au apucát de ficát//
apóĭ zísē cătă mínē/

dumneată nu te-ai lăsat// acuma să bei șe vrăi// iel îi de loc din părțile
astea a clujuli//

ăpă să videm acuma/ dom_profesor șe vînă are iel acolo//

dupa doi litri de vin/ apo stai... stai cu capu_iarbă// dumneată numa bei
și minc/ spui alisa se poftesti să fac// ieră și domn de la sebes// auzit de
cuhot/ numa atunca umblau cu...// no po am_făcut uo petrecanie pina
demineata// totă ziua am petrecut// noptea ca de az pina minc demineata//
minc dimineata am impartit// am spus uite alisa la fiicare uo parte// apo am
cintare că n-avem cantari// da sti se/ cam cu portia/ asa luati-va la fiicare
cite una// ce ramine jau io// am luat/ am pus la caruta ș-am plecat din covru//
și cu domnu... asta... de la sebes cu.../ vă spui acuma/ iese la rajon
acuma/ prefectura.../ cin uo făcut aia ș-aia am fost acolo// și sara facem fuocu/
frigem carne și bem/ mincam taranesti/ apa zice/

dom_profesor/ zice/ ei/ zice/ c-o viata d'i asta n-am mai trait in_viața
me și n-o să mai traiesc//

apo demineata ne sculam ca die la stup// apa sasa sticlele [k] sasa sticle
n-o mai ramas// care pusca be uo litra de d'in [!]/ care pusca ala lua o sticla
de d'in [!]/ meseri din astea// io sa am bine/ dom_profesor/ ca m-am du_la
padure cu kiesti die astea sti/ cum iera la vinatuare// da nu ieram pe de
vinatuare/ ca sa facem noi nu stiu ce/ da numa uo placere/ sti/ pentru distractia
și pentru petrecerea aia care-o facam acolo// ș-apo n-avem ce ne d'esperti//

ș-apo vine sefu die puost// po/a vine din alba iulia die pe la armata
cutare/ cutare... merem acolo apa numai pentru distractie// apa ș-acuma fac//
merem cu seva_straita și sara-s acasa// nu sa mai fac lucruri de-alea//

iulie 1955

ilie rîulean, [50 de ani]

[A II, ILIL_AF_0030, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

soțetatea noastră

[Da v-on urs ați puscat?]

nă// noi aici în_partile de la valile nu sint/ da-n munte atunca iera de
tuile că iera... [k] noi avem soțetatea noastră// iera soțetatea la sebes/ da filiála
noastră noi uo avem la caciuta/ sacori și dealu și partea doua marga// aici la

noi nu ierá lăsát să întré nimenęa/ núma noi// dácă învitám pe cîneva să vílě
cu nŭoi/ da nić io n-avlěm drěptu să mă duc în terěnu álťuia/ štít// dácă
dumneată ai avút terěnu cácovița/ iō terěnu diŋ_cálě nu ierá vóiě să mă bag//
mă băgái și mă prindě/ ím confiscá árma și mă dă_j'udlěcátă// dácă t'ě
prindlěm pe dumneată în teritóriu meu/ tot ásta// atítă că ierám prět'iní//
dumneată veŋěj la míně/ io la dumneată și de_áste// așá trăiěm//

iulie 1955

iliě rîŭuleán, [50 de ani]

[A II, ILIL_AF_0030, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

[Da lupii coboară-n sat?]

coboráră// mai dlěmúlt nú coboráu/ c-o fost mult vînátŭóri// ș-alíša ŭo
fost trějzăș și doi// la noi iě o comúnă micúťă/ aŋ_fost șapte// nō apói la
săscóri ŭo fost cînc/ șasă/ în deal ŭo fo cînc/ șasă// în_cărpiniș ŭo fost vo
nŭŭă/ zăcě// acúma la noi únu/ í_săscóri í ŭnu/ alíca-í ŭnu/ în_cărpiniș únu//
játă/ dintr-atítea sátlě și nu fášě cît aŋ_fost noi ínt-o comúnă mńicúťă//

ap-acúma/ pesámńě/ nú mai púscă nímě dúpă iěi și vąd că vîn și să
bágă pě tîně dácă tlě vėdlě/ dácă tlě vėdlě cu ŭáilě víně pe tîně ca
uŋ_cîně turbát și să bágă// sîmt'e cíni// tîně cîně pe cîně și cōbánu fáčě-n
lěžě// cě să fac// cu bíta nu poť méré// dácă-ť spun așě/ ís mai a drácu ca cíni//

da atúnca cînd l'ě veděm/ hăi/ păi núma aŭuzám// veděm ŭo úrmă pe
úndevă/ ím spúně cînevá mai í ŭrmă de lupc acólo/ odátă fáčěm háită și hai
dúpă iei// dă-í/ íŋcōj'urám să-í prinděm// păi nu găsăi// núma cînd aŭuzá gúra
de ŭom să mutá-n alt loc/ nu așteptă// acúma tlě poť dúcě cu bíta la iěl că nu
fúj/žě// víně pe tîně să tě ja dě fáťă// guánă i nu mai fac/ ínt-o lúnă/ pŭótłě
ŭo dátă ŭo guánă// da cě-í áia//

ťărani/ cî_aŋ_fo noi/ ierá líberí în tóte zílilě// io merěm la plug// ápăi
cînd aŭuzám un lup/ dam drúmu la boi pe ásta și io pim_pădúřě// ápăi io poác/
dumneată de cólo ŭo poác/ álťu diŋcólo pŭác și cumvá să-l dăm// apă să
spăriá// acúma nú mai púscă nímě// nú mai víně níme-n lócurilě áleă// tě
mńjčă fĳára//

iulie 1955

iliě rîŭuleán, [50 de ani]

[A II, ILIL_AF_0030, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

Cacovița

cuîitúra

o fost ă cōbánŭ/ a zîsŭ/ o sărăci cōbáni că beŭ apă cu púmni și-s frumós ca peŭunói/ iar fićóri di la sáte/ beŭ apă din țîța cáni și-s nēgri ca țîgáni//

august 1953

zaharíjě macavéj, [77 de ani]

[A II, caiet 15, p. 1, transcriere: Grigore Rusu]

păťánja mę

ă fo cu bătrína mę la pădúrľě/ cu cáru ș-am picát unańtea cárului// a trecút cáru píšťě míně// mĭ-a rupt mĭna driáptă și n-a strícátŭ ŭót'/kŭ dreptŭ/ n-a strícát pićóru stĭngŭ/ ș-apă m-am dusŭ la spitál-ŭ_sibíŭ/ acól-ă stăt pátru săptămĭń// am vińít acásă/ tot fără ved'ěre la ŭokŭ//

august 1953

zaharíjě macavéj, [77 de ani]

[A II, caiet 15, p. 1, transcriere: Grigore Rusu]

[Cum era portul odinioară]

mai d'ěmúlt p-îca pi la noi n-ai văzút fěl' de fátă sau fēmějě cu pól'ě/ númai cu ĩa-ntreágă ĩěrá// ástăz și fićóri úmblă cu pól'ě// femĭĭl'ě aveáu crătĭță și șurt// ĩŭ_cap púrta o probódă/ ŭo círpă álbă d'ě ģolģĭ ĩŭcreťĭtă frumósŭ// avě și pl'ěťě// amú ŭúmbă cu róki/ cu fústă// atŭc ĩeráu mai frumósă// amú-ĭ mai máre fála d'ě ĩěľě//

august 1953

zaharíjě macavéj, [77 de ani]

[A II, caiet 15, p. 2, transcriere: Grigore Rusu]

o vint o plôjē măriē

cî_plôuă tare alîc/ în ánu trecut/ în cînēzēc şi doi / în típu fábrî_d'e
víiē/ o vint o plôjē măriē şi o fost doi ũáminî la fárbă cu dōuă cără cu búţîl'ē
pe car// şi áia o fost diŋcóló d'ē părău// lî-o luuát ápa şi nu lî-o mai gást// núma
cît'ē šéva o mai gást d'î_îēl'ē// o căũutát d'ēstúl pe rîu/ a găsît ũúnu ũon dricũ
ruptũ şi ũúnu dōuă ruáte/ rúpt'ē şi h'ēlîa//

ũúnu ş-o făcútũ carú nou// da šélălantũ ári-o rôtă núma/ ásta-î d'in
scúrzerîa ápi/ d'in potópũ//

august 1953

zahariē macavēj, [77 de ani]

[A II, caiet 15, p. 2–3, transcriere: Grigore Rusu]

[Informații despre subiect]

[Cum vă cheamă pe dumneavoastră?]

botorógă d'órd'ē//

[Câți ani ai?]

cînzăs şi doi//

[Mulți înainte!]

să trălît şi dumnevóstă//

[Părinții de-aici sunt?]

dē-alîc//

[Şi nevasta?]

şî//

[Carte ştiți?]

ştiu//

[Câte clase?]

şasă clăsă// aşá ĵerá pe típu... la uŋgáriă// mód'or al...//

[Alea şi se puneau cumva?]

adícă pe típu auústro-uŋgári dác-am_făcút şcólă// şasă clăsă primáre
ĵerá atúnc şi mai făcēj de repetítiē ĵncă doi anî/ da núma mńērcurea şi vínereă//
august 1953

d'órd'ē botorógă, [52 de ani]

[A II, ILIL_AF_0031b, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

děspre vi

dě primăvāra pîn tōmna/ nō ċe sǎ vǎ zic//
 nē sculām ĩntîi din pāmîntu culcát// sǎ sculǎ...//
 [Cum faci, cum lucrezi mai pe larg!]
 cum ĩs moméntēle pe la noi// ĩo vrēu sǎ spun prescurtát//
 [Ba nu! Cât mai pe larg!]
 nō/ atúnċa stām pę mult timp//
 nē sculām primăvāra așċ cî sǎ tot'ęstē zǎpáda// așċ cǎ pǎ la.../ ȳrē cî sǎ
 scólǎ víli cǎ nú mai pot// depíndē dúpǎ timp//
 dúp-acċĵa lĳ sticuĳím// duċ parĳ acólo/ sticuiĳĥtĳ// vínĥ vrĥmea s-o lej' la
 parĳ//
 [Trebuie sǎ ne spuneți cum sǎ lucrǎ!]
 l'ē lej'// nō/ acúma stai un_timp// nō/ dúp-acċĵa pornĥstē lǎstǎrĳ//
 sǎpǎtúra ĩntîi// sǎpǎtúra ĩntĳia// ȳo ċē mai lucrám [!]/ vínĥ stropĳtu ĩntîi//
 [Cum e strop'tĳtu?]
 strot'ĳtu [!]/ strot'ĳtu [!]/ strot'ĳtu nō cum sǎ zĳśĥ// ři sǎ vǎ spuĳ ři cum
 sǎ fáċē ápa// puĳ acólo ĩnt-on vas ápǎ// dúpǎ ċĥĵa puĳ var ř-o fáċ c-o tǎrĳlē așĥ
 cum vreĳ/ cam di la ċínĥsprǎċē ċĥri la dóuǎzǎċ la kilogám// fáċ strot'ála ĩntĳia//
 dup-acċĵa trĥċe// trĥċe// fáċ a dóua mai tǎriřuǎrǎ ápa ca cum s-o fáċút ca
 dintĳi// sǎ fáċe cu ȳóptsprǎzǎċē ċĥri a dóua sau nóuǎsprǎzǎċē... ȳóptsprǎzǎċē
 řeri// dúp-acċĵa sǎ plivĳesc frumós// vin femĳlĳ le plivĳesc// noi ĳar// [...] vírvu
 l'ē leǎgǎ așǎ de parĳ cu ċĥvǎ páĳē sau ċínĥpǎ// dúpǎ ċĥĵa strop't'esc a trĳla ȳǎrǎ//
 fáċem cu o tǎrĳlē mai mǎrē// nóuǎsprǎzǎċē/ dóuǎzǎċ de řeri// nō pǎ ċe mai
 lucrám la álea// nō po ȳo mai sǎpǎm ȳo dátǎ/ a dóua ȳǎrǎ// le strot'ím a pátra
 ȳǎrǎ c-ȳo tǎrĳlē mai mǎrē de ápǎ ři cu zĥċē ċĥri la kilogám// a pátra ȳǎrǎ lē
 mai ridíċǎ muĳĳerilē ȳo řiriř'ȳǎrǎ ř-ap-așteptám sǎ sǎ-ndulċáscǎ strúguri//
 cĳs-o-ndulċi_mai mĳnċám din ĳĥi//
 trĥċe ċe trĥċe ř-apǎ sǎ cȳoc ři sǎ cul'ĥĥē ca mȳustu// dúpǎ áĳa stǎ dĥ
 řĥĥrbē zǎċē zĳlē/ ċĳtvǎ ři sǎ fáċe d'in// ř-apóĳ blĥm apó/ blĥm//
 [Și cu tescovina ce faceți?]
 tescovína// apǎĳ de tescovínǎ/ ĩntĳi tescovína o ĳĥi/ o-mpaketézĳ ĩn ċĥvǎ
 vǎsǎ/ o bař//
 [Tescovínǎ-ĳ spúnē sau tescod'ínǎ?]

triéverě//

[Ce faceți cu treverea?]

lîe bátem ínt-un vas/ ínt-o búte cum zícem noi/ desfundátă// dúpă cêĵa
le coperím cu pămînt gálben ş-ápo râmîn aşá// apó h'ĵerb vo zêcê zîl'ě// ş-ápo
puĵ/ dúpă cê-o prîs a h'ĵerbě/ puĵ cêvâ năsîp aşá frumós pe ĵéle ş-apó râmîn/
râmîn¹⁵ pînă-n ĵárnă//

[Şi cu drojdia? Cum faceți cu d'ínu?]

cu d'ínu... [k] vínu// apó n-am azj'ús la tras//

[nó/ bun!]

mă laş ųo nú mă laş// râmíně tescovína//

nó/ acúma cê// făcem rakíu ųo trágém d'ínu// trágém vínu// vínu s-aşáză-n
buĵ fĵerbě/ dup-acĵia să úmplě şi la anumít timp să tráj'ě dĵ pe drójdě// să púně-n
vásă curátĵe li să dă ųo pĵátră sus dĵ áĵa cum ĵĵ spúne// noi zícem pĵátră de
buĵ// să tráz'ĵ'ě/ s-astúpă frumós şi drójdĵa să púně uněvâ/ ínt-un butóĵ sau
ínt-un vas// da nú răsúflă şi să făcē rakíu de drójdě//

nō/ ásta-ĵ tótă treába//

să trăĵască ųómini să-l bĵĵě//

august 1953

d'órd'ě botorógă, [52 de ani]

[A II, ILIL_AF_0031b, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

să folosăscų cuvînte cum vorbím noi

ĵo n-am ştiųút cē vreĵ dumneáta/ că vorbd'ém mai... núm_acúma am_vă
cē vreĵ// să vorbd'ěştĵ aşá ca cîn n-ar h'i ásta¹⁵¹/ ca cîn aş sta ĵo// núm_acúma
am ĵŵtăl'és cē-o vrut dumnelór/ să folosăscų cuvînte cum vorbím noi/ ca alĵc/
vorbd'ěştĵĵě/ d'in/ d'inars/ trévere// aşá şĵ tu// núm_acúma am vást cē-o vrut
dumnealór/ nu m-o lămurít ĵdeĵaj'úns [!]/

nō zĵ tu cu cĵnepa/ spúne// ĵo núm_acúma am_vă cē-o vru_dumnealór//

august 1953

d'órd'ě botorógă, [52 de ani]

[A II, ILIL_AF_0031b, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

¹⁵¹ Subiectul i se adresează Mariei Ghişoi, un alt informator al anchetei.

cînepa

[Semănați cânepă pe-aici, nu?]

da/ cînepa sîămănăm//

[Apăi spuneți: cum o semănați, cum o adunați, cum o tokîț!]

pă/ cînepa ȳo sămănăm mai deăsă um_pic ca să făcă mai bîne și o săpăm și o mărunțîm bîne ca să să [k] să răsără bîne// și nu-î mai făcăm nimîca pîna n-o s/zmulj'/žēm tōmna// tōmna ȳo s/zmulžēm și ȳo bātem bîne [k] ȳo dūcēm acāsă// o bātem bîne de fluărē/ ȳo scuturām bîne și dup-acēja ȳo dūcēm de-o tokîm îm_văle/ cum n-avēm noi alîca la apă// după ce ȳo tokîm/ stă ȳo săptămîna îm_văle/ să tokîeste/ ȳo adūcēm acāsă// ȳo ȳuscām bîne și-nčépem ș'-o rúpem/ așē-î spūnem noi p-îca/ cu frîngățuărea// dup-acēja ȳo melițām/ ȳo scuturām mai bîne// dup-acēja ȳo trăj'/žem din alt... [k] pin hēcělă și după acēja o perîlēm diŋ_căre se făce oŋ_fuiōru muále/ frumós căre poț tuărce fir subțîrîe/ căre mestlecă_cu bumbác făce pîza tárîe/ subțîrîe și frumósă și trăinică//

[Ce puneți bătelă, urzeală? Bumbac?]

nȳoi alîca ȳobiș/jnuîm să pūnēm meștecāt or uŋ_fir de bumbác și-uŋ_fir de cînepă/ de fuiōr de ăla perîlát//

[Urzeala?]

da// și bātem bumbác// trei părți de bumbác/ ȳo părte de fuiōr și să făcē ȳo pîză așă... // făcēm cămășî la bărbăți și pîză destúl de búnă//

[Băteala-i de trei fire de bumbac?]

băteála-î tot bumbác// urzála/ un fir de bumbác/ și un fir de fuiōr// pe urmă cělălalte le toărčēm mai plinȳ/ mai grȳos și pūnēm sac/ fêță de māsă/ pūnēm ștergărē/ ce ne trébē-ŋ_căsă//

[Puneți și băteală, și urzeală tot numa cînepă?]

păi ba// cum și ásta/ urzála-î bumbác și băteála cînepă// da cē-am luat din fuiōr ă... o părte din cînepă mai... mai fină/ járă după fuiōr vîne ũ_stup/ așē-î zîcēm// [care-i mai fină] și pe ȳurmă rămîne urzála și cîlți// din urzála urzîm járă sac și kar saltēle-n pat și așă și cîlți-î bātem dácă...// diŋ_cîlți făcēm și prేశurî pe jȳos// atît//

august 1953

marîla gișói, [35 de ani]

[A II, ILIL_AF_0031b, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

aíca-s mŭltě obiĉějuri

[Da cum să fac nunţile pe-aici?]

[maríla ġiṣói] ēi/ alíca-s mŭltě obiĉějuri// înalínte ĵeráu mái mŭltě/ ísă acúma s-o mai...//

[Şi cum se făceau nunţile mai înainte?]

[d'órd'ě botorógă] să furá mńiręasa or nu//

[maríla ġiṣói] să furá// ş-acúma să fŭră//

[Cum se face de prima dată?]

[maríla ġiṣói] cînd să duc la cěrút... [!]/

[d'órd'ě botorógă] cînd vorběşte fiĉóru cu fáta...//

[maríla ġiṣói] nŭ/ t'ar pę depártě trěbe s-o ĵau//

[d'órd'ě botorógă] lá_să spuĵ ĵo [!]/

august 1953

maríla ġiṣói, [35 de ani]

d'órd'ě botorógă, [52 de ani]

[A II, ILIL_AF_0031b, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

[Nunta]

ĉe să vezi// fiĉóru vord'ěşte cu fáta ůo vrěme naínte aş'ě// mai prîndě la ĵe/ mai poveştíĉě//

tu/ ĉe zíc aĵ voṣti/ únde sîņ_trěburilě//

pă ĉe să zícă//

pláĉe-ţ de míníĉě// pláĉe-lě de míníĉě// pă ĉe să zícă//

pláĉě/ mă// ápo cîn d'i/ mă/ să mă ĉěĵiŭ//

o să d'iu cînvá acúma//

nŭ/ po trěĉe ůo săptămínă/ să-nţălíĉeg/ să dúĉě ş-o peţă// dácă vrę fiĉóru şi n-áre tátă să dúĉe ĵělŭ// da dácă árě tátă/ nu mîná pe nímě// ş-apó pńrínţi să-n-ţălíĉeg// dŭp-acęĵia să logoděsc că cĩ_să fáĉă nŭnta// ficsáză o zĵ aşě/ depínde dŭpă împrejurări// ůo pregătěşti/ fac nŭnta ápo//

înaiínte de-a fáĉě nŭntă să pregătíĉesc// t'ámă muĵėrilě la tăĵtăi/ pre-gătíĉesc cárníĉě/ vĵnurí// vĵnerí/ sĵmbătă să fáĉe lŭcrurilě áşteă// dŭpă áĵa să duc

la biserică dimini... [k] t'ámă adică uomini vîneră/ sîmbăta t'ámă fetele/
fîcóri/ dumínica să duc la biserică la douăsprăzăce// să cunúnă// vin la mäsă//
cê să vedetî la mäsă// rak/t'îu pă mäsă/ struț [!]/ cum să zîce pe la noi [!]/
[Struț? Ce-i aia?]

cozonác// struț// după acêja să púně niște tăietăi faîni cu cárnîe de
găîină/ ũ_sos răgulát// mîncă cárnîe tuot// beu// s-apúcă de vînurî [k] d'înurî
ș-ápo-ncêp la j'oc// beu d'in ș-ápo să-ncêp la j'oc// ș-ápo j'ócă afără dirlég ca
la nunț/ cûiêsc [!] tînerî/ bătrînî// nō/ po urmează așá pîná sára//

sára/ după cê să spálîă/ de mai vin de pe-acasă/ să mai du_de-acasă/ să
mai aranjază cîtê șevă/ să mai útă la vítě mai ē/ ș-apói vin la mäsă járă// ș-ápo
lîe dă mîncărě sára járă/ vărzá umplút [k] curét' umplút [!] curét' umplút sau
vărzá umplútă/ cum vreî să spuî/ și s-apúcă de mîncărě járă// cărě vrě mai bē
rakîu/ cărě nú... cărě nú bē vînurî// mîncă járă/ beu vin// la joc mai dîepártě
pîná pe la... tri//

ápă-î vórba de cîștē/ să lîe făcă la tînerî cêva/ o tî d'ē... uo tî dîe/ cum să
vă eCsplíc alîca// o tî dîe avlêrě mai micúță/ să pôtă și îei încêpe kar cêvâ dē
az pe mîně// apă să fac cîștea// să dă cam dē părăt'ē uo sûtă d'ē lei// apó d'îná
fêtiêle/ fêcóri mai dau vásă/ háîně/ servîce de ástea/ diferîte tuot'ē// apă după
cê gátă/ adúnă bání/ să vêsîlălěsc/ lē dă la fiîecărě cîte-un pahár de vin cî_să
dúcě acúolo// dùp-acêja ápo urmează mîncărěa/ uo tocánă dă/ē vițâl...
îñ_fîně// am útát castravîet̃ ácri acî lîngă îei și s-apúcă iar de bēutúră// apó
dē la uo vrēmě să sătură și de mîncărî/ și dē bēutúrî și-î apúcă s_lómnu// cărě-î
bîat o îe cătă cásă/ cărě nú mai stă// mînrěasa să dúcē [!] să să cúlčē/ [!] s-uo
terminá_núnta// să trăiáscă tîneri [!] și ei cárē-o lot pártie//

august 1953

d'órd'ē botorógă, [52 de ani]

[A II, ILIL_AF_0031b, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

dóină/ dóină cîntēc dúlt'ē

apăî/ dóină/ dóină cîntēc dúlt'ē
cînd t'ē-aúúđ nu m-aș mai dúcē/
cîn tē-aúúđ nu ma_mai dúcē//

şi vai ȳnimă/ vai/ vai/ vai/ măi/
vai ȳnimă vai/ vai/ vai/ vai/
tu de tĩnĩe nú mai dai/
tu de tĩnĩe nú mai dai//
dóruľe/ bucătă ră/ măi/
dóruľe/ bucătă ră/ mă/
ȳeş' di la ȳnima meă/
ȳeş' di la ȳnima meă//
şi dú-tĩe-m ȳpădúre şi ş'edē
dú-tĩe-m ȳpădúre şi ş'edē
aniná ȳpe ľemně verzĩ/
aniná ȳpe ľemně verzĩ//
cum ȳi códri dĩe urĩtũ/
cum ȳi códri dĩe urĩtu/
că dē tĩ-or mai năcăjĩtu/
că de tĩ-or mai năcăjĩ/ măi//
nú mărg dóruľe cu tĩnĩe/
nú mărg dóruľe cu tĩnĩe
să ȳĩneă mĩndra de mĩnĩe/
să ȳĩneă mĩndra de mĩnĩe//
ĩnră noĩ să nu fi tá-tu/
ĩnră noĩ să nu fi tá-tu
vai dĩe mult ȳ-ar t'ĩ ľăsátu/
vai de mult ȳ-ar fi ľăsát/ mă//

[Frumos, foarte frumos!]

ēĩ/ vai că n-am ştiũ ȳ de ştiĩám să fi... [k] luĩám flũjēra/ că-m párē
răũ că n-am luĩát flũjēra cĩnd aũ ȳvinĩ^ũ//

[Ia mai cântaȳi una! Foarte frumos!]

uũ ȳĩntēc din ásta de ȳe-aiĩca//

august 1953

d'órd'ē botorógă, [52 de ani]

[A II, ILIL_AF_0031b, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

búnă zíua moș ba/ătrîn

búnă zíua moș bătrîn/ mă
 búnă zíua moș bătrînu/
 țe strîngê dumînieca fîn
 țe strîngê dumînieca fîn//
 da-î cosît dîe sîmbătă/ măi
 da-î cosît dîe sîmbăta/ mă
 ca_să-l strîng dumîniecă/
 ca_să-l strîng dumîniecă//
 apăi cătána din grai grăi_ă/ mă
 cătána din grai grăi_ă/ mă
 móșul'e/ bătrînul'e/ țe v_șt_ă-î la voi î_sat//
 la n_oi î_sat i v_șt_ă ră
 să mărítă nóru-m_ă/
 să mărítă nóru-m_ă//
 și iar móșu din grai grăi_ă/ mă/
 dîe cătána pot'ecu p-îca-ncólo ț-î drumú//
 și p-îca cólo ț-î drumú//
 lásă să lúcrú lucrú/
 lásă să lúcrú lucrú
 și cătána din grai grăi_ă
 și cătă móșu zi_ă/
 tátă/ tátă/ hai acásă/
 și mai mult pă l_a meá n_ăvástă/
 c-acólo-î n_ăvástă m_ă/
 să-î strîc cununí_ă//

párcă ierá bîne să t'î poveștít întîi/ ștí//

[Apoi povestești, după aia mai cânți!]

august 1953

d'órd'ě botorógă, [52 de ani]

[A II, ILIL_AF_0031b, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

cîntărea poveştii

cîntărea ăsta zîce că ō_om ȳo avút ōn fićórî// fićóru ȳo plecáŧ cătánă//
acúma c-o plecát_cătánă/ nú ştiŧe că cît dureáză iěl să fiŧe cătánă// aşe că tátă-so
o zîs că... [k] iěl o fost ŧsurát ŧi l-o t'ēmát tátă// ŧ-atúnca tátî-so_zîs cătă iěl/

măi fićóru ŧeu/ tu tē duć cătánă// rămîi cu nġevásta ásta// nú ŧti că d'ínġ
or nú mai d'i// ċe-ġ dē făcút//

iěl o zîs/

ŭŧe-ai nġevástă/ ieu mă du_cătánă/ staȳ doi anġ dġe zġl'ē// tu-n doi anġ
de zġl'e să nú tē mărġŧ// dá oġ sta... să m-aşťeŧŧ doi anġ ŧ-o zġ// ŧi dăcă n-oġ venġ
în tímpu ála de doi anġ ŧ-o zġ/ atúnca tu să tē mărġŧ că nú mai d'iu// doi anġ ŧ-o
zġ ŧ-aşťeŧŧ//

ġa o stat doi anġ făr-o zġ// ŧ_zúȳa áġa cġn iel o fost a mġne acásă ca să
d'iġē/ ŧ_zúȳa áġa ȳo avú_núnta// iġe s-o mărġtát//

ŧi tátî-so avē ōn pămġnt pe măr_zina drúmuli ŧi ġerá dġe cósă ŧi ġerá la
fġn// símbăta l-o cosġt ŧi dumġneca l-o făcút...// om síŧgur s-o dus dumġneca ŧi
strġŧe la iel/ aduná//

cătána trecú pe-acġ// da iel ȳo fost tátî-so da l-o cunoscŧŧ_pe tátî-so că ȳo
vă_pămġntu/ că l-o cunoscŧŧ pe tátî-so/ da tátî-so n-o mai cunoscŧŧ cătána/ că-ġ
tátă fićóruġi//

bună zġȳa/ moŧ bătrġn// ċe trec dġe mġla cápului//

bătrġnu ȳo spus/

ġi cosġt dē símbăta/ ca să strġŧg duminēca//

ġar o zîs ásta/ fićóru cătánă zġċē/

mós'ulġe bătrġn/ ġi vġeŧŧē la voi ŧ_sat// iel o aȳzġt că nġevásta lui să
mărġtă//

la noi ŧ_sat ġi vġeŧŧē ră că să mărġtă nóru-meȳa//

iel atúnca ȳo zîs/

mósulġe bătrġnġe/ ŧġpă fŧrca ŧi grēblá ŧi n-arátă cása//

vezġ cătánă/ p-ġca ŧ-ġ drŧmu cătă...// lăsă că ŧġġē bărbátu să lucrē//

atúnca ȳo văzt că bătrġnu nu-l cunŧŧē ŧi zġċē/

tátă/ tátă/ hai acásă la ȳospá_la meȳ nevástă// hai/ nevásta meȳ/ să le strġc
cununġă// atúnca ȳo văzt bătrġnu că ásta-ġ fićóru ġi//

asta Țo fost cîntăreȝa înaîntě... cîntată și dűp-acěȝa esplicată//
 august 1953 d'órd'ě botorógă, [52 de ani]
 [A II, ILIL_AF_0031b, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

d'eșt'idě-tě lótru

d'eșt'idě-tě lótru
 și úndle să-nálȝă códru//
 și úndle/ únde să-nálȝă códru
 să cîntă cúcu cu córbu
 cárľě să rămínă-ȝ_códru/
 cárľě să rămínă-ȝ_códru//
 și cúcu că rămínľě ȝel/ măȝ/
 și cúcu că rămínľě ȝel/ măȝ
 că-ȝ mai tînăr vornicělu/
 că-ȝ mai tînăr vornicěl/ mă//
 ȝără córbu pėnľě nľegrě/
 pínă-ȝ_códru nu să vlėdľě/
 pínă-ȝ_códru nu să vlėd'ě//
 și cúculě/ pásărlě mńdră/
 cúcul'ě/ pásărlě mńdră/
 dú-tľe-n pădurľě și cîntă/
 dú-tľe-n pădurľě și cîntă//
 și pe tínľě n-avė mănľě/
 pe tínľě n-aveá mănľě
 lăsă-mă să-m ȝěu sȝoȝľě//

august 1953 d'órd'ě botorógă, [52 de ani]
 [A II, ILIL_AF_0031b, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

dóiněle nóstě

úite/ dumnevóstå ştiş aşá...// úite la Țo núnťá máre... [să fi venit] úně mai
mulț spun cîntiěcě// noi sîntěm aşá Țo comúnă mńicúťá/ Țo nimíca tuátă// să
vezí la Țo núnťá dóině de-ălěa// úite/ úite țára Țóltului...//

cîn merěm apó pe la vînătuárě ně puniě dómni marí diě cîntám// ba zîşě/
să biěť/ să cîntáť/ ásta-í bucuriía nóstă cîn aȚuzím dóině ardeleniěšťí/ ță-
răniěšťí// tot Țómu/ fiěcărě din... trecút să cunóšť'ě// ášťia tínerí nu le cunóšťě//
le cunóšťě núma de-acúma//

[Sunt foarte frumoase și noi de-aia vrem să le luăm ca să nu să piardă
cântecele aștea, c-apoi trec anii, tinerii nu le mai știu!]

acúma-í înváťă dómni álčevá// atúnca să-mvăťáu dóině de-áștea//

romíni nošťí sub úngurí ș-o fost// íi Țo fost asupríť diě státu mağár și
íi-ș cîntáu duríerilě și de-așěia fiěcărě Țom íș căuutá íel să-ș cîntě duríerilě
cu-Ț cîntec frumós// íi Țo fo supúšť// apái/ acúma Țámini ís mai álcum// ti-
neriěťu nú să mai.../ ášťia bătríní ís mai álcum/ ís pruošťí și nebúní dě cap/ ș-o
perdú_mínteťa//

august 1953

d'órd'ě botoróğă, [52 de ani]

[A II, ILIL_AF_0031b, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

pie potiěcu diě la stínă

pie potiěcu diě la stínă
pie potiěcu de la stínă/
puátíě criěšťiě íarba búnă/
puátíě criěšťiě íarba búnă/
că cōbáni nu-s pi-ací/ mă//
că s-o dus cu Țáil'ě/mă/
apái/ pe cōástă cu flórilě/ măi/
pe cōástă cu flórilě/ măi//
și s-o dus și nu vin íără//
și s-o dus și nu vin íără/
pî_la dálba primăvără/

pî_la dálba prima/ăvără//
 apăi și să duc și nu mai vin/ măi/
 și să duc și nu mai vin/ măi/
 pî_la sfîntu lu constandín/ măi/
 pî_la sfîntul constandín/ măi//

[Foarte frumos! Da cântecu ăla să fie pe-aici cîn ș-o pierdut ciobanu
 oile? Ș-o pierdut oile ș-apoi o plecat să le caute ș-o văzut niște pietre albe-n
 depărtare.]

n-am așuzít dómlě//

[Da aia: Pe un picior de plai/ Pe-o gură de rai...]

ája-î miuărița//

[Să cântă aia?]

mai demúlt cîn iěráam noi la șcuálă spuné pojězíě//

[Apăi la școală ați învățat-o?]

la șcuálă//

[Așa bătrânii n-o știau?]

Ůo štilě bătrîni cáre-o-mvăťát//

august 1953

d'órd'ě botorógă, [52 de ani]

[A II, ILIL_AF_0031b, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

mă dusăi la plug în_coastă

mă dusăi la plugŮ în_coastă

cu bóli di la nlevástă/

cu bóli di la nlevástă

și ne-arăi pínă la prîzu/

to cu lácrimî și cu plîsu//

iěrá la prîzu//

iătă mîndra cu mîncáriě//

io ă_stat și m-am uítát

cum am vást m-am săturát//

dú-tiě/ toánto c-am mîncát//

dú-tiě/ toánto c-am mîncátŮ/

cîn ȝe-am ȝăst m-am săturăt//
şi mă ȝit din deal în ȝoastă
să văd mîndra ȝea frumăasă/
cu vin rōşu înt-un ȝancău/
cu friptură-ŋ ȝişkină/ău//
vai/ mîncă bărbātu meu/ mă//
şi io cu ȝăt'i după đîsa
mîni s-o rupȝ plūgu şi bîrsa//
şi pîn-am ȝăcú ȝîrsa nōuă/
mîni s-o rupt grind'ėiu-n dōuă//
vai dîe mînlă/ ȝe să fac
c-am rămăs băiat sărac//

august 1953

d'ord'ě botorōgă, [52 de ani]

[A II, ILIL_AF_0031b, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

fōiě vėrdlě/ pom năȝút

fōiě vėrdlě/ pom năȝút/ măi
fōiě vėrdě/ pom năȝút/ măi
dîe pămînt/ mîndro/ ȝe-aȝ făcút/ mă//
nu poş/ bádeo/ c-o trēcú ȝăi
şi nu poş/ bádeo/ c-o trlēcút/ măi//
n-am făcút/ báde/ io tăt'e/
n-am făcút/ báde/ io tăt'e/
d-am făcú ȝa să mă ȝeȝ//
da io/ mîndro/ ȝe-oȝ luȝá/
da io/ mîndro/ ȝe-oȝ luȝá
şi tu nu-ȝ putlě numără/ mă/
nu-ȝ putlě numără//
slúgă dînt-on măr popěsc/ măi/
slúgă dînt-on măr popěsc/ măi/
ȝárba dînt-ō ȝat domněsc//
ȝárba dînt-on lat domněsc/ măi//

dar atúnĉ și niĉ atúnĉ/
 dar atúnĉ și niĉ atúnĉ/
 cînd a fáĉe plópu nuĉ/
 cînd a fáĉe plópu nuĉ/ măi//
 și gutúĭul pĕrlĕ moi/
 și gutúĭu pĕrlĕ moi
 să lĕ mîncăm amîndói/
 să lĕ mîncăm amîndói//

august 1953

d'órd'ě botorógă, [52 de ani]

[A II, ILIL_AF_0031b, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

de n-ar h'i oĭ și sfinĉĕl'ě

de n-ar h'i oĭ și sfinĉĕl'ě/
 de n-ar h'i oĭ și sfinĉĕl'ě
 n-ar măi h'i păcátĭe grĭĕl'e/
 n-ar măi h'i păcátĭe grĭĕl'e//
 de n-ar măi h'i sfinĉĕl'ě/ sfĭntu/
 n-ar măi h'i sfinĉĕl'ě/ măi/
 niĉ păcátĭel'e pĭe pămĭnt/
 niĉ păcátĭel'e pĭe pămĭnt//
 potiĉáua din pădúrlĕ/
 potiĉáua din pădúrlĕ
 și călcîĭoára nu să spúnĭĕ/
 și călcîĭoára nu să spúnĭĕ//
 și potiĉáua de pĭe cîmp/
 potiĉáua de pĭe cîmp
 să dúĉĕ la j'urămĭnt/ măi
 să dúĉĕ la j'urămĭnt
 și únde ne-a lųót dĩĕ cuvĭnt/ măi//
 și únde ne-a lųó_ dĩĕ cuvĭnt/ măi//
 și cítlĕ păsărĭél'e-ŋ_códru
 tuáti-m cĭntă/ mă/ la módru/

tuáti-nkínă şi s-alínă//
tuáti-nkínă şi s-al'ínă
núma ȝo n-am  e m-i drag/
n c  n  m-oȝ al'ín / m ȝ//
că n-i c ȝbu l ng  drumu/
că n-i c ȝbu l ng  drum/ m ȝ/
 nt-un r mur d e al n/ m ȝ/
c n jum  d e drum tr    /
tot cu p  tr   ȝ c ȝb zv rle / m ȝ/
tot cu p  tr -  c ȝb zv rle / m ȝ//
  r  ȝo m-am sup r tu
 i c ȝbu n  l-am mut t/ m ȝ
 n v rv tu m nt elui/ m ȝ//
 n v rv tu m nt elui/
la  et na br dului/ m ȝ/
la  et na br dului/ m ȝ//
c ȝ i drag vo n cului/
c ȝ i drag vo n cului/
ba ur t n ma r  lui//

august 1953

d'ord'  botor g , [52 de ani]

[A II, ILIL_AF_0031b, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

la fere stra m ndrei m  le

p ȝ la fere stra m ndri m  le on plop  usc t /
o p  r c  mitit c  s-a l   t//
o/ p  r c / m t    c ȝbul  i te du/
la fere stra m ndri m  le c nt -  tu//
o/ p  r c / m t    c ȝbul  i te du/
la fere stra m ndri m  le c nt -  tu//
p ȝ greu   / do  mne/ doȝ d  d t  s   ub    /
flor  le dîntre spin  ca să cul   /
c   aȝ cul s  i m na mi s-a  isp n t

ș-am iubit pe cine nu mi-a meritat//
 căc an_culés și mîna mi s-a iispinăt
 ș-am iubit pe cine nu mi-a meritat//
 păi lînima să mi se rúpă că-s băjăt/
 c-am iubit pe cine nu mi-a meritat/
 lînima să mi se rúpă și să mor
 c-am iubit/ iubit două suróri/ măi//

august 1953

marîla gișói, [35 de ani]

[A II, ILIL_AF_0031b, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

pe valea cu túfele

și pe válea cu túfele
 tra la la la la
 pe válea cu túfele
 tra la la la la/
 spălă mîndra rúfele
 tra la la la la//
 spălă mîndra rúfele
 tra la la la la//
 móșulě/ bárbă cărúntă/
 tra la la la la/
 êe duć pe bába la núntă
 ta la la la la//
 êe duć pe bába la núntă
 ta la la la la//
 ní_nu juácă/ ní_nu cîntă
 tra la la la la/
 ní_nu juácă/ ní_nu cîntă
 tra la la la la/
 núma tot_bęa și mănîncă
 tra la la la la/
 núma to_bęa și mănîncă
 tra la la la la//

bádîul meş de ástă váră
tra la la la la/
bádîul meş de ástă váră
tra la la la la/
a vení să-l iúbesc iără
tra la la la la/
a vení să-l iúbesc iără
tra la la la la//
da nu-s floáre de secără
tra la la la la/
da nu-s floáre de secără
tra la la la la/
cê-am lăsá_să iúbesc iără
tra la la la la/
cê-am lăsá_să iúbesc iără
tra la la la la//
că-s fluáre de grîu curát/
tra la la la la/
că-s fluáre de grîu curát/
tra la la la la/
nu mai iúbesc cê-am lăsát
tra la la la la/
nu mai iúbesc cê-am lăsát
tra la la la la//

august 1953

maríla gişói, [35 de ani]

[A II, ILIL_AF_0031b, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

notáriu/ púopa şi flăcău

un domn notári i-o zís la un flăcău să fúre un cal// úómu s-o du la
notári/

şî-i la iěl cálu// mēreţ şî spúneţî-i să vínă alís//
să duc la iěl/
mă flăcău/ ai lua_cálu//

l̥uɔt c-aşá ʋo z̥is domn notáriɥ//
 ápaɪ hai di-acoló/ că z̥îşê/ să meri de-acoló//
 iacă vin// s-o dus aculo/ //
 ápaɪ/ măi flăcău/ ai furat calu//
 furat/ dómnulê/ furat//
 ápaɪ/ măi/ m-ai sărăşit d̥le tât// acuma mai am ʋo suta d'e l'eɪ ş-ája ɥ-o
 dau ɥîê/ núma la n̥uɔpt'e să fur̥i pe p̥uópa d̥le língă preɥoteása// şî dacă nu l-îi
 furá/ ápa ai să-m dai vóiê... şî calu şî...//
 n̥o/ z̥îşê/ bínê/ domn notári//
 să dúşê flăcău acasă şî z̥îşê tátî-so/
 mă/ şê vreɪ tu// ş-o z̥is domn notári//
 ʋo z̥is aşá/ că vre să mă făcă buogát// îm dă şî suta ája/ că bani n-am [k]
 are mai mult di-o suta// ája m-o d̥etu-mă să lucr̥u ş-o z̥is iêl//
 n̥o bínê/ z̥îşê// dacă [k] núma să ai grijá că t̥le bágă tárê la-nkisuáre//
 ba/ nu mă bágă/ z̥îşê/ că i̥eu ʋúmbu aşá mer̥leút/ ʋúmbu nonstóp//
 n̥o/ z̥îşê/ bínê//
 acuma să dúşê-acasă// múmă-sa avé m̥n̥êre// i̥e m̥n̥êre şî şê să vez// o i̥e
 pe p̥l̥ărău/ cum i̥eşă pe-alîsa p̥ărău/ ca şî la noi/ da pe ásta n-am văzú_răş//s-o
 dus p̥e p̥ărău áşa ş-o pr̥is tri sūt̥e d̥e raş şî s-o dus la copă/ěratívă ş-o lot tri
 féli d'e şără/ d-ăle mar̥i/ s-o dus acasă ş-o lot ũ_sac mārē şî străița cu ráş̥i/ ş-o
 lot ʋo p̥ălăriê lātă/ mai lātă ca a me/ a me-î m̥n̥ícă/ lātă cum au p̥uópi// ş-o
 pus m̥n̥êrea alîsa pe ʋúmeri/ şî múmă-sa tăiásă ʋo corcod'ínă/ ş-o pus dóuă
 árip̥i d̥l̥e c̥uorcod'ínă// şî-î ʋo arătare ca sfînti// şî s-o dus la ô_sas în túrnu
 bes̥erişi şî s-o pus aculó//
 acuma notáriɥ o vorbít cu p̥uópa//
 mă/ să ai grijá să nu t̥l̥e fūrē d̥íngă preɥuteása// am_fost pr̥et'in̥i/ da să-m
 faş şî tu atîta bínê/ să n̥e d̥ăiê bóli şî calu-năpói//
 dómlê/ da nu-s m̥uortu// bun//
 iacă s-o dus acasă p̥uópa ş-o şínat şî s-o-mbrăișat cu preɥuteása şî s-or
 culcátu//

îel s-o pus a cîntă de-acolô/ háida plopă_sácu mñeu să tle duc_la
dumñezău/ să nu tle fûrě flăcău că io mi-s ížeru tău// şî pe tăţ râsi i-o slubozît
şi li-o pus cîti-o lumină-ŋ_cîrcă şî li-o da_cálea pñtru raj [...]/

jáca să pomenirá plopă cu preuteása// preuteása/
aúuz plopă// or venít ížeri dúpă t'íně// úitě/ tot ȳo luminát iei// ş-aúuz
cum t'ě strîgă// cê că să meri/ să t'ě dúcă la dumñezău//

să sculără amîndoi ş-ascultără mai bíně// ála tăt cîntă/ háide plopă_sácu
ñeu să tle du_la dumñezău/ să nu tle fûrě flăcău că io mi-s ížeru tău//

nõ/ ar trăbuli să tle duş/ zísă cătă plopă preuteása/ şî/ mă/ dácă tle duş
să-m faş şî mñilě loc acoló dácă te duc ížeri pe t'íně/ să faş şî pñtru mîně//
cum să nu-ţ facŭ// [...]

cîŋ_coló iel tă mēre plopă// ála cîntă într-úna de-acolô dle la úuşa
besēriči// nõ/ plopă cîn aj'/žúsă iş făcú crúsě//

nõ/ dómñě aj'útă//
bíně/ zísě/ bágă-te la mîně_sacŭ să tle ieu/ să nu te fûrě flăcău că io mi-s
ížeru tău//

să bágă plopă_sac şî-l l'ěgă [!]/ lěgă flăcău sacú la gúra şî-l luă-ŋ_cîrcă//
nõ/ acúma mai fu ȳo tíră pîná_zíuă// aliěrgă iel cu sacú aşá în_cîrcă pin pro-
gádě// cîn văzú că să fášě zúuă il ię şî să dúşě cu iel la nŭotáriŭ// la nŭotáriŭ
ş-o avé úsprăžăşě tréptě// po cum iěşă pě tréptě_sus lăsá d'ě sac tot aşě_j'/žosŭ//
plopă tot aşě dădē cu cápu şî cu frúnteă d'e tréaptă// iel lăsá mai j'os ca pişōrile//
da plopă dī_sac/

mai sus ížerul'ě/ mai sus că dínŭi-ŋ_gúra mai nu-s/ că tăţ mñi s-o rupt//
zísě/

bíně/ c-acú mai aj nŭm-o tréaptă pîná tle bag la dumñezău// [...]
august 1953

[*] [Informator ocazional]

[A II, ILIL_AF_0031b, transcriere: Gabriela Violeta Adam]

INDICE TEMATIC

Albinărit v. OCUPAȚII ȘI ÎNDELETNICIRI

AMINTIRI

Armată 143, 219–220

Dezastre naturale 123–124, 247, 253–255, 302

Încorporare 137–138, 156, 164

Plecarea în America 276, 279–281

Război 117, 130–132, 137–138, 143–144, 156, 164–165, 238–241, 242

Școală 122, 143, 155, 302

Viața subiectului 138, 144–145, 155–158, 214, 228–229, 237–238, 249, 250, 253, 258, 260, 271, 276–279, 284–285

ANIMALE ȘI PĂSĂRI:

Cal 221–223, 228, 248

Capră 116, 129, 155–156

Căprioară 125, 190

Câine 130, 160–161

Clocă 250

Cuc 193

Lup 129–130, 191–192, 195–196, 248, 300

Mistreț 293–294

Taur 230–231

Țapi 125, 190–191

Urs 126–127, 181–182, 205–206, 215, 220–221, 242–243, 261–263

Vacă 123–124, 162

Vulpe 185–185, 205

ANTROPONIME v. ONOMASTICĂ

Armată v. AMINTIRI

Balmoș v. PREPARATE DE LA STÂNĂ

Botez v. OBICEIURI

Brânză v. PREPARATE DIN LAPTE

Burduf v. PREPARATE DIN LAPTE

Cal v. ANIMALE ȘI PĂSĂRI

Capră v. ANIMALE ȘI PĂSĂRI

Caș v. PREPARATE DIN LAPTE
Căprioară v. ANIMALE ȘI PĂSĂRI
Câine v. ANIMALE ȘI PĂSĂRI
Cântatul mortului v. ÎNMORMÂNTARE
Chiuituri v. LIPRICA POPULARĂ
Cinstea v. NUNTA
Clocă v. ANIMALE ȘI PĂSĂRI
Coleșă v. PREPARATE DIN FĂINĂ
CONSERVE v. PREPARATE CULINARE
Cosit v. OCUPAȚII ȘI ÎNDELETNICIRI
Crăciun v. OBICEIURI

CREDINȚE ȘI SUPERSTIȚII

Deochi 121

Noroc 285

CREȘTEREA ANIMALELOR v. OCUPAȚII ȘI ÎNDELETNICIRI

Cricală v. MÂNCĂRURI

Cuc v. ANIMALE ȘI PĂSĂRI

Culesul strugurilor v. OBICEIURI SOCIALE

Culesul viei v. Viticultura

Cultura cânepii v. CÂNEPA

Curechi umplut v. MÂNCĂRURI

DATE DESPRE INFORMATORI 129, 138, 139, 143, 219, 223, 276–277, 289, 302

DATE DESPRE ISTORIA LOCALITĂȚII 120, 179, 207, 217, 257, 259

Deochi v. CREDINȚE ȘI SUPERSTIȚII

DESPRE ANCHETĂ 304

DESPRE LUME ȘI VIAȚĂ 139–140, 145, 148, 149, 281–282, 312; moarte 140–142, 288–289

Dezastre naturale v. AMINTIRI

Distilarea rachiului v. RACHIU

Exploatarea lemnului v. OCUPAȚII ȘI ÎNDELETNICIRI

Fânul v. OCUPAȚII ȘI ÎNDELETNICIRI

Gem de prune v. CONSERVE

GLOSĂRI 188, 274, 275, 305

Îmbrăcămintă v. PORT

Încorporare v. AMINTIRI

ÎNMORMÂNTARE v. OBICEIURI

ÎNTĂMPLĂRI 115, 123–124, 126–129, 136, 138–142, 150–151, 159–163, 172–179, 185–186, 188–190, 193–194, 205, 216–217, 219–224, 232–234, 238–241, 242, 260, 273, 282–284, 285–286, 287, 294–294, 301

Înturnat v. PREPARATE DE LA STÂNĂ

Jilipuri v. OCUPAȚII ȘI ÎNDELETNICIRI

Jintiță v. PREPARATE DIN LAPTE

JOCURI 187, 272

Numărătoare: de-a prinsa 186

Jocuri la priveghi 196
Jocuri la priveghi v. JOCURI
La culesul strugurilor v. OBICEIURI
La târg v. OBICEIURI
Lăsatul Secului v. OBICEIURI
Legende v. NARAȚIUNI POPULARE

LIRICA POPULARĂ

Baladă populară 235–237
Versuri 136–137, 145–146, 152, 154, 192, 201–202, 210, 212–213, 217, 217–219, 307–309, 311, 312–318
Chiuitori 301
Logodnă v. NUNTĂ
Lup v. ANIMALE ȘI PĂSĂRI
MÂNCĂRURI v. PREPARATE CULINARE
Mistreț v. ANIMALE ȘI PĂSĂRI
Moarte v. DESPRE LUME ȘI VIAȚĂ
Mulsul oilor v. STÂNA
Murături v. CONSERVE

NARAȚIUNI POPULARE

Legende 186, 310–311
Povești 123, 202–204, 232–233, 243–246, 318–320
NAȘTERE v. OBICEIURI
Noroc v. CREDINȚE ȘI SUPERSTIȚII
Numărătoare v. JOCURI
NUNTĂ v. OBICEIURI

OBICEIURI

CICLUL VIEȚII

Botez 121, 125
Naștere 257
Nuntă 117–118, 146–148, 180–181, 197, 199, 209–210, 214, 224–227, 231–232, 258–259, 272–273, 306–307; pețit 180, 197, 224, 272, 306; cinstea 199–200, 258–259, 307; orații 124, 147–148, 209–210, 224–227; steagul de nuntă 198, 200
Înmormântare 252; cântatul mortului 260–261; pomană 196, 251; priveghi 196; progadie 120

OBICEIURI LA SĂRBĂTORI

Crăciun 121; Lăsatul Secului 207; Paști 121; Rusalii 178

OBICEIURI SOCIALE

Șezătoarea 159, 160–161; la culesul strugurilor 273–274; la târg 211–212

OBIECTE DIN CASĂ ȘI GOSPODĂRIE 119, 256–257, 273–274

OCUPAȚII ȘI ÎNDELETNICIRI

Albinărit 187
Cânepa: cultura cânepii 305; prelucrarea cânepii 305
Creșterea animalelor 211, 213–214, 223–224, 290

Exploatarea lemnului 157–158, 166–167
Fânul 252–253, 275; otava 231; cositul 115–117
Pescuitul 133, 215–216
Plutăritul 166, 168–170, 171; plavie 167, 168–171; jilipuri 167
Pomicultura 187–188, 285–286
Prelucrarea iascăi 188
Prelucrarea lânii 234, 249, 271
Seceratul 275
Țesutul 305
Vânătoarea 129–126, 169, 181–182, 191, 205–206, 261–263, 291–292, 294–300
Viticultura 303–304; via 158; culesul viei 119, 273–274

Oile v. STÂNA

ONOMASTICĂ

Antroponime 177, 280

Toponime 211, 259, 299

Orații v. NUNTA

Otava v. FÂNUL

Paști v. OBICEIURI LA SĂRBĂTORI

Pășunatul oilor v. OILE

Pescuitul v. OCUPAȚII ȘI ÎNDELETNICIRI

Peșit v. NUNTA

Plavie v. PLUTĂRITUL

Plecarea în America v. AMINTIRI

Plutăritul v. OCUPAȚII ȘI ÎNDELETNICIRI

Pomicultura v. OCUPAȚII ȘI ÎNDELETNICIRI

PORT

Îmbrăcămintă 248, 256

Portul bătrânesc 259, 301

Povești v. NARAȚIUNI POPULARE

Prelucrarea cânepii v. CÂNEPA

Prelucrarea iascăi v. OCUPAȚII ȘI ÎNDELETNICIRI

Prelucrarea lânii v. OCUPAȚII ȘI ÎNDELETNICIRI

PREPARATE CULINARE

CONSERVE: gem de prune 118; murături 246–247

MÂNCĂRURI: cricală 255; curechi umplut 307; pește prăjit în unt 133

Pâne v. MÂNCĂRURI

Pește prăjit în unt v. MÂNCĂRURI

PREPARATE DIN FĂINĂ (de grâu, porumb): coleșă 116, 162; pâne 256; struț 121

PREPARATE DIN LAPTE: brânză 125–126, 183–184, 207–208, 248–249, 251, 290; burduf 135, 184, 251, 290; caș 135, 184, 248; jintiță 184, 251; telemea 290; unt 184, 207, 208; urda 184, 249, 251; zară 185, 207; zer 184

PREPARATE DE LA STÂNĂ: balmoș 184, 245, 247; înturnat 134, 185

PREPARAREA BĂUTURILOR

Rachiu 120, 274, 303–304; distilarea rachiu 274
 Vin 120, 274, 303–304
 Pomană v. ÎNMORMÂNTARE
 Priveghi v. ÎNMORMÂNTARE
 Progadie v. ÎNMORMÂNTARE
 Rachiu v. PREPARAREA BĂUTURILOR
 Război v. AMINTIRI
 Rusalii v. OBICEIURI
 Seceratul v. OCUPAȚII ȘI ÎNDELETNICIRI
STÂNA 132–134, 211, 250–251, 290–291
     Mulsul oilor 134, 183, 211, 248, 250
     Oile 132–134, 186–187, 189, 257–258
     Pășunatul oilor 213–214
 Steagul de nuntă v. NUNTĂ
 Struț v. PREPARATE CULINARE
 Școală v. AMINTIRI
 Șezătoarea v. OBICEIURI
 Taur v. ANIMALE ȘI PĂSĂRI
 Telemea v. PREPARATE DIN LAPTE
TOPONIMIE v. ONOMASTICĂ
 Țap v. ANIMALE ȘI PĂSĂRI
 Țesutul v. OCUPAȚII ȘI ÎNDELETNICIRI
 Unt v. PREPARATE DIN LAPTE
 Urdă v. PREPARATE DIN LAPTE
 Urs v. ANIMALE ȘI PĂSĂRI
 Vacă v. ANIMALE ȘI PĂSĂRI
 Vânătoarea v. OCUPAȚII ȘI ÎNDELETNICIRI
 Versuri v. LIRICA POPULARĂ
 Via v. VITICULTURA
 Viața subiectului v. AMINTIRI
 Vin v. PREPARAREA BĂUTURILOR
 Viticultura v. OCUPAȚII ȘI ÎNDELETNICIRI
 Vulpe v. ANIMALE ȘI PĂSĂRI
 Zară v. PREPARATE DIN LAPTE
 Zer v. PREPARATE DIN LAPTE

GLOSAR

ACRÎȘ s.n. sg. (Răchita) „zer înăcrit”: n-ai un tebelev cu *acriș*, cu lapte co-văsit?

AIEPTĂ, L-O AIEPTĂT vb. perf. c. 3 (Șugag) „a repara”: o dat de un cuptor stricat și nu făcea nime pită în el că era stricat și ea l-o *aięptăt*, l-o curățit, l-o lipit.

ARDÉICĂ s.f. sg. (Laz) „ardei iute”: pui o țar de unsoare, pui niște *ardějcă*, ceva ciuște;

var. **ardějă** s.f. sg. (Laz): ș-am adus niște *ardějă* de față, de-aia usturoaie.

ARÍCI s.m. pl. (Câlnic) „pui de porc mistreț”: vine o haită de... de mistreți cu *ariș*.

APROÁPE, *veri de* ~ loc. adv. (Răchita) „veri primari”: te duci la datu mării și-ți iei veri *dę-aproápe*, verișoare *dę-aproápe*, de-a tale.

ASTUPÚȘU s.n. sg. art. (Șugag) „capac”: o pus *astupúșu*, coperișu la tebelev.

AULÁ, AULEÁZA ind. prez. 3 pl. (Purcăreț) „a aoli, a dăuli”: ș-acum să fac focuri pe culmi și se zice că *aululeáză*.

AVERÍ, AVERÉSC vb. ind. prez. 1 (Săsciori) „a necăji”: să-l *averésc* o țară.

BAIOÁNE s. pl. (Laz) „traverse peste râu”: acolo este *baioáně* contra.

BĂCIUÍ, BĂCIUÍESC vb. ind. prez. 3 (Câlnic) „a se ocupa de toate activi-tățile de la stână”: io le *băciuiésc*, io vi le mulg.

BĂGĂTÚRI s.f. pl. (Laz) „lemn tăiat, doborât de vânt, pregătit pentru a fi scos din pădure”: s-o apucat de *băgătúri*. Ei din parchet băgau bine, băgau lemn cu nemiluita.

BĂIERÁ, BĂIERÁ vb. imperf. 3 pl. (Sebeșel) „a (se) lega, a se încinge”: se înfășura la picioare până când o aduna aicea la poală și *băjěrá*.

BÂT s.n. sg. (Loman) „băț mai lung și gros, de obicei cu măciulie la un capăt”: creșta și el pe *bítu* lui ca să știe.

BÂTÁCA s.f. sg. art. (Răchita) „joc la priveghi”: feciorii și fetele la priveghi merg, joacă-n cărți, bat *bítca*.

BLĂNCI s.f. pl. (Săsciori) „un tip de scoc construit din patru lemne”: ne-am apucat apoi pin sectemvrie de adunat, corhănit, de scocurțit, de *blănc*, cum le spunem noi, din patru lemne.

BOB s.n. sg. (Șugag) „scaun în strungă”: câte băci îs, atâtea guri face la strungă, atâtea guri și fiecare cu *bobu*, cum să zice scaun, șed acolo.

BOBOAȘE s.f. pl. (Câlnic) „boabe de struguri”: venim acasă, punem culesu, *bobôșele*, aceea ce se zdrobește, le punem pe teasc și le stoarcem să scoatem vin.

BOCĂNÎȚI adj. pl. (Laz) „dezghiocați”: toamna am găsit tri saci *bocăniț* și din to sacu o ieșit tri mierțe *bocăniț*.

BÓCU s.m. sg. (Câlnic) „țap”: *Bócu*? Cum îi țapu?

BORT, *în* ~ loc. adv. (Câlnic) „în tovărășie, în compania (cuiva)”: *în bort* cu oameni răi io n-am stat.

BOTĂȘ s.m. (Câlnic) „cel care cară strugurii la cules cu vasul numit bot”: *bŭotășu* striga cân era sus în car.

BOLOVÁN; BOLOVÁNI s.m. (Căpâlna) „dovleac¹⁵²”.

BOJÓCURĂ s.f. (Căpâlna), var. lui *batjocură*: să-și mai ieie din *bojócără*.

BÓTĂ s.f. sg. (Laz) „vas de lemn în care se transportă lichide; găleată”: i-o dat ș-o *bŭótă* de vin; **bóte** s.f. pl. (Răchita): se dau vase, *bóte*, cane, străiț, săcâteauă.

BOU-VAGÓN s.n. sg. (Laz) „vagon de categoria a IV-a”: ne dați și nouă un vagon de ăsta, *boŭ-vagón*, cum era atunci, clasa [a] patra.

BRANDĂ, SĂ SE BRĂNDÉZE vb. conj. prez. 3 sg. (Șugag) „a se infecta”: m-am dus la Sebeș ca să nu se *brăndéz* (*brandă* = infecție) mâna.

BRĂNDĂ s. sg. (Șugag) „infecție”: m-am dus la Sebeș ca să nu se brăndeze (*brandă* = infecție) mâna.

BRĂCINĂ s.f. sg. (Loman) „cingătoare, brâu îngust țesut din lână”: [femeile poartă] crătință înapoi, înainte șurț, sunt încinse cu *brăcină* de lână.

BRĂCIURĂȚURI s.f. pl. (Sebeșel) „pânză de formă dreptunghiulară cu care se înfășurau băcițele înainte de a mulge oile”: toate se-mbracă cu nește *brăcurățuri* așa, zăvelcă le zicea. Apo le-mbrăca așa, să-nfășura la picioare până când o aduna aicia la poală.

BRÂNZUÍ, BRÂNZUIÁ imperf. 3 pl. (Loman) „a face și a gestiona brânza care se face la stână”: [oile] le mulgea, le *brînzui*ă acolo la un loc.

BRODÍ, BRODÍT, *m-am* ~ perf. c. 1 sg. (Laz) „a nimeri bine”: în războiu ăsta de-acuma *m-am brodít* chiar la slănă.

BÚGLĂ s.f. sg. (Căpâlna) „grămadă de lemne distribuită populației prin tragere la sorți”: Se taie pădure în comun, apoi se fac grămezi numerotate și se trage la sorți. Fiecare număr de casă primește o grămadă de lemne numită *búglă*.

BUÍÁLĂ s.f. sg. (Sebeșel) „vopsea cu care se înseamnă primăvara oile când merg la munte”: Băcița asta avea o *buiálă*. Băcița asta avea altă formă de *buiálă*.

BUÍ, BUÍM vb. ind. prez. 4 (Loman) „a vopsi lăna oilor pentru a le diferenția”: [oile] le *bui*ă toate la un fel.

BÚRCĂ s.f. sg. (Șugag) „amestec din făină opărită, coaptă în vatră”: fac vrană și-i fac *búrcă* să-i pun dopu.

¹⁵² Cu același sens, termenul este atestat și în pct. 131 Răhău, chest. 855 (ALR I, material inedit).

CÁIC s.n. sg. (Șugag) „lingură mare de lemn folosită pentru a smântâni laptele, căuc”: îl smântâne c-un *căic* mare de lemn, c-o lingură mare.

CÁINMAN s.m. sg. (Laz) „paznic, om de serviciu”: acolo aveam un *cáinman*, om de serviciu la baracă.

CANCEŪ s.n. s.g. (Cacovița) „cană mare pentru vin, apă”: Să văd mândra cea frumoasă/ Cu vin roșu înt-un *cančēu*;

var. **cânceáuăle** s.n. pl. art. (Laz): numa am văzut, zice, *cîncáuălē* pin casă unu după altu.

CÁPOTĂ s.f. sg. (Câlnic) „partea de sus a cizmei”: și iei cizma de la *cápotă*, de jos.

CĂRȚILE s.f. pl. art. (Răchita) „actele de cununie civilă”: își fac *cărțil'ē* ș-atuncia se numesc mire și mireasă.

CĂSÁR s.m. sg. (Șugag) „persoană la lucrează la stână”: o venit *uŋ_căsár* de la colibă; **căsárii** s.m. pl. art. (Sebeșel): noi ăștia, *căsári*, cum cum ne ziceam noi, noi ne duceam la stână iară.

CĂȘÍTĂ s.f. sg. (Săsciori) „construcție de bârne, umplută cu pietre pentru a apăra un mal sau pe care se așează podurile peste o apă”: asta-i... i rostu unei *cășitē* care se face or la un mal une se rupe la om pământu, iară face baraj d-ăla.

CĂȘTIŪȚ s.n. sg. (Săsciori) „cutie în care se păstrează țigările”: ți-o dat în-vățătoru, zice, tri *căș'tiūt* de țigări.

CĂRCIÓG¹⁵³ s.n. sg. (Răchita) „ascunzătoare, vizuină”: ei s-o dus ș-o to pândit după ea și i-or găsit *cîrcôgu*, acolo unde era culcușu, unde o fost fâtat.

CE vb. ind. prez. 3 (Cacovița) „zice”.

CELÁR s.n. (Câlnic, Răchita, Sebeșel) „încăpere sau despărțitură în coliba de la stână în care se păstrează produsele lactate, comarnic”: [buduful] se pune pe lângă *celári* acolo la aer și stă până toamna.

CHILÁRÍ, O CHILÁRÍT vb. perf. c. 3 (Răchita, Săsciori) „a lovi, a-i provoca o infirmitate”: o tras cu pușca-n ea și-o lovit-o, da n-o putut-o omorî, numa *u'o t'ilárít-o*.

CHIȘCHINÉU s.n. sg. (Cacovița) 1°. „pânză”: Să văd mândra cea frumoasă/ Cu vin roșu înt-un canceu,/ Cu friptură-n *kișkină/ēu*; 2°. *chișchináuă* s.n. pl. „basmale, năfrâmi” (Șugag): era câte batiste și *kișknáuă* și clopote.

CIOCÓI s.m. sg. (Loman) „boier”: apoi păștea acolo pe moșia unui *cócóji*.

CIÚȘTELE s.f. pl. art. (Șugag) „ardei”: cum pui *clúștelē*.

COCÂLTÍȚI adj. pl. (Răchita) „amețiți din cauza băuturii”: is toți bine *cociltiți*.

COPERÍȘU s.n. sg. art. (Șugag) „capacul”: o pus astupușu, *cŭoperișu* la te-beleu.

CORCODÍNĂ s.f. (Cacovița) „curcă”: mumă-sa tăiasse *u'o corcod'ină* ș-o pus aripi de *cŭorcod'ină*.

¹⁵³ Alexiu Viciu atestă formă *cártog* ‘culcuș făcut din fân’ (Viciu 1906, p. 85).

CORHĂNÍT s.n. sg. (Săsciori) „acţiunea de a dirija, a deplasa lemnul cu ța-pina”: ne-am apucat apoi pin sectemvrie de adunat, *c̣orhănit*, de scocurțit.

CORLÁT s.n. sg. (Sebeşel) „coliba strungii”: dam după oi [k] la strungă să iese, să iese pe *corlát*.

CORIGÉNTU s.f. sg. art. (Laz) „contingentul”: *corigéntu* trizdoi eram io.

COT s.n. sg. (Șugag) „basma, batic”: o trăbuit să-i iau *c̣lot* cu ciucuri.

COTÁ, COTÁ vb. ind. prez. 3 (Săsciori) „a se simți”: Tata nu poate veni. [...] păi, zice că *nu-l c̣otă* bine.

CÓVRU s.n. sg. (Câlnic) „ascunzătoare”: am luat, am pus la căruță ș-am plecat din *cóvru*.

CRICÁLĂ s.f. sg. (Șugag, Câlnic) „tocană”: tai carne să pui *cricălă*, să mân-căm; la miezu nopții, *cricălă*, tocană, ș-apă câtă ziuă zamă acră.

CRISTÉL s.n. (Câlnic) „dispozitiv crestat din lemn pe care se mărunțește ca-șul”: îl scoate din *cristél*... cașu și cân îl ia din iesta dacă nu [k] îl pune la burduf.

var. **cristéi** (Sebeşel): era un lemn crestat, un lemn așa lung crestat ca de un metru și to crestat. Îi zicea *crist'éi* [k] *crist'éi*.

CURÉCHI, ~ *umplút* s.n. (Cacovița) „sarmale”: ș-apo le dă mâncare sara iară, varză umplut, [k] *curét' umplút*.

CREDÉIUL s.n. sg. art. (Sebeşel) „crezul”: nănașa îl ține pe mâna dreaptă și aprinde-o lumânare. Zice *credéiu*.

CÚRSA s.f. sg. art. (Loman) „autobusul”: iau *cúrsa*, mă duc la Abrud.

CUSCÁIE s.f. sg. (Săsciori) „sanie pe care se coboară lemnul fasonat și uscat de la munte”: [lemnul de fag] îl pui de să usucă, după ceaia îl aduni, îl cobori pe *cus/șcăiē*.

CUVĂR s. (Laz) „înclinare”: la vale are *cúvăr* prost.

DA, *múltu-i dă de-a mânia* (Laz) „a câștiga”: are oameni el și degeaba, *múltu-î dă de-a mîină*, nu mă duc nicăiri.

DĂLĂFÉȚI s.m. pl. (Căpâlna) „dovleci”: *dălăfēți* se spune pe la Vinerea către Cugir.

DÁTU MÂNII loc. s. (Răchita) „logodna”: te duci la *dátu mîni* și-ți iei veri de-aproape, verișoare de-aproape, de-a tale. Mireasa din partea ei la fel.

DA CU RÚPTU, DĂM ~ ~ loc. vb. ind. prez. 1 pl. (Câlnic) „a împărți o can-titate în funcție de o anumită proporție”: dacă *dăm cu rúptu*, zice așa, cât iasă.

DĂNÁCI s.m. pl. (Loman) „flăcăi”: învârtita la *dănác*, la băcițe și la baci.

DESCORPORÁ, M-AM DESCORPORÁT perf. c. 3 (Săsciori) „a elibera după perioada de concentrare”: cîn am [k] *m-am descorporát*, am intrat ca muncitor la Petroșani.

DEZVĂLUÍ, DEZVĂLUIE vb. ind. prez. 3 (Sebeşel) „dezveli”: dup-aceia îl *dezvăluje* și țipă apă rece pe el.

DORDOLÓȘI s.m. pl. (Șugag) „cocoloși”: [zerul] îl lasă să fiarbă, face niște *dordolóși* așa.

DÚCĂR s.n. (Laz) „canal de scurgere”: așa *dúcăr* în Valea Sebeșului încă n-o fost... plavie așa proastă ca aia.

DUDUI, DUDUIE vb. ind. prez. 3 (Sebeșel) „a alunga, a goni”: nu este nime să-l *dúduie* de-acolo.

DUNĂTÚRĂ s.f. sg. (Loman), var. lui *adunătúră*: n-am vă[zut] nici o *du-nătúră*.

FÁRBĂ s.f. sg. (Șugag) „boia”: pui *fárbă* să fiarbă bine cu postaia.

FÉLDERE s.f. pl. (Câlnic), var. lui *férdelă*, „măsură de capacitate pentru cereale, conținând 20 de litri; baniță”: dint-un pământ de nouă *féldere* nu s-a făcut nimic.

FELJINDÁR s.m. sg. (Săsciori) „polițist, jandarm de teren”: acolo am făcut școală de *feljindári*.

FI, ERÁSE vb. m. m. ca perf. 3 (Câlnic) „fusesse”: el *jeráse* la Duș ca sergent.

FLÁNCĂ s.f. sg. (Săsciori) „margine”: veneau lemnele de pe *fláncă* de sus.

FLĂCIÓG s.n. sg. (Răchita) „ascunzătoare, vizuină”: *flăcôgu* ei, acolo unde era fâtat, era sub un stan mare de piatră.

FÓCURILE s.n. pl. art. (Săsciori) „datorii, necazuri”: acúma am... *fuócurile* la hotar, la plug și n-avem bani.

FRĂNGĂTOÁREA s.f. sg. art. (Cacovița) „dăltuitura mare a meliței”: [câ-nepa] o uscăm bine și-ncepem și-o rupem, așe-i spunem noi p-icea, cu *frîngătuáręa*.

FRUNZÁRE s. (Căpâlna) „frunze uscate servind ca nutreț pentru ovine”: [oile] Iarna le țin acasă, cu *frunzare* și cu fân.

FUGI adj. pl. (Șugag) „fugaci”: urșii ăia care-s de pădure de brad îs mai *fují*, mai sălbatici.

FUNZI s.m. pl. (Laz) „unitate de măsură a cantităților solide”: dup-aceia i-o dat tri *fund* de carne.

GÁRU s.m. sg. (Laz) „șeful garnizoanei de tren”: o sunat la Sebeș ca să vie *gáru* să ne coboare.

GĂVÉRNĂ s.n. sg. (Săsciori, Sebeș), var. lui *cavérnă*, „adăpost săpat în pământ”: după ceia am șezut două luni în frunt, *în găvérnă*, îndesați acolo.

GĂRNÉȚI s.m. pl. (Căpâlna) „poreclă atribuită localnicilor din Săsciori de către cei din Căpâlna; termenul este motivat de una dintre activitățile tradiționale, plutăritul lemnului”; cf. *gárnét* ‘bucată de lemn, par gros’ (DL).

GHBÍR adj. (Câlnic) „născut”: apo om ca hala dacă să fie, nu-n comună, da să fie om *gíbír*.

GORLÁNI s.m. pl. (Șugag), var. lui *goláni*, „persoane fără ocupație, haimanale”: se mai iau jitarii după mine, ba niște niște *gorlání* ai naibii cu furcoaiete.

GOZÉR s.m. sg. (Laz) „vânzător ambulant”: n-am avut loc înt-alt loc, c-o fost *gozéri* la uși la tren acolo.

GRANÁDE s.f. pl. (Căpâlna), var. lui *grenáde*: ș-apo cu *granádiere* îi întorceam înapoi.

GRÉBLĂ s.f. sg. (Laz) „construcție orientată transversal pe un curs de apă pentru a opri transportul buștenilor”: La Gura Bistriei avem acia *!o gréblă* care oprim lemnul;

var. **gréblu** s.n. sg. (Laz): mâne îi dăm drumul la *gréblu* din Căpâlna.

GÚRA, *mi-o pus* ~ expr. (Săsciori) „dantură”: *mi-o pus gúra*, dantură da de... un fel de metal, cum să vă spui io..., plumb, ce-o fost.

GURGULÉU s.n. sg. (Loman) „vârf de deal”: o pus-o *pi-un gurgul'éu*, să se vadă tot mereu.

HAN, *mi-i* ~ expr. (Săsciori) „mi-i ciudă”: *mń-i han* când să uită unu la mine.

HĂBÚCU s. art. (Răchita) „frunza uscată căzută toamna”: o alunecat că era *hăbúcu* uscat.

HĂRDĂZĂU s.n. sg. (Săsciori) „frânghie cu care se leagă fânul în car, calul de proțap”: ș-apăi cada vine legată bine cu un *hărdăzău* ca să nu cadă.

HÂNS s.m. sg. (Răchita) „desiș format din arboret mic”: cum era *hîs*, el o fugit.

HÂȘCĂU s.n. sg. (Șugag) „mătură de nuiete cu care se amestecă zerul să se aleagă urda”: își duce troci acolo, vasă de munte, ce trebe, puțină, *hîșcău*, săculeț de caș.

HOFÍZĂ s.f. (Câlnic) „numele mai multor plante din familia gramineelor”, var. lui *obsigă* [?]: o mâncat *hoh'íză* [?] și-o trebuit să fugă-n vale să-și spele izmenele.

ID s.n. sg. (Câlnic) „unitate structurală (de vânătoare)”: în zile de lucru meream la lucru, da duminica totdeauna meream la *ídu nō* și pază, mergeam la pădure în cutare loc.

IERBĂRÍT s.n. sg. (Loman) „drepul de a paște iarba contra unei sume”: plăteam la boieri *ierbărít*.

IȘLOĂSĂ s.n. sg. (Săsciori) „lemn care leagă partea din față și cea din spate a cășitei”: se leagă cu un fel de *îșlósă* din fața apei până la margine și pe alea se pune ca un fel de podeală.

IȘPÍT s.n. sg. „spital” (Sebeșel): m-am bolnăvit rău și m-o adus la spital, *î-îșpít*. Aci ap-am stat vo patru luni de zile la *îșpít*.

ÎMBARCĂ, AM ÎMBARCÁT perf. c. 1 pl. „a urca”: aci *am imbarcát* la căruță, la căruța unui brigadir.

ÎMBUÍ, ÎMBUÍM vb. ind. prez. 1 pl. (Loman) „a vopsi oile”: [oile] *le-mbuím* ‘le vopsim’.

ÎMBULZOÁRE s.f. sg. (Câlnic) „îngrămădeală”: am lăsat desagii acolo în boldă, o *foz-umbulzóre*, și când am ieșit afară de-acolo, m-am pominit fără bani.

ÎMPĂREÁ, I SE ÎMPĂRE vb. ind. prez. 3 (Șugag) „a socoti, a considera, a aprecia”: dacă li se-*mpárě* că să facă căsătorie cu fata, cu băiatu.

ÎMPOVĂRÁTĂ adj. (Săsciori) „însărcinată”: ea era-*mpovărátă*. Era numa de-a face, cu foale mari.

ÎMPREDITĂ, O ÎMPREDITĂT-O vb. perf. c. 3 (Sebeșel) „a așeza, a pune la odihnă, a pune în repaus”: ap-o luat un căruț rău de la Antonie Mihalcea ș-o pus-o-n căruț ș-o adus-o la Mărtinie, la Făgădău Mărtinii ș-o-*mpredităt-o* în curtea făgădăului.

ÎNCORONĂ, NE-O ÎNCORONĂT vb. perf. c. 3 pl. (Laz, Săsciori) „a încolona”: [au venit] un căpitan ș-un colonel aici pe noi și ne-o *încoronat* imediat și dă-i drumu la poliție.

ÎNFUGĂ, L-O ÎNFUGĂT vb. perf. c. 3 (Șugag) „a goni, a fugări”: l-o luat câinii și s-o dus cu el mai departe, *l-o-înfugat*.

ÎNGĂLĂT adj. (Câlnic) „corpulent”: era un om fain, gras, spui drept, *îngălăt*.

ÎNGHERĂ, O FOST ÎNGHERĂT m. m. ca perf. 3 (Răchita) „a zgăria cu ghearele”: ș-apă [pe] el l-o *fost îngherăt*, l-o fost spart tot bine, l-o-nceput cu ghiarele de-aici din spate.

ÎNTĂLĂIĂT adj. (Răchita) „amețit”: nu știu cum îs *întălăiăt*. Îs *întălăiăt* așa la cap [...] mi-i capu greu așe.

ÎNTÂMLĂ, A ÎNTÂMLĂT vb. perf. c. 2 (Câlnic) „a păți, a pătimi”: nu poț să povestești dumitale de ce-*ai întâmlăt* cu ăia?

ÎNTRONĂT adj. (Răchita) „răcit”: îs *întrohnăt* [...] răcit.

ÎNTURNĂT s. sg. (Răchita, Sebeșel, Sebeș) „mâncare ciobănească din smântână fiartă în care se adaugă bucăți de caș dulce care se amestecă până la omogenizare, iar apoi se introduc bucăți de pâine tăiată cubulețe ” (Totoianu 2021, p. 165): facem balmoș, *înturnăt*; am mâncat *înturnăt*.

ÎNVĂLUI, ÎNVĂLUIE vb. ind. prez. 3 (Sebeșel) „a înfășura, a înveli”: ș-apoi dup-aceia-l *învăluie* și pleacă nănașa cu el acasă.

JILÍP; JILÍPURI s.n. (Laz) „construcție din bușteni pe care alunecă lemnele înspre cursul unui râu, canal”: *j'ilíp* de apă.

JUMĂTĂȚI s.f. pl. (Șugag) „pantofi”: așa se poartă pe la noi, păpuci, *j'u-măltăț* așa, ciorapi negri port eu.

LĂMPĂR s.n. sg. (Răchita) „felinar”: s-or dus acolo ș-or luat un felinar, *ũ_lămpăr* și s-or băgat.

LĂSĂTOÁRE s.f. sg. (Sebeșel) „cărare îngustă”: vine ursu și prinde-o vacă cu biarele de spinare ș-o duce pe on izvor sau o *lăsătuárĭě*.

LEGĂTÚRĂ s.f. sg. (Căpâlna) „mănunchi de fuior”: dup-aceia-l facem ghem sau *legătúră*, după cum are muierea voie.

LEGÚME s.f. pl. (Răchita) „mâncare fiartă, făcută din legume”: deregem cu el *l'egúme*, zama de grumpene sau postaie.

MALARÍNA s.f. sg. (Sebeșel) „topor, secure mare”: o rășfrânt mânecile ș-o luat *malarínă_mínă* și s-o dus până la ea.

MATRÓZI f.m. pl. (Căpâlna) „poreclă atribuită localnicilor din Săsciori de către cei din Căpâlna; plutași”.

MĂSTÁCENI s.m. pl. (Căpâlna) var. lui *mestéceni*: era o tăietură de *măstăceni*, cioate de *măstăceni*.

MĂTĂÚZ s.n. sg. (Răchita) „steag de nuntă”: mireasa vă cheamă deseară la steag, la *mătăúz*.

MÂNECĂR s.n. sg. (Cacovița) „haină scurtă, confecționată din stofă sau din pânură, tunică”: [bărbații] poartă bocanci, cămașă de pânză, pieptar de piele, *măne-car* alb de lână (veston) și suman din lână neagră.

MÂNTUIȚĂ, MÂNTUIE ind. prez. 3 (Săsciori) „a trece”: duminica *mîntuie*.

MEREÚȚ adv. (Cacovița) „încet”: eu umblu așa *merieuț*.

MEUȚĂ s.f. sg. (Șugag) „săculeț de pânză”: pere am pin *mieuță*, ardeică, ceai, ce trebuie.

MÎȘCA s.f. sg. art. (Câlnic) „șoarece”, (cf. bulg. мишка ‘șoarece’): să sune dracu *mîșca* dacă nu.

MOHÂNDĂ s.f. sg. (Câlnic) „momâie”: luni dimineața pleacă pin sat ospe-tenii cu țuica, ceva *mohândă* din lemn de s-adună copiii ca la comédie”.

MULȚĂMÎ, TE MULȚĂMÎTĂ vb. ind. prez. 2 (Săsciori) „a fi recunoscă-tor”: du-te dă mâna cu tat-to și te *mulțămîtită* cu tat-to și cu mă-ta c-o grijit de tine și te-o păstrat până acuma.

MUNUNĂ, AM MUNUNĂT vb. perf. c. 1 pl. (Loman) „a urca”: aici la du-mitale *am mununăt*.

MUNTĂȘI s.m. pl. (Sebeșel) „persoană care are în grijă vitele trimise la pă-șune”: eram vo trizeci de *muntăș* acolo.

NĂROZÍ, O NĂROZÍT vb. perf. c. 3 (Răchita) „a înnebunit”: Nu știu ce are, tu Ioană, Măria asta a noastă, zice, că *o nărozít*.

NEFERICÍT adj. (Săsciori) „invalid”: dac-am rămas cam *nefericít* cu picioru nu m-am mai putut să mă urc pe schele.

OPĂCÍ, S-O OPĂCÍT vb. perf. c. 3 sg. „a se opri”: Ș-așa că s-o *opăcít* o țără în salca aia.

ORÂND s.n. sg. (Răchita) „rânduială, misiune”: așe-i rânduiala ei, așe-i ce știu ce *orînd* au și ele.

OSPEȚÉNII s.m. pl. art. (Câlnic) „nuntași”: luni dimineața pleacă pin sat *ospetăni* cu țuica.

PÂCĂNÍ, PÂCĂNE vb. ind. prez. 3 (Răchita) „a batjocori, a înțepa”: po pe fiecare care cum îi dă, cum cinstește îl *pîcăně*, îl băjocorește, îi spune tu puteai da și mai bine.

PÊTEC s.n. sg. (Sebeșel, Șugag) „bucată de pânză”: îl străcurau și pin sită, da-l străcurau pin niște *pițetec*.

PETRECÂNIE s.f. sg. (Câlnic, Loman, Sebeș) „petrecere”: făceam *petrecăniě* și dimineața era ca la armată.

PICOLĂȘ s.m. (Câlnic) „ajutor de ospătar”: am fost *picolăș* mare.

PLÁTĂN s.n. sg. (Laz) „sobă de gătit”: acolo am văzut *plátănu* tot prăbușit.

PIEPT, *stai* ~ expr. (Săsciori) „(stai) drept”: stăi *t'ept* până mori.

PÍZGAUA s.f. sg. (Săsciori) „rasă de vaci de lapte și de carne”: *pízgaua*-i al draculi și șvaițu-i al draculi.

PLOCÁZU s.n. sg. art. (Câlnic) „cuvertură, cergă, pătură”: lângă el pui ăsta, steaua cu *plocázu*, și acoperi.

PROBOÁDĂ s.f. sg. (Săsciori), var. lui *broboabă*: Pe cap puneau un chișchi-neu și *prob^uódă*.

PURTÁ SEVÍCIU, PORT ~ loc. vb. ind. prez. 1 (Săsciori) „sunt angajat”: din nouă sute treizeci și patru *p^uort^u servícu* la Sfatu popular.

PÓRTĂ s.f. (Câlnic) „poartă”: și-ncepe vecinu la *pórtă*.

PLATÁN s.m. sg. (Șugag) „platan, cenușar”: o trăbuit să... să bag un *platín* până să astup iară groapa cei mare.

PLÁVIE s.f. sg. (Laz) „grămadă de bușteni blocați pe cursul unui râu”: ieri am avut acolo *u^o plád'íiě*, vineri și ieri am desfăcut-o.

PLÁVIERI (2 sil.) s.m. pl. (Laz) „lucrător la plăvii”: o trimes de-acolo pe vo... opt *plád'erí*.

PLUTÍRE s.f. sg. (Laz) „transportul lemnului pe apă”: de primăvară am început iară la lucru la *plutírě*;

var. **plutáie** s.f. sg. (Laz): cunosc multe feluri de lucrări, atât *plutíiě*, cât și instalății.

POTÁI s. pl. (Șugag) „plăcinte mici umplute”: cu-același aluat facem și *p^uotáí* cu ceapă, cu curechi, cu prune, ș-apo mâncăm atuncea cald așa.

POTÉCU s.n. sg. art. (Cacovița) „cărare de picior”: pe *potíecu* de la stână.

PRÂNZ s.n. sg. (Răchită) „masă de pomană la mort”: când îl duce la mor-mântare, atunci la noi se dă *um prînz* de bucate.

PRÍMII adj. (Laz) „cei mai buni”: o adus un grup de muncitori, *prími* muncitori.

PRÍSTĀNU s.m. sg. art. (Șugag) „disc de lemn situat în partea de jos a bătorului de unt”: scoate untu așa cu-n fus așa făcut cu *prístānu*-n cap așa.

PRİŞCHIRÉL s.m. (Căpâlna) „pasăre mică nedefinită în de-aproape”: stân de vorbă cu el, a văzut o pasere, *prışkiriěllu*, cum îi zice pe-aici.

PÚPĂZĂ s.f. sg. 1°. (Șugag) „colac”: *púpăza*-i un colac mare, pă-i mai zice *púpăză*; 2°. (Răchita) „vornic”: este vornic, ăsta-i *púpăză*, cum îi spun.

PUPEZÁRI s.m. pl. (Șugag) „băieți care duc colacul de nuntă miresei”: sâmbătă sara mirile trimete *pupezári*.

PURTÁ, PURTÁ imperf. 3 sg. „a coordona”: domnu Moga, bătrânu care *purtá* lucrările atunci, o adus un grup de muncitori.

RECOVALISÉM s. (Săsciori) „(spital) de recuperare”: *recovalisém* îi spunea atuncia la... un spital. Nu făceam nimic decât mâncam, odihneam.

RUCULÍ, AM RUCULÍT perf. c. 1 (Săsciori) „a se prezenta pentru îndeplinirea serviciului militar, a fi recrutat”: m-o asântat și *am* și *ruculítu*-nlontru.

SACÁUA s.f. sg. art. (Șugag) „recipient montat pe cadrul unei căruțe pentru transportul apei potabile”: era într-un sat niște oameni săraci care se hrănea cu *sacáua*, ducea apă-n oraș.

SĂMĂTOÁRE s.f. sg. (Câlnic) „sămăluitoare”: apo ăsta are mai mult, ăsta are mai puțin, da *sămătóre* la cheltuieli tot așa s-aruncă după capăt de oaie.

SÂNDÁCÓS adj. (Câlnic) „nervos”: i-o rămas ceva putregiune de la spinele ăla ș-o rămas *sîndácós*^U.

SCOCURȚÎT s.n. sg. (Săsciori) „construcția de scocuri”: ne-am apucat apoi pin sectemvrie de adunat, corhănit, de *scocurțit*.

SCRÍPTELE s.f. pl. art. (Săsciori) „documentele scrise”: *scríptele* spuie.

SFÂRNÍ, SFÂRNÍM vb. ind. prez. 1 pl. (Răchita, Sebeșel) „a sfârâma”: ș-avem o blană crestată și îl *sfîrním* pe blana aia.

SMINTEÁLĂ s.f. sg. (Săsciori) „întrerupere”: da un de *sminteálă* am făcut că nu m-am dus la examene.

SPIONÁ, SE SPIONEÁZĂ (Purcăreț) „a (se) crede”: *se spionează* că și-n timpu iobăgiei oamenii sau refugiat de jugu iobăgiei.

STAN s.m. sg. (Răchita) „stâncă, stană”: era sub on *stan* mare de piatră.

STÂLPĂRI s.f. pl. (Laz) „ramuri verzi care se pun la intrarea caselor în noaptea dinaintea Rusaliilor”: oamenii puneau *stîlpări*, se puneau noaptea, vezi, era răcoare una și să nu-i vadă pădurarii.

STECUÍ, STECUÍM vb. ind. prez. 1 pl. (Săsciori) „a înfinge aracii viei în pământ”: ne-apucăm la vie, de vie și o *stecuím*. Întâi ducem pari, după ceia o *ștecuím*;

var. *sticuím* vb. ind. prez. 1 pl. (Cacovița, Săsciori): Dup-aceia le *sticuím*. Duci pari acolo, *sticuiéști*.

STEGÁLUÍT adj. (Sebeșel) „surpat, dărâmat”: ș-apo c-o fost rupt acolo, pe la Sofia-ncolo o fost *stegáluít* un țarmure și nu poate trece trenu cu noi.

STRÁIU s.n. sg. (Răchita) „pătură”: ea l-o coperit cu *stráiu*.

STRUȚ s.m. sg. (Cacovița, Răchita) „cozonac”: Ce să vedeți la masă! Rachiu pe masă, *struț*, cum se zice pe la noi.

STUP s.m. sg. (Cacovița) „câneapă de calitate inferioară care rămâne după pieptănarea fuiorului”: iară după fuior vine un *stup*, așe-i zicem.

ȘOD adj. (Laz) „bizar, ciudat”: prima dată mi-o venit *șod*.

ȘTIRI s.m. pl. (Răchita) „grămezi de piatră”: se duce la locuri rele unde-s țancuri, *știri* de piatră și unde-s locuri cam mai pustii așe.

ȘVÁIȚU s. art. (Săsciori) „rasă de vaci cu productivitate bună de carne și lapte”: pizgaua-i al draculi și *șváițu*-i al draculi și roșu.

TASOÁNE s.n. pl. (Săsciori) „grămadă de bușteni clădiți în regiunea de colectare”: [lemnele] le băgăm pe aripi și le făceam *tasuăně* lângă malu [k] marginea apii.

TĂUÍ, S-O TĂUÍT vb. perf. c. 3 (Sebeșel) „a face tău”: s-o *tăuít* râu.

TEBELÉU; TEBELEÁUĂ s.n. (Răchita) „vas de lemn de formă ovală în care se păstrează produse lactate”: [jintița] se-ncălzește iară ca laptele ș-o punem într-un *tebeléu* ș-o lăsăm până cînd s-acrește un pic.

TINDISÍTĂ adj. (Șugag), var. lui *chindisítă*, „brodată”: ea o trebuit să-m facă mie cămeșă *tind'isítă*; ălea ale mele de postav, *tindisítě* cu negru, *tindisítă/ě* cu cio-cănele.

TOPĂÎ, TOPĂÎM vb. ind. prez. 1 pl. (Șugag) „a tăpși, a nivela”: mămăliga o mestecăm cu mestecău ș-o *topăîm* cu cuțitu.

TROÁCĂ s.f. sg. 1°. (Laz) „canal de scurgere, folosit pentru transportul lemnului”: am băgat lemnul-n *trôácă* la Petrești; 2°. (Sebeșel, Șugag) „albie, copaie, postavă”: băcițele puneam laptele pe *troc*.

TUNĂ, TUNĂ vb. ind. prez. 3 (Loman, Șugag) „a intra”: *Tună*-i dracu-n tău și-n baltă/ Și-n mândruța câteodată.

ȚANC; ȚÂNCURI s.n. (Loman, Răchita) „stîncă”: sunt *țâncuri*, drumu rău; se duce la locuri rele unde-s *țâncuri*, știri de piatră.

ȚĂRĂÎ, ȚĂRĂÎM vb. perf. c. 1 pl. (Șugag) „a măcina”: apă dacă mai avem să băgăm brînză, o *țărăîm* cu mașina de pisat carne.

SE ȚÎNE, SE ȚÎNEĂ vb. imperf. 3 (Răchita) „a trăi”: primprejuru ăla *să țîne* un haiduc.

ULÚCURI s.n. pl. (Săsciori) „jilipuri, jgheaburi”: scocuri, jilipuri, *ulúcuri* seci.

VĂRZĂ, ~ *umplútă* s.f. (Cacovița) „sarmale”: ș-apo le dă mîncare sara iară, *vârză umplút* [k] *curét' umplút* [l] *curét' umplút* sau *vârză umplútă*.

VÂNDĂLĂN s.m. sg. (Șugag) „rotocol, vîndălăc”: ursu venea to la vale așa și s-o oprit. Cum o vinit el așa *vîndălăn* cu pușcătura ceia mortală, o dat cu [k] s-o oprit cu spatele la un brad.

VÂRGHÎNĂ¹⁵⁴ s.n. sg. (Loman) „crepătură, spațiu gol între bârnele din aco-perișul stîinii pe unde iese fumul”: Pe la munte, pe la stîină/ Bate vîntul prin *vîrghînă*.

VINĂȚ s. (Câlnic) „vinars făcut din tescovina”: apă... beutură cîtă vreau și vin, și *gînăț*.

VOLTĂ, VOLTEĂZĂ vb. ind. prez. 3 (Laz) „a manevra lemnul cu ajutorul țăpinelor”: oamenii-l ia și-l *voltează* și-l suie pe steamp sus.

ZAIG s. (Șugag) „sortiment de vin roșu”: era roșie, gâneau că-i *zaiğ*.

ZĂBĂLĂU adj. (Răchita) „bălos, cu zăbale”: cap de muscă *zăbălău*, zăpăcit și nătărău.

¹⁵⁴ Gh. Pavelescu atestă formele *vârghînă*, *virghînă* cu sensul ‘crepătură’ (4004, p. 265, 310): „Cînd vinzi ghițele, cînd pleci cu ghite de-acasă la tîrg îi tai păr din trunte și din coadă și-l bagi într-o *virghînă* [crepătură] sau într-o cheutoare, să nu să ducă norocu din casă” (Pavelescu 2004, p. 265).

ZASC; ZÁSCURI s.n. (Șugag) „raft, etajeră”: este un celar în fundu stânii unde sunt niște *záscuri* și pune trocile acolo; are o masă acolo, zicem noi, îi zicem *zasc*.

ZĂGOÁRELE s.n. pl. art. (Sebeșel) „dispozitiv de închidere, zăvor”: mai și băteam *zăgoárele* pin apă așa tot după ei, tot după ei.

ZDRONȘÍ, ZDRONȘÍM vb. ind. prez. 1 pl. (Săsciori) „a zdrobi”: strugurii cei frumoși îi lăsăm pentru pod, ceilalți îi băgăm în cadă de-i *zdronșím*.

ZGRÚMĂ s.f. sg. (Câlnic), var. lui *zgúrá*: lucra la *zgrúmă* aci lângă stație.

ZID s.m. sg. (Săsciori) „zidărie”: io meream la *zîd*, eram zidar.

ZÍMENTAL s. (Săsciori) „rasă de taurine”: îi sânge d-ăla *zímental*, ști, *zímentali* totdeauna-s mai moi.

BIBLIOGRAFIE

A. Surse

A II = *Ancheta din Valea Sebeşului*, fond documentar conţinând manuscrisele caietelor de anchetă din perioada 1949–1960, aflat în custodia Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară „Sextil Puşcariu” al Academiei Române.

Chestionar pentru anchetele dialectale, realizate în perioada 1948–1960, aflat în custodia Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară „Sextil Puşcariu” al Academiei Române.

ILIL_AF = Arhiva fonogramică a Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară „Sextil Puşcariu” al Academiei Române, material înregistrat cu ocazia anchetelor realizate în Valea Sebeşului, în perioada 1953–1959: ILIL_AF_0028a; ILIL_AF_0028b; ILIL_AF_0029; ILIL_AF_0030; ILIL_AF_0031a; ILIL_AF_0031b; ILIL_AF_0061; ILIL_AF_0071.

B. Sigle şi abrevieri bibliografice

Lucrări de referinţă

Adam 2023a = Gabriela Violeta Adam, *O anchetă inedită în Munţii Apuseni* (II), în Gabriela Violeta Adam, Cosmina-Maria Berindei, Cosmin Borza, Elena Faur (eds.), *Caietele Sextil Puşcariu VI. Actele Conferinţei internaţionale Zilele «Sextil Puşcariu», ediţia a VI-a, Cluj-Napoca, 9–10 septembrie 2023*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2023, p. 15–26.

Adam 2023b = Gabriela Violeta Adam, *Flexiunea verbală a graiurilor româneşti dintre Morava, Dunăre şi Timoc*, în Mirjana Ćorković, Monica Huţanu, Mariana Dan, Minerva Trajlović-Kondan (eds.) *Limba, literatura, cultura română: provocări şi perspective*, Belgrad, Editura Universităţii din Belgrad, Facultatea de Filologie, 2023, p. 23–38.

Adam–Vlasin 2022 = Gabriela Violeta Adam, Veronica Ana Vlasin, *Anchetele dialectale în Ţara Moşilor în perioada interbelică. Scărişoara (ALR II)*, în Rozalia Colciar, Adelina Emilia Mihali (eds.), *In Honorem Magistri Dumitru Loşonţi – 80*, Cluj-Napoca, Casa Cărţii de Ştiinţă, 2022, p. 59–77.

ALIL = „Anuar de lingvistică şi istorie literară”, I, 1964 şi urm.

- ALR I = *Atlasul lingvistic român*, partea I, vol. I, *Părțile corpului omenesc și boalele lui*, de Sever Pop, Cluj, 1938; vol. II, *Familia, nașterea, botezul, copilăria, nunta, moartea*, de Sever Pop, Sibiu–Leipzig, 1942.
- ALR I = *Atlasul lingvistic român*, partea I, material inedit, cules de Sever Pop în perioada 1930–1936.
- ALR II = *Atlasul lingvistic român*, partea a II-a, vol. I, A. *Corpul omenesc. Boale (și termeni înrudiți)*. B. *Familia. Nașterea. Copilăria. Nunta. Moartea. Viața Religioasă. Sărbători*. C. *Casa, Acareturile. Curtea. Focul. Mobilierul. Vase. Scule*, de Emil Petrovici, Sibiu–Leipzig, 1940.
- ALR II s.n. III = *Atlasul lingvistic român*, partea a II-a, serie nouă, vol. III, sub direcția lui Emil Petrovici, redactor principal Ioan Pătruț, București, Editura Academiei Române, 1961.
- ALR II s.n. V = *Atlasul lingvistic român*, partea a II-a, serie nouă, vol. V, redactor principal Ioan Pătruț, București, Editura Academiei Române, 1966.
- ALR II s.n. VII = *Atlasul lingvistic român II*, serie nouă, vol. III, redactor principal Ioan Pătruț, București, Editura Academiei Române, 1972.
- ALRM I/I = *Micul Atlas lingvistic român*, partea I, vol. I, de Sever Pop, Cluj, 1938.
- ALRM I/II = *Micul Atlas lingvistic român*, partea I, vol. II, de Sever Pop, Sibiu – Leipzig, Muzeul Limbii Române – Otto Harrassowitz, 1942.
- ALRM II/I = *Micul Atlas lingvistic român*, partea a II-a, vol. I, de Emil Petrovici, Sibiu – Leipzig, Muzeul Limbii Române – Otto Harrassowitz, 1940.
- ALRM s.n. = *Micul Atlas lingvistic român*, serie nouă, partea a II-a, vol. I–IV, redactor principal Ion Pătruț, București, Editura Academiei, 1956, 1967, 1967, 1981.
- ALR–MDT = *Atlasul lingvistic român. Graiurile dintre Morava, Dunăre și Timoc*, material inedit, cules de Eugen Beltechi, Nicolae Mocanu, Petru Neiescu.
- ALR–MDT I = *Atlasul lingvistic român. Graiurile dintre Morava, Dunăre și Timoc*, vol. I, de Ioan Faiciuc, București, Editura Academiei Române, 2021.
- ALR–MDT IV = *Atlasul lingvistic român. Graiurile dintre Morava, Dunăre și Timoc*, vol. IV, de Nicolae Mocanu, București, Editura Academiei Române, 2021.
- ALRR–Banat VI = *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni. Banat*, vol. VI, Partea I, de Eugen Beltechi, Ioan Faiciuc, Nicolae Mocanu (coord.), Petru Neiescu, Cosmina-Maria Berindei, Doina Grecu, Veronica Ana Vlasin, București, Editura Academiei Române, 2023.
- ALRR–Mar. I = *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Maramureș*, de P. Neiescu, Gr. Rusu, I. Stan, vol. I, București, Editura Academiei, 1969.
- ALRR–Trans. I = *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Transilvania*, de Gr. Rusu, V. Bidian, D. Loșonți, vol. I, București, Editura Academiei Române, 1992.
- ALRR–Trans. II = *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Transilvania*, de Gr. Rusu, V. Bidian, D. Loșonți, vol. II, București, Editura Academiei Române, 1997.
- ALRR–Trans. III = *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Transilvania*, de Gr. Rusu, V. Bidian, D. Loșonți, vol. III, București, Editura Academiei Române, 2002.

- ALRR–Trans. V = *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Transilvania*, vol. V, de Dumitru Loșonți, Viorel Bidian și Rozalia Colciar, Grigore Rusu, Veronica Ana Vlasin, București, Editura Academiei Române, 2025 (online).
- ALRR–Trans. VI = *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Transilvania*, de Dumitru Loșonți, Viorel Bidian și Rozalia Colciar, Grigore Rusu, Veronica Ana Vlasin, București, Editura Academiei Române, 2025 (online).
- ALRR–Trans. VII = *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Transilvania*, vol. VII, de Dumitru Loșonți, Viorel Bidian și Rozalia Colciar, Grigore Rusu, Veronica Ana Vlasin, București, Editura Academiei Române, lucrare în curs de publicare.
- ALRT II = *Texte dialectale*, culese de Emil Petrovici, supliment la *Atlasul lingvistic român II*, Sibiu – Leipzig, 1943.
- Arvinte 1965 = Vasile Arvinte, *Criterii de determinare a împrumuturilor săsești ale limbii române*, în ALIL, XVI, 1965, p. 97–103.
- Arvinte 1968 = Vasile Arvinte, *Raporturile lingvistice germano-române*, în ALIL, XIX, 1968, p. 13–27.
- AUT = „Analele Universității din Timișoara”, Seria științe filologice, Timișoara, I, 1963 și urm.
- Beltechi 1978 = Eugen Beltechi, *Elemente arhaice în graiurile din Almăj (Banat)*, în „Studii de literatură, limbă și folclor”, IV, Reșița, p. 129–133.
- Berger = Adalbert Berger, *Volkszählung in den 7 und 2 Stühlen, im Bistritzer und Kronstädter Distrikte vom Ende des XV. und Anfang des XVI. Jahrhunderts*, în *Korrespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*. XVII. Jahrgang Nr. 5. Hermannstadt, 15. Mai 1894, Nr. 6. Hermannstadt, 15. Juni 1894.
- Bielz = Bielz, E.A., *Handbuch der Landeskunde Siebenbürgens, eine physikalisch-statistisch-topographische Beschreibung dieses Landes*, Hermannstadt, Druck und Verlag von F. Filtsch, 1857.
- Chestionarul ALR I = *Chestionarul Atlasului lingvistic român I*, elaborat, în cadrul Muzeului Limbii Române, sub conducerea lui Sextil Pușcariu, de Sever Pop și editat de Doina Grecu, I. Mării (coord.), Rodica Orza, S. Vlad, Cluj-Napoca, Universitatea din Cluj-Napoca, Institutul de Lingvistică și Istorie Literară, 1989, (multigrafat).
- Chestionarul ALR II = *Chestionarul Atlasului lingvistic român II*, elaborat, în cadrul Muzeului Limbii Române, sub conducerea lui Sextil Pușcariu, de Emil Petrovici și editat de Doina Grecu, I. Mării (coord.), Rodica Orza, S. Vlad, Cluj-Napoca, Universitatea din Cluj-Napoca, Institutul de Lingvistică și Istorie Literară, 1988, (multigrafat).
- CDER = Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, București, Editura Saeculum I. O., 2001.
- Chircu 2006 = Adrian Chircu, *Adverbul românesc în diatopie (dialectul dacoromân)*, în *Lucrările celui de-al XII-lea Simpozion național de dialectologie, Baia Mare, 5–7 mai 2006*, (coord.) Nicolae Saramandu, Cluj-Napoca, Editura Mega, p. 421–431.

- Chircu 2014 = Adrian Chircu, *Adverbul de mod în ALR I, I și în ALRM I*. Harta „Merg încet”, în Veronica Ana Vlasin, Dumitru Loșonți, Nicolae Mocanu (eds.), *Lucrările celui de-al XV-lea Simpozion internațional de dialectologie (Cluj-Napoca, 13 – 14 septembrie 2012)*, Editura Argonaut – Scriptor, 2014, p. 51–64.
- CL = „Cercetări de lingvistică”, Cluj-Napoca, 1956–1993.
- Cohuț–Vulpe 1973 = Cornelia Cohuț, Magdalena Vulpe, *Graiul din zona «Porțile de Fier». I. Texte. Sintaxă*, București, Editura Academiei Române, 1973.
- Colciar 2024 = Rozalia Colciar, *Feleacu (Județul Cluj). Monografie lingvistică*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2024.
- DA/DLR = Marius Sala et alii (coord.), *Dicționarul limbii române*, ediție anastatică, tomurile I–XIX, București, Editura Academiei Române, 2010.
- DELR = *Dicționarul etimologic al limbii române*, coord. Acad. Marius Sala, Andrei Avram: Vol. I, A–B, București, Editura Academiei Române, 2011; vol. II partea I, Ca–Cizmă, București, Editura Academiei Române, 2015; vol. II, partea a 2-a, Clac–Cyborg, coord. Ion Giurgea, Cristian Moroianu, București, Editura Academiei Române, 2018.
- DEX = *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, sub conducerea lui Ion Coteanu și Lucreția Mareș, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996.
- DGDS = *Dicționarul graiurilor dacoromâne sudice*, vol. I, literele A–C, de Ion Ionică, Maria Marin (coord.), Anca Marinescu, Iulia Mărgărit, Teofil Teaha, București, Editura Academiei, 2009; vol. II, literele D–O, de Ion Ionică, Maria Marin (coord.), Anca Marinescu, Iulia Mărgărit, Teofil Teaha, București, Editura Academiei, 2010; vol. III, literele M–Z, de Ion Ionică, Maria Marin (coord.), Anca Marinescu, Iulia Mărgărit, Teofil Teaha, București, Editura Academiei Române, 2011.
- Dicționar 1909 = Silvestru Moldovan, Nicolae Togan, *Dicționarul numirilor de localități cu populație română din Ungaria*, Sibiu, Editura Asociațiunii, 1909.
- Dicționar 1921 = C. Martinovici, N. Istrati, *Dicționarul Transilvaniei, Banatului și celorlalte ținuturi alipite*, Cluj, Institutul de Arde Grafice „Ardealul”, 1921.
- Dinu 1923 = T. Dinu, *Graiul din Țara Oltului*, în GS, I, fasc. 1, p. 107–139.
- DL = *Dicționarul limbii române literare contemporane*, vol. I–IV, București, Editura Academiei Române, 1955.
- DM = *Dicționarul limbii române moderne*, București, Editura Academiei, 1958.
- DMR = *Dicționar maghiar–român*, volumul I, A–J, București, Editura Academiei Române, 2010; volumul II, K–ZS, București, Editura Academiei Române, 2011.
- DR = „Dacoromania”. Buletinul Muzeului Limbei Române condus de Sextil Pușcariu, Cluj, I, 1920–1921 și urm.
- Drăganu 1923 = Nicolae Drăganu, *Etimologii*, în DR, III, 1923, p. 691–723.
- FC III = *Formarea cuvintelor în limba română*, vol. III. *Sufixe. I. Derivarea verbală*, de Laura Vasiliu, Editura Academiei, 1989.
- FCLR = *Formarea cuvintelor în limba română din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea*, de (coord.) Magdalena Popescu-Marin, Eugenia Contraș, Cristina Gherman, Fi-nuța Hasan, Rodica Ocheșanu, București, Editura Academiei Române, 2007.

- FD = „Fonetică și dialectologie”, București, I, 1958 și urm.
- Floarea 2003 = Carmen-Irina Floarea, *Structura dialectală a dacoromânei pe baza ALRR. Sinteză*, București, Editura Universității din București, 2003.
- Frătilă 1972 = Vasile Frătilă, *Toponimia Văii Secășului-Târnavei*, în AUT, X, 1972, p. 129–170.
- Frătilă 1996 = Vasile Frătilă, *Contribuții la studiul participiilor scurte de tipul văst, căst, găst etc.* (Istoric. Atestări. Arie. Vechime), în SCL, XLVII, nr. 1–6, 1966, p. 86–110.
- Frătilă 2005 = Vasile Frătilă, *Graiul de pe Târnavă*, Blaj, Editura Astra, Despărțământul „Timotei Cipariu”, 2005.
- Gheție 1976 = Ion Gheție, *Sintaxa graiurilor din Valea Bistriței (Bicaz)*, în SCL, XXVII, nr. 2, p. 121–260.
- Gheție et alii 1997 = *Istoria limbii române. Epoca veche (1532 – 1780)*, de Gheorghe Chivu, Mariana Costinescu, Constantin Frâncu, Ion Gheție (coord.), Alexandra Roman Moraru, Mirela Teodorescu, București, Editura Academiei Române, 1997.
- GS = „Grai și suflet”, Revista Institutului de Filologie și Folklor, publicată de Ov. Densusianu, București, 1923–1937.
- Gyalay = Mihály Gyalay, *Magyar igazgatástörténeti helységnévtelen*, Budapest, TIT Nyomda, 1989.
- Haneș 1960 = Gh. Haneș, *Sufixe adverbiale -ește și -iește*, în SMFC, vol. II, p. 139–149.
- ILR II = *Istoria limbii române*, vol. II, de Ovid Densusianu, ediție îngrijită de J. Byck, București, Editura Științifică, 1961.
- IAL = *Indicator alfabetic al localităților din Republica Populară Română*, București, Editura Științifică, 1954, 1956.
- I.S. = *Indicatorul statistic al satelor și unităților administrative din România*, Publicația Direcției recensământului general al populației din Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirii Sociale, București, 1932.
- Jakabffy = Elemér Jakabffy, *Erdély statisztikája. Kiadja a „Magyar Kisebbség” nemzetpolitikai szemle, f.e.*, Lugos, 1923.
- LB = *Lesicon românesc-lătesc-unguresc-nemțesc, care de mai mulți autori, în cursul a trideci și mai multor ani s-au lucrat, seu Lexicon valachico-latino-hungarico-germanicum quod a pluribus auctoribus decursu triginta et amplius annorum elaboratum est*, Budae, 1825.
- Leg. 95/1925 = *Lege nr. 95 din 13 iunie 1925*, în Monitorul Oficial, nr. 128 din 14 iunie 1925.
- Leg. 5/1950 = *Lege nr. 5 din 7 septembrie 1950*, în Monitorul Oficial, nr. 77 din 8 septembrie 1950.
- Leg. 3/1960 = *Lege nr. 3 din 1960*, în Buletinul Oficial, nr. 27 din 27 decembrie 1960.
- Lenk II = Lenk Ignaz von Treuenfeld, *Siebenbürgens geographisch-, topographisch-, statistisch-, hydrographisch- und orographisches Lexicon*, Wien, Strauss, Band I–IV, 1839.

- Lipszky = *Erdély és a Részek térképe és helységnévtára*, készült János Lipszky 1806-ban megjelent műve alapján, (eds.) János Herner, Szeged, József Attila, Tudományegyetem, 1987.
- Lombard 1954 = Alf Lombard, *Le verb roumain. Étude morphologique*, t. I, Lund, 1954.
- Loșonți 2001 = Dumitru Loșonți, *Soluții și sugestii etimologice*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001.
- Loșonți 2021 = Dumitru Loșonți, *Convingeri și propuneri etimologice*, București, Editura Academiei Române, 2021.
- LR = „Limba română”, București, I, 1952 și urm.
- Macrea 1936–1938 = Dimitrie Macrea, *Palatalizarea labialelor în limba română*, în DR, IX, 1938, p. 92–160.
- Marin–Mărgărit 2005 = Maria Marin, Iulia Mărgărit, *Graiurile românești din Ungaria. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar*, București, Editura Academiei Române, 2005.
- Marin et alii 2016 = Maria Marin, Iulia Mărgărit, Victorela Neagoe, Vasile Pavel, *Graiurile dacoromâne din Sud-estul Ucrainei. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar*, București, Editura Academiei Române, 2016.
- Marin et alii 2022 = Maria Marin (coord.), Viviana-Monica Fătu-Ilie, Mara-Iuliana Manta, Carmen-Ioana Radu, Daniela Răuțu, Dana-Mihaela Zamfir, *Graiurile românești din Banatul Sârbesc. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar*, București, Editura Academiei Române, 2002.
- Mazere 1909 = Nicolae Mazere, *Supliment la harta etnografică a Transilvaniei*, Iași, Institutul Geografic al Armatei, 1909.
- Mării 1968 = Ion Mării, *Erărăm, erăsăm*, în LR, XVII, nr. 1, 1968, p. 215.
- Mîndrescu 1892 = Simion C. Mîndrescu, *Elemente ungurești în limba română*, București, Tipografia Curții Regale, F. Göbl F II, 1892.
- NALR–Banat II, III, IV = *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni. Banat*, vol. II, de Eugen Beltechi, Ioan Faiciuc, Nicolae Mocanu, sub conducerea lui Petru Neiescu, București, Editura Academiei Române, 1997; vol. III, de Eugen Beltechi, Ioan Faiciuc, Nicolae Mocanu, sub conducerea lui Petru Neiescu, București, Editura Academiei Române, 1998; vol. IV, de Eugen Beltechi, Ioan Faiciuc, Nicolae Mocanu, sub conducerea lui Petru Neiescu, București, Editura Academiei Române, 2005.
- NALR–Cr. I = *Noul Atlas lingvistic român. Crișana*, vol. I, de Ionel Stan, Dorin Urițescu, București, Editura Academiei Române, 1996.
- NALR–Cr. II = *Noul Atlas lingvistic român. Crișana*, vol. II, de Ionel Stan, Dorin Urițescu, București – Cluj-Napoca, Editura Academiei Române, Editura Clusium, 2003.
- NALR–Cr. III = *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni. Crișana*, vol. III, coord. Dorin Urițescu, de Ionel Stan, Gabriela Violeta Adam, Veronica Ana Vlasin, Lăcrămioara Oprea, București, Editura Academiei Române, 2011.

- NALR–Cr. V = *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni. Crișana*, vol. V, coord. Dorin Urițescu, de Ionel Stan, Gabriela Violeta Adam, Veronica Ana Vlasin, Editura Academiei Române, București, 2025 (online).
- NALR–Olt. II = *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni. Oltenia*, de Boris Cazacu (coord.), Ion Ionică, Valeriu Rusu, Teofil Teaha, București, Editura Academiei, 1970.
- NALR–Olt. V = *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni. Oltenia*, Teofil Teaha, Ion Ionică, Valeriu Rusu, București, Editura Academiei, 1984.
- Nandriș 1963 = O. Nandriș, *Phonétique historique du roumain*, publiée par le Centre de Philologie romane de la Faculté des Lettres de Strasbourg, Paris, Librairie C. Klincksieck, 1963.
- Népsz = Árpád Varga, *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája I. Kovászna, Hargita és Maros megye II. Bihar, Máramaros, Szatmár és Szilágy megye, III. Arad, Krassó-Szörény és Temes megye. Népszámlálási adatok 1850–1992 között*, Budapest, Csíkszereda, Pro-Print 1998, 1999, 2000.
- Neagoe 1984 = Victorela Neagoe, *Subdialectul bănățean*, în *Tratat*, p. 240–284.
- Nevaci 2013 = Manuela Nevaci, *Identitate românească în context balcanic*, București, Editura Muzeului Național al Literaturii Române, 2013.
- Olariu 2017 = Florin-Teodor Olariu, *Variație și varietăți în limba română. Studii de dialectologie și sociolingvistică*, Iași, Institutul European, 2017.
- Orza 1978 = Rodica Orza, *Sufixe -ez și -esc în graiurile limbii române*, în CL, XXIII, nr. 1, 1978, p. 35–42.
- Orza 1979 = Rodica Orza, *Cu privire la iotacizarea verbelor în graiurile limbii române*, în CL, XXIV, nr. 1, 1979, p. 73–81.
- Pavelescu 2004 = Gh. Pavelescu, *Valea Sebeșului. II Folclor*, Sibiu, Editura „Astra Museum”, 2004.
- Pătruț 1953 = Ioan Pătruț, *Influențe maghiare în limba română*, în SCL, IV, 1953, p. 211–217.
- Pătruț 1957 = Ioan Pătruț, *Note și etimologii*, în CL, II, 1957, p. 294–296.
- Pop 1966 = Sever Pop, *Recueil posthume de linguistique et dialectologie*, Roma, Societatea Academică Română, Acta Philologica IV, 1966.
- Petrovici 1954 = Emil Petrovici, *Repartiția graiurilor dacoromâne pe baza Atlasului lingvistic român*, în LR, III, nr. 5, 1954, p. 5–17.
- Petrovici 1960 = Emil Petrovici, *„Depalatalizarea” consoanelor înainte de e în Muntenia, sud-estul Transilvaniei și în dialectul istroromân*, în CL, V, nr. 1–2, 1960, p. 9–22.
- Popescu 1980 = Radu Sp. Popescu, *Graiul gorjenilor de lângă munte*, Craiova, Scri-sul Românesc, 1980.
- Popescu-Maria 1962 = Magdalena Popescu Marin, *Sufixe -oare și -toare (-ătoare, -etoare, -toare)*, în SMFC, vol. III, 1962, p. 175–187.
- Popescu-Maria 1966 = Magdalena Popescu Marin, *Din istoria derivării cu sufixe în limba română*, în LR, nr. 1, anul XV, 1966, p. 41–52.
- Pușcariu 1923 = Sextil Pușcariu, *Contribuțiuni fonologice*, în DR, III, 1922–1923, p. 379–397.

- Pușcariu 1936 = Sextil Pușcariu, *Les enseignements de L'Atlas Linguistique de Roumanie*, în „Revue de Transylvanie”, Cluj, 1936, p. 13–22, cu 15 hărți interpretative.
- Pușcariu 1937 = S. Pușcariu, *Études des linguistique roumaine*, Cluj – București, Moniteur Officiel et Imprimeries de l'État, Imprimerie Nationale, 1937.
- Pușcariu LR I = S. Pușcariu, *Limba română. Vol. I. Privire generală*, București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1940.
- Pușcariu LR II = S. Pușcariu, *Limba română. Vol. II. Rostirea*, București, Editura Academiei, 1959.
- Pușcariu 1927 = S. Pușcariu, *Pe marginea cărților*, DR, IV, partea a II-a, 1927, p. 378–397.
- Roceric 1961 = Alexandra Roceric, *Elemente germane în limba română (pe baza ALR)*, în FD, III, 1961, p. 177–189.
- Rosetti–ILR = Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1968.
- Rusu 1957 = Grigore Rusu, *Coexistența mai multor sisteme fonologice în același grai regional. (Valea Sebeșului)*, în CL, II, 1957, p. 127–141.
- Rusu 1962 = Gr. Rusu, *Evoluția în limba română a lui iod precedat de consoane labiale și consecințele pe plan fonologic*, în FD, IV, 1962, p. 75–93.
- Rusu 1983 = Gr. Rusu, *Structura fonologică a graiurilor dacoromâne*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.
- Sadoveanu 1938 = Mihail Sadoveanu, *Valea Frumoasei*, București, Editura „Cartea Românească”, 1938.
- Saramandu 1992 = Nicolae Saramnadu, *Iotacizarea verbelor și structura dialectală a dacoromânei*, în LR, XLI, nr. 1–2, 1992, p. 83–87.
- Schneier = Walter Schneier, *Die Ortsnamen im mittleren Teile des südlichen Siebenbürgens. Sonderabdruck aus Balkan-Archiv*, Leipzig, Fortsetzung des Jahresberichtes des Instituts für rumänische Sprache, Bd. I. Leipzig, 1926.
- SCL = „Studii și Cercetări Lingvistice”, București, 1950 și urm.
- Sfârlea 1957 = Lidia Sfârlea, *Coexistența mai multor sisteme morfologice în același grai regional. (Valea Sebeșului)*, în CL, II, 1957, p. 143–158.
- SMFC = *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, vol. I–IV, București, Editura Academiei Române, 1959–1972.
- Dicț. ist. = Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. I, II, București, Editura Academiei Române, 1967, 1968.
- Szabó 2003 = M. Attila Szabó, *Erdély Bánság és Partium Történeti és Közigazgatási Helységnévtára*, vol. I. A–O, vol. II. P–Z, Miercurea-Ciuc, Pro-Print, 2004.
- Șandru–Brânzeu 1933–1934 = D. Șandru, F. Brânzeu, *Printre ciobanii din Jina*, în GS, VI, 1933–1934, p. 193–247.
- TD–Bistrița-Năsăud = *Texte dialectale. Bistrița-Năsăud*, de Maria Marin, Marinela Tiugan, București, f.e., 1987.
- TDM I–III = *Texte dialectale. Muntenia*, sub conducerea lui Boris Cazacu, vol. I, de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Ruxandra Pană, Magdalena Vulpe, București, Editura Academiei Române, 1973; vol.

- II, de Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Magdalena Vulpe, București, Editura Academiei Române, 1975; vol. III, de Costin Bratu, Galina Ghiculete, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Marinela Tiugan, Magdalena Vulpe, București, f.e., 1987.
- TDO = *Texte dialectale. Oltenia*, publicate sub redacția lui Boris Cazacu, de Cornelia Cohuț, Galina Ghiculete, Maria Mărdărescu, Valeriu Șuteu și Magdalena Vulpe, București, Editura Academiei Române, 1967.
- TDRG = Dr. H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, [Band I–III], Bukarest, Staatsdruckerei, 1903–1924; 3., überarbeitete und ergänzte Auflage von Paul Miron und Elsa Lüder, Bukarest, Band I: A–C, Band II: D–O, Band III: P–Z, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2000–2005.
- Teaha 1961 = Teofil Teaha, *Graiul din Valea Crișului Negru*, București, Editura Academiei, 1961.
- Teaha 2003–2004 = Teofil Teaha, *Din lexicul latin moștenit în graiurile românești actuale* (II), în FD, XXII–XXIII, 2003–2004, p. 287–308.
- Teiuș 1980 = Sabina Teiuș, *Coordonarea în vorbirea populară românească*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980.
- Todoran 1944–1948 = R. Todoran, *Contribuții semantice și lexicale*, în DR, XI, 1948, p. 128–141.
- Todoran 1972 = Romulus Todoran, *În legătură cu pluralul substantivului casă în graiurile dacoromâne*, în CL, XVII, nr. 2, 1972, p. 249–256.
- Todoran 1978 = Romulus Todoran, *Despre -oauă, -eauă, -auă în structura morfologică a pluralului substantivelor românești*, în CL, XXIII, nr. 1, 1978, p. 47–55.
- Todoran 1998 = Todoran, Romulus, *Note de morfologie dialectală. Câteva forme simple de mai mult ca perfect*, în *Contribuții la studiul limbii române*, editori Ion Mării și Nicolae Mocanu, [Cluj-Napoca], Editura Clusium, 1998, p. 85–87, (inițial publicat în CL, XXVI, nr. 2, 1981, p. 183–185).
- Totoianu 2021 = Radu Totoianu, *Păstoritul în Mărginimea Sebeșului*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2021.
- Tratat = *Tratat de dialectologie*, coordonator Valeriu Rusu, Scrisul Românesc, Craiova, 1984.
- Tudose 1978 = Claudia Tudose, *Derivarea cu sufixe în româna populară*, Tipografia Universității din București, București, 1978.
- Urișescu 2007a = Dorin Urișescu, *Dincronie și diacronie. Fonetismul unor graiuri din nordul Banatului*, [Cluj-Napoca], Editura Clusium, 2007.
- Urișescu 2007b = Dorin Urișescu, *Dans la perspective de l'Atlas de Crișana (I). Le paricie passé daco-roumain en -ă: mythe roumain ou innovation d'une langue romane?*, în *Limba română, limbă romanică. Omagiu acad. Marius Sala la împlinirea a 75 de ani*, coordonatori Sanda Reinheimer Rîpeanu, Ioana Vințilă-Rădulescu, București, Editura Academiei Române, 2007.
- Urișescu et alii 2016 = Dorin Urișescu, Veronica Ana Vlasin, Gabriela Violeta Adam, *Consecințe fonologice și morfofonologice ale palatalizării labialelor în Crișana*, în Veronica Ana Vlasin, Dumitru Loșonți, Nicolae Mocanu (eds.),

- Lucrările celui de-al XVI-lea Simpozion Internațional de Dialectologie (Cluj-Napoca, 11–12 septembrie 2014)*, Cluj-Napoca, Editurile Scriptor & Argonaut, 2016, p. 374–391.
- Vulpe 1963 = Magdalena Vulpe, *Repartiția geografică a construcțiilor cu infinitivul și cu conjunctivul în limba română*, în FD, V, 1963, p. 123–155.
- Zamfir 1998 = Dana-Mihaela Zamfir, *Iotacizarea verbelor cu radical în sonantă dentală în dacoromâna secolului al XVI-lea (II)*, în FD, XVII, 1998, p. 219–228.
- Zamfir 2014 = Dana-Mihaela Zamfir, *Morfologia verbului în dacoromâna veche (secolele al XVI-lea – al XVIII-lea)*, vol. II, București, Editura Academiei Române, 2014.
- Zamfir et alii 2024 = Dana-Mihaela Zamfir, Veronica Ana Vlasin, Gabriela Violeta Adam, *Despre stadiile iotacizării în graiurile din Crișana. Cu privire specială asupra viabilității formei poci(u)*, în Adelina Emilia Mihali, Dumitru Loșonți, Veronica Ana Vlasin (eds.), *Lucrările celui de-al XX-lea Simpozion Internațional de Dialectologie, Cluj-Napoca, 1–2 septembrie 2022*, Presa Universitară Clujeană, 2024, p. 368–410.
- Zdrenghea 1944–1948 = Mircea Zdrenghea, *Analogii în conjugarea verbului auxiliar A FI*, în DR, XI, 1948, p. 194–196.
- Zdrenghea 1951/2014 = M. Zdrenghea, *Limba română vorbită de sașii din Călnic*, în „Studii și cercetări științifice”, II, nr. 1–2, 1951, p. 328–345, republicat în *Studii lingvistice*, ediție îngrijită, note preliminare, bibliografie și indice de Nicolae Mocanu și Mihai Zdrenghea, Editurile Altip și Scriptor, Alba Iulia, Cluj-Napoca, 2014.
- Zdrenghea 2014 = Mircea Zdrenghea, *Studii lingvistice*, ediție îngrijită, note preliminare, bibliografie și indice de Nicolae Mocanu și Mihai Zdrenghea, Alba Iulia, Cluj-Napoca, Editurile Altip și Scriptor, 2014.
- Zimmermann 1892 = Franz Zimmermann, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, vol. I, Hermannstadt, f.e., 1892.
- Veress = Endre Veress, *Báthory István erdélyi fejedeleme és lengyel király levelezése*. I. kötet (1556–1575), II. kötet (1576–1586), Kolozsvár, 1944.
- Viciu 1906 = Alexiu Viciu, *Glosar de cuvinte dialectale din graiul viu al poporului român din Ardeal*, București, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”, 1906.
- Vulpe 1980 = Magdalena Vulpe, *Subordonarea în frază în dacoromâna vorbită*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980.
- Wagner = Ernst Wagner, *Historisch-statistisches Ortsnamenbuch für Siebenbürgen*, Köln-Wien, Böhlau, 1977.
- Weigand 1897 = Gustav Weigand, *Körös- und Marosch-Dialekte*, Leipzig, Johann Ambrosius Barth, 1897.
- <https://dbpedia.org/page/Pustozersk>

ABREVIERI

[AL] = allegro
adj. = adjectiv
adv. = adverb
aprox. = aproximativ
art. = articol, articulat
Ban. = Banat
băn. = bănațean
cca. = circa
cf. = confer
chest. = chestiune
criș. = crișean
dial. = dialectal
ex. = exemplu
f. = feminin
f.e. = fără editură
ger. = gerunziu
germ. = german
h. = hartă
imperf. = imperfect
ind. = indicativ
[INS] = insistat
interj. = interjecție
jud. = județ(ul)
loc. s. = locuțiune substantivală
loc. vb. = locuțiune verbală
m. = masculin
magh. = maghiar

Maram. = Maramureș
maram. = maramureșean
m. m. ca perf. = mai-mult-ca-perfect
MN = material necartografiat
mold. = moldovean
ms. = manuscris
munt. = muntean
n. = neutru
ngr. = neogreacă
n. fam. = nume de familie
n. pers. = nume de persoană
n. top. = nume topic
olt. = oltean
p. = pagina
pct. = punct(ul), puncte(le)
perf. c. = perfect compus
pers. = persoana
p. ext. = prin extensiune
pl. = plural
pref. = prefix
prez. = prezent
s. = substantiv
săs. = săsesc
s.n. = serie nouă
s.g. = singular
sil. = silabă
sl. = slav

sprn. = supranume
s.v. = (lat.) *sub voce*
suf. = sufix
Trans. = Transilvania
urm. = următoarele
var. = variantă
vb. = verb
v. sl. = vechi slav
vs = versus
vol. = volum(ul)

Volumul de față restituie o serie de documente rezultate în urma anchetelor lingvistice desfășurate în zona Văii Sebeșului în perioada 1949-1960, având ca obiectiv culegerea materialului dialectal necesar studiului variantelor regionale ale limbii române. Inițierea acestor anchete a fost motivată de presiunea tot mai accentuată exercitată de limba literară asupra graiurilor locale, în contextul transformărilor socioeconomice generate de dezvoltarea accelerată a unor complexe tehnico-industriale de mare amploare, care au determinat abandonarea ocupațiilor tradiționale și intensificarea procesului de urbanizare. În acest cadru, modificările survenite în structura graiurilor și în practicile tradiționale ale comunităților locale deveneau tot mai evidente. Materialul documentar adunat surprinde cu acuratețe dinamica acestor fenomene și conservă informații esențiale despre ocupații și practici specifice zonei, dintre care o parte nu mai sunt întâlnite astăzi, oferind o perspectivă valoroasă asupra patrimoniului lingvistic și cultural al Văii Sebeșului.

